

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆరోగ్యాది అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి... ఫేస్‌బుక్

Like us to follow

@mohanpublications

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథ నిలయం

మోహన్ పబ్లికేషన్స్

కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,
రాజమహేంద్రవరం - 533101.

భగవతంలో కృష్ణతత్వం లక్ష

- డా॥ సూరంపూడి సుధ

భాగవతంలో కృష్ణత్వం

డా॥ సూరంపూడి సుధ

భాగవతంలో కృష్ణతత్వం

డా. సూరంపూడి సుధ

భాగవతంలో కృష్ణతత్వం

© డా. సూరంపూడి సుధ

ప్రథమ ముద్రణ : 2006

ప్రతులు : 1000

వెల : రూ.150/-

ప్రతులకు :

1. నవోదయ పబ్లికేషన్స్
కాచిగూడ, హైదరాబాద్.
2. యస్. రామ్మోహన్ రావు
హెచ్.ఎ.జి., బ్లాక్-6, ప్లాట్-7
బాగ్లింగంపల్లి, హైదరాబాదు-500 044.
ఫోన్ : 94403 29488

కవర్ పేజీ డిజైన్

పాణ్యం నాగార్జున
ఫోన్ : 92462 72581

డి.టి.పి.

శ్రీమతి ఎన్. ఆనంత లక్ష్మి
ఎన్. మల్లేష్ గార్డ్

ప్రింటర్స్

గాయత్రీ గ్రూప్ ప్రింట్ పరిశ్రమ
బాగ్లింగంపల్లి, హైదరాబాదు-500 044.
ఫోన్ : 040-6677 2580

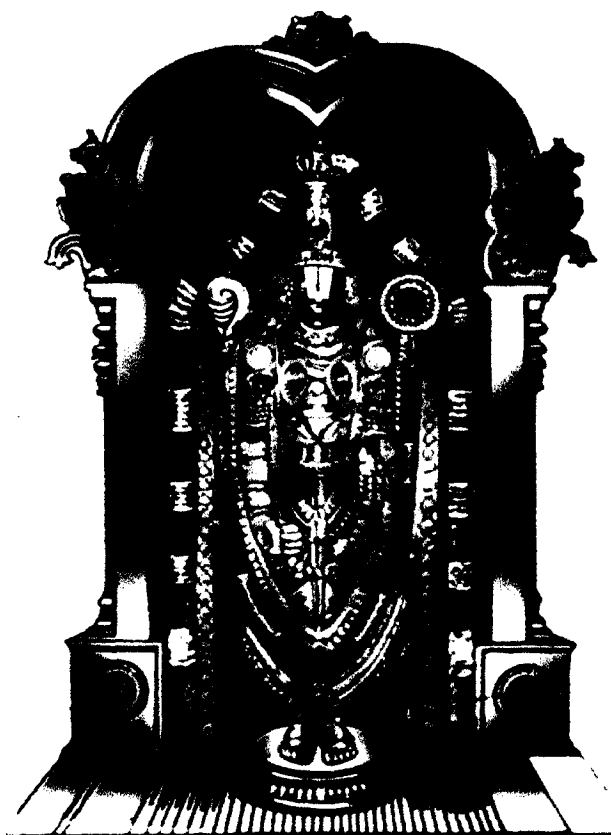

సమర్పణం

అస్సదాచార్క సమారంభిమి నాయ సద్గురు మధ్యమామ
 రాధావల్లభ పక్కంజిమి వందే శ్రీ గురుపరంపరామి
 సద్గురు మాతాజీ కృష్ణ ప్రియ గారికి

నాదాభిషేకసూక్తి

....సుధ

ఆధ్యాత్మిక పుస్తక ప్రచురణలకు
 తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు ఇచ్చే
 ఆర్థిక సాయంతో ప్రచురించిన పుస్తకం.

మంగళా శాసనం

డా.సూరంపూడి సుధ భాగవతంలో కృష్ణతత్త్వం అనే సిద్ధాంత వ్యాసం వ్రాస్తానన్నప్పుడు నేను ఆమెను ప్రోత్సహించాను. కారణమేమంటే పోతన గారి భాగవతం మీదనాకు చిరకాలంగా శ్రద్ధ ఉన్నది. ఆ మహానుభావుడు భాగవతపురాణాన్ని తెలుగులో ఒక మహాకావ్యంగా తీర్చిదిద్దిన మనత సంపాదించుకున్నాడు. అందుచేతనే ఆయన పురాణకావ్యం పాఠకుల మన్ననలను అందుకున్నది.

పిహెచ్.డి. విషయం నేను సుధతో మాట్లాడినప్పుడు తనకు కూడా పోతనకావ్యం మీద ఆసక్తి ఉన్నట్లు వెల్లడైంది. ఏదో అపరిచిత విషయాన్ని మధించి సిద్ధాంతవ్యాసం వ్రాయడం కంటే ఆసక్తి ఉన్న కావ్యం మీద రిసెర్చిచేయడం చేత మంచిఫలితాలు వస్తాయని నా విశ్వాసం.

భాగవతంలో విష్ణుమూర్తి దశావతారాల కథలు మహిమలు ఉన్నమాట లోక విదితమే. కానీ శ్రీకృష్ణ వృత్తాంతం భాగవతంలో బాగా విస్తరించి ఉన్నది. ఈ విషయాన్ని సూచించడానికి కాబోలు బమ్మెర పోతనగారు “శ్రీకైవల్య పదంబు చేరుటకునై...” అని ప్రారంభపద్యంలో కథా సూచనకూడా చేసి ఉన్నారు.

పరిశోధకురాలు సుధ సిద్ధాంతగ్రంథం ప్రారంభంలో అష్టాదశపురాణాలు గ్రహించి ఆయా పురాణాలలో శ్రీకృష్ణుని వ్రాస్తానన ఎంత చక్కగా ఉన్నదో వివరించింది. ఈ ప్రకరణములో పరిశోధనలో కావలసిన అన్వేషణ, పరిశీలన అనేరెండు ముఖ్యాంశాలు సరియైన పద్ధతిలో వచ్చినవి. హరివంశం అయితే ఆసాంతం శ్రీకృష్ణుని జన్మవృత్తాంతమే. సుధ ఈ పురాణంలో ఉండే విషయాన్ని

పంక్షిప్తంగానైనా చక్కగానే వ్రాసినట్లు నాకు భాసించింది. ఒక భక్తునికి శ్రీకృష్ణుడు కనిపిస్తే అతడు హరిగంటి గృష్ణగంటి.

వరమేశ్వరు గంటి భక్తభావహరుగంటి

పురుషోత్తముడమృతుడి

శ్వరుడభవుడుపిడపిడి నమ్ముతుడయ్యునో'

ఈ మాటలు అన్నవాడు ఎవరో తపశ్శర్య చేసిన భక్తుడు కాదు. విష్ణు మూర్తి పేరువంటేనే మైలపడి పోతానని భావించే మంటాకర్లుడు. ఈ ఒక్క పద్యం చాలు శ్రీకృష్ణుని మాహాత్మ్యం ఎటువంటిదో చెప్పడానికి. మిగిలిన పురాణాలలో కూడా శ్రీకృష్ణుని విషయాలు అనంతకరంగానే సుద ఉల్లేఖించింది.

ఈ సిద్ధాంత గ్రంథంలో అయిదవ ప్రకరణం భాగవతంలో విశిష్టాద్వైతం అనేది. నాకయితే ఈ భాగం ఈ గ్రంథానికి ప్రాణప్రదంగా భాసించింది.

చేతులారంగ శివుని పూజింపడేవి' వంటి పద్యాలు వ్రాసిన పోతనగారు అద్వైతి అనికొందరు భావించడం ఉంది. ఒక్కసారి ప్రహ్లాదుని చరిత్ర శ్రద్ధగా చదివి చూడండి. గజేంద్ర మోక్షం మరొక్కసారి వ్యాధయంపెట్టి పరిశీలించండి. జీవుడు పరమాత్మ అనేటటువంటి తొత్తుక విశేషాలు ఈకథల్లో ఎలా ప్రసరించినాడో స్పష్టమవుతుంది. గజేంద్రుడి కథ విజానికి ఏమగులరాజా కథకాదు. ఒక మానవుడు దారితీపు విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థిస్తే ఆ అర్చితాణ పరాయణుడు అతన్ని అన్ని కష్టాలనుండి విముక్తి చేసిన వృత్తాంతం భాసించక మానదు. విష్ణుమూర్తి కరుణాస్వభావానికి గజేంద్రుని వృత్తాంతం సంకేత ప్రాయంగా ఉన్నదని భావించడం సమంజసం. ఈ సిద్ధాంతాలను పరిశీలించి శ్రీమన్నారాయణుడి పరతత్త్వం శ్రీమన్నారాయణుడే పర్యదేవాత్మకుడు అర్చిరాదిమార్గం మొదలైన శీర్షికలలో సుద సూత్రప్రాయంగా విశిష్టాద్వైతాన్ని ఒక పరిమితిలో చెప్పగలిగింది.

భాగవతంలో శ్రీకృష్ణుడు ప్రధాన పాత్ర వహించడం ఆ వృత్తాంతాన్ని ఈ పరిశోధకురాలు గ్రహించడం సముచితంగా ఉన్నది. ఆరవ ప్రకరణంలో శ్రీకృష్ణావతార ప్రయోజనాలు అను విషయం చక్కగా చర్చకు వచ్చింది. ఈ సిద్ధాంత గ్రంథంలో ఈ ప్రకరణం చదివి తీరవలసినదే ప్రస్తావనాచితంగా శ్రీకృష్ణుని జీవిత వృత్తాంతమంతా వర్ణితమైంది. మనోహరమైన రుక్మిణీ కళ్యాణ పుట్టాన్ని సుధ మరింత మనోహరంగా వివరించి చెప్పింది.

ప్రాజీశ నీ మంజాభాషలు వివలేని

కర్ణరంధ్రంబుల కలిమియేల"

"మనుడా భూమరుడేగెనో" వంటి పద్యాలు ఉదాహరించడం చదివే వారిని ఆకర్షిస్తుంది.

నేను పైన చెప్పిన విషయాలు చాలా స్వల్పం. ఇవికాక భగవత్తత్వం వంటి వాటిని గురించి అవతార ప్రయోజనాలను గురించి అనేకానేక విషయాలు ప్రస్తావనకు వచ్చినవి. అలస్యంగానయినా ఈ గ్రంథం ఇప్పుడు ముద్రితమయింది. గ్రంథ ప్రచురణలోని వ్యయ ప్రయాసలు అందరికీ తెలిసినవే. సూరంపూడి సుధ వాటినన్నింటివీ ఓర్చి పాఠకులకు తన సిద్ధాంత గ్రంథాన్ని అందిస్తున్నందుకు నా అభినందినలు. ఇంక ఎదెవరి ఆనందించడమే మేల.

ఈ గ్రంథానికి తగిన ప్రాచుర్యం పరిగణన రావాలని నా ఆకాంక్ష. సూరంపూడి సుధకు నా మంగళాశాసనం.

హైదరాబాదు

ఎం.కులశేఖరరావు

ముప్పేట సుధ

“ఇదం హి పుంసః తపన శ్రుతస్య నా
స్వస్త్వస్య మమాక్త దత్తయోః
అవిమ్యతోఽర్థః కవిలి ర్నిరూపితో
యదుత్తమ శ్లోక గుణానువర్తనమ్”

అని శ్రీమద్భాగవత మహాపురాణం ప్రకటించింది. మానవుడు చేసే తపస్సు, వేదాధ్యయనం, యజ్ఞానుష్ఠానం, స్వాధ్యాయం, జ్ఞానదానాదుల వలన కలిగే ప్రధాన ప్రయోజనం ఉత్తమ శ్లోకుడైన పరమేశ్వరుని దివ్యగుణాను వర్తనమే అని కవులు నిరూపించారని భాగవతం నిర్ధారించింది. ఈ సత్యాన్ని భక్త మహాకవి బమ్మెరపోతన భక్తి మత చిత్రంలో మత్తేభవృత్తంలో మహనీయంగా కీర్తించాడు. మ. “హరినామస్తుతి సేయు కావ్యము మవర్ణాంబోజ హంసావరీ

మరుచి భ్రాతృత్వైన మానవ పరమార్పూర్తిన్ వెలుంగొందు శ్రీ
హరినామస్తుతిలేని కావ్యము విచిత్రాన్ధాన్వితం బయ్యు శ్రీ
కరమైయుండ దయోగ్య దుర్మదవ దత్కాకోల గర్తాశ్చరిన్”.

భగవంతుని యందు భక్తి కుదరటం మానవులకు పూర్వజన్మ పుణ్యఫలం. అందులోనూ భాగవతమునందు మనసు లగ్నంకావటం బహుజన్మల పుణ్యఫలం. సాహిత్య పరిజ్ఞానమంతా ఒక యెత్తు. భాగవతతత్వ విజ్ఞానం ఒక్కటి ఒక్కయెత్తు. అందుకే పోతన్న గారు వినయవివేకంతో అన్నారు-

“భాగవతము తెలిసి వలుకుట చిత్రంబు
కూలికైన తమ్మిచూలికైన
విబుధవరుల వలన విష్ణుంతు కన్ఘంతు
తెలియ వచ్చినంత తేటవఱుతు” -

ఈ మాట పోతన పట్ల మాత్రమే కాదు భాగవతాన్ని గురించి మాట్లాడే, వ్రాసే ప్రతివారికీ వర్తించే విశ్వజనీన సూత్రం!

డాక్టర్ సూరంపూడి సుధ విద్యార్థినిగా ఉన్నప్పుడే పాండిత్యంతో పాటు భక్తిప్రపత్తులు గలిగిన ఉత్తమ సంస్కారాన్ని చదువు సంధ్యలలో ప్రదర్శిస్తూ ఉండేది. ఆమె కానరాని కష్టభక్తురాలు. చిన్నప్పటినుండి కష్టసుధను మనసారా అస్వాదించింది. దేవకిగా, యశోదగా, గోపిగా ఆమె కష్టస్థుడిని ఆరాధించింది. నైరభక్తిలో ఉండే మాదుర్య హేలను అనుశీలించింది. భాగవత భక్తుల శీలం ఆమె ఆలోచనధారలో అక్షర తోరణాలుగా వెలుగుచూచాయి. భాగవతం మీద పరిశోధన చేయటానికి ఆమె తగినంత సాహిత్య తపస్సు చేసింది. రాసక్రీడలోని మధురాద్వైతాన్ని శరణాగత భావంతో స్వాయత్తం చేసికొన్నది. భావంలో కుదురుకొన్న తన్మయత్వాన్ని భాషలో తరళసుందరంగా ప్రదర్శించగలిగింది. కష్టభక్తి ఆమె జీవనాదంగా, జీవన వేదంగా పరిణమించింది. అందుకే కాబోలు 'భాగవతంలో కష్టతత్త్వం' అనే అంశాల్ని పరిశోధన వస్తువుగా ఎన్నుకున్నది. చేస్తున్నది తెలుగులో పరిశోధన కాబట్టి ఆభాగవతం వ్యాసభాగవతం అనటంకంటే పోతన భాగవతం అనటమే మేలు. అదే నిజం కూడా! మూల భాగవతం బ్రహ్మసూత్ర భాష్యంగా ఉంటుంది. పోతన భాగవతం భక్తిరసాయనం లా ఉంటుంది. ఆంధ్రమహా భాగవతంలో భక్తికవిత్వంలో తత్త్వ నవనీతం తేలియదుతూ ఉంటుంది. కష్టతత్త్వం కూడా అనుభూతిలో ఆటువంటిదే. ఈ పరిశోధన భక్తి బాండాన్ని చిలికి తత్త్వనవనీతాన్ని ముంజేతిలో నిలిపేటట్లుంటుంది. చిరంజీవి సూరంపూడి సుధ ఈ ప్రయత్నంలో సాహితీవిదుల ప్రశంసల నందుకొనగలదని మనసారా నమ్ముతున్నాను.

భాగవత మహాపురాణాన్ని భగవంతుడి విశ్వమూర్తిగా భావించి ఆరాధించే భాగవతోత్తములున్నారు. ఆ భగవంతుని శరీరంలో దశమస్కంధం హృదయంగా వారు భావిస్తారు. ఎందుకంటే దశమస్కంధం శ్రీకృష్ణలీలామృతం. అవతారాలన్నింటిలో శ్రీకృష్ణావతారం పరిపూర్ణావతారం. విష్ణుదేవుని అవతారాలన్నిటిలో 'పరమాత్మ' అనే వివేకంతో పలువబడే దివ్యమూర్తి శ్రీకృష్ణుడే.

భారతంలో గీతాచార్యుడుగా నిలిచిన శ్రీకృష్ణుడిని 'భగవాన్' అని పిలిచాడు వ్యాసమహర్షి. భగవాన్, పరమాత్మ - అనే వాచకాలు అవతారపురుషులలో శ్రీకృష్ణుడికే పర్యాయపదాలు. పరమాత్మ మానవాకృతి ధరించి ప్రదర్శించే దివ్య విభూతిని శ్రీకృష్ణావతార చరిత్రంలో సమగ్రంగా దర్శించగలం. తథ్యం. అందుకే భాగవతంలోని దశమస్కంధం చదివితే భగవత్తత్వాన్ని పరిపూర్ణరసంగా ఆస్వాదించినట్లే. డాక్టర్ సూరంపూడి సుధ దశమస్కంధం కేంద్రంగా భాగవత వరిధిని వరిశీలించి ప్రామాణికమైన రచన చేసింది. అందుకు ఆమె అభినందనీయురాలు.

భాగవతంలోని కృష్ణతత్వాన్ని ఒక్క వాక్యంలో చెప్పాలంటే 'రసోనైసః' అనే ఉపనిషత్సూక్తి. ఇది లౌకిక సూక్తి కాదు. అలౌకిక సూత్రం కాదు. ఆధ్యాత్మిక సత్యం. లౌకిక రసాలు సుఖదుఃఖాత్మకాలు. అలౌకిక రసాలు ఆనంద పర్యవసాయులు. ఆధ్యాత్మిక రసం శుద్ధమైన ఆనంద స్వరూపం. పరిపూర్ణ రసం. అదే పరమాత్మ. 'ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్' అని చెప్పబడే పరబ్రహ్మను శ్రీకృష్ణునిగా దర్శించి, అద్వైతానంద సిద్ధిని పొందే ఆధ్యాత్మిక అనుభూతియే రసానుభవం. కావ్యాలు ఎన్ని చదివినా కలిగేది బ్రహ్మానంద సదృశమైన కావ్యానందం మాత్రమే. భాగవత మొక్కటి బ్రహ్మానందాన్ని అందించగలిగిన ఆధ్యాత్మిక కావ్యం. భక్తి-శృంగారాదులవలె అలౌకిక రసం కాదు. అది ఆధ్యాత్మిక రసం. దానిని భాగవతం అనే వాఙ్మయవాహిక ద్వారా సహృదయులు పొందగలుగుతారు. ఆ మార్గాన్ని బోధించటానికి తత్త్వగంభీరమైన వేదాంత మార్గాన్ని ఆశ్రయించి కొందరు వ్యాఖ్యానిస్తే, అనుభూతి నందించే మధుర మార్గాన్ని అనుసరించి కొందరు వివరిస్తారు. డాక్టర్ సూరంపూడి సుధది మధురమైన అనుభూతి మార్గం.

పైకి ఇది పరిశోధన గ్రంథంగా కనపడినా పరిశోధనలో సహజంగా ఉండే సత్యప్రతిపాదనలోని శాస్త్ర స్వభావంకంటే, ప్రపన్న కథా కలితార్థయుక్తిలో కూడుకొన్న సహజ మధుర వాగ్విలాసం ఇందులో తరంగ మందరంగా లాఘవమేస్తుంది. వచనంలో పరుచుకున్న ఒక పెద్ద పాటలాగా ఈ పరిశోధన

వ్యాసం జాలువారింది. అందువలన కృష్ణతత్వం పాడుతున్న వచన వాగ్గేయకారిణిగా చిరంజీవి సుధ ఈ గ్రంథంలో ఆత్మసంగీతం పాడే వచనరచనం చేసింది. అందుకే అనిపిస్తుంది. ఇది పరిశోధనే కాదు. పారవశ్యంతో పలికిన భక్తివచనం. ఇందులో కనపడేది విషయ విశ్లేషణేకాదు. శ్రీకృష్ణతత్వాన్ని మజ్జిగలో తేలాడుతున్న వెన్నను ముద్దగా చేస్తున్న నవనీత విద్యారహస్య మంత్రోపదేశంగా మనస్సుకు హత్తుకొనే వివేచనం. ఈ వ్యాసంలో కథగా చెప్పిన వేదాంతం, పుట్టాలుగా చిత్రించిన భక్తి దశలు, ఉదాహరణలుగా ఉల్లేఖించిన మానసికావస్థల మధుర భక్తి మహిమలు, భగవల్లక్షణాలను నెమలిపించంలోని రేకుల్లాగా విప్పి చూపించిన శ్రీకృష్ణ లీలా విభూతులు, రాసక్రీడలలోని రసానుభూతుల ఆనందహేలలు డాక్టర్ సుధ రచనలో రాగలహరిలాగా రవళిస్తాయి.

శ్రీకృష్ణుడు ఆనందరూపుడు. శ్రీకృష్ణభక్తి వేణుగానం వంటిది. గోపిక-భక్తుడు-జీవుడు వేణువువంటివాడు. శ్రీకృష్ణుడు ఊదితే వెదురు వేణువుగా నినదిస్తుంది. ఆనందమధువును అందిస్తుంది. అలాగే డాక్టర్ సూరంపూడి సుధ పరిశోధనను భాగవత కృష్ణుని నోటికందించింది. ఆయన పాడిన పాటను వినిపించింది. పరిశోధనగా జాలువారిన ఆ పాటయే ఈ రచనగా మన కందుతున్నది సుధ. నిజానికి రచనకూ రచయిత్రికీ భేదం తొలగింది. మధురాద్వైతం కుదిరింది. భాగవతం ఒకసుధ. శ్రీకృష్ణతత్వం సుధ. ఇక రచయిత్రి కూడా ఒక సుధ. సుధాత్రివేణి సంగమం ఈ పరిశోధన వ్యాసం. ఈ గ్రంథం రచించిన రచయిత్రికీ చదివిన వారికీ పుణ్యం, పురుషార్థం! శుభం భూయాత్.

హైదరాబాదు

29.11.2005

జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం

శ్రీకృష్ణ చైతన్య సుధ

హరిమయము విశ్వమంతయు
హరి విశ్వమయుండు సంశయమువనిలేదా
హరిమయము గాని ద్రవ్యము
వరమాణువు లేదు వంశపావన వింటే !

(భాగవతం, ద్వితీయస్కంధం, పద్యం: 17)

ఇది హరి తత్త్వం, ఇదే కృష్ణతత్త్వం, ఇదే భాగవత తత్త్వం. ఇది సూక్ష్మం, కాని ఈ సూక్ష్మం స్థూలరూపంలో చూపాలి. అక్షరం అంతరం సూక్ష్మమైతే అక్షరం ఆకృతి దరించడం స్థూలమవుతుంది.

తమ అంతరంగంలోని కృష్ణ చైతన్యాన్ని భాగవత గ్రంథం ఆధారంగా బహిరంగంలోకి తెచ్చారు డా॥ సూరంపూడి సుధగారు.

పాలనముద్రాన్ని మధిస్తే అమృతంవస్తుంది. విషం మొదలైనవి తొలిదశలో కష్టపెట్టినా అంతిమ ఫలితం మాత్రం చైతన్యాన్ని ప్రసాదిస్తుంది. భాగవత పరిశోధనలో బయల్పడిన ఆ చైతన్యమృతమే కృష్ణతత్త్వం. ఆత్మ సదృశలేదా ప్రాణ సదృశ పద్యాలను పట్టుకొన్న కారణంగా కృష్ణతత్త్వం స్పష్టంగా నిరూపించ గలిగారు.

విశ్వాత్ముడు, విశ్వేతుడు
విశ్వమయుండఁగిలె నేత విష్ణుడణాండి
విశ్వములో దానుండును
విశ్వము దనలోనఁ జాల వెలుగుచునుండున్

(భాగ, ద్వ.స్కం, పద్యం:100)

విశ్వాత్ముడు, విశ్వేశుడు, విశ్వమయుడు విష్ణువు. అంతర్బహిష్కనారాయణః
అటువంటి తత్త్వం భౌతిక దృష్టికి అలవడదు. భాగవతాన్ని భక్తి తత్త్వంగానే
భావించి, భక్తుల కథలు గానే భావించి అధ్యయనం చేయరాదు. అది నిత్య
చైతన్యమనీ నిర్గుణమైంది నిరాకారమైంది అని భావించి అధ్యయనం చేయాలి.
గజేంద్రునిలా దర్శించాలి.

శ్రీ నవుంసక పురుష మూర్తియుమగాక

తిర్యగమరనరాది మూర్తియుమగాక

కర్మగుణ భేద సదవత్ప్రకాశిగాక

వెనుక నన్నియుఁదానగు విభుదలంతు

(భాగ, అష్టమ, పద్యం:85)

శ్రీ రామ, పురుషుడు కాదు, నవుంసకుడు కాదు, తిర్యక్కుకాదు, అమరుడు
కాదు, ఈ మూర్తులేలీ ఆయనకాదు, త్రికర్మలు, త్రిగుణాలు, వాటి భేదాలు,
సదవత్ప్రకాశాలు ఆయనకాదు. ఇవికాని వేవో, ఇది కాని దేదో అదీ ఆయన.
నేతి.....నేతి.....నేతి అంటూ ఇదీ అని తేల్చాలి.

ఇలా అంతరంగం తేల్చిన చైతన్యమున్న వారు మాత్రమే “భాగవతములో
కృష్ణతత్త్వము” అనే అంశంపై పరిశోధన చేయడానికి అర్హులు. ఆ అర్హత దా
సూరంపూడి సుధ సంపాదించారు.

ఈ తత్త్వాన్ని శ్రీకృష్ణయుగంలో సంపూర్ణంగా ఎవరూ చెప్పకుండానే తమంతకు
తాము పొందించినవారిలో పొందించి బహిర్గతం చేసినవారిలో ప్రప్రథమంగా
చెప్పకోదగ్గవారు భీష్మపితామహులు. దీనిని అనుభవించిన వమైనవారు
రాధాకృష్ణులు. అహంకరించినా ఆర్థం చేసికొన్నది సత్యభామ. మదాహంకారాలు
వదలి పరమగమ్యం చేరుకొన్నవాడు గజేంద్రుడు. కృష్ణ తత్త్వాన్ని అంతరంగంలో
దాచుకొని ఆర్పించిన వాడు కుచేలుడు. ఆతత్త్వాన్ని తన పయస్పరా దారలతో
పెంచిన అమ్మ యశోదమ్మ. ఆ తత్త్వంతో పులకించింది నంద వ్రజం. ఆతత్త్వాన్ని
ఆనాటి నుండి నేటివరకు అన్వేషిస్తున్నవారు గోపికలు.

ఆ అన్వేషణలో ఒక గోపిక ఈ పరిశోధకురాలు. వీరు ఆనాడు అన్వేషించి సాధించిన చైతన్యాన్ని సాధించిన పరమానందాన్ని, ఈ కలియుగంలో పరిశోధన అనేనెవంతో కొన్నాళ్లు సాధన చేసినట్లు నటించి అధ్యయనశీలురందరికి ఈ తత్వాన్ని అందించాలనే తపనతో చేసిన పని ఇది.

ఎవరంగీకరించినా అంగీకరించకున్నా ఈ పవిత్ర నేపథ్యంతో ఈ గ్రంథాన్ని అధ్యయనం చేయాలి. భాగవతం-భగవదవతారాలు, భాగవత చైతన్యం, ఏక వింశత్యవతారాలు, ఆష్టాదశపురాణాలలో శ్రీకృష్ణ ప్రసక్తి హరివంశంలో శ్రీకృష్ణ ప్రశస్తి... ఇలా ఎన్నిటిలో ఎవరించిన పరిశోధకురాలి అంతరంగాన్ని ఈ పవిత్ర నేపథ్యంతోనే అధ్యయనం చేయాలి.

ఇక పరిశోధనకు ప్రధానంగా ఎన్నుకొన్న గ్రంథం శ్రీమదాంధ్రమహా భాగవతం. భక్త పాతన పలికిన భాగవతకథ; పలికింది తాను కానని పలికించిన వాడు రామభద్రుడని, భవవారం నిమిత్తం తాను పలికాడు. ఆపలికిన పలుకుల్లోని పరమార్థాల్ని తమ పరిశోధన ప్రణాళికకనుగుణంగా డా॥ నుధగారు ఉపయోగించుకొన్నారు. భక్తిభావవిలీనంలో అద్వైతాన్ని అందుకొని అక్కడే అగిసోలే పరిశోధకు రాలి కలం ఇలా నడిచేదికాదు. బౌద్ధిక ప్రణాళిక వద్దతి ఇలా రూపుదిద్దుకొనేదికాదు.

నవనిర బక్తుల పరిశీలనాంతరం శ్రీకృష్ణావతారి ప్రయోగాలను ఈ అంతస్సూత్రంతో పరిశోధకురాలు తెలుగు సాహిత్యాధ్యయన శీలురకు అందించారు. ఆవిర్యావం, అవతార కారణాలు, గోకులంలో శ్రీకృష్ణుడు, ఇక ఆతర్వాత ఓ లీలలుగా కనిపించే రక్షణ శిక్షణలు జీవితాన్ని ఆనందమయంగా తీర్చిదిద్దుకోడానికి వీలైన అనేక సంఘటనలను రచయిత్రు స్ఫురించారు. చివరలో శ్రీకృష్ణుని భగవత్తత్వాన్ని ప్రకటించడానికి చతుర్వ్యూహాలను వివరించారు. తామస, రాజస, సాత్విక ప్రకరణాల ప్రమాణ ప్రమేయ - సాధన-వల ప్రకరణాలను సాధికారికంగా అందించారు. వారు గ్రహించిన సారభూతార్థాన్ని చూద్దాం. సంస్కృతాంధ్ర భాగవతాలపై ప్రసారించిన రోచూపును గ్రహిద్దాం.

శ్రీమద్భాగవతం గంభీర విషయ విచారణతోనూ గూఢార్థ పదగుంపిత శైలితోనూ, గాఢబంధ సమ్మిళితంగానూ ఉండి మోక్ష శాస్త్రమనీ, సాత్వత సంహిత అనిపిలవబడుతోంది. హయగ్రీవ బ్రహ్మవిద్య అనీ చెప్పబడుతోంది.

భాగవతాన్ని అర్థంచేసుకోవడం, అన్వయించుకోవడం పాండితీ ప్రకర్షకు నిదర్శనం. అది సమితి భాష (సమితి స్థితిలో వ్రాసినది). వ్యాఖ్యాన సహాయం లేనిదే గ్రంథం అర్థమవడం దుర్లభం. ఈ సమస్య పోతన భాగవతానికి లేదు. అలోచనామృతమైన సంస్కృతభాగవతానికి ఆపాత మధురత్వాన్ని జోడించాడు పోతన॥ (పుట:8).

పరిశోధకురాలు సమాధిస్థితిలోకి వెళ్ల వచ్చు. అదివ్యక్తిగత విషయం. ఆస్థితిలో చెప్పేవి పరమసత్యాలు. అయితే వాటిని బాహ్య చైతన్యంతో జోడికశక్తితో నిరూపిస్తేనే దానిని పరిశోధన పరాకాష్ఠగా సాహిత్య లోకం గ్రహిస్తుంది. సరిగా ఇదేపని చేసి “భాగవతములో కష్టతత్వము” అనే సిద్ధాంత గ్రంథాన్ని లోకార్పణం చేశారు. ఇది భాగవత కష్ట సుధ. ఈ దిశలో అధ్యయనం చేసేవారికిది భక్తిసుధ. పరిశోధకురాలికిది శ్రీకష్ట చైతన్య సుధ.

భాగ్యనగర్
15.10.2000

అచార్య కసిరెడ్డి
కార్యదర్శి
జాతీయసాహిత్య పరిషత్.

Sweet Blessings

"Shri Gopi Janavallabha Sri Krishna Chandrayanamah"

"Shri Yamune"

"Madhuradhipate rakhilammadhuram"

"Lord Shri Krishna the lord of sweetness is entirely sweet"

Every particle of this universe and the universe beyond is moving every moment according to the sweet will of the sweet Lord Shri Krishna. His sweetness selects and picks up the divine souls to reach the Highest.

All the thinkers, writers, reachers and teachers are moving in truth consciousness and bliss, blessed are those who have been selected for his sweet services and for the greater cause.

Lord Shri Krishna has selected and picked up Surampudi Sudha for his own sweet purposes.

The Deeksha Guru (Krishna Priyaji) of Surampudi Sudha put the thought into writing on the subject:

Krishnatattva in Vyas Bhagavatam.. Sudha very sincerely honestly and truthfully did this and now having

the Ph.D. By Shri Krishna's grace and sweetness Sudha is writing about Shree Mahaprabhu Vallabha Charya. This is all possible due to Shri Krishna's sweet grace.

Shri Krishna Kripa Ashirvaad has very deeply rooted in Surampudi Sudha to reach the highest goal. Krishna Kripa Ashirvaad and Ashirvaad of Shyam Sakha are inseparable. Shyam Sakha wishes Surampudi Sudha of beloved Krishna to have special grace by way of pangs separations (TAAP) to reach her Krishna's Sweet Leelas by Krishna's sweet grace.

Raipur

18.07.2006

Shyam Sakha

(B.P.Sharmaji, Raipur)

శ్రీ కృష్ణ సద్గురవేనమః

శ్రీ కృష్ణః శరణంమమ

నా మది

ఎవరి గుణాలు కర్ణేంద్రియాలను సోకగానే జీవుల తాపత్రయాలు తీరిపోతాయో ఎవరి శుభాకారాన్ని వీక్షించినంతనే కన్నులకు ఆఖిలార్థాలు సిద్ధిస్తాయో ఎవరి చరణసేవ చేస్తే భువనోన్నతత్వం ప్రాప్తిస్తుందో ఎవరి నామాన్ని స్మరిస్తే భవ బంధనాలన్నీ పటాపంచలవుతాయో ఆ పరతత్వమే శ్రీ కృష్ణ పరబ్రహ్మం. ఆ పరబ్రహ్మం దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ ధర్మసంస్థాపన నిమిత్తం భువికి అవతరించి ఎన్నో లీలలు సలిపాడు. ఆ లీలలు ఎంతటి రసభరితమో హృదయంగమమో అంతటి దురవగావ్యాం. కృష్ణతత్వాన్ని తెలుసుకోవడమనేది ఆ కృష్ణ పరమాత్మ అనుగ్రహం వల్లగానీ సాధ్యంకాదు. ఆ అనుగ్రహం వల్లనే సోతనామాత్యుడు కృష్ణతత్వాన్ని వినీ కనీ అర్థంచేసుకునీ తెలుగులో భాగవతాన్ని అత్యద్భుత కావ్య చిత్రంగా తీర్చిదిద్దాడు. ఆ పరమాత్మ దయ, అనుగ్రహంతో ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో 'భాగవతంలో కృష్ణతత్వ'మనే అంశం మీద పరిశోధన చేసే అవకాశం నాకూ లభించింది. శ్రీమద్గురుదేవి మాతాజీ కృష్ణ ద్రియగారి ఆశీర్వాద బలంతో పరిశోధన ఆరంభమయింది. ఈ రూపేణ ఎంతో మంది పెద్దలను మహాత్ములను దర్శించి వారి ఆశీస్సుల నందుకో గలిగే మహద్భాగ్యం కలిగింది. ముఖ్యంగా కృష్ణ భక్తి సాగరంలో నిరంతరం ఓలలాడుతూ ఉండే శ్యామవర్ణుల (బి.సి.శర్మజీ -రాయపూర్) వారి పరిచయం గురుకృప వల్ల కలిగింది. వారు హిందీ భాషలోని గ్రంథాలనూ వల్లభాచార్యుల వారి కృష్ణ సాహిత్యాన్ని నాకు ప్రసాదించి నా పరిశోధనను సుగమం కావడానికి ఎంతగానో తోడ్పడ్డారు.

అలా నేను సేకరించిన విషయాలను ఒక పద్ధతి ప్రకారంగా గ్రంథస్థం చేయడంలో నా పరిశోధనా పర్యవేక్షకులు ఆచార్య డా.ఎం.కులశేఖర రావుగారు ఎంతో సహకరించారు.

కృష్ణతత్వాన్ని ఆస్వాదించవలసిందేగానీ వివరించి చెప్పవలసి కానిది. ఆద్యంతరహితమైన భగవత్తత్వాన్ని గ్రంథ రూపంలో కుదించి పొందుపరచడం అసాధ్యం. ఎంత చెప్పినా అది అసంపూర్ణం. గ్రంథానికి నేను వేసుకున్న ప్రణాళిక ప్రకారం 'భాగవతము-భగవదవతారాలు' 'అష్టాదశ పురాణాలలో కృష్ణ ప్రసక్తి', 'హరివంశంలో కృష్ణ ప్రశస్తి', 'పోతన భాగవత తత్త్వం', 'భాగవతంలో విశిష్టాద్వైతం', 'శ్రీ కృష్ణావతార ప్రయోజనాలు' అనే విషయాలను వివరించి చివరగా 'శ్రీ కృష్ణుడు-భగవత్తత్త్వం' అన్న విషయాన్ని శ్రీమద్వల్లభా చార్యుల వారి సుబోధిని (భాగవతానికి వ్యాఖ్య)లోని విభజనను ఆధారంగా పోతన భాగవతాన్ని విభజించుకుని చతుర్వ్యూహాత్మకంగా షడ్గుణయుక్తంగా కృష్ణతత్వాన్ని విపులీకరించడానికి ప్రయత్నించాను. ఈ రూపంగా కృష్ణలీలను అవగాహన చేసుకోవాలని ఆశించాను.

ఈ విధంగా భాగవతంలో కృష్ణతత్వానికి ఒక ఆకృతిని ఆవిష్కరించానని భావిస్తున్నాను. అనంతమైన కృష్ణతత్త్వం రేఖామాత్రంగా నయినా ఈ గ్రంథంలో ఆవిష్కృతమయినట్లు పాఠకులు భావిస్తే నేను కృతార్థురాలినే.

1993లో ఈ గ్రంథానికి పీహెచ్.డి. పట్టా వచ్చినా అనేక కారణాల వల్ల ఇప్పటి వరకు ముద్రణకు నోచుకోలేదు. దీనిని ముద్రించి శ్రీమద్గురుదేవికి అంకితమివ్వాలన్న నా చిరకాల వాంఛ ఇన్నాళ్ళకు నెరవేరింది. అపారమైన తన అనుగ్రహాన్ని నాపై చూపిన ఆ శ్రీకృష్ణ పరమాత్మకు, తమ ఆశీర్వాదబలంతో నన్ను నడిపిస్తున్న శ్రీమద్గురుదేవి మాతాజీ కృష్ణ ప్రియగారికీ తమ సత్సంగసుధను వర్షిస్తూ ఈ సుధకు అండదండగా ఉన్న శ్యామసఖుల వారికీ పాదాభివందనాలు. ఈ గ్రంథముద్రణకు కావలసిన ఆర్థిక సాయాన్ని అందించిన శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారికీ నా తమ్ముడు మారంపూడి శ్రీనివాస రావుకీ నా హృదయ పూర్వక కృతజ్ఞతలు.

నా మీద అవ్యాజమైన వాత్సల్యాభిమానలతో ఈ గ్రంథానికి ముందుమాటలు వ్రాసియిచ్చిన శ్యామసఖుల వారికి గురువర్యులు పూర్వ ఉపాధ్యక్షులు (పాట్టి శ్రీరాములు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం) **డా.జి.వి.ముద్రపాణ్యం** గారికి-పరిశోధనా పర్యవేక్షకులు పూర్వాచార్యులు (ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం) **డా.ఎం.కులశేఖర రావు**గారికి నతమస్తక అభివాదాలు. పనిపట్టిడి ఎంతగా ఉన్నా ఈ గ్రంథంపైన తమ అమూల్యమైన అభిప్రాయాన్ని వెల్లడించిన ఆత్మీయులు పూర్వాచార్యులు (ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం) **డా. కవీరెడ్డి వెంకట రెడ్డి**గారికి నా అభివందనాలు.

నా కెన్నో గ్రంథాలనూ సలహాలనూ ఇచ్చి ఆధ్యాత్మిక సాహితీ పథంలో మార్గదర్శకులైన కీ.శే.శ్రీ పరకాల చంద్రశేఖర రావు మామయ్యకి, శ్రీ మూర్తి మామగారికి, ఆధ్యాత్మిక సోదరీ మణులు కుమారి వకుళమాల కుమారి శ్యామల (నాగపూర్) గారలకు నా నమోవాకాలు.

ఇక ముద్రణకు ముందుగా ఆసాంతం చదివీ తమ సలహాలతో ఈ గ్రంథానికి మెరుగులు దిద్దిన **డా.ముంజాలూరి నరసింహారావు** గారికి శ్రీ **మారంపూడి వేంకటేశ్వరరావు** బాబాయికి నామీది అభిమానంతో అడిగిన వెంటనే కాదనకుండా ఈ గ్రంథానికి పూర్వం దిద్దిపెట్టడంలో తమ పూర్తి సహకారాన్ని అందించిన శ్రీ **మారంపూడి నరసింహారావు** (బాబాయి)కి, మిత్రులు **డా. వగడాల చంద్రశేఖర్** (తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం) గారికి, ముద్రణకి సలహాలనిస్తూ ఎంతగానో సహకరించిన **డా.సాయిబాబా** (వి.వి.సాయింకళాశాల) **డా.అనంత లక్ష్మి** గారికి కృతజ్ఞతాభివందనాలు.

నిరంతరం తమప్రోత్సాహంతో నాలో సాహిత్యాభిలాషను వృద్ధి చేస్తూ ఉండే బాబాయిలకి (మారంపూడి నరసింహారావు, రాధాకృష్ణ మూర్తి, సూర్యనారాయణ మూర్తి, మధుసూదన రావు, వెంకటేశ్వర రావు), పిన్నమ్మలకి (సీతారామమ్మ, శ్రీమణి, లలిత, డా.సుశీల, లక్ష్మి), మేనత్త (కీ.శే.రాజ్యలక్ష్మి)కి ఇంకా మేనమామలకి, అత్తయ్యలకి నా స్తుతపూర్వక ప్రణామాలు.

నా సాహిత్య ప్రస్థానంలో ప్రత్యక్షంగా పరోక్షంగా ఆర్థికంగా హార్థికంగా ఎంతగానో సహకరిస్తూన్న తమ్ముళ్ళు (సూరంపూడి శ్రీనివాస రావు, సూరంపూడి విజయ వేంకట సుబ్బారావు, డా.శ్రీకృష్ణ), చెల్లెలు (మంచిరాజు రమాసుందరి) మరిది (మంచిరాజు మురళి) మరదళ్ళు (సౌందర్య, మంజరి, అనూరాధ) అందరికీ ఆశీస్సులు.

ఎంతో ఓపికగా పుస్తకాన్ని ఆద్యంతమూ అందంగా తీర్చి దిద్దిన పాణ్యం నాగార్జున (గాయిత్రి గ్రూప్ పబ్లిషర్స్, బాగ్ లింగంపల్లి, హైదరాబాద్) గారికి కృతజ్ఞతలు.

భగవత్సేవకూ సాహిత్య సేవకూ ఉపయోగపడే ఈ జన్మను నాకు ప్రసాదించి పెంచి పోషించి నా అబీష్టాన్ని నెరవేరుస్తూ నన్ను ధన్యురాలిని చేసిన మా తల్లిదండ్రులకి (శ్రీమతి సుబ్బలక్ష్మి, శ్రీ రామ్మోహన రావు) నా శతాధిక వందనాలు.

హైదరాబాద్

సుధ

విషయసూచిక

1. భాగవతము - భగవదవతారాలు

1. భాగవతం - అంటే	3-4
2. శ్రీమద్భాగవత ఆవిర్భావం - వికాసం	4-7
3. భాగవత వైశిష్ట్యం	7-9
4. భారతీయ భాషల్లో భాగవత కథానువాదాలు	9-15
5. భగవదవతారాలు - కారణాలు	15-18
6. ఏకవింశత్యవతారాలు - ప్రయోజనాలు	18-20
7. అవతార భేదాలు	20-26

2. అష్టాదశ పురాణాలలో త్రిక్షుప్త ప్రవర్తి

1. బ్రహ్మ పురాణం	32-34
2. బ్రహ్మాండ పురాణం	34-36
3. బ్రహ్మవైవర్త పురాణం	36-41
4. పద్మ పురాణం	41-44
5. విష్ణు పురాణం	45-47
6. నారదీయ పురాణం	47-48
7. మార్కండేయ పురాణం	48-48
8. అగ్ని పురాణం	48-48
9. మత్స్యపురాణం	49-49
10. కూర్మ పురాణం	49-50

11. స్కాంద పురాణం	50-51
12. వరాహ పురాణం	51-52
13. భవిష్యత్ పురాణం	52-54

3. హంసంశంలో త్రిశ్శత శ్లోకాన్ని

4. పోతన భాగవత తత్త్వం

1. భాగవత ఆంధ్రానువాదం	80-82
2. పోతన భాగవతము - కైవల్య ప్రాప్తి	82-82
3. ఇష్ట దేవతా ప్రార్థన	83-85
4. పోతన భాగవతం - హరిహరాద్వైతం	85-86
5. భాగవతం - మానవత్వం	86-87
6. భాగవతంలో ప్రధాన పాత్రలు	87-88
7. భక్తుల లక్షణాలు	88-90
8. భక్తి మార్గాలు	90-91
9. నవవిధ భక్తులు	91-92
ఎ. శ్రవణం (పరీక్షిత్తు)	92-94
బి. కీర్తనం (నారదుడు)	94-96
సి. స్మరణం (వ్రహ్మాదుడు)	96-99
డి. సేవనం (బలి, రుక్మిణి మొ॥)	99-101
ఇ. ఆర్చనం (అంబరీషుడు)	102-103
ఎఫ్. వందనం (కుంతి పాండవులు)	103-104
జి. దాస్యం (అక్రూరుడు)	104-106
హెచ్. సఖ్యం (కుచేలుడు, అర్జునుడు)	106-112
ఐ. ఆత్మనివేదం (గజేంద్రుడు)	112-122

5. భాగవతంలో విశిష్టాద్వైతం

6. శ్రీకృష్ణావతార ప్రయోజనాలు

కృష్ణావతారం - కారణాలు	145-149
శ్రీకృష్ణుని ఆవిర్భావం	150-157
గోకులంలో శ్రీకృష్ణుని ప్రకటనం	158-159
పూతనోద్ధరణం	159-161
శకట భంజనం	161-163
తృణావర్తుని ఉద్ధరణం	163-165
ఉలూఖల బంధనం	165-166
యమళార్జున భంజనం	167-168
వత్సాసుర ఉద్ధరణం	168-170
బకాసుర ఉద్ధరణం	170-170
అఘాసురుని ఉద్ధరణం	170-171
కాళీయ మర్దనం	171-173
దావాగ్ని పానం	173-173
బ్రహ్మదేవుని శరణాగతి	174-176
గోవర్ధనోద్ధరణం-ఇంద్ర సర్పభంగం	176-179
వరుణలోక గమనం	180-180
గోపాలకులకు వైకుంఠ దర్శనం	180-180
గోపికలు	180-181
గోపికాప్రస్తావనారణం	181-184
రాసక్రీడకు ఆహ్వానం	184-190
గోపికా విలాసం	190-192
రాసక్రీడ	192-195

సుదర్శనుని ఉద్ధరణం	195-196
శంఖమాడుని ఉద్ధరణం	196-197
వృషభాసురుని వధ	197-197
కేశి ఉద్ధరణం	197-198
వ్యోమాసుర వధ	198-198
అక్రూరుని ఆగమనం	199-200
బృందావన లీలాతత్వం	200-205
శ్రీకృష్ణుని మధురాగమనం	205-206
రజకుని వధ	206-207
వాయకుని ఉద్ధరణం	207-208
సుదాముని ఉద్ధరణం	208-208
కుబ్జా ఉద్ధరణం	209-213
కువలయా పీడం	213-214
చాణూర ముష్టికులు	215-215
కంసవధ	215-217
దేవకీ వసుదేవుల ఒంచ విముక్తి	217-217
పుత్ర ధర్మం	217-218
గురుకుల వాసం	218-219
గురు దక్షిణ	219-221
ఉద్ధవుని ప్రజ సందర్శనం	221-222
గోపికలకు కృష్ణుని సందేశం	222-224
జరాసంధునితో యుద్ధం	225-225
ముచికుందుని జాగృతి -	225-229

కాలయవనుని ఆంతం

శ్రీకృష్ణుడు - కళ్యాణాలు	229-232
రుక్మిణీ కళ్యాణం	232-242
జాంబవతీ, సత్యభామల కళ్యాణాలు	242-248
కాళిందీ కళ్యాణం	248-248
మిత్రపిందా వివాహం	248-249
నాగ్నజితీ పరిణయం	249-250
భద్రాపరిణయం	250-250
లక్ష్మణ స్వయంవరం	250-252
నరకాసుర వధ	252-257
బాణుని గర్వభంగం	257-262
పాండ్రక వాసుదేవునితో యుద్ధం	262-269
రాజసూయ యాగం	269-272
శిశుపాల వధ	
దుర్యోధన గర్వభంగం	272-274
సాల్వసి వధ	274-276
దంత వక్త్ర విదూరకుల సంహారం	276-277
మూర్ఖగ్రహణం బంధుసమాగమం	277-279
భూభార హరణం, మహాభారత యుద్ధం	279-281
యదువంశ నిర్మూలనం	281-286

7. శ్రీకృష్ణుడు - భగవత్కత్తం

చతుర్వ్యూహాలు - వివరణ	308-312
షడ్వణాలు -	312-317

ప్రకరణ విభాగం

తామస ప్రకరణం	317-317
తామస ప్రమాణ ప్రకరణం	317-237
తామస ప్రమేయ ప్రకరణం	327-331
తామస సాధన ప్రకరణం	331-337
తామస ఫల ప్రకరణం	337-343
రాజస ప్రకరణం	343-343
రాజస ప్రమాణ ప్రకరణం	343-351
రాజస ప్రమేయ ప్రకరణం	351-355
రాజస సాధన ప్రకరణం	355-359
రాజస ఫల ప్రకరణం	359-361
సాత్విక ప్రకరణం	361-362
సాత్విక ప్రమేయ ప్రకరణం	362-365
సాత్విక సాధన ప్రకరణం	365-369
సాత్విక ఫల ప్రకరణం	369-374
గుణ ప్రకరణం	375-380

8. ఉపనంపూరం

9. ఉపయోక్త గ్రంథ మాలి

భాగవతము - భగవదవతారాలు

శ్రీ మన్నారాయణుని విశ్వరూపత్వాన్ని సర్వనామత్వాన్నీ వేదాలు ప్రత్యక్షీకరిస్తాయి. వేదధర్మం భారతీయ సంస్కృతికి మూలాధారం. ఆ వేద ధర్మాన్ని లోకంలో ప్రతిష్ఠించడానికి ఏర్పడిన సులభ సాధనాలు పురాణాలని వేదా: ప్రతిష్ఠితాస్సర్వే పురాణేష్యేవ సర్వదా" అనే నారదీయ మహాపురాణంలోని వాక్యమూ వేదా: ప్రతిష్ఠితాస్సర్వే పురాణే నాత్ర సంశయ:"² అనే స్కాంద పురాణంలోని వాక్యమూ స్పష్టం చేస్తున్నాయి.

ప్రప్రథమంగా పురాణం స్మరింపబడిందనీ ఆ తరువాతే దివ్య పురుషుని ముఖాల నుండి వేదాలు వెలువడ్డాయనీ కనుక పురాణం వేదాల కంటే కూడా ప్రాచీనమని-

“ప్రథమం సర్వ శాస్త్రాణాం పురాణం బ్రహ్మణావృతం
అనంతరం చ వక్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిష్పుతాః”

అనే వాయుపురాణ శ్లోకం తెలుపుతోంది.

“పురానవం భవతి పురాణం” అనేది పురాణానికి వాచస్పత్య నిర్వచనం.

వేదాలు ఉపనిషత్తులు పురాణాలు 'పురాణ' శబ్దానికి పురాతన వస్తు సంబంధమైన అర్థాన్నిస్తున్నాయి. జగత్ప్రాగవస్థను గురించి చెప్పే కావ్యాలు పురాణాలని, దేవదానవ యుద్ధాది ప్రసిద్ధ విషయాలను గురించి చెప్పేవి ఇతిహాసాలని వేద వాక్యాల వల్ల అర్థమవుతుంది.

ఈ 'పురాణం' ఒక సాహిత్య ప్రక్రియగా రూపొంది పంచ లక్షణాలను సంతరించుకుంటుంది.

**“సర్గశ్చ ప్రతినర్గశ్చ వంశో మన్వంతరాణి చ
వంశానుచరితం చేతి పురాణం పంచలక్షణమ్”⁵**

అని ఆమర సింహుని నిర్వచనం. ఈ పురాణాలు మహాపురాణాలు, ఉప పురాణాలు అని రెండు విధాలుగా ఉన్నాయి. అందులో 'మత్స్య, మార్కండేయ, భాగవత, భవిష్యత్, బ్రహ్మాండ, బ్రహ్మ, బ్రహ్మ వైవర్త, వామన, వాయవ్య, విష్ణు, వారాహ, అగ్ని, నారద, పద్మ, లింగ, గరుడ, కూర్మ, స్కాంద పురాణాలు మహాపురాణాలు.⁶ “ఉశన, కపిల, కాళి, సనత్కుమార, శంభు, సౌర, దౌర్వాస, నందీయ, నారసింహ, నారదీయ, పారాశర, ఆంగీరస సంహిత, భృగుసంహిత, మారీచ, మానవ వాసిష్ఠ లింగ, వారుణ ఆనేవి ఉప పురాణాలు.”⁷ అష్టాదశ పురాణాల్లో ఒకటైన శ్రీ మద్భాగవతము భగవద్విషయాలను, భగవద్భక్తుల జీవిత గమనాలను వర్ణించి చెప్పే మహాపురాణం. వేద బాస్కరుడి వేదెల్లలను గ్రహించి, భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యాలనే వెన్నెల వెల్లువగా మలచి, సామాన్యులకు పైతం ఆస్వాదయోగ్యంగా చేసిన పురాణ విదుడు శ్రీమద్భాగవత కర్త వ్యాసుడు. శ్రుతివాత నీతిమైన (3-9-5) శ్రీమన్నారాయణ చరణకమల కోశ గంధాన్ని కర్ణవివరాలకు వాసవ చూపించి, ఆ గంధ కణాల రూపేణ శ్రీ కృష్ణుడిని భావసరోరుహంలో (2-8-5) ప్రవేశింపజేసి శరత్కాల సలిల శృమలాన్ని పోగొట్టి, మన అంతశ్శృమలాన్ని నశింపజేస్తుంది భాగవతం.

భాగవతం అంటే....

“మోక్షే ధీర్జ్ఞాన మన్యత్ర నిజ్ఞానం శీల్య శాస్త్రయో”

యే - 'భా' దీప్తి జ్ఞాన జ్యోతిర్మార్గే 'గ' గచ్ఛంతితే భాగవతాః తేషాం చరితమ్ భాగవతం. భగవద్భావారూడులు భాగవతులు, వారి చరిత్రమే భాగవతం. భగవద్భావారూడునికి జ్ఞానం కన్నా భక్తి ఎక్కువ, భక్తి భాగ్యానికి నోచుకొన్న భక్తుల చరిత్రమే భాగవతం.

భగవంతుని గురించి చెప్పే గ్రంథం గనుక 'భాగవతం' అని వాచస్పత్యం. అయితే భగవంతుడెవరు? ఆ భక్తులెవరు?

‘ఎవ్వనిచే జనించు జగమెవ్వనిలోపలనుండు లీనమై
యెవ్వనియందు డిందు? బరమేశ్వరుడెవ్వడు? మూల కారణం
బెవ్వ? డనాది మధ్యలయుడెవ్వడు? సర్వముదానయైనవా
డెవ్వడు? వాని నాత్మ భవునీశ్వరునే శరణంబు వేడెదన్’

అంటూ భక్త కవి పోతన చేత కీర్తింపబడిన ఆ 'ఎవ్వడు' ఎవ్వడో.. ఆ పరమాత్మ సర్వ ప్రపంచానికీ ఒక్కడే. ఆ పరమాత్మనే బ్రహ్మ పదార్థమనీ, చైతన్య స్వరూపమని అంటున్నాం. చైతన్య స్వరూపుడయిన ఆ పరమాత్మ జ్ఞాన శక్తి సంపన్నుడు. శక్తి అనేది సత్త్వ రజస్తమో గుణాలతో కూడియుండి జ్ఞానం చేత శాసింప బడుతుంది.

రజస్సు సృష్టి కారకం. సత్త్వం స్థితి కారకం. తమస్సు లయకారకం. మూడింటిలోనూ సత్త్వం తుద్యమైనది. త్రిగుణాలను ఆధారం చేసుకొని సృష్టి స్థితిలయాలను నిర్వహించదలచిన 'పరబ్రహ్మం' రజోగుణ ప్రధానుడై, సృష్టికార్యం చేస్తూ బ్రహ్మ అనీ సత్త్వ గుణ ప్రధానుడై స్థితి నిర్వహణ గావిస్తూ విష్ణువనీ తమోగుణ ప్రధానుడై 'లయం' చేస్తూ శివుడని

వ్యవహరించబడుతున్నాడు. సృష్టి స్థితిలయాల కోసం ఆ పరం జ్యోతి నుండి ఆవిర్భవించిన మూడుమూర్తులుగా బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులు చెప్పబడుతున్నారు. ఈ త్రిమూర్తులపై సర్వసహాధికారం ఆ పరతత్వానిదే.

ఉపాదిని బట్టి మాత్రమే పరమాత్మకు మూర్తిత్రయ భేదం కలుగు తున్నట్లుగా, ఉపాది వైశిష్ట్యాన్ని బట్టి ఫలం సంప్రాప్తమవుతుంది. ఆ కారణంగా సత్త్వమూర్తీ స్థితి కారకుడూ అయిన శ్రీహరిని లోకం క్షేమార్థం ఆశ్రయిస్తోంది. ఈ కారణంగానే 'హరి'ని భగవంతునిగా హరిభక్తులను భాగవతులుగా చెప్పడం జరుగుతోంది.

'భగ' శబ్దానికి అర్థం సమగ్రమైన ఐశ్వర్యం, పరాక్రమం, యశస్సు, శ్రీ, జ్ఞానం, వైరాగ్యం అనే ఆరింటి కలయిక అని వ్యవహారంలో ఉంది.¹⁰ ఈ షడ్విభూతుల కలయికే భగవత్తత్వం. ఆ తత్వాన్ని ఆవిష్కరించేదే భాగవతం.

శ్రీ మద్భాగవత ఆవిర్భావం... వికాసం

శ్రీ మద్భాగవతము వ్యాస ప్రణీత మహాపురాణంగా విఖ్యాతి చెందింది. బ్రహ్మాండాది పురాణాలను పదిహేడింటిని వ్యాసుడు ద్వాపరంలో పరిష్కరించి, పంచమవేదమయిన మహాభారత రచన గావించి, ఆనంతరం శ్రీ మద్భాగవతాన్ని రచించినట్లు భాగవతం ద్వారా సృష్టమవుతుంది.

ఇంతకీ ఈ వ్యాసుడంటే ఎవరు?

ప్రతి ద్వాపరంలోనూ బ్రహ్మ, వశిష్ఠుడు మొదలయినవారు వ్యాసపదవిని గ్రహించి వేదాది విభజన, పురాణ పరిష్కారం గావిస్తారు. ఆ విధంగా గడచిపోయిన వ్యాసులు 27మంది. అయితే మహాభారత, మహాభాగవత రచన గావించిన పరాశరాత్మజుడైన కృష్ణద్వైపాయనుడు ప్రస్తుత కలియుగానికి ముందటి ద్వాపర యుగంలో వెలసిన ఇరువది ఎనిమిదవ వ్యాసుడు.¹¹ ఈ వ్యాసుడే దేవర్షి అయిన

నారదుడు ఉపదేశించిన చతుశ్శ్లోకీ భాగవతాన్ని సృష్ట్యాదిగా విష్ణుప్రాశస్త్యాన్ని భక్తి పూర్వకంగా పద్దెనిమిది వేల శ్లోకాలలో¹² రచించి లోకంలో ప్రతిష్ఠించాడు.

శ్రీ కృష్ణలీలల్ని భిన్నరీతుల్లో వర్ణిస్తూ 'కృష్ణస్తు స్వయం భగవాన్' అని ప్రబోధించే గ్రంథం భాగవతం.

భాగవతం ప్రప్రథమంగా సృష్టికారకుడయిన బ్రహ్మదేవునికి ఆ పరమాత్మచేత ప్రబోధించబడింది. బ్రహ్మ సృష్టి విషయమై ఆలోచిస్తూ ద్వానంలో ఉండగా 'తపః' అనే శబ్దం ముమ్మార్లు వినబడింది. దానిని భగవానుని ఆదేశంగా భావించిన బ్రహ్మ ఏకాగ్ర చిత్తంతో సహస్ర దివ్యకల్పాలు తపస్సుచేసి ఆ పరమాత్మను దర్శనం చేసుకొని పరమానందం చెందాడు. బ్రహ్మ తపస్సుకు ప్రసన్నుడయిన ఆ పరమాత్మ బ్రహ్మ కోరికను తెలుపమన్నాడు. దానికి బ్రహ్మ తన క్షేమానికై భగవత్తత్వాన్ని ఉపదేశించ వలసిందిగా ప్రార్థించాడు. తత్ఫలితంగా పరమాత్మ తన స్వరూప జ్ఞానాన్ని బ్రహ్మకు ఉపదేశించాడు. నాలుగు శ్లోకాల రూపంలో బ్రహ్మకు ఆ పరమాత్మ అందించిన ఉపదేశమే చతుశ్శ్లోకీ భాగవతం.¹³

పరమ రహస్యము, పరమ దుర్లభమూ అయిన తన తత్వాన్ని పరమ పవిత్రుడూ ఇష్టుడూ భక్తుడూ అర్హుడూ అయిన బ్రహ్మకు శ్రీమన్నారాయణుడు ఉపదేశించాడు. దీనిని బ్రహ్మ తన మానస పుత్రుడూ బ్రహ్మచర్య వ్రత దీక్షాపరుడూ భక్తి తత్పరుడూ అయిన నారదునికి బోధించాడు. ఆ తరువాత వేదాలను వింగడించి, పురాణాలను పరిష్కరించి, పంచమవేదంగా మహాభారతాన్ని ప్రవచించి కూడా మనశ్శాంతి చిక్క క తల్లడిల్లుతున్న వ్యాస మహర్షికి నారద మహర్షి దానిని ఉపదేశించాడు. 'భగవంతుడి యశోగానాన్ని నువ్వు చేయలేదు. ఆయన సంతుష్టి చెందకపోతే ఎంతటి ఉద్దండ దర్శనమైనా ఖిలప్రాయమే అవుతుంది. ఆ గ్రంథాల్లో పురుషార్థాలను నిరూపించినంత విపులంగా నువ్వు వాసుదేవ మహిమను నిరూపించలేవు. పదాలతో కదం తొక్కించే చిత్ర విచిత్ర

కవిత్వాలైనా సరే హరి ప్రశంస లేనట్లైతే అవి కాకి తీర్థంలాంటివే అవుతాయి. మానస సరస్సులో వికసించిన కమలాలే ఆటపట్టుగా విహరించే (పరమ) హంసలు అక్కడ నిలువనే నిలువవు. పాద బద్ధాలు కాకపోయినా సరే, పదబంధాలు లేకపోయినా సరే, హరి యశోంకితాలైన కాసట బీసట మాటలు కూడా పాపాల పాలిటి పలు విప్లవాలై సాధుపురుషుల నోళ్ళలో నానుతూ ఉంటాయి చిరస్థాయిగా. భగవద్భావంలేని వైష్ణవర్యం గాని, జ్ఞాన విజ్ఞానాలు గాని ఎందుకూ కొరగావు. ఇక కామ్య కర్మలు గానీ ఆతనికి అర్హణం కాని నిష్కామకర్మలు గానీ ఎందుకు పనికి వస్తాయి' అని నారదుడు వివరించాడు." నారద భక్తి సూత్రాలకు లక్ష్య గ్రంథంగా భగవత్కథా విలసిల్తమైన శ్రీమద్భాగవతాన్ని వేదవ్యాసుడు రచించాడు.

వ్యాసుని మనో వైకల్యాన్ని పోగొట్టే ఈ సన్నివేశం వ్యాసుని చేత భాగవతం రచింపజేసిన తీరును గమనించినట్లయితే - అసంతృప్తి పరాకాష్ఠ చెంది మనః కుహరంలో వేదన ఉద్భవించినపుడు, భగవద్దేవత కోసం నిజమైన అంతర్మథనం జరిగినపుడు, దానిని నివర్తింప చేయడానికి బోధకుడు లేదా గురువు తనంతలానే వెతుక్కుంటూ వచ్చి తత్వోపదేశం చేయడం జరుగుతుందని అనిపిస్తుంది.

శ్రీ మద్భాగవతాన్ని రచించి సంప్రీతుడైన వ్యాసమహర్షి దీనిని పఠించే అధికారి ఎవరాయని ఆలోచించి మహాయోగి, భక్తి వైరాగ్య నిధి అయిన తన పుత్రుడు శ్రీశకునికి 'బదరికాశ్రమంలో శమ్య ప్రాసమనే స్థలం'లో బోధించాడు. భాగవత రసాస్వాదన గావించి తన్మయుడైన శ్రీ శకుడు 'శృంగి శాపకారణంగా సర్పదష్టుడై ఏడు రోజులలో మరణించనున్నట్లైతే, ప్రాయోప విష్ణుడైన పరీక్షిత్తుకు ముక్తి ప్రసాదించదలచి, సూతుడు మొదలైన అరనైవేల మంది ఋషుల సమక్షంలో 'శుక్రతలమనే చోట భాగవతాన్నంతటినీ వినిపించాడు.

కలియుగారంభంలో ఆ యుగ దోషానికి చిక్కకుండా భగవంతుని దగ్గరకు చేర్చే మార్గంగా సత్రయాగాన్ని చేయ సంకల్పించి నైమి శారణ్యంలో నివసిస్తున్న శౌనకాది మహామునులకు సూతుడు ఈ భాగవత తత్వాన్ని

విపులంగా వివరించారు. ఈ విధంగా ఋషి పరంపరగా వచ్చి శ్రీ మద్భాగవతం రోకంలో ముముక్షువుల ద్వారా మరింత ప్రసిద్ధి కెక్కింది.

భాగవత వైశిష్ట్యం

సర్వ వేదాంత సారం హి శ్రీ మద్భాగవత మిష్యతే¹⁵ చతుర్వేదాలనే పెరుగును చిలకగా శ్రీ మద్భాగవత నవనీతం ఆవిర్భవించింది. దీనిలో భగవంతుని సమస్త అవతార విశేషాలు, భక్తుల చరిత్రలు వివరించబడ్డాయి.

బ్రహ్మమానస పుత్రుడయిన నారదమహర్షి వ్యాసునికి భాగవతం ఉపదేశించిన విధానమే భాగవత విశిష్టతను చాటుతుంది. వేదాధ్యయనం, యజ్ఞ గురు పూజాదులచేత, నిత్య కర్మానుష్ఠానాల చేత భగవంతుడు తృప్తి చెందడనీ; భగవంతుని తృప్తి పరచలేని విజ్ఞానం వ్యర్థమని, జ్ఞానానికి హరిభక్తి తోడయితే బంగారానికి తావి అబ్బినట్లేనని, హరిభక్తి గురించి చెప్పనివాడు దర్మబోధకు అనర్హుడని స్పష్టం అవుతుంది.

ముముక్షు జనసేవితమూ భక్తి విరక్తి జనకమూ అయిన శ్రీ మద్భాగవతాన్ని ఆధ్యయనం చేసే అర్హత కూడా అందరికీ ఉండదు. వ్యాసుడు శ్రీ శుకునికి శ్రీ శుకుడు పరీక్షిత్తుకూ భాగవత బోధ గావించడమూ పరీక్షిత్తుకు భాగవతం మోక్షాన్ని సంపాదించి పెట్టడమూ జరిగింది.

మోక్షకామునకును మోక్షంబు సిద్ధించు

భవభయంబులెల్ల బాసినోపు

యోగినంఘమునకు మత్తమ వ్రతములు

వాసుదేవనామ వర్ణనములు¹⁶

అని భాగవతాన్ని ఉపదేశించిన శ్రీశుకుని మాటలను బట్టి భాగవత గ్రంథానికి ఉన్న మహోన్నత లక్షణాలు అవగతమవుతాయి.

“లలిత స్కంధము కృష్ణమూలము తకాలాపాభిరామంబు మం
జులతాశోభితమున్ మనర్లమమనమ్ము జ్ఞేయమున్ మందరో
జ్జ్వల వృత్తంబు మహాఫలంబు విమల వ్యాసాలనాలంబునై
వెలయున్ భాగవతాఖ్య కల్పతరుపుర్వీన్ నద్విజ్రేయమై” 17

అని పోతన ఈ భాగవత కల్పవృక్షాన్ని వర్ణించిన తీరు భాగవత నైశిష్ట్యాన్ని వినువీధికి ఎగురవేస్తుంది. పతితలకు భగవద్భక్తిని, లౌకిక భావ విరక్తిని అందించేది భాగవతమని తెలుస్తోంది.

శ్రీ మద్భాగవతం గంభీర విషయ విచారణతోనూ గూఢార్థ పద గుంపిత శైలితోనూ గాఢబంధ సమ్మిళితంగానూ ఉండి మోక్ష శాస్త్రమని, సాత్త్వత సంహిత అని పిలవబడుతోంది. హయగ్రీవ బ్రహ్మ విద్య అనీ చెప్పబడుతోంది.

భాగవతాన్ని అర్థం చేసుకోవడం, అన్వయించుకోవడం పాండితీ ప్రకర్షకు నిదర్శనం. అది సమాధి భాష (సమాధి స్థితిలో వ్రాసినది). వ్యాఖ్యాన సహాయం లేనిదే గ్రంథం అర్థమవడం దుర్లభం. ఈ సమస్య పోతన భాగవతానికి లేదు. ఆలోచనామృతమైన సంస్కృత భాగవతానికి ఆసాత మదురత్వాన్ని జోడించాడు పోతన.

భారతీయ సంస్కృతి మీద, ఆధ్యాత్మిక జీవనం మీద భాగవతానికి ఉన్న ప్రభావం కారణంగా భాగవత నైశిష్ట్యాన్ని విశదీకరిస్తూ సంస్కృత భాగవతానికి మమారు 30, 40 వ్యాఖ్యానాలు వెలువడ్డాయి. శ్రీధరాచార్యులు వ్రాసిన భావార్థ దీపిక (అద్వైత వ్యాఖ్య), శ్రీ మద్వేంకట కృష్ణాచార్యులు వ్రాసిన విజయధ్వజీయం (అద్వైతవ్యాఖ్య) అనేవి ప్రధానమైన వ్యాఖ్యాలుగా చెప్పుకోవచ్చు. శ్రీ మద్భాగవత గ్రంథమంతా భగవద్భక్తి ప్రబోధన పరంగానూ, భగవత్తత్వ నిరూపకంగానూ పాగడం చేత దీనికి త్రిమతామయాయులు (ద్వైత, అద్వైత, విశిష్టాద్వైత) వ్యాఖ్యానాలు రచించారు.

అందులోని భక్తి తత్వానికి ఆకర్షితులయి ఎంతోమంది కవులు ఎన్నో భాషలలోనికి భాగవతాన్ని అనువదించుకున్నారు. పై ఆస్పిండిని మించి భాగవతం స్వయంగా మహావిష్ణు ప్రాశస్త్యాన్ని, తన్మహిమను, తదవతారాలను, తద్భక్తిని సమగ్రంగా వక్కాణించే సాత్త్విక పురాణం కావడమే భాగవత వైశిష్ట్యానికి కారణం.

శ్రీ మద్భాగవతం బ్రహ్మ సూత్రాలకు నిర్వివాదమైన భాష్యం. అంటే వ్యాస భగవానుడే స్వయంగా పురాణ రూపేణ బ్రహ్మ సూత్రాలకు భాష్యం వ్రాశాడన్నమాట.

ఆత్మారామాశ్ర మునయో నిర్గన్తా ఆ పురుక్రమే
కుర్వన్త్య హైతుకీం భక్తి మిత్తం భూతగుణో వారి: ¹⁸

హృదయంలోని అజ్ఞాన గ్రంథులన్నీ విడిపోయిన ఆత్మారాములైన మునులు కూడా వారి అంటే చాలు అహేతుక భక్తిని కనబరుస్తారు. వారిగుణాలు అంతటి మనోహరాలు. శ్రీ మద్భాగవతంలో వ్యాస భగవానుడు ప్రతిపాదించిన సవిశేష సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మ స్వరూపం 'శ్రీకృష్ణుడు'. ప్రేమే బ్రహ్మం. అదే దాని సత్య స్వరూపం. ఆ ప్రేమను పొందటమే జీవికి అంతిమ లక్ష్యం అని శ్రీ మద్భాగవతం పదేపదే బోధిస్తుంది. దానిలోని ప్రతిమాటా శ్రీకృష్ణ ప్రేమను చిలకరిస్తుంది, మన మనస్సులో చిగురింప జేస్తుంది. ఇదే భాగవతానికున్న విశిష్టత.

భారతీయ భాషల్లో భాగవత కథానువాదాలు

సంస్కృత భాగవతం అనేక భారతీయ భాషలలోకి అనువదించబడింది. ప్రధానంగా ఆయా కవులు భాగవతంలోని దశమస్కంధాన్ని మాత్రమే స్వీకరించి కొద్దిపాటి మార్పులతో చేర్పులతో తమ భాషలలోకి అనువదించుకున్నారు.

1. మళయాళం:¹⁹ మళయాళ భాషా సాహిత్యంలో మళయాల కవిత్వయంలో ఒక్కరైన 'శంకర పణిక్కర్ (14 శ.) 'భారతమాల' అనే తన గ్రంథంలో భాగవతంలోని దశమస్కంధ గాథను మొదట రచించి తరువాత భారత కథను రచించాడు.

మళయాల కవిత్వయంలో మూడవకవి మధవ పణిక్కర్ కూడా 'భాగవతం' అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. వ్యాస భాగవతంలోని దశమస్కంధం ఆధారంగా నంబూద్రి (15 శ.) అనే కవి 'కృష్ణగాథ' లేక కృష్ణప్రాప్టు అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. భాగవత గాథకున్న మాహాత్మ్యం దీనికి కూడా ఉందని ప్రశంసించబడింది.

'ఎళుత్తచ్చన్' (16 శ.) అనే కవి రచించిన 'శ్రీమద్భాగవతం' అనే గ్రంథం. 'భాగవత గద్యం' అనే మరొక గ్రంథం కూడా కనిపిస్తున్నాయి.

2. తమిళం: ²⁰తైళ్ళైళుడువార్ (16 శ.) అనే కవి సంస్కృత భాగవతాన్ని అనుసరించి తమిళ భాషలో సుమారు ఐదువేల పద్యాలలో భాగవతాన్ని రచించాడు.

3. అస్సామీ: ²¹వైష్ణవాచార్యుడు అయిన 'శంకరదేవుడు' (1449 - 1569) రచించిన భాగవతం అస్సామీ భాషా సాహిత్యంలో ప్రధానమైనది. శ్రీమద్భాగవతంలోని 1,2,3,7,8,9,10,12 స్కంధాలను తాను స్వయంగా అనువదించి, మిగిలిన 4,5,6,11 స్కంధాలను శిష్యులచేత అనువదించజేసాడు. పోతనకు (1450-1500) సమకాలికుడు శంకరదేవుడు (1449 - 1569). పోతన భాగవతంలోని భావాలు శంకరదేవుని భాగవత భావాలు ఇంచుమించు కలిసివట్లుగా ఉంటాయి.

భాగవత భట్టాచార్యుడనే బిరుదున్న భట్టదేవుడు (1558 - 1638) 'కథాభాగవతం' అనే గ్రంథాన్ని వచనంలో అత్యద్భుతంగా రచించి అస్సామీ మధ్యయుగ గద్య సాహిత్యాన్ని ఎంతో ప్రభావితం చేశాడు. రామ సరస్వతి అనే కవి కూడా దశమస్కంధాన్ని రచించాడు.

4. కన్నడం:²² భాగవత గ్రంథానికి కన్నడ అనువాదాన్ని చాటు విరలనాడుడు చేశాడు. ఈ భాగవత గ్రంథం మూలానుసారిగా ఉండి కన్నడ సాహిత్యంలో ప్రసిద్ధికెక్కింది. ఈ గ్రంథ అనువాదంలో చాటు విరలునితో బాటు ఆరాధ్యేంద్ర, విద్యానాథ సదానంద, నిర్వాణ నాథ అనేవారు కూడా భాగస్వాములని తెలుస్తోంది. కన్నడ సాహిత్యంలో చిక్కదేవరాజు రచించిన 'భాగవతం' కూడా ప్రజాదరణ పొందింది.

5. వంగభాష:²³ వంగభాషా సాహిత్యంలో భాగవత కథలు కృష్ణకథా రూపంలో ఎన్నో వచ్చాయి. సంస్కృత భాగవతం, విష్ణుపురాణం ఆధారంగా గ్రహించి 'మాలాధర వసు' (1473-80) దశమస్కంధం నుండి శ్రీకృష్ణ అవతార సమాప్తి దాకా గల గాథను 'శ్రీకృష్ణ విజయం' అనే పేరుతో రచించాడు. 1510కి పూర్వం మాధవాచార్య అనేకవి భాగవత దశమ స్కంధం ఆధారంగా 'శ్రీకృష్ణ మంగళ' అనే గ్రంథం రచించాడు. భాగవత దశమ, ఏకాదశ స్కంధాల ఆధారంగా కృష్ణదాసు అనే కవి 'శ్రీకృష్ణ మంగళ' అనే పేరుతోనే మరొక గ్రంథం రచించాడు. పరశురామదాసు అనే కవి భాగవత దశమ, ఏకాదశ స్కంధాల ననుసరించి 'శ్రీకృష్ణ మంగళ' అనే పేరుతోనే మరొక కావ్యం రచించాడు.

భాగవత భట్టాచార్య అనే బిరుదు వహించిన రఘునాథ భట్టాచార్య (16శ.) భాగవతం 12 స్కంధాలను 20,000 పద్యాలలో 'కృష్ణ ప్రేమ తరంగిణి' అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. దుర్లభానందకవి (17 శ.) మూలానికి అతి దగ్గరగా భాగవతంలోని పన్నెండు స్కంధాలను అనువదించాడు. దుఃఖీ శ్యామదాసు (17శ.) భాగవత దశమ స్కంధాన్ని అనుసరించి 'గోవింద మంగళ' అనే గ్రంథాన్ని వ్రాశాడు. 'గోవింద మంగళ' అనే పేరుతోనే కవి చంద్ర శంకర చక్రవర్తి (18 శ.) భాగవత గ్రంథానికి భావానువాదంగా ఒక గ్రంథాన్ని వ్రాశాడు. 'దేవకీ నందన సింహ' (15 శ.) భాగవతాన్ని 'గోపాల విజయాభ్యాస్' అనే పేరుతో రచించాడు.

6. ఓద్రం (ఓరియా): ²⁴ జగన్నాథదాసు (15 శ.) రచించిన భాగవతం ఓరియాలో ఎంతగానో ప్రసిద్ధి చెందింది, విశ్వజనీనమయింది. దీనిని జగన్నాథదాసు గాన యోగ్యంగా రచించాడు.

7. మరాఠీ: ²⁵ మరాఠీలో కూడా భాగవతాన్ని ఎంతోమంది కవులు అనువదించారు. మరాఠీ సాహిత్యంలో ప్రసిద్ధుడైన బోవదేవుడు భాగవత వ్యాఖ్యా గ్రంథం రచించాడు. శ్రీమద్భాగవతాన్ని బోవదేవుడు, దేవీ భాగవతాన్ని వ్యాసుడు రచించాడని మహారాష్ట్రలో ప్రతీతి నామదేవుని శిష్యుడైన పరసాభాగవత్ అనేకవి భాగవతాన్ని రచించాడు. ఏకనాథుడు (1533 - 99) ఏకనాథ భాగవతాన్ని (చతుశ్శ్లోకీ భాగవతానికి టీకను) రచించాడు. ఏకనాథుడు భాగవతాన్ని ద్వితీయ స్కంధనవమాధ్యాయాంతర్గతమయిన 32-35 వరకు గల నాలుగు శ్లోకాల (చతు: శ్లోకీ భాగవతం) భావాన్ని 1036 ఓవీలలో (మరాఠీచందం) రచించాడు.

శివకళ్యాణుడు ఒక లక్ష ఓవీ వృత్తాలలో దశమస్కంధాన్ని అనువదించాడు. కృష్ణ రయార్యపుడు (1596 - 1662) దశమ స్కంధం మీద నలభై రెండువేల ఓవీలలో గ్రంథాన్ని వ్రాశాడు. ఇది అసంపూర్ణంగా లభించడం వల్ల 'ఉత్తమ శ్లోకుడనే శిష్యుడు పూరించాడు. మేరోపంత్ (1729 - 94) మంత్ర భాగవతాన్ని రచించాడు.

7. గుజరాతీ: ²⁶ ఈభాషలో దశమ స్కంధాన్ని కేశవప్పాది రాముడు, బాలణుడు (14 శ.) విడివిడిగా అనువదించారు. నరసింహమేహతా (1500 - 80) భాగవత పురాణాన్ని విలక్షణ రీతిలో రచించాడు.

ప్రేమానందుడు (1580 తరువాత) భాగవతాన్ని రచించాడు. ప్రేమానందుడి శిష్యుడు రత్నేశ్వరుడు (1700 ప్రాంతం) భాగవతాన్ని రచించాడు.

8. హిందీ: ²⁷ హిందీ సాహిత్య చరిత్రలో స్వర్ణయుగంగా భాసిల్లిన భక్తి యుగానికి మదుర సౌరభాన్ని కూర్చింది కృష్ణసాహిత్యం. 1535లో ఈ కృష్ణ సాహిత్యం

శ్రీ వల్లభాచార్యుల వల్ల ప్రభావితమయింది. 1535 - 1640 మధ్యకాలంలో శ్రీ వల్లభాచార్యులు రచించిన భాగవత కథా ప్రవచనంలోని విస్తృతమైన భాగాలను సూరదాసు విస్తరించి 'సూరసాగర్' అనే 1,25,000 పదాలను గానం చేశాడు. ఇప్పుడు అందులోనివి 10,000 మాత్రమే లభిస్తున్నాయి. ఇది సంస్కృత భాగవతంలో లాగా 12 స్కంధాలు కలిగిన గ్రంథం. కానీ ఇది శ్రీ మద్భాగవతానికి క్రమబద్ధ అనువాదం కాదు. దశమ స్కంధమే ఇందులో విపులంగా ఉంది శ్రీకృష్ణుని లీలా స్వరూపం ఇందులో అతి మధురం.

1590 - 1640 ప్రాంతంలో నందదాసు అనే కవి 'దశమ స్కంధ భాషా' అనే గ్రంథం రచించాడు.

9. తెలుగు: తెలుగులో ఎందరో కవులు భాగవతాన్ని అనువదించినప్పటికీ పోతన రచించిన భాగవతానికే అగ్రతాంబూలం.

తెలుగులో మడికి సింగన (15 శ.) భాగవత దశమ స్కంధాన్ని ద్విపద కావ్యంగా రచించాడు. హరిభట్టు (15 శ.) భాగవత షష్ఠాదశ ద్వాదశ స్కంధాలు రచించాడు. రంగాజమ్మ (17 శ.) సంగ్రహ భాగవతాన్ని ప్రబంధంగా రచించింది. గణపవరపు వేంకట కవి (17 శ.) వ్రాసిన పరమ భాగవత చరిత్ర, కుందుర్తి వేంకటాచలపతి (17శ.) రచించిన 'భాగవతం' లభించడం లేదు. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి (1866 - 1961) భాగవతాన్ని వచనంలో రచించారు. జనమంచి శేషాద్రిశర్మ 'తాండవ కృష్ణ భాగవతాన్ని' రచించారు. ఇంకా ఎంతోమంది ఆధునికులు రచించిన భాగవతాలు ఉన్నప్పటికీ పోతన 'భాగవతం' అజరామరంగా ఆబాల గోపాలానికి ఇప్పటికీ ఆనందాను భూతుల్ని, భక్తి రసానందాన్ని అందిస్తోంది.

వివిధ భాషలలో వెలువడిన భాగవతానువాదాలను పరిశీలిస్తే భాగవతమంటే దశమ స్కంధమేనని కృష్ణ చరిత్రేనని ఆయాకవులు భావించినట్లుగా

స్వప్నమవుతోంది. వ్యాసమహర్షి, పోతనామాత్యుడు కూడా దశమస్కంధంలో శ్రీకృష్ణలీలల్ని విస్తరించి వర్ణించినట్లుగా ఇంకే అవతారం గురించి రచించలేదన్నది స్పష్టంగా తెలుస్తోంది.

పన్నెండు స్కంధాలున్నా నిజానికి పదో స్కంధమే భాగవతానికి పరాకాష్ఠ. పదకొండో స్కంధంలో శ్రీకృష్ణుడు ఉద్ధవుడికి చెప్పిన గీత భారతంలోని భగవద్గీత కన్నా విపులంగా ఉంది. పన్నెండో స్కంధం భవిష్య పురాణానికి మారు పేరు. ఏడో స్కంధానికి పదకొండో స్కంధం అనుబంధం మాత్రమే. కనుకనే భాగవతం పది స్కంధాలనుకోవచ్చు. భాగవతానికి పది లక్షణాలు చెప్పారు.

అత్ర సర్గో విసర్గశ్చ స్థానం సోషణ మూతయః

మన్వంత రేశాను కథా విరోధో ముక్తి రాశ్రయః ²⁸

‘పదో లక్షణం ‘ఆశ్రయం’ దశమస్య విశుద్ధ్యర్థం నవానామిహ లక్షణమ్

(2-10-2)

మొదటి తొమ్మిది లక్షణాలు పదో లక్షణమైన ఆశ్రయ తత్వాన్ని స్పష్టంగా నిశ్చయించడానికే. ఈ ఆశ్రయ తత్వానికి సాకార స్వరూపం శ్రీకృష్ణుడు. అందుకే కాబోలు అందరూ దశమ స్కంధాన్ని భాగవతంగా అంగీకరిస్తారు. మొదటి తొమ్మిది స్కంధాలు పదో స్కంధాన్ని పరిపుష్టం చేయటానికే.

ఏకవింశత్యవ తారాలను పేర్కొన్నప్పటికీ దశావతారాలకు ప్రాధాన్యమిచ్చి వివరించిన గ్రంథం పోతన భాగవతమే. ప్రథమ దశమ ఏకాదశ స్కంధాలలో కృష్ణావతార లీలల్ని పరిత కన్నుల ముందు నిలిపినది పోతన భాగవతమే. దానికి కారణం ‘కృష్ణస్తు స్వయం భగవాన్’ అన్న వాక్యాన్ని నిరూపించడమే.

వ్యాస భగవానుడు భాగవతం సమాధి భావంలో భావుకుల బాణీలో, సంసార జంఝూటంలో, కొట్టుమిట్టాడే సామర జనానికి అందని తీరులో ఉంటుంది.

దానిలోని భక్తి రసాన్ని ఆస్వాదించడానికి ఆయన భావుక స్థాయికి మనం చేరుకోవాలి. హరినామాలను అంటూ వింటూ ఉన్నా కూడా హృదయం కరిగి కళ్ళలోంచి అశ్రువులుగాను, రోమ రోమంలో పులకలు గాను బయటపడకపోతే ఆ హృదయం రాయి లేక ఆయ: పిండం. ఇటువంటి ప్రేమను వ్యాసుడు భాగవతంలో నిక్షిప్తం చేశాడు. ఆ ప్రేమ భక్తి అద్వితీయం. ఆయన భక్త్యావేశం స్వర్గాన్నీ సార్వభౌమత్వాన్నీ యోగసిద్ధులను చివరకు మోక్షాన్నీ కూడా కాదని హరినే కోరుతుంది. పోతన వ్యాసుని భక్త్యా వేశాన్ని పుణికి పుచ్చుకొని మూలం కంటే విస్తరించి వ్యాఖ్యాన ప్రాయంగా రచించడం వల్ల తెలుగువారికి కృష్ణతత్వాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి పోతన భాగవతం ఎక్కువ దోహదకారిగా ఉంటుందని చెప్పవచ్చు.

అలాగే తెలుగులో పోతన భాగవతానికన్నా ముందువచ్చిన హరివంశం ఒక భగవదవతారంశానుక్రమణ చరిత్రగా ఉంటే పోతన భాగవతం భగవత్తత్వ నిరూపణ చేసేదిగా కనిపిస్తుంది.

భగవదవతారాలు - కారణాలు

భగవంతుడు సర్వాతీతుడు, సర్వమయుడు, సర్వవ్యాపుడు, సదా సర్వత్ర విరాజితుడు. అయినప్పటికీ అప్పుడప్పుడు భూమిమీద ప్రకటనమవుతాడు. దీనినే భగవంతుని అవతరణం అంటున్నాం. (అవతరణం అంటే దిగడం అని అర్థం). ఆ రూపాన్ని భగవదవతారంగా కొలుస్తున్నాం.

భగవంతుడు అనంతుడని చెప్పుకున్నట్లే భగవదవతార కారణాలు అనంతాలనే చెప్పుకోవాలి. భగవదవతారానికి శాస్త్రాలలో కారణాలు ఎన్ని ఉన్నా² అధర్మం వృద్ధి పొంది ధర్మానికి గ్లాని కలిగినప్పుడు, దుష్టశిక్షణ సాధురక్షణలో బాటు ధర్మ సంస్థాపనం చేయడానికి గాను భగవంతుడు అవతరిస్తాడన్నది స్రదాన కారణంగా కనిపిస్తుంది.

భాగవతంలో శౌనకాది మునులతో నూతుడు-

భగవంతుండగు విష్ణుడు

జగములకెవ్వేళ రాక్షస వధలు గలుగుం

దగ నవ్వేళల దడయక

యుగయుగమునఁ బుట్టి కా చును ద్య ల్లీలన్¹⁰

అన్నమాటలు దుష్ట శిక్షణ తత్త్వాన్నీ, అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో -

మాయచేత మునిగిమమవారలకు గృవ

సేసి ధర్మముఖ్య చిహ్నమయిన

శుభము సేయుదీపు నుజమలనవనిలో

గావ బుట్టుదువు జగన్నివాసన్¹¹

అని అన్న మాటలు భగవంతుని సాధురక్షణ తత్త్వాన్నీ, భూదేవి ధర్మదేవతతో

లీలాకారము దాల్చెను

శ్రీలలనేతుండు ఖలుల శిక్షించిభవ్

మ్మాలనముసేయు కొఱకును

నాలుగు పాదముల నిన్ను వడిపించుటకున్! ||¹²

అని అన్న పలుకులు భగవదవతరణకు ధర్మ సంస్థాపనే ద్యేయంగా వెల్లడి చేస్తున్నాయి.

అయితే అసలు ఆధర్మం వర్తి పొందడం, ధర్మానికి గ్లాని సంభవించడం ఎందుకు? ఇది మాత్రం దైవసంకల్పం కాకూడదా అని అనిపించక పోదు. అటువంటి సందిగ్ధంలో భగవదవతరణానికి కారణం భగవంతుని క్రీడ (లీల) అని మాత్రమే సమాధానం చెప్పుకోవలసి ఉంటుంది.

భగవంతుడు తన భక్తులను తన విచిత్ర లీలలతో అలరించాలనే భూమి మీద అవతరిస్తాడు. సామాన్యునికి అతడిని కన్నెత్తి చూసే శక్తి ఉండదని అతనితో లీలా విహారానికై శయ్యాసన భోజన యుద్ధాది వ్యవహారాలకోసం తన పరివారాన్ని కూడా తెచ్చుకుంటాడు.

ముందుగా అసురులలో తమో గుణాన్ని అభివృద్ధి గావించి, సాత్వికులు భయపడి బాధపడే విధంగా చేసి, ఆ బాధల రాపిడిలో సాత్వికులైన భక్తుల హృదయాలను మరింతగా భగవంతుని పరమయ్యేట్లు చేసి, లోకంలో దైవీ శక్తిని నశింపజేసి, అసుర బలాన్ని పెంచుతాడు. ఆ అసురులు సాధారణమైన పాపులయితే తమ పాపాల చేత మునుల శాపాలతో నాశనమవుతారు. ఒకవేళ ఆ క్రూరులు మహాతపస్వులూ దాతలూ ధర్మాచరణ పరాయణులూ అయినప్పుడు వారిమీద మునుల తేజం పనిచేయదు.

ఆ విధంగా ధ్వేషి భావం ఉన్న ఆ అసురులలో తామస ప్రవృత్తిని కల్పించి, పెంచి సజ్జనులు లోకంలో ఉండడం దుర్భరమయ్యే పరిస్థితిని సృష్టించి, అందరూ తనను భూమిమీద అవతరించమని కోరే వాతావరణాన్ని ఏర్పాటు చేసుకొంటాడు. ఇలావారి ప్రార్థనల నాలకించి కాలాన్వనుసరించి ఆయా గుణాలలో ప్రవేశించి పెంచి చివరకు వద్యుడు వధకుడు కూడా తానే అవుతాడు.³³

కాబట్టి దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ అనేది నెపంగానూ తన లీలలతో భక్తులను ఆనందింపజేయడానికి అవతరిస్తున్నట్లుగానూ చెప్పకోవాలి. భూభారాన్ని తగ్గించడానికి గానీ దుష్ట శిక్షణ, శిష్ట రక్షణ చేయడానికి గానీ ధర్మాన్ని పునః ప్రతిష్ఠించడానికి గానీ సర్వ శక్తిమంతుడైన పరమాత్మ దిగి రావలసిన పనేలేదు. ఆయన అవతరించడానికి సరియైన కారణం భక్తులైన వారు వినదగినవి, గుర్తుంచుకొని, మననం చేసుకోదగినవియైన పనులు చేసి, తద్వారా జీవుల అవిద్యనూ కామకర్మాభి నివేశాన్ని పోగొట్టడానికే!

అయితే కథా ప్రసంగం సాగడానికి భూభారహరణాన్ని, శాపవిమోచనాలను చేయడం వంటివి కల్పించుకుంటాడు. ఇలా అవతరించిన అవతారాలనేకమయినా ఏకవింశత్యవతారాలు అందులోనూ దశావతారాలు పూజనీయాలయ్యాయి.

ఏకవింశత్యవతారాలు - ప్రయోజనాలు

నిరాకార మన పరబ్రహ్మం ప్రప్రథమంగా సకల జగత్తు సృష్టించడానికి షోడశకళాత్మకమయిన పురుష రూపాన్ని ధరించాడు. ఆ విరాట్పురుషుని నాభి సరోవరము నుంచి పుట్టిన పద్మం నుంచి బ్రహ్మ జన్మించాడు. విరాట్పురుషుని పాదాద్యవాయువాల నుండి ఈ సర్వలోకాలు కల్పించబడ్డాయి.

మొదటి అవతారమైన సనత్కుమార అవతారం బ్రహ్మచర్యానికి ప్రతీక. బ్రహ్మచర్యం వల్ల మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తం, అహంకారం పవిత్రమవుతాయి. అంతఃకరణ శుద్ధికి బ్రహ్మచర్యం ప్రధానమని చెప్పేదే సనత్కుమారావతారం.

రెండవదయిన వరాహావతారం సంతోషావతారం. వరాహమంటే శ్రేష్ఠమైన దినము. (వర + ఆహము). ఏ రోజైన సత్కర్మ జరుగుతుందో అది మంచి రోజు. సత్కర్మతో లోభాన్ని చంపి భగవంతుడు మనకిచ్చిన దానితో తృప్తి చెంది సంతోషించమని చెప్పడమే ఈ అవతార రహస్యం.

మూడవది నారదావతారం. ఇది భక్తి రసావతారం. భక్తి ద్వారా భగవత్సాక్షాత్కారం లభిస్తుంది గనుక నాలుగవది నారాయణావతారం. అయితే జ్ఞాన వైరాగ్యాలు లేకుండా భక్తి స్థిరపడదు. జ్ఞాన వైరాగ్యాలకు ప్రతీకగా వెలసినది అయిదవదైన కపిలావతారం.

బ్రహ్మచర్యం సంతోషం జ్ఞానం వైరాగ్యం భక్తి ఉన్నవారు గుణా తీతులవుతారు. అప్పుడే భగవంతుడు వారి సన్నిధికి వస్తాడు. దాని చిహ్నమే

ఆరవదయిన దత్తాత్రేయ అవతారం. ఈ ఆరు అవతారాలు బ్రాహ్మణ్యం కోసం ఏర్పడిన అవతారాలు. ఏడవదయిన యజ్ఞమూర్తి అవతారం, ఎనిమిదవదయిన ఋషభదేవుని అవతారం, తొమ్మిదవదయిన పృథురాజు అవతారం, పదవదయిన మత్స్యనారాయణావతారం క్షత్రియులకోసం ఏర్పడిన అవతారాలు. ధర్మాధర్మాన్ని చూపడమే ఈ అవతారాల ఉద్దేశం.

పదకొండవదైన కూర్మావతారం, పన్నెండవదైన ధన్వంతరి అవతారం, పదమూడవదైన మోహినీ అవతారం వైశ్యులకోసం, అనేక లీలలు ప్రదర్శిస్తూ ఏర్పడిన అవతారాలు.

భగవంతుని సర్వవ్యాపకత్వాన్ని తెలియజేసే ప్రహ్లాదునిపై కృపను ప్రదర్శించడం పద్నాలుగవదయిన నరసింహావతారం. దీని ప్రయోజనం కేవలం ప్రేమతోనే భగవంతుడిని జయించవచ్చు. మనశ్చక్తి, బుద్ధిశక్తి భగవంతుని లొంగదీయలేవు. ప్రహ్లాదుని వంటి దృష్టి కలిగి ఉండాలని తెలియజేసే అవతారం ఇది.

పదిహేనవ అవతారం అయిన వామనుడు పూర్తిగా నిష్కాముడు. భక్తి నీతుల చక్రం వామనుడిపైన ఉంది. ధర్మ కవచం ధరించినటువంటి మానవుని భగవంతుడు కూడా చంపలేడు. పరమాత్మ ఎంత గొప్పవాడైనా బలి చక్రవర్తి వంటి వారి ముందు అతి చిన్నవాడు.

ఇక పదహారవదయిన పరశురామావతారం ఆవేశావతారం. పదిహేడవ అవతారం వ్యాసభగవానునిది. ఇది జ్ఞానావతారం. వద్దెనిమిదవది మర్యాదా పురుషోత్తముడైన శ్రీరాముని అవతారం. పందొమ్మిదవది శ్రీకృష్ణావతారం. శ్రీరామునిలా మర్యాదను పాటిస్తే కామం నశించి శ్రీకృష్ణుడు లభిస్తాడు. 'కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయమ్'. శ్రీరామ కృష్ణావతారాలు అనంతకాలం వరకూ జీవులందరికీ కుటాన్ని కల్గించడానికి ఏర్పడిన పూర్ణావతారాలు. మిగిలినవి ఆంశావతారాలు. ఆ తర్వాతి బుద్ధ కల్యాణావతారాలు కలిపి ఏకవింశత్యవతారాలు.³⁴

ఈ అవతారాలలో బుద్ధుని అవతారం గౌతమ బుద్ధునిదికాదని కొందరి అభిప్రాయం. కలియుగంలో దేవవిద్యేములు తామసికులైన జనులను మోహపరచడానికి బుద్ధుడనే పేరుతో అంజన (అజిన?) యను నామెకు గయ ప్రాంతంలో జన్మిస్తాడని, యుగసంధి కాలంలో (కలియుగాంతాన) రాజులు దస్యప్రాయులు కాగా జగన్నాడుడైన విష్ణువు కల్కి అనే పేరుతో విష్ణుయశుడనే బ్రాహ్మణుని గృహంలో జన్మిస్తాడని భాగవతం తెలుపుతోంది.

అవతార భేదాలు

భగవంతుని కళ భూమిమీద ప్రసరించి ఒక వ్యక్తి చేత లేదా జీవి చేత లోక కళ్యాణం కోసం పునకార్యాలు గావించడమే అవతరణం. అయితే ఆ కళ లేదా ఆ వ్యక్తి చేసిన పునకార్యాల తారతమ్యాన్ని బట్టి అవతార భేదాలు కూడా ఏర్పడడం సహజం. ఇలా ఏర్పడిన అవతారాలు ఆరు విధాలు.

- 1) అంశావతారం, 2) అంశాంశావతారం, 3) అవేశావతారం, 4) కళావతారం, 5) పూర్ణావతారం, 6) పూర్ణతమావతారం.

అంశావతారులు

బ్రహ్మాదులు అంశావతారులు. బ్రహ్మ సృష్టికర్త, విష్ణువు స్థితికర్త, ఈశ్వరుడు సంహారకర్త. వీరు కార్యాధికారులు. సృష్టి స్థితిలయాలు పూర్ణానికి అంశాలు. కనుక బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు పూర్ణతముని అంశావతారాలు.

అంశాంశావతారులు

అంశావతారాలకు తోడ్పడేవారు అంశాంశావతారులు. మరీచ్యాదులను అంశాంశావతారులుగా భావించవచ్చు. వీరు అంశావతారుల ఆజ్ఞాబద్ధులయి ఉంటారు.

ఆవేశావతారులు

జన్మతః లోకోత్తర శక్తి విశేషాలు లేకుండా ఒకానొక సమయంలో ఆవేశ విశేషం చేత లోకోత్తర కార్యాలను సాధించే శక్తి ఆవేశించినవారు ఆవేశావతారులు. జన్మతః ఋషికుమారుడైన పరశురాముడు తండ్రి మరణం కారణంగా సకల దుష్ట క్షత్రియ సంహారం గావించాడు. ఈ విధంగా శక్త్యావేశ పూరితులై ధర్మ సంస్థాపన కావించిన వారంతా ఆవేశావతారులుగా పరిగణించబడతారు.

కళావతారులు

వీరు యుగ ధర్మోద్ధారకులు. కపిల కూర్మాదులు ఇటువంటి వారు. కపిలునిలో పరమేశ్వరుని కళ ప్రసరించడం వలన అతనికి తత్త్వం గోచరించి సాంఖ్యయోగ నిర్మాణం చేయగలిగాడు. ఈ కళ ప్రసరించడం వల్లనే కూర్మంలోనూ అధికబలం చేకూరి సముద్ర మథన సమయంలో మంధర పర్వతాన్ని మోయగలిగింది.

పూర్ణావతారులు

శాపవశలయిన రాక్షస జన్మలను సంహరించే నిమిత్తం ఆవిర్భవించిన వారు పూర్ణావతారులు. నృసింహుడు, శ్రీరాముడు మొదలయినవారు.

పూర్ణతమావతారం

సకల భువనాలకీ నాయకుడై అత్యుత్కృష్టదామమయిన గోలోకవాసి శ్రీకృష్ణుడు పూర్ణతముడు. అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకుడయిన శ్రీకృష్ణ భగవానుడు అనంత శక్తులను అపరిమితంగా కలిగి వాటిని లోకకళ్యాణానికై ఉపయోగించి పూర్ణతముడయినాడు. 'లోక రక్షకా రంభకుడు' భక్తపాల కళా నంరంభకుడు, దానవద్రేకస్తంభకుడు, కేళీలోల విలసద్యుగ్ధుల సంభూత నానాకంజాత భవాండ కుంభకుడు, మహానందాంగనా డింభకుడు' అయిన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ పూర్ణతమావతారంగా భావించబడుతున్నాడు.

దశావతార తత్వం

భాగవత పరంగా ఏకవింశత్యవతారాలు ప్రస్తావించినప్పటికీ లోకానికి బాగా పరిచితమైనవి దశావతారాలే. సాధారణంగా దశావతారాలు శ్రీ మహావిష్ణువు అంశాలుగా చెప్పబడుతున్నా ఎంతోమంది ఎన్నో రకాలుగా వ్యాఖ్యానించారు. అయితే

“మత్స్యః కూర్మో వరాహాశ్చ నారసింహాశ్చ నామవః
రామోరామశ్చ రామశ్చ బౌద్ధ కల్కిరేవచ”¹

అనే శ్లోకంలో కృష్ణావతారం దశావతారాలలో ఒకటిగా చెప్పబడలేదు.

దశావతారాలు ప్రధానంగా మానవ శరీర నిర్మాణ క్రమ పరిణామాన్ని తెలియజేస్తున్నాయనీ ఆధ్యాత్మిక సాధనలోని తారతమ్యాన్ని సూచిస్తున్నాయనీ మాతృగర్భస్థ శిశువు పొందే పరిణామాన్ని సూచిస్తున్నాయనీ ఇంద్రియ నిగ్రహశక్తిలోని తారతమ్యాలను సూచిస్తున్నాయనీ ఇంకా ఎన్నో విధాలుగా ఎంతోమంది వ్యాఖ్యానించారు.

‘యద్భావం తద్భవతి’ అన్నట్లుగా దశావతార అంతరార్థాలను ఎంతమంది వ్యాఖ్యానించినా అన్ని అవతారాలలోకీ శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణావతారాలకే అందరూ ఉన్నత స్థానం ఇవ్వడం జరిగింది. అవతారాలన్నీ వందనీయాలే ప్రవనీయాలే. అయినా శ్రీరామ శ్రీకృష్ణావతారాలకు ఉన్న చిత్రాకర్షణ ఇతర అవతారాలలో అంతగా కనిపించదు. సకల గుణాభిరాముడుగా, మర్యాదా పురుషోత్తమునిగా, మానవత్వానికి ఆదర్శప్రాయంగా వెలుగొందాడు శ్రీరాముడు.

సకల జీవులనూ సమానంగా ఆదరించిన మానవత్వం రామునిది. ఇది మానవులందరికీ ఆదర్శమైన ఆచరణ యోగ్యమైన పూర్ణావతారం. అయితే మానవులలో మానవుడిగా వుంటూనే తాను మానవమాత్రుడిని కావనీ, దైవాన్నే సుమా అని సూటిగా తెలియజేసినది శ్రీకృష్ణావతారంలోనే.

తాను వేసే ప్రతి అడుగులోనూ చేసే ప్రతి చేష్టలో కూడా అద్భుతాలను ప్రదర్శిస్తూ మానవాళిని తన లీలా విలాసాలతో సమ్మోహితులను చేసే సర్వోత్కృష్టమైన, సర్వోత్తమమైన అవతారం శ్రీకృష్ణావతారం.

కృష్ణావతారం అన్యవతారాలలాగా సరళమైనది కాదు. సర్వశక్తుల సమన్వయమూ సంక్లిష్టమూ విలక్షణమూ అయిన అవతారం. 'బాల్యం లీలా మాధుర్యాలతో బాటు అనంత దార్శనిక మార్గాలకు వ్యాఖ్యానం. శృంగార విభూతి లోకద్వంద్వం నీలం యోజనమో తద్వి దృష్టి కంత జటిలం. కళ్యాణలీల భావసంపత్తకావ నిభూతి నిలాసాలకు దిద్దాం. జీవిత ఘట్టాలలో సందర్భాను గుణమైన చిర్బ్రదీపి గా వుండితే గాని ప్రతి సమయాన్ని ఆచరించి చూపాడు. చిలిపి తనంతో ఉన్మయతత్వాన్ని బోధించిన మనోజ్ఞమూర్తి. చెరసాలలో పుట్టిన నాటినుండి బాగా ప్రజా ప్రేమతో అనంతరాన్ని చాలించే దాకా రూప భయంపరమైన అనేక సంపిచ్చాలలోనూ ముఖంలో ఉరునస్వేదం నీడని 'ముక్తకేసరి'న మూర్తి'. అనంతర తత్వాలను సరిగ్గతించిపట్టుకుంటే భగవంతుడు ఉచ్ఛ్వాస వాక్యానికి ఉచ్ఛ్వాస వాక్యం అంటే సర్వమున్నది నాలో ఉన్నదని అర్థం. తాను చేసే కార్యక్రమాలకి ఇతరుల చెరి చెయించిపలసిన కార్యాలు మాత్రం ఎన్నో ఉన్నాయి.

భగవంతుడు మానవాళికి ఛిత్త వ్యవస్థలను తృప్తిని సరిగ్గా ఉపదేశించి వలసిన కాలం వ్యాపరాంతంలోనే ఏర్పడింది. త్రేతాయుగం ఎరకు శ్రుతులూ స్మృతులూ శాస్త్రాలలో చెప్పిన మార్గంలోనే మానవులు నడచుకునేవారు. వ్యాపరాంతంలో ప్రజలకు లేనిపోని శంకలూ శ్రుతిస్మృతులమీద నిశ్వాస రాహిత్యమూ ప్రబలడం వలన ఆ భగవంతుడే అనతరించవలసిన తప్పని పరిస్థితి ఏర్పడింది. కనుక శ్రీకృష్ణావతారమే సర్వోత్కృష్ట అవతారంగా బావించబడుతోంది.

భగవద్గీతలోని...

'యదాయదాహా ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత
అభ్యుత్థావమ ధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్' *
'పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచదుష్ప్రతామ్
ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే' **

అనే శ్లోకంలో కృష్ణుడు తన అవతార కారణాన్ని చెప్పిన విధం పరిశీలించి నట్లయితే.....

ధర్మానికి గ్లాని సంభవించినప్పుడు అధర్మం పెరిగిపోయినప్పుడు తాను అవతరిస్తానని, సాదురక్షణ, దుష్ట శిక్షణ గావించి ధర్మాన్ని స్థాపిస్తానని అన్నాడు.

అయితే ఈ శ్లోకంలో కనిపిస్తున్న 'ధర్మం' అనే పదానికి అర్థం ఏమిటి? అంగ్ల తదితర భాషలలో ధర్మానికి మతం లేదా విశ్వాసం అని అర్థాలున్నాయి. అన్ని మతాలు సమానమే. ఎవరి మతం వారికి ఉత్తమము అయినప్పుడు... 'అధర్మం' అనే దానికి అర్థం ఏమిటి? ఏ 'అధర్మాన్ని' రూపు మాపడానికి భగవాను డవతరిస్తానన్నాడు?

ఒక మతం ప్రకారం జంతుబలి అధర్మమయితే మరో మతానికి అది సమ్మతమే అవుతుంది. అటువంటప్పుడు, ఈ భిన్న విశ్వాసాలను అవలంబిస్తున్న మానవులలో ఎవరిది ఒప్పు? శ్రీమద్భాగవతం "ధర్మంతు సాక్షాత్ భగవత్ప్రణీతమ్" అని తెలుపుతుంది. అంటే భగవంతుడు శాసించిందే ధర్మం.

సామాజిక దృక్పథంలో శాసనాలనేవి ప్రభుత్వం ఏర్పరచిన నియమాలు. ఉదా: ఒక దేశంలో రహదారికి ఎడమవైపు నడవడం, వాహనాలను నడవడం శాసనమయితే; మరొక దేశంలో కుడివైపున నడపాలనేది శాసనం. ఆ దేశంలో

అది ఒప్పు అయితే ఈ దేశంలో ఇది ఒప్పు. ఒక దేశంలో శాసనం మరొక దేశంలో పాటించినట్లయితే అది తప్పు అవుతుంది.

“పరిత్రాణాయ సాధూనాం”... అనే శ్లోకంలో ధర్మగ్లాని ఏర్పడినపుడు తాను అవతరించి సాధురక్షణ, దుష్టశిక్షణ గావిస్తానన్నాడు. ఇది ‘ఒక ప్రభుత్వం తన శాసనం పాటించే పౌరులను రక్షిస్తానని, శాసనోల్లంఘనం చేసిన వారిని శిక్షిస్తానని అనడం వంటిది. వాస్తవానికి ఏ ప్రభుత్వానికైనా ఈ రెండూ ప్రధాన కర్తవ్యాలు. ఇదే తనకూ కర్తవ్యమని జగానికి ప్రభువయిన కృష్ణభగవానుడు కూడా చెప్తున్నాడు.

ధర్మమనే పదానికి మరో అర్థాన్ని పరిశీలిస్తే - ధర్మమంటే స్వతః సిద్ధమైన గుణం. ఉదా: చక్కెర ధర్మం తియ్యదనం. లవణ ధర్మం ఉప్పుదనం. పంచదార ఉప్పుగానూ ఉప్పు తియ్యగానూ ఉంటే అది అధర్మం అవుతుంది.

అదేవిధంగా జీవికి స్వాభావిక ధర్మం ఏమిటి అనుకున్నప్పుడు ఎవరికో ఒకరికి అధీనమయి ఉండడం జీవి స్వాభావిక ధర్మంగా చెప్పుకోవలసి ఉంటుంది. అంటే కుంటుంబానికో కులానికో ఒక యజమానికో ప్రభుత్వానికో అధీనమయి ఉండక తప్పదు.

ఆ అధీనమవడమనేది సరియైన వారికి అధీనమయితే అంతా సవ్యంగా ఉంటుంది. కానట్లయితే అంతా అపసవ్యమే. ఆ సరైన వారెవరన్నది చైతన్య ప్రభువు ఈ విధంగా చెప్తారు. ‘జీవుడు స్వాభావికంగా శ్రీకృష్ణునికి నిత్యదాసుడై ఉండాలి’. అంటే జీవుని సహజధర్మం భగవదాశ్రయం. అలా చేయనపుడు అది అధర్మం అవుతుంది.

శ్రీమద్భాగవతం...

“సనై వుంసాం పరోధర్మోయతో భక్తి రథోక్షజే

అహౌతుక్య ప్రతిపాతాయయాత్మా మ ప్రసీదతి”³⁸

అంటూ సర్వోత్కృష్టమైన ధర్మం అధోక్షజాని (భగవంతుని) శరణు పొందడం అని చెబుతుంది. అంటే విషయవాసనలకు లొంగి ఉండక, భగవదాశ్రితుడై భగవంతునికి లొంగి ఉండడమే ధర్మం.

ఈ ధర్మానికి గ్లాని కలిగినప్పుడు, ఆశాంతి పెచ్చుపెరిగి నప్పుడు, జీవుడు తల్లడిల్లి నప్పుడు తనకు తాను ఆవిర్భవించి ధర్మాన్ని సుస్థిరంగా స్థాపిస్తాడని తన అవతార హేతువును శ్రీకృష్ణభగవానుడు తెలిపాడు.

అందుకే భగవద్గీతలో కృష్ణుడు

“సర్వ ధర్మాన్త రిత్యజ్య మామేకం శరణం ద్రవ”

అని అర్జునునికి బోధించాడు. అన్ని ధర్మాలను సరిత్యబోయి చివరకు పొందడమే శరణుధర్మమని తెలిపాడు. ఆ సరిమ చిత్తాన్ని అంకిల్పడమే కృష్ణతత్వంగా భాగవతం ఆంతుడ స్పష్టంగా చెబుతుంది.

పాదసూచికలు

- 1&2. జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం - పురాణ వాఙ్మయము, పు - 4.
3. పోతన - శ్రీ మద్భాగవతము (సాహితీ ఆకాడమీ ప్రచురణ) (వాయుపురాణ శ్లోకం), పు - 104-281.
4. జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం - పురాణ వాఙ్మయము, పు - 4.
5. వ్యాస ప్రణీత శ్రీ మద్భాగవతము, దశమస్కంధము (చిదలవాడ జయరామశాస్త్రి తత్వ దర్శనీ వ్యాఖ్య), (1971) (పీఠిక), పు -2.

6. విద్యార్థి కల్పతరువు (సం: ముసునూరి వేంకటశాస్త్రి), పు - 207.
  7. విద్యార్థి కల్పతరువు (సం: ముసునూరి వేంకటశాస్త్రి), పు - 12.
  8. "మోక్షే దీర్ఘాన మన్వత్ర విజ్ఞానం శిల్ప శాస్త్ర యోః" (అమరం ప్రథమ కాండం తీవర్గం).
  9. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము (2) అష్టమ స్కంధము (బులుసు వెంకటరమణయ్య సం) పద్యం - 73, పు - 11.
  10. పశ్చర్య సమగ్రస్య పీష్కస్య యశస్త్రియః
జ్ఞాన వైద్యాగ్య యోజ్ఞైరవిజ్ఞానం చగ ఇతీరణా' పిష్టుపురాణం అధ్యాయం. 6.
  11. వ్యాసుడు - శ్రీ మహాభాగవత ప్రశస్తి (పీఠిక) శ్రీమహాభాగవతము (పదలవాడు బయరాసు శాస్త్రి పరిచిత తర్వాదర్శిని వ్యాఖ్యానమేరం) దశమస్కంధం చతుర్థాధ్యాయం (1971), పు - 1.
  12. 'లక్ష్మణకవిచారామహిత' - వ్యాస పరిచిత శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధము పూర్వపాదం (అమరవాసు బయరాసు శాస్త్రి పరిచిత వ్యాఖ్యాన సహితము), పు - 3.
  13. (ఏ) అహమివాగమివాగే నాన్వచ్ఛక్ నచసర్వరమ్.
పశ్యాదహం యదేంద్రియో ఽ ప శీష్వత సో ఽ స్వహమ్ || (2-9-32)
తా|| స్పష్టతీ పూర్వ నేనాకృతీనే ఉన్నాను. నాకంటే వేఱుగి స్థూలంగాని, సూక్ష్మంగాని ఆరెంటికి కావచ్చున ప్రధానము (అజ్ఞానము) గానీ లేదు. స్పష్టతీ పీష్కట గూడా ఉండేది నేనాకృతనే ప్రళయంలో మిగిలేది మూడా నేనే).
(బి) ఋతేక్షం యత్ ప్రతీయేత స ప్రతీయేతచాన్మనః |
అద్రీవ్యాన్మనో హయాం యథాః భాసోమధాతమః || (2-9-33)
తా|| వాస్తవంగా లేకపోయినా అనిర్వచనీయ పన్నుపు కొంచెము మూడా నాకంటే దిన్నముగా పరమాత్మనయిన నాలో ఇద్దరు చంద్రులలాగా (మిద్యగా) ప్రతీయమాన మవుతోంది. లేదా విద్యమానయినప్పటికీ ఆకాశంలోని నక్షత్రాలలోలాగా వెల్లడిగాదు. ఇదేనా మాయ.
- వాస్తవంగా లేకపోయినా ఉన్నట్లనిపించడం (అభానం) వాస్తవంగా ఉన్నది లేనట్లనిపించడం (తమస్సు) ఇదే మాయ అంటే. దీనిని ఆకళించుకోవాలి.

(సి) యథామహాప్తి భూతాని భూతేమాచ్యాన చేష్వసుః

ప్రవిష్టాన్ప్రవిష్టాని తథాతేమ సతేష్వహమ్: (2-9-34)

తా: పంచమహాభూతాలు ఉచ్చవీచాలయిన దేవతీర్యగాది భౌతిక దేవాలలో స్పష్టసంతరం ప్రవేశించి ప్రవేశించనట్లు స్వతంత్రంగా ఉంటాయి. అదే విధంగా నేను కూడా భూతమయమయిన జగత్తులో ప్రవేశించియున్న వాడనయినా భిన్నమయిన భగవత్స్వరూపంలో అంతటామృదిస్తున్నాను.

(డి) ఏతావదేవ జిజ్ఞాస్యం తత్త్వ జిజ్ఞాసునాః త్మనః

అన్యాయ వ్యతిరేకాభ్యాం యత్ స్యాత్ సర్వత్ర సర్వదా (2-9-35)

అన్నిట్లోను ద్యోతకమయ్యే సామాన్యాన్ని గ్రహించడం (అన్వయం) ద్వారాను 'ఇది కాదు' 'ఇదికాదు' అన్న వ్యతిరేక పద్ధతి ద్వారాను అంతటా ఎప్పుడూ నిండి ఉన్న ఆత్మతత్త్వాన్ని అనుశీలించడం ఒక్కటే తత్త్వజిజ్ఞాసువు చేయవలసిన పని.

14. శ్రీమద్భాగవతం, ప్రథమస్కంధం పంచమాశ్వాసం శ్లోకాలు 8,9,10,11,12.

15. 12-13-15

16. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ద్వితీయ స్కంధము పద్య - 7, పు - 91.

17. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, పద్య - 22, పు - 4.

18. ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి 'చైతన్య చరితావళి' పంచమఖండం కుందుర్తి వేంకట నరసయ్యగారి ఆంధ్రానువాదం - పు 230.

19. 'ఆధార గ్రంథాలు' - జీవ్మలగడ్డ వేంకటేశ్వర శాస్త్రి - మళయాళ భాషా సాహిత్యాలు, చల్లారాధాకృష్ణశర్మ - 'దక్షిణ భారత సాహిత్యాలు (ఆకాడమీ ప్రచురణం).

20. 'ఆధార గ్రంథం' - తమిళ సాహిత్య చరిత్ర (సాహిత్య ఆకాడమీ), పు - 224.

21. బిరించికుమార్ బారువా - ఆస్సామీ సాహిత్య చరిత్ర సాహిత్య ఆకాడమీ ఆధారంగా.

22. ఆధార గ్రంథాలు - 1. రం. ముగళి - కన్నడ సాహిత్య చరిత్ర, (సాహిత్య ఆకాడమీ)
2. దక్షిణ భారత సాహిత్యాలు (సాహిత్య ఆకాడమీ) (వ్యాసం గడియారం రామకృష్ణ శర్మ)

23. ఆధార గ్రంథాలు - 1. దక్షిణ భాషా సాహిత్యాలు, (సాహిత్య ఆకాడమీ).

24. ఆధార గ్రంథ వ్యాసం పండిత పెనుమత్త సత్యనారాయణ రాజు - ఉత్తర భాషా సాహిత్యాలు (సాహిత్య అకాడమీ).
25. ఆధార గ్రంథం - (చల్లా రాధాకృష్ణ శర్మ సం॥) దక్షిణ భారత సాహిత్యాలు. (వ్యాసం గుండేరావు వార్కారే).
26. ఆధార గ్రంథం - చిలుకూరి సత్యనారాయణరావు - గుణరాతీ వాఙ్మయ చరిత్ర.
27. ఆధార గ్రంథం - ఆయాచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రి హిందీ సాహిత్యము (వేంకటేశ్వర హిందీ సాహిత్య పరిషత్).
28. 2 స్కందము, 10 అధ్యాయము, 1 శ్లోకము.
29. ఆధారం కుందుర్తి వేంకట సరస్వత్య - శ్రీ భాగవత కథ.

కారణాలు: 1) నవకసనందాదుల శాసన చేత జయవిజయులతో భగవంతుడు మూడు జన్మల వరకూ వారితో విరోధంతో నుండి శ్రీకృష్ణావతారంలో ఉద్ధరిస్తాననడం వలన, 2) భ్యువు కూతురు లక్ష్మీని విష్ణువుకిచ్చి పెళ్ళిచేసి కట్టుంగా ఒక గ్రామం మీద భ్యువు అధికారం చెలాయించడంతో విష్ణువుకు భ్యువుకు జగదం పెరిగి భ్యువు విష్ణువుతో పదిసార్లు భూమిమీద జన్మించమని చెప్పడం వల్ల, 3) భ్యు మహర్షి యాగరక్షణ కార్యాన్ని విష్ణువుకు అప్పగించగా ఆ సమయంలో అనురులు దండెత్తారనీ దేవతల సహాయం కోసం విష్ణువు చక్రదారి అయి వెళ్ళిపోయాడనీ అనురులు భ్యుమహర్షి యజ్ఞం నష్టపరిచారనీ దానికి కోపించి భ్యువు 'అల్లుడైయుండి తన ఆజ్ఞాపాలనలో ప్రమాదమొనర్చాడ'నీ విష్ణువును భూమిమీద పది జన్మలెత్తమని శపించడం వల్ల, 4) అనురులు దేవతలను కొట్టి భ్యుపత్ని దగ్గర దాక్కొనగా దేవతలు ఆమె దగ్గరకు వెళ్ళలేరు గనుక విష్ణువు తన చక్రంతో ఆమె శిరస్సు ఖండించగా దానికి భ్యువు కోపించి విష్ణువును భూమి మీద పదిజన్మలెత్తమని శపించడం వల్ల, 5) ద్రోణ వసువుదరాడేని అనే గంపతులను బ్రహ్మ భూమిమీద పుట్టమనగా భగవంతుడు మాతో బాల రూపంలో ఆడుకునేటట్లయితే భూమి మీద పుడతామని వారు చెప్పడం, బ్రహ్మ సమ్మతించడం వల్ల, 6) చాలామంది రాక్షసులు తాము భూమిమీద రాజులుగా పుట్టి భగవంతుని చూస్తూ మృత్యువును వరించాలని వరం కోరుకున్నందువల్ల - ఇంకా ఇటువంటి ఎన్నో కారణాల వల్ల తనలీలతో ఎంతోమందిని అంతరించాలనే కారణం వల్ల అవతరించాడని చెప్పడం జరుగుతోంది.

30. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, పద్యం 65, పు 14.
31. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, పద్యం 147, పు - 28.
32. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, పద్యం 407, పు - 72.
33. "అహమాత్మా గుడోశ పర్యభూతాశయస్థితః
అహమితి శ్రీ మద్యం న భూతానామంత ఏవ -"
- భగవద్గీత - విచారి యోగం - శ్లోకం 20.
34. ఈ అవతారాల గురించిన ఆచార గ్రంథం - శ్రీరామచంద్ర టింగరే మహారాజ్
శ్రీ మద్భాగవత రహస్యము (ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ స్కంధాలు)
పుటలు - 94, 95, 96.
35. డా॥ వేదుల సూర్యనారాయణ శర్మ - అంతర్వాక్ భాగవతము, పు - 46.
- 36,37. భగవద్గీత, జ్ఞానయోగం - శ్లోకాలు - 7,8.
38. వ్యాసుడు - శ్రీమద్భాగవతము, ప్రతిమస్కంధం ద్వితీయాధ్యాయం శ్లోకం - 6
39. భగవద్గీత

2

అష్టాదశ పురాణాలలో శ్రీకృష్ణప్రసక్తి

'పురాణం కృష్ణ' అమృత చిత్తాలను ఆవిష్కరించిన కృష్ణుడు. దీనినియునికి శిరిగా నిలిపి, అందును బింబ స్వాభావిత ఛర్మమూ, రుచిమ ఛర్మమూ అని చెప్పుకున్నట్లయితే ఆ ఛర్మాన్ని నిలదెట్టి అపర్యగచిత్వం కృష్ణునిలోనూ కృష్ణ శబ్దంలోనూ ఇమిడి ఉంది.

చిత్తాకర్షకమైన శ్రీకృష్ణుని ప్రసక్తి భారత భాగవతాలలో మాత్రమే గాక అంతకు పూర్వం ఉన్న మరికొన్ని పురాణాలలోనూ కనిపిస్తుంది. వేద విభజన, పదిహేడు పురాణాల పరిష్కరణ గావించి, మహాభారత రచనతో తృప్తి చెందని వ్యాసుడు తన చరమదశలో ఆధ్యాత్మికంగా పరిణతి పొందిన స్థితిలో భాగవతాన్ని రచించాడు. చర్మ స్థాపనకోసం ఎన్నో గ్రంథాలను రచించిన వ్యాసుడు జీవుని పరమధర్మాన్ని మనసుకు హత్తుకునేట్లు చెప్పడానికా అన్నట్లు భాగవతం రచించాడు.

వ్యాస భాగవతానికి పూర్వం ఉన్న పదిహేడు పురాణాలలో కొన్ని కృష్ణ లీలల్ని ప్రస్తావించాయి. పోతన భాగవతానికి మూలం వ్యాసభాగవతం. అలాగే వ్యాస భాగవతానికి ఆధారాలు కొన్ని ఈ పురాణాలలో కనిపిస్తాయి. భాగవతంలో కృష్ణ తత్వాన్ని పరిశీలించే ముందు ఈ పురాణాలలో కృష్ణ ప్రసక్తి ఏవిధంగా వుందో క్లుప్తంగా పరిశీలించడం సమంజసం. అష్టాదశ పురాణాలలో భాగవతం మినహాయించినట్లయితే బ్రహ్మ బ్రహ్మాండ బ్రహ్మవైవర్త పద్మ కూర్మ విష్ణు అగ్ని శివ నారద మార్కండేయ పురాణాలలో కృష్ణ ప్రసక్తి కనిపిస్తుంది.

బ్రహ్మపురాణం¹

బ్రహ్మపురాణం శ్రీకృష్ణ చరిత్రను విపులంగా వివరించింది. దీనిలో మొదట రాజ వంశాను కీర్తనం, ఆ తరువాత సృమంతక మణి వృత్తాంతం ఉన్నాయి.

బ్రహ్మ పురాణంలోని కృష్ణావతారమట్టంలో దేవకి అష్టమ గర్భస్థ శిశువు కంసుని వదిస్తాడనే విషయం ఆకాశవాణి కాకుండా నారదుడే కంసునికి తెలిపినట్లు ఉంది. పూతన వధానంతరం శవదహనాది వృత్తాంతం ఇందులో లేదు. శకటాసుర భంజనాది సంఘటనలను మిగిలిన పురాణాలలో లాగానే ఉన్నాయి. వ్రజంలో కృష్ణుని చంపడానికి కంసుడు చేస్తున్న పనులు తెలుసుకొన్న వసుదేవుడు గోకులంలో ఉన్న కుమారులను నామకరణం చేయడానికి గర్ల మహర్షిని నియోగించడం, గర్ల మహర్షి రహస్యంగా ఆ కార్యాన్ని నిర్వహించడం ప్రత్యేకంగా ఉంది.

కాళీయ గర్వభంగ మట్టానికి ముందు కృష్ణుడు తన మనసులో 'కాళీయుడు తనచేత కీడుబడి, ప్రవేతనాలయాన్ని వీడి, వ్రజంలో వసిస్తున్నాడు కదా తాను నరలోకంలో పుట్టినది కఠినమైన కృత్యాలు చేయడానికే కదా' అని మనసులో తలచినట్లు, అనంతరం కాళీయమర్దనం జరిపినట్లు చెప్పబడింది. ఈ విషయం తెలిసిన యశోద 'కృష్ణ పరతత్వాన్ని' కూలంకషంగా తెలుపుతూ దుఃఖించింది.

తాళవన విహారాలు, దేనుకాసుర ప్రలంభాసుర వధ, గోవర్ధనోద్ధరణ, శరత్కాల రాసక్రీడ వర్ణనలు, అరిష్టాసుర వధ మొదలయిన ఘట్టాలు ప్రసిద్ధంగానే ఉన్నా క్రమ భేదంలో ఉన్నాయి. గోవర్ధనోద్ధరణ సందర్భంలో యజ్ఞయాగాదులలో పశుహింసను గూర్చి ఉంది. ఈ పురాణంలో కంసుని మాటల్లో సూటిదనం కనిపిస్తుంది.

కేశి దైత్య వధానంతరం నారదుడు వచ్చి కృష్ణతత్వాన్ని మనోహరంగా వ్యాఖ్యానించాడు. యమునా జలాలలో స్నానం చేసిన అక్రూరుడు చేసిన స్తుతిలో కృష్ణావతార తత్వం వెల్లడి అవుతుంది. మధురలోని పౌరులు తమలో తాము కృష్ణుని ప్రశంసిస్తున్న సందర్భంలో శ్రీహరి అవతార తత్వం తెలుస్తుంది.

కంసవధానంతరం ఉగ్రసేనుని అమరపురికి పంపి సుధర్మ (ఇంద్రసభ) ను తెచ్చుకునేట్లు చేశాడు. కాలయవన ముచికుంద వృత్తాంతాలు కూడా ఇందులో ఉన్నాయి.

రుక్మిణీ కళ్యాణ ఘట్టంలో బ్రాహ్మణ సందేశం, గౌరీపూజా వృత్తాంతాలు లేవు. పౌండ్రక దంతవక్త్ర శిశుపాల జరాసంధాది వృత్తాంతాలు, ప్రద్యుమ్న చరిత్ర, నరకాసుర వధ మొదలయిన ఘట్టాలు ఉన్నాయి. నరకాసుర ఘట్టంలో ద్వారకలో ఉన్న శ్రీకృష్ణుని దగ్గరకు ఇంద్రుడు వచ్చి నరకాసురుని దౌష్ట్యం గురించి చెప్పినట్లుగా బ్రహ్మ పురాణంలో లేదు. సత్యబామ శ్రీకృష్ణునితో స్వర్గానికి వెళ్ళిన నమయంలో అక్కడి పారిజాత వృక్షాన్ని చూపి, మక్కువపడి, రుక్మిణీ జాంబవతుల కన్నా తనను కృష్ణుడు అధిక ప్రీతితో చూస్తున్న దానికి నిదర్శనంగా పారిజాత వృక్షాన్ని గరుత్మంతుని మీద పెట్టించి ఆమె భర్తను యుద్ధానికి పంపమని జెప్పి రెచ్చగొట్టినట్లుగా ఉంది.

కృష్ణుడు 16000 మంది కన్యలను శాస్త్రవిధిని వివాహమాడిన వృత్తాంతం, ఉషానిరుద్ధల చరిత్ర, పౌండ్రక వధ మొదలయినవి ప్రసిద్ధంగానే ఉన్నాయి.

యాదవకుల వినాశనం కూడా ప్రసిద్ధంగానే ఉంది. శ్రీకృష్ణుని దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణకు ఈ కథలన్నీ నిదర్శనంగా ఉన్నాయి.

బ్రహ్మాండ పురాణం²

ఈ పురాణంలో కృష్ణప్రసక్తి తృతీయాశ్వాసంలో ముందుగా కనిపిస్తుంది. కార్తవీర్యార్జునుని మీదికి పరశురాముడు యుద్ధానికి వెళ్ళే తలంపుతో ఉండగా: పరశురాముని సమస్తార్థఫలసిద్ధికోసం కృష్ణ సైమామృత స్తోత్రాన్ని, తన్మంత్రాన్ని అగస్త్యుడు దీనిచేసించాడు. పరశురాముడు నిష్ఠితో మంత్రస్తోత్రాలను సరిచేసిన అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు ప్రసన్నుడై, తన ఆంశతో కార్తవీర్యుని జయించేట్లుగానూ భువిలో ఇంద్రునిగానూకై పరశురాముడు వెలుగొందేట్లుగానూ ఎరం ప్రసాదించాడు. శ్రేతాయుగంలో తాను రాముడిగా పుట్టి సీతావివాహ సందర్భంలో పరశురామునిలో నున్న అన రేజాన్ని తిరిగి స్వీకరిస్తానని చెప్పి అంతర్ధాని మయినట్లుగా ఉంది.

పరశురాముడు శత్రు సంహారానంతరం శ్రేతాసానికి వెళ్లి సామ్రాట్ పరమేశ్వరులను పర్యించడోయి తనను అర్జునరిందన గణపతితో యుద్ధం చేసి గణపతి దండాన్ని భగ్గుం చేశాడు. దానికి దుఃఖించిన పార్వతిని మిగిలిన సమస్త గణాలను శాంత పరచడానికి శంకరుడు గోలోకవాసి అయిన కృష్ణుని ప్రార్థించాడు. శ్రీకృష్ణుడు రారా సమేతంగా ప్రత్యక్షమయి పార్వతికి హితోపదేశం గావించాడు. పరశురాముని కుమారునిగా బావించమనీ గణపతి భిన్నదంతుడనీ ఏకదంతుడనీ అందరిచేతా కీర్తింపబడి విఖ్యాతి చెందుతాడనీ అందరూ అన్ని కార్యాలకూ ముందు వినాయకునే పూజించి విష్ణులను బాపుకుంటారనీ చెప్పి శాంతింప జేశాడు. రాధ శివకేశవాభేదం తెలిపి పార్వతిని ఊరడించింది. రారాకృష్ణులు గణపతిని తమ ఆంకం మీద అధిష్టించ జేసుకోగా రక్షసిక్తంగా ఉన్న గణపతి స్వస్థుడై తేజోవంతమయ్యాడు. కాళ్ళమీద వడ్డ పరశురాముని

క్షమించిన పార్వతీ పరమేశ్వరులు శ్రీకృష్ణుని ఆదరించి గౌరవించారు. రాధాకృష్ణులు పరశురామునికి వరాలిచ్చి తమలోకానికి వెళ్లారు.

పంచమాశ్వాసంలో శ్రీకృష్ణావతార కథ ఉంది. ముందుగా సృష్టమంతకమణి వృత్తాంతం ఆ తరువాత శ్రీకృష్ణావతార వృత్తాంతం ఉంది.

రాక్షసు సంహారంకోసం యుద్ధరంగంలో శుదశమచాల సుదృఢకోపాణి సర్వత్ర విజయ ముపొందడంలో జయంతి అనబడే రాత్రిలో అగ్నిర్ముదైన వారాయణుడు శ్రీకృష్ణుడిగా జన్మించాడు. నిష్కుల్య లక్షణాలతో జన్మించిన వానిని ఆ రూపం ఉమంహరించుచు వసుదేవుడు ప్రార్థించగా శిశువు రూపం పొందాడు. ఆ బాలుని ఆజ్ఞ ప్రకారం వసుదేవుడు ఆ బాలుని నందుని ఇంటికి తీసుకువెళ్లి నందుని భార్య యశోదకు ఇచ్చాడు. యశోద సంతోషించి ఆ బాలుని తీసుకొని వసుదేవుని దయపల్లరుమారుని పొందే భాగ్యం లభించింది. ఆ కుమారుడే ఇదుపురి వెంకటేశ్వర స్వర్ణ దేవాలాని అన్నది. దేవత ప్రసరించిన సమయానికి యశోద అడవిశుభ్రని దైవయోగం నిల్ల ప్రసరించింది. యశోదనుండి ఆ శిశువుని తీసుకెళ్ళి మూర్త్యాంశులో అన్న దేవత మూర్తి ఉంది. ఆచరిల్ల పుట్టనం నలన ప్రమాదం ఉందిచేయి తెలియజేశాడు. దేవత ఆ పుట్ట అనికి పుట్టించిన, అంది సంతో సంతోషించింది. పుట్టించి ఆచరిల్ల వసుర రంబుడు కూడా ఆమెను చంపక నదిరేశాడు. ఆ బాలిన వృష్ణగృహంలోనే పెరిగింది. రాక్షసు సంహారానికి అవతరించిన కృష్ణుని రక్షించడానికై ఉద్భవించింది కనుక ఈమెను యాదవులు ధర్మతో కొలుస్తారు. కనుక వసుదేవుల పవాహాది విషయాల ప్రస్తావన ఉంది.

తరువాత కృష్ణసంశాను కీర్తనం, సాంబ వాసుదేవ సంకర్షణాదుల దివ్యత్వం కృష్ణునిలో బాటు భూమిపైన అవతరించిన దేవతాంశాల గురించిన వివరాలు ఉన్నాయి.

ఆనంతరం దేవదానవుల యుద్ధ పందర్బంలో రాక్షస రక్షణార్థం రాక్షసగురువు శుక్రుడు తపస్సు చేసి సిద్ధుల్ని పొందడం, దేవాసుర యుద్ధంలో రాక్షసులను రక్షిస్తున్న శుక్రుని తల్లి ఆయన భృగువల్ని విష్ణువు సంహరించడం, భృగువు కోపించి భూమిపై జన్మించమని శపించడం అనే ఘట్టాలు ఉన్నాయి. ఇందులో గోలోక కృష్ణుని గురించి ఉన్నా దేవకీకి జన్మించింది నారాయణుడే అని ఉంది.

బ్రహ్మవైవర్త పురాణం¹

ఇది కృష్ణుని గోలోక వృత్తాంతాన్ని విపులంగా తెలిపే పురాణం. ముందుగా గోలోకాన్ని గురించిన వర్ణన తరువాత గోలోకంలో రాధాకృష్ణుల విహార వర్ణన ఉంది. ఆ విహార సమయంలో కృష్ణుడు అంతర్దానమవగా రాధ కృష్ణుని అన్వేషిస్తూ 'విరజ' మందిరానికి వెళుతుంది. అక్కడ ద్వారపాలకుడైన సుదాముడు రాధను అడ్డగించగా రాధ కోపంతో సుదాముని భూలోకంలో రాక్షసునిగా పుట్టమని శపించి తన మందిరానికి వెళ్లి విరవా వేదనను అనుభవించసాగింది.

విరజతో విహరిస్తున్న కృష్ణుడు సుదాముని ద్వారా ఈ వృత్తాంతాన్ని విని రాధ దగ్గరకు వెళ్లి ఎంత ఆనునయించినా రాధ ఊరడిల్లక పోవడంతో ఏసిగి తన మందిరానికి వెళతాడు. కొంతసేపటికి రాధ కృష్ణ మందిరానికి వెళ్ళి కృష్ణుని నిష్కారంగా నిందించగా వినలేని సుదాముడు కోపంతో రాధను భూలోకంలో పుట్టమని శపిస్తాడు. దీనికంతకు కారణం విరజేనని తలచి రాధ విరజను నదిగా అవమని శపిస్తుంది. కృష్ణుడు వారిని ఆనునయించి, శాపాలు అనుభవించక తప్పదు, కనుక సుదాముని శంఖచూడుడనే రాక్షసుడై జన్మించి, లక్ష్మీదేవి అంశతో వెలసిన తులసిని పెళ్ళాడి సౌఖ్యాలనొంది, కొంతకాలానికి శివుని చేత నివాతుడై తన పన్నిదికి చేరమని, రాధను భూలోకంలో వసటానుని ఇంట జన్మనొందమని, తాను తన అంశతో యదుకులంలో జన్మించి రాధను వరిస్తానని, విరజ

గోలోకంలోనే నదీరూపంలో ఉంటుందని తెలిపాడు. రాధను గురించిన వివరణ బ్రహ్మవైవర్త పురాణంలోనే ఎక్కువగా ఉంది. కానీ వృత్తాంతాల అనంతరం కృష్ణావతరణం విలక్షణంగా ఉంది.

భూలోకంలో నాస్తికులు, దురాచార పరాయణులు అధిక సంఖ్యాకులై ఉన్న కారణంగా భరించలేని భూదేవి స్త్రీ రూపంలో ఇంద్రుని దగ్గరకు వెళ్ళి మొరపెట్టుకోగా వారు బ్రహ్మదగ్గరకు, ఆ తరువాత బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులతో కలిసి గోలోకవాసియైన కృష్ణుని దగ్గరకు చేరి తమ రాకకు కారణం తెలిపారు. అప్పుడు కృష్ణుడు తాను భూలోకంలో పుడతానని, రాధ వ్యసభానుని పుత్రికగా, లక్ష్మీ రుక్మిణిగా, పార్వతి యోగమాయగా జన్మిస్తారని తాను కథనంపుతానని తెలిపాడు.

యోగమాయ యశోద గర్భాన, తాను దేవకి గర్భాన పుట్టగా వసుదేవుడు ఇరువురినీ మార్పుతాడనీ అప్పుడు కంసుని బారినుంచి తప్పించుకున్న యోగమాయ జనుల పూజలందుతూ ఈశ్వరాంశతో జన్మించిన దూర్వాసుని వివాహ మాడుతుందనీ అవతరణ పథకాన్ని నిర్దేశించాడు. తరువాత దేవతలంతా వెళ్ళిపోవడం, కంసు వసుదేవుల వృత్తాంతం ఆరుగురు పిల్లల్ని కంసుడు చంపడం, సంకర్షణ జననం మొదలైన వృత్తాంతాలున్నాయి.

ఆ తరువాత దేవకి అష్టమ గర్భం వాయువుతో నిండియుండి, తొమ్మిదవ మాసం ప్రవేశించింది. ఆ సమయాన కృష్ణపరమాత్మ దేవకి హృదయాన వసించాడు. దేవకి అఖండ తేజః పుంజంలా కనబడసాగింది. అటువంటి దేవకిని చూసిన కంసుడు తనకు మృత్యువు తప్పదని తలచి ఏడు ద్వారాలున్న దివ్య భవనంలో ఎన్నో కట్టదిట్టాలతో బంధించి ఉంచాడు. ప్రసవ సమయం ఆసన్నం కాగా వసుదేవుడు కత్తిని రోహిణి అగ్నినీ జలాన్ని తెప్పించి ఆ భవనంలో ఉంచినట్లు, త్రిమూర్తులు అదృశ్యమై వచ్చి దేవకి హృదయంపై శిశువును రాధాపతిగా స్తుతించినట్లు బ్రహ్మవైవర్త పురాణం తెలుపుతుంది.

ప్రసవ సమయాన దేవకీ గర్భం నుంచి వాయువు బహిర్గతం అయినట్లు, మూర్ఛపోయిన దేవకీదేవి హృదయ కమలం నుంచి శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ వృద్ధిపై అవతరించినట్లు ఉంది. వసుదేవుని చేత స్తుతించబడిన శ్రీకృష్ణుడు దేవకీ వసుదేవుల పూర్వజన్మ వృత్తాంతాన్ని తెలిపి వారు ఆ జన్మలో తాను సకల కళాసమన్వితంగా వారికి పుత్రునిగా అవతరించానని, తనను పుత్రబంధానికి అతీతంగా భావించి యశోదబిడ్డతో మార్పు చెయ్యమని చెప్పడం, వసుదేవుడు అదేవిధంగా చెయ్యడం, కంసుడు యోగిమాయను చంపబోగా ఆకాశవాణి కంసుని చంపేవాడు గోకులంలో పెరుగుతున్నాడని తెలుపడం, దానిలో ఆ బిడ్డను చంపడండా విచిత్రవేయడం మొదలయిన విషయాలను వివరిస్తూ ఉన్నాయి. ఆ బిడ్డ దేవకీ వసుదేవుల పెంపకంలో 'ఏకానాంశ' అనే పేరుతో పెరిగి దూర్వానుని వివాహం చేసుకున్నదని ఈ పురాణం తెలుపుతోంది. యశోదానందుల పూర్వజన్మ వృత్తాంతాలు, కృష్ణుని పెంచడానికి గల కారణం, రోహిణి ప్రజలలో ఉండడానికి కారణం మొదలయినవి ఇందులో ఉన్నాయి.

నందుడు పుత్రోద్భవం చేసుకున్న ముయం తెలిసి, కంసుడు ముగ్ధులలో సమాలోచన చేసి సమయాన ఆకాశవాణి కృష్ణ బలరాముల వృత్తాంతం తెలుపగా కంసుడు తన చెల్లెలు పూతనను, శిశుకుమరీ ల్మణాపర్వులను కృష్ణసంహరికార్థం పంపడం, నామకరణం, బాల్యక్రీడలు మొదలైనవి ప్రసిద్ధంగానే ఉన్నాయి.

ఈ పురాణంలో రాదాకృష్ణుల సమాగమం వ్రత్యేకంగా ఉంది. నందుడొకనాడు గోవులను కాస్తా కృష్ణుని తీసుకుని పోగా పెద్ద వర్షం కురవడం, నందుడు ఇంప్రూని ప్రార్థించి వర్షాన్ని నిలపడం, ఆ సమయాన సర్వాలంకార భూషితయైన రాధ మెరుపు తీవెలా ఆ ప్రదేశానికి రావడం, అంతకు పూర్వమే రాదాదేవి గురించి తెలిసి ఉన్న నందుడు భక్త్యావేశంతో రాదాదేవిని స్తుతించి ఆమెకు ప్రీతివి కలిగించి 'అజన్మాంతం వర్తమఖాలు అనుభవించి మరణానంతరం గోలోక ప్రాప్తి' కలిగిట్లుగా రాదాదేవి చేత వరాన్ని పొందడం

15వ పురాణంలో శ్రీకృష్ణదత్త

ఉన్నాయి. ఆ తరువాత నందానుమతితో వన శోభను తిలకించే నిమిత్తం బాలకృష్ణుని గొనిపోయి తాననుభవించే కృష్ణ వియోగ దుఃఖాన్ని వెల్లడిస్తున్న సమయాన బ్రహ్మదేవుడు వచ్చి వారిని స్తుతించి వారికి 'గాంధర్వ వివాహం' గావించి వెళ్ళడం, రాధాకృష్ణులు బహువిధ శృంగార క్రీడలలో కాలం గడిపిన తరువాత అప్పటిదాకా రాధాదేవితో యువకుడిగా ఉన్న కృష్ణుడు తిరిగి బాలక రూపాన్ని దాల్చి తాను ప్రతి రాత్రి అదేవిధంగా రాధాదేవితో క్రీడిస్తానని తనను ప్రతిరోజూ యశోదకు అప్పజెప్పుతూ ఉండమని ఆదేశించడం వంటి ఘట్టాలు వివరంగా ఉన్నాయి.

అనంతరం బకాసుర ఆమాసుర ప్రలంభాసుర సంహారాలు, వారి పూర్వజన్మ వృత్తాంతాలు ఉన్నాయి.

రెండవ బాధ దేవి నందామలు బృందావనం రావడం, అక్కడ కృష్ణుని సూచనతో దుర్గా బానిసై కోరిక పూరించడం, ఆ రాత్రి ఆ ప్రదేశాన విశ్వకర్మ బలి సగవాన్ని నిర్మించడం ఉన్నాయి. ఆ సందర్భంలో బృందావన సన్నితతను గూర్చి, సప్తర్షుల భార్యలు ఏద్ర భార్యలుగా జనించి శ్రీకృష్ణ సందర్శన భాగ్యంతో ముక్తులవడం గూర్చి వారి పూర్వజన్మ వృత్తాంతాలు సహితంగా ఉన్నాయి.

కాళియసర్పిని, గోవర్ధన పూజ, గోవర్ధనోద్ధరిణం వంటి ఘట్టాలు ప్రసిద్ధాలు. వృషభాసుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతం ఇందులో ఉంది. బలికుమారుడు తిలోత్తమితో స్వేచ్ఛావిహారం చేస్తూండగా దుర్యోనుడి కంట బడటంతో వారిని వృషభాసునిగానూ బాణుని కూతురు ఉషగానూ పుట్టిట్లుగా శపించాడు దుర్యోనుడు.

ఆ తరువాత వివరించబడిన గోపికా వస్త్రావహరణమట్టంలో రాధ కూడా ఉన్నట్లు బ్రహ్మ వైవర్త పురాణం తెలుపుతోంది.

రామకృష్ణులు బృందావన నిహారం చేయడం కృష్ణుని పాదాలవద్ద ప్రాణాలు విడిచిన అష్టావక్రముని శరీరానికి కృష్ణుడే అంత్యక్రియలు జరపడం మొదలైన

విషయాలు వివరంగా ఉన్నాయి. కృష్ణుడు రాధకు అష్టావక్రుని పూర్వ జన్మ వృత్తాంతం చెప్పడం ఉంది.

అక్రూరుడు రామకృష్ణులను మధురకు గొనిపోవడానికి రావడం, రాధకు దుస్వప్నం వచ్చి బీతితో కృష్ణునికి తెలుపడం, కృష్ణుడు రాధతో రాధ మూల ప్రకృతియనీ లక్ష్మీసరస్వతీ పార్వతుల ఆవిర్భావానికి మూలకారణమనీ తెలుపడం వంటివి ఈ పురాణంలో ఉన్నాయి. కృష్ణుడు రాధతో గోలోకంలోని సుదాముని శాపకారణంగా రాధాకృష్ణులకు వందేళ్ళు వియోగం రానున్నదని తెలుపగా అది విని రాధ మూర్ఛిల్లడం, కృష్ణుడు రాధను సేద తీర్చడం ప్రధానంగా ఉన్నాయి.

కృష్ణుని మధురానగర ప్రవేశం, రజక వధ, మాలాకారుని కటాక్షించడం, కుబ్జా వృత్తాంతం కుబ్జును తృప్తిపరిచి గోలోకానికి పంపడం, కంస వధ గావించి తల్లిదండ్రులను చెరనుంచి విడిపించడం వంటివి వివరించబడ్డాయి. అనంతరం వ్రజానికి రమ్మన్న నందునితో కృష్ణుడు తన సర్వవ్యాపకత్వాన్ని, రాధా మాహాత్మాత్వాన్ని బోధించి భూభార నివారణానంతరం నందాదుల్ని కూడా గోలోకానికి గొని పోతానని మాటిచి జ్ఞానోపదేశం చెయ్యడం ఇందులో ప్రత్యేకంగా ఉన్నాయి.

కొంతకాలానికి తనకై పరితపిస్తున్న వ్రజవాసుల దగ్గరకు కృష్ణుడు తన పందేశాన్ని అందించమని ఉద్దవుని పంపి, రాధాయశోదాదులను ఉపశమింప జేశాడు. ఆ తరువాత విద్యాభ్యాసం, గురుదక్షిణాదులు, ద్వారకనిర్మాణం, బలరామ వివాహం, రుక్మిణీ కళ్యాణం, ప్రద్యుమ్న జననం వంటి ఘట్టాలు ప్రసిద్ధంగానే ఉన్నాయి. తరువాత దుర్యోధను మహర్షి వృత్తాంతం వివరంగా ఉంది. శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణీ సత్య భామాదులను షోడశ సవాస్ర కాంతలను వివాహమాడి బహుసంతానవంతుడై ఉండగా ద్వారక గోకులం వలె వెలుగొందినట్లు, ఆ ప్రదేశానికి వచ్చిన దుర్యోధనునికి యోగమాయకు వివాహం చేయించగా గార్వస్థ్య

పద్మదళ పురాణాలలో శ్రీకృష్ణప్రసక్తి

రహస్యాన్ని తెలుసుకోవాలని కృష్ణుని భార్యల ఇల్లకు వెళ్ళగా ప్రతి ఇంటిలోనూ కృష్ణుడు కనిపించి చివరకు రుక్మిణీదేవి ఇంటిలో రుక్మిణీచే పాదసేవలందుకొంటూ ఉన్న కృష్ణుని చూసి ఆశ్చర్యాన్ని పొంది కైలాసానికి వెళ్ళగా కృష్ణుడు గోలోక వాసియైన పరబ్రహ్మం అనీ అతని పాదధ్యానమే ముక్తిహేతువనీ పార్వతి తెలుపడం, దూర్వాసుడు ద్వారకకు వచ్చి భార్యాసమేతుడై కృష్ణధ్యానం చేసి ధన్యుడైన వృత్రాంతం వివరంగా ఉన్నాయి.

ఆ తరువాత జవాసంధవధ, రాజసూయ యాగం, శిశుపాలవధ, ఉషాసరుద్దుల వివాహం, బాణాసుర యుద్ధం, స్యమంతకమణి వృత్రాంతం, జాంబవతీ సత్యభామలతో వివాహం ప్రధానాంశాలుగా ఉన్నాయి. చివరగా రాధాకృష్ణుల సమాగమం, దివ్యశరీరాలతో గోలోకానికి ప్రస్థానించడం, యాదవకుల వినాశనం అనే ఘట్టాలు వర్ణించబడ్డాయి.

పద్మపురాణం

పద్మ పురాణంలో శ్రీకృష్ణ ఏడే కొన్నిచోట్ల క్లుప్తంగాను మరికొన్ని చోట్ల వివరంగాను ఉంది.

ముందుగా బ్రహ్మాఖండంలో కృష్ణాష్టమీ ప్రతీతి మహాత్మ్యం ఉంది. తరువాత కృష్ణావతరణ సందర్భం వివరించబడింది. శివుడు బ్రహ్మ మొదలైన దేవతాకోటితో క్షీరసాగర శయనుని దగ్గరను చూడేవి వెళుతుంది. కంసుడు చేసే దౌష్ట్యాలు తెలిపి సోదరి పుత్రుని నల్ల తప్పు అతడికి మరణం లేదు కనుక దేవకీగర్భాన జన్మించమని శివుడు విష్ణువును రేడుకుంటాడు. విష్ణువు తనలోడుగా ఉమను పంపమని కోరి, శివుడు పంపగా తాను దేవకీగర్భాన, ఉమ యశోద గర్భాన ఉద్భవించారనీ దేవకీ ఛియంతో ఈ శిశువును యశోద ఎద్ద వదిలి ఆ బిడ్డను వెంటనే తెమ్మని అడిగిందనీ వసుదేవుడు బాలుని తీసుకుని వెళుతుండగా యమున ఉప్పొంగి ప్రవహించిందనీ వసుదేవుడు బిడ్డను రక్షించుకోవడం ఎలాగా

అని విలపించగా యమున జానువుల దాకా తగ్గి ప్రవహించిందనీ పద్మపురాణ కథ తెలుపుతోంది. వసుదేవుడు బాలుని తీసుకుని ఆనందంగా యమునలో సాగుతుండగా బాలుడు చేతి నుండి జారి నదిలో పడి కనిపించక పోవడంతో వసుదేవుడు చింతించి ఆ నదిలోనే తాను అంతమవదలచగా నీటిలో ఈడుకుంటా వచ్చిన బాలుని చూసి ఆనందించి యశోద దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళి ఇచ్చి అక్కడి బిడ్డను తెచ్చి దేవకికి ఇచ్చాడు.

అనంతరం పూతన సంహారం. "శకట చింజనంబును చ్చూడావర్త వాననంబును గాలియ మర్తనంబును గావించి మధువాపురింబున కరగి లోక కంటకుడగు కంసుని సంహరించి లోక కళ్యాణంబు చేకూర్చె" ననీ 'అటునంటి కృష్ణుని యొక్క కృష్ణాష్టమీ వ్రతం చేస్తే వైకుంఠ వదం కలుగుతుందనీ' పద్మపురాణం క్లుప్తంగా కృష్ణకథను తెలిపింది.¹

పద్మపురాణంలో పాతాళ ఖండంలో శివుడు పార్వతికి కృష్ణ పరివార వర్గం గురించి, కృష్ణ చరిత విశేష కథనాన్నీ గురించి తెలిపాడు. ఈ సందర్భంలో కృష్ణుని పరబ్రహ్మ తత్వాన్నీ శ్రీకృష్ణుని గోలోక నివాసి, విలాసాల గురించి శివుడు పార్వతికి చెప్పడం జరిగింది.

తరువాత దేవర్షి అయిన నారదుడు కృష్ణుని దర్శించి-

"నంద నీ పూర్వ పుణ్యములెల్ల ఫలియించె

ధన్యాత్మకుండ వింతకును నీవు

నీ గొహంబును జొచ్చె నిఖిల దేవతలును

నాసించు చుండు వారాయణుండు

బాలమాత్రుడుగాడు పరికింపనీతండు

ధ్యానైక గమ్యుండు మౌనులకును

దైవభావమున నీతని గొల్పువారికి

బ్రాహ్మించు మోక్ష సామ్రాజ్య లక్ష్మీ”⁶

అంటూ కృష్ణమహాత్మాన్ని సందునికి వినిపించి ‘ఇందిర’ సైతం వ్రజంలోనే ఉన్న దన్న ఉద్దేశంతో ఆమెను దర్శించడానికి గోపగృహాలన్నీ చూసి చివరకు నందుని మిత్రుడైన పుష్పదానుని గృహానికి వెళ్ళి దివ్యమైన బాలికను చూసి, ఆమె వృత్తాంతాన్ని సమాధి స్థితిలో దర్శించి ఆశ్చర్యచకితుడై ఆ బాలిక మహాత్మాన్ని పుష్పదానునికి చెప్పి వెళ్ళిపోతాడు.

తరువాత సమాధి స్థితిలో గోపకన్యకలు చెప్పిన స్థలానికి (బృందావనంలో గోవర్ధనగిరి సమీపాన అశోకలతక క్రింద అర్ధరాత్రి సమయాన) కృష్ణ ప్రియును దర్శించడానికి వెళ్ళాడు. దివ్యాభరణ భూషితురాలైన ఒక సుందరి అక్కడకి వచ్చి పూర్వం ఎంతోమంది మరాఠ్వులు రాజర్వులు కృష్ణుని దర్శించడానికి చేసిన ప్రయత్నాలు తర్వాత కృష్ణుని తెలిసి కృష్ణప్రియు వృత్తాంతాన్ని సైతం తెలిపింది. అనంతరం మడురా మహామ, అచ్చనుడు గోలోకాన్ని చూడాలని చేసిన ప్రయత్నాలు చెప్పడం జరిగింది. ముఖ్యంగా గోలోక దర్శనం సులభంగా కాదని తెలిపింది. ఇదే సందర్భంలో కృష్ణ మంత్రాది కథనం రాధాకృష్ణ ధ్యానం, రాధాకృష్ణ మంత్రార్థ కథనం, మంత్రజప ఫలకథనం, మంత్ర దీక్షా కథనం తెలుపబడ్డాయి.⁷

పద్మపురాణంలోని సృష్టి ఖండంలో సృమంతకమణి వృత్తాంతమూ కృష్ణుడు భృగువల్ల శిరిస్సును ఖండించగా భృగువు కృష్ణుని శపించే వృత్తాంతమూ ఉన్నాయి. సృమంతకమణి వృత్తాంతంలో ‘సంహం వ్రసేనుని చంపడం’, ‘బల్లకంతో యుద్ధం’ సత్యా వివాహం ఎంటి విషయాలు లేవు.

ఆ తరువాత కృష్ణుని 16000మంది కాంతలు సాంబుని చూసి కామ వికారానికి లోనయిన సంగతి తెలిసి కృష్ణుడు వారిని దమ్యులచేత ఆపవారింప బడేట్లుగా శపించి, వారు పశ్చాత్తాపంతో దుఃఖించడంతో చాల్చు మహర్షి వారికి

ఉద్ధరిణి మార్గాన్ని ఉపదేశించాడని ఉంది. చాల్క్యమహర్షి వారి ఆ స్థితికి గల కారణాన్ని వాచిన శాప వృత్తాంతాన్ని వివరించి వారందరూ ముక్తిని పొందుతారని తెలిపాడు.

పద్మపురాణ ఉత్తర ఖండంలో పారిజాతాపహరణం గురించిన ప్రసక్తి ఉంది. నారదుడు ఇచ్చిన పారిజాతాలను సత్యభామకు తప్ప మిగిలిన భార్యలందరికీ ఇచ్చినట్లు సత్యభామ దుఃఖించగా పారిజాతవృక్షాన్ని తెచ్చినట్లు ఉంది. తులాపురుషుడైన వృత్తాంతం కూడా ఇందులో వివరంగా ఉంది. సత్యభామ పూర్వ జన్మ వృత్తాంతం కూడా ఉంది.

దేవశర్మ అనే బ్రాహ్మణునికి గుణవతిగా పుట్టి దేవశర్మ శిష్యుడైన భద్రుని వివాహమాడి తండ్రి, భర్త ఒకనాడు అరణ్యంలో రాక్షసుని చేత చంపబడటంతో గుణవతి దుఃఖించి వృద్ధురాలయే వరకూ నారాయణుని పాదాలమీద దృష్టి నిలిపి కార్తీక ప్రతీమాచరించి, గంగలో శరీరాన్ని ఎదిరిన కారణాన నైకుంఠం చేరి విష్ణుప్రేమకు పాత్రురాలయిందనీ కృష్ణానీతారంలో సత్యభామగా ఉన్నతినీ పొందిందనీ ఆనాడు గుణవతి నాడిన పాదాలనే కల్పవృక్షమయిందనీ కృష్ణుడు తెలిపాడు.

తరువాత నారాయణ విభూతి, నైకుంఠ పూజాం మొదలైన సందర్భాలలో చెప్పబడిన దశావతార కథలలో కృష్ణుని గురించి ఉంది. ఇందులో చేపకీ వసుదేవుల వృత్తాంతం, కృష్ణావతార కారణాలు ప్రయోజనాలు, పూజాాలు, మధురాగమనం, జరాసంధ ముచికుంధ స్వమంతకమణి వృత్తాంతాలు, అష్టసరిణయాలు, నరకాసుర వధ, పారిజాతాపహరణ బాణాసుర వచనం ఉన్నాయి. పాండ్రక వధ అనంతరం కృష్ణుడు గోకులానికి వెళ్ళి కొంతకాలం ఆనందంగా గడిపి అక్కడి వారందరినీ నైకుంఠానికి పంపినట్లుగా పద్మ పురాణం తెలుపుతుంది. ఆ తరువాత కుచేం వృత్తాంతం, భారతయుద్ధం, విప్రపుత్ర దానం, యదువంశ వివాళనం అనే విషయాలు కొద్ది మార్పులతో ఉన్నాయి.

విష్ణుపురాణం⁸

విష్ణు పురాణంలో ముందుగా నారాయణ శబ్ద నిర్వచనం, బలరామ రేవతుల వివాహం, స్యమంతకోసాఞ్ఞానం, శిశుపాల వృత్తాంతం, కృష్ణ కథా పూర్వరంగంలో గగనవాణి కంసునికి జెప్పిన వృత్తాంతం ఉన్నాయి. ఆ తరువాత శ్వేత ద్వీపంలోని భూదేవ దేవతా బృందాలలో నారాయణుని దర్శించడం, విష్ణువు దేవతలకు కృష్ణావతార కథనాన్ని గూర్చి ముందుగానే పథకం తయారు జేసి చెప్పడం, ఆ తరువాత కృష్ణావతరణ ముట్టం వివరంగా ఉన్నాయి. దేవకి ప్రసవ వేదన సందర్భంలో ఇంద్రాది దేవతలు వచ్చి దేవకికి పరమాత్మ తత్వాన్ని మహత్తును తెలిపి భౌతిక వాక్యాలు తెలిపి వెళ్ళినట్లుగా కూడా ఉంది.

దేవకికి పుట్టిన ఓడ్డ ముందుగా చతుర్భుజుడై శంఖ చక్రాది లక్షణాలతో ఉండి, సుత్యంతరించ దేవకి వసుదేవులకు తాను కంస సంహరణ గావిస్తానని చెప్పి, యోగమాయ ద్వారా ప్రణాళిక అంతా వారికి స్ఫురిస్తుందని చెప్పి, మామూలు బాలకునిగా మారినట్లుగా ఉంది. ఆ తరువాత శిశువుల మార్పిడి, కంసుడి దురాగతం, కంసుడి మంత్రాలోచన తెలుసుకొని వసుదేవుడు స్వయంగా నందుని దగ్గరకు వెళ్ళి పూతన విషయం చెప్పి వారందరూ మహాఘోషానికి వెళ్ళేట్లు చేయడం, పూతన వృత్తాంతం ఉన్నాయి. పూతన మృత కళేబరాన్ని ఈడ్చివేస్తుండగా శకటాసురి వృత్తాంతం జరిగింది. తృణావర్తుని వృత్తాంతం, నలకూబర మణిగ్రీవుల పూర్వ వృత్తాంతం విష్ణుపురాణంలో లేవు. వ్యోమాసుర వాయుకుల వృత్తాంతాలు కూడా విష్ణుపురాణంలో లేవు.

కంసుని ఆవ్యానం మీద ధనుర్వాగానికి రామకృష్ణులు మధురకు రావడం, రజకుని నివాతునిజేసి, నుదాముని, కుబ్జును అనుగ్రహించడం వంటి వృత్తాంతాలూ ధనుర్భంగం, కంసవధ, సాందీపని దగ్గర విద్యాభ్యాసం, గురుదక్షిణ అనే సంఘటనలూ ఉన్నాయి. అయితే సాందీపని కొడుకు యాతనాగతుడై

నరకంలో పూర్వదేహంతో ఉన్నట్లు చెప్పబడటం విశేషం. కుట్టా గృహానికి వెళ్ళడం ఇందులో లేదు.

జానకుని దండయాత్రలు, కాలయవన వధ, ముచికుంద వృత్తాంతం, ద్వారకా నగర నిర్మాణం రుక్మిణీ కళ్యాణం విష్ణుపురాణంలో ఉన్నాయి. రుక్మిణీ కళ్యాణ నందర్పణలో కృష్ణుడు రుక్మిణీని అడిగించగా రుక్మిణీ అంగీకరించకపోవడం విష్ణుపురాణంలోని ప్రత్యేకాంశం. స్వమంతకమణి వృత్తాంతం స్వల్ప మార్పులతో ఉంది. నరకాసుర వృత్తాంతంలో కొంత మార్పు విష్ణుపురాణంలో గోచరిస్తుంది. కృష్ణుడితో నరకాసుర సంహారానికి సత్యభామ వెళ్ళకపోవడం, దుఃఖిత అయిన భూదేవిని ఓదార్చి శ్రీకృష్ణుడు తన అవతార తత్వాన్ని చెప్పడం, సత్యభామ పారిజాతావహరణోద్యోగానికి కృష్ణుని రెచ్చగొట్టడమే గాక, ఉద్యానవన పాలకుల దగ్గర అహంకారంతో మాట్లాడటం విష్ణుపురాణంలో ప్రత్యేకాంశాలు. ఇంద్రలోకం నుండి వచ్చిన తరువాత కృష్ణుడు మొత్తం నరక కన్యల వలన 32,200 మంది పుత్రులను, రుక్మిణీ మొదలైన భార్యలకు 81,100 కుమారులను పొందినట్లు విష్ణుపురాణం తెలుపుతోంది. బాణాసురవధ పౌండ్రకవధ మట్టాలు మాత్రమే విష్ణుపురాణంలో వారివంశాన్ని అమనరించి సంక్షిప్తంగా ఉన్నాయి.

యాదవ వంశ నిర్మూలనం శ్రీకృష్ణ లీలా సంవరణానికి సంబంధించిన కొన్ని విషయాలు విష్ణు పురాణంలో ప్రత్యేకంగా ఉన్నాయి. కృష్ణ దర్శనార్థమై వచ్చిన దూర్వాసుడే ముసలోత్పత్తియయ్యేట్లుగా శాపం ఇచ్చినట్లుగా ఉంది.

ద్వారకలో దుర్బిమిత్తాలు కనిపించడం, ఇంద్రుని దూత వచ్చి భూమిమీద మారేండ్ల కన్నా ఎక్కువ కాలం ఉండరాదని యదువంశం వినాశమవడానికి ఉపాయాన్ని కల్పించమని కృష్ణునికి చెప్పడం, యదువంశ నాశనం, కృష్ణుని ఆయుధాలు నమస్కరించి మాయమవడం, బలరాముడు అవతార సమాప్తి గావించడం, కృష్ణుడు దారుకుని రప్పించి ఉగ్రసేనునికి పెద్దలకు జరిగిన విషయం

శ్లోదశ పురాణాలలో శ్రీకృష్ణప్రసక్తి

చెప్పమని పంపి అర్జునునితో వనితాజనాన్ని తీసుకుపోమ్మని చెప్పడం, యాదపులకి పరలోక క్రియలు నిర్వర్తించి కృష్ణుడు వైకుంఠానికి జేరడం, కృష్ణుని అష్టభార్యలు సహగమన మొనర్చడం వంటి విషయాలన్నీ వివరంగా ఉన్నాయి.

అర్జునుడు కృష్ణుని అంతఃపుర కాంతలను తన వెంట హస్తినకు తీసుకుని వెళ్ళే మార్గమధ్యంలో బోయలు అర్జునుని అడ్డగించి కాంతలను గొనిపోవడం వర్ణితమయింది. తన అసమర్థతను అర్జునుడు వ్యాసునికి చెప్పి చింతించినప్పుడు వ్యాసుడు అర్జునుని ఓదార్చి ఆ కాంతల పూర్వజన్మ వృత్తాంతం చెబుతూ 'అష్టావక్రముని రంభాది అపూర్వసలకు ఇచ్చిన వరం వల్ల వారి భార్యలయ్యారని శాపం వల్ల వారి పరోక్షంలో కిరాతులచే చెరబడ్డారని, వారిచే ప్రార్థింపబడిన అష్టావక్రుడు వారికి మానభంగం కాకుండా న్యర్థానికి చేరుకునేట్లు అనుగ్రహించాడని' చెప్పి కలి ప్రవేశించి నందున పాండవులు కూడా తపమునర్చి సుఖంగా ఉండేట్లు అన్న విషయాలు ధర్మరాజుకు చెప్పమని తెలిసి వ్యాసుడు నిష్క్రమించాడు.

నారదీయపురాణం¹

నారదీయ పురాణంలో ప్రథమాశ్వాసంలోనే శ్రీకృష్ణజననం శ్రీకృష్ణ లీలలు, దుష్ట సంహారం, గోవిర్ధన మొత్తడం, దావాగ్నిపానం, ఎర్వాగమం వసంతాగమం, గోపికా విహారం, నందుడు ఏకాదశి దినాన ఉపవసించడం, అక్రూరుడు యమునా జలాన బలరామ కృష్ణులను గొంచడం, శ్రీకృష్ణుడు కంసుని సంహరించడం, ఉద్ధవరాయబారం, జరాసంధ కాలయవనులను జయించడం, రుక్మిణీ సత్యభామలతో పరిణయాలు, వరక సంహారం, పారిజాతాపహరణం, ప్రద్యుమ్నవృత్తాంతం, బాణాసురుని ఓడించడం, నృగ మహారాజు వృత్తాంతం, ఔండ్రకుని వధ, కుచేలో పాశ్యానం, వృకాసురుని భంజనం, అర్జునుడు సుభద్రల వివాహం, ద్వారకలో శ్రీకృష్ణుని జీవితం వివరంగా తెలుపడం జరిగింది. నారద

పురాణంలో నత్యభామ నరకునితో యుద్ధం చేసినట్లుగా ఉంది. ద్వితీయాశ్వాసములో శ్రీకృష్ణుని మణికిరీట ధారణ గాథ ఉంది.

నారద పురాణంలో వ్యాసుడు ఆగస్త్యునికి, సీత రామునితో ద్వాపరంలో ధరించబోయే అవతారం గురించి అడిగిందనీ, రాముడు ద్వాపరంలో కంసాది దానవ సంహారణార్థం మదుర నుండి వ్రేవల్లెకి తరలింపబడి కాలాంతరాన కంసాదులను సంహరిస్తానని అప్పుడు సీత రుక్మిణిగా అవతరిస్తుందని చెప్పాడనీ. ఆ రూపాన్ని సీత చూడగోరగా రాముడు శ్రీకృష్ణుని రూపాన్ని చూపగా ఆ రూపాన్ని ఎక్కడైనా సాక్ష్యంగా స్థాపించమని ప్రార్థించగా ఆ రాత్రి గరుడుని చేత జగన్నాథుని సమీపంలో స్థాపింప జేశాడనీ అది 'సాక్షి గోపాలునిగా' ప్రసీద్ధికెక్కిందని' తెలుపడం జరిగింది.¹⁰

మార్కండేయ పురాణం¹¹

మార్కండేయుడు తపస్సు చేసుకుంటున్న చోటికి వ్యాసుని శిష్యుడు జైమిని వచ్చి మార్కండేయునితో 'శ్రీకృష్ణునికి మనుష్యత్వం కలుగడానికి కారణం చెప్పమని అడుగగా మార్కండేయుడు సంఖ్య సర్వతాలలో ఉన్న పింగాణ్ణుడు, విబోధుడు సుపుత్రుడు సుముఖుడు అనే చర్మ పక్షులు సందేహం వీరుస్తాయని చెప్పి పంపగా ఆ పక్షులు జైమినికి చెప్పిన వృత్తాంతంలో పరోక్షంగా అతి స్వల్పంగా కృష్ణ కంఠాంశం వున్నట్లు తెలుస్తోంది.

అగ్ని పురాణం¹²

ఈ పురాణంలో శ్రీ రామ శ్రీకృష్ణ చరిత్రలు అగ్నిచేత వశిష్టునికి కొంచెం వివరంగా తెలుపబడినాయి. హిరణ్యకశిపుని ఆరుగురు పుత్రులు యోగమాయచేత దేవకీ గర్భాన ప్రవేశపెట్టబడ్డారని ఏడవ గర్భంలో కృష్ణ పరమాత్మ ఉద్భవించాడని ఉంది.

మత్స్య పురాణం¹³

మత్స్య పురాణంలో నలుబది అయిదవ అధ్యాయంలో వృష్టివంశ వివరణం, స్యమంతకోపాఖ్యానమూ ఉన్నాయి. ఆ తరువాత శ్రీకృష్ణ వంశాను వర్ణనం నారాయణుడు అవతారాలెత్తడానికి గల హేతువులు ఉన్నాయి.

శ్రీకృష్ణుడు అనపత్యుడైన గండూమడనే వానికి తన కుమారుడైన 'సుచంద్రుడిని' ఇచ్చాడని మత్స్యపురాణం తెలుపుతోంది.

“అథదేవో మహాదేవః పురాకృష్టః ప్రజాపతి

విహారార్థం సదేవేళో మానుషే ష్య జాయతే” ¹⁴ అనే శ్లోకం

మహాదేవుడు విహారార్థమే ఈ లోకంలో మానవుల నడుమ కృష్ణునిగా జన్మించినట్లు తెలుపుతుంది. తరువాత దేవకీ వసుదేవుల పూర్వజన్మ పుణ్యాన్ని చెప్పి మోగిమాయలో కృష్ణుడు సకల దూతలనూ మోహపరచి తర్కస్థానన రాక్షస సంహారాలు గావించాడని అయినను చుక్కెళ్ళే సత్యభామ సత్య, నాగ్నజితి, మదామ, కైట్య, గాంధారి, లక్ష్మణ, మిత్రసేంద, కాలింది, దమ, జాంబవతి, మసీమ, మాద్రీ, కౌసల్య, విజయ మొదలగు 16000 మంది భార్యలు ఉన్నారని మత్స్య పురాణం తెలుపుతోంది.¹⁵

కూర్మ పురాణం¹⁶

కూర్మ పురాణంలో ముందుగా శ్రీకృష్ణుడిని జాంబవతి సంతానాన్ని అర్థించడం, కృష్ణుడు పుత్రలార్యార్థం ఉపమన్యుని ఆశ్రమానికి పోయి అక్కడి మునులను పూజించి మునులచేత గౌరవించబడి ఉపమన్యుని ఉపదేశానుసారం శివుని కోసం తపస్సు చేసి, శివుని సాక్షాత్కారం పొంది, శివుని స్తుతించి పుత్రుని అర్థించడం మొదలైన అంశాలు ఉన్నాయి.

పుత్రార్థియై వెళ్ళిన కృష్ణుడు కైలాసంలో కొంతకాలం నివసించడం, అక్కడ తనను గాంచి మోహించిన గంధర్వ కన్యలకు ఆత్మమాయతో సుఖాన్ని ప్రసాదించడం, ద్వారకలో అందరూ కృష్ణుని గానక విరహాన్ని అనుభవించడం, రాక్షసులు ద్వారకను ముట్టడించడం, గరుత్మంతుడు వారిని చంపి నారదుని వల్ల కృష్ణుని జాడ తెలుసుకొని కైలాసానికి వెళ్ళి కృష్ణునికి విషయం విన్నవించి ద్వారకకు తీసుకురావడం, జాంబవతికి సాంబుడనే పుత్రుడు కలగడం, మార్కండేయాది మునులు వచ్చి కృష్ణుని ప్రస్తుతించగా కృష్ణుడు తాను శివుని పూజిస్తానని శివలింగ మహాత్మ్యాన్ని వివరించడం వంటి ఘట్టాలు కూర్మ పురాణంలో కనిపిస్తాయి.

చివరగా కృష్ణుని సంతానాభివృద్ధి, కంసాది రాక్షస సంహారం జరిగిన తరువాత ధర్మాన్ని శాశ్వతంగా రక్షించి స్వస్థానానికి పోవాలనే వాంఛ కలుగుతుంది. తనను దర్శించ వచ్చిన భృగు మొదలైన మహర్షులకు తాను విష్ణు పదమంద దలచిన విషయాన్ని చెప్పి, ధర్మదూరమైన కలియుగం రాబోతున్నది కనుక మునులంతా ప్రసన్నులై లోకానికి తమ విజ్ఞానాన్ని విస్తరింపజేసి మేలు చేయమని సందేశం ఇచ్చాడు. వంశీయుల నాశనానంతరం పరమపదాన్ని జేరిన వృత్తాంతం మొదలైనవి వివరంగా ఉన్నాయి.

17

స్కాంద పురాణంలోని కౌమారీ ఖండంలో నరకునికి అప్పుడైన బర్హరీకుని గురించిన వృత్తాంతంలో కృష్ణ ప్రసక్తి కనిపిస్తుంది. బర్హరీకోపాఖ్యానంలో కామకటంకట అనే మురదైత్యుని పుత్రికతో కృష్ణుడు యుద్ధం చేస్తాడు. ఆ సందర్భంలో కామఖ్య అనే దేవి వచ్చి కామకటంకటను చంపవద్దని, తాను ఆమెకు అజేయత్వాన్ని వరంగా ఇచ్చానని కృష్ణుని ప్రార్థించింది. కృష్ణుడు ఆ కామ కటంకటను చంపే ప్రయత్నం మానుకున్నాడు.

అనంతరం ఘటోత్కచుని కామకటంకటపైకి యుద్ధానికి పంపడం ఘటోత్కచుడు వెళ్లి ఆమెను తన వశం చేసుకొని పాండవుల వద్దకు వచ్చి ఆమెను వివాహం చేసుకోవడం జరిగింది. తరువాత బర్బరీకుడు కృష్ణుని చేతిలో నిహతుడైన సంఘటన ఇందులో వివరంగా ఉంది.

మరాఘ పురాణం¹⁸

శ్రీకృష్ణుడు శివుని గురించి తనమ్ము చేయడం, శివుని గొప్పదనాన్ని మహాతాత్పర్య చాటడం వంటి సందర్భాలు మరాఘపురాణంలో కనిపిస్తాయి.

జాంబవతి కోరిక మీద పుత్రార్థయై కృష్ణుడు శివమొరైన ఉరసునన్య ఉపదేశం ప్రకారం రూశ్వరుని గురించి తనమ్ము చేసి శివసాక్షాత్కారాన్ని పొందడం, శివుడు మరొక ప్రేమలో కృష్ణుని కైలాసానికి పంపించడం, అక్కడ కొంతకాలం నివసించిస్తూ ఉండగా కృష్ణుడు లేని కారణాని ద్వారకను రాక్షసులు ముట్టడించడం, బలరాముడు నారదుని ద్వారా కృష్ణుని బాడ తెలుసుకొని గిరుత్కంతుని కైలాసానికి పంపడం, కృష్ణుని రాకతో రాక్షసులు పారిపోవడం వంటి సంఘటనలు వివరంగా వస్తాయి. అనంతరం జాంబవతికి సొంబుడు జన్మించా!

ఒకనాడు మార్కండేయ మహర్షిని ద్వారకను రాగా శ్రీకృష్ణుడు అలిడి సత్కారాలు చేసి ఆనకు ఆత్మయోగాన్ని బోధించమని కోరడం, మార్కండేయుడు అష్టయోగాలు శ్రీకృష్ణుని కోసమేనని, యోగమయ పురుషుడైన శ్రీకృష్ణునికి చెప్పగలవాడను కానని చెప్పి, శివలింగోద్భవ గాథను తెలుపమని కృష్ణునే మార్కండేయుడు కోరాడు. ఆ సందర్భంలో కృష్ణుడు శివలింగోద్భవాన్ని గురించి తెలుపుతూ ప్రళయంలో అంతా నశించి జలమయంగా అంధకారంలో ఉండగా తాను విరూడ్రూపంలో వెయ్యి తిలలు, వెయ్యి చేతులు, వెయ్యి ముఖాలు కలిగి జలం మీద పడుకుని నిద్రించి ఉండగా బ్రహ్మ రావడం సంభవించిందని తమలో తాము అవాంకరించుకొంటూండగానే అద్భుతమైన లింగం

ఉద్భవించిందనీ తాను బ్రహ్మ ఆ లింగానికి ఆద్యంతాలు కనుక్కోలేక శివుని స్తోత్రం చేయగా నిజరూపంలో పరమేశ్వరుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడనీ బ్రహ్మ విష్ణువు ఆ పరమేశ్వరుని నుండి పుట్టిన వారేనని శ్రీకృష్ణుడు మార్కండేయుడికి తెలిపాడు.

భవిష్య పురాణం¹⁹

ఈ పురాణం శతానీకుడనే రాజుకు సుమంతుడు తెలుపుతున్నట్లుగా ఉంది.

'చంద్రబాగానది ఒడ్డున సాంబపురం ఆదిత్యునికి శాశ్వత స్థాన'మని చెప్పిన సుమంతునితో శతానీకుడు సాంబుని గురించి చెప్పమనడం వల్ల సుమంతుడు కృష్ణుని కొడుకైన సాంబుని చరిత్రను తెలుపుతున్న సందర్భంలో కృష్ణ ప్రసక్తి కనిపిస్తుంది.

సుమంతుడు, 'ద్వాదశాదిత్యులలో ఒకడయిన విష్ణుదేవుడు వాసుదేవుడై భూలోకంలో జన్మించాడనీ, జాంబవతికి వాసుదేవునికి పుట్టిన సాంబుడు కృష్ణుని శాపం చేత కుష్టు రోగి అయి, తన పేరు గల పట్టణాన్ని కట్టించి, ఆదిత్యుని స్థాపించి పూజించాడనీ' చెప్పాడు. సౌందర్య మచ గర్వంతో చూర్వాసుని ఎగతాళి చేయడం, నారదుని తిరస్కరించి అవినయంగా ప్రవర్తించడంతో సాంబుని కుష్టురోగిపై కమ్మని కృష్ణుడు శపించడం జరిగింది.

తరువాత శ్రీకృష్ణుని 16000 కాంతలు సాంబుని కామించారని నారదుడు చెప్పగా విని శ్రీకృష్ణుడు స్త్రీల చపల చిత్తాన్ని గూర్చి తలచుకోవడం, నారదుడు ఆ వనితలతో కృష్ణుడున్న సమయాన సాంబుని రప్పించగా అప్పటి ఆ ఉవిదల చేష్టలను చూసి వారిని సాంబుని శ్రీకృష్ణుడు అలా శపించడం జరిగింది. సాంబునితో చంద్రబాగానది ఒడ్డున తన పేరున పురం కట్టించి అందులో సూర్య మందిరం కట్టించమని, ఆదిత్యుడే రోగాన్ని పోగొట్టగలడని శ్రీకృష్ణుడు సాంబునికి తెలియజేశాడు.

అష్టాదశ పురాణాలలో బ్రహ్మ, బ్రహ్మాండ, బ్రహ్మవైవర్త, పద్మ, విష్ణు, నారద, మార్కండేయ, అగ్ని, మత్స్య, కూర్మ, స్కాంద, వరాహ, భవిష్యత్ పురాణాలలో కృష్ణ ప్రసక్తి కనిపిస్తుంది. ఆయా పురాణాలలో శ్రీకృష్ణుని జీవిత మట్టాలలో ప్రధానాంశాలు ఒకే విధంగా ఉన్నా మిగిలిన అంశాలలో కొద్ది కొద్ది మార్పులు తేడాలు గోచరిస్తూ ఉన్నాయి. కొన్నిటిలో గోలోకవాసి శ్రీకృష్ణుడే భూలోకంలో అవతరించినట్లు మరికొన్నిటిలో నారాయణుడే కృష్ణుడుగా అవతరించినట్లు ఉన్నది. కొన్ని పురాణాలు శ్రీకృష్ణుని జీవితాన్ని సంపూర్ణంగా క్షుణ్ణంగా వర్ణిస్తే మరికొన్ని పురాణాలు క్లుప్తంగా అతి తక్కువగా తెలిపాయి. కొన్నిటిలో గోలోకవాసి అయిన కృష్ణునికి అత్యంత ప్రിയురాలు అయిన రాధాదేవి కూడా బృందావనంలో అవతరించినట్లు చెబితే, కొన్నిటిలో రాధ ప్రసక్తి లేదు.

ఇటువంటి వ్యత్యాసాలకు కారణాలు పరిశీలించినట్లయితే కొన్ని విషయాలు అర్థం అవుతాయి. శ్రీకృష్ణుని చరిత్రలో కనిపించే తేడాలకు కల్పబేదం అనేది ప్రధాన కారణం.

కృష్ణావతారం ప్రతికల్పంలోనూ జరుగుతుంది. కనుక ఆయా కల్పాలలోని కృష్ణావతారం గురించిన లీలలలోనూ తేడాలు కొద్దిగా ఉండడం సహజం. ఆ తేడాలే ఆయా పురాణాలలో కనిపించడం జరిగింది. అయితే స్వయం భగవానుని పూర్ణావిర్భావం మూర్తి సారస్వతి కల్పంలోనే జరుగుతుంది. ఇందులో సమస్త అంశకళలు సమాదేశం అయి ఉంటాయి. ఆ భగవానుని పూర్ణావిర్భావం ఈ కలియుగానికి పూర్వం జరిగిన ద్వాపరంలో జరిగినట్లు వ్యాస భగవానుని చేత శ్రీమద్భాగవతంలో వర్ణితమైనది.

ఆయా పురాణాలలో కనిపించి భాగవతంలో కనిపించని పాత్ర రాధాదేవిది. శ్రీకృష్ణునికి అత్యంత ప్రിയురాలుగా శ్రీకృష్ణునికి అభివృద్ధంగా పురాణాలలో వర్ణితమయిన రాధ భాగవతంలో చోటు చేసుకోక పోవడానికి కారణమేమిటనేది చాలా మందికి కలిగే సందేహమే.

**‘అవయారాధితో నూనం భగవాన్ హరిరీశ్వరః
యన్తో విహాయ గోవిందః ప్రీతోయా మనయద్రహః.’²⁰**

శ్రీకృష్ణుని ఆన్వేషిస్తున్న గోపికల నోటివెంట వెలువడిన ఈ పలుకులు ఆధారంగా తీసుకుని కృష్ణునితో ఏకాంత ప్రదేశానికి వెళ్ళిన ‘సఖీ’ రాధేనని పెద్దలు చెప్పుడం జరుగుతోంది. భాగవతంలో రాధ సేరు సూత్రమే కాదు ఏ గోపిక పేరూ చెప్పలేదు.

‘రాధకు ఆరాధనకు అతి దగ్గరి సంబంధం ఉంది. ‘రాధే’ అనే చాతువుకు సేవ యొనర్చడం, ప్రసన్న పరచడం అనే అర్థాలున్నాయి.’ రాధ అంటే సేవకు ఆత్మార్పణకు మధుర భావనకు వ్రతీక. కృష్ణుని త్రికరణ శుద్ధిగా సమర్పితమయినది, కృష్ణుని విడిచి క్షణం నిలువలేనది, మధుర భావనతో కూడినది. కృష్ణుని తప్ప అన్య మెరుగనిది ‘రాధ’గా చెప్పుకోవడం సమంజసంగా ఉంటుంది. ఈ రాధ స్వభావమే రాధాతత్త్వమే వ్యాసభాగవతంలోను, దానిననుసరించి రచించిన పోతన భాగవతంలోను ఒక వ్యక్తిగా రాధ సమష్టి రూపంగా వ్యాపించింది.

బృందావనంలోని ఒక్కొక్క గోపికలోనూ సంపూర్ణంగా రాధ స్వభావం నిండి ఉంది.” ప్రతి గోపిక రాధాతత్త్వాన్ని కలిగి ఉంది. వాస్తవానికి రాధే ఇన్ని రూపాలలో గోపికలుగా ప్రకటితమయింది. కనుకనే శ్రీకృష్ణుడు ఒక్కొక్క గోపికకు (రాధికకు) ఒక్కొక్క కృష్ణునిగా అయి రాసక్రీడ జరిపాడు. ద్వారకంలోని గోపికలే కాక శ్రీకృష్ణునికి త్రికరణ శుద్ధిగా సమర్పితమయి శ్రీకృష్ణునే సర్వస్వంగా భావిస్తూ మధుర భావనతో శ్రీకృష్ణుని సేవ చేసే ప్రతి జీవీ స్త్రీ పురుష చేదం లేకుండా రాధా స్వరూపమే.

భాగవతంలో రాధ ఒక వ్యక్తిగా కాక గోపికా స్వరూపాలలో వ్యాపించి ఉంది అనడంలో ఎటువంటి ఆక్షేపణా ఉండదు.

పాదమూచికలు

1. బ్రహ్మపురాణం.
2. బ్రహ్మాండపురాణము (నావిభవారి ప్రతి - 1922) (జనమంచి శేషాద్రి శర్మ) ఆధారంగా...
3. శ్రీమదాంధ్ర బ్రహ్మ వైవర్త పురాణం (శ్రీ మట్టుపల్లి శివ సుబ్బారాయ గుప్త విరచితం) ఆధారంగా .....
4. శ్రీ మదాంధ్ర బ్రహ్మ వైవర్త పురాణం (ప్రకాశకులు - పిసుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రి) (1953) పిసుపాటి చిదంబర శాస్త్రి ప్రణీతం... ఆధారంగా .....
5. శ్రీ మదాంధ్ర పద్మ పురాణం (పిసుపాటి చిదంబర శాస్త్రి. 1953) ప్రణీతం... బ్రహ్మఖండము పుటలు - 18, 19.
6. శ్రీ మదాంధ్ర పద్మ పురాణం (ద్వితీయ సంపుటము, 1955) పాతాళ ఖండము, పు - 127, పర్వం - 1347. చిదంబర గ్రంథమాల.
7. శ్రీ మదాంధ్ర పద్మ పురాణం (ద్వితీయ సంపుటం, 1955) పాతాళ ఖండం, పుటలు - 145 - 147. చిదంబర గ్రంథమాల.
8. 'నారదీయ పురాణం' (A.P.G.O.M.L. & R.I. ప్రచురణం) అల్లాడ నరసింహ కవి ప్రణీతం (నారదీయ పురాణ ఆముత్య నవనీతం) ఆధారంగా...
- 9&10. 'విజ్ఞాన సర్వస్వం (6), పు - 531.
11. 'విజ్ఞాన సర్వస్వం (6), పు - 531.
12. వ్యాస ప్రణీత శ్రీమత్స్వ మహాపురాణము (ఆంధ్రానువాద సంహితం) ప్రథమ సంపుటం (శ్రీ వేంకటేశ్వర ఆర్ట్ బారరీ ట్రస్ట్ 1986 ఆధారంతో...)
13. శ్రీ మత్స్వ మహాపురాణము (వ్యాస ప్రణీతం, ప్రథమ సంపుటం) శ్రీ వేంకటేశ్వర ఆర్ట్ బారరీ ట్రస్ట్ 1986 ఆధ్యాయం 48, శ్లోకం - 1, పు 167.
14. 'రుక్మిణీ సత్యభామాన సత్యా నాగ్నజాతీ తథా
"సుధామాన తథా శైబ్యగాష్టరీ లక్ష్మణా తథా
మిత్ర విష్ణాన కాశిస్తీ దనా జామ్బవతీ తథా"
"సునీమాన తథామాధ్రి కొసల్యా విజయాతథా
ఏవమాదీని దేవీనాం సహస్రస్థానీతు షోడశ'

- వ్యాస ప్రణీత శ్రీమత్స్వ మహాపురాణం (శ్రీవేంకటేశ్వర ఆర్ష భారతీ ట్రస్ట్ 1986) ప్రథమ సంపుటం, 13, 14, 15 శ్లోకాలు, పు - 167.
15. ఆంధ్రస్కాందము (ఆర్ష భారతీ ప్రచురణలు - 1959) ప్రథమభాగం, కల్లూరి వేంకట నుబ్రహ్మణ్య దీక్షితులు - ఆధారంగా...
  16. ఆష్టాదశ పురాణ సార సంగ్రహం, (మూడవ భాగం), వేమూరి జగన్నాథం.
  17. శ్రీ భవిష్య మహాపురాణము (వావిళ్ల వారి ప్రతి, 1938) బ్రహ్మ వర్ణం, సంచనవ్రతీతమార్యాయము, పు - 468.
  18. 'శ్రీకృష్ణ భగవానుడు తప్పక యీ అదృష్టవంతురాలిచే నారాధితుడై సంతుష్టుడై ఆమెను ఏకాంత ప్రదేశానికి తీసుకొన్నాడు' - వ్యాసుడు - 'శ్రీ మద్భాగవతం' (గోడీయ మఠ ప్రచురణ 1982) చళమ స్కంధం 7' పూర్వభాగం ఆర్యాయం '30', పు 521, శ్లో 28.
  19. 'రాధాభావన' - హిందీ సాహిత్యం' ఆయాచితుల వాసుమచ్ఛాస్త్రి, పు 193 (భావం)
  20. 'రాధా' అంటే ఒక గోపిక అనే ఆర్థం కూడా ఉంది. - సంస్కృతాంధ్ర నిమింటుపు (సంకలనం - చలమచర్ల వేంకట శేషాచార్యులు, శ్రీ జయంతి పబ్లికేషన్ 1987), పు - 260.

హరివంశంలో

శ్రీకృష్ణప్రశస్తి

భారత భాగవతాలు మానవుని ఇహపరాలకు సాధనాలు. భారతం ధర్మార్థ కామసాధనను బోధిస్తే, భాగవతం మోక్షానికి మార్గం సుగమం చేస్తుంది. రెండింటిలోనూ మార్గదర్శకత్వం వహించింది ప్రధానంగా శ్రీకృష్ణుడే.

హరి వంశంలో కూడియున్న గ్రంథాన్నే మహాభారతమని అంటున్నాం. భారతంలో విశ్వరూప సందర్శనాలు గీతా బోధ గావించిన జగద్గురుడు, భారత యుద్ధ రథసారథి, సర్వకార్య నిర్వాహకుడు అయిన శ్రీకృష్ణుని వంశ వర్ణన, పుట్టు పూర్వోత్తరాలు హరివంశంలో వర్ణితమయ్యాయి.

ఆంధ్ర మహాభారత రచన 11 శ్లోలో నన్నయ్యతో ఆరంభమయి 14 శ్లో ఎఱ్ఱనతో సంపూర్ణమయింది. 15 శ్లోలో పోతన రచించిన ఆంధ్ర భాగవతంలోని కృష్ణుని తత్వాన్ని తెలుసుకోవడానికి పోతన భాగవతం కంటే ముందుగా కృష్ణుని గురించిన పూర్తి వివరాలందించే తెలుగు హరివంశంలో ఎఱ్ఱన శ్రీకృష్ణమూర్తిని వివిధంగా చిత్రించాడన్నది తెలుసుకోవడం సమంజసం.

ఎఱ్ఱన వారివంశం మూర్ఖోత్తర భాగాలుగా రచించబడింది. పూర్వభాగంలోని మొదటి నాలుగు అశ్వాసాలు మన్వంతరాల చరిత్ర, పితృదేవతా ప్రస్తావన మొదలయిన ఘట్టాలతో ఉంది. పంచమాశ్వాసంలో శ్రీకృష్ణ జననంతో శ్రీకృష్ణ కథ ఆరంభమయి, నవమాశ్వాసంలో సాందీపని దగ్గర కృష్ణ బలరాములు విద్యనభ్యసించి గురుదక్షిణ సమర్పించినంత వరకు సాగుతుంది. ఉత్తర భాగ ప్రథమాశ్వాసంలో జరాసంధుడు శ్రీకృష్ణుని పైకి దండెత్తడంతో ఆరంభమయి అష్టమాశ్వాసంలో బాణాసుర గర్వభంగం అనంతరం కృష్ణుడు ద్వారకకు తిరిగి రావడంతో ముగుస్తుంది. శ్రీకృష్ణుని జననాది వృత్తాంతం పంచమాశ్వాసంలో మొదలయినా స్వయంతక మణి వృత్తాంతం మాత్రం తృతీయాశ్వాసంలోనే ఉంది.

కృష్ణవతరణానికి ముందుగా భూదేవి రాక్షసులవల్ల తాను పొందుతున్న కష్టాలను దేవతలందరి సమక్షంలోనూ విష్ణుమూర్తికి మొరపెట్టుకుంది. నారదుడు వచ్చి విష్ణువుతో మునుపు విష్ణువు చేత సంహరింపబడిన కాలనేమి కంసునిగా జన్మించినట్లు చెప్పాడు. ఆ కంసుడు నీచుడై అందరినీ హింసిస్తున్నాడని. ఎంతోమంది రాక్షసులు భూమిమీద పుట్టి కంసునికి తోడై జనాన్ని హింసిస్తున్నారని తెలియచేశారు.

“కాపున నీవనతార

శ్రీ వెలయగ మర్త్యమున వపించియఖిలదై

త్యావళిద్రుంపుము ధాత్రీ

దేవీభరముడిసి నిలుపు దేవాంశజాలన్” 1

అని ప్రార్థించి అవతరించమని ప్రార్థనం చేసిన మీదట విష్ణుమూర్తి దావన పంహారానికి ఒప్పుకొని తాను జన్మించడానికి అనుసైన చోటు తెలియజేయమని బ్రహ్మనడిగాడు. బ్రహ్మ కృష్ణుడు వసుదేవునిగా అతని ఇరువురు భార్యలు దేవకీ రోహిణులుగా జన్మించిన విధం తెలిపి, వారికి విష్ణులేజం రెండంశలుగా

విభాగించి అవతరించమని తెలిపాడు. విష్ణువు నానతి మీద బ్రహ్మ ప్రణాళికను సిద్ధం చేయడం చూస్తే విష్ణువు కూడా విదాత నియమానికి కట్టుబడి భూమిపై అవతరించినట్లుగా హరివంశంలో కనిపిస్తుంది.

హరివంశంలో నారదుడే కంసుని దగ్గరకు వచ్చి కంసునితో 'మీ పెద తండ్రి కూతురైన దేవకీదేవి కయ్యెడు నెనిమిది యగుచూలు నీకు మృత్యు హేతువు కాగలదని' ¹ అలా అష్టమగర్భంలో జనించే పురుషుడు -

“ దేవతలకెల్ల శరణంబు దేవపూజ్య
డభిలమునకు నాధారమనంతకీర్తి
యాత్మభవుడు నమస్తలోకాత్ముడత
దెవ్వడో చెప్పనే నాయ్యనెరిగెదీవు” ²

అని వివరించి కంసుని ప్రాణాలను దక్కించుకునే ఉపాయమాలోచించు కొమ్మున్నాడు. అష్టమగర్భంలో పుట్టేవాడు భగవంతుడేనని స్పష్టంగా తెలిపాడు నారదుడు.

అప్పటికే దేవకీ వసుదేవుల వివాహం జరిగిపోయింది. నారదుని మాటలకు కంసుడు లోలోపల కోపించి 'దేవకీ ప్రసూతి అయ్యెడు కాలమును నాకెఱింగించమని' అప్త జనానికి తెలియజేశాడు. ఇందులో కంసుడు దేవకీ వసుదేవులను బహిరంగంగా బంధించక వారిని స్వేచ్ఛగానే వదిలివారిపై కాపు ఉంచినట్లు తెలుస్తోంది.

విష్ణువు యోగనిద్రను పీలిచి తన ఆజ్ఞపాటిస్తే “విస్మయ సముద్భవ కారిణి అయిన యున్నతి” ³ నిస్తానని చెప్పి, 'కాలనేమి' ఆరుగురు పుత్రులను వరుసగా దేవకీ గర్భంలో ఉంచమనీ కంసుడు వారిని సంహరిస్తాడనీ సప్తమ గర్భ సంకర్షణం వల్ల రోహిణికి గర్భం వస్తుందనీ అష్టమ గర్భంలో తాను జన్మిస్తాననీ తెలిపాడు. అదే సమయాన దేవకీకి బిడ్డగా యోగనిద్రను జన్మించమన్నాడు. బిడ్డల మార్పిడి

ఆనంతరం కంసుని బెదిరించి వింద్యాటనికి వెళ్ళి శుంభనిశుంభులను సంహరించి లోకహితం చెయ్యమనీ సిద్ధులచేత కొలువబడి ఇంద్రుని చేత యోగనిద్ర అభిషేకింప బడుతుందని యోగనిద్రకు తెలిపాడు.

దేవకి ఆరుగురు సంతానాన్ని కంసుడు సంహరించడం సప్తమ గర్భ సంకర్షణం జరిగిన ఆనంతరం సప్తమగర్భం ధరించిన దేవకిని -

“పదునాలుగు జగముల దన

యుదరంబున మనిచికొన్న యుదితమహిమునే

ర్పదవంగదాల్చె.....”

మహిత శ్రావణమేచకాక్ష మి నిశా మధ్యంబున బ్రహ్మర
ధ్రూముల్ స్వోచ్చగ్రహంబులందయుదు విభాజిల్ల పృథువుదూ
ర్వహా పుణ్యాంగన గాంచె విశ్వజగదాధారోదయున్ ధర్మని
ర్వహారణారంభ ధురీణు నిత్య విభుతావర్తిష్టు నిం గృష్ణునిన్’

అని కృష్ణ జననాన్ని వివరిస్తూ ఆ బిడ్డ భగవంతుడేనని స్పష్టంగా చెప్పడం జరిగింది.

దేవకి వసుదేవులు తప్ప ‘లక్ష్మీవరు మాయ’ వల్ల అందరూ గాఢ నిద్రావశులయ్యారు. చీకట్లో సూర్యునిలా నీలికాంతితో వెలుగొందే బిడ్డను కంసుడేంచేస్తాడోనని భయపడుతున్న దేవకి ఒడిలోనుంచి తీసుకొని వేరేచోట దాస్తానని చెప్పి వందగోపుని ఇంటికి వెళ్ళి విష్ణుమాయ చేత నిద్రావస్థలో నున్న యశోద పక్కలోనుంచి యశోద ప్రసవించిన బిడ్డను తీసుకుని వచ్చి దేవకికి ఇచ్చి కంసునితో తమకు ఆడబిడ్డ పుట్టిందని స్వయంగా వెల్లి చెప్పాడు. ఇందులో ఒకే పద్యంలో బిడ్డను మార్చేసినట్లు తెలియజెప్పాడు ఎఱ్ఱన. యమున దారి ఇవ్వడం సర్పం పడగ పట్టడం వంటివి హరివంశంలో లేవు.

కంసుడు వచ్చి అడ శిశువు అని కూడా చూడక చంపబోగా ఆశిశువు గగన తలానికి ఎగిరి (కృష్ణుని గురించి చెప్పకుండా) కంసుడు 'శత్రువుచేత చంపబడిన తరుణాన వాని ప్రాణ రుధిర కుల్యాలను' గ్రోలుతానని చెప్పి వింద్యాటపి ప్రాంతాన దేవతగా వెలసినట్లు వర్ణించబడింది.

శ్రీకృష్ణుడు జన్మించే వరకు భగవంతుడే జన్మిస్తున్నట్లుగా తెలిపినా ఆ తరువాత ఎక్కువ మహిమలు చూపినట్లుగా కాక పాత్రపోషణ విధానంలో ఎఱ్ఱన ఎక్కువ ఆసక్తిని చూపినట్లుగా అనిపిస్తుంది. ఇందులో లోకజ్ఞాడయిన వసుదేవుడు తన కుమారుని మార్చిన సంగతి అతి జాగ్రత్తగా కప్పిపుచ్చి, మదురకేతెంచిన నందగోవుని త్వరబెట్టి బాలుని రక్షణకోసం గోకులానికి పంపాడు. తాను కేవలం ప్రాణస్నేహితునిగానే వ్యవహరిస్తూ రోహిణీ గర్భ జనితుడైన సంకర్షణుని భారం నందగోవుని మీద పెట్టి ఓచార్పు పొందాడు.

కొన్నాళ్ళకు కంసుడు పంపిన శిశుమాతకి పూతన నిశాసమయాన బాలుని వెతుకుతూవచ్చి నందగోవుని శకటం క్రింది తల్పం మీద పడుకుని ఉన్న కృష్ణుని ఎత్తుకుని కంసపాంతకుడితడే నని పళ్ళు కొరుకుతూ విషపు చనుమొనలు బాలుని నోటికందించగా -

“ రక్కసికిని దానెక్కుడు

రక్కసియై కృష్ణుడిట్లు క్రౌర్యావేశం

బక్కబముగ బచరింపగ

నక్కుటిలా చారి గెడసె హాయనుచు భువిన్”⁸

అంటూ ఆ రక్కసి కంటే తానే పెద్ద రక్కసియై పూతన ప్రాణాలు తీసినట్లు చెప్పాడేగాని భగవంతుడు గనుక ఆమెను చంపాడని వాచ్యంగా చెప్పలేదు. మరికొన్నాళ్ళకు శకటాసుర సంహారం సందర్భంలో బాలుని ఏవిధంగా చంపాలా అని ఆలోచిస్తున్న శకటాకార రాక్షసుని ఒక్కతావుతో చంపాడు కృష్ణుడు.

చిన్నపిల్లవాడు బండిని తన్నడమే ఆసాద్యం. గోపకులంలా భయపడ్డారేగాని శకటభంజనం ఎలా సాధ్యమో అని ఆశ్చర్యపోయినట్లుగా కూడా లేదు.

పారివంశంలో గోపకాంతలు కృష్ణుని అల్లరిపనులు యశోదకు చెప్పిన సందర్భంలో కోపంతో కృష్ణుణ్ణి రోటికి కట్టి కదలిన మొత్తుడు' వని చెప్పి వెళ్ళింది యశోద. కృష్ణుడు రోటిని ఈడ్చుకుంటూ మర్రి చెట్ల వడుమ నుండి లాగి చెట్లను వడపేసినప్పుడు పైతం అని పిల్లాడిపై పడితే ఏమయ్యేదోవని భయపడ్డారుగానీ అంతపెద్ద మర్రిచెట్లను ఎలాకూల్చాడని ఎవరూ ఆలోచించలేదు. అనాగరకులైన పల్లెవాసులకు ఆలోచించే శక్తిలేనట్లుగా చెప్పడం ఎఱ్ఱన ఉద్దేశమేమో. అది సహజం కూడా! అంతేకాక ఆ చెట్లు నారదునిచే శాపగ్రస్తులైన కుబేర పుత్రులు అని గానీ వారికి కృష్ణుడు శాపవిమోచనం కలిగించాడనిగానీ కవి చెప్పలేదు.

కృష్ణుడి బాం క్రీడాభివర్ణనం మాత్రం కన్నులకు కట్టినట్లుగా మనోహరంగా చిత్రించాడు ఎఱ్ఱన.

అనేక ఉత్పాతాలు కలిగినా ఆనందేశాన్ని నందాదులు వదలక పోవడంతో నారదుడు వచ్చి నందునితో ఆనందేశం వదిలివెళ్ళమని చెప్పి

‘విను నారాయణుడాది దేవుడు జగద్విఖ్యాత నత్యుండుమే
దివికిన్ భారముడింప దైత్యుల విఘాతంపంగ క్రీడార్థమై
జనియించెన్ భవదీయ సూనుడనగా సంభన్నుడై కావను
ర్భువిగా జూడకు కృష్ణురాముడును దత్తుల్యుండ యత్యున్నతిన్’

అని చెప్పి పూతనాది రాక్షసుల సంహారం కృష్ణుడే జరిపినట్లుగా చెప్పి బృందావనానికి వెళ్ళమని ప్రేరేపించాడు. అలాగే కృష్ణుని దగ్గరకు వెళ్ళి -

“త్రైలోక్యంబు సృజించబెంచినదనన్ దక్షుండ నైయింతకున్
మూలంబైయిట నందసూనుడనగా ముగ్ధాకృతిన్ లీలమై

బాలత్వంబు నటించు నిన్ను మదిలో భావించురుద్యన్మతుల్
హేలా నిర్దళితారి సర్వమును వీయిచ్చావశంబచ్యుతా" ¹⁰

అని స్తుతించాడు. శ్రీకృష్ణుని భగవత్తత్వం గోపాలకులకు తెలియదు కదా! నారదుని నోటి మాటల్లోనే కృష్ణుడు పరమాత్మయని తెలియజేశాడు.

బృందావనానికి నందాదులు తరలివెళ్ళిన అనంతరం కొంతకాలానికి గోవులను, మనుష్యులను వివిధ రోగాలు పీడించాయి. రోగశాంతి కోసం గోవృద్ధులు శివపూజ నొనర్చడం, పూజ జరిపే సందర్భంలో ఒక బ్రాహ్మణునికి వూనకం వచ్చి అక్కడి అశ్వత్థ వృక్షం వల్లనే రోగాలు వస్తున్నాయని, బలరామకృష్ణులు ఆ విషవృక్షాలు నాశనం చేయగలరని చెప్పడం, వారు వృక్షాలను నాశనం చేసి అక్కడి వారందరినీ రోగాల నుండి కాపాడటం జరిగింది.

మిథిలాపురంలోని కుంభకుని గృహంలోని రాక్షసాంశ సంభూతులయిన సప్తవృషాలను కృష్ణుడు చంపి కుంభకుడి కూతురు నీలను పరిణయం మాడిన వృత్తాంతం హరివంశంలోనే ఉంది. ఈ సంఘటన కృష్ణుని గొప్ప బలవంతునిగా నిరూపిస్తుంది.

వామదేవ భరద్వాజులనే మునులు తీర్థ యాత్రలు చేస్తూ బృందావనానికి వచ్చి గొల్లపిల్లల మధ్యలో రామకృష్ణులను జూపి ఆ ఆకార తేజో విభవాలకు అద్భుతమంది దివ్యదృష్టిలో శ్రీకృష్ణుని పరమాత్మునిగా గ్రహించి ఆనందాతిరేకాలలో

“ఏము చదివిన చదువులు నేమువిన్న
విమకులును నేమునడిసెడు వివిధ విధులు
నేడు ఫలియించె పరమేశ నీవు కరుణ
యలర నిచ్చట వ్రత్యక్షమైతిగాన” ¹¹

‘తొలుత గలిగింతు జగముల
 నిలుపుదు దదనంతరంబ నిర్భరలీలా
 కలనమెయినడుతు పీమ్మట
 వెలకొని నీమాయ యేమి నేరదువరదా’¹²

అని సంపూర్ణమైన విష్ణుతత్వాన్ని కృష్ణునిలో దర్శించినట్లుగా సుదీర్ఘంగా మునులు స్తుతించారు. వీరు జ్ఞానులు కనుక కృష్ణుని పరమాత్మగా గుర్తించి పూర్వపు అవతారాల వర్ణన కూడా చేస్తూ స్తుతించారు.

కాళీయ మర్దన సంఘటనలో కృష్ణుడు కాళీయుడుండే మడుగు జాసి కాళీయుని గుణాలను తలుచుకున్నాడు ‘ఆ దుర్మార్గుని ఆ మడుగు నుండి పంపేయాల’ని అనుకున్నాడు. ఎవరో వచ్చికోరినప్పుడు, తనమీదకు వచ్చిన ఆపదలు తీర్చుకోవడానికి మాత్రమేగాక, దుష్టత్వం ఎక్కడ ఉంటే అక్కడికి స్వయంగా వెళ్ళి దానిని నశింపజేయడం కూడా కృష్ణుడు చేశాడు. కాళీయుని పాగరు అణచ దలచిన కృష్ణుడు -

ఇది మదీయ పదస్పర్శ పదవిగాంచి
 యఖిలలోక సమస్కార్యహారి మహిమ
 నూర్జితంబగు గాత పాంపానరదీని
 నెక్కి యిన్నీట సుఠికైద నక్కజముగ ¹³

అని మడుగులోకి దూకాడు. కృష్ణుడు మడుగులోకి దూకాడన్న వార్తవిని అందరూ తల్లడిల్లారు. వందుడు “రూపంబున్ బలవిక్రమంబులు మహారూడంబులైన”¹⁴ పుత్రుని వల్ల తామ పుణ్యాత్మునిగా గణుతికెక్కడం దైవం చూడలేక పోతోందని వాపోయాడు.

యశోద దుఃఖం, గోపకుల ఆవేదన చూసి బలరాముడు మడుగు అడుగున ఉన్న కృష్ణుని హెచ్చరించినట్లుగా హరివంశంలో ఉంది.

‘మానుష భావమిట్లాకడు మాటిడి లోకహితం బొనర్చగా
బూనిన నీ మహానుహిమ బుద్ధి దలంపక యిప్పుడిచ్చటన్
దీనికి నింత స్రుక్కు బడి దీనత నొందుట మెచ్చుగాదునీ
దైన యనుంగు లందఱును నార్తి గలంగుట కృష్ణ చూచితే’ ¹⁵

అని “వీరు నీ సత్త్వం బెఱుంగరు గావున శోకించెదరు. జన్మ సముచితంబు
లగు కర్మంబు లప్రతిపాతంబులుగా జెల్లించెదవుగావున బంధు ప్రమోదంబవశ్య
కర్తవ్యం బిష్టిషాహి మర్దించి యీ దుర్దశనపనయింపు” ¹⁶ మన్న బలరాముని
పలుకులు విని “ద్వైత భ్రాంతి నివృత్తి బొందగ నభేద బ్రహ్మబోధంబు
సంభూతంబైన నశేష బంధనములం బోద్రోచు సిద్ధాత్ము నట్లాతడమ్మెయినాత్మ
తత్త్వ విదుడై...” ¹⁷ కాళీయుని పడగల మీదికి ఉరికి తోకను చేతపట్టుకొని ‘లయ
కాలకేళి తాండవ, భయంకరుండై భర్గుడిలాగా కాళీయుని పడగల మీద ఆడి
మర్దించాడు. దానితో దాసోహమన్నాడు కాళీయుడు. త్రిజగజైన స్థితి ధ్వంసము
లొనరించే ప్రభువుగా కీర్తించి, తప్పులను క్షమించమన్నాడు.

‘అజసురేంద్రాదులకు జేరనలవిగాని
యుష్మదీయ పదాంభోజ యుగళినాదు
తలల సోకుట జరితార్థతముడనైతి
గడగి నీయాగ్రహము ననుగ్రహమయయ్యె’ ¹⁸

ననిపాగిడి పాంగిపోయాడు. కాళీయ మర్దనంతో కృష్ణుని మహిమను అర్థం
చేసుకున్నారు గొల్లలు.

‘ఎన్నడు నిట్టి సాహసము లిట్టి బలోద్ధతులిట్టి దైర్యముల్
విన్నవి కన్నవెయ్యడల వీరకు లోత్రమ! గల్గెనే జగ
తృన్నుతమయ్యె నీమహిమ సర్వధనంబులు గోపకోటియున్
నిన్ను శరణ్యుగా బడసెనేడు మొదలృతి వీన యంతకున్’ ¹⁹

అంటూ ఆశ్చర్యంతో ఆనందించారు. బలరాముడు దేనుకాసుడుని ప్రలంబుని సంహరించినపుడు రామకృష్ణులు మానవ మాత్రులు కారనీ, ఏదో కారణాన ప్రభవించిన వేల్పులనీ విశ్వసించారు.

శ్రీ కృష్ణుడు నందగోపాదుల చేత ఇంద్రపూజను చేసే ఆచారం మాన్పించి మన చుట్టూ ఉన్న వనాలు వర్షతాలు వేల్పులని తెలిపి గోవర్ధన పూజ చేయించాడు. దానికి కోపించి ఏకదాటిగా వర్షం కురిపించిన ఇంద్రుని గర్వభంగం చేయదలచి గోవర్ధనగిరి నెత్తి ఏడురోజులపాటు గోపకులందర్నీ వర్షం బారి నుండి కాపాడాడు. ఆ సందర్భంలో శ్రీకృష్ణుడు తానే -

కొండ ధరించుట నాకొక

కొండామున్ను వలవాటు కూర్మమనైపె

నొండ ధరింపనె యమన

ట్టుండెయదు తనూజాడద్భుతోరుస్థిరతన్ ²⁰

అంటూ తెలుపుకొని కూర్మావతారాన్ని కృష్ణుడు తనకు తానే గుర్తు చేసుకున్నట్లు తెలిపిన ఎఱ్ఱు కృష్ణుడు లోకోద్ధారణకు అవతరించిన విష్ణుమూర్తీవని స్పష్టం చేశాడు.

ఇంద్రుని దర్పం అణిగిపోగా అసమయాన 'అతి మానుషము అతి దైవతము అత్యద్భుతము అయిన కృష్ణుని దుష్కర వ్యాపారాన్ని దర్శించి కృష్ణుని గురించి 'ఇతః క్షోభ్యుడనాద్యంత విభవుండీశానుదా నమ్రదైవతుడాక్షిప్త సురారి చక్రుడ జిత వ్యాపార విఖ్యాతుడమృతుడాద్యుండ' ²¹ ని గుర్తిరిగి క్షమించమని వేడుకొని అనేక విధాల కీర్తించాడు. ఈ సందర్భంలో కృష్ణుని భగవత్త్వం ఇంద్రుని ద్వారా నిరూపిత మయింది. శ్రీకృష్ణుడు వైష్ణవ తేజంగాను, భువన నిర్వహణ దురందరుడుగాను, గోలోక పాలకునిగాను ప్రకటించి కృష్ణుని గోపలిగా అభిషిక్తుని చేశాడు. అంతేగాక ఇంద్రుడు తన అంశతో జన్మించిన పార్థునికి అండగా ఉండమని కృష్ణుని కోరడం, కృష్ణుడంగీకరించి భావి భారత కథను ఇంద్రునికి

తెలియజేయడం హరివంశంలో ప్రత్యేకంగా జరిగింది. ఈ సందర్భంలో శ్రీ కృష్ణుని మహాప్రభావాన్ని పూర్తిగా గ్రహించిన గోపకులు కృష్ణుని నిజస్వరూపాన్ని తెలుసుకోగోరినప్పుడు కృష్ణుడు నవ్వి -

‘.....మీకునిన్ని ద్రవ్యగ నేలమిన్నకున్న
బోదె మీ బాంధవుడనను బుద్ధిసాలు
నవలనేమి సేసెదరు మీరనఘులారా’ ²²

అని కాలక్రమంగా అన్నీ తెలుసుకుంటారని వారిని శాంత పరిచాడు. తానెంతటి వాడినయినా తమలో ఒకనిగా చూసి ప్రేమను పంచితే చాలునని ప్రేమ తత్త్వమే తనదని పరోక్షంగా తెలియజేశాడు.

శ్రీకృష్ణుని నారద భరద్వాజ వామదేవులు, ఇంద్రుడు తత్కారణంగా గోపకులు పరమాత్ముగా గుర్తించగా

“తననవ యౌవనంబును మదగ్రపు దర్శము శారదాగమం
బువదిన రాత్రులంగల ప్రభూత సుఖోచిత రమ్యభంగులున్
గమగొని కామభోగముల గ్రాలుటకై మదినిచ్చగించియ
వ్వనరుహలోచనుండు గరువంబగు చోద్యపు నిశ్చయంబునన్” ²³

“ఆ పల్లెలో ననెప్పుడు
గోపతరుణులెల్లదనదు కోర్కెపలువులీ
లాపాత్రములుగ జేయుట
కే సారగ మత్సపించి యెనకపు వేడ్కన్” ²⁴

అంటూ సామాన్య మామవునిగా యౌవనోదయ నమయాన వాతావరణ ప్రభావంతో ‘కామభోగములు గ్రాలుటకై మదినిచ్చగించాడని ఆ పల్లెలోని గోప తరుణులంతా ‘తనకోర్కె నలుపు లీలా పాత్రములుగా జేయ’ దానికి

పూనుకున్నాడని రచించాడు ఎఱ్ఱన. నారదాదులు కృష్ణుని భగవంతునిగా గుర్తించినట్లుగా రచించిన ఎఱ్ఱన పదేపదే కృష్ణుని భగవంతుడని కీర్తిస్తూ వ్రాసిన మట్టాలు అంతగా కనబడవు. కేవలం ఒక వంశ చరిత్ర (పారివంశం)ను వ్రాస్తూ అందులో కృష్ణుడనే వాడిని కొందరు భగవంతునిగా భావించి స్తుతించారని మాత్రం చెప్పినట్లుగా తోస్తుంది. ఎఱ్ఱన కృష్ణుని మహాబలవంతుడు సంపన్నుడు అయిన మానవునిగా ఉన్నతమైన మానవుని చిత్రించినట్లే అనిపిస్తుంది.

ఊరివారిని తనవైపుకు త్రిప్పుకోడానికై వేణుగానం చేసినట్లు 'వశీకరించి యమునా తీర కాంతారాలకు' వచ్చేట్లు చేశాడు. అలా వచ్చిన ఆ పరమ పురుషుడయ్యింతుల ప్రకట రాగకుశల పేశల లీలల గొఱలి కొఱలినాడు. నాటికి రతుల విన్న నువు పటిచి తామ జొక్కె దద్దావనైదగ్గి వలన.²⁵ భాగవతంలో గోపికలే పారిని పతిగా కోరారని, వారి కోర్కె తీర్చడానికే రాసలీల జరిపాడని యోగేశ్వరేశ్వరుడైన కృష్ణుండాత్మారాముండై వారలతో రమించాడని²⁶ వుంటే పారివంశంలో కృష్ణునికే కోర్కె ఉన్నట్లుగా చిత్రితమైంది.

వ్రేవల్లెలో ఉంటూ కేశి అరిష్టాది రాక్షసులను సంహరించిన కృష్ణుడు 'వ్రేవల్లె బల్లిదుడై' వర్తిల్లుతున్న సమయాన కృష్ణుని నంగతి తెలిసిన కంసుడు ధనుర్యాగానికి బలరామకృష్ణులను తీసుకురమ్మని ఆక్రూరుని పంపాడు.

ఆక్రూరుడు కృష్ణునితో దేవకీ వసుదేవుల పరితాపం గురించి చెప్పి శ్రీకృష్ణుని ఎన్నో విధాల స్తుతించి మధురకు తీసుకొనిపోయే మార్గంలో మార్గమధ్యాన కృష్ణుడు యమునా జలాలలో ఆక్రూరునికి తన మహాసుభావాన్ని చూపించాడు. అది చూసి తరించి ఆక్రూరుడు బలరామకృష్ణులను మధురకు తీసుకువెళ్లడం అక్కడ తన మాటవిసవి చాకలివానిని చంపి గణకుడనే మాలాకారుని కరుణించి కుట్టను సుందారాంగిని చేశాడు. కువలయా పీడనం గావించి చాణూరుని మట్టుపెట్టి మహామల్లుడుగా గుర్తింపు పొందాడు. అనంతరం కంసుని ప్రాణాలు తీసి

అందరికీ ఆనందం కలిగించాడు. విద్యాభ్యాస కాలంలో బలరామకృష్ణులు అరనైనాలుగు రోజులలో చతుర్వేదాలను షడంగాలను అభ్యసించినట్లు, పన్నెండు రోజులలో ధర్మ తర్కన్యాయ గణిత గాంధర్వ లేఖ్య గంధర్వదంతి రథశాస్త్రాలలో నిపుణులైనట్లు, ఏభయిరోజులలో సాంగాస్త్ర నిగమాన్ని గ్రహించినట్లు, గురుదక్షిణగా మరణించిన గురుపుత్రుని తెచ్చియిచ్చి అనంతరం పరిఘ్యాది ఆయుధకళను పొందినట్లు” హరివంశం వివరించింది.

కంసుని మామగారయిన జరాసంధునితో కృష్ణుడు యుద్ధం చేసిన వైనం ఉత్తర భాగంలో విపులంగా ఉంది.

తమపై దండెత్తి వచ్చిన జరాసంధుని పరిమార్చడానికి అకృతాస్త్రులయిన రామకృష్ణులు పరశురాముని సన్నిధికి వెళ్ళి విషయం చెప్పి తమకు కర్తవ్యం బోధించమన్నారు. రామకృష్ణుల రాకకు ఆనందించిన పరశురాముడు వారిని జరాసంధుని జయించననువైన ప్రదేశమయిన ‘గోమంత’ మనే పర్వతానికి జేర్చాడు. ఆ ప్రదేశంలో ఉన్నట్లయితే సమరంలో, ‘చక్రశార్ఙ్గంబులు గౌమోదకి యను గదయు సౌనంద సంవర్తకంబులను మునల లాంగలంబు’ లు సన్నిహితాలవుతాయని, పుణ్య దివ్యరూపాలను ధరించి వైరి భయంకరులౌతారని, అధిక జయసిద్ధి కలుగు తుందని²⁵ చెప్పిన పరశురాముడు వారిని ఆ పర్వతానికి చేర్చిన అనంతరం దీవించి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ పర్వతం దగ్గర చాలాసార్లు యుద్ధం చేసిన జరాసంధుడు పరాజితుడై వెనుదిరిగాడు. ఒక సందర్భంలో జరాసంధుని చంపబోయిన బలరాముని అశరీరవాణి వారించి జరాసంధుని మృత్యువు యాదవుల చేతిలో లేదని తెలియజేసింది. (భాగవతంలో ఆకాశవాణికాక శ్రీకృష్ణుడే భవిష్యత్తును గ్రహించి బలరాముని వారించినట్లుగా ఉంది).

గర్జునిపుత్రుడు కాలయవనుడు కృష్ణునిపై పోరుకు రాగా ద్వారకాపురి కట్టించి మధురావాసులను ద్వారకకు తరలించి చాకచక్యంగా మాంధాత నందనుడైన ముచికుందుడు నిద్రించే గుహలోకి కాలయవనుని రప్పించాడు.

నిద్రాభంగ మయిన ముచికుందుని కోపపు చూపులకు కాలయవనుడు ఆహుతి అయ్యాడు.

ఈ విధంగా యాదవుల చేతిలో సురణం లేని కాలయవనుని కృష్ణుడు ఎంతో నేర్పుగా ముచికుందుని వల్ల మరణించేట్లు చేశాడు.

పారివంశ ఉత్తర భాగం తృతీయాశ్వాసంలో శ్రీకృష్ణుని కళ్యాణాల గురించి ఉంది. ఇందులో అగ్నిద్యోతనుడు గాక నారదుడే రుక్మిణి కళ్యాణవార్తను కృష్ణునికి చేరవేస్తాడు. రుక్మిణి పంపినట్లుగాక త్రిలోక సంచారి అయిన నారదుడే రుక్మిణి మనసు గ్రహించి తనంతలానుగా శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణిని పరిగ్రహించేట్లుగా ప్రేరేపిస్తాడు.

కుండిన పురానికి వచ్చిన కృష్ణుని చూసిన రుక్మిణి కృష్ణులన్ని తలుచుకొని వరవశించింది. రుక్మి మొదలయిన రాజాలందరిని యుద్ధంలో ఓడించి మహావీరుడైన కృష్ణుడు రుక్మిణిని వివాహమాడాడు. రుక్మిణి వివాహానంతరం మిత్రవింద, జాంబవతి, సత్య, కాళింది, భామ, లక్ష్మణ, సుదంత, అనేవారిని వివాహమాడినట్లు పారివంశం వివరించింది.

చతుర్థాశ్వాసంలో నరకాసురుని వృత్తాంతం ఉంది. ఇందులో దేవతలను జయించిన నరకుడు దేవలోక సంపదను 8000 మంది దేవకవ్యలను తేవడమే గాక నర్మజీవుల్ని వరిభవించి వస్తువులను (వ్రీలను తెచ్చి ఇచ్చేట్లుగా తన పరిజనులను ఆజ్ఞాపించడం అనుచరులందరూ అవ్వరసలను, లక్ష్మణకొలది యుక్తకాంతలను, క్షిప్ర పిఠ్త పాఠ్య విద్యాధర సుందరులను తెచ్చి నరకునికి సమర్పించడం, యజ్ఞయాగాదుల్ని ధ్వంసం చేసి ఋషులను హింసించడం వంటి విషయాలు వివరంగా ఉన్నాయి. ఇంద్రాకులు వచ్చి నరకాసుర వధకు కృష్ణుని ప్రేరేపించిన అనంతరం దుష్టశిక్షణ అర్హులైన కర్మవ్యంగ కలిగిన శ్రీకృష్ణుడు సత్యాసహితుడై వచ్చి ముందుగా నరకుని నగరాన్ని రక్షిస్తున్న మురాసురాది

అనురులను పరిమార్చి నరకునితో మోర యుద్ధానికి తలబడ్డాడు. ఈ సందర్భంలో నరుకుని బాణం తగిలి మూర్చపోయిన కృష్ణుడు, కొంతసేపు సత్యభామ నరకునితో పోరిన అనంతరం తేరుకుని లేచి యుద్ధం చేసి చక్రాయుధంతో నరకుని నిహతుని చేశాడు. ఇక్కడ నరకుని అతి వీరుడుగా కృష్ణుని సైతం కొంతసేపు మూర్చపోవునట్లు చేయగలిగినవానిగా వర్ణించాడు ఎఱ్ఱన. నరకుని సంహారానంతరం భూదేవి వచ్చి నరకుని కుండలాలు తీసి కృష్ణునికిచ్చి.

“కరుణన్ పుత్రుని నీవయిచ్చితి త్రిలోక ద్రోహిగా జూచి చె
చ్రైఱ నిష్కౌకలబుచ్చితింక దివిజుల్ సిద్దుల్ తపస్సుల్గత
జ్వరులై తాల్తురుగాక మోదభరమున్ సౌస్థిత్యమొప్పుం జరా
చర భూతాళియెలర్చుగావుత భవత్సం ప్రాప్తరక్షావిధిన్”²⁹

అని తనకు పుత్రుని ఇచ్చిన విష్ణువే చివరకు దుష్టశిక్షణ కావించిన కృష్ణునిగా తలచి నరకపుత్రుని రాజును చేయమని ప్రార్థించింది. ‘మందర ధరుడు ధరణీనందను దేహంబు సంస్కరింప’ జేసి నరకుని కుమారునికి పట్టం కట్టి నరకుని బంధంలోనున్న కాంతలను విడిపించాడు.

ఆ కాంతలే తాము సుర కన్యలమని నారదుడు తమతో ‘శంఖ చక్రగదా ధరుండగు నారాయణుండు ధరణీ భారావతారణార్థంబ కారణ మానుమండై నరకాసురంబరిమార్చి’³⁰ తమకు భర్త అవుతాడని తెలిపాడని, ఆనాటి నుంచి ఏమింత కాలంబును శీలంబు గోల్పోక జీవంబు లొడఱు నింపుకుని నిరీక్షిస్తున్నా’³¹ మనీ అన్నారు. శ్రీకృష్ణుడు వారిని స్వీకరించి అదితికి నరకుని దగ్గర నుండి తెచ్చిన కుండలాలనిచ్చి శచీంద్రుల చేత కీర్తించబడ్డాడు. సత్యభామ కోర్కె మీద పారిజాత వృక్షాన్ని పెకిలించుకొని, అద్భుతమైన ఇంద్రునితో పోరాడి ఓడించి, ద్వారము చేరాడు.

అనంతరం నారదుడు శ్రీకృష్ణుని ప్రభావాన్ని పుట్టిన నాటినుండి ఆపుటి వరకేకాక భవిష్యత్తులో చేయబోయే పనులు గురించి కూడా వర్ణించి యాదవులకు తెలియజేసి, అయ్యాది దేవుడు -

అనునముడప్రత రుక్మదజరామరుదాధ్యుడవంతుడమృతం
దనఘుడపేత దోషుడనపాస్త గుణుండతి వాఙ్మనః ప్రస
ర్తమడు నితాంత భక్తి కలిత స్థితి దన్ భజియించు పుణ్యుల
నృనుచు సమస్త సంపద సమానులగా బరికించు సత్కృపన్³²

అని కృష్ణుని భగవత్తత్వాన్ని వివరించి చెప్పాడు.

ఆ తరువాత నారదుడు కృష్ణుని చూడవచ్చిన రాజులకు 'దక్షిణ' గొవ్వదనాన్ని తెలుసుకొని చెప్పడం వివ్రపుత్రులను రక్షించడంలో పార్థుడనమర్తుడవగా కృష్ణుడు పార్థుని సారథిగా చేసుకుని ఆ వివ్రపుత్రులను కాపాడి తీసుకువచ్చిన సంఘటనను అర్జునుడు ధర్మరాజుకు తెలిపాడు.

అనంతరం రుక్మిణి కోరికమీద కృష్ణుడు పుత్రునికోసం శివుని ఆర్థించడానికి వెళుతూ బదరీ వనంలో ఋషుల మధ్య సమాధియోగంలో ఉండగా పీఠాచనాయకుడైన పుంటాకర్ణుడు చూసి ఎవరని ప్రశ్నించినపుడు కృష్ణుడు తనను గూర్చి తెలుపుతూ 'యదువంశ సంభవుడననీ దుష్ట మర్జన ముజన సంతోషములయందు జాలెడి వాని' ననీ తన సామర్థ్యాన్ని లక్ష్యాన్ని తెలియజేశాడు. పుంటాకర్ణుడు కృష్ణుని గూర్చి అడుగుతూ

"అజాలు బుట్టించి తదీయ విద్యయుసనాద్యంబైన యామ్నాయముల్
నిజరూపం బెరిగించి యిచ్చి మఖముల్ నిర్మించి తద్ధర్మముల్
ఋజు మార్గంబగు శిష్ట వర్గమునకున్ వ్యాద్యంబుగా జూపిన
ట్టి జగద్రేశుకు గానగా జనుట కంటెం గల్గునే కార్యముల్"³³

అంటూ అన్నిటి మూలం కృష్ణుడేనని తాను గ్రహించిన విషయాన్ని తెలియజేశాడు. కృష్ణుని గురించి తలచుకుంటూ ధ్యానంలో కూర్చున్న ఘంటా కర్ణుని సద్భక్తిని గ్రహించి వీనిని కృతార్థు చేయుదునని నిశ్చయించి తన దివ్యరూపాన్ని ధ్యానంలో ఉన్న ఘంటాకర్ణునికి చూపించాడు. హరివంశంలో ఎక్కడా ఎవ్వరికీ తనకు తానుగా కృతార్థుని చేయదలచుకుని తన దివ్యమూర్తిని చూపినట్లు లేదు. పిశాచరూపుడయినా ఘంటాకర్ణుడు చేసే ప్రతి పని కృష్ణుని తలచుకొని చెయ్యడం వల్ల అతడికా అదృష్టం గలిగి తనంతతానుగా దర్శనమిచ్చాడు. ధ్యానంలో దర్శనమిచ్చిన కృష్ణుడే కనుల ముందు నిలిచి ఉండే సరికి పట్టలేని ఆనందంతో అట్టహాసం చేస్తూ

“హరిగంటి గృష్ణు గంటిం

పరమేశ్వరు గంటి భక్త భయహరుగంటిం

పురుషోత్తముడచ్యుతుడే

శ్వరుడభవుడు వీడె వీడె సమ్ముఖుడయ్యెన్” 34

అంటూ స్పృహం చేశాడు. ఘంటా కర్ణుడు చేసిన సుదీర్ఘ స్తుతిలో ఇంకేభక్తుడూ పొందలేని పరవశత్వం కనిపిస్తుంది. దశావతారస్తుతి శ్రీకృష్ణలీలలు కలిపి తన్మయంగా గానంచేసి చివరకు శవాన్ని తెచ్చి కృష్ణుని తినమని కోరాడు. దానికి కృష్ణుడు వీడింత భక్తుడయినా నైసర్గిక దోషం విడువలేదని తలచి ఘంటాకర్ణునిపై కృపజూపి తన చేతితో ఘంటాకర్ణుని తాకగా పరుస వేది సోకిన పరుషలోహం శుద్ధ స్వర్ణమయినట్లుగా పిశాచరూపం పోయిన ఘంటాకర్ణునికి దివ్యరూపం కలిగి మోక్షం సిద్ధించింది.

అనంతరం కృష్ణుడు కైలాసానికి వెళ్ళగా శివుడే కృష్ణుని మాహాత్మ్యాన్ని అభినందించి స్తుతించడమనేది శ్రీకృష్ణుని భగవత్తత్వాన్ని నిరూపిస్తుంది. శ్రీకృష్ణుని నామాలను వాటి అర్థాలను తెలిపి శ్రీకృష్ణుడు సకలచందాలలో గాయత్రియనీ

వేదాలలో ప్రణవమనీ వర్ణాలలో అకారమనీ ఆదిత్యులలో విష్ణువనీ ఏకాదశ రుద్రులలో శంకరుడనీ అగ్నులలో పావకుడనీ దేవతలలో పురందరుడనీ గుహ్యకులలో కుబేరుడనీ దేవ మునులలో నారదుడనీ దైత్యులలో ప్రహ్లాదుడనీ సర్పాలలో వాసుకియనీ నదులలో గంగయనీ వర్షతాలలో మేరుపుఅనీ సర్వవస్తువులలో ఉత్తమమై ఉంటాడనీ కీర్తించి ”

“నీ పేళ్ళెన్నియో యన్నియు
నాపేళ్ళును నోముకుంద నాకున్నీకున్
రూపింపలేదు భేదం

బేపగిదివి విన్ను గనుట యెరుగుట నన్నున్” *

అని శివకేశవాదైత్యాన్ని తెలిపాడు. పుత్రుని కోరిన కృష్ణునికి తనకంటే మంటచే దగ్గమైన మన్మదుడే రుక్మిణి కొడుకు ప్రద్యుమ్నునిగా పుడతాడని చెప్పాడు శివుడు.

ఆ తరువాతిదైన పౌండ్రక వాసుదేవుని వృత్తాంతం కైలాసం నుండి తిరిగి వచ్చిన కృష్ణుని దగ్గరకు పౌండ్రకుడు దూతను పంపి యుద్ధానికి ఆహ్వానించగా కృష్ణుడు పౌండ్రకుని ఆయుధాలను సుగ్గుచేసి, పౌండ్రకుని తన చక్రాయుధంతో నిహతుని గావించాడు. తనపైకి వచ్చిన వారిని యుద్ధంలో సంహరించాడు.

కృష్ణుడు క్రమంగా అంగ, పంగ, కళింగ, పాండ్య, కేకయ రాజులను భంజించడం ఎంతో మంచి రాజులను సంహరించడం, అశ్వత్థామ కృప కర్ణ దుర్యోధన భీష్ములను కొన్ని కొన్ని సందర్భాలలో గెలవడం కుంతీదేవి సమక్షంలో వేడుకగా భీమార్జునులను పరాజితుల్ని చేసి, వినోదాన్ని కూర్చడం, దంతవక్త్రుని ద్రుమ సేనాదులను చంపడం మొదలయిన సంఘటనలు సంక్షిప్తంగా చెప్పి వారివంశంలో శ్రీకృష్ణుని పరాక్రమ స్వరూపాన్ని వెల్లడి చేశాడు ఎజ్ఞన.

భీముని చేత జరాసంధుని చంపించడం, వరనాథ రక్షణం, శిశుపాలవధ, పాండవుల చేత పాంధ్రామంలో రాజులందరిని విశ్వేషంగా చంపించడం.

పాండవుల్ని సర్వకాల సర్వావస్థలలోనూ కాపాడటం, పరీక్షిత్తుకు ప్రాణదానం చేయడం వంటి కార్యాలు నిర్వహించినట్లు క్లుప్తంగా ఉంది.

పార్వతి వరప్రసాదంగా బాణునికి పుట్టిన ఉష తగినవరుని కోసం ఉద్దేశించి తపస్సు చేయడం, వైశాఖ శుద్ధ ద్వాదశినాడు రాత్రికలలో వచ్చినవాడితో వివాహమవుతుందని పార్వతి తెలిసిన మీదట ఆనాడు తన కలలోకి వచ్చిన (కృష్ణుని మనమడు) అనిరుద్ధుని, చెలికత్తై చిత్రలేఖ మాయా విద్యచేత ఉష మందిరానికి తీసుకురావడం వంటి సంఘటనలు సప్తమాశ్వాసంలో ఉన్నాయి. అలా మాయమైన అనిరుద్ధుని జాడ తెలిసి బాణుని నగరం మీదికి యుద్ధానికి వెళ్లిన కృష్ణుడు బాణుని వైపున తనను అడ్డగించిన శివుని నిద్రాపరచుకుని చేసి కుమారస్వామితో పోరాడి తొలగించి చివరగా బాణునితో యుద్ధం చేసి ఓడించి తన అవక్రపరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించాడు. బాణుని బాహుద్వయాన్ని తప్ప మిగిలిన బాహువులను ఖండించి గర్వభంగం చేశాడు. ఉషానిరుద్ధుల వివాహానంతరం దేవతలస్తుతులనందుకొని ఇంద్రాదులతో కృష్ణుడు ద్వారకకు రావడం సంక్షిప్తంగా వుండి తత్పురాణప్రశస్తితో ముగుస్తుంది హరివంశం .

హరివంశంలో స్యమంతక మణి వృత్తాంతం ఆరంభంలోనే మూడవ ఆశ్వాసంలో భాగవతంలోని విషయాలతోనే ఉంది. సూర్యుని నుండి మణిని పొందిన సత్రాజిత్తు అది పోయిన అనంతరం ఆ అపహరణ నిందను కృష్ణునిపై వేయడం, కృష్ణుడు దానిని జాంబవంతుని నుండి తెచ్చి యిచ్చి అపనిందను మాపుకోవడం, సత్రాజిత్తు సత్యభామ నిచ్చి కృష్ణునికి వివాహం చేయడం వంటి ఘట్టాలు, శతధన్వడు సత్రాజిత్తును చంపిన అనంతరం మణికోసం జరిగిన వాగ్వివాదాలు మొదలయిన వాటి తరువాత చివరకు ఆ మణిని బలరామునికి సత్యభామకు కాక అక్రూరునికే ఇచ్చివేసి వాదాలు పరిష్కరించడం వంటివి ఉన్నాయి. ఈ సంఘటనలు పరుల సామ్మను సొంతం చేసుకోకూడదనే కృష్ణుని స్వభావాన్ని అపనిందను ఎలాగయినా బాపుకోగలిగే ధీరత్వాన్ని తెలియజేస్తాయి.

ఎఱ్ఱన రచించినది వంశ చరిత్ర కనుక ఒక ఇతిహాసంగా హరివంశాన్ని రచించాడు. కృష్ణుని దివ్యాదివ్యుడయిన నాయకునిగా చిత్రించాడు ఎఱ్ఱన. అందుకే హరివంశంలో మహామునులు కృష్ణుని కీర్తించిన సందర్భాలలో మూత్రమే భగవత్తత్వాన్ని విష్ణుతత్వాన్ని అవసరాన్ని మించకుండా తెలియజేశాడు. తామగా భక్తి పారవశ్యంతో భగవత్సంకీర్తనం చేయలేదు. ఎఱ్ఱన రచనా ఉద్దేశమూ అదికాదు.

హరివంశంలో చారిత్రక పురుషునిగా దివ్యాదివ్యుడైన నాయకునిగా ఉన్న కృష్ణుడు భాగవతంలోని ప్రతి సంపుటనలోనూ తన లీలల్ని మహాత్మ్యాలను చూపించాడు. ఆయా పుట్టలను ఎంతో అంతరార్థాలతో భగవత్తత్వాన్ని పొందుపరచి పోతన తన రచన సాగించాడు. మోక్ష మార్గాన్ని చూపడానికి మార్గదర్శకంగా ఉండేట్లుగా భాగవతాన్ని తీర్చిదిద్దాలన్నదే పోతన ఉద్దేశ్యం. వ్యాసుడు కూడా హరివంశంలో కూడిన భారతాన్ని చించిన తరువాత మనశ్శాంతి కలుగనందుకు చింతిస్తున్న సమయంలోనే నారదుడు ఎచ్చి భగవత్తత్వాన్ని ఉపదేశించి భగవంతుని గుణగానం చేయమని స్ఫూర్తి సేపాడు. అదే తత్వాన్ని పోతన తెలుగులో మరింత భక్త్యావేశపూరితంగా రచించాడు. పోతన కావ్యానికి శ్రీహరి తత్వానికి ఎఱ్ఱన హరివంశం ఒక నేపథ్యంగా పరిణమించింది.

పాదసూచికలు

1. ఎఱ్ఱాద్రగడ - హరివంశం. పూర్వభాగం పంచమాశ్వాసం, పద్యం 64, పు - 115
2. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, పంచమాశ్వాసం, పద్యం 84, పు - 117
3. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, పంచమాశ్వాసం, పద్యం 85, పు - 117
4. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, పంచమాశ్వాసం, పద్య 94, పు - 118
5. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, పంచమాశ్వాసం, పద్యం 100, పు - 119
6. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, పంచమాశ్వాసం, పద్యం 112, పు - 120
7. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, పంచమాశ్వాసం, పద్యం 116, పు - 120
8. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, పంచమాశ్వాసం, పద్యం 152, పు - 126
9. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, షష్ఠాశ్వాసం, పద్యం 16, పు - 139
10. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, షష్ఠాశ్వాసం, పద్యం 18, పు - 139
11. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, షష్ఠాశ్వాసం, పద్యం 190, పు - 159
12. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, షష్ఠాశ్వాసం, పద్యం 191, పు - 162
13. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 10, పు - 162
14. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 33, పు - 165
15. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 44, పు - 166
16. ఎఱ్ఱాద్రగడ హరివంశము. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 45, పు - 166
17. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 46, పు - 166
18. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 45, పు - 166
19. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 65, పు - 168
20. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 179, పు - 181
21. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 193, పు - 182
22. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, సప్తమాశ్వాసం, పద్యం 239, పు - 187
23. ఎఱ్ఱాద్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, అష్టమాశ్వాసం, పద్యం 5, పు - 188

24. ఎఱ్ఱాప్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, అష్టమాశ్వాసం, పద్యం 6, పు - 188
25. ఎఱ్ఱాప్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, అష్టమాశ్వాసం, పద్యం 15, పు - 189
26. పోతన - శ్రీ మహా భాగవతము, దశమం స్కంధం, పూర్వభాగం వచనం 1002
27. ఎఱ్ఱాప్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, నవమాశ్వాసం, పద్యం 193, పు - 233
28. ఎఱ్ఱాప్రగడ, హరివంశం. పూర్వభాగం, పంచమాశ్వాసం, పద్యం 46, పు - 243
29. ఎఱ్ఱాన - హరివంశము, ఉత్తరభాగం, చతుర్థాశ్వాసం, పద్యం 180, పు - 332
30. ఎఱ్ఱాన హరివంశము, ఉత్తరభాగం, చతుర్థాశ్వాసం, పదనం 196
31. ఎఱ్ఱాన హరివంశము, ఉత్తరభాగం, చతుర్థాశ్వాసం, పదనం 196
32. ఎఱ్ఱాన హరివంశము, ఉత్తరభాగం, చతుర్థాశ్వాసం, పద్యం 265, పు 342
33. ఎఱ్ఱాన, హరివంశం. ఉత్తరభాగం, పంచమాశ్వాసం, పద్యం 186, పు - 363
34. ఎఱ్ఱాప్రగడ, హరివంశం. ఉత్తరభాగం పంచమాశ్వాసం, పద్యం 213, పు - 366
35. భగవద్గీత విభూతి యోగంలోని 21,23,26,30 శ్లోకాలు
36. ఎఱ్ఱాన హరివంశం. ఉత్తరభాగం, షష్ఠాశ్వాసం, పద్యం 84 పు 381

4

పోతన భాగవత తత్వం

సత్వరజస్తమోగుణాల ఆధిక్యతననుసరించి జీవుని ఉద్ధరించే సాధన మార్గాలు వేదశాస్త్రాలలో ఉన్నాయి. జీవుని నివృత్తికి క్రమంగా తీసుకుపోయే ఈ మార్గాలలో కర్మభక్తి యోగ మార్గాలు ప్రధానంగా కనిపిస్తాయి. ఈ మూడు మార్గాలు జ్ఞానమనే గమ్యం చేరి కలిసి పోతాయి.

ఆచార వ్యవహారాలు, వ్రతాలు, ఉపవాసాలు, పూజలు మొదలయినవి కర్మకి అంగాలు (ఇందులో రాజస ప్రవృత్తి కనిపిస్తుంది). యమనియమాదులు, ఆనన ప్రాణాయామాలు, త్రాటక ధ్యానాలు, కుండలినీ శక్తిని, సుమప్తిని తెలుసుకోవడం మొదలయినవి ప్రధానంగా గలది 'యోగమార్గం'. మనో నిగ్రహంతో పరమాత్మను తమ హృదయంలో దర్శించే ప్రయత్నం ఇందులో కనబడుతుంది. (ఈ యోగ మార్గంలో తామస ప్రవృత్తి సూచితమవుతుంది) భక్తి మార్గంలో మనసును పరిశుద్ధంగా ఉంచుకోవడం, ప్రేమ దయలను కలిగి తాను నమ్మిన దైవాన్ని లేదా గురువును తుది నిశ్వాసం వరకూ విశ్వసిస్తూ ఉండడం,

ఏకాగ్రత కలిగి సద్గ్రంథ పఠన శ్రవణాదులు గావిస్తూ వాటిపై స్థిరత్వం కలిగి దైవ స్మరణ గావించడం మొదలయినవి' (దీనిలో సాత్త్విక ప్రవృత్తి కనిపిస్తుంది).

పై మూడు మార్గాలు 'జ్ఞానం'లో లీనమవుతాయి. 'అహం బ్రహ్మైక స్మి' 'సోఽహం 'శివోఽహం' అనే వాక్యాలను మననం చేస్తూ బ్రహ్మ నిర్వాణానికి సాధన చేసేవారు జ్ఞానులు. 'కర్మచేత స్వర్గం, జ్ఞానం చేత బ్రహ్మ నిర్వాణం, యోగం చేత పరమాత్మానుభూతి, భక్తి చేత భగవత్సాక్షాత్కారం లభిస్తాయి.'²

యోగ మార్గం సామాన్యులకు సాధ్యంకాని మాట వాస్తవం. వయోవర్ణ విభేదాలతో మానవుల కోసం వేద పురాణాలలో వివరించబడిన కర్మకాండను ఆచరించడం కష్ట సాధ్యం. అసక్తి కామ్యపూరితాలైన కర్మమార్గం విపరీత బుద్ధిని ప్రేరేపిస్తుంది. అయితే వయోవర్ణ లింగ భేదం లేక సకల జీవులకూ అందుబాటులో ఉండి అనుసరణీయంగా ఉండే యోగ్యమైన మార్గం 'భక్తి-మార్గం' ఒక్కటే. సేవించడమనే క్రియవల్ల భక్తి (భజ సేవాయాం) అనే పదం ఏర్పడుతుంది. సర్వేశ్వరుని మనోవాక్కాయ కర్మలతో సేవించడమే భక్తి. జ్ఞానం, యోగం మొదలయినవి భక్తికి అంగాలుగా ఉండడం వల్ల భక్తి ముఖ్యమైనదిగా తెలుస్తోంది. భక్తి మార్గ ప్రాధాన్యాన్ని సవిస్తరంగా, సర్వాంగ సుందరంగా మాధురీగుణం కలిగిన కదాకథన శిల్పంతో వెల్లడించిన గ్రంథం పోతన భాగవతం.

భాగవతం ఆంధ్రానువాదం

పోతన భాగవతాన్ని కేవలం వ్యాసభాగవతానికి అనువాదం అని చెప్పుకోలేము. పోతన వన్నయాదులలాగా మూలం నుంచి కథను మాత్రమే గ్రహించి అనేక మార్పులతో చేర్పులతో రచించి, మూల గ్రంథాన్ని అనువాదంలో కుదించలేదు. వాచన సోమునిలాగా కొన్ని కథలను మాత్రమే గ్రహించి, నవీన కల్పనలతో అతి స్వతంత్రంగా రచించలేదు. పోతన భాగవతానువాదంలో మూల

భాగవతం దాదాపు రెట్టింపు అయింది (మూలంలోని 18,000 శ్లోకాలు తెలుగులో 30,000 పద్యాలుగా అనువాదంలో పెరిగాయి). పోతన ప్రతిభా ప్రదర్శనమే దీనికి కారణం కాదు. పోతన ఉద్దేశము అది ఎంతమాత్రమూ కాదు. మూల భావాన్ని, అర్థ గాంభీర్యాన్ని ఎంతో శ్రద్ధా నిష్ఠలతో తెలుగులోకి తెచ్చే ప్రయత్నంలో ఎటువంటి లోపానికి తాపీయలేదు పోతన. పురాణమే అయినా 'పరమ ప్రాడంగాను, గంభీర విషయ విచారణతోనూ గూఢార్థ గుఱియైన శైలి విరాజితం గాను, గాఢబంధ సమ్మిళితం' గాను ఉండి పండితులకే తప్ప సామాన్యులకు దురవగాహంగా ఉన్న శ్రీ మద్భాగవతారణ్యాన్ని పోతన సరళ సులభ శైలియుతంగా విషయ విచారణలో వివరణాత్మకంగా ఆంధ్రభాగవతాన్ని ఒక సుందర ఉద్యానవనంగా తీర్చిదిద్దాడు.

మోక్ష శాస్త్రమని సాత్త్వత సంహితమని చెప్పబడి వ్యాఖ్యాన సాయం లేనిదే కొంతయినా అర్థమవడం దుర్లభంగా ఉండే వ్యాసుని "భాగవతం తెలిసి పలుకుట చిత్రంబు శూలికైన దమ్మి చూలికైన!"⁴ అటువంటి క్లిష్టాస్వయ పూరితమైన శ్రీమద్భాగవతాన్ని గురించి 'శ్రీధరుల' వంటి

“విబుధ వరుల వలన విన్నంత కన్నంత

తెలియ వచ్చినంత లేదు”

పరిచాడు పోతన. మూలాన్ని ఉన్నదున్నట్లుగా కాక విషయ వివరణం గావిస్తూ వ్యాఖ్యాగత విశేషాలను, పాద్యమయినంత వరకూ సంయోజిస్తూ మూలంలోని సర్వార్థాలను తేటతెల్లం చేస్తూ తెనిగించాడు.

అయితే స్వతః సాత్త్వికుడు, పరమ భాగవతోత్తముడూ అయిన పోతన పరమాత్మను స్తుతించే ఘట్టాలలోనూ పరమభక్తుల స్వభావాన్ని చిత్రించే సందర్భాలలోనూ పరవశుడై నవాజ పాండిత్యంతో ఆత్మీయతా ముద్రను గూర్చాడు. ఆయా సందర్భాలను పరిశీలిస్తే పోతన తత్త్వమూ పోతన భాగవత

తత్త్వమూ వెల్లడవుతాయి. పోతన తత్త్వాన్ననుసరించే పోతన రచించిన భాగవత (భాగవతుల) తత్త్వమూ ఉంటుంది.

పోతన భాగవతం - కైవల్య ప్రాప్తి

భాగవతంలోని వస్తువు భక్తి. భాగవతంలోని తత్త్వాన్ని పాండిత్య తర్క వ్యాఖ్యానాల సాయంతో గాక కేవలం భక్తి చేతనే గ్రహించాలి. ఈ భక్తి పరకాష్ఠకు కలిగే సత్పులితమే కైవల్యప్రాప్తి. దానికి అన్ని విధాలా అనుకూలంగా ఉన్నది భాగవతమే. కనుకనే -

“శ్రీకైవల్యపదంబు జేరుటకునై చింతించెదన్ లోక
క్షైకారంభకు భక్తపాలన కళాసంరంభకున్ దానవో
ద్రేక స్తంభకు కేళిలోలవిలపదృగ్జాల సంభూతవా
నా కంజాత భవాండ కుంభకుమహానందాంగనాడింభకున్”

అని శ్రీకృష్ణ పరమాత్మను. త్రిమూర్తిత్వాన్ని ద్యానించి శ్రీకైవల్య పదాన్ని జేరడం కోసం భాగవతాన్ని రచిస్తున్నానంటూ ఆరంభించాడు పోతన.

ఇష్టదేవతా ప్రార్థన

శ్రీకృష్ణుని కైవల్యపదం చేరడం కోసం ద్యానించి, శివుని బ్రహ్మని కూడా ద్యానించి సర్వదేవతా సమావేశాన్ని తెలియపరిచాడు. ఈ వరుసలో ప్రథమస్థానం మహానందాంగనా డింభకునిది. త్రిమూర్త్యంతో శివుని బ్రహ్మని తలచి విష్ణువును తలవకపోడం విష్ణువు (విశ్వవ్యాపకుడు) శ్రీకృష్ణుడే అని. వారిద్దరికీ భేదం లేదని తెలియజేయడానికే. స్పష్టికర్త బ్రహ్మను ముందు తలచుకోక నందనందమని రూపంలోని విష్ణువును తలచుకోవడం - అతడు పాలనాధికారం కలవాడైన విష్ణువు ఆవడమే. మరి విష్ణువునిగాక నందాంగనా డింభకుని ఎందుకు తలచుకున్నాడు ముందుగా ? అన్న దానికి - విష్ణువు

నందనందనుని రూపంలోనే మోక్షాన్ని ఇస్తాడు గనుక - మరే అవతారాలలోను మోక్ష ప్రదానం జరుగలేదు గనుక.

ఆ తరువాతి స్థానం లయకాయుడైన శివునిది. 'మన్మథ గర్వ పర్వతోన్మూలికి' అనడంలో మనోవికారాలను నిర్మూలించే స్వభావునిగా శివుని ధ్యానించాడు. లౌకిక సుఖ విముఖత్వం శివుని ద్వారా లభించినా శ్రీకైవల్య పదానికి చేర్చేది మాత్రం కేరీలోలుడు విష్ణువే (కృష్ణుడే) యని స్పష్టం చేశాడు పోతన.

సమస్త చరాచర భూత సృష్టి చేసి 'భారతీ హృదయ సౌఖ్య విధాత' అయిన బ్రహ్మకు వందన మాచరించిన తరువాత విష్ణేశ్వర ధ్యానం చేసి తన భవబంధ నిర్మూలనకూ కైవల్యపదం జేరడానికీ ఆధారభూతమైన భాగవత రచనా పాండిత్యాన్ని ప్రసాదించిన 'వాణి'కి క్షోణితలంబు నెన్నుదురు సోకునట్లుగా' సాష్టాంగ నమస్కారం జేసి, మూల ప్రకృతి ముగురమ్మల మూలపుటమ్మ దుర్గను 'మహాత్మ్య కవిత్వ పటుత్వ' సంపదల, కోసం ధ్యానించి లేములు బాపి సిరులిచ్చు లక్ష్మీప్రార్థనతో దేవతా ప్రార్థనలు ముగించాడు పోతన.

జీవించడానికి ధనం ఎంత అవసరం అయినా ధనం కోసమే జీవించలేదు పోతన. అందుకే ధనానికి అధి దేవత అయిన లక్ష్మీదేవిని చివరగా స్తుతించాడు అని చెప్పవచ్చు. అందుకే

“ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కీచ్చి పురంబులు వాహనంబులున్
సాములు గొన్ని పుచ్చుకొని సాక్కి శరీరము బాసికాలుచే
సమ్మెట వ్రేటులం బడక సమ్మతి శ్రీహరికిచ్చి చెప్పెనీ
బమ్మెర పోతరాజొకడు భాగవతంబు జగద్ధితంబుగన్” అన్నాడు.

పోతన ఇష్టదేవతా స్తోత్రాలలో కైవల్య పదాన్ని తప్ప మిగిలిన వాటిని లక్ష్యపెట్టని భాగవతుల తత్త్వం గ్రంథం మొదట్లోనే గోచరిస్తుంది. పండా కలవాడే పండితుడు, పరతత్వాన్ని తెలుసుకునే శక్తి గల బుద్ధి పండా¹ తన సహజ

పాండిత్యంలో ఈ పరతత్వాన్ని తెలుసుకున్నాడు. కనుకనే పోతన కైవల్య ప్రదాత అయిన శ్రీహరికి ప్రథమ స్థానాన్నిచ్చి కీర్తించాడు. సంపదకు ప్రాధాన్యం ఇస్తే 'శరీరము బాసి కాలుచే సమ్మెట వ్రేటులన్ బడయ' గలనని భయడ్తాడు. 'శ్రీ'నివాసుడు కనుక శ్రీహరికిస్తే లక్ష్మీకిచ్చినట్లే శ్రీహరి ప్రసన్నమయితే లక్ష్మీ కూడా ప్రసన్న మయినట్లే - జీవన గమనానికి కావలసిన సంపదకు లోటులేనట్లే.

పోతన భాగవతం లో ప్రతిపాద్య వస్తువు శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మం అవడం వల్ల శ్రీకృష్ణ ధ్యానంలో ఆరంభించాడు. తన ఇష్టదేవతా నమస్కృతి పూర్వకమయిన ధ్యానంలోనే నిస్తు నిర్దేశం చేసి ఉత్తమోత్తమమయిన కావ్య రచనా విధానాన్ని అవలంబించాడు. 'విలసద్యుగ్ధల ....' అనడంలో స్పష్టకర్పిత్యం 'లోక రక్షకారంభకు' డనడంలో స్థితి కర్పిత్యం 'దానవోద్రేక స్తంభకుడ'నడంలో లయకారకత్వం సూచించి బ్రహ్మ విష్ణు సహశ్రయలకంటే నిరూపణ కావించాడు. ఈ స్వరూపమే మహానందాంగనా డింభకుడని నిరూపించాడు.

'జ్ఞానం చేతనే కైవల్యం. శ్రుతుల చేతను, కర్మోపాసనాదికాల చేతను, మోక్షప్రాప్తి లేదు. ఆత్మజ్ఞానం ఒక్కటే కైవల్యం. ఆత్మజ్ఞాన ప్రాప్తికేసం శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసలనే త్రివిధ సాధనాలు విధించబడ్డాయి. నిదిధ్యాస అంటే చింతించటమే'. ముందు శ్రవణం, తరువాత మననం, ఆపైన నిదిధ్యాస (చింతించడం) జరుగుతుంది. శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మం గురించి చింతించడం బ్రహ్మ జిజ్ఞాస చేయడమే. ఏకాగ్రతతో ధ్యానం చేయడమే నిదిధ్యాస. పోతన 'శ్రీకైవల్య పదంబు చేరుటకునై చింతించెద'నని చెప్పి, నిదిధ్యాస చేస్తూ భాగవతాన్ని ఆరంభించాడు.

ఇక పరతత్వాన్ని తెలుసుకున్న పోతన దానిని గురించి ఇతరులకు చెప్పకపోవడం స్వార్థం అవుతుందనేమా... నిస్వార్థంగా తాను అవగాహన చేసుకున్న పరతత్వాన్ని లోకానికి పంచిపెట్టి పరోపకారం చేసి తరిద్దామనుకున్నాడు. అందుకే

“జగద్ధితంబుగా...”¹⁰ భాగవత రచనా రూపంలో పరతత్త్వ వివేచనను లోకానికి పంచాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. కావ్యం విశ్వశ్రేయస్సు కోసమేనన్న విషయం తన భాగవత రచన ద్వారా రుజువు చేశాడు. వ్రాస్తున్నది లోకులందరి కోసం అయినప్పుడు వారికిష్టమయ్యే రీతిలోనే వ్రాయడం కవి బాధ్యత. అందుకే -

“కొందఱకు దెనుగుగుణమగు

గొందఱకును సంస్కృతంబు గుణమగు రెండుం

గొందఱకు గుణములగునే

నందుఱమెప్పింతు గృతులనయ్యెయెడలన్”¹¹

అంటూ లోకంలోని అన్ని వర్గాల వారికి ఇష్టమయ్యేట్లుగా వ్రాస్తానన్నాడు.

పోతన భాగవతం - హరిహరాద్వైతం

పోతన చాటి చెప్పిన మరొక విషయం ఏకేశ్వర వాదం, లేదా ఆద్వైత తత్త్వం. పోతన కృతిని ఆరంభిస్తూ తన అనుభవం దానికి ఉదాహరణగా చూపాడు. దేవతాస్తుతిలో అంతమంది అధిష్ఠాన దేవతలను తలచుకున్నా పోతన ఉద్దేశ్యంలో పరమాత్మ ఒక్కడే. ‘శ్రీ మన్నారాయణ కథా ప్రపంచ విరచనా కుతూహలుడైన’¹² పోతన చంద్రగ్రహాణ సమయంలో గంగాస్నానం చేసి బాహ్యంతర శుద్ధుడైన ‘పులినతల మండప’¹³ మధ్యలో ‘మహేశ్వరధ్యానం’¹⁴ చేస్తూ ‘కించిదున్మీలిత నేత్రుడయి’¹⁵ ఉండగా చిరునవ్వుతో కనిపించినది సీతారాములు. ఆ రాముడు తనను తాను రామభద్రునిగా పరిచయం చేసుకుని భాగవతాన్ని తెలుగు చేయమని చెప్పాడు. దానికిగాను ‘భవబంధాలు తెగుతాయని’ అన్నాడు.

మహేశ్వర ధ్యానంలో ఉన్న పోతనకు శ్రీరాముడు కనబడటమే వింత. అయితే తన చరిత్రతో నిండి ఉన్న రామాయణాన్ని గాక ఏక వింశత్యవతారాలు అందులోనూ ప్రధానంగా దశావతారాలకు ముఖ్యంగా శ్రీకృష్ణ చరిత్రకు విపుల

ప్రాధాన్యం వహించిన భాగవతాన్ని వ్రాయమనడం మరీ వింత. ఈ వింతలకు తోడు.

“వలికెడిది భాగవతమట

వలికించు విభుండు రామభద్రుండటనే

వలికిన భవపారమగునట....”¹⁶

అని తెలిసి కూడా భాగవతాన్ని శ్రీకృష్ణుని సమర్పణగా ఆరంభం చేశాడు. “ఏ పేరన పిలిచినా ఏ రూపమున ద్యాసించినా పరమాత్ముడొక్కడే. అతడు నామ విరహాతుడు. తేజోమయుడు అనంతుడు”¹⁷ పోతనకు కృష్ణుడు వేరుగా, రాముడు వేరుగా, శివుడు వేరుగా అనిపించలేదు. ‘పోతన దృష్టిలో అందరూ ఒక్కటే. అంతటి సువిశాలమైన హృదయంతో సాగింది భాగవత రచన’¹⁸. తాను అనుభవించిన దానినే పోతన ఈ విధంగా లోకానికి అందించాడు.

“చేతులారంగ శివుని పూజింపడేని

నోరునావ్వంగ హరికీర్తి మడువడేని

దయయు సత్కంఠులోమగా దలవడేని

కలుగవేటికి తల్లుల కడుపుచేటు”¹⁹

అని శివపూజ హరికీర్తన చేయనివానిని, దయాసత్యాలను పాటించని వానిని నిందించాడు. భాగవతం విష్ణు కథామయమే అయినా అందులో శివుని కథలూ ఉన్నాయి. భాగవతుల దృష్టిలో శివకేశవులు సమానులు. శివునికి కూడా విష్ణువుకున్న గుణాలే నిరూపించబడ్డాయి. అలాగే శ్రీరాముడే శ్రీకృష్ణుడు.

భాగవతం- మానవత్వం

పోతన భాగవతం మానవత్వాన్ని కూడా చాటి చెప్పుతుంది.

“దయయు సత్యంబు లోనుగా దలవడేని

గలుగ నేటికి దల్లుల కడుపు చేటు” 20

అనే పద్య పాదాలలోనూ “నితాంతాపార భూతదయయును దాపస మందార నాకు దయసేయగదే” 21 అనే పద్య పాదాలలోనూ మనిషికి భగవంతుని మీద భక్తితో బాటు సత్యం, భూతదయ అనేవి తప్పనిసరిగా ఉండాలైన లక్షణాలుగా తెలిపాడు. భూతదయకు సత్యానికి మించిన మానవత్వమేముంటుంది? సత్యం అంటే బ్రహ్మం. బ్రహ్మం నుండే ఈ సకల ప్రపంచం పుట్టి, అందులోనే నిలిచి, అందులోనే కలిసిపోతుంది. అలాగే ‘దయ’ కూడా. భాగవత సేవ వలన నిశ్చలమైన భక్తి ఉదయిస్తుంది. భక్తి గుండె నిండా నిండినప్పుడు రజోగుణం, తమోగుణం నశించి వాటివల్ల కలిగే కామలోభాలు అహంకారం నశించి మనసు సాత్వికమయి ఈశ్వర తత్వజ్ఞానం కలుగుతుంది. అప్పుడు జీవులన్నింటిలోనూ భగవంతుడున్నాడనే గ్రహింపు వస్తుంది. ఆ గ్రహింపు వచ్చినప్పుడు భగవంతుడు వ్యాపించి ఉన్న జీవులన్నిటినీ ప్రేమించడం వాటిపై దయ చూపడం జరుగుతుంది. ఈ విధమైన స్థితి మనిషికి కలిగించేది భాగవతం. “అన్ని భూతాలలోనూ అంతర్యామియై ఉన్నాడని బోధిస్తుంది కనుక భూతదయ భాగవతం చెప్పిన పరమోత్కృష్ట దర్శనం” 22 గా తెలుస్తోంది.

భాగవతంలో పాత్రలు

భాగవతంలో వచ్చే ప్రధానపాత్రలు భాగవతులు (భక్తులు), భగవంతుడు, భగవద్వ్యతిరేకులు. భక్తులు నాయికా సమానమయితే వారు నాయకుడైన భగవంతుని దరికి చేరడానికి పడే తాపత్రయం, ప్రయత్నం వారు చేసే సాధనల్లో కనిపిస్తుంది. ఈ ప్రయత్నానికి భగవద్వ్యతిరేకులు కలిగించే ఆటంకాలు, వేధింపులు ఆ రాపిడిలో భగవద్విరహం భరించలేక అన్ని విధాలుగాను శరణాగతులయిన భక్తులను భగవంతుడు కాపాడి తన వద్దకు చేర్చుకుని వారికి

త్వస్తిని కలిగించడం, భగవత్స్వతిరేకుల మదమణచడం భాగవతంలోని ప్రధానవస్తువు. ఇంచుమించుగా కథలు మారినా ప్రధానాంశం ఇదే. ఇదే భగవత్తత్వంగా కనిపిస్తుంది. ఆయా వివరాలు విచారించే ముందు భక్తుల లక్షణాలు, భగవద్స్వతిరేకుల-లక్షణాలు తెలుసుకోవడం అవసరం.

భక్తుల లక్షణాలు

భగవంతుని త్రికరణ శుద్ధిగా ప్రేమతో సేవించడమే భక్తి. నారదుని మతం ప్రకారం “భగవంతుని మీద మిక్కిలి ప్రేమ కలిగి ఉండడం, భగవంతునికి సమస్త కర్మలను అర్పించి తప్త పడడం, భగవంతుని విస్మరణం వలన వ్యాకుల పడడం భక్తి కలిగినపుడు కార్యసిద్ధిని, అమృతత్వాన్ని పొందడం, సుఖదుఃఖాలలో కాంక్షనుగాని, వ్యథనుగాని పొందకుండడం”²¹ అనేవి భక్తుల లక్షణాలు.

భక్తులకు మైత్రీ కరుణ సుఖదుఃఖాల ఎడ సమత్వము, ఓర్పు, సదా సంతృప్తి, వరాత్పరునియందు బుద్ధినర్పించడం, పరిశుద్ధత, సమర్థత, తాటస్థ్యము, శత్రువులను కూడా సమభావనతో చూడడం మానావమానాలను సమభావనతో చూడడం, శీతోష్ణ సమత్వము, నిందాస్తుతుల యందు సమత్వము, మౌనము, స్థిరమైన మతి”²² అనేవి తప్పనిసరిగా ఉండవలసిన లక్షణాలు. పోతన భాగవతంలో ప్రహ్లాది భక్తులను పై గుణాల సమ్మేళనంగానే తీర్చిదిద్దినట్లు స్పష్టమవుతుంది.

“పాడిచిన దిట్టిన గొట్టిన

బడుచుందురుగాని పరమ భాగవతులుదా

రోడ బడరు మాటుపేయగ”²³ అని

“చెలగరు కలగరు పాధులు

మిళితములై పరుల వలన మేలుంగీడున్

వెలకొనిన నైన నాత్మకు

నొలయవు సుఖదుఃఖచయము యుగ్మములగుచున్”²⁴

అని భాగవతులెలా ఉండాలో బోధించాడు పోతన. అలాగే భక్తులు విడువవలసిన లక్షణాలు “ద్యేషము, మమకారము, అహంకారము, జంకడము, సంకోపము, క్రోధము, భయోద్వేగము, అపేక్ష, దిగులు, సంకల్పము, అసంతృప్తి, దుఃఖము, కోరిక శుభాశుభములను విడనాడక పోవడం”²⁷ అనేవి. భక్తుడే అయినా తనలో ఈ లక్షణాల కవకాశమిస్తే అతడు దిగజారిపోక తప్పదు (రావణాది రాక్షసులు భక్తులే అయినా ఆ గుణాలవల్లే వారు దిగజారిపోయారని చెప్పవచ్చు). భగవంతుడు జీవులన్నిటి యందు వున్నాడని గ్రహించిన వారే భాగవతోత్తములు. వీరు స్వపర భేదం లేక సకలప్రాణులను సమదృష్టితో చూడగలిగిన విశాల హృదయులు.

“విద్యా వినయ సంపన్నే బ్రాహ్మణేగవి హస్తినీ
శుని చైవ శ్వపాకేచపండితా స్సమదర్శినః”²⁸
“సుహృన్నిత్రార్యుదాసీన మధ్యస్థ ద్వేష్యబంధు శు
సాదుష్యపి చపాపేషు సమ బుద్ధిర్వి శిష్యతే”²⁹

అనే భగవద్గీతా శ్లోకాలు ఈ విషయాన్ని స్పష్టం చేస్తున్నాయి.

ఇక భాగవత కథానాయకుడు భగవంతుడు. సమగ్రమైన ఐశ్వర్య వీర యశశ్రీజ్ఞాన వైరాగ్యాలూ ‘భగ’ మనబడుతాయని ఈ ఆరుగుణాలు కలవాడు భగవంతుడని విష్ణుపురాణం చెబుతుంది.³⁰ అంతేకాక జీవుల ఉత్పత్తి వినాశనాలను గమనాగమనాలను విద్యావిద్యలను ఎరిగినవాడే భగవంతుడని కూడా తెలుస్తోంది.

నిజానికి భాగవతంలో ప్రతిపాదించబడిన భగవద్గుణాలను వాగ్బుద్ధింధ్రియ మానసాలు నిరూపించలేవు. పరాపరాలకు పరమమై, అనన్యమై, సర్వవ్యాపకమైన భగవంతుడు నిర్గుణుడు. తటస్థ లక్షణాలు కలిగిన పరబ్రహ్మం.

అయినప్పటికీ భూమిలో ఉన్న గంధాది గుణాలను ఆశ్రయించిన వాయువులాగా సర్వగుణ రూపుడై భగవంతుడు ప్రకాశిస్తుంటాడు.

భక్తి మార్గం ద్వారా కైవల్య పద ప్రాప్తి, సత్యం, భూతదయ కలిగిన మానవత్వం నిర్గుణతత్వం, సర్వస్వ శరణాగతి అనే భావాలను వ్యక్తీకరిస్తూ భగవద్గుణ మాహాత్మ్య సంకీర్తనం ద్వారా భక్తి ప్రాధాన్యాన్ని వివరించి పరితలను మోక్షప్రవణులుగా నొనరించడం భాగవత పరమ ప్రయోజనం.

భాగవతంలోని భక్తులు ముక్తి పొందడానికి భక్తి ఏవిధంగా సహకారి అయిందో ఆయాభక్తుల స్వభావం ఏవిధంగా ఉందో పరిశీలించవలసి ఉంది.

‘భగవంతుని మీద మిక్కిలి ప్రేమ కలిగి ఉండడమే భక్తి’ అని తెలుపుకున్నప్పటికీ ఆర్త, అర్హతి, జిజ్ఞాస, జ్ఞాని అనే నాలుగు రకాల భక్తులున్నట్లు భగవద్గీత తెలియజేస్తోంది.³² క్లേശ పరిహారార్థం భగవంతుని ఆశ్రయించినవారు (ఉదా. గజేంద్రుడు, ద్రౌపది) ఆర్తులు. పాప పరిహారాన్ని కోరి భగవంతుని ప్రార్థించేవారు అర్హార్థులు. ఏమిటో తెలుసుకుందామన్న కోరిక ‘జిజ్ఞాస’. ఈ జిజ్ఞాస కలవాడు జిజ్ఞాసువు. తాత్పర్యం సర్వదా భగవత్సమాహిత చిత్తుడై భగవంతుని యందే భక్తి కలిగి ఉన్నవాడు జ్ఞాని.

“గుణ మహాత్మ్యవక్త, రూపావక్త, పూజావక్త, స్మరణావక్త, దాస్యావక్త, సఖ్యావక్త నాత్మల్యా వక్త, కాంతావక్త ఆత్మవివేదనావక్త, తన్మయతావక్త, పరమ విరహావక్త రూపా ఏకధా ఆపి ఏకాదశధా భవతి”³³

అంటూ వారదభక్తి సూత్రాలలో ఆనక్తి పూర్వకమైన భక్తిలోని రకాలు తెలుపబడ్డాయి. మారసాగరంలోని భక్తి రసామృత దారలో

**దైరాగ్య పూర్ణభక్తి వైధీభక్తి (నవవిధభక్తి) ప్రేమరూప భక్తి, పుష్టి
మార్గభక్తి, అద్వైతపూర్వకభక్తి' 34**

అనే విధానాలు వివరించబడ్డాయి.

నవవిధ భక్తులు

భక్తి త్యాగరూపమైనదేగాని కోరికతో కూడినది కాదు. భక్తులు ధన సంతతి స్వర్గాదులనే కాక మోక్షాన్ని కూడా కోరరు. కోరికలతో కూడినది ఉత్తమ భక్తికాదు. యదార్థ భక్తులు సాలోక్యాన్నీ సార్వీసీ సామీప్యాన్నీ సాయుజ్యాన్నీ దేనినిచ్చినా కూడా తృప్తి పొందరని కపిల భగవానుడన్నాడు. 35 భక్తి ప్రభాసంతోనూ సేవా ప్రకాశంతోనూ పోలిస్తే మోక్షమనేది మహా మోహాతిమిరమే అని భక్తుడి ఉద్దేశ్యం. అటువంటి నిస్వార్థమైన భక్తి భాగవతంలో నవవిధ లక్షణాలతో కనిపిస్తుంది.

“శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోఃస్మరణం పాదసేవనం
అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనం
ఇతి పుంసార్చితా విష్ణోభక్తిశ్చేన్నప లక్షణా
క్రియతే భగవత్పద్మా తస్య న్యేధీతముత్తమమ్” 36

త్రికరణ శుద్ధిగా సఖ్యం శ్రవణం దాస్యం వందనం అర్చనం సేవనం కీర్తనం చింతనం ఆత్మనివేదనం అనే నవవిధ లక్షణాలను కలిగి వారిని నమ్మినట్లయితే అంతకన్నా భద్రమైనది మరొకటి ఉండబోదని ఉదాహరణ ప్రాయంగా భక్తుల చరిత్రలను వ్యాఖ్యానించి భక్తిని రసస్థితికి చేర్చినది పోతన భాగవతం.

నవవిధ మార్గాలలో పయనించిన భక్తులుగా భ్రమణానికి పరిక్షిత్తు, కీర్తనానికి నారదుడు, స్మరణానికి ప్రహ్లాదుడు, పాదసేవనకు కృష్ణుని భార్యలు, బలిచక్రవర్తి,

అర్చనకు అంబరీషుడు, వందనానికి కుంభీరాండవులు, దాస్యానికి అక్రూరుడు, సభ్యానికి కుచేలుడు, ఆత్మవివేదనకు గజేంద్రుడు, భీష్ముడు ఉదాహరణలుగా చెప్పుకోవచ్చును.

ముందుగా ఈ భాగవతోత్తముల మార్గాలను భాగవతంలో తీర్చిదిద్దిన తీరు పరిశీలించడం సమంజసం.

త్రవణం - పరీక్షిత్తు

పదా పరమేశ్వరుని గాథలు ఆలించడం వాని గాథలు ప్రేమతో చదవడం వాని లీలలు వివగోరడం, వివడంలో తన్మయులై పర్యం మరచిపోవడం శ్రవణభక్తి³⁷.

ఏవరు భాగవత కథామృతాన్ని ప్రవులతో విని మనసుతో అస్వాదిస్తారో వారు విషయ సుఖాలకు లొంగినివారై శ్రీహరి పదకమలాలను ఆరాధించి పవిత్రులై ముక్తిని పొందుతారు.³⁸ దీనికి ఉత్తమ ఉదాహరణ పరీక్షిత్తు.

ఉత్తరాభిమన్యుల పుత్రుడైన పరీక్షిత్తు ఆగర్భ భక్తి తత్పరుడు. తల్లి గర్భంలో ఉండగానే అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన బ్రహ్మస్త్రం బారినపడి తల్లడిల్లి 'అంగుష్ఠమాత్రదేహుడిగా ఆవిర్భవించి తనను గర్భంలో బ్రహ్మస్త్రం బారిననుండి కాపాడి అంతర్దానం పొందిన విష్ణుని' గాంచిన దన్యాత్ముడు. పరీక్షిణ ప్రాణాలతో జన్మించిన అనంతరం తల్లి గర్భంలో మునుపు తాను జూచిన విభుని అమర్యానిస్తూ ప్రపంచంలో మన్ననరులలో అతను కనిపిస్తాడమోనని పరీక్షిస్తూ ఉండేవాడు కనుకనే అతను పరీక్షిత్తుని పిలువబడ్డాడు.

తాను చేసిన పొరపాటుకు శృంగి ఇచ్చిన శాపానుసారం ఏడు రోజులలో తక్షకునిచేత మరణం పొందుతానని తెలిసి పశ్చాత్తాపపడి గంగాతీరంలో నిరశన దీక్షతో ప్రాయోపవిష్టుడై శాపాన్ని అమర్యులచదానికి దైర్యంగా సిద్ధపడ్డాడు. చిత్తం గోవింద పదాయత్తం గావించి -

“చూడుడు నా కల్యాణము
పాడుడు గోవిందుమీది పాటలు దయతో
నాడుడు పారిభక్తుల కథ
లేడహములలోన ముక్తికేగగ నిచటన్” 39

అంటూ ఏడు రోజులు మునులు పారికీర్తన గావిస్తే తాను విని ముక్తి నొందుతానని అన్నాడు. మరణం దగ్గర పడ్డ పరీక్షితు పూజలు యజ్ఞయాగాలు చేసే మానసిక స్థితిలో లేడు. పరీక్షితు భక్తాగ్రేసరుడు. భక్తిసముద్రం ఉప్పొంగినకొద్దీ కర్మనావలు ఎందుకూ కొరగావు. ఆ భగవంతుని కథలు వినడమూ అతనిని పదే పదే తలచుకోవడమనే దృఢమైన ఓడలే పనికి వస్తాయి. ‘నిర్వేదమూలో ద్విజశాప రూపః’ (1-19-14) అని శృంగి శాపాన్ని అనుగ్రహంగా తలచాడు. అందుకే శ్రవణ మార్గాన్ని ఎన్నుకున్నాడు పరీక్షితు.

పరీక్షితును అనుగ్రహించ దలచిన శుకమహర్షి తాను తన తండ్రి వ్యాసుని ద్వారా గ్రహించిన భాగవతామృతాన్ని పరీక్షితుకు ప్రసాదిస్తానని దానివల్ల విష్ణు సేవా బుద్ధి విస్తరిల్లుతుందని అన్నాడు. భవభయాన్ని పోగొట్టే మార్గాన్ని తెలియజేశాడు. భయం లేని స్థితి ముక్తి. భవ భయాన్ని పోగొట్టడమంటే ముక్తి నిష్పడమే. ఆ ముక్తిని భాగవత శ్రవణం ద్వారా పొందడానికి సన్నద్ధుడయ్యాడు పరీక్షితు. భాగవత గాథనాకర్ణించడానికి ముఖ్యమైన అర్హత వైరాగ్యం. దానికి సంపూర్ణ అధికారి అయిన పరీక్షితు

“మతుల హితుల విడిచి చుట్టాలవిడిచి యి
ల్లాలి విడిచి బహుబలాళి విడిచి
రాజు హృదయ మిడియె రాజీవ నయనుపై
ధనము విడిచి జడ్డుదనము విడిచి” 40

మృత్యుభయాన్ని నిరసించి ధర్మార్థ కామాలు సన్యసించి, పురుషోత్తముని మీద చిత్తాన్ని విన్యసించి వారిలీలా లక్షణాల నాకర్షించడానికి మహోత్సాహంతో శ్రద్ధతో పూనుకొన్నాడు.

శుకుని భాగవతగాథా సుధాసాగరంలో పరీక్షిత్తు ఓలలాడాడు. పరిపూర్ణ భగవత్తత్వాన్ని శుకుని ద్వారా గ్రహించాడు. శుకుని మాట ప్రకారం కుశాసనుడై జనార్దనుని చింతించసాగాడు. ముని శాపబద్ధుడై తక్షకుని విషాగ్నిచేత భస్మీ భూతుడయ్యాడు. భాగవత శ్రవణం పలితంగా ముక్తిని పొందాలన్నది పరీక్షిత్తు ద్యేయం. ప్రాణబీతి ముందు నుంచీ లేదు. తాను మరణించేలోగా ముక్తిని పొందే ప్రయత్నం చేయాలన్నదే పరీక్షిత్తు కోరిక. అది అనాయాసంగా శుకుని ద్వారా శ్రవణ భక్తి మార్గాన లభించింది. తక్షక విషాగ్ని అన్నది కేవలం కారణం మాత్రమే. శ్రవణ భక్తి మననం ద్వారా జ్ఞానం తత్ఫలితంగా వైరాగ్యం మోక్షానికి సోపానాలయ్యాయి.

కీర్తనం - నారదుడు

భగవంతుని గుణాలనూ రూపాన్నీ వర్ణిస్తూ కీర్తిస్తూ గానం చేయడమే కీర్తనం. సంకీర్తనం చేస్తూ తరించినవాడు నారదుడు.

'తన చేతి వల్లకీ తంత్రి చయంబున సతత నారాయణ శబ్ద మొప్పనానన సంభూత వారిగీత రవ సుధాదారల'తో సర్వకాలాల్లోనూ వారిగీతాలనే పాడుకుంటున్నట్లుగా చిత్రించబడ్డాడు.

అమభవ పూర్వకంగా వ్యాసునికి ఇచ్చిన సందేశంలో -

'హరివామస్తుతి వేయు కావ్యము మనర్థాంభోజహంసావళి
మరుచి భ్రాజితమైన మానవ వరస్సృర్తిన్ వెలుంగొందు శ్రీ

హరినామస్తుతిలేని కావ్యము విచిత్రార్థాన్వితంబయ్యుశ్రీ
కరమై యుండదయోగ్య దుర్మతి నవత్మాకోలగర్తాక్షతిన్' ⁴¹

అంటూ హరికీర్తనకున్న ప్రాముఖ్యాన్ని తెలియజేశాడు. హరిలీలావర్ణన మనేది సంగీతపరమై అది సంకీర్తన మవుతుంది. 'కీర్తించడమంటే నిరంతరం ప్రభునిపై పాటలు పాడి, పాడే సమయాన పరవశులై శరీరము మరచి నృత్యం సలపడం.' ⁴²

'నారదుడు ఎల్లవేళలా ఈశ్వరదత్తమై తనంత తానే మోగు వీణాలాపాలతో బాటు నారాయణ కదాగానం చేస్తూ చరించినట్లు' ⁴³ భాగవతం చెబుతుంది.

'తీర్థపాదుడైన దేవుండు విష్ణుండు
తన చరిత్ర మేమ దవిలి పాడ
జీరబద్ధవాని చెలువన నేతెంచి
ఘనుడు నా మనమున గానవచ్చు' ⁴⁴ ననీ

'ఈ సంసారంబను వననిధిలో మునిగి
కర్మవాంఛలచే వేదన పొందెడు వానికి
విష్ణుని గుణవర్ణనము తెప్ప' ⁴⁵

వంటిదన్నాడు నారదుడు. హరిగుణ కీర్తి వర్ణనా మాహాత్మ్యాన్ని గురించి చెప్పిన తీరు నారదుని భక్తి మార్గ విధానాన్ని తెలుపుతుంది. నారదుడు చరించే తీరులో నారదుని భక్తి మార్గవిధానం గోచరిస్తుంది. అన్ని ఘట్టాలలోనూ నారదుడు వీణ వాయిస్తూ హరికీర్తనం, గుణగానం గావిస్తూ ఉన్నట్లే తెలుస్తోంది.

'నాయించు వీణ నెప్పుడు
మ్రోయించు ముకుంద గీతములు జగములకున్
జేయించు చెవుల పండువు
నాయించు నఘాళి నిట్టి మతి మఱిగలదే' ⁴⁶

అని నారదుడు గురించి సూతుడు గొనియాడిన విధము వల్ల సంకీర్తనా భక్తి మార్గంలోనే నారదుడు చరించి, అకుంఠిత బ్రహ్మచర్య దీక్షను సాగించిన పరమ భాగవతోత్తముడని (భవబంధాలకు దూరంగా ఉండగలిగాడని) స్పష్టం అవుతోంది.

స్మరణం - ప్రహ్లాదుడు

స్మరణం లేదా చింతనం అనే పదానికి తలపు, జ్ఞప్తి, నిరంతర మననం అనే అర్థాలున్నాయి. పరమాత్మ రూపాన్ని భావించి ఒకే నామాన్ని తైలధారలా స్మరిస్తూ ఏకాంతవాసం కోరుతూ ప్రతిశ్వాసలోనూ ఆనామాన్నే ఉచ్చరిస్తూ ఉండే రీతిని స్మరణ భక్తి⁴⁷ అంటున్నాం.

ఈ విధమైన స్మరణం ద్వారా పరమాత్మను తన ఆత్మలో నిలుపుకున్న భాగవతోత్తముడు ప్రహ్లాదుడు. ప్రహ్లాదుడు సద్గుణవంతుడు. భక్తకోటికి ఆదర్శప్రాయుడు. ఉత్తమోత్తమ లక్షణాలన్నీ ప్రహ్లాదునిలో చోటుచేసుకున్నాయి⁴⁸ సాత్విక భావాలు కుదురుకున్న చోట అరిష్టద్యులకు తావుండదు. లౌకిక దృష్టి పన్నగిల్లుతుంది. వైరాగ్యం ఉద్భవిస్తుంది. ప్రహ్లాదుని దగ్గర వైరాగ్యం బాల్యం నుంచి దాస్యం చేసింది.

వైరాగ్యం నిండియున్న ప్రహ్లాదుని మనసు భగవచ్చింతనామృతంతో ఆర్ద్రమయింది.

‘హరి పదాంభోజయుగ చింతనామృతమున
నంతరంగంబు నిండి నట్టైన నతడు
నిత్య పరిపూర్ణుడగుచు నన్నియును మఱచి
జడత లేకయు నుండును జడుని భంగి’⁴⁹

ఈ జడత్వం దైహికం కాదు మానసికం. మానసిక జడత్వం వల్ల జీవితం యాంత్రికం అవుతుంది. మనిషి ఈ లోకంలో ఉన్నా లేనట్లే. ప్రహ్లాదునిది అదే స్థితి.

దైహికంగా చేసే కార్యాలలో మనస్సు లగ్నం కాలేదు. ఆయాకార్యాల పట్ల జడత్వం పొందిన మనసు హరిపాదాంబుజ ధ్యానంలో లగ్నమయింది.

“పానీయంబులు ద్రావుచుం గుడుచుచున్ భాషించుచున్
హాసలీ

లానిద్రాదులు సేయుచుం దిరుగుచున్ లక్ష్మించుచున్ పంతత
శ్రీనారాయణ పాదపద్మ యుగళీ చింతామృతాస్వాద సం
ధామందై మఱచెన్ సురారి సుతు డే తద్విశ్రమున్...”⁵⁰

సర్వకాల సర్వావస్థలలోనూ తైలధారలా నిరంతర ధ్యాన భజనలు సాగించాడు. వైరాగ్యం భక్తిని పెంచితే; భక్తి గుండె ధైర్యాన్ని, విశ్వాసాన్ని కలిగిస్తుంది. వ్యతిరేక శక్తులెన్ని పనిచేసినా ఎదుర్కొనే బలాన్నిస్తుంది. ఆ బలం బాల్యంలోనే ప్రహ్లాదునికి అట్టి. తన మనసును హరిభక్తి నుంచి మరల్చ జూసిన హరిద్వేషి అయిన తండ్రికి ఎదురు తిరిగేట్లు చేసింది. హరిభక్తి మానమన్న తండ్రికి నూటిగా సమాధానం ఇవ్వడం సైతం వృధాగా భావించిన ప్రహ్లాదుడు గురువుల వైపు తిరిగి

“ఇమమయస్కాంత నన్నిధినెట్లు భ్రాంత

మగు హృషీకేశు నన్నిధి నా విధమున

గరగుచున్నది దైవ యోగమునజేసి

బ్రాహ్మణోత్తమ చిత్తంబు భ్రాంతమగుచు”⁵¹ అని

“అంబుజోదర దివ్యపాదార వింద
చింతనామృతపాన విశేషమత్త
చిత్తమేరీతి నితరంబు చేరనేర్పు?”⁵²

అని అంటూ పరోక్షంగా తండ్రికే సమాధానమిచ్చాడు.

“చక్రి చింతలేని జన్మంబు జన్మమే
తరళ సలిల బుద్బుదంబుగాక
విష్ణు భక్తిలేని విబుధుండు విబుధుడే
పాదయుగము తోడి పశువుగాక”⁵³

అని అంటూ చక్రిని తలవని తన తండ్రి హిరణ్యకశిపుని జన్మ జన్మేకాదని ధైర్యంగా తామస ప్రవృత్తిగల తండ్రిని ఎదిరించి పలికాడు. దానికి కోపించిన తండ్రి బాదించి చంపించ జూసినా ‘హరినామ స్మరణామృత పానం’ గావించి ‘అమృతు’డయ్యాడు.

‘సదా శ్రీమన్నారాయణ పాదపద్మయుగళి చింతామృతాస్వాదనా దీమదైవ’⁵⁴ ప్రహ్లాదుడు తన తోటి బాలురకు సైతం తాను తల్లి గర్భంలో ఉండి నారదుని ద్వారా విన్న విష్ణుతత్వాన్ని బోధించి వారిని పారిభక్తులుగా మోక్షానక్తులుగా మార్చాడు.

చక్రి ఇందు గలదందులేడనే సందేహమే లేని ప్రహ్లాదుడు సర్వవ్యాపియైన పరమాత్మను తండ్రికి స్తంభంలో చూపి వరసింహాకృతిలోమన్న శ్రీహరి చేతిలో తండ్రికి ముక్తి ప్రసాదించి తండ్రి ఋణం తీర్చుకున్నాడు.

దుష్ట సంహారం గావించిన వరసింహుడు వరం కోరుకోమన్నినప్పుడు ప్రహ్లాదుడు వరదుడైతే కోరికలు వృద్ధి పొందకుండా వరమిమ్మన్నాడు. అయినా శ్రీహరి రాక్షసు రాజుగా మన్వంతరమంతా నిఖిల భోగాలను అనుభవించి తర్వాత

కర్మబంధాలను ఖండించుకుని కాలక్రమాన శరీరాన్ని వదలి ముక్త బంధుడై తనను (శ్రీహరిని) జేరుకునేట్లుగా వరం ఇచ్చాడు.

సేవనం (పాదసేవనం): బలి, రుక్మిణి

సేవ అనే పదానికి 'శుశ్రూష కోలువు' అనే అర్థాలున్నాయి. సేవ అష్టవిధాలు 1. భాగవత వాత్సల్యము, 2. భగవత్పూజ పట్ల అనుమోదం, 3. భగవదర్చన, 4. భగవద్విషయము నందదంభం, 5. భగవత్పథాశ్రవణేచ్ఛ, 6. స్వరనేత్రాంగ వికారం, 7. సదాభగవదనుస్మరణం, 8. అమాంసభక్షణం.

వాస్తవానికి వ్యవహారంలో రెండు రకాలుగా సేవకు అర్థం చెప్పుకోవడం జరుగుతుంది. తమ అవసరాలను సైతం తీర్చుకోలేని స్థితిలో ఉన్న రోగులకు, వృద్ధులకు, వికలాంగులకు సానుభూతితో, జాలితో నిష్పార్థంగా చేసే సాయం, ఇచ్చే చేయూత సేవగా పరగణింపబడుతుంది. ఇదే 'మానవసేవే మాధవసేవ' అనే నానుడికి దారి తీసింది. అదే విధంగా తమకన్నా అన్ని విధాలా ఉన్నత స్థితిలోనున్న జ్ఞానులు, గురువులు, మహాత్ములు అయిన వారిపట్ల గౌరవాభిమానాలతో, భక్తి ప్రపత్తులతో (వారు వారిపని చేసికొనగలిగిన స్థితిలో ఉన్నప్పటికీ) మనస్ఫూర్తిగా ఆనందంగా చేసే ప్రతిపనీ (పాదప్రక్షాళనం, పాదపూజ, వీచనతో విసరడం, పాదాలు ఒత్తడం, అన్నపానాదులు అందించడం వంటి సమస్త కార్యాలు) సేవే. ఇక్కడ జ్ఞానులను, మహాత్ములను, గురువులను భగవత్స్వరూపులుగా భావించి వారిని సేవించడం ద్వారా దైవాన్నే సేవిస్తున్న అనుభూతిని పొంది, భగవత్పూర్ణిద్యాన్ని పొందగోరే మానసిక స్థితికి చేరుకుంటారు.

భగవంతుని పరంగా భగవదర్చితంగా చేసిన పని ఏదయినా సేవ అనిపించుకుంటుంది.

సేవ అనేది భయంతోగానీ బలవంతంగా గానీ అనిష్టంగా గానీ చేసేది ఎంత మాత్రమూ కాదు. హృదయంలో ఆపరిమితమైన ప్రేమాభిమానాలు భక్తి ప్రపత్తులు కలిగి మనఃపూర్వకంగా ప్రభువు మనసెరిగి తన తృప్తికోసం చేసేది అది. ఇటువంటి సేవలో పాద ప్రక్షాళనానికి పాదపూజకు పాదాభివందనానికి పాదాలు పట్టడానికి ప్రాధాన్యం ఎక్కువ. ఆయాచర్యల ద్వారా తాము ఆ వ్యక్తికి లేదా ప్రభువుకు లేదా గురువుకు ఎంతగా అదీమలయినదీ స్పష్టం అవుతుంది. ఇదే సేవ. ఇటువంటి సేవ ద్వారా ధన్యులయిన భాగవతులు భాగవతంలో కొందరు కనిపిస్తారు.

చక్రవర్తి అయిన బలి యజ్ఞం చేస్తున్న సమయాన వచ్చిన వామనునికి 'వమస్కరించి తన గర్భియ నునిచి పాదంబులు దుడిచి, తన ప్రాణవల్లభ పసిండిగిండి మదకంబులు వోయ, నడుగుంగొమరుని చరణంబులు గడిగి తడియొత్తి తత్సమయంబున' ⁵⁷

“నటుని పాద శౌచివారి శిరంబున

బరమ భద్రమమచు బలినహించె” ⁵⁸

చక్రవర్తి అయినప్పటికీ బాలుడైన బ్రాహ్మణవటువు పట్ల ఉన్న గౌరవాభిమానాలు ఆ బాలుని భగవత్పూజనిగా తలచిన ఉద్దేశం ఈ పాదసేవ చేసిన విధానంలో వ్యక్తమవుతుంది. ఈ సేవ చేసిన బలి తన సర్వస్వం భగవదర్పితం గావించి, భగవచ్ఛరణారవిందాన్ని శిరస్సున దాల్చి ధన్యుడయ్యాడు.

భగవంతుని సర్వవిదారా సేవించే భాగ్యం కృష్ణుని పతులకే దక్కింది.

“ఇంటికి వచ్చిన వెదురేగు దెంచుచు

నానీత నస్తువులందు కొనుచు

పావర్ల మణిమ యాననములు వెట్టుచు

బదములు గడుగుచు భక్తితోన

సంవాసిత స్నాన జలములందిచ్చుచు
సద్గంధ వస్త్రభూషణములొసగి
యిష్టే పదార్థంబు లిడుచుదాంబూలాదు
లొనగుచు వివరుచునోజమెఱసి

శిరముదువ్వుచు శయ్యపై జెలుపు మిగుల
నడుగు లొత్తుచు దాసీ సహస్రయుక్త
లయ్యు గొలిచిరి దాసులై వారినుదారు
ద్వారాధిప వదనలు దారు దగిలి”

అనే పద్యం సేవ ఆనే పదానికి అద్దం పట్టినట్లుగా ఉంది. వేలకొలది దాసీలున్నా తామే కృష్ణునికి దాసులై సేవచేశారు. సర్వస్వం అర్పించగలిగినప్పుడే ఎదుటి వ్యక్తి కోసం ఎటువంటి పని అయినా ప్రీతితో చేయడం సాధ్యమవుతుంది.

పదారు వేల మందీ కృష్ణుని పతిగా భావించి పతిసేవ జేసి పతివ్రతలుగా తెలియబడుతున్నా రుక్మిణి కృష్ణుని కేవలం పతిగానే కాక పరమాత్మగా కూడా విశ్వసించి సేవించిన భక్తురాలు.

“జలజనాభ! నకల జగదంతరాత్మవై
నట్టిదేవ నీ పదారవింద
యుగళి సానురాగ యుక్తమైనామది
గలుగువట్లు గాక దలపు మనఘ”

అంటూ జలజనాభుని పాదసేవ కోరుకుంది. ఆకారణంగా “అన్నదీయ సంసేవయకావి యవ్యము భజనవపు పుట్టిన వాట మండి” అని కృష్ణుడు సంతసించి రుక్మిణి పట్ల బద్ధానురాగుడయ్యాడు.

మిథిలానగరవాసి శ్రుతదేవుడనే బ్రాహ్మణోత్తముడు, బహుళాశ్వుడుగా ప్రసిద్ధి కెక్కిన మిథిలా నగరరాజు కృష్ణుని పద సేవకు నోచుకున్న భాగవతులు.

అర్చనం - అంబరీషుడు

‘స్తోత్ర పాఠాలతో శాస్త్రయుక్తంగా ప్రభుని సర్వాంగాలను పూజించడం, దూపదీప నైవేద్యాలు నీరాజనాలు అర్పించి బహువిధ పుష్పాలతో శృంగారించడం’⁶² అర్చనాభక్తి. అర్చన మంటే పూజ. ఈ అర్చన విధానానికి అంబరీషుని ఆదర్శంగా చెప్పుకోవచ్చు. అంబరీషుడు భగవంతుని అర్పించి తరించిన భాగవతుడు.

“చిత్తంబు మధురిపు శ్రీపాదములయంద

వలుకులు హరి గుణ వత్సమంద

కరములు విష్ణు మందిర మార్జనములంద

శ్రవణములు హరికథాశ్రవణ మంద

చూపుల గోవింద రూప వీక్షణమంద

శిరముగేశవ నమస్కర్తులయంద

పదములీశ్వర గేహవరిసర్పణములంద

కామంబు చక్రికైంకర్యమంద

వంగమమృత జన తమ వంగమంద

ఘ్రాణమసురారి భక్తాంఘ్రికమలమంద

రసన తులసీ దళములంద రతులు పుణ్య

వంగతుల యందు యారాజచంద్రమునకు”⁶³

సర్వకర్మలు భగవదర్పణం జేసి శ్రీహరిని అర్పించాడు అంబరీషుడు. సర్వం విష్ణుమయంగా తలచి ‘రాజర్షి’ అయి రాజ్యపాలన గావించాడు. హరిద్యానం వలన పెంపొందిన భక్తి చహిక మఖాలపైన వైరాగ్యాన్ని కలిగించింది.

అతనికిహమానె హరులందు గరులందు

ధనములందు గేళివనములందు

బుత్రు లందు బంధు మిత్రులయందును

బురమునందు నంతిపురమునందు'64

సంసార వ్యామోహం లేక భక్తి వైరాగ్య పరవశుడైన అంబరీషునికి శ్రీహరి తన చక్రాన్ని రక్షణగా ఉంచాడు.

అర్చన విధానంలో భాగాలు - వ్రతాలు, ఉపవాసాలు, పూజలు. అంబరీషుడు ద్వాదశీవ్రతం చేసి కార్తీక మాసాన మూడు రాత్రులుపవసించాడు. హరిని అభిషేకించి పూజించాడు.

అనంతరం అంబరీషుడు సంపూర్ణ విరక్తుడై రాజ్యాన్ని కొడుకులకిచ్చి అరణ్యాలకు పోయి తపస్సుచే చివరకు హరిని చేరాడు.

వందనం - కుంతి, పాండవులు

'అన్నిటా భగవంతుడు కలడని భావించి జీవకోటి అంతటికి నమస్కరించడం వందన భక్తి. కనిపించే జగమంతా ఆ పరమాత్మ స్వరూపం అని అన్నిటికీ ఉత్కృష్ట స్థానాన్నిచ్చిన విధానం ఇందులో కనిపిస్తుంది'.65 భక్తిమార్గంలో వందనానికి ప్రముఖ స్థానం ఉంది. ఎదుటి వ్యక్తి మీద ఉండే గౌరవాన్ని భక్తిని నూచించే సులభమైన చర్య వందనం ఒక్కటే. నమస్కారం స్తుతి స్తోత్రం అనే ఆర్థాలు వందనానికి ఉన్నాయి.66

కుంతి, పాండవులు, ద్రౌపది తమ దుఃఖవేళల్లో నిస్సహాయ స్థితిలో హరికి కేవలం వందనమాచరించి, స్తుతించి తమకు కలిగిన కష్టాలనుంచి విముక్తిని పొందారు. వందనాచరణం ద్వారా వారు సర్వకాల సర్వావస్థలలోనూ కృష్ణుని కృపకు పాత్రులయ్యారు. ఆ మార్గంలోనే కృష్ణుని మనసు చూరగొని కృష్ణుని

తమకు సారథిగా, సచివునిగా, వియ్యముగా, నఖునిగా, బంధువుగా, విభునిగా, గురువుగా, దేవరగా చేసుకోగలిగారు.

ఉత్తర గర్భస్థ శిశువును ఆశ్వత్థామ ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రం నుంచి రక్షించిన సందర్భంలో కుంతి ఎన్నో విధాల స్తుతించి వందన మాచరించింది.

పురుషుండాధ్యుడు ప్రకృతికి
బరుడవ్యయుడఖిల భూతబహిరంతర్యా
మరుదును లోకనియంతయు
బరమేశ్వరుడైన నీకు బ్రణతులగుపారీ!" 67

అని తమకు సర్వకాల సర్వావస్థలలోనూ అనేక విధాల రక్షించిన కృష్ణునికి ప్రణతులర్పించింది.

చిత్రం భగవదాయత్రమయితే భక్తి వెల్లువయితే కలిగేది సరమాత్మ జ్ఞానం. తత్ఫలితంగా మోహవిచ్ఛేదనమయి వైరాగ్యం కలుగుతుంది. ఆ స్థితిని పొందిన కుంతి 'నాకు మోహ విచ్ఛేదనము పేయుమయ్యా' అంటూ కోరుకుంది.

శ్రీకృష్ణా! యదుభూషణా! నరసఖా! శృంగారరత్నాకరా
లోకద్రోహి నరేంద్ర వంశ దహనా! లోకేశ్వరా! దేవతా
నీక బ్రాహ్మణ గోగణార్తిహరణా! విర్వాణ సంధాయకా!
నీకున్ మ్రొక్కడ ద్రుంపవే భవలతల్ నిత్యామకంపానిధీ!" 68

అని ప్రార్థిస్తూ సంసార బంధనాలు తెంపమని కోరుతూ వందన మాచరించింది.

దాస్యం : అక్రూరుడు

పేవ, పని అనే అర్థాలను దాస్యం అనే పదం సూచిస్తుంది. శ్రీధరీయ వ్యాఖ్యానం దాస్యం అనే పదానికి కర్మార్థణమని నిర్వచించింది. "తాము చేసే పని భగవదర్పణంగా భగవంతుని కోసంగా చెయ్యడం దాస్యభక్తి కింకర శబ్దంతో

కైంకర్యం అనే మాట వచ్చింది. దాసత్వానికి సేవకూ భేదం ఉంది. సేవ తమకు వచ్చిన తీరులో తమ తప్పి దీర ప్రభువు ఇష్టాన్ని గ్రహిస్తూ సమయానుకూలంగా చేసేది. దాసత్వమనేది ప్రభుని ఆజ్ఞ మేరకు ప్రభువు చెప్పినట్లుగా చేసేది. ఇందులో దాసుడి సొంత ఆలోచనకు తావులేదు. నవవిధ భక్తిమార్గాలలో దాస్యభక్తితో భగవంతుని సేవించి తరించిన భక్తులు అక్రూరుడు, ఉద్ధవుడు, ఆంజనేయుడు.

అక్రూరుడు కృష్ణభక్తుడు. దనుర్యాగ మనే మిషన్ ఆ కృష్ణుని రప్పించి. వధించాలనే తలంపుతో నున్న కంసుడు కృష్ణుని మధురకు తీసుకువచ్చే కార్యం అక్రూరునికి అప్పజెప్పాడు. ప్రభువు చెప్పిన పనిని ఎటువంటి వ్యతిరేకతా లేకుండా అమలు పరిచి కృష్ణుని, బలరాముని ఒప్పందావనం నుండి మధురకు తీసుకు వచ్చాడు. కంసునికి దాస్యం చేస్తున్న అక్రూరుడు కంసు ప్రభువు తనకు అప్పజెప్పిన కార్యానికి ఏ మాత్రం చలించక

వైరముతోడనైన గెలువన్ ననుబంచి ఘటంబు సేసెని

ష్టోరణమైన ప్రేమనిదె, కంసుని బోలు సఖుండుగల్గునే ' 70

అంటూ తననాకార్యానికి నియోగించి అయినా తనకు గోవిందుని దర్శించే భాగ్యం కలిగించినందుకు కంసుని పొగిడాడు. అప్పటిదాకా కంసుని మాటను పాటించిన అక్రూరుడు కృష్ణుని చరికి వచ్చిన వెంటనే కృష్ణునికి దాసుడయిపోయాడు. యమునా జలంలో కృష్ణుని రూపాన్ని చూసి తరించిన అక్రూరుడు మధురకు వచ్చిన వెంటనే బలరామకృష్ణులను -

“నా యింటికి విచ్చేయుము

నీ యంధ్రు సరోజరేణు నికరము సోకన్

నా యిల్లు వనిత్రం బగు

శ్రీయుత నీ భటుని బెద్ద పేయందగదే” 71

అని ప్రార్థించి తాను కృష్ణుని భటుడినని అంటే దాసుడునని కృష్ణుని మాట తాను ఆచరిస్తానని తెలియజేశాడు. కంసుని వధానంతరం వస్తానన్న కృష్ణుని వలుకులు తలదాల్చి కంసుని వద్దకు వెళ్ళి రామకృష్ణుల ఆగమన వార్త చెప్పి తన కార్యాన్ని నిర్వహించాడు.

కంసు వధానంతరం తన యింటికి ఉద్ధవ బలరామ సహితుడై వచ్చిన కృష్ణుని పూజించి, కృష్ణుని పాదాలు తన తొడల మీదవుంచుకున్నాడు. కృష్ణుని పరాత్పరునిగా ఎరిగిన అక్రూరుడు తనివితీరా కీర్తించి చివరకు నానాధనాగార కాంతా పుత్రాదుల తోడి బంధాన్ని తెంపమని కోరాడు. తద్వారా నైరాగ్యాన్ని ప్రసాదించమని కోరాడు. దానికి కృష్ణుడు అక్రూరుడన్నిటికీ అర్హుడేనని తెలిపి “పరమ భాగవతుండవైన నీవు మాక భీష్టుంబు లొనరింప నర్హుడవు” అని ఆదరించి హస్తినలో పాండవులు పుత్రమోహితుడైన ధృతరాష్ట్రుని వద్ద ఉన్నారని వారి వద్దకు పామ్మని చెప్పాడు. కృష్ణుని ఆనతిమేరకు అక్రూరుడు హస్తినకు పాండవుల క్షేమం తెలుసుకుని కుంతి ద్వారా కొరవుల దురాగతాలువిని ధృతరాష్ట్రునికి హితబోధ గావించి వచ్చి రామకృష్ణులకు ఆస్తి వివరించి చెప్పాడు. ఈవిధంగా దాసత్వం వహించి, కార్యనిర్వహణ గావించి కృష్ణుని ప్రీతి కలిగించి తరించాడు.

సఖ్యం - కుచేలుడు, అర్జునుడు

‘ఉపాస్యని భక్తుడు సఖునిగా భావించి ఆహేతుకమైన ప్రేమపూర్వక వ్యవహారం చెయ్యడం సఖ్యభక్తి.’” ఇష్టదేవునికి అంతరంగ నఖునిగా ప్రేమమయమైన నిష్కార్యమైన భావం కలిగి ఉండడం దీని ప్రధాన లక్షణం. అంతేకాదు భగవంతుని స్నేహితునిగా భావించి భగవద్గుణాలను అలవరుచు కోవడం సఖ్యభక్తి. కుచేలుడు, అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని స్నేహితునిగా పొంది తరించినవారు.

కుచేలుడు

కుచేలుడుగా పేరు తెచ్చుకున్న సుదాముడు గోవిందసఖుడు. సాందీపని వద్ద గురుకుల వాసంలో సుదాముడు కృష్ణునితో కలిసి విద్యాభ్యాసం చేసినవాడు. 'మానధనుడు, విజ్ఞాన రాగాది విరహిత స్వాంతుడు, శాంతుడు, ధర్మవత్సలుడు, ఘనుడు విజితేంద్రియుడు బ్రహ్మవేత్త అయి భరింపరాని దారిద్ర్యంలో ఉన్నా ఇతరుల నడుగబోక 'తనకు తానబ్బినట్టి కాసు పదివేల నిష్కముల్'గా భావించి జీవిస్తూ పుత్రదారాభిరక్ష 'ఒకవిధం'గా⁷³ నడుపుతున్నాడు. ఇటువంటి పరిస్థితిలో భార్య ప్రోద్బలంతో కృష్ణుని దగ్గరకు పోవసిద్ధమయ్యాడు. 'కృష్ణుని దగ్గరకు వెళ్ళడం 'ఇహపర సాధనమగునని' మదిలో తలచాడు. భార్య ఇచ్చిన అటుకులను తీసుకుని 'గోవింద సందర్శనోత్సాహి' అయి బయలుదేరాడు కుచేలుడు.

తననుపేక్షించడని ఎంతో నమ్మకంతో ద్వారకకు వచ్చిన మిత్రుని కృష్ణుడు ఎందుకుపేక్షిస్తాడు? అల్లంత దూరం నుంచి కుచేలుని చూసి వచ్చి కౌగిలించుకుని 'బంధు స్నేహ స్ఫురణ'తో తీసుకువచ్చి తన తల్పం మీద కూర్చోబెట్టాడు. అంతేకాక ఆ పేద విప్రుని పాదాలు కడిగి, ఆ జలాన్ని తలమీద జల్లుకున్నాడు కృష్ణుడు. ముందుగా విప్రోత్తముని పూజించే విధానాన్ని కృష్ణుడు ఆచరించాడు. ఆ అపూర్వ స్వాగతానికి, సాదరాభిమానాలకు కుచేలుడు "మేనం బులకాంకురం బులంకురింప. నానంద బాష్పజలబిందు సందోహు" డయ్యాడు. ఆ తరువాత బాల్యమిత్రునిగా చేరదీసి బాల్యం నాటి ముచ్చట్లు గుర్తు చేసుకుని ఎంతో ఆనందించాడు.

'.....తలన గృహక్షేత్ర ధనదార పుత్రాదులందు

నీ చిత్రంబు చెందకుంట తోచుచున్నది...'74 అని

‘మనంబున గామ మోహితులుగాక

యర్థిమై యుక్త కర్మంబులాచరించి

ప్రకృతి సంబంధములు వాసి భవ్యనిష్ఠ

దవిలి యుందురు కొందరుత్తములు భువిన్’⁷⁵

అని తన కరుణా కటాక్షాలను పొందడానికి కుచేలుని కున్న ఆర్థతను పరోక్షంగా స్పష్టం చేశాడు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ. అంతేగాక తన భక్తులు భవ్యవాన్ని దాటడంలో సందేహం లేదనీ తెలిపాడు.

“సకల భూతాత్మకుండునైన యేను దపోయజ్ఞ దానశమదమాదుల చేత సంతసింప”⁷⁶ నని “నాయందు భక్తిచేసి నాకునుపాయనంబుగనేమి పదార్థంబు దెచ్చితి? నప్పదార్థంబు లేకమాత్రంబైన బదివేలుగా నంగీకరింతు నట్లుగాక సీచవర్తనుడై మధ్యక్తి దగులసి దుష్టాత్ముండు హేమాచలతుల్యులైన పదార్థంబు నొసంగిన నది నామనంబునకు సమ్మతంబు కాదు”⁷⁷ అని తనకోసం భక్తితో ఏమి తెచ్చావని అడగడంలో తనభక్తులు ఏవిధంగా ఉండాలని భగవంతుడు కోరుకుంటున్నాడో వ్యక్తమవుతుంది. అంతేకాక కుచేలుడు తన సఖుడే అయినా (సఖ్యం భక్తిలో భాగం కాబట్టి) ఆ సఖుడు తనకోసం తెచ్చినది భక్తితో లేస్తేనే స్వీకరిస్తానని సూచించాడు. ఆ భక్తియేలేనినాడు ఏం తెచ్చినా వద్దన్నాడు.

“దళమైన బుష్పమైనను

ఫలమైనను పరిలమైన బాయని భక్తీన్

గొలిచిన జనులర్పించిన

వెలమిని రుచిరాన్మముగనె యేను భుజింతున్”⁷⁸

అని అన్నాడు అయితే ఇవన్నీ సఖునికి చెప్పవలసిన పనేమిటి? తనను ఏ దృష్టితో చూసినా భక్తి అనేది మనసులో ప్రధానంగా కలిగి ఉంటే దానికి సార్థకత అని

తెలియజేయ దానికేననిపిస్తుంది. ఇంత చెప్పినా తాను తెచ్చిన అటుకులు 'దగనర్చింపను నేరక మోము వాంచి వలుకక యున్నాడు' కుచేలుడు. అయితే అది శ్రీకృష్ణుని మాటలు అర్థం చేసుకోలేదని కాదు. ఆ పరమాత్మ కోరే భక్తి తనలో ఉందా అని సందేహించసాగాడు కుచేలుడు. నిజమైన భక్తుడు తనను భక్తుడినని చాటుకోడు. ఎంతభక్తి కలిగి వున్నా ఆ పరమాత్మను తప్పి పరిచేభక్తి తన వద్ద లేదనే బావిస్తాడు. తన భక్తిలో ఏం లోపముందోననే తలుస్తూ ఉంటాడు. నిజానికి అటువంటివాడే నిజమైన భక్తుడు. భక్తుడు తనను తాను గుర్తించకున్నా ఆ పరమాత్మ భక్తుని మనస్థితిని తప్పక గ్రహిస్తాడు. ఇదే జరిగింది కుచేలుని విషయంలో.

'ఇతండు పూర్వభవంబున నైశ్వర్య కాముండై నన్ను సేవింపడు ఐనను నిక్కుచేలుండు నిజకాంతా ముఖోల్లాసంబు కొఱకు నాయెద్దకుంజను దెంచినవాడు. ఇతనికి నింద్రాదులు బడయరాసి బహువిధంబులైన సంపద్విశేషంబు లీక్షణంబయ్యెడ గూర్చవలయు' 79 నని తలచి కుచేలుని కొంగున నున్న అటుకులు తానే తీసి పిడికెడు అరగించాడు. ఇక్కడ కుచేలుడు సేవించినది ఐశ్వర్యం కోసం కాదు. నిజానికి కృష్ణుని చేత సేవలందుకున్నాడు. భగవంతుడే మెచ్చి సేవ చేసేటటువంటి ఉన్నత వైఖరి కుచేలునిది. కేవలం భార్యను సంతోషపరచాలని ఆ కారణంగా కృష్ణుని దర్శనం చేసుకోవచ్చునని కృష్ణుని దగ్గరకు వచ్చాడు. అటువంటి నిష్కాముడైన భక్తుని కటాక్షించడానికి పరమాత్మ ఎంతమాత్రం జాగుచేయడు. అందుకే ఇంద్రాదులు కూడా పొందలేని బహువిధాలైన సంపద్విశేషాలు క్షణంలో సమకూర్చాడు. అయితే ఈ విషయం కుచేలునికి తెలియలేదు.

బాల్య సఖుడయిన పరమాత్మ ఇచ్చిన ఆదరానికి ఎంతో సంతోషించి 'సమదిక స్వర్గ భోగాను భవుండుగా' తలుస్తూ ఆ మర్నాడు 'నందనందన సందర్శనానంద లోలాత్ముడై' తన మనసులో

నాపుణ్య మరయనెట్టిదా

యాపుణ్యనిధిం బ్రశాంతునమృతునఖిల

వ్యాపకు బ్రహ్మణ్యుని జి

ద్రూపకు పురుషోత్తముని బరుంగనుగొంటిన్' ⁸⁰

అని పొంగిపోయాడు. నిజానికి కృష్ణుడు కుచేలుని చేతిలో ఏ ధనాన్నీ ఉంచలేదు. అయినా కుచేలునికి ఆ దృష్ట్యేలేదు. కృష్ణుడు తన చిన్ననాటి సఖుడే అయినా అతనిని అమృతునిగా అఖిల వ్యాపకునిగా కనుగొన్నానని పరవశించాడు. ఈ 'కనుగొనుట' సఖుని పరమాత్మగా గుర్తించడమే. అటువంటి బ్రహ్మానందాను భూతి నోలలాడిన వానికి లౌకిక సంపదలేపాటి ఆనందాన్ని ఇస్తాయి? తనకు అటువంటి సంపదలివ్వక పోవడానికి గల కారణాన్ని కూడా కుచేలుడు ఊహించాడు.

'శ్రీనిధి యిట్లు నన్ను బచరించి ఘనంబున విత్తమేమియు

న్నీని తెఱంగుగానబడెనెన్న దరిద్రుడు సంపదంధుడై

కానక తన్నుజేర' డని కాక శ్రీతార్తిహారుండు సత్కృపాం

బోనిధి పర్వవస్తు పరిపూర్ణునిగా నను జేయుకుందునే' ⁸¹

అని తృప్తి పడ్డాడు. నిధికన్నా పరమాత్మ సన్నిధే సుఖం అని సంతోషించాడు. అయినా గృహానికి చేరిన కుచేలునికి సకలైశ్వరాలు కంటబడ్డాయి. ఆ ఐశ్వర్యాన్ని స్వీకరించి 'సుఖంబున నుండ నట్టి యెడం దనకు మనోవికారంబులు వొడమకుండ వర్తించుచు' ⁸² హరిదయావలోకనం వల్లనే తనకివన్నీ కలిగాయని తలచాడు.

కుచేలుడానందించినది హరి ఇచ్చిన లౌకిక సుఖాలకు మాత్రమే కాదు. కృష్ణుడు అటుకులు తినబోతూ 'ఇంద్రాదులు బడయరాని బహువిధంబుల సంపద్విశేషంబు' లిస్తానని భావించడంలో కేవలం లౌకిక సంపదలే ఇమిడిలేవు.

కేవలం లౌకిక సంపదలిచ్చి భగవంతుడు తన భక్తుని దూరం చేసుకోడు. బహువిధాలైన సంపద్విశేషాలలో ఇంద్రాదులకు కూడా లభ్యం కాని జ్ఞాన వైరాగ్య భక్తి సంపదలు కూడా ఉన్నాయి. అందుకే అన్ని సుఖాలు అనుభవిస్తూ కూడా 'మనో వికారంబులు వొడయకుండా' ఉన్నాడు. 'గోవిందుని చరణారవిందంబుల యందు భక్తి ప్రతిభవంబున గలుగుగాక' అని కోరుకోగలిగాడు. నిఖిల భోగంబులయందు నానక్తిం బొరయక 'రాగాది విరహితుండును నిర్వికారుండును' అయి అఖిలక్రియయందు ననంతుని యనంత ద్యానసుధారసంబునం జొక్కుచు విగత బంధనుడై యపవర్గప్రాప్తి⁸³ నొందాడు. సఖ్య భక్తి ద్వారా భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యాలను తద్వారా మోక్షాన్ని పొందిన భాగవతుడుగా కుచేటుని వృత్తాంతం వ్యక్తం చేస్తుంది.

అర్జునుడు

ఉపాస్యుని సఖునిగా భావించి అహేతుక ప్రేమపూర్ణ వ్యవహారం చేసిన భక్తునిగా కుచేటుని చెప్పుకుంటే ఇష్టదేవునికి అంతరంగ సఖునిగా ప్రేమ మయమైన, నిస్వార్థమైన భావాన్ని కలిగి ఉన్న భక్తునిగా అర్జునుడు కనిపిస్తాడు. శ్రీకృష్ణుని తనకు సారధిగా సఖుడుగా సచివునిగా బాంధవునిగా గురువుగా దైవంగా చేసుకున్న నరుడు అర్జునుడు.

అన్నిట తన సఖుడు తన అండమండగా తనకు భయం లేదని 'భగవంతుడే నాసఖుండు ఇంక నాకేమి కొరత' అని భావించి, అన్నీ వానికి తెలుపు కోవడం బాధ కలిగితే వాని దగ్గర కూర్చుని ఏడవడం, సంతోషం కలిగినప్పుడు వానితో పంచుకుని ఆనందించడం, ఆ భగవంతుడే తనకు సర్వస్వమని భావించి వానితో కలిసి మెలసి తిరగడం, పాడడం వంటివి చేస్తూ వానిని విడిచి ఉండలేక పోవడం వాని సఖ్యమే పరమావధిగా భావించి ఆనంద పారవశ్యాలు పొందడం అనేది అర్జునుని సఖ్యభక్తి.

“చెలికాడ రమ్మని చీరునన్నొక వేళ
 మన్నించు నొకవేళ మఱది యనుచు
 బంధు భావంబున బాటించు నొకవేళ
 దాతయై యొకవేళ ధనములిచ్చు
 మంత్రియై యొకవేళ మంత్రమాదేశించు
 బోధయై యొకవేళ బుద్ధిపెప్పు
 సారధ్యమొనరించు జనునిచ్చి నొకవేళ
 గ్రీడించునొకవేళ గేళిసేయు
 నొక్క శయ్యాసనంబున మండు గన్న
 తండ్రికైవడి జేసిన తప్పుగాచు
 పొస్తములు పట్టి పొత్తుననారగించు
 మనుజువల్లభ మాధవు మరుపురాదు.”

అనే పద్యం కృష్ణార్జునుల మధ్య ఉన్న సఖ్యాన్ని స్పష్టం చేస్తుంది.

సఖ్యభావమే అయినా కుచేలుని సఖ్యంలోనూ అర్జునుని సఖ్యంలోనూ కొద్దిగా అంతరం కనిపిస్తుంది. కుచేలునిది వినయం, సంకోచం, గంభీరత్వం నిండిన సాత్విక స్వభావం. కుచేలుడు విప్రుడు కనుక అతని భక్తి సాత్విక ప్రధానమయినది. క్షత్రియుడైన అర్జునుని భక్తి రజోగుణ ప్రధానమయినది. అందుకే చనువు నిస్సంకోచం, కృష్ణుని అండనుండగా తనకేమిటన్న ధైర్యం, అపరిమితమైన ప్రేమ అర్జునునిలో కనిపిస్తాయి.

అశ్వనివేదనం: గజేంద్రుడు

తన సర్వస్వం పరమాత్మదేనని, తాను అనేది లేదని మనస్సు ప్రాణం శరీరం అన్నీ భగవంతునికి అర్పణ చేసి తనలోని శక్తి అంతా భగవంతుని లీలా

విశేషమేనని, అతని విభూతి సర్వస్వమేనని, మనసా వాచా కర్మణా తలపోస్తూ వుండడమే ఆత్మార్పణం. అన్నీ వానికి ఆర్పితం కనుక తాను చేస్తున్నాను, చేస్తాను; ఇది నాది, నేను పొందుతున్నాను పొందుతాను అనే భావనలు లేక అన్నీ అతని ఆధీనం చేసినందు వల్ల 'చేసేడివాడు చేయించెడువాడు' అన్నీ ఆ పరమాత్మే అని ఎరిగి వుండడం ఆత్మనివేదన. వాని ఆధీనమైన తరువాత కర్మగాని బంధంగాని సుఖదుఃఖ భావన గాని ఉండవు. సర్వకాలాలలోనూ 'ఇది శరీరం' అనే భావన లేకుండా ఉండడమే ఆత్మార్పణం.⁵⁵

“సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ

అపాంత్యా సర్వపాపే భ్యో మోక్ష యిష్యామి మామచః”⁵⁶

అనే భగవద్గీతా శ్లోకాన్ని నిరూపించే భక్తి లక్షణం ఆత్మ నివేదనం.

గజేంద్రుడు కష్టకాలంలో భగవంతుని ప్రార్థించి దిక్కుతోచని పరిస్థితిలో సర్వస్వ శరణాగతి అంటూ భగవానునికి ఆత్మ నివేదనం చేశాడు.

మొసలివాత పడిన గజేంద్రుడు వెయ్యేళ్ళు పోరి, అలసి, శక్తి శూన్యుడై భగవచ్చరణాగతి పొందాడు. మొదట పశుబలంతో పోరి తరువాత కలడు కలడనెడు వాడు కలడో లేడో⁵⁷ అని పరమాత్మ ఆస్థిత్యాన్ని శంకించినంతకాలం మొసలి బారినుండి విముక్తి లభించలేదు. చివరికి సమస్త విశ్వానికి రక్షకుడున్నాడని విశ్వసించి...

“లావొక్కింతయు లేదు .....

నీవే తప్పనితః పరంబెఱుగ మన్నింపందగున్ దీనునిన్

రావే ఈశ్వరా కావవే వరద! సంరక్షింపు భద్రాత్మకా”⁵⁸

అని ఆత్మ నివేదన గావించి -

“అలవైకుంఠపురంబులో నగరిలో నామూల సౌధంబుదా
పల మందార వనాంతరామృత సరః ప్రాంతేందుకాంతోపలో
త్పల సర్వంక రమావినోది యగు నాపన్న ప్రసన్నుండు” ”

అయిన హరిని హుటాహుటి రప్పించుకున్నాడు. కైవల్య ప్రాప్తిని పొందాడు. ఆత్మ నివేదనతో భక్తుడు పిలిస్తే భగవంతుడు ఒక్క క్షణం కూడా నిలువలేక ఉన్న పళంగా, పరుగున వచ్చి రక్షణ నిస్తాడు అన్నది స్పష్టం అవుతుంది.

ఇక్కడ మరొక్క విశేషం ఉంది. భగవంతుడు ఇలా ఉంటాడని భావించి గజేంద్రుడు అంతకు మునుపు అర్పించినట్లు కనబడదు. ఆత్మ నివేదన గావించిన భక్తుని బ్రోవ వచ్చిన భగవంతుని రూపం ఇలా ఉంటుంది సుమా అని పోతన వర్ణించాడు. జీవి వేల జన్మలుగా సంసారచక్రంలో బంధనాలలో కూరుకుపోయి అందులో నుండి వెలువడ లేక పరమాత్మకై తపించి ప్రార్థించిన వైనం ఆత్మనివేదన చేసి శరణాగాతుడైన జీవిని పరమాత్మ హుటాహుటిని వచ్చి రక్షిస్తాడనే సత్యం గజేంద్రమోక్ష గాథలో సంకేతంగా కనిపిస్తాయి.

భాగవతంలో .....

“తనువృద్ధ్యాషల పఖ్యమున్ శ్రవణమున్...”

అనే పద్యం నవవిధ భక్తులను బోధించగా

“కామోత్కంఠతగోపికల్.....”

“అలకనైన చెలిమినైన”

“బాంధవముననైన బగనైన వగనైన భీతినైన.....”

అనే పద్యాలు కామం, భయం, నైరం, బంధుత్వం అనే మనోవికారాలు భగవత్పరంగా వృద్ధి చెందితే అవి కూడా భగవత్సాన్నిధ్యాన్ని చేర్చే మార్గాలే అవుతాయని స్పష్టం

చేస్తున్నాయి. ఈ విధానాలు పరిశీలించినట్లయితే కామంతో గోపికలు, భయంతో కంసుడు, వైరంతో శిశుపాలుడు, బంధుత్వంలో వృష్ణవంశ వీరులు పరమాత్మలో నైక్యమైనట్లు భాగవతం నిరూపిస్తుంది.

కామం - గోపికలు

“భక్తి పరాకాష్ఠే ప్రేమ. ఇది ప్రతిఫలాపేక్ష లేనిది. కృష్ణునికి ఆనందం కలిగించడమే దీని లక్షణం”⁹⁰. ఇటువంటి ప్రేమకు పరాకాష్ఠ కామోత్కంఠత. ప్రేమ అధికమై ఆత్మ నివేదన గావించిన గోపికలు కృష్ణునికి దూరంగా ఏమాత్రం ఉండలేకపోయారు. ఫలితంగా వారికి కలిగినది కామోత్కంఠత. వారిది భగవత్కామం. కనుకనే అది మధుర భక్తి.

సర్వకాల సర్వావస్థలలోనూ కృష్ణునే ధ్యానిస్తూ కృష్ణగత ప్రాణులయ్యారు.

శరత్కాలం నాడు వేణు గానాన్ని విన్న గోపికలు వివశలై ఉన్నవారు ఉన్నట్లుగా సంకేత స్థలానికి పరుగులు తీశారు. సమస్తం వదిలి తన దగ్గరకు వచ్చిన గోపికలను పరీక్షిస్తూ ‘తిరిగి పొండని’ ధర్మ సూత్రాలు వల్లె వేశాడు కృష్ణుడు.

మా సర్వస్వమూ నువ్వేనని భావించి మాతో ఈ విధంగా పలకడం న్యాయం కాదన్నారు. అన్ని బంధాలూ తెంచుకొని వచ్చిన మమ్ము దాసులుగా స్వీకరించమన్నారు.

“భవదాలోకన హాసగీతజములై భాసిల్లు కామాగ్నులన్
భవధీయాధర పల్లవామృతముచే బాపందగుం, బాపపే
ని వియోగానలహేతి సంహతులచే నీతై భవచ్చింతలన్
భవదంఘ్రిద్వయ వీధి బొందెదము నీపాదంబులా నన్ బ్రియాగో

అని అంటూ తమ విరహానలాన్ని శాంతింప జేయనట్లైతే అందులోనే హతులై

కృష్ణుని చేరుతామని తెలిపి శరణు వేడారు. “యోగీశ్వరేశ్వరుడైన కృష్ణుడు ఆత్మారాముడై వారలతో రమించాడు.”⁹² వారి కోరిక తీర్చాడు.

‘యత్ర యత్ర మనో దేహీధారయేత్ కలంధీ యా

స్నేహా ద్దేషాద్ భయాద్వాపియాతి తత్రత్వరూపతామ్’⁹³

అని భగవంతుడైన కృష్ణుడు తెలిపిన విధంగా ద్వేషం వల్లనో స్నేహం వల్లనో భయం వల్లనో చిత్తం సమగ్రంగా దేనియందు నిలుస్తుందో అది దాని సారూప్యం పొందుతుంది. గోపికలు మొట్టమొదట కామబుద్ధితో నేకాగ్రచిత్తులయారని తలచినా వారికి ధ్యేయమైన భగవంతుడు పరిశుద్ధుడు కనుక ఆయన నిజతత్వ ప్రభావంతో గోపికల యంతః కరణంలో ఉన్న కామ రూప మాలిన్యం తొలగించాడు. వారి ఏకాగ్రత మాత్రం తనపైన అలాగే ఉండేట్లు చేశాడు.

భయం - కంసుడు

కంసుడు మృత్యుభీతి అధికంగా కలవాడు. చెల్లెలి అష్టమ గర్భం వల్ల తనకు మరణం వాటిల్లుతుందని ఆకాశవాణి తెలిపిన వెంటనే ఉలికిపడి ఎంతో ప్రేమతో అత్తవారింటికి సాగనంపుతున్న ప్రియమైన చెల్లెల్ని చంపబోయాడు. వసుదేవుని ప్రార్థనతో అప్పటికి శాంతించినా నారదుని వల్ల తాను కాలనేమి అనే రాక్షసుడననీ దేవమయుడైన చక్రి దేవకీ పుత్రుడై జన్మించి “భూతలంబు సెరుపబుట్టి నట్టి చెనటి దైత్యుల నెల్లజంపు”⁹⁴ నని ఎరిగి కలత చెంది దేవకీ వసుదేవుల్ని పట్టి బంధించి వారి ఆర్గురు పుత్రుల్ని వధించాడు. వారిని గర్భంలో మోస్తున్న దేవకీని చూసి “చక్రి యెప్పుడు పుట్టు? పుట్టునపుడె పట్టి పురుటింటిలో తెగ జాతు”⁹⁵ నంటూ హరిపుట్టుక కోసం తానే ఎక్కువగా ఎదురుచూశాడు. వారిని చంపాలనే ధ్యాసతో వేరొక ఆలోచన మాని

“తిరుగుచు గుడుచుచు ద్రాగుచు
నరుగుచు గూర్చుండి లేచుచనవరతంబున్
పారిదలచి దలచి జగమా
పారిమయమని” 96

చూడసాగాడు కంసుడు. అనుక్షణం పారిమీద ధ్యాసతో కలత చెందుతూ

“శ్రవణ రంధ్రములనే శబ్దంబు వినబడు
నది పారి రవమని యాలకించు
నక్షి మార్గమున నెయ్యది సూడబడునది
పారి మూర్తిగా నోపునంచుజూచు
దిరుగుచో దేహంబు తృణమైన సోకిన
పారికరాఘాత మోయనుచు నులుకు
గంధంబు లేమైన పూణంబు సోకిన
పారిమాలికా గంధమనుచు నదరు

బలుకులెవ్వియైన బలుకుచో పారిపేరు
వలుకబడియె ననుచు బ్రమసి పలుకు
దలపు లేట్టిదైన దలచి యాతలపులు
పారి తలంపులనుచు నలుగదలచు” 97

ఈ విధంగా క్షణమైన మరపులేక పారిని భయంతోనే తలచుకోసాగాడు. నందుని పుత్రిక యోగమాయను దేవకి అష్టమ గర్భంగా దలచి బాలిక అని అయినా చూడక చంపజేశాడు. ఆ బాలిక యోగమాయ గనుక తన నిజరూపం చాల్చి కంసుని మరణానికి కారణభూతుడైన వీరుడు క్షేమంగా వేరే చోట పెరుగుతున్నాడని చెప్పగా విని ఆ పలుకులు ములుకులై చెవుల చిలికిన

నులికిపడి జళుకుగదిరిన మనంబున ఘనంబుగ వెఱ గం"గా దాడు. ప్రాణ భీతి అధికమై పూతనను చంపి ఎంతోమంది పసి పిల్లలను చంపించాడు. ఎన్నో విధాల ప్రయత్నించి కృష్ణుని హత మార్చలేని కంసుడు ధనుర్వాగ నెపంతో రామకృష్ణులు తన అనుచరులను చంపి ధనువును విరిచిన వార్త విని ఆ రాత్రి నిద్రకు దూరమై కలత చెందాడు. తనకు మృత్యువు తప్పదని గ్రహించి చలించిపోయాడు. కంసుడి మనసులో చెలరేగిన భయం వల్లనే

“కర్ణరంధ్రములుచే గప్పిన లోపలి

ప్రాణఘోషము విబడకడిందె

దోయాది కములందు దొంగి చూచినయంత

దలగానరాదయ్యె దనువు మీద

గరళాఖ నాసికాగ్రంబు పైనిడి చూడ

గ్రహ తారకలు రెండు గానగపడె

వెలుగున నిలుచుండి వీక్షింపగా

మేనినీడ సరంధ్రమై నేలదోచె

నడుగు జాడ దృష్ట మౌట లేదయ్యెను

దరువులెల్ల హేమ తరువులగుచు

మొఱయుచుండె గాల మృత్యువు దగ్గర

బుద్ధి యెల్ల గలగె.....”

ఇంతటికి గురి అయిన కంసుడు కలత నిద్రలో గరళం దిన్నట్లు ప్రేతం పరిభ్రమించినట్లు, నగ్న భావుడయినట్లు, శిరసున తైలం పడినట్లు, ఖరపతి నెక్కినట్లు, రక్త కుసుమ మాలను ధరించి ఒక్కడే సోతున్నట్లు కలగని ‘మరణ హేతుక భ్రాంతి జింతాక్రాంతుడై నిద్రం చెందక’ వేగపాగాడు.

ఆ మర్నాడు కువలయా వీడమనే యేనుగును జంపి, చాణూర ముష్టికులను వధించిన బలరామకృష్ణులను జూచి భయ విహ్వలుడయ్యాడు. వారిని తన వద్దకు రానీయకుండా 'నగరవాకిటికి' తరిమి కొట్టమని, నందుని బంధించమని, వసుదేవుని చంపమని, ఉగ్రసేనుని సైతం వదలి పెట్ట వద్దని మంత్రులను ఆజ్ఞాపించాడు. ¹⁰⁰ కానీ చివరకు కృష్ణుని చేత చిక్కి మరణించాడు.

మృత్యుభీతితోనైనా తనను చంపబోయే కృష్ణుని పుట్టకముందు నుంచి కృష్ణుడు తనను చంపేవరకూ ప్రతిక్షణమూ కృష్ణుని మీద ధ్యాసతో గడిపి చివరకు కృష్ణునిలో ఐక్యమయ్యాడు కంసుడు.

వైరం - శిశుపాలుడు

శిశుపాలాదులు వైరంతో వారిని చేరినట్టివారు. రాజసూయ యాగం నిర్వహించదలచి ధర్మరాజు కృష్ణుని పూజించగా చూసి సహించలేని శిశుపాలుడు అభ్యంతరం చెప్పి

“జారుడు జన్మావధియును

జోరుడు ముప్పోకలాడు సుమహితపూజా

చారక్రియలకు నర్హుడె....” ¹⁰¹

అంటూ ఎన్నో విధాల నిందించి కృష్ణుని చక్రాయుధానికి బలి అయ్యాడు. శిశుపాలుని గాత్రం నుండి తేజం వెలువడి కృష్ణునిలో కలిసింది.

“మధుదైత్యాంతకు మీద మత్సరమునన్ మత్తిల్లి జన్మత్రయా
వధినే ప్రాద్దు దదీయ రూప గుణ దివ్యధ్యాన పారీణ భీ
విధి యూటన్ శిశుపాల విభుడు తానిర్దూత సర్యాఘుడై
విధి రుద్రాదుల కందరాని పదవిన్ నే పొందెనుర్వీశ్వరా” ¹⁰²

అని శుకుడు పరీక్షితుకు చెప్పిన విధానంలో రుద్రాదులకు సైతం అందరాని పదవిని శిశుపాలుడు వైరంతో పొందినట్లు స్పష్టం అవుతుంది.

జయ విజయుల శాపానికి క్రోధం కారణం. కనుక క్రోధం తోటే శిశుపాల దంతవక్త్రులు భగవానుని స్మరించారని, కాముక భావంతో బ్రహ్మవాణికి శాపం ఇవ్వడం వలన 'శుతి' రూపంలోని వాణి (శుతి రూప గోపికలు) గోపికలుగా అయి కామంతో కృష్ణుని జేరడం జరిగిందని, భయంతో శుక్రాచార్యుడు కాలనేమి మొదలయిన వారికి శాపం ఇవ్వడం వల్ల (శుక్రాచార్యుడు తపస్సుకు పోగా బృహస్పతి శుక్రాచార్యుని రూపంలో వచ్చి కాలనేమికి పౌరోహిత్యం నెరవడం, తన పౌరోహిత్యం ఎక్కడ చెల్లకపోతుందోనని భయంతో కాలనేమిని శపించగా వృద్ధి మీద కంసుడిగా జన్మించడం జరిగింది).....భయంతోనే కంసుడు భగవానుని స్మరించాడని బృహస్పతి దుర్వాసుడు మొదలయిన వారి వల్ల ఆయా శాపాలు లభించడం వల్ల వారు యాదవులుగాను, పాండవాదులగాను జన్మించి స్నేహంతో భగవంతుని జేరారని ఈ కారణాల వల్ల కామక్రోధ భయ స్నేహాలతో భగవంతుని భజించి శాపవిముక్తులయారని తెలుస్తోంది. నిర్గుణ భగవానుని ప్రాప్తి తామస రాజస సాత్విక గుణాలు వదిలి జీవినిర్గుణుడయినప్పుడే కలుగుతుంది. బ్రహ్మవంటి ఉన్నతులిచ్చిన శాపం భగవత్కృప వల్ల తప్ప దూరం కాదు. కనుక రాసక్రీడలో మధుర స్పర్శ ద్వారా గోపికలకు ముక్తి లభించింది.

ఒక్కొక్కరి మనోభావాలననుసరించి ఒక్కొక్కరూ ఒక్కొక్క రీతిలో పరమాత్మను సేవిస్తారు. ఈ సేవించడానికి ప్రధానంగా కావలసిన భక్తి ప్రేమ విశ్వాసాలు. తనది అనే పస్తువు మీద లేదా వ్యక్తి మీద ఉండే ప్రేమ ఆ భగవంతుని మీద ఉండాలి. ఆ పరమాత్మ తనవాడేననే (తాను పరమాత్మకి సంబంధించిన వాడినని) ఆత్మీయత ఉండాలి. ఈ ఆత్మీయతను ప్రేమను ఇష్టాన్ని వ్యక్తం చేసే విధానంలోనే మనకీ నవవిధ భక్తి మార్గాలు కనిపిస్తున్నాయి.

నవవిధ భక్తి మార్గాలను వాటి క్రమాన్ని పరిశీలిస్తే మావపునిలో భక్తి

క్రమంగా వృద్ధి చెందడానికి ఉపయోగపడే సాధనల వరుస గోచరిస్తుంది. ప్రథమంగా భగవద్దీలను వినడం (శ్రవణం), తద్వారా హృదయం స్పందించి నోరారా భగవంతుని కీర్తిస్తూ (కీర్తనం), అంతర్ముఖులై భగవన్నామాన్ని స్మరిస్తూ (స్మరణం), చేతల ద్వారా సేవిస్తూ (సేవనం), అర్చిస్తూ (అర్చనం), దాస్యం చేస్తూ భగవంతునికి దగ్గర అయిన భగవంతుని సఖునిగా (సఖ్యం) భావన చేస్తూ తనవానిగా చేసుకుని చివరకు తనవాడైన ఆ పరమ సఖునికి పరమాత్మకి ఆత్మార్పణం (ఆత్మ నివేదనం) చేయడం ద్వారా ముక్తి పొందే క్రమ స్పష్టం అవుతోంది.

అయితే ఒక్కొక్కసారి భక్తుల మానసిక స్థితినినుసరించి ఇదే క్రమంలో భక్తి వృద్ధి చెందాలనే నియమం పాటించకపోవచ్చు. ఏఒక్క భక్తి మార్గాన్నయినా అనుసరించి భగవంతుని చేరవచ్చునని చెప్పబడానికి పైన చెప్పిన ఉదాహరణలు తార్కాణంగా నిలుస్తాయి.

కొంతమందికి శ్రవణం ద్వారానే భక్తి తారస్థాయికి జేరి ఆత్మార్పణం గావించగలిగే స్థితికి చేరుకోవచ్చును. కొందరిలో తొమ్మిది విధానాలలోను క్రమక్రమంగా భక్తి వృద్ధి అవుతూ వచ్చి ఆత్మార్పణ చేయగలిగే స్థాయికి భక్తుడు రావచ్చును. కొందరు ఏదో ఒక సంఘటనవల్ల స్ఫూర్తిని జ్ఞానాన్ని పొందో లేదా పూర్వజన్మ సుకృతం వల్లో భగవత్కృప లేదా గురుకృప కలిగి ఒక్కసారిగా అన్నీ త్యజించి భగవంతునికి ఆత్మ నివేదన గావించి ముక్తి పొందవచ్చును. ఆయా సాధనలలో భక్తి మార్గాలలో దేనిని అవలంబించినా ప్రధానంగా చేయవలసినది మాత్రం ఆత్మనివేదనం (ఆత్మార్పణం).

ఈ ఆత్మ నివేదనం ప్రేమకు ఆర్తికి పరాకాష్ఠ. ఆత్మార్పణ గావించనిదే పరమాత్మ కరుణ లభించదు. 'త్రికరణ శుద్ధి'లో ఆత్మకు లేదా మనస్సుకు అధిక ప్రాధాన్యం ఉంది. 'సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ' అని భగవంతుడు తెలిపిన దాని సారాంశం ఈ ఆత్మనివేదనమే. ఆత్మ నివేదన గావించిన జీవితో పరమాత్మ కరుణ లభించినందుకు సూచనగా వాత్సల్య

మాధుర్యాలు ఉద్భవిస్తాయి. వాత్సల్య భక్తికి ప్రతీక యశోద అయితే, మాధుర్య భక్తికి ప్రతీకలు గోపికలు.

కనుకనే భాగవతం నవవిధభక్తి మార్గాలను వివరించినా 'అలుకనైన చెలిమినైన....' అంటూ ఏదో విధంగా భగవంతుని మీద మనసు లగ్నం చెయ్యడాన్ని ప్రధానంగా నొక్కి చెప్పింది. అలా లగ్నం చెయ్యగలిగితే పరమాత్మ స్పందించి తనలో ఐక్యం చేసుకుంటాడని తానే సర్వస్వమూ అయి దర్శన మిస్తాడని అలా చెయ్యకుండా భగవంతుడూ ఉండలేడని అదే పరమాత్మ స్వభావమని భాగవతం నిరూపించింది.

పోతన నిరూపించిన భాగవత తత్వము ఇదే.

పాదసూచికలు

1. సమర్థ సద్గురు శ్రీ గజావన మహారాజ్ సచ్చరిత్ర - మల్లిక (ఆరార్థి వకుళమాల), వృత్తప్రకరణం, పు - 139 (భావం)
2. శ్రీ రాధా గోవింద చంద్రిక (రామానంద గౌడీయ మఠం - 1982) త్రిదండి భక్తి సుధీర దామోదర మహారాజ్, పు - 30.
3. భాగవతానుశీలనం, ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి, పు - 92
4. పోతన శ్రీ మహాభాగవతము (టాగూర్ పబ్లిషింగ్ హౌస్ (1975) పరిష్కారం - బులుసు వేంకట రమణయ్య ప్రథమ భాగం.) ప్రథమ స్కంధము, పు - 4, శ్లోకం - 19.
6. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము (టాగూర్ పబ్లిషింగ్ హౌస్ 1975) పరిష్కారం - బులుసువేంకట రమణయ్య ప్రథమ స్కంధం (పీఠిక) అవతారిక, వ - 1, పు 1
7. పోతన 'శ్రీమహాభాగవతము (టాగూరు పబ్లిషింగ్ హౌస్, 1975) ప్రథమ స్కంధం, పద్యం 13, పు - 3

8. తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు - పోతన సహజపాండిత్యం, పు - 4
9. తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు - పోతన సహజపాండిత్యం, పు - 25
10. పోతన శ్రీమద్భాగవతము ప్రథమ స్కంధం, పద్యం 13, పు - 3
11. పోతన శ్రీమద్భాగవతము ప్రథమ స్కంధం, పద్యం 20 పు - 4
- 12, 13, 14, 15. పోతన, శ్రీమహాభాగవతము (టాగూర్ వల్లిషింగ్ హౌస్, 1975)
ప్రథమస్కంధం, వచనం - 15, పు - 3.
16. పోతన, శ్రీమహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, పద్యం - 18, పు - 4
17. శిష్టా లక్ష్మీకాంత శాస్త్రి - పోతన భాగవత రచన, పు - 90
18. పప్పు వేణుగోపాల్ - పోతన గారి భాగవత తత్వం - మానవత్వం, పు - 4
19. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమస్కంధము, పద్యం - 14, పు - 3
20. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమస్కంధము, పద్యం - 14, పు - 3
21. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధము, పూర్వభాగం పద్యం - 1270,
పు - 358
22. పప్పు వేణుగోపాల్, పోతనగారి భాగవత తత్వం - మానవత్వం, పు - 10
23. నారదభక్తి సూత్రాలు (అనువాదకులు - దొడ్ల వెంకటరామరెడ్డి)
24. ఎఱ్ఱాప్రగడ సూర్యనారాయణ శాస్త్రి, మోక్ష సోపానములు, పు - 110
25. పోతన భాగవతము - పంచమస్కంధం - 482 పద్యం
26. పోతన భాగవతము పంచమస్కంధం - 483
27. ఎఱ్ఱాప్రగడ సూర్యనారాయణ శాస్త్రి - మోక్ష సోపానములు పు - 110
28. భగవద్గీత - కర్మసన్యాసయోగం, శ్లోకం - 18
29. భగవద్గీత - ఆత్మా సంయమన యోగం శ్లోకం - 9
30. ఐశ్వరస్య సమగ్రస్య వీరస్య యశశ్చియః
జ్ఞాన వైరాగ్య యోశ్చైవ మణ్డలంభగ ఇతీరణా'
విష్ణుపురాణం, అధ్యాయం - 6

31. 'సాత్యస్మిన్ పర(మ) (ప్రేమ రూపా' నారదమహర్షి - నారద భక్తి సూత్రాలు (అనువాదకులు - దొడ్ల వేంకట రామరెడ్డి) (రామకృష్ణ మఠ ప్రచురణం - 1983) సూత్రం 2, పు - 10
32. చతుర్విధా భజంతేమాం జనాః సుకృతినోర్జ్జున
ఆర్తో జిజ్ఞాసు రద్ధార్థో జ్ఞానీచ భరతర్షభ
(భగవద్గీత, జ్ఞానవిజ్ఞానయోగం, శ్లోకం - 16)
33. నారదమహర్షి - నారదభక్తి సూత్రాలు (రామకృష్ణ మఠ ప్రచురణం) (అనువాదం - దొడ్ల వేంకటరామరెడ్డి) సూత్రం 82, పు - 300.
34. 'సూరదాసు' - సాపాత్యోపన్యాసాలు (ఉపన్యాసాల సంకలనం), పు - 7
35. చర్ల గణపతి శాస్త్రి - 'భక్తి తత్త్వ దర్శనం', పు -11.
36. వ్యాసమహర్షి - శ్రీమద్భాగవతం (శ్రీరామానంద గౌడీయ మఠ ప్రచురణ - 1982) సప్తమ స్కంధం, అధ్యాయం - 5, పు - 91.
37. సద్గురు మాలాజీ కృష్ణ ప్రియగారి నుండి సేకరించిన విషయం
38. పప్పు వేణుగోపాల్ - పోతన గారి భాగవత తత్త్వము - మానవత్వము, పు - 13
39. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము - బులుసు వెంకట రమణయ్య, ప్రథమస్కంధం, పద్యం - 505, పు - 85.
40. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము ద్వితీయస్కంధం పద్యం 53, పు 103.
41. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమస్కంధం, పద్యం 94, పు - 20
42. సద్గురు మాలాజీ కృష్ణప్రియగారి నుండి సేకరించినది. చైతన్య మహాప్రభు కూడా దీనికి ఉదాహరణమే.
43. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము ప్రథమ స్కంధం వచనం 128, పు - 26
44. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము ప్రథమ స్కంధం వచనం 130, పు - 26
45. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము ప్రథమ స్కంధం వచనం 131, పు - 26
46. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధం, పద్యం 133, పు - 27
47. సద్గురు మాలాజీ కృష్ణప్రియగారి నుండి సేకరించినది.
48. "తవయందు నఖిల...." పోతన - శ్రీమహాభాగవత సప్తమ స్కంధం పద్యం - 115 పు - 706.

49. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, సప్తమ స్కంధం, పద్యం 122, పు - 707.
50. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, సప్తమ స్కంధం, పద్యం 123, పు - 708.
51. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, సప్తమ స్కంధం, పద్యం 149, పు - 711.
52. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, సప్తమ స్కంధం, పద్యం 150, పు - 711.
53. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, సప్తమ స్కంధం, పద్యం 170, పు - 714.
54. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, సప్తమ స్కంధం పద్యం 256, పు - 730.
55. శబ్దరత్నాకరము, (భక్తి అనేపదానికి ఇచ్చిన వివరణంలో) సీతారామాచార్యులు, పు - 586.
56. సేవ - సూర్యరాయాంధ్ర నిమంటువు
57. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం, వచనం 546, పు - 75
58. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, వచనం 547, పు - 75
59. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం, ఉత్తరభాగం పద్యం 223 పు - 454
60. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం, ఉత్తరభాగం పద్యం 260 పు - 459
61. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం, ఉత్తరభాగం పద్యం 267 పు - 460
62. సద్గురు మాలాజీ కృష్ణప్రియగారి నుండి సేకరించినది
63. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, నవమ స్కంధం, పద్యం 82, పు - 112.
64. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, నవమ స్కంధం, పద్యం 88, పు - 112.
65. సద్గురు మాలాజీ కృష్ణప్రియగారి నుండి సేకరించినది.
66. వందనం - సూర్య రాయాంధ్ర నిమంటువు
67. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, వ్రథమ స్కంధం, పద్యం 186, పు - 34.
68. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, వ్రథమ స్కంధం, పద్యం 200, పు - 36.
69. "శ్రీధరీయవ్యాఖ్య 7-5-24" ఖండవల్లి సూర్యనారాయణ శాస్త్రి - భక్త పోతన మహాభాగవత రచన, పు - 107

70. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం 1190, పు - 347
71. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం, పద్యం 1241 పు 355
72. సద్గురు మాతాజీ కృష్ణప్రియ నుండి గ్రహించినది
73. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, పద్యం 965, పు - 549
- 74 & 75. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, పద్యం 990, పు - 552
76. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము దశమ స్కంధం, వచనం - 998, పు - 553
77. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, పద్యం 1009 పు - 554
78. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, పద్యం 1010, పు - 554
79. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, వచనం 1010, పు - 555
80. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, పద్యం 1016, పు - 555
81. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, పద్యం 1019, పు - 556
82. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, వచనం 1028, పు - 557
83. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం ఉత్తర భాగం, వచనం 1031, పు-557
84. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధం, పద్యం 369, పు - 65

85. సద్గురు మాతాజీ కృష్ణప్రియగారి నుండి సేకరించినది.
86. భగవద్గీత, మోక్షసన్యాసయోగ, శ్లోకం - 66.
87. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, అష్టమ స్కంధం, పద్యం 90, పు - 13.
88. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, అష్టమ స్కంధం, పద్యం 95, పు - 14.
89. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, అష్టమ స్కంధం, పద్యం 95, పు - 14.
90. త్రిదండి శ్రీ భక్తదీర దామోదర మహారాజ్ - రాధాగోవింద చంద్రిక (గౌడీయ మత ప్రచురణ), పు - 69.
91. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం 997, పు - 321.
92. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం 1002, పు - 322.
93. వ్యాసుడు - శ్రీ మద్భాగవతము, ఏకాదశ స్కంధం, నవమాధ్యాయము, శ్లోకం - 22.
94. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం 52, పు - 207.
95. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం 83, పు - 210.
96. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం 85, పు - 210.
97. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, వచనం 87, పు - 211.
98. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, వచనం 157, పు - 220.
99. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం 1300, పు - 361.

100. “వల్లవ బాలురన్ నగర వాకిటికిన్ వెడలంగ ద్రొబ్బుడీ”.... పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం 1371, పు - 370.
101. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, (రెండవ భాగం) దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, పద్యం 791, పు - 527.
102. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, (రెండవ భాగం) దశమ స్కంధం, ఉత్తర భాగం, పద్యం 799, పు - 528.

భాగవతములో విశిష్టాద్వైతం

భక్తునికి భగవంతునికి గల అవినాభావ సంబంధాన్ని తెలుపుతూ జీవాత్మ పరమాత్మల మధ్య అభేదాన్ని చెప్పే అద్వైత సిద్ధాంతాన్ని అధిగమించి జీవేశ్వరుల భిన్నత్వంలోనే ఉన్న తాదాత్మ్య మాధుర్యాన్ని చవిచూపిస్తుంది భాగవతం.

ఆది శంకరుల అద్వైతాన్ని ఆళ్వారుల భక్తి భావానికి సమన్వయం చేసి శ్రీరామానుజాచార్యులు నిర్మించిన విశిష్టాద్వైతం 'వ్యాసభాగవతంలో అంతర్వాహినిగా ఉన్న విషయాన్ని' గ్రహించి సిద్ధాతీకరించినదే.¹ రామానుజుల విశిష్టాద్వైతం పోతన భాగవతంలో మరింత మెరుగులు దిద్దుకుని స్థిరపడింది.

మేధాయుక్తి కంటే హృదయ స్పందనకే ఎక్కువ ప్రాధాన్యమిస్తూ తర్కం చేత బీడు వారిన హృదయాలమీద 'భక్తి వృష్టి'ని కురిపించి శాంతినిచ్చి సస్యశ్యామలం గావిస్తుంది విశిష్టాద్వైతం.

అద్వైత సిద్ధాంతానుసారంగా నిర్గుణ నిరాకార నిరంజనుడిగా చెప్పబడే బ్రహ్మాన్ని విశిష్టాద్వైతం స్థూలం చేసి పరబ్రహ్మ సగుణుడేనని సాకారుడేనని తెలిపి భగవంతుని అందుబాటుగావిస్తుంది. అంతేగాక భక్తుడు భగవంతుని

చేరటానికి ఆటంకంగా ఉన్న జాతిమత వర్గలింగ భేదాలను తొలగించి గుణ కీర్తనాదుల చేత ఆ పరమాత్మ శీఘ్రంగా ప్రసన్నుడవుతాడని తెలుపుతుంది.

స్వభావ సిద్ధంగా కళ్యాణ గుణ సందోహుడైన పురుషోత్తముడే పరబ్రహ్మం, అతడే సర్వేశ్వరుడు. ఈ బ్రహ్మమే విష్ణు భగవాన్, వాసుదేవ, కృష్ణ పారి మొదలయిన నామాలతో భాగవతంలో వ్యవహరింప బడుతున్నాడు.

చతుర్ముఖుడు, శివుడు పృథివ్యంతరిక్షాలు లేని కాలంలో నారాయణు డొక్కడే ఉన్నాడనీ¹ శ్రీమన్నారాయణుడే చిదచిద్విశిష్టమైన తత్త్వం అనీ² రామానుజులు తమ విశిష్టాద్వైతంలో స్పష్టం చేశారు. అనేకమైన అచింత్య శక్తులు బ్రహ్మంలో గోచరిస్తాయి. కనుక సృష్టాది శక్తులు అతడిలో అంతర్గతంగా అగ్నిలోని ఉష్ణత్వం లాగా ఉంటాయనీ, అతడా సృష్టికి కారణభూతుడనీ స్వప్రయోజనం కోసంకాక క్రీడార్థంగానే ఆయా జీవుల పాపకర్మల నాధారంగా జేసి సృష్టిని కల్పిస్తాడనీ రామానుజుల విశిష్టాద్వైతం బోధిస్తుంది.

విశిష్టాద్వైత్యంలో ఈక్రింది అంశాలు ముఖ్యంగా కనిపిస్తాయి. 1) శ్రీమన్నారాయణుడే పరతత్త్వం, 2) శ్రీమన్నారాయణుడే సర్వదేవాత్మకుడు, 3) నిరపాయమైన ప్రపత్తి భక్తితో శ్రీ మన్నారాయణుని (పరమ పదాన్ని) చేరుకుంటారు. 4) శ్రీమన్నారాయణుని భక్తులు 'అర్చిరాది మార్గం' ద్వారా వైకుంఠానికి చేరుకుంటారు. విశిష్టాద్వైతంలోని యీ అంశాలు భాగవతంలో ఏవిధంగా ఉన్నాయో తెలుసుకోవలసి ఉంది.

1. శ్రీమన్నారాయణుడే పరతత్త్వం

విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతంలో శ్రీమన్నారాయణుడే పరతత్త్వమనే అంశం ప్రధాన మైనది. ఈ విషయం భాగవతంలో భక్తులు పరమాత్మను స్తుతించే సందర్భాలలో సువ్యక్తం అవుతుంది. సూతుడు నారాయణ కథను శౌనకాది ముని శ్రేష్ఠులకు తెలుపుతున్న సందర్భంలో - 'కాష్ఠంబు కంటే ధూమం, ధూమం

కంటే ద్రయీ మయింబయిన వహ్ని యెట్లు విశేషమో' అదే విధముగా 'తమో గుణం కంటే రజోగుణం, రజోగుణం కంటే సత్త్వగుణం బ్రహ్మప్రకాశకాలని, తొల్లి మునులు సత్త్వ మయుండయిన భగవంతుడు హరి నధోక్ష జాంగొలిచి' రని' మోక్షమిచ్చుట జేసి నారాయణుండు 'సేవ్యుండు' అనీ

మహాదహంకార తన్మాత్ర సంయుక్తుడై

చారుషోడశ కలాసహితుడగుచు

బంచమహాభుత భాసీతుండై శుద్ధ

సత్త్వుడై సర్వాతిశాయి యగుచు

జరణోరు భజ ముఖ శ్రవణాక్షీనాపాశి

రములు నానా సహస్రములు వెలుగు

నంబర కేయూర హారకుండలకిరీ

టాదులు పెక్కు వేలమరుచుండ

పురుషరూపంబు ధరియంచి పరుడనంతు

డఖిల భువనైక వర్తన యత్నమమర

మానితోదార జలరాశి మధ్యమమునను

యోగనిద్రా విలాసియై యోపు చుండు"

ననీ ఇదే నకలావతారాలకు మొదటిదైన శ్రీమన్నారాయణ దేవుని విరాజమానంబైన దివ్యరూపమని తెలిపి సకలావతారాలకీ ఆధారం ఆదిదైవం శ్రీమన్నారాయణుడేనని స్పష్టం చేశాడు.

"హరికృష్ణుండు బలానుజన్ముడెడలేదా విష్ణుడో నేర్పడన్" అంటూ విష్ణుమూర్తికి కృష్ణునికి భేదమే లేదన్న విషయాన్ని సైతం తెలియజేశాడు.

"పురుషుండాధ్యుండు ప్రకృతికి

బరుడవ్యయుడఖిల భూత బహిరంతర్భా

సురుడును లోక నియంతయు

బరమేశ్వరుడైన నీకు బ్రణతులగుహారీ” 6

అని ప్రార్థించిన పలుకులలోని ప్రతి పదమూ కృష్ణుడే పరతత్వమనే విషయం స్పష్టమవుతుంది.

శ్రీకృష్ణుని పరతత్వంగా గుర్తించిన భీష్ముడు అవసానదశలో పీతాంబరధారి, చతుర్భుజుడు, ఆదిపురుషుడు, పరమాత్మ అయిన శ్రీకృష్ణుని మనోవాగ్దర్శనాలతో హృదయంలో నిలుపుకుని ‘వాసుదేవ పరబ్రహ్మమునందు’ కలిశాడని భాగవతం తెలుపుతోంది.

శుకమహర్షి పరీక్షిత్తుకు హరివిరాడ్రూపాన్ని వివరించి -

“హరిమయము విశ్వమంతయు

హరి విశ్వమయుండు సంశయము పనిలేదా

హరిమయము గాని ద్రవ్యము

పరమాణు లేదు సంశపావన వింటే” 7

అని పరతత్వసారాన్ని ఒక్కమాటలో చెప్పాడు.

2. శ్రీమన్నారాయణుడే సర్వదేవాత్మకుడు

బ్రహ్మ నారదునికి పరతత్వాన్ని విశ్వప్రకారాన్ని వినిపించే సందర్భాన

“నానా స్థావర జంగమ ప్రకరముల్ నాయంత నిర్మింప వి
జ్ఞానంబేమియు లేక తొట్రు పడనిచ్చన్ నాకు నర్యామ సం
ధానారంభ విచక్షణత్వము మహోదారంబుగా విచ్చెము
న్నేనాయీశ్వరునాజ్ఞగాక జగముల్ నిర్మింపశక్తుండవే”

అని తనకు విశ్వాన్ని సృష్టించే శక్తిని జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించింది ఈశ్వరుడేనని 'వాసుదేవ వ్యతిరిక్తంబు లేదు, సిద్ధంబు (నారాయణ నియమ్యంబులు లోకంబులు) దేవతలు నారాయణ శరీర సంభూతులు. వేదయాగ తపోయోగ గతి విజ్ఞానంబులు నారాయణ పరంబులు. (జ్ఞాన సాధ్యంబగు ఫలంబు నారాయణునదీనంబు)'¹⁰ అని తెలుపుతూ తాను ముందు తెలిపిన ఈశ్వరుడు నారాయణుడని స్పష్టం చేశాడు.

చివరగా ".....ముక్కంటియును మహామునులు నేను సలిలనభస్మల చరములు మొదలైన వివిధ జీవులతోడి విశ్వమెల్ల -

విష్ణుమయము పుత్ర వేయేల బ్రహ్మాండ

మతని జేనలోన నడగి యుండు

బుద్ధి నెరుగరాదు భూతభవదృవ్య

లోకమెల్ల విష్ణులోననుండు"¹¹

అని తెలిపి సర్వరాధ్యుడు, సర్వాధారుడు, సర్వాత్ముడు అయిన మన్నారాయణుడే పరతత్త్వమని బ్రహ్మ సృష్టం చేయడం వల్ల భాగవతం శ్రీమన్నారాయణుని పరతత్త్వమనే విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతాన్ని నొక్కి చెప్పిందని తెలుస్తోంది.

విశ్వాత్ముడు విశ్వేశుడు

విశ్వమయుండఖిలనేత విష్ణుండజుం డీ

విశ్వములో దానుండును

విశ్వము దనలోన జాల వెలుగుచునుండున్"¹²

అనే విషయం భాగవతమంతా ఏదో విధంగా అనేక సందర్భాలలో ప్రతి స్కంధంలోనూ నిరూపితమయింది.

ఇక మొసలివాత పడ్డ గజేంద్రుడు

“లోకంబులు లోకేశులు

లోకస్థులు దెగిన దుదినలోకంబగు పెం

జీకటి కవ్వల నెవ్వం

దేకాకృతి వెలుగు నతని నే పేనింతున్” ¹³ అనీ

‘అఖిలరూపముల్ దనరూపమైనవాడు.....’ ¹⁴ అనీ

“స్త్రీ నపుంసక పురుషమూర్తియును గాక

తిర్యగమర నరాది మూర్తియునుగాక

కర్మగుణ భేదపదవత్రుకాశిగాక

వెనుకనన్నియు దానగు విభుదలంతు” ¹⁵

అంటూ రూపానికి అతీతమైన సకలాధారమైన శక్తి నిరాకారుని గజేంద్రుడు ప్రార్థించగా కదలివచ్చి మకరిని ద్రుంచి కరిని కాపాడి మోక్షాన్ని ఇచ్చినది మాత్రం-

“అలవైకుంఠపురంబులో నగరిలో నామూలసౌధంబుదా

పల మందార వనాంతరామృత సరః ప్రాంతేందు కాంతోపలో

త్పల పర్యంక రమావినోది యై” ¹⁶

ఉన్న ‘భక్త జన పాలన పరాయణుండు నిఖిలజంతు హృదయారవింద సదన సంస్థితుండును’ ¹⁷ అయిన నారాయణుడే. గజేంద్రుడు తనకు రూపు తెలియని పరతత్వాన్ని ప్రార్థించగా నారాయణుడు ‘సిరి’కి సైతం చెప్పక శంఖచక్రాలను గరుడవాహనాన్ని ‘చీరక’ పరుగున వచ్చిన వైనం పరిశీలిస్తే గజేంద్రుడు వర్ణించిన పరతత్వ లక్షణాలు కలవాడు శ్రీమన్నారాయణుడేనని అర్థం అవుతుంది.

శ్రీ మహావిష్ణువే నర్వదేవతలకు అంతరాత్మయై వెలయువాడని బ్రహ్మాదులను సైతం సృష్టించి వారికి విశేష ప్రభావాన్ని వరాలను ఇచ్చి ఆయా

పదవులలో ప్రతిష్ఠించినవాడు శ్రీమన్నారాయణుడే అనే విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతం భాగవతంలో అనేకమార్లు నిర్ధారితమయింది.

బాలభక్తుడు ద్రువుడు నారాయణుని సేవిస్తూ 'తత్త్వేదేవతా రూపంబులచే నానా ప్రకారంబుల దారువులందున్న వహ్ని చందంబునం ప్రకాశింతువు'¹⁸ అని స్తుతించడం శ్రీమన్నారాయణుడే సర్వదేవాత్మకుడనే భక్తుల విశ్వాసాన్ని ద్రువపరిచే ఉదాహరణ.

అదే విధంగా శుకుడు పరీక్షిత్తుకు భక్తి మార్గాన్ని తెలుపుతున్న సందర్భంలో

“అఖిల భూతములందు నాత్మరూపంబున

నీశుండు హరియుండు నెల్ల ప్రాద్దు”¹⁹

అని హరిని సర్వభూతాత్మకునిగా తెలిపాడు.

భాగవతంలో కృష్ణుడు, విష్ణువు, నారాయణుడు, హరి అనేవి పర్యాయ పదాలుగానే వాడబడ్డాయి.

శివుడు బాణుని రక్షించమని శ్రీకృష్ణుని వేడిన సందర్భంలో - “దేవా నీవు బ్రహ్మ స్వరూపంబగు జ్యోతిర్మయుండవు, నిఖిల వేద వేదాంత నిగూడుండవు నిర్మలుండవు, సమానాధిక రహితుండవు, సర్వవ్యాపకుండవు”²⁰ అంటూ కీర్తించడం, బ్రహ్మ తాను గోవత్స గోపబాలకులనపహరించగా కృష్ణుడు ఆయా రూపాలతో ఏడాది పాటు చరించగా సృష్టికర్తనేనేనన్నఅహంకారం వీడి ఎన్నో విధాలస్తుతించి ‘నీవు జీవాత్మ స్వరూపుండవు, సకలాత్మలకు నాత్మయైన పరమాత్మ స్వరూపకుండవునని యెవ్వరెఱుంగుదురు వారు గదా గురువని యెదు దినకరుని వలన బ్రాహ్మంబైన యుపనిషదర్థ జ్ఞానంబగు సునేత్రంబునం సంసారమిద్యా సాగరంబు దరించిన చందంబున నుండుదుంని’²¹ ప్రార్థించడం కంటే హరి విశ్వాత్మకతకు మరొక నిదర్శన మేముంటుంది.

3. పరమపదం (వైకుంఠం)

నామరూప రహితమయిన పరతత్వాన్ని ప్రార్థించిన గజేంద్రునికి శ్రీమన్నారాయణుడు సారూప్యయాన్ని ప్రసాదించాడు. గజేంద్రుడు ముక్తి పొందాడు.

‘హస్తీలోకనాథుడ జ్ఞాన రహితుడై
విష్ణురూపుడగుచు వెలుగుచుండె” ²²

“హరిచరణ సేవ కతమున
గరివరునకు నధికముక్తి గలిగె” ²³

పరతత్వమైన శ్రీమన్నారాయణుని సేవించిన భజించినవారు పరమపదమైన వైకుంఠాన్ని ముక్తి ధామాన్ని చేరుకుంటారనే విశిష్టాద్వైత అంశానికి గజేంద్రుని మోక్ష కథనం ఉదాహరణం.

అజామిళుని యమభటులు తీసుకుపోబోగా విష్ణునిర్దేశకులు వచ్చి అజామిళుడు అంత్యకాలాన నారాయణశబ్దాన్ని (పుత్రనామాన్ని) నోట పలికినందున నరకానికి తీసుకు పోరాదని వాదించి యమభటులను వెనుకకు పంపడం జరిగింది.

“పద్మనయను మీద భక్తి యోగంబెల్ల
ముక్తి యోగమనుచు మొద లెఱుంగు
వారి వారి వారి వారి జేరివ వారి.....” ²⁴

త్రోవలోనికి యమభటులు రారని భాగవతం తెలుపుతోంది. ఎంత దుర్మార్గు డయినా నారాయణుని భజనచేసినట్లయితే వాడు తప్పక మోక్షానికి, పరమ పదానికి, వైకుంఠధామానికి జేరుతాడు.

శ్రీ మన్నారాయణుని స్థానమైన పరమపదం (వైకుంఠపదం) చేరి (పొంది) తద్వివ్యమంగళ విగ్రహ సందర్శనలో ఆనందించుతాడనేది విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతం.

భృగుమహర్షి ముని జనముల కోర్కెపైన త్రిమూర్తులలో అధికలెవరో పరీక్షించిన చైనం గుర్తు చేసుకోదగినది. తనను తన్నిన భృగువుతో విష్ణువు

‘ఓ తపోధనా! యీ గతినీ వచ్చుటెఱుగ లేక

“సున్న నా తప్పు మన్నించి నన్ను గరుణ
జూచి యీ దివ్య మణియమ స్ఫూర్తిదనరు
రుచిర సింహాసనమున గూర్చుండు దివ్య
తాపసోత్తమ! యభయప్రదాన నిపుణ”¹⁸

అని అన్నాడు. అంతేకాక “మునీంద్రా! భవదీయ పాదాబ్జహతి మధ్యజాంతరంబు నకు భూషణం బయ్యే భవదాగమనంబు మాబోటి వారికి శుభావహంబుగాదె యేను ధన్యుండనైతి”²⁶ నని పలికి భృగుమహర్షిని ఆనంద పరిచాడు. ఈ సంఘటనతో సత్సమూర్తిగా విష్ణుని గ్రహించిన మునీశ్వరులంతా సందేహాన్ని వదిలి -

“చిన్మయాకారుండు శ్రీ సతీశు
డనుపము డనవద్యు డఖిల కల్యాణ
గుణాకరుడాదిమధ్యాంత రహితు
దైతనర్చి పుండరీకాక్షుడొకడ
కొక గణుతింప దైవమొక్కరుడు వేఱ
కలడె....”²⁷

అని నిర్ణయించుకుని ‘హరి వదాబ్జాత యుగళంబు నర్థి గొలిచి అవ్యయానందంబయిన వైకుంఠాధామంబు’ నొందారు.

అసాధారణమైన మునీశ్వరులు సైతం విష్ణుని పరతత్వంగా కొలిచి భజించి వైకుంఠ దామాన్ని చేరిన వైనంతో విశిష్టాద్వైతాన్ని మరింత దృఢంగా భాగవతంలో తెలిపినట్లయింది.

4. అర్చిరాది మార్గం

విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయంలో సర్వోత్కృష్టమైన మోక్షస్థానం అయిన వైకుంఠాన్ని చేరడానికి నిర్దిష్టమైన మార్గం తెలుపబడింది. దానికి అర్చిరాది మార్గమని పేరు. ఈ మార్గాన (శ్రియః పతి సాధర్మాన్ని పొందిన ముక్తునికి పునరావృత్తి ఉండదు.

ఈ జీవి (ఆత్మ) పరమాత్మతో కూడి తత్సమానమైన ధర్మాలను పొందుతాడు. జీవుడు కర్మకృతమైన శక్తి సంకోచాలు తొలగి సర్వసాక్షాత్కార కర్పత్వం, సంసార బంధరాహిత్యం, సర్వదుఃఖాభావం అనే విశేష మహిమలతో వెలుగొందుతూ పరమానంద భరితుడవుతాడు.

భక్తి ప్రవత్వాది నిమృదైన సాధకుడు ప్రాకృతమైన తన దేహాన్ని విడిచి పరమపదాన్ని చేరే ఈ అర్చిరాది మార్గంలో తొలుత సూర్యమండలాన్ని, తరువాత వాయుమండలాన్ని, ఆ తరువాత మనస్తత్వాదిష్ఠాతయైన ప్రద్యుమ్నాన్ని, అటు తరువాత తమశ్శబ్దవాచ్యమైన ప్రకృతికి అధిష్ఠాత మహాదాదులకు సృష్టికర్తయైన అనిరుద్ధుని, అక్కడినుండి రజశ్శబ్ద నిర్దిష్టమైన జీవున కదిష్ఠాతయైన సంకర్షణుని అక్కడి నుండి శుద్ధసత్త్వానికి అధిష్ఠాతయైన వ్యూహవాసుదేవుని, ఆ తరువాత పరమాత్మయైన పరవాసుదేవుడైన కృష్ణుని చేరి అమృతత్వాన్ని పొందుతాడని వ్యాసభారతం తెలుపుతోంది.²⁸

భాగవతంలో పైత్రేయుడు విదురునికి వృథువొందిన అచ్యుత రోకగమనాన్ని గురించి చెబుతూ - వృథు చక్రవర్తి యోగమార్గాన

“ప్రాముల్ విడిచి పవను పవను

నందు నాకాశమాకాశమందు, తేజ

మందు తేజంబు నుదకంబునందు, నుదక

మర్ది గాయంబు మేదినియందు గలిపె

బూని వానియధోచిత స్థానములుగ” ²⁹

మరియు “భూమి నుదకంబునందును, నుదకంబును దేజమందును, దేజంబును వాయువునందును, వాయువు నాకాశంబునందును, నాకాశంబును మనంబున, మనంబు నింద్రియంబుల, నింద్రియంబుల దన్మాత్రల, దన్మాత్రల భూతాదియైన యహంకారంబునందు, నహంకారంబు మహతత్త్వంబు నందును గూర్చి యట్టి సర్వ కార్య హేతుభూతంబైన మహతత్త్వంబును జీవోపాధి భూతంబయిన ప్రకృతియందు గలిపి జీవ భూతుండయిన పృథుండు జ్ఞాన వైరాగ్యంబుల చేత బ్రహ్మ నిష్ఠుండై మాయోపాధింబాసి ముక్తుండయ్యే” ³⁰ నని తెలిపి భక్తి ప్రపత్యాది నిష్ఠుడైన సాధకుడు ప్రాకృతికమైన దేహాన్ని విడిచిన తరువాత అమృతత్వాన్ని పొందే విధానాన్ని తెలియజేశాడు.

అదే విధంగా కపిలుడు తల్లి దేవహాతికి ముక్తి మార్గాన్ని వివరిస్తూ -

“పరికింపన్ నిజభక్తి యుక్తి గరిమంబాటిల్లు పంకేరుహో

దరవిన్యస్త సమస్త ధర్మముల శాంతస్యాంతులై సంగముం

బరివర్ణించి విశుద్ధ చిత్తులగు చున్, బంకేజపత్రేక్షణే

తర ధర్మైక నివృత్తులై సతతమున్ దైత్యారిజింతింపుచున్” ³¹

“మరియు నహంకారమమకార షూన్యమై

యర్థి వర్తింపుచునర్చిరాది

మార్గగతుండును, మహనీయ చరితుండు

విశ్వతో ముఖుడును విమలయశుడు
 జగదుద్భవ స్థాన సంహార కారణం
 డవ్యయుడ జాడు బరాహరుండు
 బురుషోత్తముడు నగు పుండరీకాక్షుండు
 నైన సర్వేశ్వరునందు బొంది

మానితంపునరావృత్తిత మార్గమయివ
 ప్రవిమలా నంద తేజో విరాజమాన
 దివ్యపదమున ముఖియించుధీరమతులు
 మరలిరారెప్పటికిని జన్మముల బొంద" 33

అని అర్చిరాది మార్గాన పరమాత్మను చేరిన వారికి పునర్జన్మ లేదన్న విషయాన్ని తెలిపాడు.

పరమాత్మరూపమైన వాసుదేవ పరబ్రహ్మము నందు గలిసే మార్గాన్ని శుకుడు పరీక్షిత్తుకు తెలుపుతూ - "వైష్ణవ పదారోహణంబు సేయువాడు నిర్భయుండై మెల్లన లింగదేహంబున బృథివ్యాత్మకత్వంబు నొంది యట్టి పృథివ్యాత్మకత్వంబున ప్రాణంబున గంధంబును, జలాత్మకత్వంబున రసనేంద్రియంబును, రసంబును దేజోరూపకత్వంబున, దర్శనంబున రూపంబును, సమీరణాత్మకత్వంబున దేహంబున స్పర్శనంబును, గగనాత్మకత్వంబున శ్రవణంబును శబ్దంబును నతిక్రమించిన భూత సూక్ష్మేంద్రియ లయస్థానంబైన యహంకారావరణంబున సంప్రాప్తుండై యందు మనోమయంబును దేవమయంబునునైన సాత్త్వికాహంకార గమనంబున మహత్తత్వంబు సాచ్చి గుణ త్రయంబున లయించి ప్రధానంబునొంది ప్రధానాత్మకత్వంబున దేహంబును నుపాది పరంపరావస్థానంబున బ్రహ్మలింగ బాసి యానందమయుండై యానందంబునం బరమాత్మ రూపంబైన వాసుదేవ బ్రహ్మంబునందు గలియును" 33 అని వివరించి ఈ పథంలో వెళ్ళినట్లయితే

కల్పశతాలయినా ఆ జీవి మరలిరాడని తెలిపిన క్రమముక్తి మార్గం 'అర్చిరాది మార్గమే'.

విశిష్టాద్వైతాన్ని ప్రచారం చేసిన శ్రీరామానుజాచార్యులు (1017 - 1137) 120 సంవత్సరాలపాటు జీవించారు. పోతన భాగవతాన్ని 15 శాలో రచించాడు. దీనిని పరిశీలిస్తే వ్యాస భాగవతంలో అంతర్వాహినిగా ఉన్న విశిష్టాద్వైత లక్షణాలను గ్రహించి విశిష్టాద్వైతాన్ని సిద్ధాంత రూపంగా శ్రీరామానుజాచార్యులు ప్రకటించి ప్రచారం చేశారనీ, ఆ సిద్ధాంతాలను మరింత విస్తృతంగా ఉదాహణ రూపంగా పోతన తన భాగవతంలో నిరూపించాడని చెప్పవచ్చు.

1. రామానుజుల విశిష్టాద్వైత నిర్మాణానికి 'పాంచరాత్ర సిద్ధాంతాలు, కపిలుని సాంఖ్య యోగం మిగుల తోడ్పడినట్లు పండితాభిప్రాయము - అనుభవానందస్వామి - సర్వ సిద్ధాంత సౌరభము (7), పు - 235.
2. 'ఏకోవానై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మనేశానః, నేమే ద్యావా పృథివీ' (వేద సంగ్రహము) అనుభవానందస్వామి, సర్వసిద్ధాంత సౌరభం, పు - 245.
3. 'శ్రీమన్నారాయణ ఏవ చిదచిద్విశిష్టాద్వైత తత్త్వం' (శ్రీభాష్యం 1.1.1 - శ్రీరామానుజులు) అనుభవానందస్వామి సర్వసిద్ధాంత సౌరభం, పు - 245.
4. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధం పద్యం - 62, పు 12
5. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధం పద్యం - 64, పు 14
6. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధం పద్యం - 186, పు 34
7. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధం వచనం - 227, పు 41
8. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ద్వితీయ స్కంధం పద్యం - 17, పు 94
9. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ద్వితీయ స్కంధం పద్యం - 81, పు 107
10. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ద్వితీయ స్కంధం పద్యం - 84, పు 107

11. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ద్వితీయ స్కంధం పద్యం - 91 - పు 112
12. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ద్వితీయ స్కంధం పద్యం - 100 - పు 113
13. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం పద్యం - 75 - పు 11
14. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం పద్యం - 87 - పు 13
15. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం పద్యం - 85 - పు 12
16. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం పద్యం - 95 - పు 14
17. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము ఆష్టమ స్కంధం పద్యం - 97 - పు 14
18. పోతన - శ్రీమద్భాగవతము, చతుర్థీస్కంధం పద్యం 280, పు - 380
19. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ద్వితీయ స్కంధం పద్యం 36, పు - 99.
20. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పద్యం 441, పు - 483.
21. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం ప 567, పు- 267
22. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం పద్యం - 121, పు 17
23. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ఆష్టమ స్కంధం పద్యం - 125, పు 18
24. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, షష్ఠ స్కంధం పద్యం - 191, పు - 613
25. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం ఉత్తరభాగం ప 1276, పు- 589.
26. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం ఉత్తరభాగం ప 1278, పు 589
27. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం ఉత్తరభాగం ప 1279, పు - 589.
28. పీఠిక - ఆంధ్ర మహాభారతము (మోక్షధర్మ పర్వంలో ఉంది) సంశ్లేషిత ముద్రణము
(ఆరవ సంపుటము శాంతిపర్వం) 1977 (చలమచర్ల రంగారావు), పు - 61.
29. పోతన - శ్రీ మద్భాగవతము, చతుర్థ స్కంధం పద్యం 653, పు - 448.
30. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, చతుర్థ స్కంధం పద్యం 654, పు - 448.
31. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, తృతీయ స్కంధం పద్యం 1016, పు - 32.
32. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, తృతీయ స్కంధం పద్యం 1017, పు - 321.
33. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, ద్వితీయ స్కంధం పద్యం 32, పు - 99.

శ్రీకృష్ణావతార ప్రయోజనాలు

భూమిమీద ఎన్నో జీవులు జన్మనెత్తుతుంటాయి. అవన్నీ అవతారాలు కావు. ఆ జీవులు జననానికి పరమాత్మ జననానికి తేడా ఉంటుంది.

“జీవుడు ఎన్ని జన్మలెత్తినా మాయావశచిత్తుడై అవిద్యోపాధితో ఉంటాడు. పరమాత్మకు ఉపాధి ఉండదు. భూత భవిష్యత్ వర్తమానాలు తెలిసినవాడై మాయా నియామకుడై జన్మిస్తాడు పరమాత్మ.”¹ జీవుడు పునర్జన్మను తప్పించుకోలేదు. జన్మ జీవుని అధీనంలో లేదు. ‘విశ్వమంతా వ్యాపించిన బ్రహ్మం లేదా పరమాత్మ జన్మరహితుడయినప్పటికీ జన్మ పరమాత్మ అధీనంలోనే ఉంటుంది. కనుక లోకంలో ధర్మాన్ని సంస్థాపించడం కోసం దేవ తిర్యజ్మనుష్యాది దేహాలను ధరించి పరమాత్మ అవతరిస్తాడు.

అజోఽపిసన్నవ్యయాత్మాభూతానా మీశ్వరోఽపిసన్

(ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సంభవామ్యాత్మమాయయా”

అనే భగవద్గీతా శ్లోకాన్ని అనుసరించి జన్మరాహిత్యం భగవంతుని సహజ లక్షణమైనా ధర్మ సంస్థాపనార్థం అవతారం దాలుస్తాడని స్పష్టమవుతుంది.

భగవంతుని కళ భూమి మీద ప్రసరించి, ఒక వ్యక్తి చేత లేదా ఒక జీవి చేత లోక కళ్యాణం కోసం మనకార్యాలను చేయించడమే అవతరణం. కనుక ఆ కళ లేదా ఆ వ్యక్తి చేసిన మనకార్యాల తారతమ్యాన్ని బట్టి అవతార భేదాలు కూడా ఏర్పడతాయి.³

అన్నీ పరమాత్మ అవతారాలే అయినా ఒక్కొక్క అవతారం లోనూ భగవచ్చక్తి ఎంతవరకు అవసరమో అంతవరకే ఉపయోగించడం జరుగుతుంది. అల్పశక్తితో కార్యం జరుగవలసి ఉన్నప్పుడు 'పెచ్చుక మీద బ్రహ్మాస్త్రం' రీతిలో అధిక శక్తిని ఉపయోగించడం అనవసరం. కనుకనే కొన్ని అవతారాలలో భగవచ్చక్తి తక్కువగాను, మరొక అవతారంలో అధికంగానూ ఉపయోగించవలసి వచ్చింది. ఆయా అవతారాలలో ఉపయోగించిన శక్తిని బట్టి అంశ, అంశాంశ, ఆవేశ, కళ, పూర్ణ, పూర్ణతమ అవతారాలేర్పడ్డాయి. అయితే 'భగవంతుడు ఎప్పుడైతే తన ఆశేషగుణాలను ప్రకటిస్తాడో' అప్పుడు ఆ అవతారం పూర్ణతమావతారం అనబడుతుంది.⁴

విశ్వంలో నిగూడంగా వున్న శక్తి విశేషం ఒక వ్యక్తిలో అభివ్యక్తమయి లోక క్షేమానికి ఉపకరించినట్లయితే ఆ వ్యక్తి అవతార పురుషుడుగా పిలువబడతాడు. 'మేధ' అనే శక్తి వ్యాసునిలో అభివ్యక్తమై పురాణాది నిర్మాణం గావించి లోక కళ్యాణానికి తోడ్పడింది. అంతటా ఉన్న మేధాశక్తి అందరిలోనూ పరిమితంగా ఉండి వ్యాసునిలో అపరిమితంగా ఉండడం వల్ల లోక కళ్యాణ కారణమై వ్యాసుని ఆచార్యునిగా భగవదవతారంగా నిలబెట్టింది. శౌర్యాది శక్తులు లేకుండా ఒక్క మేధాశక్తి మాత్రమే ఉండడం వల్ల వ్యాస మహర్షి పూర్ణావతారం కాలేదు. ఇదే విధంగా అర్జునునిలో పరాక్రమ శక్తి భీమునిలో బలశక్తి ధర్మజానిలో సత్యవాదిత్వ శక్తి అభివ్యక్తమై ఆయా విషయాలలోనే వారు వీరులయారు కనుక వీరెవరూ పూర్ణావతారులు కారు. 'వీళ్లు అంశావతారులవుతారు.' ఏదో ఒక శక్తి కాక సర్వశక్తులు కలిగి ఆ శక్తులను లోక కళ్యాణానికి వినియోగించి శ్రీకృష్ణుడు

పూర్ణ తమావతారుడుగా కొలువబడుతున్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు సర్వశక్తుల సమ్మేళనంగానే కాక ఏ శక్తిని ఎప్పుడు ఎలా ఉపయోగించి ధర్మ స్థాపన గావించాలో తెలిసిన లోకజ్ఞునిగా కనిపిస్తాడు.

కృష్ణావతార కారణాలు

ధర్మానికి గ్లాని సంభవించి అధర్మం పెరిగిపోయినప్పుడు సాధు రక్షణ దుష్పుత వినాశనం కావించి ధర్మాన్ని స్థాపించడానికై ప్రతియుగం లోనూ తనకు తానై అవతరిస్తానని భగవద్గీతలో శ్రీకృష్ణుడు స్పష్టం చేశాడు. భగవంతుడ వతరించడానికి ధర్మానికి గ్లాని, అధర్మం పెచ్చుపెరిగి పోవడం, సాధుజనులు దుష్టుల వల్ల కష్టాలు పడడం సంభవించాలి. ద్వాపరంలో కృష్ణావతారానికి పూర్వ పరిస్థితుల గురించి ఆలోచిస్తే -

ఆర్యావర్త మధ్య దేశాన నాయక మణిలా ఉన్న మధురా నగరానికి రాజు సాధుజన ద్వేషి రాజ్య కాంక్షతో తల్లిదండ్రులను సైతం కారాగారంలో ఉంచినవాడు, సోదరిని చంపబోయిన వాడు, సోదరిని ఆమె భర్తను బంధించినవాడు, దుష్ట రాక్షస సహాయకుడు, బంధువిరోధి, (చివరకు శిశు హంతకుడు) అయిన కంసుడు. మగధరాజు అశ్రుప్త వద్యుడు, అపార సేనా సహితుడై ఎంతోమంది రాజులనోడించి తెచ్చి శివునికి బలి యిచ్చేవాడు అయిన జరాసంధుడు. కాముకుడై 16000 కన్యలను నిర్బంధించిన ప్రాగ్జ్యోతిష పురాధిపతి అయిన నరకుడు, గుడ్డివాడై పుత్రప్రేమతో జ్ఞాన శూన్యుడయిన ధృతరాష్ట్రుడు. వీరు కాక ఎంతో మంది ప్రత్యక్ష పరోక్ష రాక్షసులు భూమికి భారమయ్యారు. వీరు చేసే ఆగడాలకు దౌష్ట్యాలకు భూమిమీద సాధుజనులు ఎన్నో కష్టాలకు గురి అయి అల్లాడసాగారు.

“..... వేల సంఖ్యల దైత్యవిభులు దన్ను నాక్రమించిన భారమాగ జాలక భూమి” సాధుజనులకు ప్రతినిధిగా గోరూపంలో “కన్నీరు మున్నీరుగా రోదిస్తూ”

బ్రహ్మతో తన కష్టాలను మొరపెట్టుకుంది. సృష్టికర్త అయిన బ్రహ్మ ఎంతో మంది వేల్పులతోనూ గోరూపంతో ఉన్న భూదేవితోనూ పాలకుడు రక్షకుడు అయిన విష్ణువు దగ్గరకు వెళ్ళి అద్భుత సమాధిగతుడై పురుషసూక్తంతో మహావిష్ణువును ప్రార్థించాడు. గోవు ధర్మానికి ప్రతీకగా చూపబడుతుంది. భూమి గోవుగా రావడం అనేది భూమి మీదున్న ధర్మాత్ముల ఆక్రందనలే గోరూపంలో చేరాయని చెప్పడానికే. అవిధంగా ధర్మమే మొరపెట్టుకోడానికి వస్తే అంతకన్నా భగవంతుడవతరించడానికి కావలసినపరిస్థితులేముంటాయి. భగవదాజ్ఞతో యాదవకులంలో అమరులంతా తమ తమ అంశలతో పుట్టునట్లుగాను ఆ శ్రీదయితుడు వసుదేవునికి జన్మించి 'బారమంతయున్ బాపునట్లు' గాను హరిపూజార్థం సురకన్నెల సుందరాంగనలుగాను శేమడు హరికి అగ్రజుడుగాను పుట్టిట్లుగా ఈ ప్రపంచమంతా ఏ 'మాయ' ఆవరించి ఉందో ఆ 'మాయ' సైతం కార్యార్థమై భూమిమీద పుట్టిట్లు గాను నిర్ణయం జరిగింది.

త్రేతాయుగంలో శ్రీరామునిగా అవతరించిన శ్రీహరి దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ జేసి ధర్మాన్ని స్థాపించడానికి గాను స్వచ్ఛమైన 'మానవత్వాన్ని' ప్రదర్శించి మానవధర్మాన్ని లోకానికి చాటి ఆదర్శ మానవునిగా వెలుగొందాడు. తిరిగి అవే గుణాలు ప్రదర్శించి నెగ్గుకు రాగలిగే పరిస్థితులు ద్వాపరయుగంలో లేవు. రాక్షస ప్రవృత్తితో చెలరేగిన ఎంతోమంది రాజులతోను, వారి దౌష్ట్యాలతోను నీతి నిజాయితీలకు పూర్తిగా సమాధికట్టిన కాలం ద్వాపరంలో నెలకొంది. నిజాయితీగా ముందడుగు వేస్తే దుష్టశిక్షణ సాధుజన రక్షణ ధర్మ సంస్థాపన చేయడం సాధ్యం కాని పరిస్థితులు నెలకొన్నాయి.

త్రేతాయుగంలో మానవత్వానికి ధర్మానికి కట్టుబడి జరిగిన దుష్టశిక్షణ ద్వాపరంలో అయా పరిస్థితుల కనుకూలంగా అధర్మం మోసం వంటివి ధర్మస్థాపన

కోసం ఉపయోగించి, మానవాతీత శక్తులను (భగవచ్చక్రిని) ఉపయోగించి చేయవలసి వచ్చింది. దీనికి కారణంగా లక్ష్యం ఉత్తమమైన దయనపుడు లోక కళ్యాణానికే అయినప్పుడు ఏ మార్గాన్ని అనుసరించి అయినా దానిని సాధించడమే ముఖ్యమనే సిద్ధాంతం శ్రీకృష్ణావతారంలో స్పష్టంగా కనబడుతుంది. వజ్రాన్ని వజ్రంతో కోసినట్లుగా అదర్మాన్ని అధర్మంతోనయినా సరే జయించి దర్మాన్ని రక్షించాలన్న ఉద్దేశం కృష్ణావతారంలో వెల్లడవడమే కాక అడుగడుగునా శ్రీకృష్ణుడు సాక్షాత్తు భగవానుడేనన్న సత్యాన్ని నొక్కి చెప్తుంది. అయితే కృష్ణుడు అవలంబించిన ఈ విధానం పైకి అధర్మంలా కనబడినా నిజానికి సూక్ష్మధర్మం మాత్రమే.

కృష్ణావతారంలో శ్రీకృష్ణపరమాత్మ ఎంతోమంది కష్టాలను తొలగించడమే కాక ఎంతోమందిని భవబంధవిముక్తులను చేయడానికి పూనుకున్నాడు. మునుపు రామావతారంలో ఎంతో మందికిచ్చిన వాగ్దానాలు వరాలు శ్రీకృష్ణునిగా తీర్చడం జరిగింది. ఈ విధంగా శ్రీకృష్ణుని ద్వారా ద్వాపరంలో జరిగిన ప్రతిచర్య ప్రతిలీలా భూభారాన్ని తగ్గించడానికీ, కొందరికిచ్చిన వాగ్దానాలు తీర్చడానికీ, శాప విమోచనాలు చేయడానికీ, ధర్మసంస్థాపనకీ దారితీస్తూ భగవత్తత్వాన్ని వెల్లడించేట్లుగా స్పష్టం అవుతుంది. ఈ లీల శ్రీకృష్ణ జననానికి ముందునుంచే ఆరంభమయింది.

భూదేవికి అభయమిచ్చి ఏర్పరచిన పథకం ప్రకారం దేవకీ వసుదేవులకు శ్రీకృష్ణుడు ఉద్భవించవలసి ఉంది. కంసునిగా పుట్టిన కాలనేమిని ప్రధానంగా సంహరించాల్సి ఉంది. ఈ కార్యాలు అతిసామాన్యంగా జరిగితే భగవత్తత్వం వెల్లడి కాదు. భగవానుని ఒక్క చర్యలో అనేకం ఇమిడి ఉంటాయి.

కంసుని రెచ్చగొట్టి రాక్షసు ప్రవృత్తిని మరింత పెంచాలి. కంసుని చంపడానికి తనకు కారణాలు కల్పించుకోవాలి. అందుకై ఎంతో ప్రేమతో నూత్న వదుపు

అయిన సోదరిని (దేవకిని) అత్తవారింటికి జేర్చడానికి ఎంతో ఉత్సాహంతో స్వయంగా రథాన్ని నడుపుతున్న కంసుని అశరీరవాణి ద్వారా -

“తుష్టయగు భగిని మెచ్చగ
నిష్ఠుడవై రథము గడపె దెలుగవు మీదన్
శిష్టయగు నీతలోదరి
యష్టమ గర్భంబు నిన్ను హరియించుజుమీ” *

అంటూ హెచ్చరించజేశాడు. ప్రాణభీతి ముందు కంసుడి సోదరప్రేమ చచ్చిపోయింది. వెంటనే దేవకి కొప్పుపట్టి ఖడ్గంతో ఖండించబోయాడు. అయితే వసుదేవుని అర్థింపును పిల్లల్ని కంసునికిస్తానన్న మాటను మన్నించి శాంతించాడు. కానీ మాట తప్పక మొదటి పుత్రుని తెచ్చి ఇచ్చిన వసుదేవుని నిజాయితీకి మెచ్చి

“కొడుకు నీవు మరలిగాని పాము నసుదేవ
వెఱపులేదు నాకు వీని వలన
నల్ల వీనికి భవదష్టమ పుత్రుండు
మృత్యువట వధింతు మీద నతని” *

అని వదిలిపెట్టాడు. కంసుని ఈ సాత్త్వికత కంసుని మరణానికి ‘అడ్డు’గా తలచిన భగవానుడు తిరిగి నారదుని ద్వారా

“..... మందలోపలమన్న నందాదులును వారి
భార్యలు బుత్రులు బాంధవులును
దేవకి మొదలగు తెఱవలు నసుదేవు
డాదిగా గల సర్వయాదవులును
మరలుగాని నిజంబు నరులు గారని చెప్పి
కంసుండ! నీవు రక్కసుడవనియు

దేవమయుడు చక్రీ దేవకీదేవికి
 బుత్రుడై జనించు భూతలంబు
 సెఱుప బుట్టినట్టి చెనటి దైత్యులనెల్ల
 జంపు ..... " 10

అని చెప్పించాడు. దానితో తాను 'నారాయణ కర ఖడ్గ విదారితుడగు కాలనేమి'నని యెఱిగినవాడై కంసుడుగ్రుడై దేవకీ వసుదేవులను పట్టి బంధించి వారు కన్న పుత్రులారుగురిని చంపాడు.

కంసునిలో రాక్షస ప్రవృత్తి పూర్తిగా మేల్కొంది. తన సహచరులైన 'బాణ భౌమ మాగధ మహాశన కేశి ధేనుక బక ప్రలంబ తృణావర్త చాణూర ముష్టికారిష్ట ద్వివిద పూతనాది సహాయసమేతుడై'¹¹ యాదవులందరినీ యుద్ధంలో ఓడించాడు. చెల్లాచెదలైన యాదవులు 'నిషధకురు కోసల విదేహ విదర్బ కేకయ పాంచాల సాళ్య'¹² దేశాలకు పోగా కొందరు మాత్రం కంసునికి లొంగి కంసుని కొలువసాగారు.

దేవకీ సప్తమ గర్భంగా ఆది శేమని అంశను ధరించింది. తనకు తోడుగా పెరగవలసిన శేషాంశను రక్షించాలనే ఉద్దేశ్యంతో దేవకీ గర్భాన ఉన్న శేషాంశను రోహిణీ గర్భంలో నిల్పమని యోగమాయని నియోగించి తాను దేవకీకి అష్టమ గర్భాన ఆవిర్భవిస్తానని, నందుని భార్య యశోదకు బిడ్డగా యోగమాయను జన్మించమని భగవంతుడు ఆనతిచ్చాడు. యోగ మాయా ప్రయోగం వల్ల దేవకీ గర్భాన ఉన్న శేషాంశ రోహిణీ గర్భాన జన్మించి బలభద్రుడని బలరాముడని సంకర్షణుడని పిలువబడుతూ దినదిన ప్రవర్ధమానంగా పెరుగసాగాడు. అక్కడ దేవకీ సప్తమ గర్భం జారినట్లుగా అందరూ భావించారు.

శ్రీకృష్ణుని ఆవిర్భావం

అష్టమ గర్వాన శ్రీహరి తేజం ప్రవేశించి పెరుగజొచ్చింది. ఆ కారణాన దేవకి మునుపెన్నడు లేని వింత కాంతులతో వెలుగొంద సాగింది. దేవకీ గర్భస్థుడైన పరమాత్మను బ్రహ్మాది దేవతలు వచ్చి ఎన్నో విధాలుగా స్తుతించి భగవదవతరణకై స్వాగతం పలికి వెళ్ళారు.

తన ప్రార్థనను విని బాలునిగా ఆవిర్భవించబోతున్న పరమాత్మను తలుచుకొంటూ ఉప్పొంగిపోయింది భూదేవి. అందుకు సాక్ష్యంగా భూమిపైన ఉన్న వంచభూతాలు వరవశించిన తీరును పరిశీలించినట్లయితే భూదేవి ఆనందం అవగతమవుతుంది.

స్వచ్ఛంబులై పొంగె జలరాసులేడును

గలఘోషణముల మేఘంబులుఱిమె

గ్రహతారకలతోడ గగనంబు రాజిలై

దిక్కులు మిక్కిలి తెలివిదాలై

గమ్మని చల్లని గాలిమెల్లన వీచె

హోమానలంబు చెన్నొంది వెలిగె

గొలకులు కమలాళి కులములైసిరినొప్పె

బ్రవిమలతోయలై పాటెనదులు

వరపురగ్రామ ఘోషయై వసుధయొప్పె

విహగరవపుష్పఫలముల వెలసెనవము

లలరుపోవలు గురిసిరయ్యమరనరులు

దేవదేవుని దేవకీదేవి గవగా¹³

అంత 'కుభలగ్నాన'¹⁴

జలధరదేవు నాజాను చతుర్భావు
 సరసేరుహాక్షు విశాలవక్షు
 జారుగదాశంఖ చక్రపద్మవిలాసు
 గంఠకౌస్తు భమణి కాంతి భాసు
 గమనీయ కటిసూత్రకంకణ కేయూరు
 శ్రీవత్సలాంభనాంచిత విహారు
 మరుకుండల ప్రభాయుతకుంతలలలాటు
 వైడూర్య మణిగణ వరకీరీటు
 బాలు బూర్లేందు రుచిజాలు భక్తలోక
 పాలు సుగుణాలవాలు గృపావిశాలుడు”¹⁵

దేవకికి ఉద్భవించాడు. పుట్టినది భగవంతుడని గ్రహించి దేవకి వసుదేవులు ఎన్నో విదాల స్తుతించి-

“ఓంటినిల్చి పురాణయోగులు యోగ మార్గనిరూఢులై
 కంటిమందురుగాని నిక్కమకానరీభవదాకృతిం
 గంటి, భద్రముగంటి, మాంసపు గన్నులంగనబోల, దీ
 తొంటిరూపు దొలంగ బెట్టుము తోయజేక్షణ! మ్రొక్కెదన్”¹⁶

అని ప్రార్థించి చతుర్భావుల తోనున్న పరమాత్మని బాలరూపునిగా మారమని వేడుకున్నారు.

ఆ పరమాత్మ దేవకి వసుదేవులకు వారి పూర్వజన్మలో వారికి తానిచ్చిన వరాన్ని గుర్తుచేసి వారికిది చివరి జన్మయని తెలిపి బాలుని రూపాన్ని పొందాడు. హరియాజ్ఞ ప్రకారం హరి మాయ తనకు తోడుగా ఉండడం వలన ఆ బిడ్డను తీసుకుని యమునను దాటి ప్రేషల్లో నందుని సతి యశోద వద్ద నుంచి యశోదుకు

పుట్టిన ఆడ శిశువును తీసుకువచ్చి దేవకికి ఇచ్చాడు. దేవకి వద్ద నుంచి బిడ్డను తీసుకుపోయే సమయాన కారాగారానికి ఆవల ఉన్న కావలివారు గాడనిద్రలో ఉండడం, వసుదేవుని బంధించి ఉంచిన సంకెళ్ళు కారాగారానికి ఉన్న తొళాలు వాటికవే తొలగిపోవడం, సర్పం తన పడగలతో బిడ్డను కప్పి కాపాడుతూ వెంటరావడం, యమున వసుదేవునికి దారి ఇవ్వడం, యశోద తదితరులు సైతం నిద్రలో మునిగి ఉండడం, యశోద బిడ్డకు తిరిగి కారాగారానికి తెచ్చి వసుదేవుడు బందీ అయిన వెంటనే అప్పుడే జన్మించిన రీతిలో యశోద బిడ్డ కారాగారంలో ఏడవడం - అన్నీ భగవ్నాయకు లోనై జరిగినవే.

భగవంతు డవతరించిన వెంటనే తన తండ్రి వసుదేవుని చేత చేయించిన మొదటి కార్యం రహస్యంగా బిడ్డలను మార్పిడి చేయడం. నిజానికిది ఎంతటి నేరమైనా నేరంగా పరిగణింపబడలేదు. కారణం అది భగవత్సంకల్పం. కంసుని పాపం పండడానికి మరింత గడువు, పూతనాది రాక్షసు గణాలను పరిమార్చవలసిన కర్తవ్యం ఇంకా మిగిలి ఉండడమే.

దేవకి అష్టమ గర్భాన శిశువు జన్మించడం తెలిసి కంసుడు ఆడశిశువని కూడా చూడక చంపజూసి మరింత పాపం పెంచుకున్నాడు. ఆ శిశువు యోగమాయ కనుక కంసుని చేతబడి చావక ఆకాశానికి ఎగిరి 'గదా శంఖ చక్రపద్మ శరచాపాని శూలధారిణీయునై యేనిమిది కరంబులం గరంబొప్పుచూ'¹⁷

“తెంపరి వైపారింబొరిని దేవకి బిడ్డల జిన్ని గుఱ్ఱలం

జంపితి వంతనైన నుపశాంతి వహింపకటాలమీద నొ

ప్రింపగవిస్పిరో! యిదియు బీరమె? నా పరసన్ జనియించినిన్

జంపెడి వీరుడొక్కదెస పత్తుతి నొందెడువాడుదుర్మతీ”¹⁸

అని కంసుని హెచ్చరించి మరింత భయభీతునిగావించింది.

“పాపుడ బాలఘాతకుడ, బంధునిరక్తుడ, దుష్టచిత్తుడం
గోపనుడం జరన్మృతుడ గ్రూరుడ, బ్రాహ్మణ హంతభంగి మీ
పాపల జంపితిం! బయలిపల్కుల నమ్మితి సాధులార నా
పాపములుగ్గడింపక కృపాపరులై కనరే! శమింపరే” ¹⁹

అంటూ కంసుడు తనకు తానుగా తన పాపాలను ఏకరువు పెట్టుకుని వసుదేవుని క్షమార్పణ వేదడం - విరక్తుడై దేవకీ వసుదేవులను బంధ విముక్తుల జేయడం, కంసునిలో తిరిగి సాత్విక దోరణి ప్రవేశించిన దానికి చిహ్నం. దానిని తొలగ దోయడం కంసుని చేత మరిన్ని పాప కార్యాలు చేయించడం కంసుని మంత్రుల ద్వారా జరిగింది. కంసుని చంపే శిశువు భద్రంగా మరొక్కచోట పెరుగుతున్నాడని తెలిసి

“ఇట్టైన దడయనేటికి

బట్టణముల మందలందు బల్లెల నెల్లం

బుట్టెడి పెరిగెడి శిశువుల

బట్టి వధించెదము మమ్ముబంపు మధీశా” ²⁰

అని అనడమే గాక శ్రీహరి నెలవులైన దేవతలను గోవులను బ్రాహ్మణులను “తిత్తిక్షాన్నాయ కారుణ్య సత్యములను యోగ తపో దమంబులను శ్రద్ధా శాంతులను విష్ణుదేవాములన్నిటిని” ²¹ నంహరించినట్లయితే శ్రీహరి అంతమొందుతాడని కంసుని ఎగదోసి కంసుని ఆజ్ఞతో చెలరేగి సాధుజనులను హింసించి వధించి తమ పాపాలను తద్వారా కంసుని పాపాలను పెంచసాగారు. వీరి పాపాల పెంపుకోసమే వేచి చూస్తున్న భగవానుడు నందుని యింట యశోద నోముల పంటగా జన్మించిన చిన్న బాలునిగా కొనియాడబడుతూ వెలుగొంద సాగాడు.

ఇక్కడ భగవానుడు దేవకీ వసుదేవులకే ఎందుకు జన్మించాలి? యశోద దగ్గర ఎందుకు పెరగాలి? తన అవతరణకు ముందుగానే దేవకీకి జన్మించిన అర్జును శిశువులు కంసుని చేత ఎందుకు చంపబడాలి? అది తెలిసినా భగవంతుడెందుకు ఉపేక్షించాలి? అష్టమ గర్భంగానే తిరిగి దానిని రోహిణి గర్భాన ప్రవేశపెట్టడం ఎందుకు? యశోదకు యోగమాయ ఎందుకు జన్మించాలి? అనే సందేహాలు వస్తాయి.²² భగవానుడు శ్రీకృష్ణునిగా దేవకీవసుదేవులకు పుట్టడానికి గల కారణం భాగవతంలోనే కనిపిస్తుంది.

స్వాయంభువ మన్వంతరంలో పృథ్వి సుతపులు భార్యభర్తలుగా ఉండి పన్నెండు వేల దివ్య వర్షాలు తీవ్ర తపస్సుచేసి శ్రీహరి వ్రత్యక్షమై వరం కోరుకోమనగా శ్రీహరినే కొడుకుగా పుట్టమని కోరుకున్నారు. ఆకారణాన ఆ జన్మలో వారికి శ్రీహరి పృథ్వి గర్భుని గాను, తరువాతి జన్మ అయిన అదితి కశ్యపులకు వామనునిగాను జన్మించి, ద్వాపరంలో మూడవసారికూడా దేవకీ వసుదేవులుగా జన్మించిన పృథ్వి సుతపులకే కొడుకుగా ఆవిర్భవించాడు. జన్మించిన వెంటనే శ్రీహరి రూపుగా కనబడి -

‘ఇప్పుడు మూడవబామున

దప్రక మీ కీరుపురకును దవయుడనైతిం

జెప్పితి పూర్వము మీయం

దెప్పటికిని లేదు జన్మమిటపై నాకున్²³

నందను డనియుం పరమా

నందంబగు బ్రహ్మమనియు ననుదలచుచునా

పెందెరువు నొందెదరునా

యందలి ప్రేమమున భవమునందరు మీరల్²⁴

అని తెలిపి దేవకీ వసుదేవులకు (పృథ్వీ సుతపులకు) ఇక జన్మలు లేనట్లు ఆ జన్మలోనే ముక్తి లభించేట్లు తెలిపాడు.

దేవకీకి పుట్టిన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ యశోద వద్దకు మారి ఆమె స్తన్యాన్ని గ్రోలి తన లీలలతో ఆనందింపజేశాడు. యశోద స్తన్యాన్ని గ్రోలి ఆమె వద్దే పెరగడానికి గల కారణం కొంత భాగవతం తెలుపుతుంది. 'ద్రోణుడనే వసువు అతడి భార్య ధరాదేవి వసుధపై జన్మించమని బ్రహ్మాతమకు తెలుపగా 'విశ్వేశ్వరుండైన విష్ణుసేవారతి మాకిచ్చి తేని మహి జన్మింతుమ'ని కోరారు. దానికి హరిని సేవించే భాగ్యాన్ని కోరిన కారణం వల్ల కృష్ణుని పెంచగలిగారని భాగవతం చెప్తున్నది. అయితే దీనికి సంబంధించిన ఒక వ్యావహారిక కథ మరింత విపులంగా యశోదను కృష్ణునికి తల్లిని చేసిన కారణాన్ని వివరిస్తుంది.

ఒక వనంలో జీర్ణపర్ణ కుటీరంలో ద్రోణుడు ధర అనే ద్విజ దంపతులు నివసించేవారు. వారు అతి పేదవారు. హరిభక్తులు. పతివ్రత అయిన ధరాదేవి భర్తకు అనుకూలవతిగా ఉంటూ భర్త యాచించి తెచ్చినదానిని వండిపెట్టి అతిథి అభ్యాగతులను ఆదరిస్తూ తాను తినీ తినక జీవిస్తూ ఉండేది.

ఒకనాడు ఒక యువకుడు తన ముసలి తల్లిదండ్రులతో ఆపర్ణశాలకు వచ్చి తన తల్లిదండ్రులు ఆకలితో నున్నారని, వారి ఆకలితీర్చమని అర్థించాడు. భర్త బిక్షం తెచ్చిన వెంటనే భోజనం పెడతాననీ విశ్రమించమనీ కోరింది ధరాదేవి. ఎంతకూ ఆమె భర్త రాని కారణాన ఆ యువకుడు మరొక ఇంటికి పోయి తల్లి దండ్రులకు తిండి పెట్టించి వారి ప్రాణం నిలుపు కుంటానని పోబోగా అతిథి ఈశ్వర స్వరూపుడని తమ ఇంటికి వచ్చిన అతిథి నిరాశతో తిరిగి పోరాదని తలచి వారిని ఆపి తానే ప్రక్క గ్రామానికి వెళ్ళి ఒక వణిజుని దుకాణానికి పోయి తన పరిస్థితిని చెప్పి సరుకులు ఇవ్వమని యాచించింది.

ఆమె సౌందర్యానికి ముగ్ధుడైన ఆ వణిజుడు సరుకులను ఇచ్చి ధరాదేవిని కాముక దృష్టితో ఆపాద మస్తకమూ చూస్తూ తాను చేసేది వ్యాపారమని ఈ సరుకులను గ్రహించి దాని ప్రతిఫలంగా డబ్బో అది తేలేకపోయినట్లయితే ఆమె వద్ద నున్న దానిని మరేదైనా ఇవ్వమని కోరాడు. దానికి తన వద్ద ఏమీ లేదనీ ఉన్నట్లయితే తప్పక ఇవ్వగలననీ అతడు తీసుకోవచ్చుననీ భగవంతుని మీద ప్రమాణం చేసి చెప్పింది. ఆ కాముకుడు తన కాముక భాషలో ధరాదేవి స్తనాల వైపుకు చూపాడు. తాను భగవంతునిపై ప్రమాణం చేసి మాట ఇచ్చిన కారణంగా అతడు కోరిన మాంసపు ముద్దల వంటి స్తనాలు తన వక్షానికి వ్యర్థంగా ఉండడమెందుకని వాటిని ఇచ్చి అతిథులకు కావలసిన భోజన సామగ్రి తీసుకోవచ్చని తలచి అక్కడ ఉన్న పదునైన కత్తితో స్తనాలను కోసి ఆ వణిజునిపై విసరి రక్తధారలు కారుతుండగా సామాగ్రిని తీసుకుని అతి వేగంగా ఇంటికి వచ్చి యువకుని కిచ్చి స్పృహ తప్పి పడిపోయింది.

కొంతసేపటికి లేచి చూడగా యువకుడు చతుర్ముఖుడైన శ్రీహరిగాను తల్లిదండ్రులు శివపార్వతులుగాను దర్శనమిచ్చారు. శ్రీహరి 'మాకై స్తనాలను దానమిచ్చినందువల్ల ద్వాపరాంతంలో నీకు పుత్రుడనై నీస్తన్యాన్ని గ్రోలి నీకత్యంత సుఖాన్ని ఇస్తానని పరం ఇచ్చాడు. పార్వతి కూడా 'నేను నీ పుత్రికనై జన్మిస్తానంది. ఇంతలో ద్రోణుడు కూడా వచ్చి భగవద్దర్శనం గావించుకున్నాడు. ఆ ద్రోణుడే అష్టమ వసువుగా జన్మించగా ధరాదేవి అతని భార్య అయింది. వీరినే బ్రహ్మ భూమిపై పుట్టి గోవంశాన్ని పాలించమనగా శ్రీహరి పాదసేవను ప్రసాదించి నట్లయితే భూమిపై జన్మిస్తామని అన్నారు. దానికి బ్రహ్మ శ్రీహరి మీకు పుత్రుడై తన లీలలతో సుఖాన్ని చేకూరుస్తాడని తెలియజేశాడు. ఈ కారణంగా దేవకికి పుట్టిన శ్రీకృష్ణుడు యశోద వద్దకు జేరి ఆమె స్తన్యాన్ని గ్రోలి తన లీలలతో యశోదా నందులను ధన్యులను చేసేవట్లుగా కథ ప్రచారంలో ఉంది." 25

శ్రీహరి తన అవతరణకు ముందుగా దేవకికి పుట్టిన ఆరుగురు పుత్రులను కంసుని బారి నుంచి రక్షించకపోవడానికి కారణం -

పూర్వం స్వాయంభువ మనువుకాలంలో మరీచి మహర్షికి భార్య ఊర్ణాదేవికి ఆరుగురు పుత్రులు. వీరు ధర్మ విచక్షణలు బలశాలురు. అయినప్పటికీ ఒకనాడు తాను సృష్టించిన కన్యనే కామించాడని బ్రహ్మను పరిహసించి బ్రహ్మాకోపానికి గురి అయి రాక్షసు వంశాన జన్మించేట్లుగా బ్రహ్మచేత శాపాన్ని పొందారు. తరువాతి జన్మలో వారు హిరణ్యకశిపునికి పుత్రులైపుట్టి పూర్వజన్మ జ్ఞానం కలగడం వల్ల శాంతులై తపస్సు చేసి బ్రహ్మను మెప్పించి దేవదానవ గంధర్వసిద్ధ మహోరగాల చేత మానవులచేత చావులేకుండా వరాన్ని పొందారు. అది తెలిసి హిరణ్యకశిపుడు తనని కాదని బ్రహ్మాకోసం తపస్సుచేసి వరాలు పొందారన్న కోపంతో వారిని త్యజించి పాతాళ లోకంలో పెక్కు సంవత్సరాలు నిద్రావశిష్టులై ఉండి తరువాత జన్మలో కంసునిగా పుట్టిన కాలస్థేమి చేత చంపబడేట్లుగా శపించాడు.

ఆ శాపకారణంగా దేవకికి పుట్టిన ఆరుగురు పుత్రులు విస్సహాయులై కంసుని చేత చంపబడ్డారు. ²⁶

త్రేతాయుగంలో శేషాంశ అయిన లక్ష్మణుడు శ్రీరామునికి తమ్ముడైపుట్టి సేవించిన కారణాన శ్రీరాముడు తాను మరు జన్మలో తమ్ముడైపుట్టి సేవిస్తానన్నాడు. కనుక సప్తమ గర్భంగా శేషాంశ ముందుగా దేవకి గర్భాన చేరింది. కంసుని వాత పడకుండా ఉండేందుకు గర్భంలో ఉండగానే వసుదేవుని మరియొక భార్య గర్భంలో ఆ అంశను యోగమాయ ప్రవేశపెట్టింది. ఈ విధంగా బలరాముడు కృష్ణునికి అగ్రజునిగా జన్మించాడు.

ఈ విధంగా కృష్ణావతరణంలోని ప్రతి అంశమూ ఒకదానికొకటి అవినాభావ సంబంధం కలిగి ఉన్నాయి. కృష్ణావతరణం అతి జాగ్రత్తగా ఏర్పరచిన పథకంగా జరిగిందని చెప్పవచ్చు. ²⁷

గోకులంలో శ్రీకృష్ణుని ప్రకటనం

శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ కంసుని కనుగప్పి గోకులం చేరి యశోదకు పుట్టిన శిశువుగా పెరుగుతుండగా దానవ వీరులు కంసుని ఆజ్ఞ మేరకు దౌర్జన్యంతో సజ్జనుల పాపాలను అమితంగా ఆర్జించి తత్ఫలితంగా “బలము యశము సిరియు ధర్మమాయువు భద్రంబు” కోల్పోసాగారు. భగవంతుని తమ బిడ్డగా పొందిన యశోదా నందులతోబాటు ఆ బాలుని ప్రతిచేష్టకు ప్రతిబిలకు పరవశించి గోపికలు గోపకులు సకల శుభాలను పెంచుకోసాగారు.

భగవంతుని గొప్పగా భావించి భయభక్తులతో గౌరవంగా పూజలర్పించిన వారి కన్నా భగవంతుని తమలో ఒకనిగా కలుపుకుని తమ ప్రాణంలో ప్రాణంగా భావించి ఇష్టంతో ప్రేమతో స్నేహంతో కలిసివేలసి జీవించిన వ్రజవాసులు ధన్యులవడంలో అతిశయోక్తిలేదు. గోకులంలో కృష్ణుడు అనేక అద్భుతాలు లీలలు చేసిగా కృష్ణుని మానవావీతునిగా పరమాత్మగా పెద్దదేసి తమ నుండి దూరంగా ఉన్నతంగా నిలబట్టి పూజించలేదు.

ఆ రూపంగా తనను దూరం చేసే అవకాశం భగవంతుడు వారికి ఇవ్వలేదు. నోటిలో విశ్వమంతా చూపించి తానే విశ్వమంతటికీ ఆధారమని తెలియజెప్పి ‘కలయో వైష్ణవ మాయయో’ అంటూ అయోమయావస్థలో “బాలుభంగి నితడు భాసిల్లుగాని సర్వాత్ముడాది విష్ణుడగుట నిజము”²⁹ అని గ్రహించిన యశోదమ పైతం వైష్ణవ మాయలో (స్వయంగా పుత్ర వ్యామోహంలో) పడబోతాడు. తనను పరమాత్మగా తెలుసుకున్నప్పటికీ ఆ భక్తులు తనను అతీయునిగా చేరడం భగవంతునికి ఆనందకరమనే విషయం తెలుస్తుంది.

లోకములు విదుర బోవగ

బోకొట్టుచు విదురబోవి శుభగుడు రమణుల్

జోకాట్టిపాడ నిదురం

గైకొను క్రియనూరకుండె గనుదెరవకయున్" ³⁰

అన్న పోతన పద్యం శ్రీకృష్ణునికి గోపికలలాలింపు (లోని మాదుర్యం) ఎంత ప్రీతికరమో స్పష్టం అవుతుంది.

బాలకృష్ణుడు వ్రజవాసుల ప్రాణంలో ప్రాణంగా పెరుగుతూనే తనను హతమార్చవచ్చిన దానవులకు ఎటువంటి జాప్యం చేయక సద్గతులు ప్రసాదించాడు.

భగవంతుడు మోక్షాన్ని భక్తుల కన్నా భగవద్వ్యతిరేకులకే త్వరగా ఇస్తాడని అనిపిస్తుంది. భక్తులను కరుణించడంలో చేసే జాప్యం భగవంతుడు భగవద్వైషమల విషయంలో చేయడు. సన్మార్గుడైన పుత్రుని గురించి కన్నా దుర్మార్గుడైన పుత్రుని గురించే తల్లిదండ్రులకు ఆరాటం అధికంగా ఉంటుంది. ఏమాత్రం అవకాశం వచ్చినా దుర్మార్గుడైన పుత్రుని గురించే ఆలోచిస్తారు. భగవంతుడు సర్వజగత్తుకూ తండ్రి కనుకనే దుర్మార్గులను దుష్టులను శిక్షించి వారికి సద్గతి నివ్వడంలో జాప్యాన్నీ చేయడు. దుర్మార్గులయిన వారి విషయంలో స్త్రీ పురుష భేదాన్ని గాని వావివరుసల్ని గాని జంతుభేదాన్ని గాని పాటించడు.

పూతనోద్ధరణం

బాలకృష్ణుని బారిపడి సద్గతిని పొందిన వారిలో పూతన మొదటిది. పూతన స్త్రీ; అందునా ఎంతో ప్రేమచూపుతూ ఎవరి వారింపులు లెక్కచేయక బాలకృష్ణుని నోటికి తన స్తనాన్ని అందించింది. అంత ప్రేమను ప్రదర్శించినా కంసుని పనుపున ఎంతోమంది శిశువులను బలిగొంటూ తనను మట్టుపెట్టాలని వచ్చిన పూతన లోగుట్టు తెలుసుకుని నవ్వుకుని -

‘అలోకేశ్వరుడా చరాచర నిభుండా బాలగోపాలుడా
బాలధ్వంసిని’³¹

ఒడిలోకి జేరి -

“బిగి చప్పుగవ గేల బీడించి కబళించి
గ్రుక్క గ్రుక్కకు గుటుగుటుకు మనుచు
నొకరెండు గ్రుక్కల నువిదప్రాణంబులు
పైతము మేనిలో సత్తమెల్ల

ద్రావె; నదియును గుండెలు దల్లడిల్ల
జిమ్మ దిరుగుచు నిలువ శిరమువ్రాల
నితబాలుర క్రియ వాడువీపుగావు
చప్పు విడుపుము విడుపుము చాలు....”³²

గిలిగిల్లాడి కూలింది. పడుతూ తన అతి సుందరమైన కామరూపాన్ని వదలి అరుక్రేసుల పాడవున్న తన వికార రాక్షసు రూపంతో ప్రాణాలను వదిలింది.

బాలకృష్ణుడు ప్రప్రథమంగా ‘దుర్జనవధ’ ప్రారంభించింది స్త్రీతో. స్త్రీ అయినా దుష్టుడైన కంసుని సాంగత్యంలో ఉండి తనను చంపవచ్చిన దుష్టురాలు. తక్షణం ఆమెను వధించి ఆ రాక్షస దేహం నుంచి మోక్షాన్ని ప్రసాదించాడు.

విషం నింపుకు వచ్చినా పాలిచ్చిన పూతన తల్లిలా నటిస్తూ వచ్చింది. కేవలం కమటంతోనయినా తల్లిలా వచ్చిన పూతనకు సద్గతి లభించింది. పూతనకు మోక్షం లభించడానికి కారణం పూర్వ జన్మలోని పూతన సంకల్పం .

పూతన పూర్వజన్మలో బలి చక్రవర్తి పుత్రిక రత్నమాలయని, ఆమె బలిచక్రవర్తి దగ్గరకు వచ్చి వామనమూర్తిని చూసి ముచ్చటపడి ‘ఇట్టి పుత్రకుడు

దార్క్నినన్ జనుబాల నిత్తుగా' అని కోరుకున్న కారణాన ఈ జన్మలో పూతనయై శ్రీహరిని స్పృశించి పాలిచ్చి తరించినదని శ్రీగర్ల భాగవతం తెలియజేస్తోంది. ³³

మనసులో కలిగిన సంకల్పం ఏదయినా నెరవేరి తీరుతుంది. శ్రీహరికి పాలివ్వాలని తలచిన రత్నమాలకోరిక పూతనగా పుట్టడానికి కారణమైంది. అయితే వామనమూర్తి ఇంతింతై విశ్వమంతా వ్యాపిస్తున్నప్పుడు వామనుని కపటిగా భావించి కోపంతో చంపబోయి బలిచక్రవర్తి చేత వారించబడినా వామనుని చంపాలనే కోపం మనసులో అలాగే నిలిచి పోవడంతో పూతనగా పుట్టి రాక్షస ప్రవృత్తిలో చంపాలని రావడం సంభవించింది.

పూతన పూర్వజన్మ భావనలను నెరవేర్చడానికే భగవానుడు తనను చంపాలని వచ్చిన పూతన స్తన్యాన్ని గ్రోలి చివరకు సద్గతిని కలిగించాడు.

పూతన ఏడు రోజులపాటు పసిపిల్లల నందరినీ చంపుతూ రావడమెందుకన్న సందేహానికి 'తోటమాలి అనవసరమైన కలుపు మొక్కలను మొలకలోనే తీసివేసినట్లు ఆ పసిపిల్లలంతా ఆ దినాలలో కంసుని పక్షాన్ని ప్రబలం చేయడానికి వ్రజంలో జన్మించిన అసంఖ్యాకులయిన అసురులనీ వారిని పూతన చేత ఆ విధంగా భగవానుడు చంపించాడనీ కృష్ణుని పక్షాన ఉన్న బాలల వంక పూతన కన్నెత్తి కూడా చూడలేదని 'శ్రీభాగవత కథ' అనే గ్రంథం వ్యాఖ్యానించింది. ³⁴

శకటభంజనం

ఒకనాడు రోహిణి నక్షత్ర దినాన 'బాలకుండాదిగిల వడనేరై'నని యశోదమ్మ ఎంతో సంబరంతో వేడుక చేయదలచింది. వ్రజకాంతలనందరినీ ఇంటికి పిలిచింది. విప్రులతో వేద మంత్రాలు చదివించి అభిషేచనాలు చేయించింది. అందరినీ నన్నానింపదలచింది. బాలకృష్ణునికి పాలువట్టి పానుపుమీద పడుకోబెట్టి నిదురబుచ్చింది. ఆ తరువాత ....

కృష్ణునికై చేసే వేడుక సందడి లోపడి కొంతసేపు కృష్ణుడినే మరిచింది యశోద. ఆ కొంత సేపయినా కారణం ఏదయినా తనవారు తనను మరువడం కృష్ణునికి నచ్చని పనే.

‘నిదురించిన శిశువాకొని

కినుకుచు జనుగోరికెరలి కిసలయవిలస

వృదు చక్రచాపరేఖాస్పద

పదమున దన్నె నొక్కబండిన్ దండిన్.’³⁵

శయ్యపైన నిదురిస్తున్న శిశువు బండిని తన్నడమేమిటి ? తన్నినంత మాత్రాన ‘దివి బ్రక్కటంటై యెగసి యిరుసు భరమున గండ్లన్ వికటంబుగ నేలం’³⁶ బడడమూ ఆ బండిలోని సరస పదార్థంబులు వ్యర్థంబులై నేలం గూల’³⁷ డమేమిటి?

ఈ సందర్భంలో గొల్లల ఇళ్ళలో పెద్ద పెద్ద లోగిళ్ళూ వాటిలో పెద్ద పెద్ద బండ్లూ, వాటిపైన పాల దుత్తలూ వెన్నకుండలూ పండ్ల బుట్టలూ ఉండడం సహజమే. పిల్లవాడికి నిద్రాభంగం కలుగకుండా నిశ్శబ్దంగా ఇంటి లోపలిభాగంలో ఉన్న ఒక పెద్ద బండి కింది మెత్తని శయ్యపరచి పడుకో బెట్టింది. యశోదమ్మ ఎవరి గురించి ఆ ఉత్సవం చేస్తోందో ఆ బిడ్డని మరచి ఉత్సవంలో లీనమయింది.

‘బహిర్ముఖమైన మనుసుకు అంతరంగంలోని పరమాత్మ పిలుపు వినబడుదు’ బాలకృష్ణుని ఏడుపు యశోదమ్మకు వినబడలేదు. పలితంగా తన బండిలోని సరస పదార్థాలన్నీ వ్యర్థమై నేలపాలయేట్లుగానూ ‘యశోదా నంద ముఖ్యులైన గోపగోపికా జనంబులు పనులు మఱచి వబ్బంబులు మాని యుబ్బునెడి’³⁸ భయపడి వచ్చేట్లుగానూ శబ్దం చేస్తూ శకటాన్ని తన్నాడు. అందరి దృష్టి తనవైపుకు ఆకర్షించుకున్నాడు. అనేక విధాల అనునయించి పాలు పట్టింది

యశోద. బాలునికి అనేక బలి విధానాలతో స్వస్తి పుణ్యాహ వచనాలతో ఆశీర్వాదాలు చేయడం జరిగింది.

శకట భంజనాన్ని శకటాసుర భంజనంగా కూడా చెప్పటం జరుగుతోంది. వ్యాస పోతన భాగవతాలలో శకటాసురుడన్న పదం కూడా లేదు. బాలకృష్ణుడు శకటాన్ని తన్నినట్లుగానే వర్ణింపబడింది.

హిరణ్యాక్ష పుత్రుడైన ఉత్తమచుడు శకటాన్ని ఆవహించాడనీ లోమస మహర్షి ఇచ్చిన శాపం శ్రీకృష్ణచరణ స్పర్శతో తీరిందనీ చెబుతారు పెద్దలు. ఒకసారి లోమశ మహర్షి ఆశ్రమంలోని చెట్లని పీకిపారేసిన ఆ గడుగ్గాయని దేహ రహితుడై పడి ఉండమని మహర్షి శపించాడనీ తక్షణం ఆయన పాదాలపై పడి వేడుకోగా ప్రసన్నుడై ఆ శాపాన్ని ఈ వరంగా మార్చాడనీ చెబుతారు.

త్యూణావర్తుని ఉద్ధరణం

త్యూణావర్తుని రాకను ముందుగానే గమనించాడేమోనన్నట్లుగా తల్లి చేతిలోని బాలకృష్ణుడు కొండంత బరువు పెరగడంతో 'ధరగావ బుట్టిన మహాపురుషుడు కాబోలు'³⁹ ననే అనుమానం యశోదకు కలిగింది బరువు మోయలేక భూమి మీద ఉంచింది. త్యూణావర్తుడు వచ్చి కృష్ణుని ఆకాశానికి ఎగరేసుకుపోయాడు. తల్లి చేతిలో కొండంత బరువుగా తోచిన కృష్ణుని త్యూణావర్తుడు ఎగరేసుకు పోగలిగాడంటే తల్లి భూమి పై నుంచగానే కృష్ణుడు బరువు తగ్గినట్లుగా భావించాలి. తల్లి ఒడి నుండి దిగడానికి బరువయ్యాడు అనీ త్యూణావర్తుని పైకి తీసుకు పోవడానికి వీలుగా తేలిక అయ్యాడనీ త్యూణావర్తుడు ఆకాశానికి గొనిపోయిన అనంతరం తిరిగి కొండంతగా బరువు పెరిగాడనీ భావించవలసి ఉంటుంది. (లఘిమాసిద్ధి వల్ల తేలికగానూ గరిమ సిద్ధి వల్ల బరువుగానూ అవుతారు). ఈ కారణం వల్లే కృష్ణుని ఆకాశానికి ఎత్తుకెళ్ళి త్యూణావర్తుడు బరువు మోయలేక వదిలివేయ ప్రయత్నించాడు.

భగవానుని పట్టుకునే వరకే జీవి ప్రయత్నం. ఏదో విధంగా ప్రయత్నించి పట్టుకోవడం అంటూ జరిగాక వదలడం ఆ జీవి తరం కాదు. అప్పుడు జీవిని పట్టుకునేది భగవంతుడే ఆకాశమార్గంలో కొండంత బరువు పెరిగిన బాలుని చేతిలో ఆ రాక్షసుడు -

మెడబిగియబట్టుకొని డిగ

బడియెడి బాలకుని చేత బర్హతనిభుచే

నిడివడ జాలక వాడురి

బడిబెగడెడు భగము భంగి భయము బొంది “

వారి కరతల వీడనంతో ‘పరవశుడై’ జాల మీద భగ్నాంగుడై కూలాడు.

పూర్వం పాండు దేశాన్ని పాలించే సహస్రాక్షుడు అనే రాజు యజ్ఞయాగాది క్రతువులనేకం చేసినప్పటికీ స్త్రీలోలుడై దూర్వాసమునిని అలక్ష్యం చేసిన కారణంగా రాక్షసుడయేట్లు శాపం పొందాడనీ అనంతరం శ్రీకృష్ణపాదస్పర్శ చేత కృతార్థుడయేట్లుగా దూర్వాసుడు శాపవిమోచనం తెలియజేశాడనీ ఈ సహస్రాక్షుడే తృణావర్తుడనీ శ్రీ గర్గభాగవతం తెలుపుతోంది.”

ఒకనాడు యశోద కృష్ణునికి పాలిచ్చి ఒడిలో కూర్చో బెట్టుకుని ముద్దుచేసే సమయంలో యశోద వాత్సల్య ప్రేమకు పరవశుడైన పరమాత్మ ఆవులించి తననోటిలో తల్లికి విశ్వాన్ని చూపాడు. బాలుని వదనగవ్వారంలో ‘వారి నిదులు, దిశలు, భూమి వన ద్వీపశ్రేణులు’ సకలమూ దర్శించిన యశోద’ కన్ను మోడ్చి చోద్యపడింది. సమస్త ప్రాణికోటి నాయందే ఉంది. నేను వాని యందులేను” అనే విషయాన్ని బోధిస్తూనే అటువంటి విశ్వాన్నే తనలో దాచుకున్న తాను ప్రేమ భక్తి వాత్సల్యాలకు లొంగి వారి ఒడిలోకి జేరుతానని తెలియజేశాడు కృష్ణుడు.

అనంతరం శ్రీకృష్ణుని నామకరణ మహోత్సవం రహస్యంగానే గర్గముని జరిపించాడు. యదు వంశానికి పురోహితుడైన గర్గుడు వసుదేవుని కోరిక మేరకు

కంసునికి తెలియరాదని నందుని ఇంటిలో రోహిణీ పుత్రునికి బలరాముడనీ యశోదా నందుల తనయునికి కృష్ణుడనీ నామకరణ చేశాడు. 'భగవన్నామాన్ని ఏకాంతంలోనే స్మరించాలి, జపించాలి. నిజమైన భక్తుడు తన సాధనను ఎప్పుడూ రహస్యంగానే ఉంచుతాడు. సత్యసాధన చౌకబారు ప్రదర్శనలను మన్ననలను ఆశించదని'⁴³ రహస్యంగా నామకరణం గావించడంలోని అంతర్థాం.

తొల్లి యీ శిశువు ధవళారుణ పీతవర్ణుండై యిప్పుడు నల్లనైన కతమున గృష్ణుడయ్యెనని' ' ఈ పాపనికి గుణరూప కర్మంబు లనేకంబులు గలుగుటం జేసి నామంబులనేకంబులు గల' వని 'ఈశాబకుని వలన మీరు దుఃఖముల దరియింతు, రీ యర్చకుని చేత దుర్జన శిక్షణంబును, సజ్జన రక్షణంబును నగు నీ కుమారుడు నారాయణ సమానుండని'⁴⁴ చెప్పి అందరికీ ఆనందాన్ని గూర్చి వెళ్ళాడు గర్లముని.

ఉలూఖల బంధనం

శ్రీకృష్ణుడు తన బాల క్రీడలతో అందరినీ ఆనందింపజేస్తూ పెరుగసాగాడు. తన ఈడు బాలురతోను బలరాముని తోను కలిసి అనేక చిలిపి చేష్టలతో ప్రజవాసులందరినీ మురిపిస్తూ, ఆట పట్టిస్తూ, అందరి ఇళ్ళూ తనవిగా భావించి ఆయా ఇళ్ళలోజేరి వెన్న దొంగిలిస్తూ పాలను తాగేస్తూ, గోపికలు పాలను పితుకకముందే దూడలకట్లు విప్పేస్తూ, అందరి ఇళ్ళలోనూ జేరి పాలు పెరుగు ఆపహరించి మిత్రులకూ వానరాలకూ పెడుతూ తిరుగ సాగాడు.

నారాయణుని కర్పించిన నైవేద్యాన్ని తానే ఎంగిలిచేసి నేనే భగవానుడనని తెలిపేవాడు. కృష్ణుని ఈ చేష్టలకు విసిగి యశోదకు గోపికలు చెప్పరాగా వారి మాటలు అసత్యాలని తల్లికి నమ్మబలికే వాడు.

తల్లికి తన పట్ల ప్రేమ చెదరకుండా మరియొక సారి మృద్యక్షణ చేశాడనే కారణంగా నోరు తెరిపి చూపమన్న యశోదకు నోటిలో విశ్వరూప ప్రదర్శనను గావించి యశోదను -

“కలయో వైష్ణవ మాయయో యితర సంకల్పార్థమో సత్యమో
తలపన్ నేరక యున్నదాననా యశోదాదేవిగానో పర
ష్టలమో బాలకుడెంత? యీతని ముక్త్యం బైయజాండంబు ప్ర
భృలమై యుండుట కేమిహేతువో! మహాశ్చర్యంబు చింతింపగవో”

అంటూ సందేహం కలిగేట్లు అయోమయావస్థలో పడవేశాడు. చివరికి ఒకనాడు ఇంటిలోనే దధి భండ వికలనాదులు గావించి యశోద చేత పట్టుబడ్డాడు.

తన చిలిపి పనులతో గోపికలను తిప్పలు పెట్టి పట్టుకుందామని ఎంత ప్రయత్నించినా గోపికలకు చిక్కని బాలకృష్ణుడు యశోదకు పట్టుబడి రోటికి కట్టబడ్డాడు. కారణం ఎవరు ఏరూపంలో పట్టదల్చుకుంటే వారికి అవిధంగానే పట్టుబడతాడు భగవంతుడు. భగవంతుడయినా మానవ రూపం దాల్చినప్పుడు తల్లికి ప్రథమస్థానం ఇచ్చాడు.

తనను కట్టడానికి అవస్థపడుతున్నా ప్రయత్నం మానని తల్లిని కరుణజూసి-

“బంధవిమోచనుడీశుడు
బంధింప బెవంగు జనవి పాటోర్చి సువృ
ధృంధుడు గావున జననీ
బంధంబున పట్టువడియె బాటించి....”

తన చేతికి చిక్కిన పరమాత్మని ఎంతో ప్రయత్నించి రోటికి కట్టింది యశోద. ఎవరికీ పట్టుబడని పరమాత్మ తల్లికి పట్టు బడటంలో తల్లిపై ఉండే కరుణతో బాటు కర్తవ్యం గోచరిస్తుంది. అది యమశార్ఙ్గన భంజనం.

యమకార్జున భంజనం

నారదుని శాపానికి గురియై ఇంటి పెరట్లోనే మద్ది చెట్ల రూపంలో విముక్తికి నిరీక్షిస్తున్న నలకూబర మణిగ్రీవుల శాపవిమోచనం కృష్ణుని తక్షణ కర్తవ్యం.

మహాత్ముల మదిలో కలిగిన సంకల్పాన్ని భగవానుడు తీరుస్తాడు. స్త్రీలతో కూడి జలక్రీడలాడుతూ వివస్మలై మదిరాపాన మత్తులై నారదుని రాకను గమనించని స్థితిలో నున్న నలకూబర మణి గ్రీవులను చూసి “వీరికి క్రొవ్వడంగించి బుధుల గలుపుట యొప్పున్”⁴⁷ అనే సదుద్దేశంతో నారదుడు వారికి శాపమిచ్చి ‘మీరలు శ్రీమదాంధులరు గావున భూలోకంబున నర్జున తరువులై నూఱు దివ్య వర్షంబులుండుట మీద గోవింద చరణారవింద పరిస్పందనమున ముక్తులగుదుర’⁴⁸ ని విమోచనం తెలియజేశాడు. ఈ మాట ప్రకారం వారి శాపవిమోచనం తన కర్తవ్యంగా భావించాడు పరమాత్మ. అయితే అది ఒక క్రీడగా జరగాలి. ఎవరికీ అనుమానం రాకూడదు. అంతు పట్టకూడదు. (ఆధ్యాత్మికరంగంలో సాధనలు, గురువు శిష్యునికి తెలిపే ఉపదేశాలు ప్రసాదించే ముక్తి, దివ్యానందాలు అన్నీ గోప్యంగానే జరుగుతాయి. ఏ ఇద్దరు శిష్యులకు ఒక్కవిధంగా బోధించడం జరుగదు. శిష్యులందరికీ తెలిపే సామాన్య విషయాలు కొన్ని ఉన్నప్పటికీ ప్రతి శిష్యునికి వ్యక్తిగతంగా తెలిపే విషయాలు కొన్ని ఉంటాయి. కారణం ఏ ఇద్దరి వ్యక్తుల మనస్తత్వమూ ఒక్కలా ఉండకపోవడమే. శిష్యులస్థితిని బట్టి వారికి తగిన మార్గంలో బోధించేది శిక్షించేది సద్గురువు ఒక్కడే. అందుకే అంతాగోప్యంగా జరుగుతుంది). జగద్గురుడైన శ్రీకృష్ణుడు నలకూబర మణి గ్రీవులకు ముక్తిని కలిగించి వారికి బోధించవలసి ఉండడంవల్ల తల్లిచేత రోటికి కట్టబడ్డాడు. తల్లి అటు ‘కనుమరుగు’ కాగానే రోటిని ఆరెండు మద్ది చెట్ల నడుమ నుండి ఈడ్చి ఆమహావృక్షాలను కూల్చాడు. వాటి నుండి తేజోరూపంలో వెలువడిన నలకూబర మణిగ్రీవులు బాలకృష్ణునికి మ్రొక్కి అనేక విధాల

స్తుతించగా “నను నమ్మితిరుగు నభ్యులకును బంధము నన్ను జాడ విరియును”⁴⁹ అని

కారుణ్యమాననుండగు

నారదువచవమున జేసి నను బొడగనుటన్

మీరు ప్రబుద్ధులరైతిరి

చేరెన్ నామీది తలపు సిద్ధము మీకున్”⁵⁰

అని కృష్ణుడు వారిని బంధ విముక్తులగావించాడు.

మహాత్ములశాపం కూడా వరంగానే పరిణమిస్తుంది. శాపం సాధారణంగా ఒక స్థాయికి చెందిన సత్పురుషులలో ఏదో ఒక చిన్న లోపము వల్లనే లేక జరిగిన పారపాటు వల్లనే వారికి మహాత్ములు మునులు విధించే శిక్షగా గాథల్లో కనిపిస్తుంది. ఈ శాపాల పర్యవసానం పరిశీలిస్తే పరమాత్మ చేతిలో వారికి ముక్తి లభించడమేనని తెలుస్తుంది. ఎన్నో ఏళ్ళ తపఃఫలం ఒక శాపావసానంగా వీరికి లభిస్తోంది. నారదాది మహర్షుల శాపాలు ఆటువంటివే. (ఒక్కొక్కసారి శాపవశంగా భూమి మీదకు వచ్చిన వారు మహాత్ములై ఆదర్శవంతమయిన జీవితాన్ని గడిపి, బోధకులై ఎంతో మందికి గురువులై లోకాన్ని మంచి మార్గంలో నడిపించినట్టివారై ఉండి అనంతరం పరమాత్మలో ఐక్యమవడం కూడా జరుగుతుంది). నారదుని శాపం వల్ల నలకూబర మణిగ్రీవులు కృష్ణుని దర్శన స్మర్యనలను పొంది బంధాలు తొలగి సన్మార్గులై కృష్ణసేవా తత్పరులయ్యారు.

వత్సాసుర ఉద్ధరణం

జరుగుతున్న అనేక ఉత్పాతాలను చూసి వృద్ధ గోపకులు ప్రేపల్లెలో కృష్ణునికి కీడు తలపెట్టడానికి చాలా మంది రాక్షసులు వస్తున్నారని ఆలోచించి బృందావనానికి వెళ్ళడం అన్నివిధాల శ్రేయస్కరమని తలచి బృందావనానికి వయవమయ్యారు.

బృందావనంలో బాలభగవానుని కమనీయ లీలలు మొదలయ్యాయి.

వేణులూదుచు వివిధ రూపములతో

గంతులు వైతురు కౌతుకమున

గురుకంబళాదుల గోవుషంబుల బన్ది

పరవృషభములని ప్రతిఘటింతు

రల్లులు దట్టించి యంఘ్రుల గజైలు

మొరయ దన్నుదురోలిముమ్మరముగ

బన్దిదంబులు వైచిఫలమంజరులు గూల్చి

వేటు లాడుదురు ప్రావీణ్య మొప్ప

వన్య జంతు చయంబుల వాని వాని

పదరు పదురుచు వంచించి పట్టబోదు

రంబుజాకరముల జల్లులాడ జనుదు

రాకునూరులు బాల్య విహారులగుచు" ⁵¹

ఇలా ఆనందంగా విహరిస్తున్న కృష్ణుడు గోపాలురతో కలిసి గోవత్సాలను మేపసాగాడు. ఆ సమయంలో ఒక రాక్షసుడు గోవత్సరూపంలో వారలను హింసించాలనే ఉద్దేశ్యంతో వచ్చి కలిసి తిరుగసాగాడు. కృష్ణుడు అది గమనించి ఆవత్సాసురుని పాదాలు తోక గట్టిగా పట్టి చెట్టుకేసి మోది చంపాడు. గోవుల్ని దూడల్ని చంపకూడదు, 'గోవత్సాపాతకం' చుట్టుకుంటుంది. అయినా అన్నింటికీ అతీతుడైన కృష్ణపరమాత్మ గోవత్స రూపంలో ఉన్న రాక్షసుని పరిమార్చడమే లక్ష్యంగా భావించడం. ఇక్కడ సామాన్య ధర్మానికి అతీతమైన సూక్ష్మ ధర్మ పరిపాలనే ద్యోతకమవుతోంది.

వత్సాసురుడు సైతం శాపవశాన వచ్చి కృష్ణుని చేత హతమయినవాడే. పూర్వం మురాసురుని కొడుకయిన ప్రమీలుడు వశిష్టుని ఆశ్రమంలో బ్రాహ్మణ

రూపాన వచ్చి నందినీ ధేనువును దానమిమ్మని అడుగగా నందిని అసుర స్వభావంతో ఉండే వత్సరూపాన్ని పొందమని ప్రమీలునికి శాపం ఇచ్చింది. ఆ అసురుడు పశ్చాత్తాపం చెంది క్షమార్పణ వేడగా ద్వాపరాంతంలో శ్రీకృష్ణుని గోవులలో చేరి కృష్ణునిచే సంహరింపబడి ముక్తి నొందుతావని శపించిన కారణంగా వత్సరూపాన్ని పొందిన అసురుడు కృష్ణుని చేతిలో హతమయి శ్రీవారిని కలిశాడు.⁵²

బకాసురుని ఉద్ధరణ

ఒకనాడు పర్వతమంతటి ఆకారంలో ఉన్న బకం గోవులను కాస్తున్న గోపాలురను మింగసాగింది. చివరకు ఎంతకూ మింగుడు పడని కృష్ణుని బయటకు కక్కేసింది. తిరిగి తనను పట్టడానికి వస్తున్న బకాన్ని కృష్ణుడు దాని ముక్కుపట్టి విరిచి చంపాడు. దేవతలు కృష్ణునిపై వువ్వవర్షాన్ని కురిపించారు.

ఈ బకాసురుడు పూర్వజన్మలో హయగ్రీవుడనే రాక్షసుని కొడుకైన ఉత్కళుడు. ఇంద్రుని జయించి నూరు సంవత్సరాలు ఇంద్ర వదలి లోనున్నట్టివాడు. అటువంటి ఉత్కళుడు జాబాలిఅశ్రమ ప్రాంతంలోని చేపలను పట్టిన కారణంగా కొంగగా పుట్టేట్లు జాబాలి చేత శాపం పొందాడు. అయితే ఉత్కళుడు తాను చేసిన తప్పుకు పశ్చాత్తాప పడగా జాబాలి ద్వాపరాంతంలో కృష్ణుని చేత చంపబడి ముక్తి నొందేట్లు పరిహారం చెప్పాడు.⁵³ ఆ కారణంగా బకాసురుడై కృష్ణుని చేతిలో హతమయ్యాడు. ముక్తిని పొందాడు.

లిఘాసురుని ఉద్ధరణ

బకుని అన్న అమాసురుడు కొండచిలువ రూపంలో కృష్ణుని మట్టుపెట్టడానికై వచ్చాడు. ఆకాశానికి భూమికి తన నోటిని వ్యాపింపజేసిన ఆ కొండచిలువ నోటిని చూపి గుహగా భావించి కృష్ణుని పిలుపును వినక లోపలికి

వెళ్ళారు గోపబాలురు. అది చూసి వారిని రక్షించే నిమిత్తం కృష్ణుడు తానూ సర్పగవ్వారంలోకి వెళ్ళి కంఠద్వారం సమీపంలో నిలిచి శరీరాన్ని పెంచసాగాడు. అష్ట సిద్ధులలో ఒకటైన మహిమ ఆనే సిద్ధివల్ల శరీరం పెరుగుతుంది. దానితో -

ఊపిరి వెడలక కడుపున

వాపాదవిన బాము ప్రాణవాతంబులు సం

తాపించి శిరము ప్రక్కలు

వాసికొనుచు వెడలి చనియెబడుఘోషముతోన్.⁵⁴

ఆ విధంగా హతమయిన సర్పంలో నుంచి గోపాలురంతా బయట పడ్డారు. ఆ సర్పం నుండి ఒక అద్భుత తేజస్సు ఆకాశ మార్గాన వచ్చి కృష్ణునిలో కలిసి పోయింది.

అఘాసురుడు పూర్వ జన్మలో శంఖుడనే రాక్షసుని కొడుకు. వీడు యౌవన బలగర్వంతో ఇతరులను నిందించే స్వభావం కలిగియుండి మలయాచలంలో తపస్సు చేసుకుంటున్న అష్టావక్రమునిని చూసి పరిహాసించాడు. దానికి ముని క్రోధంతో సర్పరూపం పొందమని శపించి అఘాసురుడు వేడుకోగా కృష్ణుడు అతడి పాటలోకి ప్రవేశించినపుడు ముక్తి కలుగుతుందని శాపవిమోచనం తెలిపాడు.⁵⁵

ఆకారణంగా అఘాసురుడు అజగర రూపాన వచ్చి కృష్ణుని చేత హతుడై శాప విముక్తిని పొందాడు.

కాళీయ మర్దనం

ఏ పాదరేణువులను శిరోధార్యంగా భావించి తలదాల్చే భాగ్యానికై ఋషులు యోగులు మునులు దేవతలు తలుస్తారో తపస్తారో ఆ పాదాలతో శ్రీకృష్ణుడరమాత్మ కాళీయుని పడగలపై తాండవమాడి కాళీయుని ధన్యుని చేశాడు.

కాళీయుని విషవహ్నిశిఖలు అప్పటికే కాళింది మడుగును ఆ ప్రాంతపు గాలిని విషపూరితం చేశాయి. ఆ ప్రాంతాన తిరిగే పశువక్ష్యాదులు ఎన్నో నశించాయి. విషపూరితమయిన ఆమడుగులోకి కృష్ణుడు దూకి కాళీయ గర్వభంగం గావించాడు.

పరమశివుడు క్షీరసాగర మధనంలో పుట్టిన హాలాహాలాన్ని పానం చేసి గుట వేయక గొంతులోనే దాచుకుంటే విషానికి విషమయిన కృష్ణ పరమాత్మ వసీతనంలోనే పూతన విషపుపాలను తాగి జీర్ణించుకున్నాడు. అటువంటి కృష్ణయ్యను తాకి కాళీయుని కాలకూట విషం అమృతమయమయింది. అది కృష్ణయ్య సంకల్పమే.

గరుత్మాంతునికి భయపడి కాళింది మడుగులో నివసించే కాళీయునికి ఆ మడుగు వీడిపోలేని బంధనం ఏర్పడింది. తన అహంకారాన్నే పెట్టని కోటగా చేసుకుని అందులో తాను బందీనయ్యాననే విషయమే తెలుసుకోలేకపోయాడు కాళీయుడు. ఆ కోటలోకి పరమాత్మ తానుగా ప్రవేశించాడు. పరమాత్మ ప్రవేశించాక ఇక అహంకారానికి తావేది? కాళీయుని చుట్టుముట్టిన అహంకారవిషం పటాపంచలయింది. దానితో కాళీయునికి బంధవిముక్తి కలిగింది. ఇరుకైన అహంకార వ్రాదాన్ని వీడి విశాలమయిన ఆనందార్ణవానికి చేరుకుని స్వేచ్ఛను పొందాడు కాళీయుడు.

శ్రీకృష్ణుడు ఎంతోమంది రాక్షసులను సంహరించాడు. కానీ కాళీయుని మాత్రం మదమణిచి వదిలిపెట్టాడు. 'కాళీయుడు ఇంద్రియాధ్యాసం కాళింది అనేభక్తిలో ఇంద్రియాధ్యాసం కలిగినట్లయితే శుద్ధభక్తి ఉండలేదు. రాగద్వేషాలు విషయ వికారాలు మొదలయినవి విషం వంటివి. ఇంద్రియాలలో నుండి విషయవికారాలనే విషాన్ని తిసివేయాలేగాని ఇంద్రియాలను నశింపజేయగూడదు.

కృష్ణుడు కాళీయ మర్దనం ద్వారా తెలియజేసిన విషయం ఇదే. కాళీయుని పడగలను అణచినట్లుగా ఇంద్రియాలను అణిచివేయాలని. ఇంద్రియాలకు సత్సంగం కలిగించాలి. ఆవిధంగా ఇంద్రియాలకు భక్తిరసం ప్రాప్తిల్లి అవి శుద్ధం అవుతాయి. భోగం వల్ల ఇంద్రియాలు క్షీణిస్తాయి. భక్తివల్ల పోషింపబడతాయి.⁵⁶ కాళీయునికి సత్సంగమే కాదు భగవత్సంగం లభించి పునీతమయ్యాడు.

స్వాయంభువు మన్వంతరంలో వేదశిరస్సు అనే బ్రాహ్మణుని ఆశ్రమానికి అశ్వశిరస్సనేవాడు వచ్చి ఆ ఆశ్రమంలోనే తాను తపస్సు చేసుకుంటానని కోరాడు. 'వద్దుపామ్మన్న' గరుత్మాతుని వలన భీతి పొందమని వేదశిరస్సును శపించాడు. ఈ శాపకారణంగా వేద శిరస్సు భక్తుడు కనుక కాళీయునిగా మారినా కృష్ణ పరమాత్మ పాదాలను పాదముద్రలను శిరస్సున ధరించే భాగ్యం లభించింది అని గర్గభాగవతం తెలియజేస్తోంది.⁵⁷

దావాగ్నిపానం

సకల చరాచర జగత్తు పరమాత్మలోనే ఉంది. పరమాత్మ నుండి ఆవిర్భవించింది. కనుక సర్వమూ ఆ పరమాత్మలోనే లయమవుతుంది కూడా. పంచభూతాలలో ఒకటి అయిన అగ్ని పరమాత్మకు భిన్నం కాదు.⁵⁸ ఆ కారణంగానే గోగోప గోపికా బృందాన్ని చుట్టు ముట్టిన దావాగ్నిని అవలీలగా పానం చేసి అర్తులను రక్షించాడు కృష్ణుడు.

సంసారరూపమైన దావాగ్ని నలువైపులా మండుతూ జీవాత్మ నాక్రమించినపుడు గోపాలురవలె కన్నులు మూసుకునిభగవంతుని ప్రార్థించి నట్లయితే సమస్త సంకటాలను పానం చేసి ఏ దుఃఖం లేకుండా చేస్తాడని భగవన్నామజపం సాంసారిక దావాగ్నిని చల్లారుస్తుందని ఆ దావాగ్నిపానం తెలియజేస్తుంది.

బ్రహ్మదేవుని తరణాగతి

అహంకారమనేది ఎంతటి వాడినయినా ప్రలోభంలో పడవేస్తుంది. సకల జగాలకు సృష్టికర్త అయిన బ్రహ్మను కూడా అహంకారం వదలలేదు. అహంకారం పరమాత్మ ఎదురుగావున్నా గుర్తించనీయదు.

రాక్షస వధ కావిస్తున్న బాలకృష్ణుని బాలరూపంలో ఉన్న పరమాత్మగా గ్రహించలేక పోయాడు బ్రహ్మ.

“బాలుండయ్య నితండ ఘాసురుడు ద్రుంపన్ బాలురంగ్రేవులన్
ఏలీలన్ బ్రదికించెనొక్కా? భువి నూహింపం గడుజోద్య” మంటూ

ఆశ్చర్యపోయాడేగాని భూదేవి కోర్కెమీద తాను ప్రార్థించగా దుష్ట శిక్షణార్థం, భూభారహరణార్థం దిగి వచ్చిన భగవానుడే ఈ బాలుడన్న విషయాన్నే విన్నవించాడు. బాలుని వరీక్షించాలనే కోరికతో గోవత్పాలను గోపబాలురనందరినీ ఒక్కక్షణకాలం దాచాడు. బ్రహ్మముచ్చటను తీర్చదలచిన కృష్ణుడు బ్రహ్మ నుంచి వారందరినీ తీసుకు రాకుండా తాను ఆయాగోపబాలుర గోవత్పాల రూపాలలో చరించాడు.

బ్రహ్మకు ఒక్కక్షణం అయితే మానవకాలంలో ఒక సంవత్సరం అవుతుంది. ఆ విధంగా ఏడాది పాటు వారందరి రూపాలను కృష్ణుడే ధరించాడు. ఆ ఏడాది కాలంలోనూ గోపబాలుర రూపాలలో వారి వారి తల్లిదండ్రులను అలరించాడు. గోవత్పాలుగా గోవులను తరింపజేశాడు.

ఆకాలంలో బృందావనమంతా కృష్ణమయంగానే ఉండి -

“ఘోషజనులకెల్ల గుఱ్ఱులపై వేడ్క
పూట పూట కెలమి బొటమరించె

నిచ్చి క్రొత్త యగుచు నీరజాక్షుని మీద
వేడ్క తమకు దొల్లి వెలసినట్లు⁶⁰

బ్రహ్మ చేసిన పనికి కృష్ణునే తమ పుత్రునిగా పొంది ప్రజలలోని స్త్రీలంతా యశోదలయ్యారు. వారి భర్తలంతా 'నందులై' బ్రహ్మనందాన్ని పొందారు. అంతకు ముందుకన్నా తల్లులకు పిల్లల పైన ప్రేమ అధికమయింది. పుత్రునిగా కృష్ణయ్యను లాలించి పునీతులయ్యారు.

ఇదే అదృష్టం గోవులు సైతం పొంది వాటి లేగదూడల రూపంలో ఉన్న కృష్ణునికి ఎనలేని ప్రేమతో పాలిచ్చి సాకి సుఖానుభూతిని పొందాయి.

ఈ ఏడాది కాలంలోనే కొందరికి పెళ్ళిళ్లు జరిగినట్లు కూడా తెలుస్తోంది. తమ బాలికలను మరొక గోపబాలునికి ఇచ్చి వివాహం చేశామని తల్లిదండ్రులు తలచారేగాని ఈ గోపబాలుని రూపంలో ఉన్న కృష్ణయ్యకే ఇచ్చి వివాహం చేసినట్లు వారు ఎరుగరు. ఈ విధంగా ఆ బాలికలంతా పెళ్ళి అడినది కృష్ణయ్యనే.⁶¹ అన్ని రూపాలలోనూ అందరికీ చేరువయి తన ప్రేమను పంచి అందర్నీ ప్రేమ సూత్రంతో బంధించాడు శ్రీకృష్ణుడు.

బలరామునికి మాత్రం ఒకనాడు ఏ బాలుని చూసినా కృష్ణయ్యనే చూసినట్లు అనిపించసాగింది. ఆశ్చర్యంతో అడిగిన బలరామునికి కృష్ణుడు జరిగిన విషయం చెప్పి సందేహానివృత్తిగావించాడు. ఏడాది నిండిన అనంతరం బ్రహ్మవచ్చి చూసి అయోమయంలో పడ్డ బ్రహ్మను జూసి తనమాయా జాలాన్ని విప్పి తన లీలా రూపాలనన్నీ దాచాడు కృష్ణుడు.

ఇది చూసి బ్రహ్మ అబ్బురపడ్డాడు.

“క్రతుశతంబుల బూర్గకుక్షీవి, కాని నీవిటుక్రేపులున్
సుతులునై చనుబాలు ద్రావుచు జొక్కియాడుచుగౌతుక

ప్రీతి జరింపగ దల్లులై విలసిల్లు గోవుల గోపికా

సతులధన్యతలెట్లు సెప్పగ జాలువాడ గృపానిధీ!"⁶²

అని గోపికల అదృష్టాన్ని పొగడి వారి పాదధూళి శిరమున దాల్చిన చాలని, కృష్ణుని అనేక విధాల స్తుతించాడు.

బ్రహ్మను తన లీలతో ఆయోమయంలో పడవేసి సృష్టికర్తనన్న గర్వాన్ని ఖర్చు చేసి పరబ్రహ్మ స్వరూపమే తానన్న విషయాన్ని నిరూపించాడు. కృష్ణ పరమాత్మ బృందావన మంతా తానే అయి సర్వాంతర్యామిగా వెలుగొందాడు. క్రీడాపరుడైన బాలకృష్ణుని మహత్తును తనకు తానై తెలుసుకోగోరి బాలురను క్రేపులను గోపనం గావించాడు బ్రహ్మ.

కృష్ణుని వరీక్షించ దలచిన బ్రహ్మ అహంకారం రజోగుణంతో కూడుకున్నది. దానికి ఫలితంగా బ్రహ్మ దర్శించిన విశ్వరూపాకృతి బ్రహ్మయొక్క రజః ప్రధాన తత్వానికి అనుగుణమై మనోహరమైన కృష్ణ స్వరూపమేకాక అణిమాది సిద్ధులు మాయాది శక్తులు మహదాది చతుర్వింశతి తత్వాలు పొడగట్టాయి.

గోవర్ధనోద్ధరణం - ఇంద్రగర్వభంగం

గోపాల గోవత్స రూపాలతో బ్రహ్మదేవుని అహాన్ని అణిచిన కృష్ణుడు గోవర్ధనోద్ధరణం చేసి ఇంద్రుని గర్వాన్ని అణిచాడు.

అచారంగా వస్తున్న ఇంద్రపూజను మానిపించి గోవర్ధనపర్వతాన్ని పూజింపజేశాడు శ్రీకృష్ణుడు దానికి కారణంగా-

కర్మమున బుట్టు జంతువు

కర్మమున నభివృద్ధి బొందు గర్మమునజెడుం

గర్మమె జనులకు దేవత

కర్మమెసుఖదుఃఖములకు గారణమధిపా"⁶³

అని కర్మసిద్ధాంతానికి పట్టం కట్టాడు. కర్మతోనే జగత్తుంతా నడుస్తున్నప్పుడు ఇంద్రపూజ అనే మూఢాచారం వదలమని తెలిపాడు.

“కర్మమునకు దగు ఫలములు
కర్ములకు నిడంగ రాజుగాని నదాని
ష్కర్ముడగు నీశ్వరుండును
గర్మ విహీనునికి రాజుగాడు మహాత్మా 1”

అని కర్మిష్టులకు మాత్రమే ఈశ్వరుడు ఫలితాలిస్తాడనీ కర్మహీనులకు ఇవ్వడనీ స్పష్టం చేశాడు. కర్మదైవమనీ కర్మను వదిలి ఇతర సేవచేయడం సతిపతిని విడిచి జారుం జేరిన విధమని⁶⁵ తెలియజేశాడు. పశువులను పర్వతాలను బ్రాహ్మణోత్తములను పూజించమని ప్రోత్సహించాడు.

“బహు రస్నానంబు పెట్టుండు బ్రాహ్మణులకు
నచలులై పూజలోనరింపుడచలమునకు
నధమ చండాలశునక సంహతికి దగిన
భక్ష్యములనిండు కసవుల పసులకిండు”⁶⁶

అని తెలిపిన శ్రీకృష్ణుని పలుకులలో కులమతాలన్నిటినీ మాత్రమే కాక సకల జాతులను సమానంగా ఆదరించమనే సర్వకాలికమైన సందేశమూ ధ్వనిస్తుంది. ఆస్తికులలో మానవతా దృక్పథాన్ని కలిగించాడు.

కృష్ణునిమాటలు అక్షరాలా పాటించారు. వ్రజవాసులు. దానికి ఇంద్రుడు కోపించి ఎడతెగని వర్షధారల్ని శిలలను పిడుగులను ఏకాధాటిగా కురిపించాడు. ప్రధానంగా ‘నిలింపవతి సొంపుదింపు తలంపుతో’⁶⁷ ఈకార్యాన్ని నిర్వహించిన కృష్ణుడు గోపకుల రక్షణభారాన్ని కూడా స్వీకరించాడు. ఫలితంగా

“కిరియై ధరయెత్తిన హరి
కరిసరసిజముకుళమెత్తుగతి త్రిభువనశం
కరకరుడై గోవర్ధన
గిరి యెత్తెంజక్క నొక్కకేలన్ లీలన్”⁶⁸

భాగవతంలో కృష్ణుడు గోవర్ధనాన్ని ఎత్తడం వింతకాదు. భాగవతం శ్రీ కృష్ణుని మానవ మాత్రునిగా కాక పరిపూర్ణ భగవన్నూర్తిగా నిరూపిస్తుంది.

కనుకనే వరాహావతారాన భూమినే ఉద్ధరించిన హరికి గోవర్ధనోద్ధరణం కష్టంకాదని చెప్పడానికే గోవర్ధనాన్ని చిటికిన వ్రేలిమీద ఏడు అహోరాత్రులు నిలిపినట్లు చెబుతూ -

“దండిన బ్రహ్మాండబులు
చెండుల క్రియ బట్టియెగుర జిమ్మెడు హరికిన్
గొండ బెకలించి యెత్తుట
కొండొక పనిగాక యొక్కకొండా తలపన్”⁶⁹

అంటూ శ్రీకృష్ణుని భగవంతునిగా మరీ మరీ నొక్కి చెబుతుంది భాగవతం. చిత్రంలా పట్టిన గోవర్ధనం అడుగుకు పుత్రమిత్రకళిత సమేతంగా గొల్లలందరూ చేరి ఏడహోరాత్రులు కృష్ణుని మీద దృష్టిని నిలిపి గడిపారు.

గోవర్ధనోద్ధరణం అటు గోపజనులకు ఇటు దేవేంద్రునికి కూడా కళ్లు తెరిపించిన సంఘటనం.

‘కనులు దెఱువని కడు జిన్ని పాపడై
దానవి చనుబాలు ద్రావి చంపె”⁷⁰ నని

అంటూ శ్రీకృష్ణుని దానవ సంహారాలన్నీ జ్ఞాపకం చేసుకుని -

“ఓ నంద గోపవల్లభ
నీ నందమదా చరించు నేర్పరి తనముల్
మానవులకు శక్యంబులె
మానవ మాత్రుండె నీ కుమారుడు దండ్రీ”⁷¹

అంటూ సందేహం వెలిబుచ్చారు. నందుడు గర్గముని సంకేతాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకుని ‘శంకలేదు, కృష్ణుడు లోకరక్షకుండయిన పుండరీకాక్షుని నిజాంశమని’ సందేహాన్ని తీర్చడం వల్ల కృష్ణుని అనంతుడుగా గోపకులు గ్రహించి పూజించారు.

త్రిలోక రాజ్యమదంతో తనను పూజించని కారణాన తామస గుణాంశకోపించి గోపకులను కృష్ణుని వేధించి “సద్యోమృత్యువు బొంద ఊల్ గురియించి”⁷² శౌర్యాన్ని ప్రకటించిన దేవేంద్రుడు నిగర్వుడై కృష్ణుని పాదాక్రాంతుడయ్యాడు. శ్రీకృష్ణుని ‘జగము భర్తగ గురునిగ జనకునిగ’⁷³ గుర్తించిన దేవేంద్రుడు కృష్ణుని కీర్తించగా ఇంద్రునితో ‘నీ సమదోద్రేకముద్రుంచి వైచుటకు నీజన్మంబు దప్పించితి’⁷⁴ నని తెలియజేసి ‘నా అజ్ఞాసేయు చుండుము నీయధికారంబు నందు నిలుపు సురేంద్ర శ్రీయుతడవై మదింపకుమని’⁷⁵ బుద్ధి గరపితన శక్తిని తెలియజేశాడు.

‘గో అంటే ఇంద్రియాలు అనే అర్థం ఉంది కనుక ఇంద్రియాలను భోగమార్గం నుంచి భక్తి మార్గాన నడిపే సమయంలో విషయ వాసనలనే వర్షం బాధిస్తుందని ఇంద్రియాల వాసనా వర్షం కురిసే సమయాన సత్యగుణాన్ని ఆశ్రయించాలి కనుక సత్యగుణానికి చిహ్నమైన చిటికిన వ్రేలుతో కృష్ణుడు గోవర్ధనాన్ని ఎత్తాడని, సద్గుణ పఠనం భాగవతుల సహవాసం విషయవాసనలతో పోరాడే శక్తి నిస్తుందని’⁷⁶ శ్రీమద్భాగవత రహస్యం అనే గ్రంథం తెలుపుతోంది.

వరుణలోక గమనం

అనంతరం ఏకాదశీవ్రతమాచరించిన నందుడు ద్వాదశీవ్రత పారాయణ చేయాలనే సంకల్పంతో తెలియక అసుర సమయంలో స్నానమాచరించి అసురుని చేత వరుణలోకానికి తీసుకుపోబడ్డాడు. గొల్లల హోహాకారాలు విని శ్రీకృష్ణుడు వరుణలోకానికి వెళ్ళి తండ్రిని తీసుకువచ్చాడు. ఈ సందర్భంలో వరుణుడు శ్రీకృష్ణ సందర్శన భాగ్యం లభించినందుకు అమితానందాన్ని పొందాడు.

దిక్పాలకవతి ఇంద్రుడినే పాదాక్రాంతునిగా చేసుకున్న కృష్ణునికి దిక్పాలకుడైన వరుణుడు దాసోహమనడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. అజ్ఞానవశాన వరుణుని భటుడు చేసిన తప్పు (నందుని అవహరణం) వరుణునికి కృష్ణ సందర్శన భాగ్యాన్ని కలుగజేసిందని తప్పి చెందాడు వరుణుడు. వ్రజవాసులు ఈ సంఘటనతో కృష్ణుని ఈశ్వరునిగా గ్రహించారు. దానితో వారు వైకుంఠాన్ని దర్శించాలనే కోరికను కృష్ణునికి వెల్లడించారు.

గోపాలకులకు వైకుంఠ దర్శనం

వైకుంఠ దర్శనాన్ని కోరుకున్న గొల్లలను జాసి శ్రీకృష్ణుడు తననే నమ్ముకున్న వ్రజవాసులను ఉద్ధరించదలచి మునులకు దీర్ఘ సమాధి నిష్ఠా ఫలితంగా లభించేటటువంటిది, తమఃపరమయి వ్రకాశిన్తూ ఉండేది అయిన ఆ సనాతన సత్యజ్ఞాన అనంత బ్రహ్మాత్మక లోకాన్ని వ్రజవాసులకు చూపించి వారిని ఆనందింపజేశాడు.

గోపికలు ....

వ్రజంలో కృష్ణుడే తమ సర్వస్వంగా భావించి జీవించినవారు గోపికలు. గోపికలు రెండు రకాలు.

1. నిత్యసిద్ధ గోపికలు 2. సాధన సిద్ధ గోపికలు

సాధన సిద్ధ గోపికలలో ఎన్నో భేదాలున్నాయి - శ్రుతిరూప గోపికలు, ఋషిరూప గోపికలు, సంకీర్ణరూప గోపికలు, అన్యపూర్వ గోపికలు, అనన్యపూర్వ గోపికలు మొదలయినవారు. వేదాభిమానం గలదేవతలు పరబ్రహ్మ సాక్షాత్కారంకోసం గోకులంలో ఆవిర్భవించారు. వీరు శ్రుతి రూప గోపికలు. ఋషులు భగవదనుభవం కోసం బ్రహ్మాత్మకమైన ముక్తిని పొందగోరి గోపికలుగా జన్మించారు. వీరు ఋషిరూప గోపికలు. సంకీర్ణవనంలో భగవంతుని శ్రీరాముని మనోహర రూపాన్ని గాంచి కామించిన స్త్రీలు కామరూప గోపికలు. వివాహానంతరం సంసార సుఖాలను అనుభవిస్తూ వాటిపై ఏవగింపు కలిగి ప్రభువుపైన ప్రేమ భావాన్ని గలిగిన పురుషులు లేదా స్త్రీలు గోపికా రూపులుగా జన్మించారు. వీరు అన్యపూర్వగోపికలు. జన్మతః సిద్ధించిన వైరాగ్యం కలవారు అనన్యపూర్వ గోపికలు (శ్రీశుకుడు మొ). ఈ విధంగా ఎన్నో రకాల భక్తులు గోపికలై శ్రీ కృష్ణుడే తమ సర్వస్వంగా నమ్ముకుని ఉన్నారు.

గోపికా వస్త్రాపహరణం

బృందావనంలోని గోపికన్యలు ఒకసారి శ్రీకృష్ణుని పతిగా చేయమని కోరుతూ కాత్యాయనీవ్రతం చేసి నగ్నలై జలక మాడుతున్న సమయాన కృష్ణుడు గోపకులతో వచ్చి చీరలు అపహరించి కదంబవృక్షం మీద కూర్చున్నాడు. ఎన్ని రకాలుగా వేడుకొన్నప్పటికీ చీరలివ్వక ఒడ్డుకు వచ్చి రెండు చేతులెత్తి నమస్కరించిన గాని ఇవ్వనని పట్టుబట్టి మ్రొక్కు చెల్లించిన అనంతరం వస్త్రాలిచ్చాడు.

ద్వైత ఆవరణ తొలగించుకున్నప్పుడే భగవంతుడు లభిస్తాడు. ఆత్మపరమాత్మల మధ్య 'వాసన' అనే తెర ఉన్నంత కాలం భగవదనుభూతి కలుగదు. అజ్ఞాన వాసనా వృత్తుల ఆవరణను తొలగించే ప్రయత్నమే గోపికా

వస్త్రావహరణం, శ్రీకృష్ణుడు అపహరించినవి లౌకిక వస్త్రాలు కావు. "అహంకారం, అజ్ఞానము, కామవాసనలను అపహరించాడు. "79 తనను కోరే జీవాత్మలయిన గోపికలను సర్వసంగ వరిత్యాగ సూచికంగా నీగ్గుని, దేహాభిమానాన్ని వదలమన్నాడు. సర్వం సమర్పిస్తేనే గాని భగవంతుడు జీవుని స్వీకరించడు.

"వస్త్రం దేహాన్ని ఆచ్ఛాదించిన విధంగా అజ్ఞానము, వాసన ఆత్మనాచ్ఛాదిస్తాయి. పరమాత్మను దూరం చేస్తాయి. వలువల నపహరించే లీల బుద్ధిగత వాసనను, బుద్ధిగతమైన అజ్ఞానాన్ని అపహరించేలీల"80 ఈ విషయం గోపికలు కూడాగ్రహించారు గనుకనే నీటి బయటికి నగ్గులుగానే వచ్చి చేతులెత్తి మొక్కుగలిగారు. తమలో ఆ కొద్దిగా మిగిలియున్న దేహాభిమానాన్ని వదిలి భగవంతునిలో ఐక్యం కావడానికి. తగిన అర్హతను సంపాదించుకున్నారు. అందుకే కృష్ణుడు -

“లక్షణవతులార లజ్జించి చెప్పరు

గాని మీ మర్మముల్ గానబడియె

నను గొల్పజింతించివారు నాచేతను

సత్యంబు మీ నోము సఫలమగును

గామితార్థంబుల కలిమి జెప్పగవేల

ననుగొల్పముక్తికీ నడువవచ్చు"81

నని వరమిచ్చాడు దాని ఫలితమే రాసక్రీడ. పంచాధ్యాయము గల రాసక్రీడ శ్రీమద్భాగవతానికి పంచప్రాణాలు. పంచాధ్యాయము గల రాసక్రీడ నివృత్తి ధర్మ పరమఫలమని శ్రీధరీయ వ్యాఖ్య.82 శ్రీకృష్ణునికి గోపికలకు ఉన్న సంబంధం అలౌకికమయినది. ఆత్మపరమైనది ఆకర్షించే అయస్కాంతతత్వం కృష్ణునిదైతే ఆకర్షింపబడే 'ఇనుము'తత్వం గోపికలది. ఇనుము తప్ప మరే వస్తువు అయస్కాంతం చేత ఆకర్షింపబడనట్లే గోపిక అయితే తప్ప మరొకరు అంతగా

పరమాత్మ చేత ఆకర్షింపబడరు. ఇనుము వంటి దృఢత్వం స్థిర చిత్తం ఇంద్రియ నిగ్రహం ఉండడం పరమాత్మచే ఆకర్షింపబడటానికి ఎంతో అవసరం.

‘గో’ అంటే ఇంద్రియం ‘ప’ అంటే రక్షించేది. పా అనేది వ్యాకరణ సూత్రం చేత పిగా మారుతుంది. గోపి అంటే ఇంద్రియాలను రక్షించుకోవడం. ఆ పని చేసే జీవికి గోపిక అనే నామం బిరుదులాంటిది. బ్రహ్మ విద్యాభ్యాసకులు బ్రహ్మంలో కలిసే యత్నం చేస్తూ పఠనమాగమం కోరిన సతులుగా పరిగణింపబడతారు. స్త్రీ తమ ఇంద్రియబలాన్ని స్వేచ్ఛగా పోనీయక వెనుకకు మళ్ళించి ఆ శక్తినంతా పఠనిమిత్తం వినియోగించే విధంగా మోక్షాభ్యాసకులైన జీవులు ఇంద్రియ వ్యాపారాలను బాహ్యంగా సంచరింపనీయక లోనికి త్రిప్పుతూ అంతర్ముఖులై బ్రహ్మంలో లీనం చేస్తారు. కనుక సర్వాహంకార మమకారాలను విడచి నమస్త ప్రాణాలను పతికోసం అర్పించే స్త్రీలాగా అభ్యాసకుడు భగవంతునికై శరీరాన్ని మనసునూ అర్పించి పారుషీనుడై స్త్రీ అనబడతాడు. అభ్యాసకుడైన జీవుడు గోపిక అనే నామానికి తగి ఉండడం వల్ల ఆ అభ్యాసకుడు గోపిక అవుతాడు. ఇటువంటి లక్షణాలున్న ప్రతిజీవి స్త్రీ పురుష వయోభేదం లేకుండా గోపికే అవుతుంది.

“అన్ని ఇంద్రియాలతోను భక్తి రసాన్ని గ్రోలుతూ తన స్త్రీత్వాన్ని లేక పురుషత్వాన్ని మరిచిపోయేవారే గోపికలు తన పురుషత్వం లేక స్త్రీత్వం జ్ఞాపకం వస్తున్నట్లయితే గోపికాభావం మేల్కొడు. ఆ సర్వోత్కృష్టమైన గోపికాభావంతో తనదేహంపై ద్యాసను పూర్తిగా విస్మరించాలి⁸³. దీనిని బట్టి బృందావనంలో రాసక్రీడకై వచ్చిన ప్రతిగోపిక స్త్రీ స్వరూపమే కానవసరంలేదు. పురుషులూ స్త్రీలు అందరూ గోపికలై శ్రీకృష్ణునికై ఎవరికి వారే యమునా తీరానికి వచ్చారు. స్త్రీలకు ప్రక్కనున్నవారు పురుషులనే భావన ఉండదు. గోపికల దృష్టిలో పరమాత్మ ఒక్కడే పురుషుడు. పరమాత్మ స్పర్శన దర్శన స్మరణాదులవల్లే వీరు చైతన్య

వంతులవుతారు. తమతోటి సాధకులంతా లేదా గోపికలే అనే భావనతో ఉంటారు. గోపికాతత్వాన్ని జీర్ణించుకున్న పురుషరూపులు తమను తాము అంతర్గతంగానే కాక బాహ్యంగా కూడా స్త్రీవేషధారణలో పరమాత్మ దరికి పరుగు తీశారంటే అతిశయోక్తి కాబోదు. (రామకృష్ణ పరమహంస సాధనలో రాధికాభావనతో స్త్రీరూపధారణ చేసుకునేవారని వినికిడి) రామావతారంలో రాముని దివ్య మంగళ స్వరూపాన్ని చూసి మోహించిన ఋషులకు శ్రీరాముడు గోపికలై జన్మించి తనను పొందమన్నాడేగానీ స్త్రీలుగా జన్మించమని గాదు అన్నది.

ఇక్కడ రూపం ప్రధానం కాదు. హృదయం ప్రధానం. కృష్ణుని చెంతకు సంకేత స్థలానికి వచ్చిన గోపికలను కృష్ణుడు పరీక్షార్థం తిరిగి వెళ్ళమన్నాడు.

గోపికలను భరించినవారు పెద్ద చిన్న ఎవరయినా సరే గోపికలకు భర్తలే అని చెప్పవచ్చు. గోపికా స్థితి వచ్చిన వారికి పురుషులైన స్త్రీలయినా సంసార బాధ్యత భరించే ఓపిక సహనం ఉండదు. చిత్తం శరీరము అంతా పరమాత్మ వైపుకే ఆకర్షింపబడుతున్నప్పుడు సాంసారికంగా బాధ్యతలు మోయగలిగిన స్థితిలో ఉండరు. కనుక వీరి బాధ్యతను భరించేవారే వీరికి భర్తలు.

వారి దగ్గరకే కృష్ణుడు పామ్మన్నాడని అర్థం చేసుకోవాలి. రాసక్రీడలో ప్రేమ భక్తి వృద్ధి చెంది భగవద్విరహాన్ని భరించలేని వారికే ప్రవేశం లభిస్తుంది. 'రాసక్రీడ భాగవత ఫలం'.

రాసక్రీడకు ఆహ్వానం

శరద్ పౌర్ణమి రాత్రి యమునా తటవనంలో శ్రీకృష్ణుడు జనన్మోహనంగా ఆలపించిన వేణుగానం గోపికలకు రాసక్రీడ కోసం ఇచ్చిన ఆహ్వానం. మనోహరమైన వేణుగీతిని విన్న గోపికలు ఉన్నవారున్నట్లుగా చేస్తున్న పనులను వదిలి గోవింద సందర్శనాయత్త చిత్తలై పరుగుదీశారు. వారు తరలివచ్చింది పరమపురుషుని సందర్శనార్థమే గానీ పరపురుషుని పొందుకోసం కాదు.

పరపురుషుని జారుని పొందడానికి అయినట్లయితే ఏ అలంకారాలు లేక ఏ పడతీ పరుగు పెట్టదు. ఇంటి వారికి తెలియకుండా సద్దుమణిగాక ఎవరికీ అనుమానం రాని రీతిలో, అందంగా అలంకరించుకుని మరీ విటుని కలియ పోతుందనడంలో సందేహం లేదు.

కానీ ఇక్కడ గోపికల స్థితి ఏమిటి? వీరు ఇళ్ళనుండి బయలు దేరినప్పటికి ఇంకా సద్దుమణగలేదన్న దానికి నిదర్శనంగా గోపికలంతా ఇంకా పనులలోనే ఉన్నారు. పాలు పిత్తకడం పాలుకాగబెట్టడం వంట వండుతూండడం వంటి పనులు అందరూ చేసుకుంటూనే ఉన్నారు.

సంకేతవేణుగానం విన్న గోపికలు పని చేయగలిగేస్థితిని కోల్పోయి కృష్ణాయత్తచిత్తులై పరుగులుతీశారు.⁴⁴

ఒక్కసారి గోపికలు ఇల్లువెడలిన స్థితిని పరిశీలించినట్లయితే మరణకాలం ఆసన్నమయినప్పుడు ప్రాణాలు ఏ పనులను ఏ బంధువులను ఏ బంధాలను లెక్కించక తక్షణం వెడలిపోయే తీరు స్ఫురిస్తుంది. గోపికలకు ఇది లౌకిక భావ మరణమే. గోపికలు తమ అత్యంత అవసరమైన పనులను పూర్తి చేసుకున్నవారు కారు. పాలుతాగే పిల్లలను వదిలించుకుని వెళ్ళడం ఏ తల్లి చేయగలిగే పనికాదు. వీరు తమనుతాము అందంగా అలంకరించుకున్న వారుకారు. కృష్ణునిమాత్రమే చేరాలనే తపన ఆ పరమ పురుషునిలో ఐక్యమవాలనే ఆరాటం భవబంధాల నన్నింటినీ త్రోసి వుచ్చి గోపికలను పరుగుపెట్టేట్లు చేశాయి. (భగవానుని దగ్గరకు వచ్చిన 16000 గోపికలలో పది రకాలమంది ఉన్నారు. సత్వరజస్తమో గుణాలు నిర్గుణముకలవారు, ప్రతి ఒక్క గుణము మరొక గుణంతో కలుపుతూ (సాత్త్విక రాజసం, సాత్త్విక తామసం, సాత్త్విక సాత్త్వికం మొ॥ విధంగా) పది రకాలు అవుతారు).

తీరా అన్ని బంధాలు కాలదన్ని వెళ్ళిన ఈ జీవాత్మలైన గోపికలకు పరమాత్మ మళ్ళీ ప్రలోభంలో పడవేయజూశాడు.

“ఇలువడి సున్న జేసి వృద్ధయేళుల సుగ్గులు వుచ్చి యత్తనా మలనెరియించి సోదరుల మానము మార వుచ్చి, తల్లిదండ్రుల రుచిమాన్చి, బంధులకు రోత యొనరు జారవాంఛలన్ వలనరి సత్కులాంగనలు వత్తురె? లోకులు సూచిమెత్తురే”

అని భయ పెట్టాడు.

“ప్రాణేశుడెఱిగిన బ్రాణమునకు దెగు
దండించు నెఱిగిన ధరణివిభుడు
మామ యెఱింగిన మనువెల్ల జెడిపోవు
దలవరి యెఱిగిన దగులు సేయు
దలిదండ్రు లెఱిగిన దలలెత్తకుండుదు
రేరా లెఱింగిన నెత్తి పాడుచు
నాత్మజులెఱిగిన నాదరింపరు చూచి
బంధువు లెఱిగిన బహి మొనర్తు
రి తరులెఱిగిరేని నెంతయు జాల్కగా
జూతురిందు నందు సుఖములేదు
యశము లేదు నిర్భయానందమును లేదు
చారుజేర జనదు చారుముఖికి”

అంటూ కృష్ణుడు పలికిన పలుకులలో వాస్తవం ఉంది. ఇల్లావాకిలి ద్వాస లేక భగవంతుని పైనే తన దృష్టిని కేంద్రీకరించి సన్యాసిని అయిన స్త్రీని ఎవరు మాత్రం పహించగలరు? భరించగలరు? అటువంటి స్త్రీకి అన్ని రకాలుగాను అందరి

వైపు నుండి సూటి పోటి మాటలు తగలకపోవు. మీరాబాయి, సక్కుబాయి వంటి భక్తురాండ్ర జీవితాలే ఇందుకు నిదర్శనంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఇంటిని ఇంటి వారిని లెక్కించక వదిలి కృష్ణుని ద్యానంలో లగ్నమయి కృష్ణునిలో ఐక్యమైన విషయం సర్వవిదితమే. వీరికి ఆదర్శం గోపికలే (వీరూ గోపికలే) కనుకనే 'సుఖములేదు యశములేదు జారు జేరజనదు' అంటూ తన వద్దకు రావాలంటే సుఖమూయశమూ అన్నీ వదులు కోవాలి. ఆలోచించుకోమన్నాడు 'జారు చేరవలదు' అంటూ తనను జారునిగా కూడా తెలుపుకున్నారు. ఎన్నిటికో తెలిగించిన మగువే జారుని పొందు కోరుకుంటుంది. కృష్ణుడు జారుడు అనుకున్నట్లయితే కష్టస్థాయి నిష్ఠురాలు భరించి సహించే భక్తులే కృష్ణుని పొందగలుగుతారు.

అంతేకాక "జారయతి, శిథిలయతి తాపత్రయమితి జారః శ్రీకృష్ణ పరమాత్మైతి భావః"⁸⁷ అనే వ్యుత్పత్త్యర్థం పరమార్థంలో గ్రహించినది. తాపత్రయాన్ని బోధ్రోలు వాడు అని దీని అర్థం. కృష్ణుని జేరిన గోపికలకు లౌకిక తాపత్రయాలు ఏవిధంగానూ బాధించవు. తన వద్దకు వచ్చిన గోపికలకు తనపైన ఎంతటి దృఢమైన ప్రేమ భక్తులున్నాయో పరీక్షిస్తున్నాడు భగవానుడు. ఏమాత్రం చంచలత ఉన్నా గోపికలలో కొందరయినా భగవానుని ఈ మాటలకు వెనుకకు తిరిగిపోయేవారే. పతివ్రతా ధర్మాలను ఆచరించడం మర్యాద అనిచెప్పాడు. సనాతన ధర్మాలను గుర్తుచేశాడు. అన్నీ వదలి తనను చేరవచ్చిన జీవులకు పరమాత్మ చెప్పవలసిన మాటలూ ఇవి అని అనిపించకపోవు. కృష్ణుడు చెప్పిన ప్రతి ధర్మ సూత్రంలోనూ గూడార్థం ఇమిడి ఉంది. పతి కురూపి అయినా పామరుడైనా రోగియైనా ఆ పతివల్ల ఎటువంటి ఆనందమూ లభింపక పోయినా ఆపతిని అంటిపెట్టుకుని పరువుప్రతిష్ఠల పేరుతో మర్యాద పేరుతో ఎన్ని బాధలయినా పడుతూ పెద్దలు చెప్పిన ధర్మం పేరుతో భరిస్తూ పడి ఉంటారు. కానీ అన్ని కష్టాలు పడినా భగవంతుని భజించి ఆ సంసారం నుండి ముక్తిని పొందుదామని ఉండదు. పరమాత్మ పొందు కోరి పరమానందాన్ని అనుభవించే

జీవులు అతి తక్కువ. ఈకారణంగానే కృష్ణుడు సనాతన ధర్మం పేరుతో ఇంటిని సంసారాన్ని బంధువులను కోరుకుంటారా - అన్ని ధర్మాలూ వదిలి నావారయి పరమానందాన్ని పొందుతారా' అనే విషయాన్ని తెలుసుకో గోరాడు.

ఆరంభశూరత్వం చూపి, పరమాత్మను చేరే ఆధ్యాత్మిక మార్గంలో అడుగుబెట్టి, ఎదురయ్యే కష్టనష్టాలను తట్టుకోలేక వెనుకంజ వేసినట్లయితే జీవిగతి రెంటికీ చెడ్డరేవడే అవుతుంది. ఆధ్యాత్మిక రంగంలో అడుగుబెట్టిన ఏభక్తుడూ సుఖపడి ఎరుగడు లొకికంగా. రామదాసు త్యాగయ్య వంటి రామభక్తులు, సక్కుబాయి మీరాబాయి వంటి కృష్ణభక్తులు ఎవరైనా లొకిక జీవితంలో ఎన్నో కష్టాలను అవమానాలను పొందినా ఆధ్యాత్మిక రంగంలో అఖండ గౌరవ మర్యాదలను అందినవారే. భగవంతుని తమ హృదయపీఠం మీద అధిష్టించుకున్నవారే. ఆత్మానందాన్ని పొందినవారే.

అన్ని ధర్మాలను బోధించిన కృష్ణుడే భగవద్గీతలో -

“సర్వధర్మాన్పరి త్యజ్యమామేకశరణంబ్రజ

అపాంత్యా సర్వపాపేభ్యోమోక్షయిష్యామి మామచః” ⁸⁸

అవి కూడా అన్నాడంటే అర్థం ఏమిటి?

ధర్మాన్ని పాటించడం జీవి ధర్మమే అయినా పరమాత్మను చేరుకునే యత్నంలో అది ఆటంకంగా ఉన్నప్పుడు ఆ ధర్మాన్ని పరిత్యజించినా ఏమాత్రం తప్పుకాదనీ అలా తనను శరణు వేడితే సకల పాపాల నుండి విముక్తిని కలిగిస్తానన్నాడు భగవంతుడు. ఈ విషయాన్ని సహజంగానే నరనరాల్లోనూ జీర్ణించుకున్న జీవులు గోపికలే. కనుకనే అన్ని ధర్మాల సంకల్పనూ తెంపుకుని పరమాత్మ కోసం వచ్చారు.

పరమాత్మ పరీక్షలో నిగ్గుదేరారు. పరమాత్మకే సమాధానం చెప్పి తమమాట నెగ్గించుకున్నారు.

“పతులన్ బిడ్డల బంధులన్ పతులకుం బాటించుటే ధర్మ ప
ద్ధతి యోనంటివి, దేహ ధారిణులకున్ ధర్మజ్ఞ చింతింపుచున్.
పతిపుత్రాదిక నామమూర్తివగుచున్ భాసిల్లునీయందుద
త్పతి పుత్రాదిక వాంఛలన్ సలిపి సంభావించుటన్యాయమే.”

అంటూ పతులలోను బిడ్డలలోనూ, బంధువులలోనూ అంతర్యామివై ఉన్న నిన్ను చూసుకునే వారిని మేము సేవించాము. నువ్వు అధిష్ఠానంగా నుండనట్లయితే వారు మాకు బంధువులుకారు. కనుక వారికోసం మమ్ములను ఇళ్ళకు పామ్మన వద్దని' కృష్ణుని సేవించితే వారందరిని సేవించినట్లే అవుతుందనీ అన్నారు. ధర్మజ్ఞా! అని సంబోధనలో అన్ని ధర్మాలూ తెలిపిన వాడివి మా (గోపికల) ధర్మాన్ని తెలుసుకోలేవా అనే దెప్పి పాడుపూ వినిపిస్తుంది.

గోపికలకు సర్వస్వం కృష్ణుడేనని కృష్ణుని వదిలి వెనుకకు వెళ్ళలేమని తెలుపుతూ

“భవదాలోకన హాస గీతజములై భాసిల్లుకామాగ్నులన్
భవదీయాధర పల్లవామృతముచే బాపందగుంబాపవే
భవదంఘ్రిద్వయ వీధి బొందెదమునీ బాదంబులానం ప్రియా”

అని తాము తిరిగి వెళ్ళే ప్రసక్తి లేదని విరహగ్నిలో మరణించయినా నీ పాదసన్నిధికే జేరుతామని కుసుమశరుని శరపరంపరా పరవశులై యోపికలు లేక పలికిన గోపికల దీనాలాపాలు విని నవ్వి 'యోగీశ్వరేశ్వరుండయిన కృష్ణుండాత్మారాముండై వారలతో రమించెనప్పుడు'.⁹¹ కృష్ణ భగవానుడు వారితో రమించడానికి వారి నుండి ఏ అర్హతను ఏ సమాధానాన్ని ఆశించాడో ఆ అర్హతను పొందిన గోపికలు ఆ సమాధానాన్నే ఇవ్వడంతో వారితో రమించాడు.

గోపికలాశించిన అధరామృతానికి అర్థం - ధర అంటే భూమి అని, అధర అంటే భూమికి సంబంధించనిదని, అది కృష్ణ ప్రేమామృతమని, జ్ఞానా మృతమని అర్థం చెప్పుకోవాలి.

గోపికా విలాపం

పరమాత్మతో రమించే అవకాశం కలిగిన ఆనంతరం జీవుడు సాధనను విడువకూడదు. అలా విడిచినట్లయితే పతనం తప్పదు. అహంకారం పనికి రాదు. అహంకారంతో ఆవృతులయిన జీవులను పరమాత్మ సహించలేడు. తనను చేరిన వారిలోని ఏచిన్న లోపాన్ని అయినా కూడా తొలగించే విధానాన్ని అవలంబిస్తాడు. అది ఆ భక్తుల పట్ల పరమాత్మకు ఉండే ప్రేమ వల్లనే జరుగుతుంది. శ్రీకృష్ణుని

“కరుణాలోకమునం బటాంచలకచాకర్తంబులన్ మేఖలా
కరబావలస్తన మర్చనంబుల నఖాంకవ్యాప్తులన్ నర్మవా
కృరిరంభంబుల మంజులాధర మధాపానంబునం.”⁹²

‘కరిగి పోతున్న గోపికలు కృతార్థులై మరుని చిక్కులజోక్కి’⁹³ యుండగా ‘మక్కువ శాంతి సేయుటకు మన్ననసేసి వ్రనమ్మడౌటకుం’⁹⁴ గాను తిరోహితుడయ్యాడు. వారి మధ్య నుండి అదృశ్యుడైనది వారికి మరింత తనపట్ల ఆసక్తిని వీడని బంధాన్ని పెంచి వారిని పునీతులను చేయడానికే.

భగవంతుని విషయంలో తృప్తి పనికిరాదు. గోపికలకు భగవంతుడు తమవారయ్యాడని తమపట్ల ఆసక్తుడయ్యాడని తృప్తి కలిగే సరికి వారి సాధన కుంటుపడే అవకాశం ఉంది. అది వారిని భగవంతునికి దూరం చేసే అవర్ణాన్ని కలిగిస్తుంది. సాధనలో కల్గి సర్వోత్తమమైన సాధనం భావానుని కోసం ఆర్థితో చేసే రోదనమే. ఆ అనుభవమూ ఆ సాధన గోపికలకు తన వియోగం ద్వారా సిద్ధియజేయాలనే కృష్ణుడు అదృశ్యుడయ్యాడు.

వాస్తవానికి సర్వవ్యాపి అయిన భగవంతుడు ఎక్కడికీ వెళ్ళిపోయే ప్రసక్తిలేదు. జీవుల హృదయాలలోను ఉంటాడు. గోపికల హృదయాలలోనూ నిండి ఉన్నాడు. కాని గుర్తించలేని జీవులు కంటికి కనిపించని పరమాత్ముడై దర్శనదానాన్ని యాచిస్తూ పరితపించడం జరుగుతుంది. ఆపరితపించడంలోనే వరిపూర్ణత్వమూ ఉంటుంది. 'వియోగం అంటే విశిష్టమైన యోగం. బహిరంగంలోని వియోగం అంతరంగంలో సంయోగం' అవుతుంది. స్మరణం మననం ప్రేమాలాపాలు అంతరంగంలో కలిగే సంయోగం.

గోపికలు కృష్ణవియోగంలో ఉన్నాదులయ్యారు. “పున్నాగకావవే పున్నాగవందితు...”⁹⁴ అంటూ పూలను చెట్లను జడపదార్థాలన్నింటిని కృష్ణుని జాడ అడుగసాగారు.

‘నల్లనివాడు వద్మనయనం బులవాడు కృపారసంబుపై
జల్లెడివాడు మౌళి పరిసర్చితపింఛమువాడు నవ్వురా
జిల్లెడు మోమువాడొకడు చెల్వల మానధనంబుదెచ్చెన్
మల్లియలారో మీ పాదలమాటున లేడు గదమ్మ చెప్పరే’⁹⁵

అంటూ కృష్ణుని రూపాన్ని పదే పదే తలచుకుంటూ కృష్ణుని జాడ చెప్పమని వేడుకోసాగారు. మదనోన్మత్త చిత్తలైన గోపికలు అంతర్ముఖులై తమలో కృష్ణుడున్నట్లు తామే కృష్ణుడయినట్లు భావించసాగారు. ఆ కృష్ణ లీలలను తామే అనుకరించసాగారు.

“లోక మెల్ల గుడ్డిలోపల నున్నది
మాధ వుండ వేమ, మాత నీవు
చూడు మనుచు నొక్క మందరి యొకతెకు
ముఖము దెఱచి చూపు .....”⁹⁶

“కాలియ ఫణి యిది వీరలు
కాలియ ఫణి నతులు మ్రొక్కగడగిరినే గో
పాలకుమారుడ .....” 97

నంటూ ఆడసాగింది మరొక గోపిక. మొదట కృష్ణునికి దాసోహం అన్న గోపికలు కృష్ణలీలలు అనుకరిస్తూ అనుకరిస్తూ ‘కృష్ణోహం’ అనసాగారు.

ధ్యానంలో తన్మయత కలుగగానే గోపిక లన్నింటిలో కృష్ణుని కోసం చూసి చూసి చివరకు కృష్ణమయమయి పోయారు. కృష్ణ వియోగం వల్ల గోపికలు పొందిన విరహంలో కృష్ణుడు వారికి మరింత దగ్గరయ్యాడు. వారి ప్రేమకు వారి సర్వస్వ సమర్పణకు పరవశుడయిన వారి -

“పాయనిగేహశృంఖలలు బాసి నిరంతర మత్పరత్వముం
జేయుచునున్న మీకు బ్రతిపేయ యుగంబులనైన నేర; నన్
బాయక కొల్చు మానసము ప్రత్యుపకారముగా దలంచినా
పాయుట దప్పుగా గొనక భామినులార కృపన్ శమింపరే” 98

అని పలుకుతూ తాను వారిని మన్నిస్తూ వారికి పూర్తిగా అధీనుడయ్యాడు.

శ్రీకృష్ణ విరహాగ్నివల్ల గోపికలకు అప్రాకృత రసాత్మకమైన శరీరాలు లభించాయి. కృష్ణునితో రాసక్రీడ జరిపే అవకాశం భాగ్యమూ లభించాయి.

రాసక్రీడ

గోపికలు తన్మయాసక్తి నుండి మేల్కొనిన తరువాత రాసక్రీడ జరిగింది. ‘రాసమనే శబ్దానికి మూలం రసం. రసం అంటే స్వయంగా కృష్ణ భగవానుడే. ‘రసనైః.’ ఏ దివ్య క్రీడలో అయితే ఒకే రసం (కృష్ణ పరమాత్మ) అనేక రసాలుగా

అనంత రస సమాస్వాదనం జరిగిందో, ఒకే రసంగా రస సమూహం ప్రకటనమై స్వయంగా తానే ఆస్వాదకుడు గానూ, ఆస్వాద్యంగాను అయి లీలా ధామంగాను విభిన్న ఆలంబనల రూపంలోనూ క్రీడించిందో ఆదివ్య క్రీడకే రాసక్రీడ అనిపేరు.

గోపికలందరిలోనూ పరమ విరహాసక్తి జనించిన కారణం చేత ప్రతి గోపిక తాను కృష్ణుని ప్రక్కనే ఉండగోరింది. కృష్ణునికి వారి కోరిక నెరవేర్చక తప్పదు. భగవానుడు స్వతంత్రుడే అయినా ఈ దశలో భక్త పరాధీనుడై వారి ఇష్ట ప్రకారం ప్రేమాలిశయంతో వర్తించ వలసి ఉంటుంది. కనుక యోగమాయ ద్వారా అందరి వద్ద అన్ని రూపులతోనూ ఉండి వారితో రాస లీల జరిపాడు.

శుద్ధమైన జీవాత్మ పరమాత్మతో విలాసంగా క్రీడించడమే రాసక్రీడ! మాయా పరణ రహితుడైన శుద్ధ జీవికి పరబ్రహ్మతో సమ్మేళనం. తనను ఆరాధించే జీవిని ఆనంద పరచడం పరమాత్మ కృత్యం. గోపికలనానంద పరచడానికే కృష్ణుడు రాసక్రీడను జరిపాడు. అయితే కృష్ణుడు ఆనందించ లేదా అంటే - తన భక్తులయిన గోపికలు ఆనందించారు. కనుక పరమాత్మ ఆనందించాడు.

‘రాసలీల యొక్క యదార్థ స్వరూపము పరమ రస స్ఫూర్తి.’” దాని ఆస్వాదం కేవలం పరమ భావమయలు శ్రీకృష్ణ ప్రేమ స్వరూపులు అయిన గోపికల మధుర హృదయాలలో తప్ప ఇతరులకు దుర్లభం.

ఎనిమిదేళ్ళ ప్రాయంలో ఉన్న కృష్ణ పరమాత్మకు గోపికల ఆత్మలతోటే తప్ప లౌకిక శరీర సంబంధం కాదు. వారిది లౌకిక కామము కాదు.

మరి ఈ సందర్భంలో శృంగార రసాన్ని పోషించుతూ తెలుపడానికి కారణమేమిటనే సందేహం వస్తుంది. గోపికలై వచ్చినది స్త్రీ భావం తోటి పురుషోత్తమునికి తమను తాము అర్పించుకునే ఉద్దేశం తోటి. స్త్రీ గా తాను పతిగా భావించే పరుడు పరాత్పరునికి అర్పించుకున్నట్లుగా చెబుతున్నప్పుడు కవికి ‘శృంగార రస నిర్వహణం’ తప్ప గత్యంతరం లేదు. శృంగారం రసరాజం.

అందరికీ అనుభవ పూర్వకంగా అర్థంకాగలిగిన పరిభాష శృంగార భాషే. ఆ శృంగార పరిభాషలో చెబితే తప్ప అటు కవికి ఇటు పఠితకు జీవాత్మ పరమాత్మలో ఐక్యమవడం అనే ఏకతా సూత్రంలో తృప్తి కలుగదు. కనుక శృంగార రస నిర్వహణం జీవాత్మ పరమాత్మల కలయిక సందర్భంలోనూ వాడబడుతోంది.

‘రాసక్రీడ కామ క్రీడ కాదు. కామ విజయ క్రీడ. శ్రీకృష్ణుడు వత్సలీలలో బ్రహ్మ గర్వాన్ని, అగ్నిపానం చేసి అగ్ని గర్వాన్ని, గోవర్ధనాన్ని ఎత్తి ఇంద్రుని గర్వాన్ని తొలగించాడు. వరుణ దేవునికి శరణాన్ని ప్రసాదించాడు. రాస క్రీడలో మన్నుడుని జయించాడు’.¹⁰⁰

రాస క్రీడలో శ్రీ కృష్ణునికి గోపికలకు దైహికమైన సంయోగం లేదు. గోపికల పాంచ భౌతిక శరీరాలు వారి వారి ఇంద్రులతోనే ఉన్నాయి. వారి సూక్ష్మ శరీరాలతోనే భగవత్సమాగమం జరిగింది. కనుకనే కృష్ణమాయ చేత మోహితులైన వ్రజ గోపికల భర్తలు తండ్రులు మొదలయిన ఆత్మీయులు తమ తమ పత్నులను పుత్రికలను తమ వద్దనే ఉన్నట్లు భావించి కృష్ణుని పట్ల ఎట్టి దోష దృష్టిని చూపలేదని వ్యాస భాగవతం తెలుపుతోంది.¹⁰¹

గోప జనములందు గోపికలందును

సకల జంతులందు సంచరించు

నామహాత్మునకు బరాంగవలెవ్వరు

సర్వమయుడు లీల సలిపెగాక¹⁰²

సర్వాంతర్యామి అయిన భగవంతుడు గోపికల సూక్ష్మ దేహాలతో జరిపిన రాసలీల ఫలితంగా గోపికలలో ఏకాంత భక్తి సుష్టిరమయింది.

గోపికా కృష్ణుల రాసక్రీడ అనేది కృష్ణుడు గావించిన శిష్ట రక్షణం. గోపికలు శిష్టులు. వారికి వచ్చిన ఆపద శ్రీకృష్ణ వియోగం. గోపికలకు కృష్ణుడు దూరమవడం

అనేది అన్నిటిని మించిన ఆపద. విరహాగ్నిలో వేగి పోతున్న గోపికల హృదయాలను రాసక్రీడ ద్వారా శాంతపరచాడు. భరించలేని వియోగం నుంచి వారికి రక్షణ కలిగించాడు.

సుదర్శనుని ఉద్ధరణ

సుదర్శనుడనే గంధర్వుడు రూపసిరి సంపదలతో గర్వించి విమాన సంచారం చేస్తూ ఒకచోట ఆంగీరసమునుల విరూపాన్ని చూసి నవ్వి నందుకుగాను వారిచే సర్పరూపం పొందేట్లుగా శపించబడ్డాడు. క్షమార్పణ వేడిన సుదర్శనునికి శ్రీకృష్ణ పాద స్పర్శతో శాప విమోచనం అవుతుందని ఆంగీరసుడు తెలిపాడు.

¹⁰³ ఆ శాపం సుదర్శనుని పాలిటి వరమయింది.

ఒక రాత్రివేళ మహాసర్ప రూపంలో సుదర్శనుడు దాన ధర్మాది సత్కర్మలు చేసి పడుకుని వున్న నందుని పట్టి మింగబోగా కృష్ణుడు ఆ సర్పాన్ని కాలరాచాడు. తత్కారణంగా సర్పరూపం నుండి విముక్తి పొందిన విద్యాధరుడు కృష్ణుని పాదాలకు మొక్కి తన శాప వృత్తాంతాన్ని చెప్పి, ప్రదక్షణ నమస్కారాలు చేసి, శ్రీకృష్ణుని ఆజ్ఞతో తన లోకానికి వెళ్ళాడు. జీవుడు తన శరీరమూ, ప్రపంచమూ సుందరమైనదని తలచినపుడు 'పాపం' ప్రారంభమవుతుంది. భగవంతుని సౌందర్యాన్ని కీర్తించినపుడు భక్తి ఉదయిస్తుంది. అదే జరిగింది సుదర్శనుని విషయంలో.

ఏదయినా సత్కార్యం చేసిన అనంతరం ఆత్మ ప్రశంసలోనూ ప్రమాదం లోనూ నిష్క్రియతలోనూ మునిగి ఉంటారు. అప్పుడు అహంకారం వారిని ఆవహిస్తుంది. నందుడు దాన ధర్మాలు చేసి తృప్తిగా నిశ్చింతగా నిద్రించాడు. అందువలన అహంకారం అనే సర్పం నందుని ఆవహించింది. దానిని గుర్తించి నందుడు 'కృష్ణ కృష్ణేతి వచనంబులతో దన్ను విడిపింపు మని' మొర

పెట్టుకున్నాడు. దాని ఫలితంగా నందుడు ఆ అహంకార సర్పం బారినుండి రక్షించబడ్డాడని ఒక వ్యాఖ్య.

శంఖచూడుని ఉద్ధరణం

ఒకనాడు గోపికలు కృష్ణ బలరాములతో గూడి ప్రకృతి సౌందర్యంలో లీనమై మధుర గీతిక లాలపిస్తూ ఆనందిస్తున్న సమయాన శంఖచూడుడనే కుబేర అనుచరుడు వచ్చి గోపకాంతలను ఉత్తర దిశగా తరుముకు పోసాగాడు. గోప కాంతలు కృష్ణా రామా అంటూ పెట్టిన కేకలకు రామ కృష్ణులు వచ్చి వానితో తలబడ్డారు.

కృష్ణుడు శంఖచూడుని చంపి వాని తలపైన ఉన్న రత్నాన్ని పెరికి బలరామునికి తెచ్చి ఇచ్చాడు.

శ్రీకృష్ణుని చేతిలో నిహతుడయినవాడు తప్పుక పుణ్య భాగుడేనని భావించాలి. గోలోకంలో శ్రీకృష్ణునికి శ్రీదాముడనే సఖుడున్నాడు, రాధాదేవి తన సవిత్ర విరజతో కృష్ణుడు గడిపిన కారణాన కినుకతో శ్రీహరిని విరజతోనే గడపమని కఠినంగా పలికినందుకు శ్రీకృష్ణుడు మారుపలుకక పోయినా శ్రీదాముడు విని సహింసలేక పోయాడనీ ఆవిధంగా పలుక తగదనీ ధూర్తవై యిట్లు నామ్రోల దూలనాడ వద్దని రాధని వారించాడనీ, అదివిని రాధ 'జనకు నుతించుచున్ జనని శాపము లాడితి వో శుంఠ వే - దనుజుడనై ధరిత్రిని వ్యధా జలధిం బడి పీడ చెందుమా' అంటూ శపించిందనీ శ్రీదాముడు రాధను 'కృష్ణునికి దూరంగా వంద ఏళ్ళు వియోగ బాధవనుభవిస్తావని శపించగా కృష్ణుడు వారి శాపాలను మాన్పలేనని తెలిపి వారిరువురికి వరాలిస్తూ - శ్రీదామునితో 'నీ యంశముతో రక్కసి-నైయవనిన్ బుట్టి యట్టి వైస్వత మన్వాయత కాలమునన్' - బాయక రాసములు జేయు

పట్టున నీ వున్ వచ్చి నా చేత నిహతుడవై శాప విముక్తుడ వవుతావని తెలియజేశాడు. ఆ శ్రీదాముడే శంఖచూడుడై గోపికలను తరుముకెళ్ళాడని కృష్ణుని చేత సంహరింపబడిన తరువాత శంఖచూడునిలోని అంశ శ్రీదామునిలో కలిసి పోయిందని గర్ల భాగవతం తెలుపుతోంది¹⁰⁴.

వృషభాసుర వధ

ఒకనాడు మహావృషభం ఒకటి హఠాత్తుగా గోకులంలోకి ప్రవేశించి మునిగాళ్ళతో దువ్వుతూ రంకెలు వేస్తూ పదఘట్టనం చేస్తూ రభస చేయ సాగింది. వ్రజవాసులందరూ భయభ్రాంతులయి కృష్ణునితో మొరపెట్టుకోగా కృష్ణుడు దానిని సంహరించాడు.

ఆరిష్టాసురుడనే నామాంతరం గల వృషభాసురుడు పూర్వజన్మలో వరతంత్వుడనే భూసురుడు. బ్రహ్మచారి, బృహస్పతికి శిష్యుడు. ఒకనాడు గురుని ఎదుట నిర్లక్ష్యంగా పాదాలను చేతిని జాపి తిరస్కరించిన వరతంత్వుని చూసి గురువయిన బృహస్పతి కోపించి కఠినంగా 'ఎద్దుగా జన్మించమని' వరతంత్వుని శపించాడు. ఆ కారణంగా వంగ దేశంలో వరతంత్వుడు వృషభరూపంలో ఉంటూ సురవిరోధితో మైత్రి సలిపి రాక్షసత్వాన్ని ఆలవరుచుకున్నాడు. ఈవిధంగా శాపగ్రస్తుడైన వృషభాసురుడు వ్రజానికి వచ్చి శ్రీ కృష్ణుని చేతిలో సంహరింపబడి శ్రీహరిని చేరాడు¹⁰⁵

కేశి ఉద్ధరణం

కంసుని ఆజ్ఞ మేరకు కేశి అనే రాక్షసుడు తన మాయతో పెద్ద అశ్వరూపం ధరించి భయంకరంగా సకిలిస్తూ బృందావనం చేరాడు. కృష్ణుడు ఆమాయా అశ్వంతో పోరు సలిపి ప్రాణాలు తీయగా సురలు పుష్ప వర్షం కురిపించారు.

కేళి పూర్వం ఇంద్రుని అనుచరుడయిన కుముద నామకుడు. తేజస్వి, వర్చస్వి. తత్త్వవిదుడైన కుముదకుడు ఇంద్రునికి గొడుగు పట్టి మెప్పించిన వాడు. వృత్రాసుర సంహారానంతరం ఇంద్రుడు బ్రహ్మహత్యాదోష నివారణకై అశ్వమేధయాగం చేయగా కుముదకుడు యాగాశ్వాన్ని అపహరించుకు పోయాడు. ఇది యెరిగిన ఇంద్రుడు కుముదకుని అశ్వ రూపంలో రాక్షస జన్మనైత్రమని శపించాడు. ఆ కుముదకుడే కేళి నామంతో అశ్వరూపంలో వచ్చి కృష్ణుని చేతిలో నిహతుడయి తన శాప వృత్తాంతాన్ని కృష్ణునికి చెప్పి ప్రణమిల్లి విష్ణులోకానికి చేరుకున్నాడు¹⁰⁶.

వ్యోమాసుర వధ

అడవిలో కొండ దగ్గర గోపబాలురతో శ్రీకృష్ణుడు దొంగాట లాడుతున్న సమయాన వ్యోమాసురుడనే రాక్షసుడు గోపకుని వేషాన వచ్చి గోపకులను మెల్లిగా కొండ గుహ దగ్గరకు తీసుకు పోయి వారిని దాచియుంచగా శ్రీకృష్ణుడు వ్యోమాసురుని దొంగ బుద్ధిని గ్రహించి వానిని ఒడిసి పట్టి సంహరించి గోపబాలురను రక్షించాడు.

వ్యోమాసురుడు పూర్వ జన్మలో భీమరథుడనే శ్రీవారి భక్తుడు. ఇతడు ఎంతో చక్కగా రాజపాలనం చేసి కొడుకుకు రాజ్యాన్ని అప్పగించి మలయాద్రి పై లక్ష వర్షాలు శ్రీవారికై తపమాచరించాడు. ఆ సమయంలో పులస్త్యుడనే మునివరుడు శిష్యులతో కూడి రాగా భీమరథుడు లేవకుండానే వారికి నమస్కరించిన కారణాన భీమరథుడు గర్వంతో ఆ విధంగా ప్రణామ మాచరించాడని కోపించి దనుజుడవమని శపించాడు. భీమరథుడు శరణు వేడగా వ్రజంలో ఉదయించిన చక్రి చేత శాప విముక్తి నొందుతావని తెలియజేశాడు. వ్రజంలో భీమరథుడు వ్యోముడుగా పుట్టి కృష్ణుని చేతిలో నిహతుడయ్యాడు¹⁰⁷.

అక్రూరుని ఆగమనం

వ్యోమాసురుని వధతో శ్రీకృష్ణునికి వ్రజవాసులతో ఋణం తీరిందా అన్నట్లుగా నారదుని చేత ప్రేరితుడైన కంసుని పనుపున అక్రూరుడు ధనుర్యాగానికి బలరామకృష్ణులను తీసుకు వెళ్ళేందుకు గాను బృందావనానికి వచ్చాడు.

శ్రీకృష్ణుని మధురకు గొనిపోవచ్చిన అక్రూరుడు గోపికలకు మిక్కిలి క్రూరుడుగా కనిపించాడు. తమనుండి కృష్ణుని దూరం చేయవద్దని ఎంత ప్రయత్నించినా ఫలితం శూన్యమే అయింది. కృష్ణుడు మధురకు పయనమై పోయాడు. వియోగం చేత, విరహం చేత ప్రేమకు పుష్టి కలుగుతుంది. వియోగ రూపమైన విశిష్టమైన యోగాన్ని గోపికలకు దానం చేసే నిమిత్తంగా శ్రీకృష్ణుడు మధురకు చేరాడు.

మధురకు వెళ్ళేనాటికి శ్రీకృష్ణునికి పదకొండేళ్ళు. పరమాత్మ స్వరూపమైన శ్రీకృష్ణునికి లోకికమైన బాల్యయౌవన కౌమారాదులు ఉండవు. కనుకనే దుష్టశిక్షణ పసితనం నుంచే ప్రారంభించాడు.

కృష్ణయ్య తన ప్రభావాన్ని తన ఆకర్షకతత్వాన్ని బృందావనమంతా వెదజల్లాడు. బృందావనంలోని ప్రతి జీవిలోను, అణువణువులోనూ తన ప్రేమను నింపి రసప్లావితం చేశాడు. పాంగి పొరలే కృష్ణప్రేమలో గోపగోపీజనమంతా పునీతమయ్యారు. బృందావనమంతా పులకించి పోయింది.

అయితే స్వయం భగవానుడైన శ్రీకృష్ణుడు కేవలం బృందావనానికే అంకితమయి ఉండలేదు. బృందావనం శ్రీకృష్ణుని హృదయమే అయినా విశ్వమంతా వ్యాపించే విష్ణుతత్త్వం శ్రీకృష్ణునిలో పురివిప్పుకుంది. ఎంతోమంది ఆర్తులు భక్తులు లోకమంతా కృష్ణుని ఆగమనానికై ఎదురు చూస్తున్నారు.

బృందావనంలో తన పని ముగించుకున్న మురళీలోలుడు చేయవలసిన కార్యాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. ద్విభుజాడుగా, మురళీలోలుడుగా, గోపాలునిగా, గోపికా మానస చోరునిగా బృందావనం అణువణువునా చరించిన కృష్ణుడు తన పరిధిని పెంచుకునే నిమిత్తం బృందావనం వదిలి మధురానగరానికి రాజకీయాలలోకి పయన మయ్యాడు.

బృందావన లీలా తత్వం

ఏ అవతారంలోనూ ప్రదర్శించని మాధుర్య గుణాన్ని శ్రీకృష్ణావతారంలో భగవానుడు బృందావనంలో ప్రదర్శించాడు. ప్రధానంగా శ్రీకృష్ణుడు ప్రదర్శించిన చోరలీల జీవత్వాన్ని అపహరించి అమృతత్వాన్ని ప్రదర్శించే ఆనందలీల.¹⁰⁸ బృందావనంలో ప్రతి ఇల్లా కృష్ణయ్యదే. కనుకనే వెన్న, పెరుగు యధేచ్ఛగా తీసుకు తిన్నాడు అందరి ఇళ్ళలోనూ. నిజానికి ఇది చోరత్వం కాదు. కృష్ణుడు నవనీత చోరుడనే బిరుదాన్ని మరి ఎలా ధరించాడు? ఎనలేని చనువు ఆత్మీయత కృష్ణయ్యకు ఇచ్చిన గోపికలు కృష్ణుడు తమవద్ద నుండి తమ ఇంటి నుండి వెన్న దొంగిలించాడని ఎలా అనగలిగారు? వారి వాదం ఎంతవరకు సమంజసం? ఇది గోపికల మనసులలో కృష్ణుడు ప్రేమాభివృద్ధిని గావించి వారి మనస్సులను తన మీదే నాటుకునేట్లుగా చేసిన లీల.

గల్లెతలకు పాలు పెరుగు వెన్న మీగడ నెయ్యి మొదలైనవి జీవనాధారం. వీటిమీద వారికి ఉన్న అభిమానం ధన కనక వస్తు వాహనాల మీద కూడా లేదు. వారికి గోధనమే ధనం. వారు ఆవులను దూడలను గవ్వాలను ఎంతో ప్రేమిస్తారు.

తనకన్నా ఇతరాన్ని అధికంగా భావించడం భగవంతునికి ఎంతమాత్రం ఇష్టం ఉండదు. అందులోనూ తనను ఎంతగానో ప్రేమించే వారు తనను చూసి మైమరచే వారు అయిన గల్లెతల మనసుల్లో పాలు పెరుగు వెన్న మీద అభిమానం ఉండడం సహించలేక పోయాడు.

వసుమతీనాథయైవ్యని మీద నాకను
 గ్రహబుద్ధి వాడము నాఘనుని విత్త
 మంతయు గ్రమమున నపహరించిన వాడు
 ధనహీనుడగుచు సంతాపమొందు
 విడుతురు బంధులవ్యధమున నొందిలి
 యై చేయునది లేక యఖిల కార్య
 భారంబులుడిగి మధ్యక్షులతో మైత్రి
 నెఱపుచు విజ్ఞాన నిరతుడగుచు
 బిదపవాడవ్యయానందపదమయాత్మ
 బరగ శ్రీ విష్ణులోక సంప్రాప్తినొందు¹⁰⁹

అనేది భగవంతుని స్వభావం, తత్త్వం. భక్తులు దేనిమీద ప్రేమను పెంచుకుంటారో దానిని వారికి దూరం చేసి వారి దృష్టిని తనవైపుకు తిప్పుకుంటాడు.

ఈ కారణంగానే తన కృపకు సంపూర్ణ అర్హులయిన గోపికలను మరింత శుద్ధపరిచే విధానం అవలంబించాడు. ఈ కార్యమే చోరలీల.

తమకెంతో ప్రీతికరమైన వాటికి నష్టం కలగడం వల్ల గోపికలు వాటిని కాపాడుకోవాలనే ధ్యాసతో కృష్ణుని దొంగతనం చేస్తూండగా పట్టుకోవాలనే ఉద్దేశంతో కృష్ణుని కోసం వేయికళ్ళతో ఎదురు చూసేవారు. ఎదురుచూసే గోపికల కన్నుగప్పి ఏకకాలంలో అనేక కష్టరూపాలతో అందరి ఇళ్ళలోనూ పాలుపెరుగు వెన్న గ్రహించి అదృశ్యమయ్యేవాడు. ఇది నవనీత చోరుని లీల.

గోపికలకెల్లవేళలా కృష్ణుని లీలల్ని తలచుకుంటూ చెప్పుకుంటూ (శ్రవణమననాదులు) ఉండేట్లు చేసి వారి హృదయాలను తన ధ్యానతో నిర్మలంగా మృదువుగా నవనీతంలా మృతంలా అయ్యేట్లు చేశాడు. వారి

మనసులనవహరించే నిమిత్తమే ఆయా పదార్థాలను హరించాడు కృష్ణుడు.

కృష్ణుడు ఏ అవతారాలలోనూ చేయని మరో లీల బృందావనంలో చేశాడు అది 'గోచారణ లీల' గోవంటే ఆవు. గోచారణమంటే పశువులను (గోవులను) మేపడానికై త్రిప్పడం. శ్రీకృష్ణుడు తన శక్తి సామర్థ్యాలను తనమాయా శక్తితో మరగు పరుచుకుని మందలో సామాన్యుల మాదిరి క్రీడించాడు.

“వేదాంత వీధుల విహరించు విన్నాణి

విహరించు కాంతార వీధులందు

ఫణిరాజు శయ్యపై బవళించు సుఖభోగి

సల్లవ శయ్యల బవ్వళించు

గురుయోగి మానస గుహలగ్రుమ్మరు మేటి

గ్రుమ్మరు నద్రీంద్ర గుహలలోన

గమల తోడ బెనంగి కడుడయ్యుచతురుడా

భీరజనుల తోడ బెనగిడయ్యు ...” 110

ఈ విధంగా గోవులు కాస్తూ 'రావూర్ల చంద్రికా గౌతమీ గంగా....' అంటూ అటూ ఇటూ తనకు దూరంగా పోతున్న గోవులను ఎలుగెత్తి పిలిచేవాడు. అలా పిలువగానే గోవులు పరుగున దరికి జేరేవి. పరమాత్మ చేత ఆకర్షింపబడని జీవి ఏది? గోవులు సాధుస్వభావం కలవి కనుక పరమాత్మ పిలుపును వినిపించుకుని అతి శీఘ్రంగా పరమాత్మను చేరుకోగలిగాయి.

సాధు స్వభావులకే పరమాత్మ పిలుపు వినబడుతుంది. వారికే పరమాత్మ దరికి చేరగలిగే అర్హత అద్వైతం కలుగుతాయి. క్రూరస్వభావులకు ఈ అవకాశం తక్కువ. కనుకనే భగవంతుని పిలుపు వినదలచిన జీవులు తమ క్రూరత్వాన్ని

సాధనల ద్వారా తగ్గించుకుని సాధుత్వాన్ని పెంచుకోగలగాలి. అప్పుడు కృష్ణుడు ఎలుగెత్తి పిలిచి తనవైపుకు ఆకర్షించుకుంటాడు.

కృష్ణుడు గోవిందుడు. గోవులకు విందును అంటే “ప్రియాన్ని సంతోషాన్ని”¹¹¹ కూర్చేవాడు. గోవిందుడంటే మనస్సు మొదలయిన ఇంద్రియాలని నడుపు అంతర్యామి¹¹² (గవాంశంద్రః) అని మరొక అర్థం.

గోవిందుడయిన కృష్ణుడు జీవుల సర్వేంద్రియాలను సక్రమమైన మార్గంలో నడిపేవాడు. సాధు స్వభావులయిన జీవులు తమ సర్వేంద్రియాలను భగవదర్పణం చేసినట్లయితే వ్యవహారంలో ఆయా ఇంద్రియాలు అటూ ఇటూ చెదరినపుడు (ఇంద్రియలోలత్వం కలిగినపుడు) వాటి రక్షణ భారం వహించిన గోపాల కృష్ణుడు వాటిని తనవైపు కే తిరిగేలా చేసుకుంటాడు.

ఎంతటి భక్తునికైనా లోక వ్యవహారంలో కలిగే ఇంద్రియ చాంచల్యాన్ని భగవంతుని కదా శ్రవణం భాగవతుల సంసర్గం ద్వారా అదుపులో ఉంచుకునే అవకాశం ఉంది. భక్తుని (సాధు స్వభావులు) సర్వేంద్రియాలను తన ఆధీనంలో ఉంచుకుని పాలించేదే శ్రీకృష్ణుని గోచారణ లీల అంతరార్థం.

గోచారణకు పర్యవసానమే రావలీల. ఇంద్రియాలను సర్వకాల సర్వావస్థలలోనూ భగవంతునికే అర్పించిన జీవులను భగవంతుడు తన వద్దకు పిలుస్తాడు. వారితో రావలీల జరుపుతాడు.

శ్రీకృష్ణుడు వేణుగానలోలునిగా నిరంతరం వేణువును ధరించి సంచరించాడు బృందావనంలో. ఏ అవతారం లోనూ చేయని మనోహరమైన వేణువాదనను శ్రీకృష్ణావతారంలోనే గావించాడు భగవానుడు.

వేణువుతో దివ్యరాగాలను ఆలపించి బృందావనాన్ని చైతన్యవంతం చేశాడు. కృష్ణుని వేణునాదం చైతన్యాన్ని కలిగించడమే కాక జీవిలో నిద్రాణంగా ఉన్న ప్రేమను జాగృతం చేస్తుంది. హృదయంలో కల్లోలం రేపుతుంది. భగవంతుని పట్ల ఆసక్తిని పెంచుతుంది. ఆ తరువాత జీవిలో పరమాత్మ పట్ల విరహవేదనను

రగిలిస్తుంది. పరమాత్మకు దూరంగా లోకంలో ఉండలేని స్థితిని జీవికి కలిగిస్తుంది. పరమాత్మ జ్ఞానము తెలుపుతూ జీవికి పరమాత్మ సంకేతాన్ని తెలుపుతుంది. చివరకు జీవిని పరమాత్మ దగ్గరకు ఆకర్షించి జీవాత్మ (గోపికల) పరమాత్మల సందాన కర్తగా వ్యవహరిస్తుంది. ఇది సద్గురువు వ్యవహారం. కనుక ప్రేమ భక్తులకు గోపికా ప్రవృత్తి కలవారికి వేణువు సద్గురువు వంటిది అనడంలో సందేహం లేదు.

ఈ కారణం వల్లనే కృష్ణుని వేణువు గోపికలకు మాత్రమే వినిపించేది. అంటే గోపికలే కృష్ణుని వేణుగానం లోని సంకేతాన్ని అర్థం చేసుకున్నారు. ఒకవిధంగా వేణునాదంతో కృష్ణుడు రాసక్రీడకు ఆహ్వానించినది గోపికలనే. (గోపనము గలది గోపిక) వారికే ఆ అర్హత కలిగింది. అది వినగలిగి కృష్ణుని వద్దకు వచ్చిన వారే (రాగలిగిన వారే) గోపికలని చెప్పుకోవచ్చు. ముల్లోకాలనూ మోహింపజేసే వేణునాదం కృష్ణావతారానికి మధురమైన అలంకారం.

వేణువులో ఉన్న ఏడు రంధ్రాలలోనూ ఆరు రంధ్రాలు ఐశ్వర్య వీర్య యశశ్రీజ్ఞాన వైరాగ్యాని భగవానుని షడ్గుణాలకు సంకేతమని ఏడవది పై ఆరు రంధ్రాలలోనూ కూడిన అప్రాకృత దేహధారియైన స్వయం భగవానుని తెలియజేస్తుందనీ ఒక వ్యాఖ్య. కనుకనే గోపికలకే వేణునాదం వినబడింది.

ఈవిధంగా కృష్ణభగవానుడు గోచారణ లీల, నవనీత చోరలీల, రాసలీల అనేవి, వేణుగానం ఆలపించడమనేది ఆచరించి తన చిలిపి చేష్టలతో ప్రేమతత్త్వంలో బృందావనాన్ని ప్రేమవనంగా మార్చాడు. ఇవి బృందావనానికే సొంతం చేశాడు. బృందావనంలోని ముగ్ధ జీవుల మధ్య ఎటువంటి రాజకీయమూ ప్రదర్శించకుండా ఆనందమయ జీవితాన్ని గడిపాడు. ఏ అవతారంలోనూ ప్రకటించని ఆయాతత్త్వాలను కృష్ణ భగవానుడు బృందావనంలోనే ప్రత్యేకంగా

ప్రకటించి గోప గోపీ జనంతో ఆడిపాడి అమితానందాన్ని పంచిపెట్టి, ఒక ప్రత్యేకతను తన 'బృందావన జీవితానికి' కలిగించాడు. అనంతరం అక్రూరునితో మధురకు పయనమయి రాజకీయపు తొడుగును ధరించి కొత్త అధ్యాయాన్ని ఆరంభించాడు.

శ్రీకృష్ణుని మధురాగమనం

శ్రీకృష్ణుడు మధురకు పయనమయ్యాడు. దారిలో యమునలో స్నానానికై దిగిన అక్రూరునికి నీటిలో బలరామకృష్ణులు దర్శన మిచ్చారు. ఆటూ రథంమధ్యంలోనూ ఇటు నీటిలోనూ ఒకేసారి కనిపించడంతో ఆశ్చర్యపోయి మళ్ళీనీటిలోకి చూసిన అక్రూరునికి శంఖచక్రగదా పద్మాలతో, చతుర్భుజాలతో ఆ భోగి భోగ పర్యంక మధ్యాన శయనించినట్లుగా కృష్ణుడు విష్ణురూపాన్ని దర్శింపజేశాడు. కృష్ణుడు శ్రీమన్నారాయణుని రూపాన్ని అక్రూరునికి దర్శింప జేయడంలో ఒక అంతరాక్షం గోచరిస్తుంది. గోకులంలోనూ బృందావనంలోనూ ఉన్నంత వరకు ద్విభుజాడుగా మురళీధరునిగా ఉన్న శ్రీకృష్ణుడు మధురకు చేరుకున్నప్పటి నుంచి నారాయణాంశతోనే వ్యవహరిస్తానని చతుర్భుజునిగా శంఖచక్రగదా పద్మాలను ఉపయోగించ వలసిన (పద్మంలాస్యానికి విలాసానికి చిహ్నం) సమయం వచ్చిందని తెలియజేశాడని అనిపిస్తుంది.

గోకులంలో ఉన్నంత వరకు తనను చంపవచ్చిన దుష్టులను సంహరించడం గోపకులను ఎన్నో విపత్తుల నుండి రక్షించడం వంటి కార్యాలను చేసిన కృష్ణుడు బృందావనం విడిచి అవతార ప్రయోజన పరిధిని పెంచుకుంటూ దుష్టశిక్షణ కోసం తానే తరలివెళ్ళాడు. అంతేకాదు భగవంతుని అనేక విధాలుగా తమతమ హృదయాలలో నిలుపుకొని భగవద్దర్శనానికై తపిస్తున్న లోకంలోని ఎంతోమంది భక్తులకోసం బృందావనం వదలి మధురకు వెళ్ళాడు.

మధురానగరం ప్రవేశించి కంసవధానంతరం అక్రూరుని ఇంటికి వస్తానని చెప్పి అక్రూరుని పంపివేసి బలరామ గోపకుల సహితంగా మధురానగర వీధులలో తిరుగుతూ మధురానగర వాసులకు తన దర్శన భాగ్యం కలిగించి కనుల విందు చేయసాగాడు. ఆ మధుర మూర్తిని దర్శిస్తూ

“నందతపః ఫలంబు సుగుణంబుల పుంజము గోపకామినీ
బృందము నోము పంట సిరి విందు దయాంబుధి యోగిబృందముల్
డెందములందు గోరెడు కడింది నిధానము సేరవచ్చెన్
సుందరులార! రండు చవి చూతము కన్నుల కోర్కె తీరిగన్”¹³

అంటూ మధురానగరంలోని మగువలంతా గోవింద సందర్శనానికి కుతూహల పడుతూ చేస్తున్న పనులను వదలి హుటాహుటిని వచ్చి చూసి హరిరూపు నేత్రముల వెంటను లోగొని పరవశించసాగారు.

మధురానగరంలో ప్రతి ఒక్కరూ శ్రీకృష్ణుని చూసి పరవశించిన వారు కాదు. సాత్త్వికమైన మృదువృద్ధయం ఉన్నవారే కృష్ణసందర్శనానికి ఆనందించారు. తామస రాజస ప్రవృత్తులతోనున్న కొందరు కృష్ణునికి ఎదురు తిరుగక పోలేదు. అటువంటి వారిని కాలయాపన చేయకుండా తక్షణమే మట్టుపెట్టాడు శ్రీకృష్ణుడు.

రజకుని వధ

కృష్ణుడు మధురానగరంలో విహరిస్తూ దారిలో కనబడిన రజకుని చూసి అతడి మూటలోని మంచి ధౌత వస్త్రాలను కట్టుకోవడానికి ఇష్టమన్నాడు. దానికి వ్యతిరేకించి కంసుని సేవకుడననే మిడిసిపాటుతో కృష్ణుని నిందించిన రజకుని ఒక్క చేతి దెబ్బతో హతమార్చాడు. ‘శ్రీరామావతారంలో సీతాదేవిని ఆకారణంగా నిందించి ఆమెను అడవులకు పంపేట్లు చేసిన చాకలే ఈ చాకలి అని

తెలుస్తోంది¹¹⁴. రజకుడు చావగానే మిగిలినవారు పారిపోగా మూటలోని వస్త్రాలను అందరికీ పంచాడు కృష్ణుడు.

రజకుని వధ వల్ల మధురకు వచ్చిన వెంటనే పరోక్షంగా కంసునితో పోరాటం ప్రారంభించాడని చెప్పవచ్చును. రజకుడు కంసుని మనిషి కంసుని వస్త్రాలను ఉతికే చాకలి. భగవంతుడు ఎవరికైనా అవకాశం ఇస్తాడు. రామావతారంలో సీత మీద ఎంతటి నిందమోపినా ఎటువంటి శిక్ష పొందలేదు రజకుడు. ఆ స్వభావం కృష్ణావతార కాలంలోనూ రజకునిలో కొనసాగింది. కృష్ణుడు తనకు వస్త్రాలిమ్మని 'నిన్నుమేలందెడు'నని తెలిపినా ఆ అవకాశాన్ని వినియోగించుకోలేని మూర్ఖుడయి "పయోఘృత దధిగ్రాసంబులన్ మత్తులై యిట్టాడం జనె గాక గొల్లలకు మీ కెబ్బం గి నోరాడిడిన్ - గట్టు! ప్రాణము గోలు పోయెదు సుమీ కంసోద్ధతిన్ బాలకా"¹¹⁵ అంటూ పరుషవాక్యాలను పలికాడు. కృష్ణుడు వెంటనే వానిని హతమార్చి "దోసములం బాపి కరుణతో పరమి"¹¹⁶ చ్చాడు. మరణాన్ని ప్రసాదించి 'పరాన్ని' సైతం ఇచ్చాడు కృష్ణుడు. ఈవిధంగా రజకుని చంపి తనకు వ్యతిరేకంగా ప్రవర్తించిన వారిని బ్రతుకనివ్వననే సందేశాన్ని కంసునికి పరోక్షంగా పంపాడు అనే చెప్పుకోవాలి. (రజకుని వధానంతరం పారిపోయిన మిగిలిన వారు ఈ వార్తను కంసునికి చేరవేయక మానరు కదా)

వాయుకుని ఉద్ధరణ

అడగకుండానే సంతోషంగా వాయుకుడిచ్చిన బహువర్ణాత్యంత మృదు పటాభరణాలను శ్రీకృష్ణుడు స్వీకరించి వాయుకునికి సారూప్యం, ఐశ్వర్యం ప్రసాదించి, మనసారా తనకర్పించిన దానికి ఎన్నో రెట్లు భాగ్యాలను అందిస్తానని మధురానగర వాసులకు తెలియపరిచాడు.

త్రేతాయుగంలో సీతారాముల వివాహకాలంలో మిథిలాపురిలోని ఒక వాయకుడు జనక మహారాజు ఆజ్ఞమేరకు చిత్ర రీతులుగానేసిన పట్టు పీతాంబరాలను యివ్వగా వాటిని జనకమహారాజు జామాతలయిన రామలక్ష్మణులకిచ్చాడు వారు అవి ధరించి వెలుగొందుతుండడం చూసిన వాయకుడు 'రామలక్ష్మణులకెన్నడు సన్నని పట్టుపుట్టముల్ మన్నననిట్టు లిచ్చెదనో యేమొ' అని మదిలో తలచిన కారణాన ఆ వాయకుడే ద్వాపరంలో తిరిగి జన్మించి బలరామ కృష్ణులకు వస్త్రాలను నేసి ఇచ్చి తృప్తి నొంది కృష్ణుని చేత ధన దాన్యాలతో బాటు కైవల్యాన్ని కూడా పొందాడు.¹¹⁷

సుదాముని ఉద్ధరణం

వాయకుని కరుణించిన బలరామకృష్ణులు సుదాముడనే మాలాకారుని యింటికి వెళ్ళి సుదాముడిచ్చిన అర్హ్వాపాద్యాధికాలను తాంబూలాదులను పున సురభికుసుమదామాలను స్వీకరించాడు. సుదాముడు కోరిన 'పాదకమల సేవను పాదార్చకుల తోడి నెయ్యాన్ని నిరంతర అపార భూత దయలతో బాటు బలాయుఃకాంతి కీర్తి సంపదలను కూడా ఇచ్చాడు.

పూర్వం చైత్ర రథవనంలో హేమమాలి అనే యువకుడు సతీ సమేతంగా ఎంతో నియమ నిష్ఠలతో భక్తి గలిగి ఉండేవాడు. అతడు శ్రీహరి దర్శనం కోరుతూ అయిదువేల అరవిందాలతో శంకరుని పూజించి ప్రసన్నుని చేసుకుని విశ్వనాయకుడైన విష్ణుమూర్తి తన గృహానికి వచ్చి మన్ననగొని వెళ్ళేట్లుగా వరం కోరాడు. తత్ఫలితంగా శంకరుడు ద్వాపరాంతాన ఆ కోరిక నెరవేరుతుందని వరమిచ్చాడు.¹¹⁸ తత్కారణంగా ద్వాపరాంతంలో సుదామునిగా పుట్టడం హరి శ్రీకృష్ణుడై సుదాముని ఇంటికి స్వయంగా వెళ్ళి సుదాముని సేవలందుకోవడం జరిగింది.

కుబ్జా ఉద్ధరణం

శ్రీకృష్ణుడు సుదాముని కరుణించిన అనంతరం రాజవీధిలో చందన పాత్రతో వెడుతున్న కుబ్జును చూసి ఎవరి దానవంటూ పలకరించాడు. ఆమె చేతిలోని చందనం తమకిస్తే చక్కదనంతో ఆమె ప్రకాశిస్తుందన్నాడు. భగవంతునికి, మహాత్ములకు కరుణ గలిగి కృప చూపాలంటే వారికి సేవ చేయాలి. సేవ చేసే అవకాశాన్ని సేవ చేయాలనే బుద్ధిని కూడా వారే కలిగిస్తారు. ఒక్కొక్క సారి తామేకోరి మరీ సేవ చేయించుకుని వారిని ఉద్ధరిస్తారు. కుబ్జ విషయంలో అదే జరిగింది. శ్రీకృష్ణుడు కుబ్జును చందనం అడిగాడు. ఫలితంగా చక్కదనాన్ని ఇస్తానని కూడా అన్నాడు.

సేవ చేసే అవకాశం వచ్చినప్పుడు కుబ్జ తాను కంస దాసి అయినా 'రజకుని'లా తోసిపుచ్చలేదు. కుబ్జ విలేపనాలను ఎంతో ప్రీతితో బలరామ కృష్ణులకు ఇచ్చింది. వాటిని దేహానికి అలముకుని కుబ్జ మువ్వంకల దేహాన్ని సాగదీసి వక్రతలన్నీ పాగొట్టాడు. చక్కని 'చిత్తజన్మబాణం'లా సౌందర్య శోభతో వెలుగొందింది కుబ్జ.

కంసుని సేవించినంతకాలం త్రివక్రగా వికారంగా వున్న కుబ్జ శ్రీకృష్ణుని సేవించిన తక్షణమే అన్ని వంకలు దోషాలు పాగొట్టుకుని అతిలోక సౌందర్యవతి అయింది. కుబ్జ మువ్వంకలుగా ఉండడమనేది తన సత్త్వరజస్తమోగుణాలతో ఆసురుడైన కంసుని సేవించడానికి చిహ్నం. ఆ త్రిగుణాలే పరమాత్మ సేవలో వినియోగించినప్పుడు శుద్ధమయ్యాయి. సక్రమమయ్యాయి అని తెలుపడం దీని అంతరార్థం. జీవీ తన త్రిగుణాలను పరమాత్మ సేవలో వినియోగించినప్పుడు శుద్ధమయి త్రిగుణాతీతుడవుతాడు.

కుబ్జ తనను సౌందర్యవతిని చేసిన కృష్ణుని పట్ల పంచశర బాణజాల భగ్గు హృదయ అయి అంతులేని కాంక్షతో కృష్ణుని చూస్తూ పై వస్త్రాన్ని పట్టి లాగుతూ

“వేంచేయుము నాయింటికి

పంచశరాకార....” ¹¹⁹

అంటూ ఆహ్వానించింది. తాను వచ్చిన కార్యం (కంసవధ) అయిన అనంతరం కుబ్జ యింటికి వస్తానని మాట ఇచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు మధురకు వచ్చిన పని అవవలసి ఉండడంతో బాటు కుబ్జ కృష్ణునికై నిరీక్షణంలో కృష్ణుని ద్యానంలో తపించాల్సిన అవసరమూ ఉంది.

భగవంతుడు ఎదురై వరంకోరుకునే అవకాశం వచ్చినా జీవి తన పూర్వ జన్మ ‘వాసనాబలం’తో దానికి తగిన వరాన్నే కోరుతుంది తప్ప అంతకు మించిన వరాన్ని కోరుకోలేదు.

మహా యోగులకు సైతం లభ్యంగాని విభుడు సర్వ జగన్నాథుడు దుర్లభుడు అయిన శ్రీకృష్ణుని నుంచి కుబ్జ దైహిక సంబంధాన్ని కోరుకుంది.

గోపికలతో వారి భక్తి ప్రేమల స్థాయికి తగినట్లుగా ‘యోగీశ్వరేశ్వరుడై ఆత్మారాముడై రమించిన’ కృష్ణుడు కుబ్జ కోరికకు తగినట్లుగా

“పరపాలోకవ వృష్టి పై గురియచున్ సమ్యగ్భవోవైఖరిన్
గరగం జేసి సువర్ణ కంకణ సమగ్రంబైన పై రంధ్రి కేల్
కరపద్మం బునబట్టి తల్పమున కాకర్షించిగంభీరతం
బరిరంభాదులం దనిపె శౌరి వధూహృదయావహారియై.” ¹²⁰

‘దొయ్యలిని మనోజాత సుఖంబుల దనిపాడు. అంతటితో తృప్తి పొందక “యేబాయజాల ననుం గొన్ని దినంబులంగభావ లీలం దేల్పవే” ¹²¹ అని కోరింది.

భగవానుడు తనకు ప్రసాదించిన సౌందర్య సంపదను భగవానునికే సమర్పించి తరించింది. కృష్ణుడు ఆమె కోర్కెమన్నించి 'తారుణ్యము మెఱసి మదన తంత్రంబుల లీలారణ్య వీధిదేల్చెను సైరంద్రిన్'.¹²² సైరంద్రి (కుబ్జ) కోరిన వరాన్ని గురించి వ్యాసభాగవతం సర్వేశ్వరుడు దురారాధ్యుడు అయిన విష్ణువును ఆరాధించి ఆయనను విషయ సుఖాలను కోరేవాడు మిగులతుచ్చుడు. అట్టివాడు నిజంగా దుర్బుద్ధియే'¹²³ అంటూ వ్యాఖ్యానించింది.

ఏ వేదంబుల గానని

దేవోత్తముగాంచి ముక్తి తెరువడు గకరా

జీవేక్షణ రతి యడిగెన్

భావింప దదీయ కర్మఫలమెట్టిదియో?"¹²⁴

అనే సందేహాన్ని గర్ల భాగవతం తీరుస్తుంది. ఇంతగా సైరంద్రి (కుబ్జ) తన కామాన్ని వెల్లడించడానికి గల పూర్వ జన్మనంస్కారాన్ని పరిశీలిస్తే 'త్రేతాయుగంలో శ్రీరాముని చూసి మోహించిన శూర్పణఖే ద్వాపరంలో కుబ్జగా జన్మించిందని గర్ల భాగవతం తెల్పుతుంది.

రాముని మోహించి సీతను చంప జూసి లక్ష్మణుని చేత పరాభవాన్ని పొందిన శూర్పణఖే రావణునికి సీత సౌందర్యాన్ని తన పరాభవాన్ని చెప్పిన తరువాత పుష్కరమనే తీర్థానికి వెళ్ళి పదివేల ఏళ్ళు హరుని మదితలచి మోరతపస్సు చేసింది. శంకరుడు ప్రత్యక్షమై వరమడుగగా 'స్మర సమరాముడు' హృదయేశ్వరుడొనట్లు వరమునా కొనంగు'మని కోరింది. శంకరుని చేత ద్వాపరాంతంలో వాసుదేవ ముఖాన ఆ కోర్కె సిద్ధించేటట్లుగా వరాన్ని పొంది కుబ్జగా జన్మించింది¹²⁵. శివుని వరఫలంగా శ్రీకృష్ణుడు కుబ్జయింటికి వెళ్ళి కుబ్జకోరిన విధంగా తృప్తి కలిగించాడు.

వాస్తవానికి శ్రీకృష్ణుడు కుబ్జకోరికను అంగీకరించి రతికేళితో తృప్తురాలిగా చేసినపుడు కుబ్జముక్తిని కోరలేదని రతికేళి కోరిందని కుబ్జను సీచ దృష్టితో చూడవలసిన అవసరంలేదు. భగవద్రతికన్నా ముక్తి గొప్పదిగా తలచలేదు కుబ్జ. అన్నీ తెలిసే భవిష్యత్తులో ఆమె కోరబోయే కోర్కె తెలిసే కుబ్జకు సౌందర్యాన్ని ప్రసాదించాడు కృష్ణుడు. కుబ్జ కోరిన 'రతి' భగవంతునితోనే కోరింది. కనుక, శ్రీకృష్ణ భగవానుడే ఆ కోర్కెను మన్నించి తీర్చాడు. భగవత్పరంగా ఎటువంటి కోరిక వున్నా ఎటువంటి వారినయినా కృష్ణభగవానుడు ఉద్ధరిస్తాడనే విషయం కుబ్జా కృష్ణుల వృత్తాంతం వెల్లడిస్తుంది. తరువాత కుబ్జ ఉపశ్లోకుడనే మహాభాగవతుడికి జన్మ నిచ్చింది. ఉపశ్లోకుడు నారదుడి శిష్యుడై సాత్వత సంహితను రచించినట్లు భాగవతం తెలుపుతోంది. (కంసవధానంతరం జరిగిన కుబ్జా వృత్తాంతం గురించి కూడా ఇక్కడే తెలుపడం జరిగింది).

కృష్ణుడు కుబ్జ ఇచ్చిన లేపనాలను స్వీకరించి ఆమె మువ్వంకలను పోగొట్టి కంసవధానంతరం ఇంటికి వస్తానని చెప్పిన అనంతరం విపణి మార్గాన కదలివచ్చి పౌరులిచ్చిన తాంబూల మాలికా గంధాలను అనేక కానుకలను పరిగ్రహిస్తూ ధనుశ్శాలకు వచ్చి భటుల రక్షణలో నున్న ధనుస్సును జనులు చూస్తుండగా ఎడమచేతితో యెత్తి అనాయాసంగా విరుగగొట్టాడు.

శ్రీకృష్ణుడు మధురకు వచ్చిన వెంటనే కంసుని దగ్గరకు వెళ్లేడు. బృందావనం నుంచి వచ్చిన వెంటనే రాజకీయాన్ని ప్రదర్శించాడు కృష్ణుడు.

ముందుగా నగరం అంతా తిరుగుతూ నగరవాసులందరినీ ఆకర్షించాడు. కంసుని మనిషి అయిన రజకుని చంపి ధనుస్సును విరిచి కంసుని ఎదిరించగల వ్యక్తి ఇన్నాళ్ళకు వచ్చాడని, కంసుని దురాగతాల నుంచి తమ నందరినీ రక్షించగలిగే అండదొరికిందనే భావాన్ని తృప్తిని నగరవాసులకు కలిగించాడు.

నగరవాసులు కృష్ణుడు బాల్యం నుండి చేస్తున్న లీలలన్నీ దుష్ట సంహారాలన్నీ తెలుసుకుంటూనే ఉన్నారన్న విషయం స్పష్టంగా తెలుస్తోంది.

“నందతపఃఫలంబు....రండి చనిచూతము కన్నుల కొక్కే దీర...¹²⁶ అంటూ మధురకు అప్పుడే వచ్చిన కృష్ణుని గూర్చి తెలుపుతూ మధురా నగరపు మగువలంతా తమ తమ పనులను వదలి శ్రీ కృష్ణుని చూడవచ్చిన వైనమూ,

“వీడటే రక్కసి విగత జీవగ జన్ము

బాలు ద్రావినమేటి బాలకుండు¹²⁷ -

అంటూ శ్రీకృష్ణుని బాల్య చేష్టలను తలచుకుని -

“వీడు లేకున్న పురమటవీష్టలంబు

వీని బొందని జన్మంబు విగతఫలము¹²⁸

అంటూ శ్రీకృష్ణుని పాలనలో లాలనలో తప్ప తాము జీవించలేమని తమ మనోగతాన్ని వ్యక్తీకరించిన విధము శ్రీ కృష్ణుని గూర్చి మధురా నగరంలో ఉన్న జనులకు ముఖ్యంగా స్త్రీలకు పూర్తిగా తెలుసుననీ శ్రీకృష్ణుని చూడాలని ఏనాటి నుండో ఆనగరంలోని సజ్జనులు ఎదురు చూస్తున్నారని స్పష్టం అవుతుంది. ముందుగా నగరవాసుల హృదయాలను గెలవడమేగాక తన కార్యాలతో కంసుని బింకాన్ని సైతం భేదించి కలవరపెట్టాడు.

ధనువు విరిచినందుకు వెంటపడ్డ కావలి వారిని సైతం మట్టు పెట్టాడు.

తన నగరానికి రామకృష్ణులు వచ్చి తన అనుచరులను చంపి ధనువును విరిచిన సంగతి విని కంసుడు నిద్రలేక విహ్వలమతి అయ్యాడు.

కువలయా పీఠం

బలరామకృష్ణులు మల్లక్రీడోత్సవాన్ని తిలకించే నిమిత్తం వస్తూ మల్లరంగ ద్వారం దగ్గర అడ్డు తగిలిన కువలయాపీఠమనే గజాన్ని మట్టు పెట్టాడు.

“లావోక్కింతయు లేదం”టూ ప్రార్థించిన గజేంద్రుని హుటాహుటిని వచ్చి రక్షించిన పరమాత్మ కృష్ణునిగా కంసవధక్షై వచ్చి నోరులేని గజాన్ని చంపడానికి కారణం ఉంది.

పూర్వం బలిపుత్రు డయిన ‘మందగతి’ అనే దైత్యుడు సర్వ శాస్త్రార్థ ప్రవీణుడు మహాబలుడు అయి వుండీ ఒకసారి శ్రీరంగ యాత్రకై బయలుదేరి వెళుతూ త్రోవలోని బాటసారులను పడదోస్తూ మదించిన ఏనుగు చందాన ఎవ్వరినీ లెక్కచేయకుండా వెళ్ళసాగాడు. ఆ సమయంలో వృద్ధుడు బలహీనుడు అయిన త్రితుడనే ముని ఆ మందగతి దురుసు తనానికి లోనై నేలమీద పడ్డాడు. నెత్తురు వరదలై బాధకు ఓర్చలేని త్రితుడు మదోన్మత్తుడై మత్తేభం రీతిలో సంచరిస్తూ నిష్కారణంగా పడేసినందుకుగాను ‘గజత్వాన్ని పొందమ’ని శపించాడు. దానికి తన తప్పు తెలుసుకున్న మందగతి ‘ఆ శాపాన్ని తాను భరించలేనని మహాత్ములకు అగ్రహం తగదని నిగ్రహోనుగ్రహ సమర్థులు గనుక తనకు గజత్వం నుంచి ముక్తి పొందే మార్గం తెలిపి రక్షించమని’ ప్రార్థించాడు. అముని శాంతించి అతని భక్తికి మెచ్చి ద్వాపరంలో మధురాపురిలో శ్రీకృష్ణుని చేతిలో గజరూపం నుంచి ముక్తి లభిస్తుందని వరాన్ని ప్రసాదించాడు. ‘మందగతి’ వింధ్యాద్రిపైన కువలయాపీడమనే పేరుతో గజరూపంలో ఉద్భవించి సంచరిస్తుండగా మాగధుడు లక్ష్మ గజాలతో వెళ్ళి ఆ కువలయ పీడాన్ని స్వాధీనం చేసుకుని తెచ్చి కంసునికి వరకట్నంగా ఇచ్చాడు¹²⁹. ఈ విధంగా కంసుని దగ్గర కువలయా పీడంగా ఉన్న మందగతికి శ్రీకృష్ణుని చేతిలో శాపవిమోచనం కలిగింది.

మదించిన ఏనుగు డాంబికత్వానికి చిహ్నంగానూ సాధకుడు సాధనలో ముందుకు వెళుతున్న సమయాన డాంబికత్వం అవహిస్తుందనీ దాన్ని సాధకుడు నాశనం చేయాలనీ వెల్లడవుతోంది.¹³⁰

చాణూర ముష్టికులు

బలరామకృష్ణులు మల్ల యోధులయిన చాణూర ముష్టికులతో మల్ల యుద్ధం చేసి మట్టుపెట్టారు.

మానవ జీవితంలో కామక్రోధాదుల వంటివారు చాణూర ముష్టికులు. ప్రేమతో కామాన్ని, దైవబలంతో క్రోధాన్ని జయించాలి. ప్రేమ స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణుడు కామానికి సంకేతమైన చాణూరుని, బలదేవుడు క్రోధానికి సంకేతమైన ముష్టికుని వధించారు. వీరిని హతమార్చిన తరువాతే అజ్ఞానానికి సంకేతమయిన కంసుని హతమార్చడం జరుగుతుంది. కామాన్ని జయించినపుడే సాధకుడు ఆధ్యాత్మిక రంగంలో పురోభివృద్ధి సాధించి అజ్ఞానాన్ని నశింపజేసి, జ్ఞానాన్ని పొందుతాడు. ¹³¹

చాణూర ముష్టికులు పూర్వజన్మలో ఉద్యముని కొడుకులు. వీరు మిగిలిన మరో ముగ్గురు సోదరులతో కలిసి దిన దిన ప్రవర్తమానమై అధిక స్వేచ్ఛను కలిగి తల్లిదండ్రుల మాటలను స్వజాతి ధర్మాలను లెక్కచేయకుండా యుద్ధ పద్ధతులు నేర్చుకుంటూ సంచరిస్తూ ఉండగా తండ్రి వారి చేష్టలకు కలత చెంది మనసు విరిగి క్రోధంతో 'ధర్మ దూరులై రాత్రులు చరిస్తూ నామాట వినక నన్ను బాధించిన కారణాన అసుర కులాన జన్మించి అసురుని సేవిస్తూ మల్ల విద్యా ప్రసంగాలలో కాలంగడపం'డని శపించాడు. వారుదనుజకులంలో చాణూర ముష్టి కశల తోశల కూటులుగా జన్మించి కంసుని ప్రాపున జీవించి కృష్ణుని చేతిలో హతమయి ముక్తిని పొందారు. ¹³²

కంసవధ

ఉగ్రసేనుని భార్య యాదవ స్త్రీలతో యమునా నదిలో స్నానానికి వెళ్ళిన సమయాన ద్రవిళుడనే దానవుడు ఉగ్రసేనుని రూపంతో ఆమెతో రమించాడు.

తాను వంచించబడ్డానని తెలుసుకున్న అనంతరం కోపంతో 'నీ వల్ల పుట్టినవాడు హరివంశంలో పుట్టిన వాడితో మరణిస్తాడని' శపించింది. అలా ద్రవిళుడి వల్ల ఉగ్రసేనుని పత్నికి జన్మించిన కంసుడు రాక్షస లక్షణాలతో పెరిగి రాక్షసుల అండతో రాక్షసంగా రాజ్యమేలుతున్నాడు.

కంసుడు చాణూరాదులను మిత్రులుగా చేసుకుని సురక్షితంగా ఉన్నటువంటివాడు. చాణూరా దులను చంపి వచ్చిన బలరామ కృష్ణులను చూసి కంసుడు తప్ప మిగిలిన అందరూ అమితానందాన్ని పొందారు. కంసుడి మదిలో కలవరం రేగింది. భయంతో -

“వల్లవబాలురన్ నగర వాకిట కిన్వెడలంగ ద్రొబ్బుడీ
గొల్లల ముట్టికోల్ గొనుడు వ్రూరుని నందుని గట్టుదుర్వికిం
దెల్లముగాగ నేడు వసుదేవుని జంపుడు తండ్రిగాడు నీ
దెల్ల విధంబులం బరుల కీష్టుడు కావకుడుగ్రసేనునిన్”¹³³

అని అరవసాగాడు.

అదివిని మీదకు ఉరికిన కృష్ణుని చూసి కంసుడు ఖడ్గంతో ఎదిరించాడు. అయినా సర్పాన్ని పట్టిన గరుడునిలా శ్రీ కృష్ణుడు కంసుని జాట్టుపట్టి పైనుండి లాగి రంగస్థల మధ్యంలో జనులందరి మధ్య పడవేసి వదించాడు.

‘రోష ప్రమోద నిద్రా
భాషా శవపావ గతుల బాయక చక్రిన్
దోష రతిజూచియైన వి
శేష గతిం గంసుడు’¹³⁴ పరమాత్మను చెందాడని స్పష్టమవుతుంది.

“కామంక్రోధం భయం శ్నేహ మైక్యం పౌష్పాదమేవచ
నిత్యం హరే విదధతో యాన్తి తన్మయతాంహితే”¹³⁵

అని చెబుతుంది శ్రీమద్భాగవతం.

శ్రీకృష్ణుని వల్ల తనకు మృత్యువు సంభవిస్తుందన్న భయంతోనే కంసుడు నిత్యం జీవిస్తూ చివరికి కృష్ణుని చేతిలోనే మరణించాడు. కృష్ణుడు కంసుడనే అజ్ఞానాన్ని మధురానగర వాసులకు దూరం చేశాడు.

దేవకీ వసుదేవుల బంధవిముక్తి

కంసవధానంతరం కృష్ణుడు దేవకీ వసుదేవులను బంధ విముక్తులను చేశాడు. తమ చెరవిడిపించిన బలరామకృష్ణులను చూసి “లోకేశులుగాని వీరు కొడుకులుగార”ని దరిచేరడానికి శంకించి దూరంగా భయభక్తులతో నిలబడ్డ దేవకీ వసుదేవులకు జగన్నోహినియైన తన మాయను ఆవరింపజేసి తదభిజ్ఞానాన్ని వారింపాడు.

తల్లిదండ్రులకు ఆనందం కలిగేట్లుగా బిడ్డగా తన ప్రేమాభిమానాలను అందించి వారిని అలరించాడు.

కంసుని చంపినా సింహాసనాధిపత్యాన్ని ఉగ్రసేనునికే కట్టబెట్టాడు.

కంస భీతులై విదేశాలలో కృశిస్తున్న వృష్ణిభోజమరుదశార్థక కుకురాంధక ప్రముఖులను రావించి విత్తమిచ్చి ఆదరించాడు.

పుత్రధర్మం

మానవుడై అవతరించిన పరమాత్మ ప్రాపంచిక మర్యాదను పాటించడంలో ఎటువంటి తిరస్కారమూ విప్రతి పత్తి చూపలేదు. కంసుని వధించి తల్లిదండ్రుల చెర విడిపించడం ద్వారా బిడ్డగా తన కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించాడు.

పున్నామ నరకంలో పడకుండా రక్షించేవాడు పుత్రుడు. అటువంటి పుత్రుడు ముందుగా ప్రాపంచిక కష్టాల నుంచి తల్లిదండ్రులను కాపాడగలగాలి. అప్పుడే తల్లిదండ్రుల మరణానంతరం చేసే శ్రాద్ధ కర్మల ద్వారా తల్లిదండ్రుల

నరక బాధను సైతం దూరం చేయగలుగుతాడు. జీవించి ఉన్న తల్లిదండ్రుల కష్టాలను బాధలను పట్టించుకోలేని పుత్రుడి వల్ల తల్లిదండ్రులకూ ఇహము పరమూ కూడా శూన్యమే. తల్లిదండ్రుల కష్టాలను తొలగించడం కొడుకు విధి అన్న విషయాన్ని కృష్ణుడు లోకానికి చాటాడు.

చెల్లుబడి గలిగి యెవ్వడు

తల్లికి దండ్రుడికి నిదేహ ధనముల వృత్తుల్

చెల్లింపడట్టి కష్టుడు

ప్రల్లదుడా మీద నాత్మ పలలాశియగున్³⁶

అని, అటువంటివాడు జీవన్ముక్తుడని పలికి ఇన్నాళ్ళూ తాము వారికి దూరమై వారి కష్టాలను దూరం చేయలేని అసమర్థులను క్షమించి రక్షించమని తల్లి దండ్రులను కృష్ణుడు వేడుకున్నాడు . ఇంతకన్నా ఏ తల్లి దండ్రులు అయినా పుత్రుని నుండి కోరే దేముంటుంది? లొకింకగా వారికి చెరవిడిపించి, తాను వారికి జన్మించిన కారణాన భవ బంధ మోక్షాన్ని కలుగ జేశాడు.

శ్రీకృష్ణుడు బృందావనం నుండి మధురకు వచ్చేవరకు చేసిన లీలలు భగవల్లీలలు. అవి ఎవరూ ఆచరించలేనివి. మధురకు వచ్చిన అనంతరం మానవులకు ఆచరణ యోగ్యమైన కార్యాలు చేసి మానవులకు ఆదర్శ ప్రాయుడయ్యాడు.

గురుకుల వాసం

గురువులకు నెల్ల గురువై

గురులఘు భావములు లేక కొమరొందుజగ

ద్గురులు త్రిలోక హితార్థము;

గురు శిష్య వ్యాయలీల గొలిచిరివేద్యన్³⁷

సర్వజ్ఞుడు జగద్గురువు అయిన శ్రీ కృష్ణుడు కేవలం త్రిలోక హితార్థం, గురుశిష్య న్యాయాన్ని లోకానికి చాటడం కోసమే వేడ్కగా గర్గుని ద్వారా ఉపనయన సంస్కారాన్ని, సాందీపని ద్వారా విద్యను బలరామునితో కలిసి పొందాడు. యథావిధిగా గురుసేవతో బలరామ కృష్ణులు సాందీపనిని సంతృప్తుని చేశారు.

ఆ గురుని ద్వారా-

‘వేద శ్రేణీయు నంగకంబులు ధనుర్వేదంబు దంత్రంబుమ
న్వాది వ్యావృత ధర్మ శాస్త్రములు నుద్య న్న్వాయముందర్కవి
ద్యా దక్షత్వము రాజనీతి’¹³⁸ అభ్యసించారు.

బలరామ కృష్ణులు తాము అభ్యసించడంలో ప్రత్యేకతను కనబరుస్తూ ‘అరువది నాలుగు విద్యలు నఱవది నాలుగు దినంబుల’¹³⁹ లో నేర్చుకున్నారు. ఇది మానవ మాత్రులు చేయలేని పనిగా స్పష్టం అవుతుంది.

శిష్యుల సామర్థ్యం తెలుసుకున్నాడు. కనుకనే సాందీపని ఏగురువూ కోరిని విధంగా ‘మృతపుత్రుని’ సజీవంగా తెచ్చి ఇవ్వమని ‘గురు దక్షిణ’ కోరాడు. గురువు గురు దక్షిణ కోరిన విధానం బలరామకృష్ణులను భగవత్స్వరూపులుగా గుర్తించినట్లు అర్థం అవుతుంది. గురువు కోర్కె తీర్చడానికి ఆయత్తమయి ‘గురువు కోర్కె ఎటువంటి దయనా దానిని తీర్చడం శిష్యుని ధర్మ’మని లోకానికి చాటాడు.

గురు దక్షిణ

గురువు పుత్రుని తెమ్మన్న వెంటనే కృష్ణుడు యమపురికి పోలేడు. ముందుగా గురుపుత్రుడు మృతి చెందే సమయంలో ఆడుకున్న సాగర ప్రాంతానికి వెళ్ళి సాగరునితో గురుపుత్రుని తెమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు. నీటిలోకి వచ్చిన గురుపుత్రుని

సాగర గర్భంలో ఉన్న పంచజనుడనే అసురుడు మింగాడని సాగరుడు తెలుపడంతో సాగర గర్భంలోకి వెళ్ళాడు. శ్రీ కృష్ణుడు ఏనాడో చనిపోయిన గురువుత్రుడు పంచజనుడి గర్భంలో ఉండబోడు. అయినా పంచజనుడు సాగరగర్భంలో నివసిస్తున్న ప్రదేశానికి వెళ్ళి అసురుని సంహరించి పాట్ల చీల్చి గురువుత్రుని కానక అక్కడ ఉద్భవించిన పాంచజన్యమనే శంఖాన్ని స్వీకరించాడు.

పంచజనుడి గర్భంలో గురువుత్రుని కోసం చూడడం ఏమిటి? అరవైనాలుగు విద్యలు అరవైనాలుగు రోజులలో నేర్చుకున్న కృష్ణునికి ఆ మాత్రం తెలియకపోదు. ఇక్కడ పంచజనుని చంపడం, పాంచజన్యాన్ని స్వీకరించడమే ప్రధానంగా జరుగవలసిన కార్యాలు.

చతుర్భుజుడైన హరి చెంత నున్న శంఖం మిగిలిన ఆయుధాల (చక్రం గద) కంటే తాను హరి మోవిని అనేక మార్లు తాకి వెలిగొందు తున్నాననే గర్వంతో ఉండి ఒకనాడు -

“ఆర్తజన ప్రియుండయిన యచ్యుతుడే ననుగొంచు దక్షిణా
వర్తము గెల్వ జాలెనున పాంపతి పుత్రిక పాధ్యమున్ సుధా
పూర్ణము రుచ్యమైన హరిమోవిని రాజమరాళకాంతితో
బూర్తిగ నాను చుంటి నను బోలుదురే యెవరేని నిద్దరన్”¹⁰

అని తలచగా హరి హృదయాన నివసించే లక్ష్మీ విని ‘ఇతరులను చులకన చేసి గర్వించిన కారణంగా’ అసురునిగా జన్మించమని శపించింది. ఆ శాపకారణాన సాగరంలో పంచజనుడనే పేర జన్మించిన శంఖం - కృష్ణుని చేతిలో మృతి నొందింది. పంచజనుని గర్భంలోని పాంచజన్య మనే శంఖం శ్రీ కృష్ణునికి హస్త భూషణమయింది. పంచజనుని ఆత్మ కృష్ణ పరమాత్మలో ఐక్యమయింది.¹¹

ఆ తరువాత యమపురికి వెళ్ళిన కృష్ణుడు యముని అడిగి గురుపుత్రుని తెచ్చి గురు దక్షిణగా సమర్పించాడు. చనిపోయిన పుత్రుని తేవడం మానవునికి సాధ్యమయిన కార్యం కాదు. అది గ్రహించిన సాందీపని రామకృష్ణులు తనకు శిష్యులుగా అవడం వలన తాను కృతార్థుడు నయ్యానని పలికి మహదానందాన్ని చెంది దీవించాడు.

ఉద్ధవుని ప్రజ సందర్శనం

పరమాత్మ గురించి జీవి చింతించడం పరితపించడం సహజం. ఏ జీవి కోసం పరమాత్మ చింతించడమంటూ జరుగుతుందో ఆ జీవి ధన్యమయిందనడంలో సందేహం లేదు. కృష్ణపరమాత్మ చేత స్మరింపబడిన గోపికలు ఎంతటి ధన్య జీవులో కొలమానం లేదు.

“నాపై జిత్రము లెప్పుడున్ నిలుపుచున్ నారాక గాంక్షించుచున్
నాపేరాత్మలనావహించుకు వగన్ నానా ప్రకారంబులన్
గోపాంగన లెంతజాలిబడిరో? కోపించిరో దూఱిరో?
వ్రేపల్లెన్ నిజధర్మగేహములలో విభ్రాంతి చైతన్యలై”⁴²

అని గోపకామినులను తలచుకున్నాడు. భక్తులపైన కృష్ణునికి గల ఆసక్తి ఎంతటిదో తెలుస్తోంది. సిద్ధవిచారుడు గభీరుడు వృద్ధ వచో వర్ణనీయుడు వృష్ణి ప్రవరుడు బుద్ధి నిధి అయిన ఉద్ధవునితో బృందావనానికి వెళ్లి వారి సమాచారం తెలుసుకు రమ్మని పంపాడు. పంపుతూ -

“లోకిక మొల్లక నన్నా
లోకించు ప్రపన్నులకును లోబడి కరుణా
లోకనముల బోషింతును
నాకాశ్రిత రక్షణములు నైసర్గికముల్”⁴³

అని శరణాగతులను ఆశ్రితులను రక్షించడమే తన సహజ తత్త్వమని స్పష్ట చేశాడు. శ్రీకృష్ణుని సంకేతాన్ని సందేశాన్ని గ్రహించి బృందావనానికి వెళ్లాడ ఉద్దవుడు. బలరామ కృష్ణుల క్షేమాన్ని గురించి ప్రశ్నించిన నందునితో ఉద్దవుడు సమాధానంగా కృష్ణావతార కారణాన్ని కృష్ణ తత్త్వాన్ని వివరించాడు. ప్రాణ వియో కాలాన ఒక్కమారు జీవి ఎవరిని తలచినంతనే ముక్తిని పొందుతుందో ఆహ భూభారం తొలగించడానికై బలరామ కృష్ణులుగా జన్మించాడనీ, అటువంటి హరిని సేవించి వారు కృతార్థులయ్యారని చెప్పాడు. అంతేకాక ఆ హ జీవులన్నిటిలోనూ వెలుగొందు జ్యోతి అని అతనికి జననీ జనక దార సఖ పుత్ర బాంధవ శత్రు ప్రియాప్రియులైన జనులు లేరని చెప్పాడు.

జన్మ కర్మములును జన్మంబులును లేవు

శిష్ట రక్షణంబు సేయుకొరకు

గుణ విరహితుడయ్యు గుణీయయి

సర్వరణ వినాశకేళి సలుపుచుండు¹⁴

అని కృష్ణ తత్త్వాన్ని హరిప్రభావాన్ని వెల్లడించాడు.

గోపికలకు కృష్ణుని సందేశం

కృష్ణ సందర్శన లాలసలయిన గోపికలు కృష్ణుని సందేశాన్ని వినిపించ వచ్చిన ఉద్దవునితో కృష్ణుని గూర్చి నిష్ఠ రోక్తులాడగా ఉద్దవుడు గోపికలను ఓదార్చుతూ కృష్ణ సందేశం వినిపించాడు.

కృష్ణుడు స్వయంగా పలికిన ఈ పలుకులలో పరమాత్మ తత్త్వం వెల్లడవుతుంది.

“విల్ల కార్యములకు నేను ప్రధాన కా

రణముగావున మీకు రమణులార

కలుగదు మద్వియోగ చరాచర రూప
ములలో మహాభూతములు వపించు
కరణి నుండుదు సర్వగతుడనై నే మనః
ప్రాణబుద్ధి గణేంద్రియాశ్రయుండ
నాత్మయందాత్మ చేనాత్మ బుట్టింతుర
క్షీంతును ద్రుంతు హృషీక భూత

గణ గణాకార మాత్మకు గోమరు మిగులు
నిబిడ మాయాను భవమున నిత్య శుద్ధ
మాత్మ విజ్ఞాన మయమునై యమరుగుణము
బ్రహ్మతి కార్యమనోవృత్తి బట్టి పొందు⁴⁵ నని

అంటూ జగత్తులో జరిగే సకల కార్యాలకు తానే కారణమంటూ గోపికలు చేసే ప్రతి కార్యం లోనూ తనను దర్శించమని తెలిపాడు. 'చరాచర రూపాలన్నిటిలోనూ అంతర్గతంగా జీవం ఎలా ఉంటుందో అదే విధంగా తాను సర్వగతుడై చర్మ చక్షువులకు అగుపడక మనః ప్రాణబుద్ధి గుణేంద్రియాశ్రయుడనై ఉన్నానని అన్నాడు. 'ఆత్మయందాత్మచే ఆత్మ పుట్టింతు రక్షీంతు త్రుంతు'నని తెలిపాడు. బాహ్య దృష్టి వీడి ఇంద్రియ నిగ్రహాలై అంతర్ముఖులయినట్లయితే ఆత్మనే అంటి ఉన్న తనను దర్శించ గలుగుతారని స్పష్టం చేశాడు.

ఒక విధంగా గోపికలకు కంటికి దూరమైన తనను ఆత్మలో దర్శించమనడంలో సగుణారాధనం నుండి నిర్గుణారాధనకు చేరుకునే స్థాయిని స్థితిని తెలియజేస్తున్నాడు. సాధకులు ఆరంభంలో తమ దృష్టికి ఆకర్షణీయమైన దేవతా స్వరూపాలను ఎంచుకుని దానిపై దృష్టిని కేంద్రీకరించి ఏకాగ్రతతో ధ్యానం చేస్తూ ఆలయాలకు పుణ్యక్షేత్రాలకు వెళ్ళి ఆయా రూపాలను దర్శిస్తూ ఉండి రాను రాను కేవలం బాహ్య దృష్టికి మాత్రమే పరిమితం కాక అంతర్యంలో

పరమాత్మ స్వరూపాన్ని దర్శించగలిగే స్థాయికి చేరుకునే విధానం గోపికలకు కృష్ణుడిచ్చిన సందేశంలో వెల్లడవుతోంది. కంటికి కనబడుతున్న వెలుగును అంతరాంతరాలలో నింపుకో గలగాలి. కంటికి కనబడేది సత్యమే అయినా అది శాశ్వతం కాదు. ఆ శాశ్వతం కాని దానిని అంతరంగంలో నిలుపుకుని శాశ్వతం చేసుకోవచ్చును. కనుకనే గోపికలతో ఎన్నో ఆటలు ఆడి లీలలు చూపి మధురకు వెళ్ళిన కృష్ణుడు తిరిగి ఎన్నడూ శారీరకంగా గోపికల దగ్గరకు బృందావనానికి రాలేదు.

“.....విప్పుడు న్నన్ను మీ

రలు చింతించుచు నుండ గోరి యిటు దూరస్థత్యముంబొందితిం
దలకం బోలదు నన్ను గూడెదరు నిత్యధ్యాన పారీణలై”

అన్న కృష్ణుని సందేశాన్ని ఉద్ధవుని ద్వారా విని గోపికలు సంతసించి తృప్తిచెందారు. కృష్ణుని సందేశాన్ని సంపూర్ణంగా అర్థం చేసుకున్నారు కనుకనే గోపికలు కృష్ణ లీలలను మననం చేసుకుంటూ గడిపారు.

అంతరంగంలో భగవంతుని ఏనాటికీ బంధించలేకపోతే సాధకుల సాధనకు అర్థంలేదు. అది సాధించిన సాధకులు గోపికలు.

అనంతరం కుబ్జఇంటికి (వెళ్ళిన వైనం ముందే వివరించడం జరిగింది). అక్రూరుని ఇంటికి ఉద్ధవునితో కలసి కృష్ణుడు వెళ్ళి వారి వారి కోర్కెలు తీర్చాడు.

ఉగ్రసేనుని రాజుగా చేసినా విద్యాభ్యాసమై వచ్చిన అనంతరం శ్రీ కృష్ణుడు రాజ్య వ్యవహారాలను చూడ సాగాడు. తండ్రిని కోల్పోయి పెద తండ్రి యింట ఉంటూ ఆతని నిరాదరణకు పాత్రులవుతూ కష్టాలు పడుతున్న పాండవుల దగ్గరకు వెళ్ళి వారిని ఓదార్చిరమ్మని ధృతరాష్ట్రునికి బుద్ధులు గరపమని చెప్పి అర్జుణుని అక్రూరుని పంపించాడు.

జరా సంధునితో యుద్ధం

కంస భార్యలు అస్త్ర ప్రాప్తి తమ తండ్రి జరాసంధుని దగ్గరకు వెళ్ళి తమ వ్యధను వెల్లడించగా బలగర్వితుడైన జరాసంధుడు కృష్ణుని మీదకు యుద్ధానికి వచ్చాడు. బలరాముడు జరాసంధుని ఎదుర్కొని జరాసంధుని చంపబోగా కృష్ణుడు బలరాముని అడ్డుకుని, మీదెరిగి కార్యము గల్గని¹⁴⁷ మాన్పించి 'తిరిగి సైన్యం సమకూర్చుకు రమ్మ'ని జరాసంధుని పంపాడు.

అవమానం పొందిన జరాసంధుడు తిరిగి తిరిగి దండెత్తి వచ్చి 17 సార్లు ఓడిపోయాడు

ముచికుండుని జాగృతి - కాలయవనుని లంతం

కాలయవనుడు యవనులరాజు. ఇతడు నారదుని చేత ప్రేరేపించబడి మూడుకోట్ల యవన వీరులతో మధురను ముట్టడించాడు.

అంతవరకు జరాసంధుని దండయాత్రల వల్ల మధురానగరవాసులు విసిగియున్నారు. ఈ సందర్భంలో శ్రీ కృష్ణుడు ఒక రాజకీయవేత్తగా సమస్యను ఎదుర్కోవడానికి పథకం ఆలోచించాడు.

“యవనుడు పురమెల్ల నావరించెను నేటి

యెల్లంటి లోపల నీ నడుమను

మాగధుండును వచ్చి మనమీద విడియును

యవన మాగధులు మహాప్రబలులు

పురిరెండు వంకల బోరుదు రట్టిచో

నోపినభంగి నాక్కొక్క చోట

మనము యుద్ధము సేయ మరియొక్కడెడసాచ్చి

బంధువులందఱ బట్టిచంపు

నొండెగానిపోయి చెఱబెట్టు మగ్రకర్ము

డైన మాగధుడది గాన నరివరులకు

విడియ బోరాడగా రాని విషమభూమి

నొక్క దుర్గంబు సేసి యందునుపవలయు"⁴⁸

అని వితర్కించిన తీరు భగవంతుడై యుండి జరాసంధ కాలయవనులను తప్పించుకునేందుకు ఇంత యోచన చేయాలా అనీ, తప్పించుకుని దొంగ చాటుగా మధురను వదలి మరో నగరాన్ని సముద్ర గర్భంలో నిర్మించు కోవాలా అనీ సందేహం కలుగుతుంది. ముఖ్యంగా జరాసంధ కాలయవను లిద్దరి మరణం శ్రీకృష్ణుని చేతిలో లేదు.

కాలయవనుడు యాదవ పురోహితుడయిన 'గర్గుని'కి ఒక అప్పరసకు పుట్టిన మహావీరుడు. గురుపుత్రుని చంపగలిగినా చంపడు కృష్ణుడు. అంతేకాక వృష్ణాంధకారులకు గురుడైన గర్గుడు అజన్మ బ్రహ్మచారిగా, అవివాహితునిగా ఉండడం చూసి ఒక యాదవుడు గర్గుని పురుషత్వాన్ని హేళన చేశాడు. అక్కడి యాదవులు సైతం గురునిందచేసిన వానిని అడ్డుకోలేదు. దానికి బాధపడిన గర్గుడు అడవికి వెళ్ళి పన్నెండు సంవత్సరాలపాటు అతి నిష్ఠతో మహేశ్వరుని గూర్చి తపస్సు చేస్తూ లోహచూర్ణాన్ని మాత్రమే భుజిస్తూ ఉన్నాడు.

పరమేశ్వరుడు ప్రత్యక్షమై గర్గుని కోరిక ప్రకారం వృష్ణాంధకులను ఓడించడగలిగేవాడు, యాదవుల చేతిలో చావులేనటువంటి వాడు అయిన కుమారుడు కలిగేట్లుగా వరమిచ్చాడు. కాలక్రమాన గోపకామినీ రూపం ధరించిన ఒక అప్పరసతో స్నేహం కలిసి వారిరువురికి కుమారుడు కలగడం వానిని యవనపతి పెంచుకోవడం జరిగింది.⁴⁹

గురు తేజాడయిన కాలయవనుడు గర్వంతో ఎవరినీ లక్ష్య పెట్టని వాడుగా ఉండి శ్రీకృష్ణుని పైకి దండెత్తి వచ్చాడు. యదు వంశీయుల చేతిలో

కాలయవనునికి చావులేదు కనుక పరమేశ్వరుడు గర్గునికిచ్చిన వరాన్ని కాపాడే మర్యాద కలవాడు కనుక కృష్ణుడు కాలయవనుని చంపలేదు.

ఇక జరాసంధుడు బ్రాహ్మణపూజ అనే నియమంతో నిష్ఠగా ఉన్నవాడు. ఎంతో మంది రాజులను బంధించి చివరకు భీముని చేతిలో శ్రీకృష్ణుని సాయంతో చావవలసి ఉంది. కనుక జరాసంధుని కృష్ణుడు చంపలేదు.¹⁵⁰ అన్నిటికన్నా ముఖ్యం యాదవులకు ప్రత్యేకమైన నగరాన్ని నిర్మింప జేయాలనే సంకల్పం. ముచికుందుని నిద్ర లేపే తరుణం ఆసన్నమవడం మరొక కారణము.

జరాసంధుని జర (వృద్ధాప్యం)గాను, కాలయవనుని కాలంగాను వ్యాఖ్యానించారు కొందరు. జరాసంధుడు (జర) తనతో బాటు కాలయవనుని (కాలాన్ని) కూడా వెంట తీసుకు వస్తే బతకడం సులభం కాదు. కాలం వృద్ధాప్యం కలసి వచ్చినపుడు జీవి ఆశ్రయించాల్సింది ద్వారకని. ద్వారక బ్రహ్మ విద్యకు సంకేతం. కనుక జరాసంధికాల యవనుల దెబ్బలకు మధుర అనే శరీరాన్ని వదలి ద్వారకలో ప్రవేశించాడు కృష్ణుడు. ఉపనిషత్తుల ప్రకారం 'క' అంటే బ్రహ్మమని, ఏద్వారం దగ్గర పరమాత్మ నివసిస్తాడో అది ద్వారక అని తెలుస్తోంది. ద్వారకలో జేరుకున్నాడు కనుక మధురానగరవాసులకు కాలయవన జరాసంధుల నుండి రక్షణ కలిగింది.

విశ్వకర్మను రప్పించి సముద్రాంతర్భాగాన పన్నెండు యోజనాల పొడవు వెడల్పు గల సుందర నగరాన్ని నిర్మింపజేశాడు. దేవేంద్రుడు సుధర్మ అనే సభా భవనాన్ని పారిజాత వృక్షాన్ని ద్వారకకు పంపితే, ఒక చెవి నల్లగా ఉన్న తెల్లని గుడ్డానిని వెయ్యింటిని వరుణుడిచ్చాడు. కుబేరాదులు ఆష్టనిధులను, మిగిలినవారు కూడా వారికి తగిన కానుకలను పంపారు. మధురానగరవాసులను రహస్యంగా ద్వారకకు తరలించి రక్షణ కలిగించాడు కృష్ణుడు.

అనంతరం కాలయవనుని పరిమార్చడానికై ఒంటరిగా నిరాయుధుడై మధుర నుండి వెళ్ళాడు. కృష్ణుని వెంటాడుతూ కాలయవనుడు తరుముకురాగా కాలయవనునికి అందీ అందని రీతిలో పారిపోతున్నట్లుగా నటించి ముచికుందుడు నిద్రిస్తున్న పర్వత గుహలోకి ప్రవేశించాడు.

ముచికుందుడు మాంధాత కుమారుడు. ఇతడు కొంతకాలం దేవతలకు రక్షకునిగా ఉండి రాక్షసుల బారి నుండి కాపాడి యుగం మారినందున భార్య బిడ్డలకు దూరమై దేవతల నుండి దీర్ఘ నిద్రను వరంగా పొందాడు. ఆనాటి నుండి గుహలో నిద్రిస్తునే ఉన్నాడు.

కృష్ణుని వెంటాడుతూ వచ్చిన కాలయవనుడు గుహలో ప్రవేశించి ఎంతో కాలంగా నిద్రిస్తున్న ముచికుందుని చూసి కృష్ణునిగా భ్రమించి ఒక్కతావుతన్నాడు. నిద్రాభంగమైన ముచికుందుడు నిద్రలేచి కోపోద్రిక్తుడై చూసిన చూపులకు కాలయవనుడు నిలుపునా మండి బూడిదయ్యాడు. అనంతరం కృష్ణుడు ముచికుందుని ముందుకు వచ్చి జరిగిన సంగతి వివరించాడు.

మునుపు ముచికుందుడు తనను గూర్చి ధ్యానించినందుకుగాను ముచికుందుని అనుగ్రహించ వచ్చానని అన్నాడు కృష్ణుడు. ముచికుందుడు అనేక విధాల స్తుతించిన అనంతరం కృష్ణుడు నీవు తొల్లి క్షత ధర్మంబున నిలిచి, మృగయా వినోదంబుల జంతువుల వధియించినాడవు; తపంబున దత్కర్మ విముక్తుడవై తరువాతి జన్మంబున సర్వభూత సఖత్వంబు గలిగి బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుండవై నన్ను చేరెద¹⁵⁰వని తెలియజేశాడు. చేసిన భక్తి ఎప్పటికీ వ్యూహపోదు. ముక్తి లభించకపోయినా ఆ జన్మలో కృష్ణుని దర్శనం, అనుగ్రహం లభించింది. తరువాతి జన్మలో ముక్తి లభించేటట్లు వరమూ లభించింది.

మధురానగర వాసులను రాజకీయంగా ద్వారకకు తరలించి, కాలయవనుని ముచికుందుని ద్వారా దగ్ధంగావించిన అనంతరం కృష్ణుడు

మధురకు వచ్చి యవన సైన్యాన్ని మట్టుపెట్టాడు. ద్వారకకు వస్తున్న సమయంలో జరాసంధుడు 23 అక్షౌహిణుల సైన్యంతో దండెత్తి వచ్చాడు.

ఇక్కడ బలరామకృష్ణులు మళ్ళీ జరాసంధునికి భయపడినట్లుగా ప్రవర్తనగిరి శృంగం పైకి పారిపోయి అటునుండి మరొక వైపుగా ద్వారకకు చేరుకున్నారు. అది తెలియని జరాసంధుడు గిరి చుట్టు మంట పెట్టి బలరామకృష్ణులు దగ్ధమయారని భావించి శాంతించి వెళ్ళిపోయాడు.

కృష్ణుని చేతిలో హతమయి ముక్తి లభించే యోగ్యత లేని కాలయవనుని కృష్ణుడు యుక్తితో ముచికుందుని ద్వారా హతమార్చాడు. యాదవులను జయించగల వరపుత్రుని గర్భుడు ఎంతో తపశ్శక్తిని వినియోగించి పొందాడు. గర్భుడు పురోహితుడైయుండి కూడ ఒక యాదవుడు తనను అవమానించిన కారణంగా క్రుద్ధుడయ్యాడు. మానావమానాలను లెక్కపెట్టకూడదు ముని శ్రేష్టులు.

అవమాన భారాన్ని దించుకోవడానికి యాదవులను ఎదుర్కోగల పుత్రుని కోసం తపస్సు చేయడం అకుంఠితమైన బ్రహ్మ చర్య దీక్షను వీడి పుత్రుని పొందడం గర్భునికి ఏవిధంగానూ ఉపయోగపడలేదు. అంతటి తపశ్శక్తిని వృథాచేసి పొందిన పుత్రుడు కాలయవనుడు శ్రీకృష్ణుని అండలో ఉన్న ఏ ఒక్క యాదవునికి హాని తల బెట్టలేకపోయాడు. కృష్ణుని యుక్తికి లోబడి దగ్ధమయ్యాడు. గర్భుని తపస్సు బూడిదలో పోసిన పన్నీరే అయింది.

శ్రీ కృష్ణుడు - కళ్యాణాలు

మధురానగర రాజకీయాలలోకి అడుగుపెట్టిన కృష్ణుడు కళ్యాణాల సందర్భాలలో వీరుడైన ఒక నాయకునిగా కనిపిస్తాడు. శ్రీకృష్ణుడి కళ్యాణాలన్నీ లోకకళ్యాణాలుగానే పరిణమించాయి.

శ్రీ కృష్ణునికి ఎనిమిదిమంది పట్టపు రాణులు, పదహారువేల నూరుమంది (16000+100+8=16108) భార్యలు ఉన్నట్లుగా తెలుస్తోంది. గోకులంలోని గోపికలకు 16108 మందికి సంబంధంలేదు. అష్టభార్యలలో రుక్మిణి సాక్షాత్తుడేమి. మిగిలిన ఏడుగురు పట్టపురాణులు సప్తర్షులు అనీ మిగిలిన వారందరూ జనకరాజుదాని యైనమిథిలలోని, చెలికత్తెలు, దాసీలు అప్పరసలు మొదలయిన వారు అనీ వీరంతా లీలా కృష్ణునికి భార్యలు అనీ, గోకులంలో ప్రేమలీలలు జరిపినవారంతా (గోపికలు) గోలోకం నుంచి కృష్ణునితో బాటు భూలోకానికి వచ్చిన వారనీ ఒక అభిప్రాయం.¹⁵¹

ఈ విధంగా కాక 'అష్టమహిమలు శ్రీకృష్ణుని అష్ట విభూతులకు చిహ్నాలని అష్ట విధనాయికలకు ప్రతీకలని కూడా చెప్పడం జరిగింది.¹⁵²

భూమిరాపోనలో వాయుః ఖంఘనోబుచ్చిరేవచ

అహంకార ఇతీయంమే భిన్నా ప్రకృతి రష్టధా¹⁵³ అనే శ్లోకాన్ని

• అనుసరించి కృష్ణ తత్వానికి 'అష్ట ప్రకృతుల తోడి సమ్మేళనం పురుషోత్తమ ప్రాప్తికి మూలకందంగా'¹⁵⁴ చెప్పడం జరిగింది.

తత్వ సంకేత గర్భితమైన ఈ అంశాన్ని మరో విధంగా కూడా వ్యాఖ్యానించడం జరిగింది. 16000 సంఖ్యలో 16, స్పష్ట క్రీడలోని షోడశ ప్రకృతులకు సూచకం (5 జ్ఞానేంద్రియాలు, 5 కర్మేంద్రియాలు, 5 తన్మాత్రలు, ఒక మనసు) గాను వీటి చేత పరివృతుడై జీవులనే గోపికలతో అంతర్యామి క్రీడిస్తున్నట్లుగాను సహస్రసంఖ్య పురుషమూర్తంలో ప్రతిపాదించబడిన సహస్ర శీర్షాలకు ఉపలక్షణమని, ఇక 108లో 100 అనేది 'శతమానం' అనే ఆయుః ప్రమాణ సంఖ్య, కాలమూర్తులయిన 100మంది భార్యలుగాను, మిగిలిన ఎనిమిది మంది ప్రకృతులుగాను వ్యాఖ్యానించారు.¹⁵⁵

అయితే కృష్ణావతారానికి కృష్ణావతార కాలంలో జరిగిన అనేక శాపాలకు వరాలకు పూర్వ వృత్తాంతాలను వివరంగా తెలిపిన 'గర్గ భాగవతం మాత్రం 'ఎవరెవరు ఏయే అంశాలతో జన్మించాలో' తెలిపే సందర్భంలో - శ్రీకృష్ణుడు

బ్రహ్మకు తెలుపుతూ¹⁵⁶ అన్న మాటలు ఆష్టభార్యల గురించిన వివరాలను అందిస్తున్నాయి. లక్ష్మీ రుక్మిణిగాను, ధరణి సత్యభామగాను, దక్షిణ లక్ష్మణగాను, తులసి (బృంద) సత్యగాను, విరజానది కాళింధిగాను, ప్రీడ భద్రగాను, దోషనాశని సురనది మిత్రవిందగాను, మృడాని (పార్వతి) జాంబవతిగాను వారివారి అంశలతో ఉద్భవించినట్లుగా గర్గ భాగవతం ద్వారా తెలుస్తోంది.

శ్రీ కృష్ణుడు తనను వరించి తనకోసం పరితపించిన కన్నెలను అడ్డంకులన్నిటినీ తొలగించి వారిని తాను వివాహమాడాడు. ఈ కళ్యాణాలు కూడా పరోక్షంగా భూభారాన్ని అణచేందుకు జరిగిన మహాభారత యుద్ధానికి దారితీసేట్లు కనిపిస్తాయి.

జీవాత్మ పరమాత్మల సమ్మేళనం రమ్యంగా చెప్పడానికి శృంగార రసాన్ని ఆధారంగా తీసుకోవడం జరుగుతూ ఉంటుంది. నాయికానాయకుల పరస్పర ప్రీతి విరహం సంయోగం మొదలయినవన్నీ జీవాత్మ పరమాత్మల మధ్య సంభవిస్తున్నాయి. శ్రీకృష్ణుని ఆష్టవివాహాలలోనూ ఇటువంటి నాయికానాయకుల మధ్య సంబంధం గూర్చి వర్ణించిన విధం కనిపిస్తుంది.

'యద్భావం తద్భవతి' అన్నట్లుగా భాగవత గాథలకు జ్ఞానయోగాది దృష్టులలో ఏ దృష్టిలో పరిశోధించినా అన్వయం కుదిరే విశేష గుణం ఉంది. రుక్మిణీ కళ్యాణ మట్టాన్ని కుండలినీ శక్తితో అన్వయించి అద్భుత విశేషణ జరుగవచ్చు.¹⁵⁷ అయితే భక్తి ప్రధానమైన భగవత్సంబంధమైన భాగవత గ్రంథంలో శ్రీ కృష్ణ భగవానుని కళ్యాణ వృత్తాంతాలు మేధా దృష్టి కంటే

భక్తిపరంగా హృదయ నేత్రంతో పరిశీలించినపుడు మరింత మనోహర తత్వాన్ని దర్శించే అవకాశం ఉంటుంది. అది సమంజసంగా కూడా ఉంటుంది.

రుక్మిణీ కళ్యాణం

రుక్మిణీ కళ్యాణం ఒక భక్తురాలికి భగవంతునికి మధ్య జరిగిన సుమధుర సందానం.

**‘ఖగనాధుండమరేంద్రు గెల్చి సుధమున్ గైకొన్న చందంబునన్
జగతీ నాధుల జైద్య వక్ష చరులన్ పాశ్వాదులంగెల్చి భ
ద్రగుడై చక్రి వరించె భీష్మక మతన్ రాజీవ గంధీరమా
భివత్యంశ భువ్ మహాగుణమణిన్ బాలామణిన్ రుక్మిణిన్’¹⁵⁸**

అనే పద్యంలో రుక్మిణీ రాజీవగంధీగాను, ‘రమా’ భగవత్యంశగాను, మహాగుణమణి అయిన బాలా మణిగాను చెప్పడం జరిగింది.

నవవిధ భక్తి మార్గాలలో పాదసేవనానికి ‘లక్ష్మీదేవి’ని ప్రధానంగా చెప్పడం జరుగుతుంది. సకల జగత్తుకూ మూలాధారమైన ధనానికి అధిదేవత అయిన లక్ష్మీదేవి అహంకార వర్జిత అయి విష్ణుమూర్తి పాదాలనే ఆశ్రయించిన భక్తురాలు. పాదసేవలో తరించిన లక్ష్మీదేవికి శ్రీనాథుడు హృదయంలో స్థానాన్ని ఇచ్చి గౌరవించాడు. భక్తితో పునీతమై శ్రీహరి హృదయంలో స్థానాన్ని ఏర్పరచుకున్న లక్ష్మీదేవి అంశగా రుక్మిణీదేవి భాగవతంలో కనిపిస్తుంది.

సర్వ శుభ లక్షణ సమన్విత అయిన రుక్మిణీ

తన తండ్రి గేహమునకును

జనుదెంచుచునున్న అతిథి జమల నలన గృ

ష్ఠిని రూప బల గుణాదులు

విని కృష్ణుడు తనకు దగిన విభుడని ...¹⁵⁹ తలచింది.

'భగవంతుని అద్భుతమైన నామరూప గుణ లీలలను నిరంతరం ప్రీతితో శ్రవణ కీర్తన మననాదులు చేసినట్లయితే తాపత్రయాలతో కూడిన ఈ మాయా సంసారం నుండి బయటపడి ఆత్మశాంతిని పొంది భగవత్సాన్నిధ్యాన్ని చేరగలగడంలో¹⁶⁰ సందేహం లేదు. రుక్మిణి భక్తి విషయంలో అదే జరిగింది. ముందుగా తండ్రి ఇంటికి వస్తావుండే అతిథి జనం నుండి కృష్ణుని రూపబలగుణాదులను విన్నది. ఇది శ్రవణ భక్తి. భగవంతుని రూప గుణాదుల గూర్చి వినడం ద్వారా భగవంతునిపట్ల ఆకర్షణ కలుగుతుంది. ఆకర్షించిన ఆ రూపగుణాలను స్మరించుకోవడం ద్వారా ఆ ఆకర్షణ పెరిగి భగవంతుని చేరాలనే ఆలోచన తపన పెరిగి సకల జగత్తుకు పాలకుడయిన ఆ భగవంతుడే తనకు పతి అనే భావం బలపడుతుంది. ఈ భావం బలపడిన తరువాత మనసు ఇంక ఏవిధమైన లౌకిక సంబంధాలకూ లౌకిక ఆకర్షణలకు లొంగదు. భగవంతునే పతిగా చేసుకోవాలనే భావన బలంగా స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు లౌకికంగా కలిగే వ్యతిరేకాలను ఆటంకాలను ఎదుర్కొనగలిగే తెగింపు, శక్తి వాటంతటవే జీవిలో కలుగుతాయి. ఈ లక్షణాలన్నీ ఒక దాని తరువాత ఒకటి రుక్మిణిలో కలిగాయి.

ఈ విధంగా జీవిలో (భక్తురాలిలో) తపన బయలు దేరడమంటూ జరిగితే సర్వాత్మకుడయిన పరమాత్మకు కూడా ఆ భక్తులను తన దగ్గరకు చేర్చుకోవాలనే ఆరాటం కలుగుతుంది. కంసాది రాక్షస ప్రవృత్తులకే తనను భయంతో క్రోధంతోనయినా స్మరించారనే నెపంతో ముక్తి నిచ్చిన క్షణమరమాత్మకు ఇహమూ పరమూ తానేనని భావించిన రుక్మిణి పట్ల అనురాగం కలుగడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. కనుకనే -

“ఆ లలన రూపు బుద్ధియు

శీలము లక్షణము గుణము జింతించి దగన్

బాలా రత్నముదనకీ

ల్లాలుగ జేకొందుననుచు హరియుందలచెన్” ¹⁶¹

భక్తులు భగవంతుని ఎంతగా ప్రేమించాలంటే - 'భగవంతుడు భక్తుని జ్ఞాపకం చేసుకునేటంతగా' ప్రేమించగలగాలి. ప్రేమ అనేది అతిశయించి అది భగవంతుని వైపు ప్రసరించినట్లయితే అదే భక్తి. రుక్మిణిలో అంకురించిన ఆ భక్తి కృష్ణ భగవానుని 'కదలించింది'. కనుకనే రుక్మిణి లక్ష్మణాలను చింతించి ఆమెను తనకు ఇల్లాళిగా చేసుకున్నాడు.

భగవంతుని చేరుకోవాలని 'భక్తులు', ఆ భక్తులను దరి చేర్చుకోవాలని భగవంతుడు ఎవరి స్థానాలలో వారుండి నిర్ణయించుకోవడం వరకు ఒక స్థాయి అయితే దానిని అధిగమించి భక్తులు భగవంతుని చేరుకునే ప్రయత్నం చేయడం బలంగా జరిగినపుడు భగవంతుడు ఇక తన స్థానంలో స్థిరంగా ఉండలేడు. భక్తుడు భగవంతుని వైపుకు ప్రయత్నించి ఒక్క అడుగు వేస్తే భగవంతుడు భక్తునివైపు పది అడుగులు వేసి వచ్చి ఆ భక్తుని శన వద్దకు జేర్చుకుంటాడు. భక్తుడు కష్టపడి ఆ ఒక్క అడుగు వేసే ప్రయత్నంలోనే అనేక ఆటంకాలు ఎదురవుతాయి. పైకి అవరోధాలుగా కనిపించినా అవి ఆ భక్తునిలో భగవంతుని పట్ల ఆరాటాన్ని, శరణాగతి భావాన్ని అతిశయింపజేసే సోపానాలు. ఆ అవరోధాలనే సోపానాలు రుక్మిణికి ఎదురయ్యాయి.

బంధువులంతా రుక్మిణి బాలను కృష్ణునికే ఇద్దామని తలచగా కృష్ణుని పట్ల విరోధంతో నున్న (రుక్మిణి అన్న) 'రుక్మి' అడ్డుపడి, రుక్మిణిని శిశుపాలునికిచ్చి వివాహం చేయాలని పట్టు పట్టాడు. సోదరుని పట్టుదల రుక్మిణిలో తెగింపుకు కారణమయింది. తప్పని సరి పరిస్థితి ఎదురయినప్పుడు రుక్మిణి తన స్త్రీ సహజమైన సిగ్గును మొహమాటాన్ని పక్కకు నెట్టింది.

లక్ష్మం ఉన్నతమయినది, మధురమయినది అయినప్పుడు సమాజానికి పెద్దలకు భయపడి కట్టుబడి వెనుకడుగు వేసి తనను తాను దిగజార్చుకోవడం అవివేకమే అవుతుంది. రుక్మిణి ఎంతో వివేకంతో ధైర్యంతో భగవంతుని

మీదభారం వేసి ఒంటరిగానే పోరాటం సాగించింది. తన జీవితాన్ని సార్థకతను కలిగించుకునే ప్రయత్నంలో ఆపుడైన బ్రాహ్మణుని పిలిచి తన పరిస్థితిని వివరించి దానిని చక్రికి విన్నవించమని వేడుకుంది. ఇది జీవి ఆర్తితో భగవంతునికి పంపే నివేదన. శౌరిని కుండినకు రమ్మని కొన్ని రహస్య వచనాలు చెప్పుకుంది రుక్మిణి.

‘పరమాత్మ యెడనున్ముఖమైన జీవాత్మకు లక్ష్యముగ రుక్మిణిని గమనించినపుడు హృదయాంతర్గతమైన అగ్నిని (తాపాన్ని) రగుల్కొల్పి స్వామితో సంధానమొనర్చు గురుతత్వానికి బ్రాహ్మణుడు (అగ్నిద్యోతనుడు) ప్రతీక’.¹⁶² రుక్మిణి సందేశాన్ని శ్రీ కృష్ణునికి చేరవేయడానికి వచ్చిన బ్రాహ్మణుడు భగవంతుని భక్తుని సంధానం చేయగలిగిన సామర్థ్యం గల సద్గురువుగా వ్యవహరించాడు.

భక్తురాలి సందేశాన్ని తెచ్చిన బ్రాహ్మణుని కూర్చుండజేసి ‘తనకు దేవతలు సేయు చందంబున’ పూజలు చేసి సరస పదార్థాలతో భోజన సత్కారాలు చేసి లోక రక్షక ప్రశస్తమైన తన హస్తంతో ఆ బ్రాహ్మణుని అడుగులు ఒత్త సాగాడు కృష్ణుడు. భక్తుని భగవంతునితో సంధానం చేకూర్చే సద్గురువుకు భగవంతుడు సైతం లొంగియుండి సేవలు చేస్తాడనడంలో సద్గురువు విశిష్టత కూడా స్పష్టమవుతుంది.

విషయాన్ని వివరిస్తూ బ్రాహ్మణుడు చెప్పిన రుక్మిణి మాటలలో శ్రీ కృష్ణుని భగవంతునిగా గుర్తించే సందేశం పంపినట్లు స్పష్టంగా తెలుస్తుంది.

‘ఏ నీ గుణములు కర్ణేంద్రియంబులు సోక

దేహతాపంబులు దీటి పోవు

నేనీ శుభాకార మీక్షింప గన్నుల

కళిలార్థ లాభంబు గలుగుచుండు

నేనీ చరణ పేవలే ప్రాద్దు జేసిన

భువనోన్న తత్వంబు బొంద గలుగు

నేనీలసన్నామమే ప్రాద్దు భక్తితో

దడవిన బంధ సంతతులు వాయు

నట్టి నీయందు నా చిత్త మనవరతము

నచ్చియున్నది నీయాన నానలేదు

కరుణజూడుము కంసారి ఖల విదారి

శ్రీయుతాకార మానినీ చిత్త చోర! ¹⁶³

అని (పోతన) జెప్పిన రుక్మిణి మాటలలో కృష్ణుని గుణ వర్ణన చెపులకు సోకగానే దేహతాపాలు తీరడం కృష్ణుని శుభాకారాన్ని ఈక్షించగానే అఖిలార్థ లాభాలు కలుగడం కృష్ణుని చరణసేవ నిరంతరం చేసినట్లయితే లోకంలో ఉన్నతత్వాన్ని పొందడం కృష్ణుని నామాన్ని నిరంతరం భక్తితో తలచగా బంధసంతతులు తొలగిపోవడం వంటి లక్షణాలు అన్నీ భగవంతుని పరంగానే ఉన్నాయి. ముఖ్యంగా నామ స్మరణంతో బంధ సంతతులు వాయడమనేది కేవలం భగవంతునికే వర్తించే మాట.

అంతేకాక

“..... నిన్నునే

కన్యలు గోరరు కోరదేమును రమాకాంతాలలామంబు” ¹⁶⁴

అన్న రుక్మిణి మాటలు శ్రీ కృష్ణుడు విప్లవేనని స్పష్టంగా తెలుపుతున్నాయి. “సర్వస్త్రి రూపక ప్రకృతి అంతా పరాతత్వ ప్రతీక అయినస్వామి తోడి ఐక్యమునే భజిస్తుందనే” ¹⁶⁵ విషయాన్ని వెల్లడిస్తోంది.

“శ్రీయుత మూర్తి! యోపురుష సింహమ! సింహము పాలిసాముగో

మాయువు గోరు చందమున మత్తుడు చైద్యుడు నీ పదాంబుజ

ధ్యాయనియైన నన్నవడిదా గొనిపొయెదనంచునున్నవా

దా యథమాధముండెఱుంగ దద్దుతమైన భవత్రతాపమున్” ¹⁶⁶

అని అనడంలో 'తాను పదాంబుజ ధ్యాయని' నని లొకికమైన కామ వాసనలతో కోరుకోలేదని తన భక్తిని తెలిపింది. 'ఆ అధమాధము డెఱుంగడద్భుత మైన భవత్రతాపముల్' అని అనడంలో 'కృష్ణుని అద్భుతమైన వ్రతాపాలను చైద్యుడెరుగడు కాని నేను సంపూర్ణంగా ఎఱుగుదునని' తెలియజేసింది. కృష్ణుడు 'భక్త వరాయణుడు, ఆశ్రిత రక్షకుడు, దుష్ట శిక్షకుడు' అనే విషయం తలచుకుంటూ కృష్ణుని ఆశ్రయించిన తన దరి చేర్చుకుంటాడనే విశ్వాసం స్పష్టం అవుతోంది. ఈ విశ్వాసమే భక్తులకు ఆత్మస్థైర్యాన్ని ప్రసాదిస్తుంది.

“వ్రతముల్ దేవ గురు ద్విజన్మ బుధసేవల్ దాన ధర్మాదుల
గత జన్మంబుల నీశ్వరున్ హరి జగత్కళ్యాణు గాంక్షించిచే
సితినేనిన్ వసుదేవ నందనుండు నాచిత్రేఘడౌగాక”¹⁶⁷

అని తలచిన రుక్మిణి తలపులు భక్తుడు 'వ్రతాలు దేవగురు ద్విజన్మబుధుల సేవలు దాన ధర్మాదులు' చేసినట్లయితే వాటి పుణ్యం వలన మరు జన్మలో నయినా భగవంతుని సాన్నిధ్యం లభించే అర్హత కలుగుతుందన్న విషయం తేటపరచి, శ్రీకృష్ణుడు భగవంతుడు కనుక పూర్వ జన్మలో తానా వ్రతాదులను చేసినట్లయితే తప్పక ఈ జన్మలో వసుదేవ నందనుడు తన చిత్రేఘడవ్వాలని కోరుకుంది.

పోతన భాగవతంలో కృష్ణుని 'పంకజనాభ' వంటి సంబోధనలు విష్ణుపరమయినవే.

లక్ష్యం శ్రీకృష్ణుని పొందడానికైనపుడు చేష్టలన్నీ కూడా కృష్ణుని పరంగానే భావించ బడతాయి. రుక్మిణి సమస్త ఇంద్రియాలు వాటి చేష్టలు కృష్ణుని కోసమే అని తెలుపుతూ -

ప్రాణేశ ! నీ మంజుభాషలు వినలేని
కర్లరంధ్రంబుల కలిమియేల?

పురుష రత్నమ ! నీవు భోగింపగాలేని
 తనులతవలని సౌందర్యమేల?
 భువన మోహన! నిన్ను బాడగానగాలేని
 చక్షురింద్రియముల సత్త్యమేల
 దయిత! నీయధరామృతం బానగాలేని
 జిహ్వకు ఫలరస సిద్ధియేల?

నీరజాతనయన! నీవన మాలికా
 గంధమబ్బలేని స్రూణమేల
 ధన్యచరిత! నీకు దాన్యంబుపేయని
 జన్మమేల ? యెన్ని జన్మములకు ¹⁶⁸

అనిన మాటలతో తన తనువులోని అణువణువు భగవంతుని కోసమేనని భగవత్సంగమాన్ని కోరుతున్నదని చెప్పింది.

ఇంతగా భగవత్సంగ మానికై తపించే జీవిని భగవంతుడెన్నడూ ఉపేక్షించడు. బ్రాహ్మణుని ద్వారా పంపిన రుక్మిణి సందేశాన్ని రూప సౌందర్యాది విశేషాలను విని ఎంతో అభిమానంగా బ్రాహ్మణునితో - “కన్నీయ మీద నాతలపు గాఢము కూరుకురాదు రేయి...”¹⁶⁹ అని తన ధ్యాన కూడా రుక్మిణి పైననే ఉన్నదని తప్పక విదర్భకు వచ్చి శత్రువులతో పోరి రుక్మిణిని తెస్తానని మాట ఇచ్చాడు కృష్ణుడు.

అన్నట్లుగానే ‘వికర్మాత్రం’లో బ్రాహ్మణునితో సహా రథారూఢుడై కుండినకు వచ్చాడు. ఈ విషయం తెలిపిన బలరాముడు రాబోయే పోరును గ్రహించి కృష్ణునికి సాయంగా సేనతో వెళ్ళాడు.

ఈ లోపలే రుక్మిణి తన వ్రయత్నం సిద్ధిస్తుందో లేదోనని శంకతో కలత చెంద సాగింది.

“ఘనుడా భూసురుడే గెనో? నడుమ మార్గ శ్రాంతుడై చిక్కెనో
విని కృష్ణుండిది దప్పుగాదలచెనో? విచ్చేయునో యీశ్వరుం
డను కూలింప దలంచునో తలపడో? యార్యా మహాదేవియున్
నను రక్షింపనెఱుంగునో యెఱుగదో? నాభాగ్య మెట్లున్నదో”¹⁷⁰

అంటూ ఆశ నిరాశల మధ్య కొట్టు మిట్టాడింది. రాను రాను లొకికమైన ధ్యాసను మార్చిగా వదిలేసి స్త్రీ సహజమైన అలంకరణల మీద కూడా ఆసక్తి చూపలేకపోయింది. భక్తి ఎక్కుయి పరమాత్మపైనే ప్రాణాలను నిలిపిన భక్తులు లోకానికి ఒక్కొక్కసారి పిచ్చివారిగా కూడా కనబడటం కద్దు. అందులోనూ రుక్మిణి భక్తి ప్రేమభక్తి కనుక పరమాత్మ ఆగమనానికి ఎదురుచూస్తూ సుఖాన్ని ఏవగించుకుంది. మనో వ్యాకులతను అనుభవించసాగింది. సన్యాసినిగానే జీవించసాగింది.

“తుడువదు కన్నులన్ వెడలు తోయకణంబులు కొప్పు జక్కగా
ముడువదు నెచ్చెలిం గదిసి ముచ్చటకుంజన దన్నమేమియుం
గుడవదు నీరముంగొనదు కూరిమి గీరము జేరి పద్యమున్
నొడువదు వల్లకి గుణవినోదము సేయదుడాయదన్యులన్”¹⁷¹

“మృగవాభియలదదు.. వనమాలిరాడు తగవు మాలి యనుచు..”¹⁷²

సకల కార్యాలలోనూ విరక్తిని పొందింది. ఈ లొకిక విరక్తే భగవంతుని భక్తుని దగ్గరకు జేరుస్తుంది.

శుభ శకునాలతో బాటు రుక్మిణి పంపిన బ్రాహ్మణుడు వేగంగా వచ్చి శుభవార్తను రుక్మిణికి అందించాడు. ఆ వార్తతో ప్రాణాలు కుదుటపడిన రుక్మిణి ప్రత్యుపకృతి యేమీ చేయనేరనని బ్రాహ్మణునికి నమస్కరించింది.

భగవంతునితో సంధానించిన ఆధ్యాత్మిక సద్గురువుకు ఎవరు మాత్రం ఏమివ్యగలరు?

కుండినకు వచ్చిన కృష్ణుడిని రుక్మిణి తప్ప అందరూ చూశారు. అమితానందంతో భీష్మకుడు సకలోపచారాలను గావించాడు.

“తగు నీచక్రికి విదర్భరాజసుతకుం, తథ్యంబు వైదర్భియుం
దగునీ చక్రికి.....”¹⁷³

అంటూ రుక్మిణి కృష్ణుల సంగమాన్ని ఎవరికి వారు మనసులో ఒప్పుకున్నారు. వివాహానికి ముందుగా నగరం వెలుపల నున్న గౌరీదేవి ఆలయానికి సర్వాలంకార భూషితయై వెళ్ళిన రుక్మిణి ‘హరిని పతిగా చేయుమని’ గౌరీదేవిని వేడుకుంది. చెలి కత్తెలతో కూడి ఇందిరాసుందరి వైభవాన వీరమోహినిగా ఆలయం వీడి వచ్చింది. అనన్య భక్తితో భారం భగవంతుని మీద వేసి భగవంతునే తన దగ్గరకు రప్పించుకున్న రుక్మిణి-

“.....చంద్ర మండల ముఖంగం తీరవేంద్రావల
గ్నున వాంభోజదళాక్షు జారు తర వక్షున్ మేఘసంకాశదే
హు నగరాతి గజేంద్ర హస్తనిభ బాహుం జక్రి బీతాంబరున్
ఘన భూషాన్వితు గంబుకంఠు విజయోత్సంఠున్ జగన్మోహనున్”¹⁷⁴

దర్శనం చేసుకుని అన్ని బంధాల నుంచి ముక్తిని పొందింది. కృష్ణుడు స్వయంగా చేతులతో రుక్మిణిని తన రథం మీదకు తెచ్చుకున్నాడు. తన మీద దండెత్తి వచ్చిన రాజులందరినీ ఎదిరించి రుక్మిణిని ఊరడించాడు.

శిశుపాలునికి అండగా వచ్చిన ‘శ్రీకృష్ణుని వైరులు’ సాల్వ మాగధ దంతవక్త్ర విదూరథ పౌండ్రకాది వేలకొలది రాజులందరిని యాదవసైన్యం తీవ్ర శరపరంపరతో పడగొట్టి నారంభించగా జరాసంధాది రాజులు వెనుతిరగి వచ్చి శిశుపాలుని ఓదార్చి వారి వారి పురాలకు వెళ్ళారు.

భక్తులు భగవంతుని చేరే ప్రయత్నంలో చేసే సాధనలకు అడ్డుతగిలే వారికి భగవంతుడు ఏదో సమయంలో తగిన గుణపాఠం చెబుతాడనడానికి నిదర్శనంగా కృష్ణుడు తత్క్షణాన కొందరినీ, తదనంతరం కొందరినీ ఎదుర్కొని హతమార్చాడు.

రుక్మిణిని కృష్ణుడి నుండి విడిపించుకుని తీసుకుపోవాలనే ఉద్దేశంతో పోరుకు వచ్చిన జరాసంధాది రాజులు వెనుతిరిగి పోయారు. రుక్మిణి అన్న రుక్మిపైతం ఏకాక్షౌహిణీ సైన్యంతో కృష్ణుని మీదకు యుద్ధానికి వచ్చి పరాభవం పొందాడు. కృష్ణునితో అంతగా విరోధించిన 'రుక్మి' కృష్ణుని భక్తులాలయిన రుక్మిణి ప్రార్థన కారణంగా ప్రాణాలు దక్కించుకోగలిగాడు. దుర్మార్గులయినా సత్సాంగత్యం వల్ల పాండగలిగే ప్రయోజనం ఇది. రుక్మిణి అన్నకు కృష్ణుడు చేసిన అవమానమూ¹⁷⁵ గర్వభంగమూ దుష్ట శిక్షణ విషయంలో శ్రీ కృష్ణునికి అందరూ సమానులేనని తరతమ భేదాలు లేవని స్పష్టం అవుతుంది.¹⁷⁶

కృష్ణుడు రుక్మిణిని ద్వారకకు తీసుకువచ్చాడు. కృష్ణుని చేరిన రుక్మిణి లక్ష్మీ అంశంగానే కాక సాక్షాలక్ష్మీ స్వరూపంగానే భాసించింది.

“.....నిజ చేతో హారిణీన్ మానవై

భవగాంభీర్య విహారిణీన్ నిఖిల సంపత్కారిణీన్ సాధు బాం

ధవ సత్కారిణి బుణ్య చారిణి మహాదారిద్ర్య సంహారిణీన్

సువిభూషాంబర ధారిణీన్ గుణ చూడామణీన్ రుక్మిణీన్¹⁷⁷

- కృష్ణుడు వివాహ మాడాడని చెప్పిన పోతన వారిద్దరినీ 'లక్ష్మీనారాయణుల నిత్య కళ్యాణోత్సవ ప్రతీకగా జీవాత్మ పరమాత్మల సమ్మేళనంగా ప్రకృతీ పురుషులలీలగా'¹⁷⁸ దర్శించి తరించాడు.

(వివాహానంతరం రుక్మిణికి ప్రద్యుమ్నుడు జన్మించాడు. అతడిని తన మృత్యువుగా ఎరిగిన శంబరాసురుడు ప్రద్యుమ్నుబాలుని సముద్రాన వేయగా

చేవగర్భాన చేరిన ప్రద్యుమ్నుడు తిరిగి జాలరి ద్వారా శంబరాసురుని ఇంటికే చేరి మాయాదేవిగా ఉన్న రతీదేవి వద్ద పెరిగి మాయా విద్యలు నేర్చి శంబరాసురుని చంపి తిరిగి రుక్మిణీ దేవి దగ్గరకు జేరాడు).

రుక్మిణీ కళ్యాణానంతరం కృష్ణునిపై పడిన స్యమంతకమణి అపహరణమనే అపనింద కృష్ణునికి రెండు వివాహాలు అవడానికి కారణ మయినాయి.

జాంబవతీ సత్యభామలతో కళ్యాణం

సూర్యదత్తమయిన స్యమంతక మణిని తమ్ముడు ప్రసేనుడు మెడలో ధరించి అడవికి వెళ్ళి తిరిగి రానందున ప్రసేనుని చంపి మణిని శ్రీకృష్ణుడే గ్రహించాడని సత్రాజిత్తు అభియోగం.

అంతటి కష్ట భగవానునికి ఇటువంటి అపనింద కలుగడం, దానిని మాపుకోడానికి శ్రీ కృష్ణుడు ప్రయత్నించడమూ ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తాయి. కానీ ఈ సంఘటనతో శ్రీకృష్ణునితో జరుగవలసిన జాంబవతీ సత్యభామల వివాహాలూ త్రేతాయుగంలో జాంబవంతునికి శ్రీరాముడిచ్చిన వరమూ ముడిపడి ఉన్నాయి. కనుక భగవంతునిపై అపనింద వేయడం అనుచితమే అయినా కృష్ణుని కళ్యాణాలు జాంబవంతునికిచ్చిన వరం నెరవేరడానికి బీజ ప్రాయమయింది. ఎలాగూ అపనింద మాపుకోగలడు, గనుక శ్రీ కృష్ణునికి ప్రతిష్ఠా కరంగానూ అయింది. అలా కానట్లయితే సాక్షాల్లక్ష్మీపతి సర్వగ్రహాలకూ అధినేత అయిన కష్ట భగవానుడు సూర్య (గ్రహ) దత్తమయిన మణిని ఉగ్రసేనునికి ఇవ్వమని సత్రాజిత్తును కోరవలసిన అవసరంలేదు కదా!

‘సూర్యునికి భక్తుడై చెలిమిసేయునతని వలన సంతసించి’ సూర్యుడు స్యమంతక మణిని సత్రాజిత్తుకు ఇచ్చాడు. స్యమంతక మణి ఉన్నచోట దుర్బిక్షా మొదలయిన దేశారిష్టాలు ఉండవని ఆది వ్యాధులుగాని మిగిలిన అశుభాలుగాని

ఉండవనీ మాయాపులుండజాలరనీ ఆ మణి పూజింపబడుతూ ఉన్నట్లయితే సకల అరిష్టాలు తొలగుతాయనీ సూర్యుడు తెలియ జేశాడు.

దేశ ప్రజల ఉపయోగార్థం దానిని ఉగ్రసేన మహారాజుకు ఇవ్వమని కోరాడు కృష్ణుడు. రోజుకు ఇరవై బారుపులు బంగారాన్ని ఇచ్చే స్యమంతక మణిని కొంతకాలం అనుభవించిన తరువాత కూడా స్వార్థంతో ప్రజోపయోగానికై రాజుకు ఇవ్వక దాని రక్షణకై అనేక పాట్లుపడి చివరకు మణితో బాటు తమ్ముడైన ప్రసేనుని పైతం కోల్పోయాడు సత్రాజిత్తు.

వస్తువు ఎంత విలువైనదయినా అనర్హుల దగ్గర దాని విలువ కోల్పోతుంది. ధనేచ్చ, స్వార్థ బుద్ధి కలిగిన సత్రాజిత్తు దగ్గర స్యమంతక మణి నిలువలేక పోయింది. నూర్యదత్తమయిన అమూల్యమణి ప్రసేనునికి అలంకార ప్రాయంగాను, ప్రసేనుని చంపిన సింహానికి మాంసఖండంగాను, సింహాన్ని చంపిన భల్లూకానికి క్రీడా వస్తువుగాను గోచరించింది. ఈ విషయం తెలియని సత్రాజిత్తు ప్రజోపయోగార్థం మణిని కోరిన కృష్ణుని మీద నిందమోపగా ఆ నిందను బాపుకోవడం నిమిత్తంగా జేసుకుని వెదుకగా కృష్ణుడు చివరకు భల్లూక గుహలో బాలిక వద్ద క్రీడా వస్తువుగా నున్న మణిని గుర్తించాడు.

ఆ మణిని గ్రహించబోగా దాది అరుపులు విని వచ్చిన భల్లూకం (జాంబవంతుని)తో తలపడ్డాడు కృష్ణుడు. 'తన స్వామియని కృష్ణనెఱంగక ప్రాకృత పురుషుండని తలంచి కృష్ణునితో రణా'¹⁷⁹నికి తలపడ్డాడు జాంబవంతుడు.

తన స్వామియని కృష్ణుని ఎఱుగలేదని భాగవతం జాంబవంతుని గురించి చెప్పడానికి కారణం ఉంది.

జాంబవంతుడు బ్రహ్మ అంశతో పుట్టినవాడు¹⁸⁰ రెండు గడియలలో ఏడుసార్లు బ్రహ్మాండాన్ని వ్రదక్షిణం గావించగల వేగవంతుడయిన జాంబవంతునితో సమాన బలవంతులెవరూ రామదండులో లేరు. శ్రీరామునికి

మంత్రిగా నుండి తన బుద్ధి బలంతో రాముని లంకా విజయానికి కారణమైన జాంబవంతుని శ్రీరాముడు (రావణ సంహరణానంతరం) కృతజ్ఞతగా వరంకోరుకోమన్నాడు. అప్పుడు లంకా విజయంలో బుద్ధి మాత్రమే ఉపయోగపడిందని, బలం ఉపయోగ పడలేదని, తన బలం ప్రయోగించి యుద్ధం చేయగోరుతున్నాననీ కోరాడు. దానికి శ్రీరాముడు జాంబవంతునితో సమానబలం కలవారు ఎవరూ లేరు కనుక తానే యుద్ధం చేసి జాంబవంతునికి తృప్తి కలిగిస్తాననీ, తన రాబోవు అవతారంలో జాంబవంతునికి విస్మృతి కలిగించి యుద్ధం చేసి తృప్తిని కలిగించి తిరిగి స్మృతిని కలిగిస్తానని తెలిపాడు.¹⁸¹ ఈ వరప్రభావం వల్ల జాంబవంతుడు తన కోర్కె తీర్చవచ్చిన కృష్ణుని తన స్వామిగా గుర్తించలేక 28 రోజులు రాత్రింబవళ్ళు కృష్ణునితో ఘోర యుద్ధం చేశాడు.

జాంబవంతునిలో చివరకు యుద్ధేచ్ఛ నశించిన వెంటనే అతని అజ్ఞానాన్ని తొలగించి తానే పూర్వపు అవతారాన శ్రీరాముడననే స్పృహ కలిగించాడు. శ్రీ కృష్ణునిగా తన దరికి వచ్చినది శ్రీ రామ చంద్రుడేనని గ్రహించి -

“ బాణాగ్ని నెవ్వడు పఱపి పయోరాశి
నింకించి బంధించి యేపు సూపె

ఆ తడవు నీవకావె మహాత్మ.....¹⁸²

అంటూ స్తుతించగా శ్రీ కృష్ణుడు తన ఆమృత స్పర్శతో జాంబవంతుని దేహబాధలను పోగొట్టి తాను వచ్చిన కారణం తెలియ జేశాడు. జాంబవంతుడు ఆనందాతిశయంతో మణితో బాటు తన కన్యకా మణి అయిన జాంబవతిని సైతం శ్రీ కృష్ణునికి అర్పించి తరించాడు.

జాంబవంతుని కూతురు జాంబవతికి శ్రీకృష్ణుని పత్ని అయ్యే అదృష్టం ఎలా సంభవించిందనే విషయాన్ని పరిశీలించి నట్లయితే - శ్రీ రామావతార

సమయాన సైతం ఉన్న ఈ జాంబవతి 'దివ్యస్త్రీ' అనీ, ఈమె శ్రీరాముని రూపాన్నిగాంచి మోహితురాలయిందనీ, తన కూతురి అభిప్రాయాన్ని గ్రహించి శ్రీరామునికిచ్చి వివాహం చేయ తల పెట్టిన జాంబవంతునితో శ్రీరాముడు తాను ఈ అవతారాన ఏకపక్షీ వ్రతుడనుకనుక రాబోవు అవతారంలో ఈమెను వివాహమాడి కోరిక నెరవేరుస్తానని వరం ఇచ్చాడనీ, ఆకారణంగా జాంబవతి భగవత్ప్రాప్తి కోసం ఘోర తపస్సు చేసి మానవ కాంతగా రూపాన్ని దాల్చిందనీ కూడా తెలుస్తోంది.¹⁸³ ఆ తరువాత స్యమంతకమణి నెపంతో గుహకు వచ్చిన శ్రీ కృష్ణుని పొందగలిగింది.

స్యమంతక మణిని తెచ్చి ఇచ్చిన కృష్ణుని చూసి తాను మునుపు కృష్ణుని పై చేసిన నిందారోపణకు అమితంగా పశ్చాత్తాపం పొందిన సత్రాజిత్తు ఆ పాపపరిహారంగా తనకూతురు సత్యభామను కృష్ణునికిచ్చి వివాహంగావించాడు. సత్యభామ పుద్గి యొక్క అంశావతారం. భగవంతునికి జన్మసిద్ధమైన భార్య¹⁸⁴

శ్రీ కృష్ణుడు రుక్మిణీ సత్యభామా జాంబవంతులను వివాహమాడిన విధం సత్పరజస్తమో గుణాలతో భాసిల్లే భీష్మక సత్రాజిత్ జాంబవంతులలోని అంతర్గత ప్రవృత్తుల మాటున భగవదైక్యాన్ని కోరే జీవాత్మలను స్వీకరించినట్లుగా అనిపిస్తుంది.

రుక్మిణీ కళ్యాణ కథలో భీష్మకుడు సాత్త్విక గుణ ప్రకృతికి ప్రతీకగా కనిపిస్తాడు. శ్రీ కృష్ణుని పట్ల ఆరంభంనుండి భక్తి ప్రపత్తులు అభిమానము ఉన్నవాడు భీష్మకుడు.¹⁸⁵ పరిస్థితుల ప్రాబల్యానికి లోనై రుక్మిణీని శిశుపాలునికి యిచ్చే ప్రయత్నం చేయవలసి వచ్చినా శ్రీకృష్ణుడు నడుమ వచ్చిన అడ్డంకులను తొలగించి అంతర్గతంగా తనను చేరడానికే తపిస్తున్న భీష్మకునిలోని జీవాత్మ రూపం అయిన రుక్మిణీని తనంత తానై కదలివచ్చి స్వీకరించాడు. ఈ విధంగా భీష్మకునికి పరమానందం చేకూర్చాడు.

సత్రాజిత్తు రాజున ప్రవృత్తి కలిగిన వాడుగా కనిపిస్తాడు. సూర్యునితో చెలిమిచేసి సూర్యుని వలన పొందిన స్యమంతక మణిని కంఠాన ధరించిన సత్రాజిత్తు 'భాస్కరుని భంగి భానమానుడై' ద్వారకకు వచ్చాడు.

ప్రజాక్షేమానికై స్యమంతక మణిని అడిగిన కృష్ణునికి ధనేచ్ఛతో ఆ మణిని ఇవ్వకపోగా స్యమంతక మణికి అధిపతిననే అహంకారంతో సత్యాసత్యాలను గమనించకుండానే కృష్ణునిపైనే అసత్యనిందారోపణం గావించాడు.

“మణి కంఠంబున దాల్చి నేడడనిలో మావాడు వర్తింపగా
మణికై పట్టి వధించినాడు హరికిన్ మర్యాదలేదంచు”⁸⁶

దూషించాడు. సత్యాన్వేషణం చేసి ఆ మణిని శ్రీ కృష్ణుడు తెచ్చి యిచ్చిన అనంతరం సత్రాజిత్తు సిగ్గుపడి మణినిపుచ్చుకొని పశ్చాత్తాపాన్ని పొందాడు. అందుకే

“పాపాత్ముల పాపములం

బాపంగానోపునట్టి వద్మాక్షునిపై

బాపము గలదనినొడివిన

పాపాత్ముని పాపమునకు బారము గలదే?”⁸⁷ అని భయపడ్డాడు.

“మితభాషిత్యము మాని యేల హరిపై మిథ్యాభియోగంబుపే
సితి? బాపాత్ముడ నర్థలోభుడను దుశ్చిత్తుడ మత్తుండదు
ర్మతి వీదేహముగాల్పవే? దురితమే మార్గంబునంబాయు! నే
గతి గంపారి వ్రసన్నుడై మమచునన్ గారుణ్యభావంబునన్”⁸⁸

అని అనేక విధాల తన రాజున ప్రవృత్తి వల్ల ప్రాప్తించిన పాపాన్ని మూపుకునే యత్నంలో అనేక విధాలయోచించి తన కూతురు సత్యభామను శ్రీకృష్ణునికి

మణి సహితంగా సమర్పించాడు. రాజస ప్రవృత్తితో కూడిన తన జీవాత్మను భగవంతుని పరం చేశాడు.

శ్రీ కృష్ణుడు సత్యభామామణిని స్వీకరించి, స్యమంతకమణిని తిరస్కరించాడు. నిజానికి శ్రీ కృష్ణుడు స్యమంతక మణిని కోరడంలోని అంతరార్థం సత్రా జిత్తులో అంతర్గతంగా అగ్నిని విరజిమ్ముతున్న రాజస ప్రవృత్తిని తన కర్పించ మనడంగా భావించ వచ్చు. మానసికంగా అంతర్మథనం జరిగి పశ్చాత్తప్తుడయిన తరువాతగానీ సత్రాజిత్తు తన మూర్ఖత్వాన్నీ రాజసాన్ని వదిలి సత్యభామను అర్పించలేక పోయాడు.

ఇక జాంబవంతుడు తామస ప్రవృత్తికి చిహ్నంగా కనిపిస్తాడు. జాంబవంతుడు జంతురూపుడు. తన గుహకు వచ్చిన శ్రీకృష్ణుని చూస్తూనే ఆటవిక న్యాయంగా తలబడ్డాడు. ఆ యుద్ధంలో శస్త్రాలనే కాక తరులు కూడా ఉపయోగించి తామస ప్రవృత్తిని వెల్లడించాడు. యుద్ధంలో తన శక్తి నశించిన అనంతరంగానీ తాను అసలు ఎవరితో ఎందుకు యుద్ధం చేస్తున్నానో అనే ఆలోచన రాలేదు. ఆలోచన వచ్చిన తక్షణమే పూర్వస్మృతి కలిగి శ్రీకృష్ణుని తన స్వామి శ్రీరామ చంద్రునిగా విష్ణుమూర్తి అవతారంగా గుర్తించాడు.

శ్రీ రామావతారంలో జాంబవంతుడు కోరిన వరంకూడా తామస ప్రవృత్తిని సూచిస్తుంది. యుద్ధం చేసి శరీర శక్తిని ప్రదర్శించాలనే 'తామస ప్రవృత్తికి అనుగుణమైన కోరికను వెల్లడించాడు. పర్యవసానంగా తామస ప్రవృత్తితో నయినా పరమాత్మతో చేసిన పోరుకు ఫలితంగా తనకూతురు జాంబవతిని శ్రీ హరికి కానుకగా సమర్పించాడు.

సత్యగుణ ప్రధానమయిన జీవి సహజంగానే భగవత్సంగమాన్ని కోరుకునే విధంగా రుక్మిణి తనంత తానే సందేశాన్ని పంపి భగవంతుని తనవద్దకు

రప్పించుకుంది. రాజసతామస ప్రవృత్తుల ఆండలోనున్న సత్యభామా, జాంబవంతులు శ్రీ కృష్ణుని ప్రభావానికి లొంగి భగవచ్చక్తికి దాసోహమని సత్రాజిత్తు, జాంబవంతుల చేత కానుకలుగా సమర్పించబడ్డారు.

భీష్ముకుని ముందు రుక్మిణి ముందు శ్రీ కృష్ణునికి తన శక్తిని ప్రదర్శించే అవసరం రాలేదు. వారు శ్రీకృష్ణుని భగవంతునిగా ముందుగానే గుర్తించారు. రాజస ప్రవృత్తి కలిగిన సత్రాజిత్తుకు తనపైన బడ్డ అపనిందను బాపుకోవడం ద్వారాను, తామస ప్రవృత్తి కలిగిన జాంబవంతునికి యుద్ధానంతరం పూర్వ స్మృతి కలిగించి శ్రీరామావతారాన్ని ప్రదర్శించడం ద్వారానూ కరుణించాడు కృష్ణుడు.

కాళిందీ కళ్యాణం

కృష్ణుడు ఇంద్ర ప్రస్థానికి వచ్చిన సందర్భంలో అర్జునునితో కలిసి వేటకు వెళ్ళి సేద తీర్చుకునే సమయాన సూర్య కన్యక ఆయిన కాళిందిని చూడడం తటస్థించింది. ఆమె వివరమడిగిన అర్జునునితో తాను సూర్యసుతననీ తనపేరు కాళింది యని 'భాస్కర సంకల్పితగోవామందు నదిలో గంజాక్షు విష్ణు బ్రభున్ వరుగాగోరి తపంబు సేయుదు, నొరున్ వాంచింప' ¹⁸⁹ననీ కృష్ణుడు వన విహారానికి వచ్చి వరించుననీ తన తండ్రి తెలిపాడనీ తెలిపింది.

తనకు తానుగా కోరిన కాళిందిని కృష్ణుడు ఖాండవ దహనానంతరం పరిణయమాడాడు.

మిత్రునిదా వివాహం

భగవానుడు వరించినవారు కృతకృత్యులు. అతడెవరిని వరింపదలుస్తాడో వారతడికి తప్పక ప్రాప్తిస్తారు. పరమాత్మ ప్రాప్తికై చేసే ప్రయత్నానికి తమ వారే అనేక విఘ్నాలు ఆపాదించి మార్గాన్ని అడ్డగించి అనేక బాధలు పెట్టినా వాటిని

తట్టుకునే శక్తినిచ్చి భగవంతుడే స్వయంగా వచ్చి అన్ని బంధాలను తొలగించి తన దగ్గరికి చేర్చుకుంటాడు.

అవంతి దేశాధీశులయిన విందానువిందులు తమ చెల్లెలు మిత్ర విందకై స్వయంవరాన్ని దుర్యోధనునికి వశులయి ఏర్పాటు చేశారు. మిత్ర వింద మనసిరిగిన శ్రీ కృష్ణుడు స్వయంవరానికి వెళ్ళి రాజులందరూ చూస్తుండగా మిత్రవిందను తన రథంలోకి ఎక్కించుకుని తెచ్చి శుభముమూర్తైన వివాహం చేసుకున్నాడు.

నాగ్నజితి పరిణయం

కోసల దేశాన్ని ఏలే నగ్న జిత్తు తనవద్ద నున్న మదించిన గోవృషభాలను ఏడింటిని పట్టి కట్టిన వానికి తన కూతురు నాగ్న జితి నిచ్చి వివాహం చేస్తానని చాటించాడు. ఎంతో మంది రాజన్యులు ప్రయత్నించి విఫలమయ్యారు. కానీ నాగ్నజితి మనోభావం వేరుగా ఉంది. రాజీవాక్షుడు మోహనాకారుడు, త్రిలోకారాధితుడు అయిన మాధవుడే తనకు ఆరాధ్యుడయిన నాథుడని కోరింది. అంతేకాక తన మనసులో

“విష్ణుడవ్యయుండు విభుడు గావలెనని

నోచినట్టి తొంటినోముఫలము

సీద్ధమయ్యెనని జేకొనుబోనన్ను

జక్రధరుడు వైరిచక్రపారుడు”⁹⁰

అని తలచింది. లక్ష్మీ దేవి బ్రహ్మ మహేశ్వరులు అష్ట దిక్పాలకులు సైతం ఎవరి పాదదూళిని శిరోధార్యంగా భావిస్తారో ఆ శ్రీహరి ఏ విధంగా తనను కరుణిస్తాడోనని పదే పదే తలచే నాగ్నజితి మనోభావాలెరిగిన కృష్ణుడు నగ్నజిత్తు

దగ్గరకు వచ్చి నాగ్నజితిని తనకిమ్మని కోరాడు. ఆ నగ్నజిత్తు కోరినట్లుగా ఏడు వృషభాలను దారిలోకి తెచ్చే ప్రయత్నంలో

“చేలము సక్క గట్టుకొని చిత్రగతిన్ వడినేడు మూర్తులై
బాలుడు దారు రూపముల బట్టెడు కైవడి బట్టి వీరశా
ర్థాలుడు గ్రుద్ది నేల బడద్రోచి మహోద్ధతి గట్టి యీడ్చెభూ
పాలకులెల్ల మెచ్చ వృషభంబుల బర్హత సన్నిభంబులన్”¹⁹¹

ఏడు రూపాలలో ఏడు వృషాభాలను ఒకేసారి పడగొట్టి తనను ‘విష్ణువుగా’ అవ్యయునిగా త్రిలోకారాధితునిగా, విశ్వసించి, ఆరాధించిన నాగ్న జితిని చేబట్టాడు. మునుపు ఆ ఏడు ఆబోతుల చేత ఓడిన భూపతులంతా ఇదివిని ఏకమై త్రోవలో కృష్ణునిపైకి సైన్యంతో పోరుకురాగా అర్జునుడు తన ‘గాంధీవ చాప విముక్త విశిఖంబుల’తో వైరులందరిని ‘శశకంబుల సింహము చంపు’ విధంగా చంపాడు. నాగ్నజితి అయిన సత్య’తో వివాహానంతరం కృష్ణుడు ద్వారకకు చేరాడు.

కృష్ణుడు అణచిన సప్త వృషభాలు ‘సప్త వ్యసానలకు’¹⁹² చిహ్నంగా చెప్పవచ్చును. సప్త వ్యసనాల మదమణచి నట్టి వాడే సత్యాన్ని వరించి సత్యవ్రతుడవుతాడు.

భద్రాపరిణయం

భద్ర శ్రీ కృష్ణుని ‘మేనత్త అయిన శ్రుతకీర్తి కుమార్తె. కేకయ రాజ్యానికి రాజకుమార్తె. ప్రపూర్ణ సద్గుణ సముద్ర అయిన భద్రను ‘అహిత వ్రాతంబులు భీతులవగా’ కృష్ణుడు పరిణయం చేసుకున్నాడు.

లక్ష్మణ స్వయంవరం

మద్ర దేశ రాకుమార్తె అయిన లక్ష్మణ నారదుని ద్వారా గోవిందుని కథామృతాన్ని గ్రోలి తన్మయురాలయ్యేది. కూతురి మనసు తెలిసిన

మద్రదేశాధిపతి శ్రీ కృష్ణుడు మాత్రమే భేదించగలిగినట్టి మత్స్య యంత్రాన్ని ఏర్పాటుచేసి పుత్రికా స్వయం వరానికై రాజులను, శ్రీ కృష్ణుని ఆహ్వానించాడు. మహా మహా వీరులు సైతం భేదించలేని ఆ మత్స్య యంత్రాన్ని శ్రీ కృష్ణుడు భేదించి లక్షణ చేతి స్వయంవర మాలను ధరించగా శ్రీ కృష్ణుని వైభవాన్ని చూసి సహించలేని రాజులందరూ ఏకమై ఈర్ష్యతో క్రోధంతో శ్రీకృష్ణుని చుట్టు ముట్టారు. వారిని మట్టుపెట్టి లక్షణా సహితంగా ద్వారకకు వెళ్ళిన కృష్ణుని దగ్గరకు మద్రరాజు బృహత్సేనుడు వచ్చి వివిధ కట్టు కానుకలను ఆనందాతిశయంతో సమర్పించి లక్షణనిచ్చి వివాహం చేశాడు.

ఈ విధంగా కృష్ణుడు విదర్భనుండి రుక్మిణిని, అరణ్యాల నుండి జాంబవతిని, యాదవరాజు సత్రాజిత్తు నుండి సత్యభామను, ఇంద్ర ప్రస్థానికి వెళ్ళి సూర్య పుత్రి కాళిందిని, అవంతి దేశానికి వెళ్ళి మిత్ర విందను, కోసల దేశం నుండి నాగ్నజితిని, కేకయ దేశం నుండి భద్రను, మద్రదేశం నుండి లక్షణను అష్ట భార్యలుగా స్వీకరించాడు.

వీరిలో ముఖ్యంగా రుక్మిణీ అపహరణ సమయాన శిశుపాలుడు చైద్యుడు మొదలయిన రాజులతోనూ సత్యభామ పరిణయ సందర్భాన శతధన్వడితోనూ మిత్రవింద వివాహ సందర్భాన దుర్యోధనునితోనూ, విందాను విందుల తోనూ నాగ్నజితి పరిణయ సందర్భాన ఆమెను చేబట్ట వచ్చి పొందలేని భూపతులందరితోనూ, లక్షణా వివాహ సందర్భాన మత్స్య యంత్రం భేదించ వచ్చి విపలురైన వివిధ రాజులతోనూ వీరులతోనూ శ్రీకృష్ణుడు శత్రుత్వాన్ని పెంచుకున్నాడు. అలాగే ఈ వివాహాల సందర్భాలలో జరిగిన యుద్ధాలలో ఎంతో మంది రాజులను దుష్టులను మట్టుపెట్టాడు.

ఒక విధంగా కృష్ణునికి జరిగిన వివాహాలు ఆయనతో రాజాలెందరికో శత్రుత్వం సంభవించి ఆ శత్రువులలో కృష్ణునిపైన ద్వేషం పెరగడానికి (రుక్మిణీ,

నత్యభామ, మిత్రవింద, నాగ్నజితి, లక్ష్మణాల వివాహాలు), తాను మునుపు (శ్రీరామావతారంలో) ఇచ్చిన వరాలను సార్థకం చేయడానికి (జాంబవతీ పరిణయ సందర్భంలో) కారణాలుగా కనిపించడమేగాకుండా ఆయా దేశాల రాకుమార్తెలను వివాహమాడి ఆయా దేశాలను తనకు అనుకూలంగా మలచుకున్న విధానం శ్రీ కృష్ణుని చేష్టలో స్పష్టం అవుతుంది.

భగవంతుని పైన ద్వేషం, శత్రుత్వం అనేవి పెరిగిన కొద్దీ వారిని శిక్షించే అవసరం ఎక్కువవుతుంది. ఆ విధంగా చూస్తే దుష్ట శిక్షణ కోసం కృష్ణుడు తన వివాహరంగం తయారు చేసుకున్నాడా అని కూడా అనిపిస్తుంది. అష్ట భార్యలనే కాక నరకాసురుని బందీలుగా ఉన్న 16 వేల కన్నెలను కూడా పరిగ్రహించి ఆయా కన్నెలున్న రాజ్యాలను కూడా తనకు అనుకూలంగా తిప్పు కున్నాడు.

శ్రీ కృష్ణుని కళ్యాణ ఘట్టాలలో శ్రీ కృష్ణుడు తనను వలచి ప్రార్థించిన కన్నెలను వరించి తనవారిగా చేసుకుంటూనే సాహసాన్ని ప్రదర్శించి రుక్మి శిశుపాలుడు మొదలయిన వారిలో పగను, శత్రుత్వాన్ని పెంచి, వారిని రెచ్చగొట్టి, తాను వీర శృంగార పురుషునిగా వెలుగొందాడు.

అనంతరం నరకాసుర, బాణాసుర, పౌండ్రక వాసుదేవులపై జరిగిన శ్రీ కృష్ణుని దండ యాత్రలూ శిశుపాల సాల్వ దంతవక్త సంహారాలు ఆయాజీవుల కర్మ పరిపక్వతను వెల్లడి చేస్తాయి.

పరకాసురవధ

వరాహావతారంలో విష్ణుస్వర్ణ వల్ల భూదేవికి కలిగిన పుత్రుడు నరకుడు (భూమికి పుట్టినవాడు కనుక భౌమాసురుడు). నరకుడు ప్రాగ్భౌతిష పురాన్ని ఏలుతూ ఉండి అనుర ప్రవృత్తితో లోకాలను వీడిస్తూ ఇంద్రుని నుండి అమరావతిని స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. అదితి కర్ణకుండలాలు, వరుణుడి ఛత్రం,

మణిపర్వతం సైతం స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. ఘోరయుద్ధాలు చేసి ఎంతోమంది రాజకుమార్తెలను చెరపట్టాడు.

ఇన్ని జరుగుతున్నా దుష్ట శిక్షణార్థం అవతరించిన కృష్ణభగవానుడు నరకుని ఉపేక్షిస్తూన్నే ఉన్నాడు. మురాసురుడిని, అతని అయిదుగురు పుత్రులనుసాయం చేసుకుని చెలరేగుతూ చేసే నరకుని ఆగడాలను, దౌష్ట్యాలను ఇంద్రుడు వచ్చి చెప్పి నరకుని వధించమని ప్రార్థించిన అనంతరం సత్యాసమేతుడైన నరకాసురుని పైకి దండెత్తి వెళ్ళి, మురాసురుని వానిపుత్రులను ముందుగా మట్టుపెట్టి అనంతరం నరకాసురుని వధించాడు.

శ్రీ కృష్ణావతరణం భూదేవి కోరిక మీదే జరిగింది. వేల సంఖ్యల దైత్య విభులు తన్ను నాక్రమించిన భారమాగజాలక భూమాత రోదిస్తూ బ్రహ్మాది దేవతలతో¹⁹³ విష్ణుమూర్తి దగ్గరకు వెళ్లడం వల్ల ఆ భారాన్ని బాపి భూదేవికి ఆనందం కలిగించడానికే శ్రీ కృష్ణావతారం జరిగింది.

తల్లికి పుత్రులు భారంకాదు. అయితే ఆపుత్రులే దుష్టులు దుర్మార్గులు అయినప్పుడు ఏ తల్లి ఆ బాధను భరించలేదు. అటువంటి దుష్టపుత్రులు తల్లులకి ఎప్పుడూ భారంగానే అవుతారు. అటువంటి దుష్ట పుత్రులలో నరకుడు ఒకడు. నరకాసుర సంహారానికి ఇంద్రుడు కృష్ణుని ప్రార్థించి వెళ్ళగా శ్రీకృష్ణుడు భార్య సత్యభామతో యుద్ధానికి వెళ్ళాడు.

శ్రీధరీయ వ్యాఖ్యాననుసరించి - పోతనభాగవతములో సత్యభామ కృష్ణుని అడిగి యుద్ధరంగానికి వచ్చి నరకునితో యుద్ధరంగంలోనూ పాల్గొన్నట్లుగా, నరకాసుర వధలో భూమ్యంశ అయిన సత్యభామ సాయం చేసేనట్లుగా వర్ణించాడు. 'భూదేవి అనుమతితోనే భూదేవి కొడుకును వధిస్తానని భూదేవికి శ్రీహరి వరం ఇచ్చినట్లు' భాగవతంలో పోతన తెలుపక పోయినా ఆకారణం

గానే నరకాసుర వధ సందర్భంలో సత్యభామ పాత్రకు పోతన ఎక్కువగా ప్రాధాన్యం ఇచ్చి కావ్యరీతిలో వర్ణించిపెంచి రచించాడని స్పష్టం అవుతుంది.

పోతన వ్యాస భాగవతాన్ని తెలుగులో అనువదించే సందర్భంలో శ్రీధరీయ వ్యాఖ్యాకు ప్రాధాన్యాన్ని ఇచ్చాడన్న విషయం అందరికీ తెలిసినదే. ఈ కారణంగానే భూమ్యంశ అయిన సత్యభామకు నరకాసురవధ సమయంలో ప్రాధాన్యాన్ని ఇచ్చి ఎర్రన నాచనల హరివంశాలను కూడా ఆధారంగా గ్రహించి పెంచి మరింత రమ్యంగా అర్థవంతంగా రచించాడని చెప్పకతప్పదు.

సత్యభామ “.. నీ ప్రావీణ్యంబులు నూడగోరుదు గదా! ప్రాణేశ! మన్నించినన్నీ వెంటగొని పొమ్ము నేడు కరుణన్ నే జూచి యేతెంచిని - దేవీ సంహతి కెల్ల జెప్పుదు భవద్దీప్త ప్రతాపోన్నతుల్”¹⁹⁴ అంటూ కోరడం, శ్రీకృష్ణుడు వారిచినా పట్టుపట్టి యుద్ధానికి వెళ్ళడం యుద్ధరంగంలో సత్యభామ పైతం కొంత సమయం నరకునితో యుద్ధం చేయడం, సత్య యుద్ధ వైపుణ్యానికి శ్రీకృష్ణుడు పరవశుడవడం వంటి సన్నివేశాలు పోతన భాగవతంలో మూలాన్ని ఆతిశయించి విశేషంగా రచించబడ్డాయి.

శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామతో విలాసంగా వచ్చి ఒక క్రీడా మాత్రంగా నరకుని చంపినట్లు తెలుపడం ఒక విశేషం. ఒక కంట నిప్పులు చెరిగే వీరాన్ని, మరోకంట వెన్నెల వెల్లువ చల్లదనాన్ని ఒకేసారి కురిపించగల చతురునిగా కృష్ణుని చూపడం జరిగింది.

మరొక విశేషం - పోతన భాగవతంలో సత్యభామ నరకాసురునితో యుద్ధానికి తానూ వస్తాననడం. ‘నరకాసుర వధను అంటే దుష్టుడైన వుత్రుని వధ’ను భూమ్యంశ అయిన సత్యభామ బలపరుస్తున్నది. భూదేవి అనుమతి తోనే నరకుని చంపుతానన్న శ్రీహరి అప్పటి వాక్యాలకు ఇక్కడ భూదేవి అనుమతి ఇవ్వడం జరిగిందని చెప్పుకోవాలి.

వద్దన్నా వినక యుద్ధానికి 'సత్య'రావడానికి పట్టు బట్టడమేకాక యుద్ధరంగానికి వచ్చి నరకునితో యుద్ధం చేయడం అనేది 'పుత్రుడైనా దుష్టుడయిన నరకుని శిక్షించడానికి సున్నితమైన మాతృహృదయం కూడా దుష్ట శిక్షణ కోసం కారిన్యం వహించినట్లుగానూ నరకుని వధకు భూమ్యంశ అయిన సత్యభామ ఆమోదమే కాక సహకారం కూడా అందించినట్లుగానూ' పోతన భాగవతాన్ని అర్థం చేసుకుంటే మరింత సమంజసంగా ఉంటుంది.

నరకాసురుని వధతో మరి కొన్ని విశేషాలు ముడివడి ఉన్నాయని తోస్తుంది. నరకుడు బంధించిన 16000 మంది కాంతల బంధ విముక్తి, ఇంద్రునికి రాజ్య ప్రాప్తి, అదితికి కర్ణకుండలాలలాభం, అనంతరం ఇంద్రుని మదం అణచి పారిజాతాన్ని భూలోకానికి తేవడం అనేవి జరగాలి. ఎన్నో కారణాలకు గాను ఒక కార్యాన్ని నిర్వహిస్తాడు భగవంతుడు.

నరకుని దుండగాలు ఇంద్రుడు వచ్చి వర్ణించి చెప్పినప్పుడుగానీ శ్రీ కృష్ణుడు యుద్ధానికి బయలుదేరలేదు. దుష్టశిక్షణార్థం అవతరించిన హరి ఇంద్రుడు వచ్చి చెప్పేదాకా నరకుని ఉపేక్షించడం ఎందుకనీ ఇంద్రుడు చెప్పనట్లయితే భగవానుడు సమస్యను గుర్తించలేడా అని సందేహం కలుగుతుంది. శ్రీ కృష్ణునికి ఇంద్రుని పదవీచ్యుతి 16000 మంది కన్యల బంధనం మొదలైనవి తెలియని విషయాలుగా చెప్పుకోవడం సమంజసం కాదు. మరి ఉపేక్షించడానికి కారణం?

కర్మఫలాన్ని జీవి తదుచిత దేహాన్ని దాల్చి అనుభవించాలి. ఆ కర్మఫలానుభవం ముగిసేదాకా ఎవ్వరూ ఏమీ చెయ్యలేరు... భగవంతుడు చెయ్యగలిగినా చెయ్యడు. జీవి కర్మఫలం అనుభవించేదాకా భగవంతుడూ కలుగజేసుకోడు.

నరకాసురుని బందీలుగా నున్న కాంతలు తమ పూర్వకర్మను అనుభవించేదాకా ఉపేక్షించి దర్శనం ఇచ్చాడు. బందీలుగా నున్న కాలంలో ఆ

కాంతలు తపించిన దానికి ఫలంగా శ్రీకృష్ణభగవానుని భార్యలయ్యే అవకాశం లభించింది. బందీలుగా వారు అనుభవించిన బాధనంతా క్షణకాలంలోనే మర్చిపోయి -

‘పాపపురక్కసుండు సెఱవట్టెనటంచుదలంతు మెప్పుడుం
బాపుడె; వాని ధర్మువున బద్మదళాక్షుని గంటి మమ్మ! ము
న్నీ పురుషోత్తముంగదియనేమి వ్రతంబులు సేసిసారమో
యా పరమేష్ఠి పుణ్యుడు గదమ్మ! హరిన్ మము గూర్చెనిచ్చటన్’^{౧౧}

అని శ్రీకృష్ణుని ప్రాపు పొంది పరవశించారు.

నరకునికి అదితి కుండలాలు మొనవి ఎంతకాలం అనుభవించగల భాగ్యం ఉన్నదో అంతకాలమూ నరకుడు అనుభవించిన అనంతరం, ‘ఇంద్రుడు రాజ్యభ్రష్టుడై కర్మానుభవం పూర్తి అయిన అనంతరం’ 16000 మంది కన్నెలు నియమిత కాలం తపించిన అనంతరం, మాత్రమే ఇంద్రుడు కృష్ణుని శరణువేడాలనే బుద్ధితో కృష్ణుని దగ్గరకు రాగలిగాడు. అందరూ వారి వారి కర్మలను భోగాల రూపంలోనూ అవమానాల రూపంలోనూ అనుభవించిన తరువాత ఇంద్రుడు ప్రార్థించాడనే నెపంతో కృష్ణుడు నరకాసుర వధగావించి ఎవరి వస్తువులు వారికి ఇప్పించి పదహారు వేలమంది కన్నెలను బంధవిముక్తులను జేసి వివాహమాడాడు.

ఇంద్రునికి పోయిన రాజ్యాన్నీ వస్తువులనూ ఇచ్చి దయచూపిన శ్రీ కృష్ణునితో ‘కృష్ణుడు పారిజాతాన్ని గ్రహించాడని’ ఇంద్రుడు కృతఘ్నుడై పోరు పలిపాడు. ఇంద్రుడు రాజ్య భ్రష్టుడవగా, కృష్ణుడు నరకుని వధించి, ఇంద్రుని రాజ్యసర్వస్వం కృష్ణుడి సంపాదించి ఇచ్చాడు ఇంద్రునికి. అయినా కృతఘ్నుడైన ఇంద్రుడు పారిజాతం స్వర్గానికే (అమరావతికే) సొంతమని భావించాడు. భార్య కోరికను అనుగ్రహించే నిమిత్తం ఇంద్రుని గర్వాన్ని అణిచే నిమిత్తం పారిజాతాన్ని

గ్రహించాడు కృష్ణుడు. అహంభావంతో ఇంద్రుడు కృష్ణుని అడ్డగించాడు. తాను ఇచ్చిన సంపదను ముందు తనకు నివేదించకుండా అనుభవిస్తూన్న ఇంద్రుడు తనతో తలబడగా ఇంద్రుని మదం అణచి శ్రీ కృష్ణుడు పారిజాతాన్ని భూమి మీదకు తీసుకు వచ్చాడు.

నరకమే నరకానురుడని అభివర్ణితమయినట్లు నరకద్వారాలు కామక్రోధాదులని వాటిని జయించాలంటే భగవద్భక్తి యొక్కటే మహాదీపిక అని దీపావళి అంటే 'భక్తి దీపాల' ఆవళి అని ఒక అభిప్రాయం.¹⁹⁶ జనులు నరకునికి వెరచి యింట దీపం కూడా పెట్టుకునేవారు కారని నరకుని మరణానంతరం వారికి శుభదిన మరుగుదెంచి నందున దీపావళి పండుగగా చేసుకో సాగారని కూడా కొందరి అభిప్రాయం.¹⁹⁷

భోగమయమైన దేవలోకంలో స్వేచ్ఛా విహారులయిన అప్పరోజనం దూర్వాసుని శాప కారణంగా ఆసురమయ లోకాన బందీలయి ఆసురీ శక్తుల చేత ఆచార్యులయి తన్నీచస్థితి గురైరిగి పరమాత్ముకై పరితపించి పునీతలయి పరమాత్మును పొందగలిగారు.

బాణుని గర్వభంగం

బలి వందమంది పుత్రులలోనూ బాణుడు అగ్రజాడు. 'అత్యుగ్రమూర్తి చిరయశోహరి విజిత పూజిత పురారి'¹⁹⁸ అయిన ఈ బాణుడు సహస్రకరుడు విక్రమజిత గీర్వాణుడు'.¹⁹⁹

శివభక్తుడయిన బాణుడు శివుని తన భక్తి చేత మెప్పించి తన శోణపురానికి శివుడు కాపలా ఉండేట్లువరం పొందాడు. తానిచ్చిన వరానికి అధీనుడై శివుడు గౌరీ సమేతంగాను కుమార స్వామితోను భూతగణాలతోనూ బాణ పురానికి కాపలా ఉన్నాడు.

శివుడంతటి వాడు తనకు తనపురానికి అండగా ఉండడంతో క్రమంగా దర్శద్దతుడైన బాణుడు ఒకనాడు శివుని స్తుతించి -

“అనిలో నన్ను నెదిర్చి బాహుబలశౌర్య స్ఫూర్తి బోరాడ జా
లిసవీరుండొకడైన బందెమునకున్ లేడయ్యె భూమండలి
న్ననయంబున్ భవదగ్రదత్తకర సాహస్రంబు కందూతి వా
యును పాయంబును లేదయీ భుషునెట్లోర్తున్నమా నాయకా”²⁰⁰ అని

తనను ఎదిర్చి యుద్ధం చేయగల మహావీరుడు ఒక్కడయినా లేడనీ అటువంటి వీరునితో యుద్ధం చేయడానికై తాను బాహు సహస్రకందూతితో బాధనొందు తున్నానని అన్నాడు.

పూర్వం తన వేయి చేతులతోనూ వాద్యాలు మోగిస్తూ శివతాండవ నృత్య సమయాన ఆ మహాదేవుని సంతుష్టి పరచిన బాణుడు

“...ఉద్ధామభీమ సంగ్రామకేళి
ఘన పరాక్రమ విక్రమ క్రమముగాగ
జరపలేనట్టి కరములు కరము
దుఃఖ కరములగుగాక సంతోషకరములగునె?”²⁰¹

అని భగవత్సేవకోసం కాక చేతుల ప్రాధాన్యత బలపరాక్రమ ప్రదర్శనకే నని అభిప్రాయాన్ని వెల్లడించాడు. ఆ కోరికను కూడా బాణుడు తన భక్తికి లొంగి తనకు అండగా నున్న శివునికే వెల్లడించాడు. అంతేకాక

“...మదీయ చండ భుజ గర్వపరాక్రమకేళికన్ సముం
డీనిభిలావనిం గలదె యిందుకళాధరీ నీవు దక్కగా?”²⁰²

అంటూ తాను శివునంతటి వాడిననీ తనతో పోరాడ గలిగేవాడు శివుడేననీ తెలిపి అహంకారంతో పరోక్షంగా శివుని తనతో యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు బాణుడు. తన రక్షణలో నున్న బాణుని అహంకారానికి వాచాలతకు రోసిన శివుడు-

“విను మూఢ హృదయ! నీ కే
తన మెప్పుడకారణంబ ధారుణీపైగూ
లును నవుడు నీభుజావళి
దునియగ నాయంత వానితో నవి గల్గున్”²⁰³

అలి తెలిపాడు శివుడు

ఒక విధంగా శాపం మరొకవిధంగా బాణుని పాలిట వరమూ అయిన శివుని మాటల వల్ల శ్రీ కృష్ణునికి బాణాసురునిపైకి దండెత్త వలసిన అవసరమేర్పడింది. బాణుడు పైతం తన బాహుగర్వ భంజనానికై తానే నిరీక్షించసాగాడు. శివుడు తెలిపిన నాటి నుండి కేతన మకారణంగా ధారుణీపై కూలు దినానికై ఎంతో ఆత్రుతలో ఎదురు చూడ సాగాడు.

బాణుని కూతురు ఉష తన స్వప్నంలో చూసిన అనిరుద్ధుని సమాగమాన్ని కోరి తన సఖి చిత్రలేఖ సాయంతో అనిరుద్ధుని తన మందిరానికి తెప్పించుకుని కేళీ విలాసాలలో తేలియాడ సాగింది (ఈ సంగతి తెలిసినా కృష్ణుడు అనిరుద్ధుని గురించి ఉపేక్షా భావాన్ని చూపాడు. కారణం అనిరుద్ధుని కారణంగానే బాణునిపై భవిష్యత్తులో యుద్ధానికి వెళ్ళవలసి ఉంది).

ఇది తెలిసి బాణుడు అనిరుద్ధుని నాగపాశ బద్ధుని గావించాడు. ఉషకోకవ్యాకులిత చిత్తంతో కుందుతున్న సమయంలో బాణుని కేతనం అకారణంగా అవనిపైన కూలింది. నారదుని ద్వారా అనిరుద్ధుని బంధన వృత్తాంతం విని శ్రీ కృష్ణుడు బాణుని పైకి దండెత్తాడు.

బాణుని శోణ నగరాన్ని కాపాడుతున్న శివుడు బాణుని వైపున శ్రీ కృష్ణునితో యుద్ధం చేయవలసి వచ్చింది.

నిజానికి బాణునికి శివుడిచ్చిన వరం నెరవేరవలసి ఉంది. బాణునికి శివుడంతటి వానితో యుద్ధం చేసే అవకాశం రావాలి.

బాణుని బాహుబల గర్వం శివుడంతటి వాడయిన శ్రీ కృష్ణునితో అణచబడాలి. 'చేతులారంగ శివుని పూజించలేక' ఆ సహస్ర హస్తాల బలగర్వంతో శివునంతటి వానితో యుద్ధం చేయాలని కోరుకున్న బాణుని బాహుబల గర్వాన్ని నిర్మూలించడమే తక్షణ కర్తవ్యంగా ఉన్నందున హరుడు హరిప్రయోగించిన సమ్మోహనాస్త్రానికి లొంగి పరవశుడయ్యాడు.

బాణుడు 'అ ఖర్వబాహు సహస్ర దుర్వార గర్వాటోప ప్రదీప్తుడై' శ్రీకృష్ణుని ఎదుర్కొన్నాడు. శ్రీ కృష్ణుని అవక్ర విక్రమ పరాక్రమానికి తట్టుకోలేని సమయాన బాణుని తల్లి వివస్ర అయి వీడిన శిరోజాలు వేలాడుతుండగా కృష్ణుని ఎదుటకు వచ్చింది. కృష్ణుడు ఆ రూపాన్ని 'చూడ మదిరోసి పరాజ్ముఖుడై' ఉన్న సమయాన బాణుడు యుద్ధ భూమి నుంచి పారిపోయాడు.

అనంతరం మూడు శిరస్సులతోనూ మూడు పాదాలతోనూ వచ్చిన మహేశ్వర జ్వరం మీదకు శ్రీకృష్ణుడు వైష్ణవ జ్వరాన్ని ప్రయోగించాడు. ఉభయ జ్వరాలు యుద్ధం చేయగా ఓడినవైన జ్వరం కృష్ణుణ్ణి శరణువేడి స్తుతించింది. శ్రీ కృష్ణుడు వైష్ణవ జ్వరాన్ని ఉపసంహరించాడు.

అనంతరం రెండవసారి దర్బేద్ధతితో పోరుకు వచ్చిన బాణుని సహస్ర హస్తాలను తన చక్ర హతంతో కూల్చాడు. శివుడు శ్రీ కృష్ణుని నుతించి బాణుడు తనకు ప్రియ భక్తుడని తన రక్షణలో ఉన్నవాడు గనుక బాణుని కాపాడమని అనగా శ్రీకృష్ణుడు తన భక్తుడయిన ప్రహ్లాదునికి 'నీయన్వయంబున జననమందిన వారల జంపనని' వరమిచ్చినందున బాణుని తాను చంపనని ఆభయమిచ్చాడు.

“విశ్వ విశ్వంభరా భార విపుల భూరి

బల భుజగర్వమడపంగ వలయుగాన”²⁰⁴

“కరములు నాలుగు సీక్కుం
బరిమార్చితె వీడు నీదు భక్తుల కగ్రే
సరుడై పాగడొంది జరా
మరణాదిభయంబు దక్కిమనునిటమీదన్”²⁰⁵ అని

శివునికి తెలిపాడు. తన భుజబల అహంకారం నశించిన బాణుడు కృష్ణుని సన్నిధిలో తన బాహు సహస్ర శాఖలను వ్రేల్చి పరిశుద్ధి పొంది విజ్ఞాన దీపాంకురంతో గర్వాంధకారాన్ని నివారించి గోవిందుని చరణార విందాలకు ప్రణామాలాచ రించాడు.

బాణుడు శివుని గురించి తపస్సు చేసి శివుని మెప్పించి నట్టివాడు. తపస్సు సత్వగుణ ప్రధానమయితే జ్ఞానాన్ని యిచ్చి కృతకృత్యుని చేస్తుంది. రాజస గుణ ప్రధానమయితే అహంకారాన్ని వృద్ధి చేసి ఐశ్వర్యాదులనిచ్చి అంతటితో విరమిస్తుంది. తామస ప్రధానమయినట్లయితే అజ్ఞానం పెంపొందించి స్వల్ప వాంఛల నొసగుతుంది. బాణునిలో తపస్సు రాజగుణ ప్రధానమయి అహంకారం తలెత్తించింది. శంకరుని తోనే యుద్ధం చేయాలనే కుతూహలం ఏర్పడింది. భక్తుని మనోభావాన్ని గ్రహించిన శివుడు అతని అహంకార నివారణకై తనంతటి వానితో భవిష్యత్తులో యుద్ధం చేస్తాడని చెప్పినా తన భక్తుని మృతుని గాకుండా కాపాడాడు. ఇది భగవత్కరుణకు పలం.

శ్రీ కృష్ణుడు శివకేశవులకభేదాన్ని నిరూపిస్తూ శివభక్తుడయిన బాణుని అహంకారాన్నీ తత్కారణమయిన బాహు సహస్రాన్నీ నిర్మూలించి దుష్ట శిక్షణ అంటే బాణుని లోని దుష్టత్వ నిర్మూలనాన్ని గావించాడు.

భగవంతునికి శత్రువులు మిత్రులు అనే పక్షపాతం ఉండదు. దుష్టులను శిక్షించే నెపంతో వారికి ఉపకారం చేయడం శిష్టులను పాలించే నెపంతోనూ

వారికి ఉపకారమే చేయడం జరుగుతుంది. దేహాన కలిగిన వ్రణాన్ని కోసివేసి దేహాన్ని రక్షించే రీతిలోనే భగవంతుడు జీవిలోని దుష్టత్వాన్నీ, మితిమీరిన దుష్టులను నిర్మూలించి లోక కళ్యాణాన్ని గావిస్తాడు. దురాత్ములకు కష్టాలను కలిగించి వారిని రణరంగాన నిర్మూలించి పాపాలను పోగొట్టి ముక్తి నివ్వడమూ జరుగుతుంది.

బాణుడు ఎంత అహంకరించి శివుడంతటి వానితోనే యుద్ధం చేయాలని కోరుకున్నా కొంతకాలం భూమిపై ఉండవలసిన కర్మము ఉండడం వలన బాణుని అహంకారకారణమైన బాహుసహస్రాన్ని మాత్రం ఖండించి, హరభక్తుడు కనుక విడిచి పుచ్చాడు శ్రీకృష్ణుడు. భగవంతునికి అసాధ్యమైనది లేదన్న భావాన్ని బాణునిలో కలిగించాడు. జీవిలో ఆ విధమైన జ్ఞానాన్ని కలిగించడమే పరమాత్మ ఉద్దేశ్యంగా తెలుస్తుంది. ఉషానిరుద్ధుల వృత్తాంతం నెపంగా శ్రీ కృష్ణుని ద్వారా బాణుని ఉద్ధరణ ఇందులో ప్రధానంగా కనిపిస్తుంది.

పాండ్రక వాసుదేవునితో యుద్ధం

స్వతః భక్తి సంపన్నుడైన బాణునికి మధ్యలో తలెత్తిన అహంకారం ఖర్చుజేసే నిమిత్తం బాణుని సహస్రబాహువులను ఖండించి చంపకుండా వదిలిపెట్టాడు కృష్ణుడు. బాణుడు 'తనతో యుద్ధం చేయగల సమర్థుడు శివుడేనని తలచి కనీసం శివునితో తనను సమానంగా భావించాడు. కానీ 'కరూశ' దేశాధిపతియైన పాండ్రక వాసుదేవుడు సహచరుల ప్రోత్సాహంతో తాను లోకాన్ని ఉద్ధరించడానికై ఆవతరించిన విష్ణువునే అని భావించడమేకాక ఈ భూమిమీద తాను తప్ప మరొక వాసుదేవుడు ఉండరాదని చాటుతూ శ్రీకృష్ణుని 'వాసుదేవ' నామాన్ని శంఖ చక్రాది ఆయుధాలను వర్ణించమని హెచ్చరించాడు.

“నాపేరును నా చిహ్నము

లేవున ధరియించి తిరిగెదిదిసంతమె! యిం

తేసో మది పరికించిన

నేపంత మెఱుంగు గొల్లడే మిటనైనన్²⁰⁶

అని పలికితన చిహ్నాలను వదిలి నామాన్ని వదిలి బతకమని లేనట్లయితే ఘోర కదనరంగంలో ఎదుర్కోమని శ్రీ కృష్ణునికి పొండ్రకుడు వర్తమానాన్ని పంపాడు. శ్రీ కృష్ణుడు దానికి సమాధానంగా యుద్ధంలోనే తన శంఖ చక్రాది ఆయుధాలను పొండ్రకుని మీదకే వదులుతానని వ్యంగ్యంగా చెప్పి పంపాడు. మిత్రుడైన కాశీరాజు అండతో వచ్చిన పొండ్రకుని శ్రీ కృష్ణుడు యుద్ధరంగంలో కృత్రిమాలైన శంఖ చక్ర గదా శార్ంగాదులతోనూ శ్రీవత్సంతోనూ కౌస్తుభమణితోనూ వనమాలికతోనూ గరుడధ్వజమెత్తిన రథం మీద వస్తున్న పీతాంబరధారియైన పొండ్రకుని చూసి పకపక నవ్వాడు కృష్ణుడు. తన పైకి ఎగసిన పొండ్రకుని సైన్యంతో ఘోర యుద్ధంగావించాడు. కృష్ణుడు కయ్యానికి కాలుదుప్పిన పొండ్రకవాసుదేవునితో-

“మనుజేంద్రాధమ! పొండ్ర భూపసుత! నీమానంబు బీరంబునే
డనిలో మాపుదు నెద్దు క్రొవ్వి పెలుచన్నా బోతుపై అంకెవై
చిన చందంబున దూతచేత నను నాక్షేపించి వల్లన్నపే
రును జిహ్వాంబులు నీపయిన్ విడుతు నర్చుల్ పర్వనేడాజిలోన్²⁰⁷

అంటూ ఉద్దండ ప్రతాపంబుతో పొండ్రకుని సంహరించాడు. పొండ్రకునికి ముక్తికవాటం తెరుచుకుంది.

“వనజోదర చిహ్నంబులు

గానకొని ధరియించి పొండ్రకుడు మచ్చరియై

యనవరతము హరి

దన తలపున గలుగుట జేసి ముక్తి పొందె....²⁰⁸

హరికంటే తాను గొప్పవాడనని తలచి కృత్రిమత్వంతోనయినా హరి చిహ్నాలు ధరించి హరిని అనుకరించి అనవరతం మాతృర్య భావంతోనే హరిని స్మరిస్తూ ఉన్న కారణాన హరి కదలి వచ్చి 'రూపుమాపి' ముక్తిని ప్రసాదించాడు.

'Imitation is the best form of admiration' అన్న ఆంగ్ల సూక్తికి అనుకూలంగా పౌండ్రకుడు పీతాంబర ధారణవంటి శ్రీ కృష్ణుని రూపాన్ని అనుకరించాడు. ఆయుధాలను సైతం కృత్రిమంగా నిర్మించుకుని సభలో అలంకరించుకున్నాడు. ఒక విధంగా "సర్వాంగీణ స్ఫూర్తితో నీతడు వాసుదేవత్వ మభినయించి వైర సాధనంలో విశిష్టమైన సారూప్య మార్గాన్ని ప్రత్యేకంగా అధ్యయన మొనర్చాడు."²⁰⁹ కనుకనే పౌండ్రకునికి పాపాలు నశించి శరీర పతనానంతరం భగవత్ప్రాప్తి కలిగింది.

పౌండ్రకుని చేదోడుగా కృష్ణునితో పోరుకు వచ్చిన కాశీరాజుకు ఆ తరువాత కాశీరాజు పుత్రుడయిన సుదక్షణునికి కూడా కృష్ణుని సుదర్శనాయుధంతో హతమయి తరించే భాగ్యం కలిగింది. అయినప్పటికీ వీరిది విరోధ భక్తి కనుక ఇతరులు అనుకరించరానిది.

కాశీరాజు స్వయంగా ఏదోషమూ కలిగి ఉండకపోయినా శ్రీకృష్ణునితో ప్రత్యక్షవైరం లేకపోయినా దుర్మార్గునికి అండగా నిలిచిన కారణాన మరణించ వలసి వచ్చింది. తండ్రి చావుకు పగదీర్చుకోదలచిన సుదక్షణునికి అదే గతి పట్టింది. దుష్టునికి దూరంగా ఉండడం సజ్జనుల స్నేహం సత్సాంగత్వం చేయడమూ శ్రేయస్కరం.

పౌండ్రకునిలా అతృప్తుల చేసుకోవడం కాశీరాజులా దుష్టులకు తోడుగా ఉండి ప్రోత్సహించడం, సుదక్షణునిలా సజ్జనులను హింసించే ప్రయత్నం చేయడం .. శ్రేయస్కరం కాదని ఈ ముగ్గురి చరిత్రలు తెలియ జేస్తున్నాయి."²¹⁰

ఆ తరువాత రాజసూయయాగ నిర్వహణ నెపంతో జరాసంధుని భీముని చేత చంపించడం, శిశుపాలుని తానే నిండు సభలో చంపడం, శ్రీకృష్ణుని దుష్ట సంహార కార్యక్రమాలలో ప్రధాన పుట్టాలు.

శ్రీ కృష్ణుని దుష్ట శిక్షణ, శిష్ట రక్షణ, ధర్మ సంస్థాపనం ఎప్పటికప్పుడు అవివాభావ సంబంధం కలిగి జరిగాయనడంలో అతిశయోక్తి లేదు. భూభార నిర్మూలనార్థం అవతరించిన శ్రీ కృష్ణుని ప్రధాన లక్ష్యం మహాభారత యుద్ధాన్ని నిర్వహించి పెద్ద పెట్టున భూ భారాన్ని దించడమేనని స్పష్టం అవుతుంది.

జరాసంధవధ

రాజసూయ యాగం కోసం రాజాలందరినీ జయించి పాండవుల పక్షాన బలాన్ని పెంచాలనే ఉద్దేశంతో తనకూ, తనద్వారా పాండవులకూ, రాజాలెందరినో బంధించడం వలన ఎంతో మంది రాజన్యులకూ శత్రువుగా లోక కంటకునిగా ఉన్న జరాసంధుని ముందుగా నిర్మూలించదలచాడు.

ఆనాటి రాజులలో జరాసంధుని అనుసరించినవారు అధికులు. మునుపు కంసవధానంతరం జరాసంధుడు శ్రీ కృష్ణుని పైకి దండెత్తి వచ్చిన సందర్భంలో

మగధనాథు బోర మడియింప బోలదు

మడియకున్న వీడు మరలి మరలి

బలము గూర్చుకొనుచు బజతెంచు బజతేర

ద్రుంపవచ్చునేల దొసగు దొఱగ ^{III}

అని కృష్ణుడు ఆలోచించాడు. ఒకేసారి చంపితే జరాసంధుడే హతమవుతాడు. పరాజితుని చేసినట్లయితే అవమాన భారం మోయలేక తిరిగి తిరిగి అధిక సైన్యంతో దండెత్తుతాడు. కృష్ణుడు తలచిన విధంగానే జరాసంధుడు తనను అనుసరించి తనను సమర్థించే దుష్ట మహీపతులందరినీ కూడుకొని పదిహేడు

సార్లు వచ్చాడు. ఈ "...మాగధు నెడన్ సామంబు దానంబ సం-బేధంబు బనిలేదు దండవిధి శోభిల్లం బ్రయోగించి యీ భూదేవీవర భార మెల్లనుడుపంబోలున్ జయోద్ధాసిన్" ²¹²

“ వీనవతరించుటెల్లను

మానుగ జతురంత ధరణి మండల భరమున్

మానువు కొఱకుంగాదే

పూనెదనిది మొదలు దగిన భూభరముడువన్” ²¹³

అని తలచిన కృష్ణుడు భూభారాన్ని తగ్గించడమే ద్యేయంగా పదిహేడుసార్లు జరాసంధుడు తెచ్చిన దుష్టమహిషతులను సైన్యాన్ని సంహరించినా జరాసంధుని మాత్రం పరాజితుని చేసి సంహరింపక వదిలి పెట్టాడు.

జరాసంధుని సంహరించాలనే తలంపుతో బలభద్రుడు జరాసంధుని పట్టుకుని చంపబోగా భవిష్యత్తు తెలిసిన శ్రీకృష్ణుడు 'కార్యము కలదని' బలభద్రుని ఆ పని నుండి మానిపించాడు. పదిహేడుసార్లు పరాజితుని చేసి పదునెదిమిదవ మారు తానే జరాసంధుని బారి నుండి తప్పించుకుని పారిపోయాడు.

అనంతరం రాజసూయ యాగకాలానికి జరాసంధుడు ఎంతో మంది రాజులను కారాగార బద్ధులుగా జేసి లోక భీకరుడైన రాజుగాను, నాగాయుత సత్పుడుగాను శతక్షౌహిణీ బలాన్వితుడుగాను, ఆనాటి భారత రాజలోకాన ఒక పెద్ద వర్గానికి నాయకత్వం వహించిన వాడిగాను వుంజుకున్నాడు.

ఎన్నో రాజ్యాలను జయించి ఆ రాజ్యాలన్నింటినీ తన సామ్రాజ్యంలో కలుపుకునేవాడు. ఓడిన రాజులను బందీలను జేసి అంతటితో తృప్తి పడక శివుని ప్రీత్యర్థం 'శతరాజబలి' యనే యజ్ఞాన్ని తలపెట్టాడు. ఎనభై ఆరుమంది రాజులను తన రాజధాని అయిన గిరివ్రజ పురాన బంధించి ఉంచాడు. ఇంకా జయించ

వలసిన వారు పదునలుగురు. ఆ పదునలుగురు మందిలో కురువంశజులు సైతం చేరినప్పటికీ భీష్ముని పరాక్రమానికి కొంత వెనుకంజ వేశాడు జరాసంధుడు.

జరాసంధుని దుర్మార్గాలకు లోనయిన రాజలోకాన హాహాకారాలు చెలరేగాయి. కొంతమంది జరాసంధునికి లొంగి తమరాజ్యం అప్పగించి దాస్యాన్ని స్వీకరించారు. జరాసంధుని అండతో మరికొందరు దుష్టులు సైతం విజృంభించారు. అందరికీ నాయకుడు జరాసంధుడే.

‘శిశుపాలుడు శిష్యప్రాయుడై జరాసంధునికి సేనాపతి అయ్యాడు. మాయా యుద్ధంలో గొప్పవాడు బలవంతుడు అయిన కరూషాధిపతి వక్రుడు జరాసంధుని ఆశ్రయించాడు. కరభుడైన మేఘవాహనుడు, యవనాధిపుడు, భగదత్తుడు, శూరుడైన పురజిత్తు, పౌండ్రకుడు అందరూ జరాసంధునితో చేరినవారే. భోజులు అష్టాదశ కులముల రాజులు జరాసంధునికి భయపడి ప్రతీచిని ఆశ్రయించారు. పాంచాలురు యాదవులు మొదలగువారు ప్రమాదంలో ఉన్నారు. ధార్మికులైన రాజులు నశించారు. జరాసంధుడు అందరి స్వాతంత్ర్యాన్నీ హరించి లోక భీకరుడై కొనసాగాడు”²¹⁴ ఇటువంటి జరాసంధుని సంహారం రాజసూయ యాగానికి మహత్తర ప్రారంభం.

యథోచితంగా నారదుని చేత

“నీమేన బావ ధర్మాత్మజుండు -

అతని యజ్ఞంబు రక్షింపనంబుజ్ఞాన్

వలయు విచ్చేయు మచటికివలను మెఱసి”²¹⁵

అని ప్రార్థింపబడి సర్వజ్ఞుడయివుండీ ఉద్ధవుని ఆలోచనను మన్నించిన విధంగా వుండి జరాసంధుని దగ్గరకు భీమార్జునులతో బ్రాహ్మణ వేషాలలో వెళ్ళి ‘అజి’ భిక్షును వేడుకున్నాడు. భీమునితో పోరుకు తాను సిద్ధమన్నాడు జరాసంధుడు.

పరమాత్మను (కృష్ణుని) జీవాత్మను (నరుడైన అర్జునుని) వదిలి వాయునందనుడయిన భీముని ఎన్నుకున్నాడు జరాసంధుడు.

వృద్ధాప్యం (జర) జీవాత్మతోనూ పరమాత్మతోనూ తలవడదని ప్రాణవాయువును మాత్రమే కోరుకుంటుందని, దానితోనే తలవడుతుందని దీని ద్వారా వెల్లడవుతుంది.

జరాసంధునితో గదా యుద్ధం ముష్టి యుద్ధం చేసి చేసి ఆలసిపోయిన భీముడు కృష్ణుని శరణువేదాడు. వృద్ధాప్యంలో ప్రాణాలు పరమాత్మ వైపుకు మళ్ళితే సురక్షితమవుతుంది జీవి. భీముడు (ప్రాణవాయువు అనుకుంటే) భగవంతుని వైపు దృష్టి మరల్చి సురక్షిత మయ్యాడు.

శ్రీ కృష్ణుడు “వాయు తనూభవున కలయికలేక లావును జేవయు గలుగునట్లుగా దద్దాత్రంబు నందు దన దివ్య తేజంబు నిలిపి యరి నిరసనోపాయంబూహించి సమీర నందనుండు సూచుచుండ నొక్క శాఖాగ్రంబు రెండుగా చీరి వైచి వానినట్లు చంపుమని సంజ్ఞగా”²¹⁶ తెలిపాడు. అది గ్రహించిన భీముడు అదను కనిపెట్టి జరాసంధుని పడదోసి ‘పాదజాను జంఘోరుకటి మధ్యోదరాంస కర్ణనయనంబులు వేఱ వేఱ భాగాలుగా వ్రయులు’ అయ్యే విధాన చీల్చాడు.

భీముని శారీరక బలంలో శ్రీకృష్ణుని దివ్యతేజస్సు నిలిపిన కారణంగా, జరాసంధుని చీల్చే సులువును శ్రీకృష్ణుడు తెలిపినందున, శ్రీ కృష్ణుని సాయంతో భీముని చేతిలో జరాసంధుని మరణం సంభవించింది. జరాసంధ సహారంలో భీముడు కేవలం ఉపకరణంగా మాత్రమే (జరాసంధుడు భీమునితోనే యుద్ధం చేస్తానని కోరుకున్నాడు కనుక) ఉపయోగపడ్డాడని స్పష్టంగా తెలుస్తోంది.

భగవంతుని విస్మరించి ఉపయోగించే బలం పశుబలం. భీముడు కృష్ణుణ్ణి చూడక పోరాడినంతకాలం భీమునికి విజయం లభించలేదు. తన ఆశక్తత తెలుసుకుని కృష్ణుని వైపు దృష్టిని సారించినందుకే కృష్ణ పరమాత్మ శక్తి యుక్తి భీమునిలో ప్రవేశించి జరాసంధవధ సంభవమయింది.

జరాసంధుని చేత బంధింపబడి చెరసాలలో మహాదుఃఖాన్ని అనుభవిస్తూ 'తన పదాంబుజ యుగళము చింతించుచున్న యుర్వీశ్వరుల'²¹⁷ బంధనాలను విడిపించిన కృష్ణుడు జరాసంధ సుతుడయిన సహదేవుని మగధకు పట్టం కట్టాడు. ఈ విధంగా దుష్ట శిక్షణ శిష్ట రక్షణ గావించి జరాసంధుని రాజ్యానికి జరాసంధ పుత్రుని రాజుగా చేసి ధర్మాన్ని స్థాపించాడు. జరాసంధుని చెరనుంచి బంధవిముక్తులయిన జననాదులకు ధర్మబోధ చేసి వివిధ మణి భూషణ మృదులాంబర మాల్యాను లేవనాలతో భోజన తాంబూలాదులతో సత్కరించి తనిపి నిజరాజ్యాలకు పంపాడు.

రాజసూయ యాగం - శిశుపాలవధ

జరాసంధ వధతో రాజసూయ యాగ నిర్వహణకు ఉన్న ఒక్కగా నొక్క అడ్డు (జరాసంధుడు) తొలగి సకల రాజలోకం ధర్మరాజుకు విధేయులయి రాజసూయ యాగానికై తరలి రావడం జరిగింది. యాగానంతరం సహదేవుని సూచన మేరకు²¹⁸ ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణునికి ప్రీతితో యథోచితంగా పూజించి ఉన్నత స్థానాన్ని ఇచ్చి గౌరవించాడు.

రాజసూయ యాగ నిర్వహణ మయ సభా నిర్మాణం ఒక విధంగా మహాభారత యుద్ధానికి నాందీ వాచకంగా స్పష్టం అవుతుంది. రాజసూయ యాగానికి రాజులందరూ ధర్మరాజు రాజరికానికి తలవొగ్గి తరలి వచ్చినా అది

రాజాలందరి పట్లా మనః పూర్వకంగా జరుగలేదు. పాండవుల పట్ల ఈర్ష్య సూయలతోనూ శ్రీ కృష్ణుని పట్ల ద్వేషంతోనూ రగిలిపోతున్న మనసులను బలవంతాన అదుపులో ఉంచుకుని నహిస్తన్నటువంటి దుర్యోధన శిశుపాలాదులూ ఆ రాజసభలో ఉన్నారు.

తానువివాహమాడ వలసియున్న రుక్మిణిని శ్రీ కృష్ణుడు చేపట్టిన కారణాన ఆనాటినుండి శ్రీ కృష్ణుని మీద శత్రుత్వం వహించి సమయం కోసం ఎదురు చూస్తున్న శిశుపాలుడు శ్రీ కృష్ణుడు అగ్రపూజకు అనర్హుడంటూ ఎన్నో విధాల దూషిస్తూ అవమానించసాగాడు. భరించరాని ఆ కృష్ణునిదను విని సహించలేని కొందరు చెవులు మూసుకుని శిశుపాలుని నిందిస్తూ సభనుంచి వెళ్ళిపోయారు. పాండవులు మత్స్య కైకయ సృంజయ వీరులు శిశుపాలుని సంహరించే నిమిత్తం ముందుకు దూకారు. యాగ సంరక్షణ బాధ్యతను వహించిన శ్రీ కృష్ణుడు శిశుపాలుని జన్మ రహస్యం ఎరిగిన వాడై తానే తన చక్రంతో శిశుపాలుని శిరస్సును ఖండించాడు. అదే క్షణంలో అందరూ చూస్తుండగా శిశుపాలుని మృత శరీరం నుండి 'అనుపమ తేజం వెలువడి వనజోదరునిదేహం'లో ప్రవేశించింది.

ఏదో విధంగా జీవిని ఆకర్షించడమే కృష్ణుని స్వభావంగా కనపడుతుంది. అయితే కొంతమంది ఆసురీ మార్గంలో ఈ ఆకర్షణ లక్షణాన్ని రజోమార్గంలో జాగృతం చేసుకుంటారు. ఈ రజోవిలననమనేది బాహ్య ఆచ్ఛాదనగా చేసుకోవడానికి వీరి పూర్వ భవకృత పాపలేశమేదో కారణభూతంగా కనిపిస్తుంది. కాబట్టి వైర మార్గంలోనే వీరు పరమాత్మ పట్ల ఆకర్షితులవుతారు.

మిత్రత్వంలో సాత్విక భక్తిలో కన్నా వీరువైర వృత్తిలోనే మరింత గాఢంగా పరమాత్మకు దగ్గరవుతారు. ఈ వైర ప్రవృత్తి వ్యతిరేకత పూర్వజన్మ సంస్కార ఫలితమైన ఒక తెర లాగా వీరికి పరమాత్మకు మధ్య నిలుస్తుంది.

ఒక వ్యక్తి గుణ దోషాలను మిత్రునికన్నా శత్రువే మరింత తీవ్రంగా తలచుకోవడం అనుక్షణం శత్రువు యొక్క నడవడిని పరిశీలిస్తూ గమనిస్తూ ఉండడం లోకంలో జరుగుతూ ఉంటుంది. శ్రీ కృష్ణుని స్వభావాన్ని చేష్టలను పూర్తిగా తెలుసుకున్న వాడుగానే శిశుపాలుడు కనిపిస్తాడు. ద్వేషంతోనే అన్నా కృష్ణుని చేష్టలకు విపరీతార్థాలు తీసినట్లుగా పైకి కనిపించినా శిశుపాలుడు శ్రీకృష్ణుని నిందిస్తూ వాడిన ప్రతి మాటలోనూ శ్రీ కృష్ణుని గుణాధిక్యం పరమాత్మ తత్వం బయట పడుతూనే ఉంది.

“గురుదేవ శూన్యండు కులగోత్ర రహితుండు

తల్లిదండ్రు లెవరో తడవగాన

మప్పుల బొరలెడు నాది మధ్యావసా

నంబులందరయ మానంబులేదు

బహురూపియై పెక్కు భంగుల వర్తించు

వాని వర్తనములు వరుసలేవు

పరికింపవిగత సంబంధుండు దలపోయ

మా నిమిత్తంబున మానినయ్యె”²¹⁹

అంటూ అగ్రపూజార్హుడు కాడంటూ తెలిపిన ప్రతి మాటలోనూ అంతరార్థాన్ని పరిశీలిస్తే పరమాత్మ తత్వాన్నే వెల్లడవుతుంది.

జగద్గురువు కనుక గురుదేవ శూన్యడనీ కులగోత్రాలకు అతీతుడనీ పుట్టుకే లేనివాడనీ ఆదిమధ్యాంత రహితుడనీ అనేక అవతారాలు గానూ సకల జీవుల లోనూ వుంటాడు గనుక బహురూపి యని పెక్కు భంగుల వర్తిస్తాడు గానీ ఒక విధానానికి లొంగి ఉండడనీ ఒక నియమానికి లోబడి ప్రవర్తించక స్వేచ్ఛగా స్వతంత్రంగా వర్తించేవాడూ ఎవరితోటీ ఏ సంబంధాలు లేకపోయినా మాకోసం (నిమిత్తంగా) మానవ రూపుడుగా కదలి వచ్చాడనీ స్పష్టంగా తెలుస్తోంది.

శిశుపాలుని మృతదేహం నుండి దివ్య తేజస్సు వెలువడి శ్రీకృష్ణునిలోనికి జేరడానికి గల కారణాన్ని భాగవతమే తెలియజేస్తుంది.

“మధు దైత్యాంతకు మీది మత్సరమునన్ మత్తిల్లి జన్మత్రయా
వధి యే ప్రాద్దు దదీయ రూపగుణ దివ్య ధ్యాన పారీణధీ
నిధియౌటన్ శిశుపాల భూవిభుడు తానిర్దూత సర్యాఘుడై
విధి రుద్రాదుల కందరాని పదవిన్ వేషించె...”²²⁰ అంటూ

పూర్వభవాన నారాయణుని ద్వారపాలకులైన జయ విజయులు సనకసనంద నాదులశాపకారణంగా మూడు జన్మలలో వైర మార్గాన పరమాత్మును చేరేట్లుగా వరాన్ని సైతం పొందిన కారణాన శిశుపాలునికి కృష్ణుని పట్ల వైరం అనంతరం కృష్ణునితో ఐక్యమూ కలిగాయి.

శిశుపాలుని జనన కాలాన ఉన్న మూడవ కన్ను అధికంగా ఉన్న రెండు చేతులు ఎవరి సృష్ట వలన అదృశ్యమవుతాయో వారిచేతిలో శిశుపాలుని మరణం సంభవమవుతుందన్న ఆకాశవాణి ప్రకారం శ్రీకృష్ణుని చేతిలో అవి అదృశ్యమయ్యాయనీ ఆకారణాన కృష్ణుని చేతిలోనే శిశుపాలునికి మరణం సంభవిస్తుందని తెలుసుకున్న శిశుపాలుని తల్లి సాత్వతి శ్రీ కృష్ణుని ప్రార్థించిన కారణంగా శ్రీకృష్ణుడు శిశుపాలుని వంద తప్పులను సైచిన అనంతరం శిశుపాలుని వధించాడని మహాభారతం వివరిస్తుంది.²²¹

శిశువులను పాలించేవాడు శిశుపాలుడు మనిషి తనలోని శిశుత్వాన్నే పాలిస్తూ పెద్దరికాన్ని అణగద్రొక్కినట్లయితే ఎప్పటికీ మూర్ఖుడుగానే ఉంటాడు.

దుర్యోధన గర్వభంగం

మహాభారతంలో రాజసూయ యాగ ఘట్ట కథా ప్రారంభంలోనే నారదుని మనోభావాల ద్వారా ‘భారతరణానికి’ నన్నాహాలు సిద్ధమయినట్లుగా

వర్ణింపబడింది.²²² రాజసూయ యాగానికి వచ్చిన రాజులలో కొందరు శిశుపాలవధ జరిగినందుకు ఆనందోస్తే మరికొందరు తత్తర పాటుతో పారిపోయిన వారూ ఉన్నారు.²²³

కలుష మాననుడు కులపాంసకుడు అయిన దుర్యోధనుడు రాజసూయయాగం వల్ల మిగిలిన వారి మోదంలో పాలు పంచుకోలేక పోయాడు. దుర్యోధనుని మనసు కలుషితం అవడం దైవ సంకల్పం మాత్రమే. మహాభారత యుద్ధానికి మూలం దుర్యోధనునిలో పొండవుల పట్ల ఉన్న అసూయా ద్వేషాలు. దుర్యోధనుని రెచ్చగొడితే గానీ మహాభారత యుద్ధానికి గల మార్గం సుగమం కాదు. ఈ విధంగా దుర్యోధనుని మాత్రమే రెచ్చగొట్టి భారత యుద్ధానికి కారణభూతుని చేయడానికి గల కారణం దుర్యోధనుడు 'కలి' యంశాన పుట్టినవాడు ధర్మద్వేషి అవడమే.²²⁴ ఈ కారణం వల్లనే దుర్యోధనుడు పొండు పుత్రుల సంపదను జూసి ఓర్వలేక పోయాడు. దానికి మయ సభా మాయా మోహితమైన సభాస్థలంలో ఎవరికీ జరుగని విధంగా దుర్యోధనుడు -

సలిలములేని తావున

వలువలు వెసనెగయ దిగిచి వారకతోయం

బులుగల చోటను

జేలంబులు దడియగ బడియెనిజవిభుత్వము దఱుగన్" ²²⁵

అభిమాన ధనుడైన దుర్యోధనుడు మయుని చమత్కార సభా నిర్మాణానికి తాను పడిన బ్రమకి సిగ్గుపడి తట్టుకోలేని సమయంలో భీమాదులు చేసిన పరిహాసంతో ఘోర అవమానం పొందాడు.

దుర్యోధనునిలో ఉన్న అసూయకు అవమానాన్ని జతజేసింది సాక్షాత్తు శ్రీకృష్ణుడే. ధర్మరాజు వద్దంటున్నా భీమాదుల చేత దుర్యోధనుని పరిహాసింపజేశాడు శ్రీకృష్ణుడు.²²⁶

కుపిత మానసుడైన దుర్యోధనుడు లజ్జావనత వదనంతో హస్తినకు వెళ్లి శకుని కర్ణదుశ్శాననులతో కలిసి అవమానానికి తగిన ప్రతీకారానికై పథకాలువేశాడు. మాయా జూదంలో పాండవుల నోడించి అరణ్యాల పాలు జేసి వైరం పెంచుకుని భారత యుద్ధానికి కారణమయ్యాడు. ఈ విధంగా దుర్యోధనుని రెచ్చగొట్టడానికి “అప్పుండరీకాక్షుండు భూభార నివార కారణుండగుటం జేసి దుర్యోధనున పహాసంబునకుంగాదనడయ్యె”²²⁷ అని తెలియ జేయడంతో శ్రీ కృష్ణుని ప్రతి చేష్టా అర్థవంతంగా ఉండి మహాభారత రణానికి దారి తీసేదిగానే జరిగిందన్న విషయం స్పష్టమవుతుంది.

అయితే సర్వజగద్రక్షకుడయిన శ్రీ కృష్ణుడు భారత రణాన్ని ఎందుకు ప్రోత్సహించాడన్నదానికి ధర్మాధర్మాలకు ప్రతీకలయిన కౌరవపాండవుల వారి ప్రోత్సాహకుల మధ్య జరిగిన మహాయుద్ధంలో దర్మంజయిస్తుందనీ (ధర్మమేవ జయతే) అధర్మం నశిస్తుందనీ ధర్మ సంస్థాపనమే భగవదవతారానికి ప్రధాన ప్రయోజనమని చెప్పవలసి ఉంటుంది.

సాల్వుని పథ

శ్రీ కృష్ణుని ఈ సంహార యజ్ఞంలో స్వయంగా వచ్చి సమిధలయిన వారిలో మరో ఇద్దరు సాల్వుడు, దంతవక్త్రుడు. వీరిద్దరూ శిశుపాలుని స్నేహితులు.

రుక్మిణీ పరిణయ సమయంలో శ్రీకృష్ణుడు ఓడించిన ఎంతోమంది రాజులలో సాల్వుడు ఒకడు. అసమయంలో సాల్వుడు శ్రీ కృష్ణుని మీద కోపంతో “దాత్రినిటమీద వీతయాదవము గాగ గడగిసేయుదు”²²⁸ నని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. అది నెరవేర్చుకోడానికి గాను ఒక ఏడాదిబాటు ప్రతి దినము పిడికెడు దుమ్మును మాత్రమే ఆహారంగా తీసుకుంటూ పరమశివుని కోసం తపస్సు చేసి, మెప్పించి, గంధర్వ నాగ రాక్షసాదులకు అభేద్యమూ యాదవులకు భయంకరమూ అయి స్వేచ్ఛానుసారం పయనించే ఒక వాహనాన్ని కోరుకున్నాడు. మహేశ్వరుడు

సమ్మతించి కామగమనము, ఆతి విస్తృతము, లోహ నిర్మితము అయిన సౌభకమనే వాహనాన్ని మయుని చేత నిర్మింప జేసి సాల్వునికి ఇచ్చాడు. శ్రీ కృష్ణుడు ఇంద్రప్రస్థంలో ఉన్న సమయాన సాల్వుడు దర్బోద్ధతితో ద్వారకపై దాడి చేశాడు. అక్కడి ఉద్యానవనాలను, గోపురాలను, ప్రాసాదాలను నాశనం గావించాడు, సంపదను కొల్లగొట్టాడు.

సాత్యకి మొదలయిన వారితో కలిసి ప్రద్యుమ్నుడు సాల్వుడి మీదకు వెళ్ళి 27 రోజులు తీవ్ర యుద్ధం చేశాడు. సాల్వుడు మాయా యుద్ధం చేయసాగాడు. ఇరు వర్గాలు క్షీణించాయి. ఆ సమయంలో ఇంద్రప్రస్థం నుంచి ద్వారకకు వచ్చిన కృష్ణుడు ద్వారకను బలరాముని రక్షణలో ఉంచి తాను సాల్వుని మీదకు యుద్ధానికి వెళ్ళాడు.

సాల్వుడు శ్రీ కృష్ణుని వామహస్తాన్ని కొట్టి, ఆ చేతిలోని విల్లును కిందపడవేశాడు. అంతేగాక - తన సఖుడు శిశుపాలుడు కోరిన కన్య రుక్మిణిని అన్యాయంగా కృష్ణుడు వరించి వివాహమాడాడనీ అంతటితో ఆగక రాజసూయ యాగానంతరం శిశుపాలుని నిండు సభలో చంపాడనీ నిందించాడు. కనుక రణరంగంలో కృష్ణుని వధించి 'సఖుని నూడు తీరుస్తానని' కృష్ణునితో పోరుకు తలపడ్డాడు.

శ్రీ కృష్ణుని గదా ఘాతానికి మూర్ఛనొంది సౌభకంతో సహామాయ మయిన సాల్వుడు మాయా వసుదేవుని కల్పించి కృష్ణుని కళ్ళముందు ఆవసుదేవుని కంఠాన్ని ఖండించాడు . అది చూసి కృష్ణుడు సౌభకాన్ని గదతో కొట్టి చూర్ణం చేయగా అంతవరకూ ఆవరించి ఉన్న మాయాబలం కాస్తా హరించుకుపోయింది. అయినా సాల్వుడు తగ్గని బీరంతో ఆగ్రహంతో గదను తీసుకుని కృష్ణుని పైకి రాగా కృష్ణుడు ముందుగా ఆ గదను పట్టిన చేతిని అనంతరం సాల్వుని శిరస్సును ఖండించాడు.

కృష్ణునికి స్వయంగా సాల్వునిపై విరోధంలేదు. తామస ప్రవృత్తి గలవాడు అకారణంగా సాత్వికుని మీద కోపం పెట్టుకుంటాడు. తామస ప్రవృత్తి గల సాల్వుడు తనంతాను స్వయంగా ద్వారకను నాశనం చేసి కృష్ణుని రెచ్చగొట్టి నాశనమొందాడు.

‘సాల్వుడంటే నిస్సారమైన వాడని అర్థం. విషయ వాసనలకు ప్రతీక. కనుకనే మట్టి తింటూ తపమాచరించాడు. సాల్వుడు సౌభకాన్ని ఎక్కి తిరగడం విషయ వాసనలు మాయ పైనే ఆధారపడి ఉంటాయని చెప్పడమే శ్రీ కృష్ణుని రాకతో సాల్వుని మాయ హరించబడింది. సాల్వుడు వధించబడ్డాడు. అనగా పరమాత్మ దర్శనంతో మాయా నాటకానికి తెరపడి వాసనాక్షయమయింది.’²²⁹

దంతవక్త్ర విదూరకుల సంహారం

శిశుపాల సాల్వ పాండ్రకులు శ్రీకృష్ణుని చేతిలో నిహతులవగా దంత వక్త్రుడు నహించలేక పోయాడు.

“పెట పెట బండ్లు గీటుచును బెట్టుగ మ్రోయుచుగన్నగ్రేవలం
జిటచిట విస్ఫులింగంబులు సింద మహోద్ధత పాదఘట్టనన్
వట నిట ధరిత్రి వడకాడ వడిన్గద కేల ద్రిప్పుచున్
మిట మిట మండు వేసవిని మించుదివాకరు బోలియుగ్రతన్”²³⁰

గదతో కృష్ణుని మీదకు వచ్చాడు.

‘దంతవక్త్రుడు కరూపదేశాధిపతి అయిన వృద్ధ శుక్రుకు వసుదేవుని సోదరియైన శ్రుత దేవకు పుట్టినవాడు’²³¹ శాపగ్రస్తులైన జయ విజయులు (మొదట హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులుగాను రెండవసారి రావణ కుంభకర్ణులుగాను) మూడవసారి శిశుపాల దంత వక్త్రులుగా జన్మించారు. శ్రీ కృష్ణుని మేనత్తలకు బిడ్డలుగా పుట్టినప్పటికీ శాపకారణంగా కృష్ణునితో వైర భావం కలిగి ఉన్నారు.

దంత వక్త్రుడు శ్రీకృష్ణుని మీదకు పోరుకు వచ్చి మిత్రద్రోహివైన నిన్ను మేనమామ కొడుకని ఉపేక్షించరాదు, బంధురూప శత్రువువైన నిన్ను యమపురికి పంపి నా స్నేహితుని చంపినందుకు పగతీర్చుకుంటానని అంటూ అనేక నిందాలాపాలుపలుకుతూ శ్రీ కృష్ణుని తలమీద మోదాడు. శ్రీ కృష్ణుడు దానికి లెక్క చేయక తనకౌమోదకి నెత్తినదంతవక్త్రుని వక్షో మధ్యలో మోదగా, ఒక్క దెబ్బతోనే వక్షం చీలి రక్తము కక్కుతూ దంతవక్త్రుడు ప్రాణం వదిలాడు. శిశుపాలుని శరీరం నుంచి వెలువడిన విధంగానే దంతవక్త్రుని శరీరం నుండి కూడా ఒక జ్యోతి వెలువడి శ్రీ కృష్ణునిలో కలిసింది.

‘వక్రభాష్యం చేసేవాడు దంత వక్త్రుడు. శ్రీకృష్ణుని చర్యలకు వక్రంగా వ్యాఖ్యానించి, కృష్ణుని నిందించడమే ధ్యేయంగా పెట్టుకున్నవాడు దంతవక్త్రుడు. ఇటువంటివారు కర్మ పరిపక్వంకాగానే బుద్ధి వచ్చి కైవల్యానికి చేరుకుంటారు.’²³²

దుష్టవాక్కు దంత వక్త్రుడిదయితే దుష్ట కర్మ విదూరకునిది. విదూరకుడు దంతవక్త్రుడి తమ్ముడు. అతడు కూడా శ్రీ కృష్ణుని చంపాలని వచ్చి కృష్ణుని చక్రానికి గురి అయి మరణించాడు.

సాల్వ దంత వక్త్ర విదూరకుల సంహారాలతో శ్రీ కృష్ణుడు స్వయంగా సంహారాలు చేయడం చాలించాడు.

అనంతరం బాల్య మిత్రుడైన కుచేలుని (సుదాముని) ఉద్ధరించాడు (‘పోతన భాగవత తత్త్వం’ అనే అధ్యాయంలో కుచేలుని భక్తిని గూర్చి వివరించడం జరిగింది).

సూర్యగ్రహణం - బంధు సమాగమం

గ్రహణ స్నానాల సందర్భంగా ‘కురుక్షేత్రం’లో పరశురాముడు చేసిన శమంత పంచకం దగ్గర పాండవులను కౌరవులను యశోదానందాదులను గోపగోపీ జనాన్ని కలుసుకుని అందరిని తరింప జేశాడు.

శ్రీ కృష్ణుడే సర్వస్వంగా భావించి బ్రతుకు తున్న గోపికలను అనునయిస్తూ
 “తరలాక్షులారా మధ్యక్షి చేతనులకు
 దనరు మోక్షానంద దాయకంబు
 జపతపోవ్రతదాన సత్కర్మములముక్తి
 కలుగంగ నేరదు కావతలప
 విధి శివసనకాది విమల చిత్తంబుల
 బొడమని భక్తి మీ బుద్ధులందు
 జనియించె మీ పూర్వ సంచిత సౌభాగ్య
 మెట్టి దోయది తుదముట్టె నింక
 నటమటముగాదు మీకు నెన్నటికినైన
 గలుగనేరవు నిరయ సంగతములైన
 జన్మ కర్మములిట మీద మన్మనీషసుమహి
 తధ్యానలార యో రమణులారా”²³³

అని గోపికల పుణ్యఫల విశేషాన్ని గోపికకు తెలియజేశాడు. తాను వారికి
 దూరమైన కారణాన తనయందు ప్రేమ అధికమయిందని తాను సర్వత్రానిండి
 యుండడం వలన నిజానికి ఎల్లప్పుడూ వారి దగ్గరా ఉన్నానని తెలిపి వారికి
 సాంత్యన చేకూర్చాడు.

అనంతరం శ్రీకృష్ణుడు వసుదేవునికి బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని ఉపదేశించి, దేవకి
 కంసుని చేత చంపబడిన ఆరుగురు పుత్రులను చూవమని కోరగా
 బలరామకృష్ణులు యోగమాయనాశ్రయించి ‘సుతలం’లో ‘బలి’ చక్రవర్తి
 అండలోనున్న ఆరుగురు పుత్రులను తెచ్చి తల్లికి చూపించారు. ఈసందర్భంలో
 బలి చక్రవర్తికి తన దర్శన భాగ్యాన్ని ప్రసాదించడం తన దర్శన స్మరణల
 వల్లదేవకి ఆరుగురు పుత్రులకు ఊర్ధ్వలోకాలకు పోయే భాగ్యాన్ని అందించాడు.²³⁴

చెల్లెలు సుభద్రను బలరాముడు దుర్యోధనునికిచ్చి వివాహం చేయ సంకల్పించగా సుభద్రార్జునుల మనసెరిగిన కృష్ణుడు అదనుచూసి వారి వివాహం జరిగేట్లు చేశాడు.

భూభారహరణం మహాభారతయుద్ధం

సుభద్రార్జునుల వివాహంతో పాండవులతో శ్రీకృష్ణుడు మరింత గట్టి బంధాన్ని ఏర్పరచుకుని వారికి సర్వస్వం తానే అయి మహాభారతాన్ని నడిపించాడు. ముఖ్యంగా అర్జునుని వెంట నుండి ఖాండవ వనాన్ని అగ్నికి అర్పించి గాంధీవాన్ని అర్జునునికి వచ్చేట్లు చేశాడు.²³⁵ నరనారాయణులుగా ఇద్దరూ కలిసి చేసే కార్యాలు ప్రారంభమయి యుద్ధం దాకా సాగాయి.

దుర్యోధనాదుల మాయా జూదంతో పాండవుల నోడించి పాంచాలిని పరాభవించినపుడు తనను అర్థించి తనపై భారం వేసిన పాంచాలికి అక్షయ వస్త్రాలనందించి పాంచాలి మానం కాపాడాడు.²³⁶

మహాభారత యుద్ధానికి త్రోవదీసిన కారణాలతో పాంచాలీ పరాభవం ప్రధానమైన కారణం పాండవులకు దుర్యోధనాదుల చేతిలో పరాభవాన్ని పొందుతున్న పాంచాలికి మాన సంరక్షణ చేస్తూనే భీమాదులు ప్రతిజ్ఞలు చేసే పరిస్థితిని అరణ్యవాసం నెపంతో పాండవులకు దివ్యాస్త్రాలను పొందే అవకాశాన్ని కల్పించాడు. పాండవులకు కలిగిన అవమానాలు అరణ్యవాసాది కష్టాలు పాండవులను రాటు దేల్చడానికి భారతయుద్ధంలో జయాన్ని పొందడానికి అర్హులుగా సమర్థులుగా చేయడానికేనని స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. ఈ విషయాన్ని గ్రహించినట్లయితే 'భగవంతుడు అండగావున్నా పాండవులకు అన్ని కష్టాలెందుకు వచ్చాయనే' సందేహానికి తావుండదు.

పాండవుల వైపునుండి రాయబారిగా వెళ్ళిన కృష్ణుడు నంది మాటలాడుతూనే యుద్ధం అంటూ వస్తే పాండవులదే గెలుపని తెలుపుతూ దుర్యోధనుని పరోక్షంగా యుద్ధానికి రెచ్చగొట్టాడు.

యుద్ధారంభంలోనే తనబంధువులను చంపి యుద్ధంలో గెలవాలనే కోరికలేదని నిర్వీర్యుడై విరక్తిని చూపిన అర్జునునికి గీతా బోధగావించి భగవత్తత్వాన్ని బోధించి అర్జునుని నిమిత్త మాత్రునిగా జేసి ఉత్సాహపరచి యుద్ధానికి ప్రోత్సహించాడు.. పెద్దఎత్తున భూభారాన్ని తీరేట్లు చేశాడు.

“గురుభీష్మాదులు కూడి పన్నిన మరుక్షోణీశ చక్రంలో
గురుశక్తిన్ రథయంతయై నొగలపై గూర్చుండి యా మేటినా
శరముల్ వాఱక మున్న వారల బలోత్సాహయురుద్యోగత
త్వరతల్ చూడ్కుల సంహరించునమితో త్సాహంబు నాకిచ్చుచున్”²⁷

అనే అర్జునుని మాటలవల్ల మహాభారత రణరంగంలో శ్రీకృష్ణుని సాయం అర్జునాదులకు ఎంతగా లభించిందో అవగతమవుతుంది.

భీష్మ ద్రోణాదులను యుద్ధ రంగంలో పడవేయడానికి చేసిన పన్నాగాలూ కర్ణుని అర్జునుని చేత చంపించిన విధమూ భీమునికి చేసిన ప్రతిజ్ఞను గుర్తుచేస్తూ సైగ చేసి దుర్యోధనుని తొడలు విరుగగొట్టించిన విధానమూ పలువురికి అనుచితంగా అనిపించినా దుష్ట శిక్షణ చేసే ధర్మాన్ని గెలిపించే యత్నంలో ఏదీ అనుచితంకాదని సముచితమేననే విశేషధర్మాన్ని నిరూపించి భూభారాన్ని తగ్గించేట్లుగా చేశాడు. ద్రోణనందనుడు అశ్వత్థామ బాణ ప్రభావాన్నుంచి పాండవుల ఏకైక వారసుడైన పరీక్షిత్తును రక్షించాడు.

దుష్ట సంహారంగావించి ద్వారకకు చేరిన శ్రీకృష్ణుడు కొంతకాలానికి ఋషులతో కూడి మిథిలానగరానికి వెళ్ళి ఆ పురాన్ని ఏలే మహారాజా బహుళాత్ముని

అదే నగరంలో ఉన్న శ్రుత దేవుడనే విప్రుని ఒకే సమయంలో ఇరువురి ఇండ్లకూ వెళ్ళి అనుగ్రహించాడు. బహుళాశ్వదండించిన రాచమర్యాదలు శ్రుత దేవుడర్పించిన పేద మర్యాదలు రెంటిని సమంగా ఒకే సమయంలో స్వీకరించి తన విభూతిని వ్యక్త పరిచాడు. ఇరువురికీ తృప్తి కలిగించాడు.

పరమాత్మ దేశకాలాలకు అతీతుడని నిత్య స్వరూపుడని సర్వాంతర్యామి అనీ 'బహుళాశ్వశ్రుతదేవుల ఇళ్ళకు ఒకేసారి కృష్ణుడు వెళ్ళడం' వల్ల తెలియ జేశాడనిపిస్తుంది.

పుడుతూనే మృత్యువాత పడుతున్న బిడ్డలను తెచ్చి విప్రునికిచ్చిన సందర్భంలో శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని సారథ్యంలో వైకుంఠానికి వెళ్ళి తన దర్శనాన్ని అభిలషించిన ఆక్కడి మునీంద్రులకు దర్శనమిచ్చాడు. ఇదే సందర్భంలో తానెంతటి కార్యాన్నయినా చేయగలుగుతానని తలచిన అర్జునునికి కనువిప్పు కలిగించాడు. కృష్ణుని అండలేనిదే తానేమీ చేయలేడనే వాస్తవాన్ని అర్జునుడు గుర్తించేలాగా చేశాడు.

యదువంశ నిర్మూలన

దుష్ట శిక్షణ శిష్ట రక్షణలో సాయంగా ఎంతోమంది దేవతలు అంశలతో భూమిమీద యదువంశంలో అవతరించారు. వారందరి నిర్మూలనం కూడా జరుగవలసిఉంది. అవతరించిన అంశలు యథాపూర్వ స్థితిసందడమే దీని ఆంతర్యం. కృష్ణునిగా అవతరించి లోక క్షేమం కోసం ప్రవర్తిల్లి విప్లుత్వాన్ని పొందడం ముఖ్య విషయము. శ్రీకృష్ణుడు -

“భక్తులగు యాదవేంద్రుల బరగజూచి

యన్య పరిభవమెఱుగ రీ యదువు లనుచు

వీరి బరిమార్చనే దక్కవేటాకండు

దైవమికలేదు త్రిభువనాంతరమునందు²³⁸

అని వితర్కించాడు.

శ్రీ కృష్ణుని అండలో నిశ్చింతగా దర్శించి ఉన్న యదుసైన్యం ఏదోకారణాన నిహతముయి తమ తమ పూర్వ స్థానాలకు జేరాలి. తన రక్షణలో నున్నవారిని తాను చంపడం సముచితంకాదు. పరులు వచ్చి యదువంశీయులను చంపడం తన విభవానికే న్యూన కారణం. కనుక భగవత్స్వరూపులు భూసురులు అయిన ఋషుల శాపకారణంగా యదు వంశీయులను మడయజేశాడు.

శ్రీహరి సంకల్పార్థమే అయినట్లుగా 'విశ్వామిత్రాసిత దుర్వాసో భృగ్వంగిరః కస్యపవామ దేవవాలఖిల్యాత్రి వశిష్ఠ నారదాది' మునివరులు స్వేచ్ఛా విహారంగా ద్వారకకు వచ్చి శ్రీకృష్ణుని దర్శించి అనేక విధాలస్తుతించి 'వాసుదేవ వదన చంద్రామృతాన్ని నిజనేత్రచకోరములతో గ్రోలి' వెనుదిరిగి వెడుతున్న సమయంలో ద్వారకకు అనతి దూరంలో ఉన్న పిండారకమనే పుణ్యక్షేత్ర తీరంలో యాదవులు కొందరు సాంబునికి గర్భిణీ రూపధారణ గావించి దర్శించి నవ్వుతూ పరిహాసం చేస్తూ ఆ ప్రదేశానికి వచ్చిన విశ్వామిత్రాది ఋషులకు మ్రొక్కి స్త్రీ రూపాన ఉన్న సాంబుని చూపించి 'ఈ సుదతి భారపు గర్భమునందు బుత్రుడో - యేకతమందు బాలికయో ఏర్పడజెప్పు'²³⁹ మని కోరారు.

విషయం గ్రహించి ఉగ్రులయిన మనులు తమతో హాస్యమాడవచ్చిన యాదవులను -

'వాలాయము యదుకులని

రూపాలకరం బైనయట్టి ముసలంబొకటి

బాలిక కుదయించును బొం

డాల స్యములే.....²⁴⁰ దని

శపించారు. ఆ శాపానికి భీతులై వణుకుతూ సాంబుని స్త్రీరూపాన్ని తొలగిస్తున్న సమయాన మునుల వాక్పలితంగా సాంబుని గర్భం నుండి ముసలం భూమ్మీద వడింది. జరిగిన విషయం తెలువగా కృష్ణుడు “ఆత్మ కల్పిత మాయారూపంబగుట యెఱింగియు నెఱంగని తెరుగున”²⁴¹ వారితో

“మదిసెడి కన్నులుగానక

మదయుతులై మునుల గల్గమాటల జెనయం

గదిసి కులక్షయకారణ

విదితంబగు శాపమొందు వెట్టులుగలరే”²⁴²

“ధరణీ సురశాపమునకు

హరిహర బ్రహ్మాదులైన నడ్డము గలరే ?

నరు లనగనెంత వారలు

గర మరుదుగ బూర్వ జన్మకర్మము ద్రోవన్?”²⁴³

‘అది గావున యతినిండా పరత్వంబున యదువంశ నాశంబగు సందియములే”²⁴⁴ దని ఆ ముసలాన్ని అరగదీసి సముద్రంలో కలుపమని తెలిపాడు. ఆత్మ కల్పిత మాయారూపమనడం వల్ల యదువంశ నాశనానికై మునులిచ్చిన శాపమూ ముసలం పుట్టడమూ శ్రీకృష్ణుని సంకల్పంగానే తెలుస్తోంది.

యదు వంశంలోనే తాము దర్శించ వచ్చిన కృష్ణ భగవానుడున్నాడని తెలిసీ ఆ యదు వంశనాశనానికై మునులు శాపమివ్వడం కేవలం భగవత్సంకల్ప మేనని భూభూర నివారణార్థమేనని స్పష్టమవుతోంది.

“అత్యున్నత వేణుకాననంబు వాయువశంబున నొరసికొన ననలంబుద్భవంబయి దహించు చందంబున యదు బలంబుల కన్యోన్య వైరానుబంధములు గల్పించి హతం బొనర్చెద”²⁴⁵ నని సంకల్పించి విప్రశాపాన్ని నెపంగా చేసి యదుబలాలను నాశనమొందించాడు. ఇది భగవత్సకల్పం కనుకనే విప్రులను భగవత్స్వరూపులుగా ఎల్లప్పుడూ భావించి పూజించే యాదవులకు అంత్యకాలం నమీపించినందున మునులను కల్లమాటలతో పరిహాసించాలనే దుర్బుద్ధి పుట్టిందని స్పష్టమవుతుంది.

ముసలాన్ని అరగదీసి సముద్రంలో కలిపి చివరగా ముసలానికి కీలకంగా నున్న సన్ననైన లోహఖండాన్ని ఉపేక్షించి సాగరంలో పడవేశారు. ఆ లోహఖండాన్ని చేపమింగగా ఆ చేపను పట్టిన లుబ్ధకుడు ఆ చేప కడుపులో దొరికిన లోహఖండాన్ని తెచ్చి బాణాగ్రాన ములికిగా అమర్చుకున్నాడు.

బ్రహ్మాది దేవతలు ద్వారకకు వచ్చి శ్రీకృష్ణుని సందర్శించి -

అఖిలలోకేశా! సర్వేశ! యభవ!

నీవుసుదయమందుట భూ భారముడువు కొఱకు

బంచవింశోత్తర శతాబ్ద పరిమితంబు

నయ్యే విచ్ఛేయు వైకుంఠ పార్వమునకు²⁴⁶

అని తెలిపినపుడు కృష్ణుడు ‘యాదవుల కన్యోన్య వైరానుబంధం బులు గల్పించి వారల హతంబు గావించి భూభారం బడంచి యిదె వచ్చెదం బొండని’²⁴⁷ చెప్పి పంపిన విధానం యాదవుల నాశనం శ్రీ కృష్ణుని సంకల్పమేనని తెలుపుతోంది.

శ్రీ కృష్ణుడు ద్వారక ఏడు రోజులలో సముద్రంలో మునిగే ప్రమాదముందన్న విషయాన్ని గ్రహించి ‘దుర్నిమిత్తాలనుగాంచి’ యాదవులను ద్వారకను వదిలి ప్రభావ తీర్థానికి పంపి ఉద్ధవునికి జ్ఞాన బోధగావించి బలరామ పమేతంగా తానూ ద్వారకను వదిలి వెళ్ళాడు.

కృష్ణుడు ద్వారకను వదలిన అనంతరం యాదవులు మదిరాపాన మత్తులై తమలోతాము మత్సరంతో యుద్ధ సన్నద్ధులయ్యారు. ముని శాపకారణంగా ఉద్భవించిన ముసలాన్ని అరగదీసి చూర్ణం చేసి సముద్రాన కలుపగా ఆ చూర్ణం వాడ్చిన చేరి యాదవులు యుద్ధ సన్నద్ధులయిన సమయానికి తుంగలుగా మొలిచింది. ఆ తుంగలు యాదవుల కాయుధాలయ్యాయి. వజ్రాయుధ సమానకాలయిన ఆ తుంగలతో యాదవు లోకరినొకరు హతమార్చుకున్నారు. అది చూసి బలారాముడు యోగ మార్గంలో వెళ్ళి అనంతుని లో కలిశాడు.

శ్రీ కృష్ణుడు సైతం వెళ్ళి ఒక నికుంజపుంజం చాటున విశ్రమించి చరణం వేరొక చరణం మీద నుంచి వినోదిస్తుండగా కదులుతున్న కృష్ణుని చరణాన్ని చూసి హరిణకర్ణంగా భావించి అటువైపు వేటకు వచ్చిన లుబ్ధకుడు (చేపకడుపులో దొరికిన ముసలక మూలమైన లోహాండాన్ని అమర్చిన) బాణాన్ని సందించి వదిలాడు. అది తగిలి 'ఆహారముతో కదులుతున్న కృష్ణుని సన్ని ధానానికి వచ్చి చూసి భయంతో తాను చేసిన తప్పుకు బాధ పడుతున్న లుబ్ధకునితో కృష్ణ పరమాత్మ పూర్వ జన్మ కర్మలెంత వానికైనా అనుభవించవలసినదేనని లుబ్ధకుడు నిమిత్త మాత్రుడని తెలియజేసినా తాను చేసిన పనికి భరించలేని లుబ్ధకుడు - పవిత్రాంతః కరణుడై ప్రాయోపవేశం జేసి ప్రాణాలను వదిలి వైకుంఠధామం చేరాడు.

ఆ సమయంలో దారుకుడు వచ్చి యాదవుల విషయం విన్నవించగా కృష్ణుడు అక్రూర విదురులకు ఈ వృత్తాంతం వివరించి చెప్పమని స్త్రీ బాల గురు వృద్ధ జనాన్ని తీసుకుని అర్జునుని హస్తినకు పామ్మని తెలువమని చెప్పి పంపాడు.

కృష్ణుని మాటలు దారుకుడు వారితో చెప్పేంతలోనే ద్వారకానగరమంతా జలమయమయి ఎవ్వరూ ప్రవేశింపరానిదయింది.

అనంతరం శతకోటి సూర్య దివ్య తేజో విభాసితుడైన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ నారదాది ముని గణంతో నిజధామం చేరుకున్నాడు.

జలధిప్రాంతంలో నారాయణుని విగ్రహం జగన్నాథ స్వరూపంగా నిలిచింది.

శ్రీ హరి కృష్ణునిగా అవతరించడం భూభార నివారణార్థం కౌరవ పాండవుల నడుమ, యాదవుల నడుమ ప్రత్యర్థి భావాలను కల్పించి అంతః కలహాలు రేపి కృత కృత్యుడై తాను వైకుంఠ ధామం చేరడం అనేవి పథకం ప్రకారం సాగినట్లు భాగవతంలోని ప్రతి సంఘటన స్పష్టం చేస్తుంది.²⁴⁸

భూమికి భారమైన దుష్టులను నివారించి ధర్మయుతులైన శిష్టులను రక్షించి శాపాలను వరాలను ద్వాపరంలో పూర్తిగా తీర్చి జననమొందిన ప్రతి జీవాత్మ చిరకాల తన నిజస్థానమైన పరమాత్మను చేరుకోడానికే ప్రయత్నిస్తూ జీవించడమే ధర్మమని నిరూపించి శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ తన స్థానానికి చేరుకున్నాడు.

శ్రీకృష్ణుని జీవితంలో జరిగిన సంఘటనలు దుష్ట శిక్షణ శిష్ట రక్షణ గావించి ధర్మాన్ని స్థాపించడానికి ఏవిధంగా దోహదం చేశాయో, శ్రీకృష్ణుడు జీవులను శిక్షించడం అనుగ్రహించడం అనేది జరుపడానికి ఆయా పూర్వ కృత కర్మలూ వారు పొందిన శాపాలూ వరాలూ, ఏమిటనే విషయాన్ని ఈ ప్రకరణంలో వివరించడం జరిగింది.

అయితే దుష్ట శిక్షణ శిష్ట రక్షణ చేయడానికి తానుగా ఉపయోగించిన భగవత్ శక్తులేమిటో ఎవరిమీద ఏ విధంగా ప్రయోగించి వారిని తన పట్ల ఆకర్షించుకునేట్లుగా చేశాడో తరువాతిదయిన 'శ్రీ కృష్ణుడు - భగవత్తత్వం' అనే ప్రకరణంలో వివరించబడుతుంది.

పాదసూచికలు

- పులిజాల వేంకట సూర్య ప్రకాశరావు - విద్యున్నాల, పు - 23.
- భగవద్గీత (జ్ఞానయోగం) శ్లోకం - 6.
- చివుకుల అప్పయ్యశాస్త్రి - శ్రీ గర్గభాగవతము (పీరిక) 1954, పు - 14
- 'ప్రకారితాఖిలగుణఃస్థూతః పూర్ణతమోబుధైః' - హనుమాన్ ప్రదాన్ పాద్ధార్ -
(రాధామాధవచింతన్, పు 426)
- యద్యద్విభూతి మత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జితమేవ వా
తత్త దేవాగచ్ఛ త్వం మమ తేజోఽంశ సమ్యవమ్ - భగవద్గీత 10 అధ్యాయం,
41వ శ్లోకం.
1. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము (పరిష్కర్త బులుసు వెంకటరామయ్య, టాగూర్
పబ్లిషింగ్ హౌస్ 1975) దశమస్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 15, పు - 203.
2. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం 23, పు - 204.
3. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం 50, పు - 206.
10. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం 52, పు - 207.
- 11&12. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం 56, పు - 207.
13. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం 106, పు - 213.
14. అర్థరాత్రంబునందిందు డభ్యుదయము
సెందినను గనుచీకటి జెలగవార్ద
యోగ, బుధవార, రోహిణీయుక్తమైన
బాద్ర కృష్ణాష్టమిన్ వృషభంబునందు' పుట్టాడు.
చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి, శ్రీ గర్గ భాగవతము (1954) పద్యం - 346,
పు - 57.
15. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం, పు - 112, 214.

16. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం 127, పు - 216.
17. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం, వచనం 153, పు - 219.
18. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం 154, పు - 219.
19. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం 158, పు - 219.
20. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం 164, పు - 220.
21. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం (పాదం) 163, పు - 321.
22. భాగవతములో కలిగిన సందేహాలకు భాగవతములోనే సమాధానాలు దొరకక పోయినప్పటికీ ఇతర పురాణాలలో లభిస్తాయి. వాటిని సమన్వయం చేసుకోని పరిచినట్లయితే భాగవత అంతరార్థాలను అర్థం చేసుకోవడం సులభం అవుతుంది.
23. పోతన శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం 133 పు - 217
24. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం 134, పు - 217
25. ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి - హిందీ మూలం, తెలుగు అనువాదం: కుందుర్తి వేంకట నర్రయ్య - శ్రీ భాగవత కథ (శ్రీకృష్ణుని బాలలీలలు) (భాగవత కథ 39వ పుష్పం) నటరాజ పబ్లికేషన్ 1969 పుటలు - 309 -316.
26. జనమంచి శేషాద్రి శర్మ - శ్రీకృష్ణవతారతత్వము ప్రథమభాగం, పుటలు - 274, 276
27. శ్రీకృష్ణ జననం (అవతరణం) విర్వత్తి తత్వానిర్వాస పాదవలేక వాసనారహిత

తత్త్వా విద్వాంస సాధనగా తెలుపబడింది - వేదుల సూర్యనారాయణ శర్మ - ఆంతరార్థ
భాగవతము పుటలు 199 -207.

28. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం - 173, పు
221
29. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం 342, పు
240
30. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం - 193, పు
223,
31. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 218, పు
226
32. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం - 225, పు 227
33. చివుకుల ఆప్పయ్యశాస్త్రి - శ్రీగర్గ భాగవతము (1954) (పద్యానువాదం) పద్యాలు -
431 - 433, పు - 68
34. శ్రీ ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి (హిందీ) తెలుగు - కందుకూరి వేంకట నరసయ్య శ్రీ
భాగవత కథ, భాగవత కథా గ్రంథమాల (39వ పుష్పం), పు - 6
35. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం -250, పు
230
36. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం 251, పు
230
37. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం 252, పు
231
38. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము (2) దశమ స్కంధం, పద్యం - 252, పు - 231
39. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం 262, పు -
231.

40. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం 274, పు - 233.
41. చివుకులు అప్పయ్యశాస్త్రి (పద్యనువాదం) - శ్రీ గర్గభాగవతము (భావం) పద్యాలు 476 - 480, పు -73
42. "మయా తతమిదం సర్వం జగదవ్యక్తమూర్తినా
మత్ప్రాని సర్వభూతాని న చాహం తేష్వవస్థితః"
భగవద్గీత రాజవిద్యారాజగుహ్యయోగం శ్లోకం - 4
43. స్వామి సుందరచైతన్యనంద - శ్రీమద్భాగవతము (2) దశమస్కంధం, పు -35
44. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం వచము 288, పు - 234.
45. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం, పద్యం 342, పు - 240.
46. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం 388 పు 245
47. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధము, పూర్వభాగం, పద్యం - 396, పు - 246
48. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం వచనం - 397, పు - 246
49. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 410, పు - 247
50. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 411, పు - 247
51. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 430, పు - 249
52. చివుకుల అప్పయ్య - శ్రీగర్గభాగవతము (పద్యానువాదం) పద్యాలు - 95-99, పులు 106, 107.

53. చివుకుల అప్పయ్యశాస్త్రి - శ్రీగర్లభాగవతము (ఆంధ్రపద్యానువాదం) పద్యాలు - 125 -137, పుటలు - 109, 110.
54. పోతన - శ్రీ మహా భాగవతము దశమస్కంధంపూర్వం, ప-480 పు 255
55. చివుకుల అప్పయ్యశాస్త్రి - శ్రీగర్లభాగవతము (ఆంధ్రపద్యానువాదం) పద్యాలు - 145-149, పుటలు - 111, 112.
56. రామాచార్యులు (మూలం - శ్రీరామచంద్రడోంగరే మహారాజ్ బడోదరా) - శ్రీ మద్భాగవత రహస్యం దశమస్కంధం. పూర్వభాగం పుటలు - 174, 175 ఆధారంగా
57. అంకరాజు సరోజినీ, గర్లభాగవతము (తెలుగువచనం) పు - 186
58. భూమిరాజు పోనలో వాయు: ఖంమనోబుద్ధిరేవచ
అపాంకార ఇతీయంమే భిన్నా ప్రకృతి రష్టదా! భగవద్గీతా, జ్ఞాన విజ్ఞాన యోగం, శ్లోకం 4.
59. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము (బులుసు వెంటకరామణయ్య) పరిష్కారప్రతి (1975) దశమస్కంధం పూర్వార్థం, పద్యం 507, పు - 259
60. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం పూర్వభాగం, పద్యం - 521, పు 260
61. అంకరాజు సరోజినీ-శ్రీ గర్లభాగవతము (వచనం), పు - 155
62. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం, పద్యం - 569, పు - 267
63. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం -884, పు - 306
64. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం -885, పు - 306
65. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, వచనం -880, పు - 307
66. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం -888,

పు - 307

67. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వభాగం, వచము 890
పు - 307.
68. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము దశమ స్కంధం, పూర్వభాగం పద్యం - 914,
పు - 311
69. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పద్యం - 915, పు - 311.
70. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 930,
పు 312.
71. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 933,
పు 313.
72. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 902
పు 309
73. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 938
పు 313.
74. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం 945 - పు
314
75. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం 946 - పు
314
76. వెమలికొండ రామచార్యులు (మూలం రామచంద్రదొంగేరి మహారాజ్ బడోదరా)-
శ్రీ మద్భాగవత రహస్యం, దశమస్కంధం పూర్వభాగం పు - 187.
77. వెమలికొండ రామచార్యులు (మూలం - శ్రీరామచంద్రదొంగేరి మహారాజా
బడోదరా) భాగవత రహస్యము పు - 202.
78. శ్రీ గర్గభాగవతము పులిండివీ గోపికలు(పుట) రమాసఖ్య గోపికలు (పుట) జలందర
గోపికలు (పుట) సముద్రకవ్యాకారి గోపికలు (పుట) గురించిన ఉపఖ్యానాలను
ఎవరించింది - చివుకుల అప్పయ్యశాస్త్రి గర్గభాగవతము.

- 79&80. నెమలికొండ రామచార్యులు (మూలం రామచంద్రదొంగరే మహారాజ్ బడొదరా)
- శ్రీ మద్భాగవత రహస్యం, దశమస్కంధం పూర్వభాగం, పు - 206.
81. పోతన శ్రీమహాభాగవతము - దశమస్కంధం పూర్వభాగం పద్యం - 848, పు
302
82. నెమలికొండ రామచార్యులు (మూలం - శ్రీరామచంద్రదొంగరే మహారాజు
బడొదరా) భాగవత రహస్యము, పు - 207.
83. రామచార్యులు (మూలం - శ్రీ రామచంద్ర దొంగరే మహారాజు బడొదరా)
భాగవతరహస్యము, పు - 185.
84. "గోవులను క్రొవులకు విడువక.... మంద వెలువడి".
పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం వచనం 967,
పు - 313.
85. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం -978, పు 319
86. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం పూర్వభాగం, పద్యం - 979, పు
319.
87. ఖండవిల్లి సూర్యనారాయణశాస్త్రి - "భక్త పోతన మహాభాగవత రచన (1997), పు
- 126
88. భగవద్గీత - మోక్షసన్యాస యోగం, శ్లోకం - 66.
39. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 988, పు -
320.
10. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 997, పు -
321.
11. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం, వచనం - 1002,
పు - 320.
2. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 1003, పు - 322.
- 3&94. పోతన - శ్రీ మద్భాగవతము, దశమ స్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 1006, పు -

322.

95. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 1011, పు - 323.

96. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 1021, పు - 324.

97. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 1023, పు - 324.

98. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 1080, పు 331.

99. రాసలీల ఆనేది కోలాటం వంటిది. ఇది పాల్లినకమని హరివంశంలో ఉంది. ఇందులో స్త్రీలు పురుషులు కలిసి యొకరి భుజాల మీద ఒకరు చేతులు వేసుకుని గుండ్రంగా తిరుగుతూ పాటలు పాడుతూ నృత్యం సలుపుతారు. గుంపుగా కూడిన కారణాన పరస్పర దేహ స్పర్శ కాక మానదు. వినోద క్రీడ కనుక ఒకరినొకరు ఆటంకించుటబాదుల నొనర్చుకోవడం ఉంటుంది. - వావిలికొలను సుబ్బరాయ - శ్రీకృష్ణావతార తత్వము చతుర్థ చుళుకము. పుట - 169.

100. రాసక్రీడ మంగళా చరణంలో శ్రీధర స్వామి చేత బ్రహ్మాది దేవతలకు పరాభవం కలిగినందున కృష్ణునితో యుద్ధానికి కామదేవుడు వచ్చాడని భగవంతుడతనిని ఓడించాడనీ ఈ రాస క్రీడ కామదేవుని పరాభవించే నిమిత్తం జరిగిందని గోపికలతో విహరిస్తున్నా కృష్ణుని మనసు నిర్వకారంగా ఉందని తెలుపబడింది. కామ దేవుడు ధనుర్మాణాలను పారవేసి శ్రీకృష్ణుని శరణు పొందాడు. కృష్ణుడు యోగీశ్వరుడుగా కొలువబడ్డాడు. నెమలి కంటి రామాచార్యులు (మూలం - రామచంద్ర టౌంగే మహారాజ్ బడదర) శ్రీమద్భాగవత రహస్యం (దశమస్కంధం) పుట - 250.

101. నానూయ నఖలు కృష్ణాయ మోహితాస్తస్య మాయయా

మన్య మానాః స్వపార్శ్వస్థాన్ స్పృన్ స్పృన్ దారాన్ ప్రజౌకసుః

వ్యాసుడు - శ్రీమద్భాగవతము (గౌడీయమత ప్రచురణ 1982)

దశమస్కంధము (1) అధ్యాయం 33. శ్లో॥ 37, పుట 567

102. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యం - 1109, పు - 337.
103. కాప వృత్తాంతము, పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, వచనం - 1116, పు - 338.
104. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్ల భాగవతము (1954) (ఆంధ్ర పద్యాను వాదం) ప - 617-652, పుటలు 165-169.
105. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్ల భాగవతము (ఆంధ్ర పద్యాను వాదం 1954) పద్యాలు (భావం) 396-399, పు - 244.
106. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్ల భాగవతము (ఆంధ్ర పద్యాను వాదం 1954) పద్యాలు (భావం) 37-41, పుటలు 250, 251.
107. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్ల భాగవతము (ఆంధ్ర పద్యాను వాదం 1954) పద్యాలు (భావం) 383-388. పుటలు 242, 243.108.
108. స్వామి నుందర చైతన్యానంద, శ్రీమద్భాగవతం (వచనం) రెండవ భాగం దశమస్కంధం. పుట - 36.
109. పోతన-శ్రీమహాభాగవతము (రెండవభాగము) దశమస్కంధము, ఉత్తర భాగము, ప - 1234, పు - 584.
110. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము (రెండవభాగము) దశమస్కంధము, పూర్వ భాగము, పద్యం - 607, పు. 271.
111. విందు = ప్రియము, సంతోషము. సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 7వ సంపుటం, (సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ) పుట - 184.
112. విద్యార్థి కల్పతరువు (నానార్థాలు) మునునూరి వేంకట శాస్త్రి. పుట- 194.
113. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, రెండవభాగము, దశమస్కంధము, పూర్వ భాగము, పద్యం - 1247, పుట - 355.
114. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీగర్లభాగవతము (ఆంధ్ర పద్యానువాదం 1954) పద్యాలు - 315-320, పుట - 284.

115. పోతన-శ్రీమహాభాగవతము (రెండవభాగము) దశమస్కంధము, పూర్వ భాగము, పద్య (పాదాలు) 1258, పు - 357.
116. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్గభాగవతము, (మదురఖండము), (ఆంధ్రావద్యానువాదం) పద్య (పాదం) 319, పు - 285.
117. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్గభాగవతము, ప - 312-316, పు - 285
118. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్గభాగవతము, (ఆంధ్రావద్యానువాదం-1954) పద్యాలు (భావం) 328-336, పుట - 285.
119. పోతన-శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1279, పుట 359
120. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, ప - 1492, పు - 384
121. పోతన శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, పద్యపాదం 1495, పు - 384.
122. పోతన శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 1498, పు - 385.
123. వేద వ్యాసుడు - శ్రీమద్భాగవతం (గౌడీయ మత ప్రచురణం 1982) దశమస్కంధం (11), పూర్వభాగం, అధ్యాయం 48, శ్లోకం - 11.
124. పోతన శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వభాగం, ప - 1497, పు - 385.
125. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీగర్గభాగవతము (ఆంధ్ర వద్యాను వాదం 1954) పద్యాలు (భావం) - 338 - 344. పుటలు 286,287.
126. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1247, పు - 355
127. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1250, పు 356
128. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1250, పు 356

129. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీగర్ల భాగవతము (ఆంధ్ర పద్యానువాదం) వచనం - 345, పు 287
130. స్వామి సుందర చైతన్యానంద - శ్రీ కృష్ణ కదామృతము, పు - 291
131. స్వామి సుందర చైతన్యానంద - శ్రీ కృష్ణ కదామృతము, పు - 292
132. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్ల భాగవతము (ఆంధ్ర పద్యానువాదము 1954), పద్యాలు 346-353 ఆధారంగా, పు 288.
133. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1371, పు 370
134. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1377, పు 371.
135. వ్యాసుడు: శ్రీమద్భాగవతము, దశమస్కంధము (1) (గౌడీయమత ప్రచురణ) అధ్యాయం 29, శ్లోకం - 15
136. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1391, పు 372
137. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1412, పు 375
138. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1410, పు 374
139. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1411, పు 375
- 140 & 141. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్లభాగవతము (ఆంధ్ర పద్యానువాదము), పద్యాలు -357- 360.
142. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1432, పు 377
143. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1436, పు 377

144. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1448, పు 678
145. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1470, పు 381
146. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1473, పు 382
147. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1576.
148. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, పద్యం - 1590, పు 398
149. కృష్ణదాస్జీ - శ్రీకృష్ణ లీలా మృతము, - పు 209 - (ఆధారంగా)
150. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధం పూర్వభాగం, వచనం - 1665, పు - 407.
151. కుందుర్తి వెంకట నరసయ్య - ప్రేమభక్తి (1968), పుటలు, 60,61
152. దారారామనాథ శాస్త్రి - ఆంధ్రవాఙ్మయము - కృష్ణకథ (2) పు - 147
153. భగవద్గీత - జ్ఞాన విజ్ఞాన యోగం, శ్లోకం 4
154. దారామనాథ శాస్త్రి - ఆంధ్ర వాఙ్మయము - కృష్ణ కథ (2) పు - 147
155. దారారామనాథ శాస్త్రి, ఆంధ్రవాఙ్మయము - కృష్ణకథ, పుటలు 149, 150.
156. చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి - శ్రీ గర్గ భాగవతము ఆంధ్ర పద్యాను వాదం) గోలోక ఖండం, పద్యాలు 89, 90, పు - 27
157. దారారామనాథ శాస్త్రి - ఆంధ్ర వాఙ్మయము - కృష్ణ కథ (2) పుటలు - 149, 150
158. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1687, పు - 409.
159. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1693, పు - 410.
160. త్రిదండి శ్రీభక్తి మఠీర దామోదర మహారాజ్, - 'శ్రీరాధాగోవింద చంద్రిక'

(రామచంద్రగోడీయ మీద ప్రచురణ), పు - 1

161. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1694, పు - 411.
162. ఠారా రామనాథ శాస్త్రి - ఆంధ్ర వాఙ్మయము - కృష్ణ కథ (2) పు - 155.
163. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1703, పు - 412.
164. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1704, పు - 412.
165. ఠారా రామనాథ శాస్త్రి - ఆంధ్ర వాఙ్మయము కృష్ణ కథ (2) పు - 157.
166. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వ భాగం, పద్యం - 1705, పు - 412
167. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1706, పు - 412.
168. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1710, పుట - 413.
169. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1715, పు - 414.
170. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1726, పు - 415
171. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1730, పు - 416.
172. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1731.415.
173. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1739, పు - 417.
174. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1749, పు - 419

175. 'బావా రమ్మని చిఱనగవు నగుచూవానిం బట్టి బంధించి గడ్డంబును, మీసంబును దలయును రేవులు వాఱ గొఱగి విరూపింజేసి' - పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమస్కంధం, పూర్వ భాగం, వచనం - 1770, పు - 423
176. కం: కొందఱ రిపులకి కీడును - .
గొందఱుహితులనుచు మేలు గూర్చునుజిమీ
వందఱి యందును సముడవు
పొందగనేలయ్య విషమ బుద్ధి ననంతా!
పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1772, పు - 123.
177. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 1783, పు - 425
178. ధారా రామనాథశాస్త్రి - ఆంధ్ర వాఙ్మయము కృష్ణ కథ (2), పు - 158
179. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, వచనం - 63, పు - 434
180. జనమంచి శేషాద్రి శాస్త్రి - శ్రీ కృష్ణావతార తత్వము (8 ప్రకరణం) పు - 400.
181. కుందుర్తి వేంకట నరసయ్య - (మూలం శ్రీ ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి) "శ్రీభాగవత కథ" (49) శ్రీకృష్ణ కళ్యాణము (1), పు - 423.
182. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 68, పు - 434.
183. కుందుర్తి వేంకట నరసయ్య - (మూలం శ్రీ ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి) "శ్రీభాగవత కథ" (49) శ్రీకృష్ణ కళ్యాణము (2. భాగం), పు - 227
184. కుందుర్తి వేంకట నరసయ్య (మూలం ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి. శ్రీ భాగవత కథ. (49వ భాగం) పు - 436.
185. "రామకృష్ణులు తన కూతురు వివాహంబునకు వచ్చుట విని.....తూర్య పెంపంబులతో నెదుర్కొని విద్యుక్త ప్రకారంబునం బూజించి మదువర్కంబులిచ్చి వివిధ భరణంబులు మొదలైన కామక లోసంగి... భీష్మకుడు ...."

- పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, వచనం - 1738, పు - 417.
186. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 58,, పు - 433.
187. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం 77,, పు - 435.
188. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం 78, పు - 435.
189. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం 119, పు - 441.
190. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం 130, పు - 442.
191. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం 140, పు - 443.
192. సప్త వ్యసనాలు - స్త్రీ, జాదము, మదిరాసానము, వేట, వాక్పారుష్యము, తగని వెచ్చము, కరిన దండము - విద్యార్థి కల్పతరువు (కూర్పు శ్రీ మునునూరి వెంకట శాస్త్రి పు - 94.
193. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం 14, పు - 202.
194. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం (పాదాలు) 151, పు - 445.
195. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం - 209, పు - 452.
196. డి. వెంకట రామరెడ్డి (?) శ్రీ కృష్ణ చరిత్ర, లీలా ఖండము, పు - 187
197. డి. వెంకటరామరెడ్డి (?) శ్రీకృష్ణ చరిత్ర, లీలా ఖండము, పు - 187

198. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం 311, పు - 466.
199. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తర భాగం, పద్యం 312, పు - 467.
200. పోతన - శ్రీ మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము, ఉత్తరభాగం, పద్యం - 322, పు - 467.
201. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం - 323, పు - 467
202. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, ప - 324, పు - 467
203. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -325, పు - 467
204. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరార్థం, ప - 443, పు - 484.
205. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -444, పు - 484
206. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -509, పు - 493
207. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -521, పు - 494
208. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -526, పు - 495.
209. దారా రామనాథ శాస్త్రి - 'అంధ్రవాణ్ణయము - కృష్ణ కథ: (2), పు - 339
210. స్వామీ మండర చైతన్యానంద - 'శ్రీమద్భాగవతము' (వచనము) (ద్వితీయసంపుటం), పు - 282.
211. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వ భాగం, పద్యం -1533, పు - 390

212. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము పూర్వభాగం, పద్యం -1531, పు - 390.

మహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -1532, పు

అర్థాంతం: శిశుపాలం: ... (భారతం సభాపర్వం అ. 114 - మహాభారత

- (పుటపర్తి నారాయణాచార్యులు, పు - 115

శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరార్థము, పదనం - 726, పు - 519.

216. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -742, పు - 521.

217. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -745, పు - 522

218. భారతంలో సహదేవుని సూచన మేరకు కాక భీష్ముని సూచన మేరకు కృష్ణుని అగ్రపూజ జరిగినట్లు తెలుపబడింది. నన్నయ- శ్రీ మహాభారతము - సభాపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము, పదనం - 7.

219. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -720, పు - 527

220. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -799, పు - 528.

221. నన్నయభట్టు - ఆంధ్రమహా భారతము, సభాపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము (52-66) పద్యాల భావం).

222. రాజలోకంబులో మనుష్య సామాన్యుండయి యఖిల మహాభారతరణార్థము నారాయణుండు యదు వంశమున నదయించుటయు నయ్యక్షత్రీయ కులంబుల సురదైత్య.... యంశవతారంబులుందలచి భవిష్యద్భారత రణంబునకు సంపూర్ణ పాదయుండయి ".....నన్నయ - శ్రీ ఆంధ్రమహాభారతము సభాపర్వము.

223. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పదనం -794, పు

- 528.

224. "దురోయధనమృతే పాపం కలిం కురుకులామయమ్
మోనసేహా శ్రియం స్వీతాందృష్ట్యా పాణ్డ్య సుతస్యతామ్"
వ్యాసుడు - శ్రీమద్భాగవతము, దశమ స్కంధము (3)
అధ్యాయము-74, శ్లోకం - 53, పు - 244.

225. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -835, పు
- 533.

226. ఆ విధమంతయు గమగొని

పావని నవ్వుటయు నచటి పార్థివులుమగాం

తావలియును యమతనయుడు

వానిరి జే నన్నదమ్ము వారింపంగన్" -

"దామోదరాసు మోదితులయి మహారవంబుగా పరిహాసము జేసిన" - పోతన, శ్రీ
మహాభాగవతము దశమస్కంధ ఉత్తరార్థము పద్యం, వచనం - 826, 827.

227. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -827, పు
- 533.

228. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -831, పు
- 533.

229. స్వామి సుందరచైతన్యనంద - శ్రీమద్భాగవతము (2), (వచనం), దశమస్కంధము,
పు 306.

230. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -915
పు - 543.

231. స్వామి కృష్ణదాస్ జీ - 'మహాభాగవతము ' (వచనము) (భాగవతసేవా సమాజ
ప్రచురణము - 1978), పు - 560.

232. స్వామి సుందర చైతన్యనంద - శ్రీమద్భాగవతం (వచనం) (భావసేకరణం)
పు - 307.

233. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -1071, పు

- 561

234. స్మర్తుడు, ఉద్గీర్తుడు, పరిష్కంకుడు, పతంగుడు, క్షుద్రభృత్తుఁముణి అనే ఈ ఆరుగురు ప్రథమ యుగంలో మరీచి వర్ష అనే వారికి పుత్రులై బ్రహ్మను పరివోషించి, శాపకారణంగా హిరణ్యకశిపునికి (రాక్షసులుగా) పుత్రులుగా జన్మించారని యోగమాయ వీరిని దేవకీ గర్భాన ఉంచినందున కంసుని చేతిలో పాతమయ్యారని, పాతాళానికి జేరిన వీరిని వారి ఊర్ధ్వలోకాలకు పంపాడని భాగవంత తెలుపుతోంది.
పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, దశమ స్కంధము ఉత్తరభాగం, పద్యం -1154, పు - 572.
235. దండిననేకులతోనా
ఖండలు డెదురయినగిలిచె ఖండవనముం
జండాల్పికి నర్పించిన
గాండీవము నిచ్చెజక్రి గలుగుట..." పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, పద్యం -361, పు - 63
236. "వైరుల్ గట్టిన పుట్టముల్ విడువగావారింప నావల్లభుల్
రారీళమపేక్ష సేయదవేరావే నివారింపనే
లేరే త్రాతలు కృష్ణయంచు సభలో లోనాంగియైకుయ్యడం
గారుణ్యంబున భూరి వ్రష్ట కలితంగా జేయడేద్రౌపదీనీ"
పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, పద్యం -363, పు-64
237. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, పద్యం -366, పు - 64
238. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము పద్యం - 7, పు - 603.
239. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము పద్యం - 20, పు - 604.
240. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము, పద్యం -22, పు - 605
241. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము, పద్యం -23, పు - 605.
242. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము, పద్యం -24, పు - 605
243. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము, పద్యం -25, పు - 605

244. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము, వచనం -26, పు - 605
245. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము, వచనం -8, పు - 603.
246. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము, పద్యం -85, పు - 615
247. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ఏకాదశ స్కంధము, వచనం-86, పు - 616.
248. "బలహీనాంగులకున్ బలాధికులకుం బ్రత్యర్థి భావోద్యమం
 బులు గల్పించి వినాశమున్ నెఱపియి భూభారముం బాపి ని
 శ్చల బుద్ధిం గృత కార్యుడై చనిచెనా నర్హేశ్వరుండమృతుం
 డల ముండేమని చెప్పుదున్ భగవదాయత్రంబుప్ప ద్వీశ్వరా
 పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, పద్యం -379, పు - 66.

శ్రీకృష్ణుడు - భగవత్తత్వం

సర్వశక్తి వంతమైన భగవానుని అవతారమే కృష్ణావతారం. తన త్రిజగన్మోహనమైన రూపాన్ని ప్రతి జీవి దర్శించి తరించడానికి వీలుగా ఆ జీవుల ఉద్ధరణ కోసం శ్రీకృష్ణునిగా ప్రాదుర్భవించాడు భగవానుడు.

అఖండమైన భగవత్తత్వమే శ్రీకృష్ణుడు. పూర్ణ పురుషోత్తముడు, సంపూర్ణ శక్తిమంతుడు అఖండ విజ్ఞానవంతుడు అయిన శ్రీ కృష్ణుడు సకల లీలల్ని చేస్తూ కూడా తన విజ్ఞానాన్ని అఖండంగానే ఉంచుకొంటాడు.

శ్రీ కృష్ణుని ఈ తత్వాన్ని రెండు రకాలుగా పరిశీలించ వలసి ఉంటుంది. అలా పరిశీలించినప్పుడే శ్రీకృష్ణుని సంపూర్ణ ఐశ్వర్య మాదుర్య తత్వాన్ని దర్శించ గలుగుతాము. అవి -

1. చతుర్వ్యూహాత్మకం
2. షడ్గుణ యుక్తం

షడ్గుణ యుక్తుడయిన కృష్ణభగవానుడు చతుర్వ్యూహాత్మక స్థితిలో ఆవిర్భూతుడవుతాడు.

‘భగ’ అంటే షడ్గుణాలనీ ‘వత్’ అంటే యుక్తుడనీ అర్థం. షడ్గుణ యుక్తుడైనవాడు భగవంతుడు.¹

“ఐశ్వర్యవ్యవసమగ్రవ్య వీర్య వ్యయశవ శ్రీయః
జ్ఞాన వైరాగ్య యోశ్చైవ షణ్ణాం భగవతీరణామ్”

పై ఆరు గుణాలు శివుడు బ్రహ్మ మొదలయిన వారిలో ఉన్నా సంపూర్ణంగా లేవు.

‘ఈశ్వరః పరమః కృష్ణః సచ్చిదానంద విగ్రహః
అనాదిరాదిర్లోవిందః సర్వకారణకారణమ్”

అనే బ్రహ్మ సంహిత శ్లోకం గోవిందుడయిన శ్రీకృష్ణుడే సర్వేశ్వరుడని ఆతని స్వరూపం సచ్చిదానంద మనమనీ తెలుపుతోంది. కనుకనే శ్రీకృష్ణ భగవానునిలో షడ్గుణాలు ఉన్నాయని తెలుస్తోంది.

సృష్టి స్థితిలయ కారకుడైన భగవానుడు సృష్టి స్థితిలయాలను చేసే సందర్భంలో చతుర్భుజా స్వరూపుడై సంపూర్ణ శక్తులతో (షడ్గుణాలతో) ప్రపంచంలో లీలా వినోదానికై ప్రకటమవుతాడు. వాసుదేవ, సంకర్షణ, ప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధ వ్యూహాలనే చతుర్భుజులని అంటారు.²

పురుషోత్తముడైన శ్రీకృష్ణభగవానుడి వ్యాపక శక్తి వాసుదేవ వ్యూహం. మోక్ష ప్రదానం చేయడం వాసుదేవ వ్యూహకార్యం. జీవులలోని అవిద్యను నాశనం చేసి ఆయా జీవులను తనవైపుకు ఆకర్షించుకునేది సంకర్షణ వ్యూహం. అత్యంత ప్రియాన్ని కలిగించే శక్తి ప్రద్యుమ్న వ్యూహానిది. వంశానికి సంబంధించి ప్రకటించే

శ్రేయస్సు ప్రయత్నాన్ని ఉత్పన్నం చేయడం ప్రద్యుమ్నుని కార్యం. ధర్మబోధ ధర్మపాలన గావిస్తూ ఎదురులేని విధంగా శాశ్వతతత్వాన్ని నిలిపేది అనిరుద్ద వ్యూహం.

భగవానునికై కార్యనిర్వహణగావించే ఈ చతుర్వ్యూహాలు భగవానుని సేవకులుగా లేదా శక్తులుగా భావించవచ్చు. ఈ చతుర్వ్యూహాలను అర్థం చేసుకున్నట్లయితే మూల రూపుడయిన శ్రీ కృష్ణ భగవానుని అర్థం చేసుకోవడానికి మార్గం సుగమమవుతుంది.

‘ఈచతుర్వ్యూహాలను తనలో నిలుపుకుని రసస్వరూపమైన లీలల్ని చేసే ఆనంద ప్రేమ స్వరూపం’ పురుషోత్తముడైన కృష్ణభగవానుడు. దేవకీ వసుదేవుల దగ్గర చతుర్బుజాలతో భగవానుడు ప్రకటమవడంలో గల అంతరాధ్యమిదేనని

“సంకర్షణో వాసుదేవాత్మస్మాత్ప్రద్యుమ్ను సంభవః

ప్రద్యుమ్నానిరుద్దో భూః త్వర్వ వీచచతుర్బుజాః”

అనే బ్రహ్మ సంహిత శ్లోకం వల్ల తెలుస్తోంది.

సంక్షిప్తంగా చతుర్వ్యూహకార్యాలను (శ్రీమద్వల్లభాచార్యుల ‘భగవత్పీఠిక’ ఆధారంగా) పరిశీలించినట్లయితే-

పూతనాది దైత్యుల వధలు, యమళార్జున వృక్షాల భంజనం, కంసాదు లయిన రాక్షసాంతుల రాజుల సంహారం సంకర్షణుని కార్యాలు. వీరత్వపూర్వకంగా చేసే కార్యాలు సంకర్షణ వ్యూహానికి చెందినవి.

మన్మథ స్వభావం మన్మథాంశం ఉన్న ప్రద్యుమ్ను వ్యూహం ద్వారా రుక్మిణ్యాది వివాహాలు జరిగాయి. కుబ్జ ఉద్దరణం సైతం ప్రద్యుమ్ను వ్యూహ కార్యమే.

ఇక ధర్మ బోధ ధర్మపాలన అనిరుద్ధ కార్యం కనుక మధురలో తల్లి దండ్రులను ఉగ్రసేనుని చెరవిడిపించడం, ఉగ్రసేనుని రాజాను చేయడం, అనంతరం ద్వారకలో (మధుర లోనూ) ధర్మాన్ని నెలకొల్పడం వంటి కార్యాలతో బాటు భగవద్గీతాబోధ వంటి శాశ్వత ధర్మబోధను గావించడం కూడా అనిరుద్ధ వ్యూహకార్యాలే. ఇక శ్రీ కృష్ణభగవానుని వ్యాపక శక్తి అయిన వాసుదేవ వ్యూహకార్యం మోక్షప్రదానం గావించడం. విశ్వరూప సందర్శనం సైతం వాసుదేవ వ్యూహ ప్రభావమే. భక్తులను అనుగ్రహించి మోక్షాన్నిచ్చేది వాసుదేవుడే.

ఒకే సమయంలో ఒకే సందర్భంలో వెంటవెంటనే చతుర్వ్యూహ కార్యాలు జరిగిన సందర్భాలూ ఉన్నాయి. సంహారం గావించడం సంకర్షణుడయితే సంహారానంతరం ఆ జీవికి ముక్తిని ప్రసాదించేది వాసుదేవుని కార్యంగా జరుగుతోంది.

యమహర్జున భంజనం సంకర్షణుడు, అనంతరం నలకూబర మణిగ్రీవులకు కృష్ణుని ద్వారా చేయబడిన బోధ అనిరుద్ధుడు, చివర ఇరువురిని అనుగ్రహించినది వాసుదేవుడు జరిపినట్లుగా గ్రహించాలి.⁷

శ్రీద్రామ మాలాకారులను కృప చూపినది అనిరుద్ధ వ్యూహం. భక్తులను అనుగ్రహించడం భగవద్ధర్మం కనుక అది అనిరుద్ధుని కార్యం అయింది. ముచికుందుని అనుగ్రహించినది వాసుదేవుడు.

ఇదే విధంగా కృష్ణుని వేణుగానం విని తక్షణమే పరుగున వచ్చిన గోపికలను

యేలా వచ్చితిరీనిశాసమయమందిచ్చోట వర్తింతురే

చాలు జాలు లతాంగులారా! చమడీ సంప్రీతి

.....తో మందకున్ ⁸

⁸ .....వనాతన ధర్మములాడువారికిం

బెవిమిటులన్ భజించుటలు పెద్దలు పెప్పుచుమందురెల్లడన్⁹

అనిలోక ధర్మాన్ని వారికి బోధించినది అనిరుద్ధుడు. నిజానికి లోకవేదాతీత పురుషోత్తముని జేరడానికి వచ్చిన గోపికలకు ఇది ఒక పరీక్ష. లోక ధర్మాన్ని పాటిస్తారా - సర్వధర్మాలు పరిత్యజించి నాకు దాసోహమంటారా' అని ఆ భగవానుడు నర్మగర్భంగా గోపికలకు వేసిన ప్రశ్న ఇది. ఇది అర్థం చేసుకున్నారు కనుకనే గోపికలు అనిరుద్ధ వ్యూహాన్ని తట్టుకుని సర్వధర్మాలూ పరిత్యజించి నిలిచారు. లోకధర్మాల కన్నా అన్నిటికీ అతీతుడయిన పురుషోత్తమునే ఆశించిన గోపికల ముందు అనిరుద్ధుడు వెనుకంజ వేశాడు, యోగేశ్వరేశ్వరుడైన కృష్ణుడాత్మారాముడై వారలతో రమించాడు.

క్షణం క్షణం మారే భగవానుని ఈ చతుర్వ్యూహ తత్వాన్ని అర్థం చేసుకోవడంలో సందిగ్ధం ఏర్పడే అవకాశం ఉన్నా ఈ కింది విధంగా సమన్వయించుకోవచ్చు. తల్లిదండ్రులు లేదా గురువులు, పిల్లలను లేదా శిష్యులను అనుగ్రహించే సందర్భాలలో అవసరాన్ని బట్టి కోపించడం, దండించడం, అనునయించడం, ప్రేమించడం, ధర్మబోధగావించడం వంటి వాటితో వారిని తమ ఆధీనంలో ఉంచుకోవడం సహజంగానే చేస్తూ ఉంటారు. ఎన్ని రకాల భావాలు వ్యక్తీకరించినా వారి మనసులో పిల్లల పట్ల శిష్యులపట్ల ఉండేది అవ్యక్తమైన ప్రేమమాత్రమే. ఇదే విధంగా శ్రీ కృష్ణ పరమాత్మ తాను జీవులను అనుగ్రహించ దలచిన సందర్భాలలో ఆయా జీవుల మనస్తత్వాలను అనుసరించి వాసుదేవ వ్యూహం ద్వారా అనుగ్రహాన్ని తన వ్యాపక శక్తిని (విశ్వరూప సందర్శనాదులు) సంకర్షణ వ్యూహం ద్వారా దండనను దమనాన్ని, ప్రద్యుష్ణ వ్యూహం ద్వారా కామాచార ప్రవృత్తిని, అనిరుద్ధ వ్యూహం ద్వారా ధర్మబోధను బహిర్గతం చేస్తాడని చెప్పవచ్చు.

శ్రీకృష్ణుని రూపం ద్వారా ఎన్ని భావాలు వ్యక్తమయినా అంతర్గతంగా అనంద మాధుర్యాలను పంచిపెట్టే ఖద్ర ప్రేమ తత్త్వమే కృష్ణునిది.

చతుర్వ్యూహ సహితంగా ప్రకటమయే శ్రీకృష్ణ భగవానుడు దుష్ట శిక్షణ శిష్టరక్షణ ధర్మ సంస్థాపనకుగాను వినియోగించే ఆయుధాలే షడ్గుణాలు. ఐశ్వర్యం, వీర్యం, యశస్సు, శ్రీ, జ్ఞానం, వైరాగ్యం అనే షడ్గుణాలలో వీర్యం (పరాక్రమం) యశస్సు దుష్ట శిక్షణకు, ఐశ్వర్యం, శ్రీ అనేవి శిష్టరక్షణకు జ్ఞాన వైరాగ్యాలు ధర్మ స్థాపనకు ఉపయోగిస్తాయి.

ఇంతకు పూర్వం చెప్పినట్లుగా జీవిని పరమాత్మవైపుకు ఆకర్షించడమే భగవానుడు స్థాపించే ధర్మం అనుకున్నప్పుడు లౌకిక వైరాగ్యాన్ని కృష్ణాసక్తిని జీవిలో కలిగించే ధర్మాన్ని స్థాపించడానికి జ్ఞాన వైరాగ్యాలు సరియైన సాధనాలు.

షడ్గుణాలు

భగవానుని షడ్గుణాలను గురించిన అర్థాలు తెలుసుకోవడం ముందుగా సమంజసం.

ఐశ్వర్యం అంటే వైభవం. కృష్ణుని వైభవాన్ని ఈశత్వాన్ని వెల్లడించే ఉత్సవాలు సంబరాలు జరుపుకోవడం ఐశ్వర్యమని గ్రహించాలి.¹⁰ 'వీర్యమ'ంటే వీరము, పరాక్రమము, తేజము¹¹ పరాక్రమాన్ని ఉపయోగించి చేసిన రాక్షస సంహారాలు మొదలయినవి 'వీర్య' గుణాన్ని ప్రదర్శించేవి. యశస్సు అంటే 'కీర్తి'¹² గొప్పదనాన్ని తెలియజేస్తూ ఆనందాన్ని కలిగించే గుణాలు నాలుగు వైపులా వ్యాపించినట్లయితే అది 'యశస్సు' అవుతుంది.¹³

ఆవదలను దూరం చేసే ఆనందమయ లీలలు 'శ్రీ' అనబడుతాయి¹⁴

'తెలుసుకోవడం, అర్థం చేసుకోవడం, పరిచయం పొందడం, ప్రవీణుడవడం, నేర్చుకోవడం, చేతన, మోక్ష విషయక మగుబుద్ధి' అనే అర్థాలు జ్ఞానానికి ఇవ్వడం జరిగింది.¹⁵ పరమాత్మ తత్వాన్ని తెలుసుకోవడమే జ్ఞానం.

అయితే పరమాత్మను తెలుసుకున్న తరువాత జీవికి కలిగేది లౌకిక విరక్తి. ప్రాపంచికంగా విరక్తి పరమాత్మపట్ల పరమాసక్తి - వైరాగ్యం. పరమాత్మ పట్ల ఆసక్తి అధికమయినపుడు జనించిన విరక్తే వైరాగ్యం. అది భగవంతునికి ఏమాత్రం దూరంగా ఉండలేని స్థితి¹⁶

భగవంతుడు షడ్గుణ వంతుడుని చెప్పుకున్నా ఈ షడ్గుణాలను గుణ రహితుడైన భగవంతుడెందుకు కలిగియుండాని అనే సందేహం వస్తుంది. దానికి సమాధానం - భగవంతుడేది చేసినా భక్తుల కోసమే చేస్తాడు. భక్తుని హృదయమే భగవంతుని నివాసం, భగవంతుని ఆస్తిత్వం. కనుక ఆయా భక్తుల ఆయా జీవుల ఉద్ధరణ కోసం ఆయా గుణాలను ప్రదర్శిస్తాడు. స్వయం భగవానుడైన శ్రీకృష్ణుడు ఈ షడ్గుణాయుక్తమయిన లీలల్ని గావించి జీవులకు అమందానందాన్ని ప్రసాదిస్తాడు.

తాను భగవంతుడినని అడుగడుగునా వ్యక్తం చేస్తూ వచ్చాడు. కనుకనే కొందరు శ్రీ కృష్ణుని 'పశ్చర్య' తత్వానికి ముగ్ధులై సంబరపడితే, మరికొందరు శ్రీకృష్ణుని పరాక్రమానికి అబ్బురపడి దాసోపామన్నారు. కొందరు శ్రీకృష్ణుని 'యశస్సు'కు తబ్బిబ్బయి దరి చేరితే, ఇంకొందరు భగవానుని 'శ్రీ' లక్షణానికి పరవశించారు. ఇదే విధంగా కొందరు భగవద్జ్ఞానానికి తృప్తి పొందితే, అందరూ పరమాత్మ పట్ల పరమాసక్తితో లౌకిక వైరాగ్యాన్ని అనుభవించారు. ఈవిధంగా అందరినీ ఆయా గుణాలతో ఆకర్షించుకుని తద్వారా తన దగ్గరకు వారు వచ్చే మార్గాలను సుగమం చేశాడు.

'జాంబవంతుడు శ్రీరామునితో ద్వంద్వ యుద్ధాన్ని ఆశించిన' విధంగా జీవుల అంతరాంతరాలలో భగవంతుని పట్ల కలిగిన కోరికను గమనించి వారు కోరుకున్న మార్గాలలోనే వారిని తనవైపుకు రప్పించుకున్నాడు. ఆయా సందర్భాలలో జీవుల ఉద్ధరణకోసం భగవానుడు తన షడ్గుణాలనే ఆయుధాలను

అవసరాన్ని బట్టి ప్రయోగించాడు. శ్రీకృష్ణుడు పుట్టినది మొదలు తన జీవితంలో ఐశ్వర్యాది గుణ భర్తాలను ఎవరి పట్ల ఏవిధంగా ప్రదర్శించి వారిని ఉద్ధరించాడో వివరించడమే ఈ ప్రకరణ (శ్రీకృష్ణుడు-భగవత్తత్త్వం) రచనోద్దేశం. శ్రీకృష్ణుడు భగవానుడు కనుక తన భగవద్గుణాలను (ఐశ్వర్యాది గుణాలు) ప్రదర్శించి జీవులను తరింపజేసిన విధానాన్ని పరిశీలించినట్లయితే శ్రీకృష్ణుని భగవత్తత్త్వం అవగతమవుతుంది.

‘ముందుగా భాగవతంలోని దశమస్కంధంలోని సంఘటనలను ప్రధానంగా నాలుగు రకాలుగా విభజించుకోవడం అవసరం. అవి

1. తామసప్రకరణం
2. రాజసప్రకరణం
3. సాత్త్విక ప్రకరణం
4. గుణ ప్రకరణం

తామస రాజస సాత్త్విక భక్తులను తన పట్ల ఆకర్షించుకునే విధానాలు ఈ ప్రకరణాలలో మనకు స్పష్టమవుతాయి. ఒక్కొక్క ప్రకరణాన్ని తిరిగి ప్రమాణం, ప్రమేయ, సాధన, ఫల ప్రకరణాలుగా విడదీసుకోవలసి ఉంటుంది.¹⁷

1. తామస ప్రకరణం

1. తామస ప్రమాణం, 2. తామస ప్రమేయం, 3. తామస సాధనం,
4. తామస ఫలం.

2. రాజసప్రకరణం

1. రాజస ప్రమాణం, 2. రాజస ప్రమేయం, 3. రాజస సాధనం,
4. రాజస ఫలం.

3. సాత్త్విక ప్రకరణం

1. సాత్త్విక ప్రమేయం, 2. సాత్త్విక సాధనం, 3. సాత్త్విక ఫలం,

4. గుణ ప్రకరణం - (ఐశ్వర్యాది గుణ వివరణ)

తామసప్రమాణాది ఒక్కొక్క ప్రకరణంలోనూ ఐశ్వర్యాది షడ్గుణాలు, ఏడవది ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మ) తత్త్వాన్ని తెలిపే లీల వ్యక్తమవుతూ ఉంటాయి.

భాగవతంలో శ్రీకృష్ణుడు సాగించిన లీల 'నిరోధలీల'¹⁸ దీని అర్థం మనసును నిరోధించడం. జీవి మనసును జగత్తునుంచి విస్మరింప జేసి భగవంతుని పట్ల ఆసక్తిని ఆకర్షణను కలిగేట్లు చేయడమే నిరోధ లీల ఉద్దేశం. సాంసారిక విషయాలను విస్మరించిన అనంతరం సాంసారిక బంధాలు తెగిపోతాయి. దానితో భగవత్సంబంధం ఏర్పడుతుంది. - భాగవతంలోని కృష్ణలీల అంతరార్థం ఇదే.

భక్తుల దుఃఖ నివారణార్థం అవతరించిన శ్రీకృష్ణ భగవానుడు తామసరాజస సాత్విక భక్తుల (జీవుల) పట్ల నిరోధ లీల గావించాడు.

శ్రీ కృష్ణుడు దేవకీ వసుదేవుల దగ్గర ఆవిర్భవించక మునుపు దేవకికి కలిగిన ఆరుగురు సంతానాన్ని కంసుడు చంపడం ద్వారా భగవానుని సంబంధించి లోకంలో వ్యాప్తమయి యున్న ఐశ్వర్య వీర్య యశః శ్రీజ్ఞాన వైరాగ్యాలను కంసుడు తన భగవద్వేషంతో అణచి వేశాడనీ నాశనం చేశాడనీ అనుకున్నట్లయితే, దేవకికి భగవానుడుదయిస్తూనే దూరంగా వెళ్ళి తన ఐశ్వర్యాది షడ్గుణాలను ఒక్కొక్కటి ప్రకటిస్తూ, దేవకి సప్తమ గర్భాన్ని సంకర్షణం ద్వారా రక్షించిన విధంగానే తన ధర్మసహిత ధర్మ స్వరూపాన్ని (ధర్మ) వ్యక్తీకరిస్తూ వచ్చి చివరికి కంసాదులను హతమార్చాడని చెప్పవచ్చు.

శ్రీకృష్ణుడు ఈ విధమైన ఐశ్వర్యాది షడ్గుణాల ప్రకటనం ముందుగా ప్రజవాసుల నడుమ జన్మోత్సవం ద్వారా గావించాడు. ప్రజవాసులు తామస భక్తులుగాను, ముందుగా తామసులనే నిరోధించి నట్లుగాను ముందు తామస ప్రకరణం తెలుపడం వలన అర్థమవుతోంది.

అయితే ముందుగా తామన ప్రకరణం ఎందుకు చెప్ప బడిందని, ప్రజభక్తులు తామన భక్తులెలా అయ్యారని సందేహం కలుగుతుంది. “శ్రీ విఠల నాథుని వ్యాఖ్య’ ననుసరించి” పురుషోత్తమ స్వరూపమే భక్తిమార్గంలో ముఖ్య సిద్ధాంతం.

సాత్త్వికులకు జ్ఞానాది విహిత మార్గాలలో ఆసక్తి ఉంటుంది. రాజసుల చిత్తం ఎప్పుడూ విక్షిప్తంగా ఉంటుంది. కనుక లౌకిక అలౌకిక కర్మలలో సంబంధం కలిగి ఉండడం వలన స్వరూప విస్మృతి సంభవించవచ్చు. ఆ కారణంగా సాత్త్విక రాజస భక్తులను సంపూర్ణంగా నిరోధించడం సంభవించదు. తామసులు మూడులుగా (అమాయకులుగా) ఉంటారు. వారికి విషయం లోనయినా ఆసక్తి వచ్చినట్లయితే దాన్నివారు వదలలేరు. వారు ఆ విషయంలో దృఢమైన గ్రాహకులుగా ఉంటారు. ఈ సంగతి లోకంలో ప్రత్యక్షంగా తెలిసిన విషయమే.

భగవంతుడు భక్తుల భావానుసారం ఉంటాడుగాని భక్తుల స్వభావాలను పరివర్తనం చేయడు. ప్రజవాసులకు భగవంతుని స్వరూపం పట్ల ఎటువంటి స్నేహం ఏర్పడిందంటే భగవత్స్వరూపం నుండి దేనినీ వారు ఆశించలేదు. కొన్ని సార్లు భగవానుడు చేసిన ధర్మోపదేశాలను సైతం ఉల్లంఘించారేగాని ఒప్పుకోలేదు. భగవానుడు ఇవ్వదలచిన జ్ఞానాన్ని కూడా వారు గ్రహించలేదు. అందువల్ల ముందుగా పరమాత్మ నిరోధం తామసభక్తులయిన ప్రజ వాసులకే సిద్ధించింది. దీనిని తెలియజేయడానికే మొదటి ప్రకరణం తామస ప్రకరణం అయింది.

నిజమైన భక్తులకు జ్ఞాన వైరాగ్యాలు సుఖాన్ని కలిగించవు. వారికి స్వర్గ అవవర్గనరకాలన్నీ సమానమే. మోక్షాన్నీ నరకాన్నీ కూడా సమానంగా భావించేటప్పుడు ‘భక్తి’ జ్ఞానం కన్నా గొప్పదే అవుతుంది. ఈ భక్తి ప్రజ వాసులలోనూ ఉంది.

వ్రజవాసులకు భగవానుని పట్ల విశుద్ధమైన భావం ఉంది. కనుక వారికి అందరికన్నా ఆదిక్యాన్నిస్తుంది శాస్త్రం. ఈ లౌకికత్వమే తామసంలో ముఖ్యం. భగవానుడు సర్వవ్యాపకుడనీ పరమాత్మ అనీ తెలిసినా బాహ్యంగా కంటికి కనబడుతున్న కృష్ణ స్వరూపాన్నే ముఖ్యంగా భావించారు వ్రజవాసులు. అంతరాత్మాది స్వరూపాలను ఒప్పుకోరు. వ్రజ భక్తులకు కర్మ జ్ఞాన విహిత భక్తిలోనూ, అంతర్గతంగా హృదయంలో నివసించే రూపం మీద ఆసక్తిలేదు. బహిర్గతంగా కనిపించే స్వరూపం మీదే ఆసక్తి. ఆ ఆసక్తి తామసికులలోలాగే సుదృఢంగా ఉంది. కనుకనే వీరిని తామస భక్తులుగా చెప్పడం జరిగింది.

తామస ప్రకరణం

తామస భక్తులకు భగవంతుని పట్ల ఆసక్తిని కలిగించిన సందర్భాలు కలిగినది కనుక ఇది తామస ప్రకరణం. ఇది తామస ప్రమాణ ప్రకరణం, తామస ప్రమేయ ప్రకరణం, తామస సాధన ప్రకరణం తామస ఫల ప్రకరణం అని నాలుగు రకాలు.

1. తామస ప్రమాణ ప్రకరణం

తామస భక్తులకు ప్రమాణాల ద్వారా కృష్ణుని పట్ల ఆసక్తిని కలిగించడం తామస ప్రమాణ ప్రకరణంలో కనిపిస్తుంది.

కంసుని చెరలో దేవకీ వసుదేవులకు శ్రీకృష్ణుడు జన్మించిన అనంతరం యోగమాయతో మార్పిడి వల్ల శ్రీకృష్ణుడు యశోద ఇంటికి చేరాడు. ఎవ్వరికీ ఆ విషయం తెలియనందు వల్ల యశోదకే ఆ చిన్ని బాలుడు జన్మించాడని యశోద ఇంటిలోనూ, నందనందనుని జననానికి ప్రేవల్లె అంతటా కూడా బాలుని జన్మోత్సవం జరిపారు. ఆనాటి నుండే భగవానుడు ఐశ్వర్యాది ధర్మాలను ప్రకటించసాగాడు.

విశ్వరూపం

భగవంతుని విశ్వరూప ప్రకటనం వల్ల జీవుల మనసుల్లో ఉత్సాహం పెల్లుబుకుతుంది. ఆనందం తాండవిస్తుంది. లోకానికి అది ఒక ఉత్సవ కారణమవుతుంది.

దేవకీ వసుదేవుల వద్ద చెరసాలలో శ్రీకృష్ణుని జననం గోప్యంగా జరిగితే యశోదానందుల బిడ్డగా ప్రేమలై అంతటా బహిర్గతమయింది. ఇదే విధంగా విశ్వరూప ప్రకటనం సైతం రెండురకాలుగానూ జరిగింది. ఒకటి ప్రకృతిలో గోప్యంగా జరిగిన ఉత్సాహం, రెండవది ప్రేమలై ఉత్సవ రూపంగా జరిగినది. దేవకీ దేవివద్ద భగవానుడు ఆవిర్భవించిన సందర్భంలో సకలప్రకృతి పులకించింది.

‘జల రాశులు స్వచ్ఛమై పాంగాయి మేఘాలు కలహోషణలతో ఉరిమాయి. గ్రహతారకలతో గగనం విరాజిల్లింది. దిక్కులు మిక్కిలి తెలివి గలిగి ఉన్నాయి. గాలి చల్లగా వీచింది. హోమానలం చక్కగా వెలుగొందింది. నదులు స్వచ్ఛమైన నీటితో ప్రవహించసాగాయి. దేవదేవుని దేవకీ దేవి కనిన సమయంలో

“వరపురగ్రామ ఘోషయై వసుధ యొప్పె

వివాగరవ పుష్పఫలముల వెలసెవనము

లలరు సోనలు గురిపిరయ్యమరవరులు..”¹⁰⁰

అంతఃకరణ శుద్ధి అయిన తరువాత భగవానుని ఆవిర్భావం జరుగునట్లుగా శ్రీకృష్ణభగవానుడు ఆవిర్భవిస్తున్న సందర్భంలో ప్రకృతిలో కాలం దిశ పృథ్వి, జలం, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం, మనస్సు ఆత్మ అన్నీ శుద్ధమయినట్లు వర్ణించబడింది. ప్రకృతిలో జరిగే ఈ మార్పు, ఉత్సాహం బహిర్గతం కాని విధంగా గోప్యంగా జరిగింది.

ఇక వ్రేపల్లెలో యశోద యింటి బాలుని జననం (ప్రకటనం) వల్ల వ్రేపల్లె అంతటా ఆనందస్రోతస్సు ప్రవహించింది. వ్రజం సర్వసంపదల చేత పరిపూర్ణమయింది. వ్రజరాజు మహానంద పూర్ణుడై పుత్రునికి జాతకర్మాదుల నొనరించి మహోత్సవం జరిపాడు.

పితృదేవతల నర్పించి క్రేపులతో బాటు రెండు లక్షల పాడియావులనూ 'కనక కలశమణి వసన విశాలంబులైన తిలశైలంబు లేడింటిని' భూదేవతల కిచ్చాడు.

ఎంతోమంది బ్రాహ్మణులు వచ్చి దీవనలిచ్చారు. దుందుభుల మ్రోతలతో గాయకుల గానంతో సూతులు వంది జనులు చేసే కీర్తనలతో భద్ర కాహళ రవాలతో వ్రజం అంతా మారు మోగింది. వ్రజంలోని ఇళ్ళూ వాకిళ్ళూ చిత్ర పిచిత్ర తోరణాలతో ముగ్గులతో అలంకరించబడ్డాయి. అంతటా సంతోషం తాండవించసాగింది.

వీమినోముఫలమొయింత ప్రాద్ధాకవార్త

వింటిమబలలార వీనులలర

మన యశోద చిన్న మగవానిగనెనట

చూచివత్తమమ్మ సుదతులారా²¹

అంటూ వ్రజవాసులు ఒకరినొకరు పిలుచుకుంటూ ఉత్సాహంతో గోప బాలుని చూడవచ్చి నేతులతో పెరుగులతో వెన్నతో నీళ్ళతో బాలుని వసంతాలాడించి సరససంభాషణలాడసాగారు.

ఈ విధంగా వ్రేపల్లెలోని అణువణువు బాలభగవానుని జననానికి ఉత్సాహంతో నిండి పొంగి పొర్లుతూ ఆనందం వెల్లివిరుస్తూ మహోత్సవం చేసుకున్న తీరు శ్రీకృష్ణ భగవానుని ఐశ్వర్య గుణ ప్రకటనమే.

వీరం

శ్రీకృష్ణుని పరాక్రమ చరిత్ర మననం చేసుకోవడం వల్ల ఆత్మ బలం పరమాత్మ బలంతో సురక్షితమవుతుంది. శ్రీకృష్ణ భగవానుడు బాల్యం నుండి పరాక్రమాన్ని ప్రకటిస్తూ వచ్చాడు. (చతుర్వ్యూహపరంగా ఇది సంకర్షణ వ్యూహకార్యం) అంటే తన పరాక్రమం వల్ల ఉద్ధరింపబడవలసిన జీవులను పరాక్రయం ఉపయోగించి ఉద్ధరించాడు. ప్రప్రథమంగా వీరత్వాన్ని ప్రదర్శించినది పూతన వధ సందర్భంలోనే.

విషపుపాత్రాన్ని చంపవచ్చిన పూతనను పరాక్రమంతో విషంతో బాటు ప్రాణాలను కూడా పీల్చి చంపాడు. పాలు పీల్చే విధానంలోనే బలం ఉపయోగించి ఆయువు పట్లను సడలించివేశాడు.

‘బిగిచమ్మగవగేల బీడించికబళించి

గ్రుక్క గ్రుక్కకు గుటు గుటుకుమనుచు

నొక రెండు గ్రుక్కలనువిద ప్రాణంబులు

సైతము మేనిలో సత్తమెల్ల” తాగాడు.

మోసపు రూపంలో పూతన తనను చంపరాగా బాలకుడి రూపంలోనే తాను పూతన ప్రాణాలను పూతనకు తప్ప ఎవ్వరూ ఎరుగని రీతిలో పీల్చేశాడ శ్రీకృష్ణభగవానుడు.

యతం

శకట భంజన సంఘటన శ్రీకృష్ణుని యశోవిభూతిని వెల్లడిస్తుంది.

పూతనను చంపిన సందర్భంలో కృష్ణ భగవానుని పరాక్రమాన్ని గోకులవాసులు గుర్తించలేదు. కృష్ణునికి ఆ రాక్షసి వల్ల గండం గడిచిందా

ఆనందించారు. 'గోమూత్రం గోమయం బాల కృష్ణుని శరీరమంతా ఆలది ఆచమనంచేసి ఆ బాలుని శరీరంలోని అంగాంగాలను వరమాత్మ రక్షించాలంటూ రక్షామంత్రాలు పఠించారు.

అయితే బాలకృష్ణుడు చేసిన శకట భంజనం వారికి బాలుని పట్ల కొంత ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది.

శ్రీకృష్ణుని కాలు తావుకు శకటం విరిగి భయంకరమైన శబ్దంతో విరిగిపడగా-

మిన్నున కూరక యెగయెదు

తన్న సమర్థుండుగాడు తల్పగతుండీ

చిన్ని కుమారుడుదేరే

విన్ననువున నెగసె దీని విధమెట్టిదియో²³

అని విత్కరిస్తున్న గోవగోపీ జనానికి ఆ బాల కృష్ణుని సన్నిధిలో ఆడుకుంటూ కళ్యాణా చూసిన శిశువులు

“బాలుడాకొని యేడ్చుచు

గాలెత్తిన దాకి యెగసెగాని శకటమే

మూలమున నెగయదని²⁴ చెప్పడంతో

“బాలుండెక్కడ? బండి యెక్కడ? నభోభాగంబుపై జేద్దడం

గాలందన్నుట యెక్కడాట వదుచుల్ గల్లాడీరీజడ్డుబ

ల్నేలోకంబున నైన జెప్పబడునే, యేచందమేగాక²⁵

మరింత ఆశ్చర్యపోతూ పసి బాలుని కాలు తాకిడికే శకటం విరిగిందని తెలుసుకున్నా నమ్మ జాలనంత ఆశ్చర్యాన్ని ప్రకటించారు. ఈ విధంగా 'శకటభంజనం గోవగోపీ జనాన్ని ఆశ్చర్యపరిచుల్ని చెయ్యడం' యశఃకారణంగానే

జరిగింది. తరువాత గోకుల వాసులకు బాల కృష్ణుని చేష్టలలోని గొప్పదనం మెల్ల మెల్లగా అర్థం కాసాగింది.

హరికరతల పీడనంతో పరవశుడై నేలకూలిన తృణావర్తుని వృత్తాంతమూ కృష్ణుని యశోవిభూతినే తెలియజేస్తుంది.

తృణావర్తుని రాకకు పూర్వం తన ఒడిలో కొండంత బరువుగా తోచిన కృష్ణుని మోయలేక ఇలాతలంపైన ఉంచిన యశోద 'దరగావ బుట్టిన మహాపురుషుడు గాబోలు'²⁶ ననుకోవడం, తృణావర్తుడు కృష్ణుని ఆకాశానికి ఎగరవేసుకు వెళ్ళగా

మెడ బిగియబట్టుకొనిడిగ

బడియెడి బాలకుని చేత బర్హతనిభుచే

విడివడ జాలక వాడురి

బడి బెగడెడు ఖగముభంగి భయము ²⁷

పొంది హరికర పీడనంతో పరవశుడై భగ్నాంగుడై క్రింద పడిన విధము గోప గోపీ జానాన్ని ఆశ్చర్య చకితుని చేసింది.

శ్రీ

భగవానుని పద్మర్మాలలో శ్రీ దర్మాన్ని వ్యక్తపరిచే లీలలు నామకరణ లీల దోగాడే లీల ఆపత్తి నివారణం. గర్భ మహాముని నామకరణం చేసే సమయంలో 'ఈ శాబకుని వలన మీరు దుఃఖంబుల దరియింతు; రీయర్హకుని చేత దుర్జ శిక్షణంబును, వజ్రన రక్షణంబునునగు, నీకుమారుండు నారాయణ సమానుండని'²⁸ చెప్పాడు. ఆపత్తులను దుఃఖాలను దూరంచేసే ఈ పలుకుల విని పందాదులు పరమావందాన్ని పొందారు. ఇంతేగాక బాలుడై బాల చేష్టల

(దోగాడుతూ తప్పటడగులువేస్తూ ఆడుతూ...) చేస్తూ అందరికీ ఆనంద ప్రదానం గావించాడు.

జ్ఞానం

ఉలూఖల బంధన లీల భగవానుని జ్ఞాన ప్రదర్శన లీల. ఇంటిలో రోటిపైనేక్కీ వెన్న దొంగిలించి కోతులకు పెడుతున్న కృష్ణుని చూసిన యశోద పట్టుకోవాలని బెత్తంతో వెంటపడింది. శరీర భారంతో తడబడుతూ లేస్తూ వెళ్ళి పట్టుదలతో పట్టుకోవాలని ప్రయత్నిస్తున్న యశోదమ్మకు తనకు తానుగా పట్టుబడ్డాడు. తానే పట్టుకున్నాననుకుని పొంగి పోయింది యశోదమ్మ. కళ్ళునులుముకుని ఏడుస్తున్న బాలుని చూసి ప్రేమ పొంగగా భయ పెట్టదలచి రోటికి కట్టింది. ఈ సందర్భంలో వ్యాస భాగవతంలో శ్రీశుకుని నోట²⁹ కృష్ణతత్వాన్ని తెలిపే జ్ఞాన బోధ చేయబడుతుంది.

పోతన భాగవతంలో యశోదనోట పరోక్షంగా పరతత్వం తెలుపబడింది.

యశోద శ్రీకృష్ణుని బాలునిగా భావిస్తూనే

“ఎక్కడనైనను తిరిగెద

వాక్కయెడన్ గుణము కలిగియుండవు నియమం

బెక్కడిది నీకు? మరచిన

జక్కగ బోయెదవు పెక్కు జాడల పుత్రా³⁰

అనే మాటలో పుత్రా అనే మాటను వదిలితే ఎక్కడనైనను తిరిగెదవు. (సర్వాంతర్యామివి) గుణం కలిగి యుండవు (గుణాతీతుడివి), నియమం బెక్కడిది నీకు (నియమాలకు కట్టు బడనివాడవు), మరచిన జక్కగ బోయెదవు పెక్కు జాడల ... అనడంలో తనను మరచిన వారి వద్ద నుండి దూరంగా వెదలి పోయే పరమాత్మ తత్వాన్ని వర్ణించడం జరిగింది.

వైరాగ్యం

యమశార్డున భంజనాద్యభివర్ణనం భగవంతుడు వైరాగ్యాన్ని ప్రసాదించే విధానాన్ని తెలియజేస్తుంది. భగవానుని పైన తప్ప మరే ఇతర వస్తువు పైన ఆసక్తి లేకపోవడమే వైరాగ్యం. భగవానుని పైనగల పరమాసక్తి ప్రాపంచిక వైరాగ్యాన్ని కలుగజేస్తుంది.

మదిరాపానమత్తులై కన్నుగానక ప్రవర్తించిన నలకూబర మణిగ్రీవులు నారదుని శాపాన యమశార్డున వృక్షాలవగా, కృష్ణుడు యశోదమ్మ తనకు కట్టిన రోటిని లాగుకుంటూ వచ్చి ఆచెట్ల మధ్య నుండి లాగి చెట్లను కూల్చి వారికి శాపవిముక్తిని కలిగించాడు. శాపవిముక్తిని పశ్చాత్తాపాన్ని పొందిన నలకూబర మణిగ్రీవులలో శ్రీహరి దర్శన స్పర్శనాదుల వలన ఇంద్రియ వ్యామోహం నశించి వైరాగ్యం కలిగింది. భగవతత్వాన్ని అర్థం చేసుకున్న నలకూబర మణిగ్రీవులు 'బాలుడవె నీవు? పరుడవనాలంబుడ వధిక యోగి వాద్యుడవు' అంటూ కృష్ణభగవానుని పట్ల ఆసక్తులై స్తుతించారు.

“ నీ పద్మావళులాలకించు చెవులున్ విన్నాడు వాక్యంబులున్
నీపేరం బనిసేయు హస్తయుగముల్ నీ మూర్తి పైఁ జూపులున్
నీపాదంబుల పొంత మ్రొక్కు శిరముల్ నీసేవపైఁ జిత్తముల్
నీ పై బుద్ధులు మాకు నిమ్ము కరుణన్ నీరేణ పత్రేక్షణా”

అవి స్తుతించడంలో నలకూబర మణి గ్రీవులెంతగా భగవంతుని వశ ఆకర్షితులయ్యారో తెలుస్తుంది. ఇంద్రియ భోగాల పట్ల కూడా వీరికి ఏర్పడింది.

‘కారుణ్యమానమండగు

వారదు నచనమున జేసి నను బొడగనుటన్

మీరు ప్రబుద్ధుల రైతిరి

చేరెన్ నామీది తలపు సిద్ధము మీకున్³³

అని కృష్ణ భగవానుడు వారి వైరాగ్యాన్ని ప్రశంసించాడు.

ధర్మస్వరూపుని లీల (ధర్మీ)

రాక్షస సంహారాలు, శాపవిముక్తులు చేయడం గాక కేవలం దివ్యానందాన్ని కలిగించడం కోసం పరమాత్మ తన స్థాయిని వదిలి తన పరమ భక్తులతో కలిసి ఆడే ఆటలు చేసే లీలలు పరబ్రహ్మాత్మాన్ని నిరూపిస్తాయి. ఈ కారణంగానే “తన తెఱంగెవ్వరు నెఱుంగకుండ వలెనని కపట కుమారుండు”³⁴

“పాదున్ మందునిభంగి గోపవనితల్ పాణిధ్వనుల్ పేయగా
నాదున్ జంత్రము కైవడిం బరవతుండై హస్తముల్ ద్రిప్పుచుం;
జూడన్నేరనివాని భంగి జనులం జూచున్; నగున్; బాలురం
గూడుం; బెద్దల వంపు సేయ జను; దాగున్ మట్టి జిట్టాడుచున్³⁵

ఇవి ఆనంద పరిచే చేష్టలు

“చుంచెదుగు బాలు ద్రావుము

దంచితముగ ననుడు బాలుద్రావి జననితో

జుంచెదుగు దనుచులీలా

చుంచుండై యతడు చుంచు జూపు నరేంద్రా³⁶

ఈ విధంగా కృష్ణుడు బహు విధాల గపట బాలల లీలల వినోదించ సాగాడని స్పష్టం అవుతుంది.

ఇక గోకులం నుండి బృందావనానికి నందాదులు చేరుకున్న తరువాత బృందావనం, యమునా తీరం గోవర్ధనాదులను దర్శించగానే సంతుష్టులైన బలరామ కృష్ణులు బాలురతో స్వేచ్ఛా విహారాలు గావించారు.

“వేణువు లూదుచు వివిధ రూపములతో

గంతులు నైతురు కౌతుకమున

గురు కంబళాదుల గోవుషంబుల బన్ని

పర వృషభములని ప్రతిఘటింతు

రల్లులు దట్టించి యంఘ్రుల గజైలు

మెరయ దన్నుదు రోలి ముమ్మరముగ

బన్ని దంబులు వైచి ఫలమంజరుల గూర్చి

వ్రేటు లాడుదురు ప్రావీణ్య మొప్ప

వన్య జంతు చయంబుల వాని వాని

పదురు పదురుచు పంచించి పట్టబోదు

రంబుజాకరముల జల్లులాడ జనుదు

రాకుమారులు బాల్య విహారులగుచు”

పరబ్రహ్మమూ భగవంతుడూ అయిన కృష్ణుడు బాలురలో బాలుడై ఆటలాడడంలో ఒక అంతరార్థం ఉంది. తండ్రి తన తనయుని ముద్దు మాటలకు చిలిపి చేష్టలకు పరవశుడైన సందర్భాలలో తాను కూడా చిన్న బాలునిగా నటిస్తూ, నవ్వును ఏడ్పునూ అనుకరిస్తూ చిలిపి చేష్టలు చేస్తూ ముద్దు మాటలు మాట్లాడుతూ స్నేహితుడై కలిసి ఆడిన తీరు ఇందులో గోచరిస్తుంది. తన సాంగత్యం కోరిన జీవుల మధ్య పరమాత్మ తానూ ఒక జీవుడిగా వారిని కలిసి మెలిసి ఆడిపాడి వారిని సంతోషం కలిగించడమే కృష్ణుడు బాలురలో ఆడే ఆటల అంతరార్థం. బాలుడుగా కృష్ణుడు చేసిన అద్భుతాలకు బ్రహ్మసైన్య విస్మితుడయ్యాడు. కనుకనే ఇది ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల.

భగవానుడు భక్తిని ప్రసాదించేవాడని నామకరణ మహాత్మ్యం ద్వారా బాలలీలల ద్వారానూ తెలుస్తుంది. ఆ తరువాత భగవానుడు భక్తి

వశమవుతాడని ఉలూఖల బంధనం తెలుపుతుంది. అందరినీ ఉద్ధరించే భగవానుడు అందరి దోషాలను దూరం చేస్తాడనే విషయం నలకూబర మణి గ్రీవుల ఉద్ధరణ వలన తెలుస్తుంది.

2. తామస ప్రమేయ ప్రకరణం

ఈ ప్రకరణంలో ప్రమేయం (పరమాత్మ చూపే మాహాత్మ్యం) ద్వారా యశోదాదులకు ఆసక్తి రూపకమైన ధర్మాన్ని గ్రహించడం సాధ్యమవుతుంది. కనుక ఇది ప్రమేయ ప్రకరణమయింది. ప్రమాణ ప్రకరణంలో మాదిరిగా దీనిలోనూ ఒక క్రమం ఉంది. వరుసగా ఆరు సంఘటనలు ఐశ్వర్యాది ధర్మాలను తెలియజేస్తాయి. తరువాత ధర్మ స్వరూపుని లీలా వర్ణనం జరుగుతుంది.

ఐశ్వర్యం

అత్యంత ఉత్సాహాన్ని నయనోత్సవాన్ని కలిగించే భగవానుని రూప లావణ్యం ఐశ్వర్యాన్ని వ్యక్త పరుస్తుంది.

దేనుకాసుర వధానంతరం గోగణంతోనూ గోపబాలురతోనూ వస్తున్న శ్రీకృష్ణుని సుందర రూపం గోవిందుని కోసం ఎంతగానో ఎదురు చూస్తున్న గోపికలకు నయనానందాన్ని ఉత్సాహాన్ని కలిగించింది.

“ గోపదరేణు సంకలితకుంతలబద్ధమయూరపింఛు ను
ద్దీప్తిత మందహాస చభిదృష్టి లసమ్ముఖు, నవ్యపుష్పమాలాపరి పూర్ణు
గోపజనలాలిత వేణు రవాభిరాము, నా
గోపకుమారునిం గవిరి గోపసుతున్ నయనోత్సవంబుగన్”

ఆ నమయంలో -

“కమలనయమ వదన కమల మరందంబు

దవిలి నయనషట్పదముల నలన

ద్రావి దినవియోగ తాపంబు మానిరి

గోపకాంత లెల్ల గోర్కులలరొ”

శిఖిపించంతో అడవి పూలతో బాటు దూళితో రంజితమయిన ముంగురులతోనూ నుందర దరహాసముతో మనోహర కటాక్షంతో వేణువు మోగిస్తూ వస్తున్న కృష్ణుని రూపసౌందర్య మాధుర్యం ఉత్సుక నేత్రాలతో ఎదురు చూస్తున్న వ్రజవాసులకు ఐశ్వర్య ప్రదాయక మైంది.

వీరం

కాళీయ దమన లీలా వర్ణన ‘వీరత్వ’ బోధకం.

‘దుష్ట దండావతారుండై వారివడి గలిగిన పడగల మీద దాండవంబు నలుప’⁴⁰గా కాళీయుని మదమణిగి శరణుజొచ్చి రక్షింపబడ్డాడు. ఈ విధంగా కాళీయుని దమనం శ్రీ కృష్ణుని వీరత్వం ప్రదర్శించిన పుట్టం.

యశం

కృష్ణుడు కాళీయ దమనానికి ప్రాదంలో దూకగానే కృష్ణుడు కనపడ! పోవడంతో వ్రజ వాసులందరి హృదయం లోనూ ఆర్తించుకుంది. కృష్ణు! ఇక చూడమేమోనని బీతి, కృష్ణుని దర్శించాలనే ఆరాటం తీవ్రంగా కలుగపొగిం! ఇక కృష్ణుని చూడక బతకలేమనే స్థితికి చేరుకున్నారు వ్రజవాసులు. (సమయంలో ‘దివ్యగంధాంబర సువర్ణమణిగణ మాలికాలంకృతుడై మడు! వెడలిన మాధవుని’⁴¹ ప్రాణలాభాన్ని పొందిన ఇంద్రియముల మాదిరి యశో! సమేతమైన గోపికలు నంద సునందాది గోపకులు తేరుకుని పరమానందా! పొందారు. కృష్ణుని గొప్పదనం అందరికీ తెలిసి వచ్చింది.

కాళీయుని బారినుండి తిరిగి రావడంతో కృష్ణుని కీర్తి వ్యాపించింది. 'నీ సుతుడహించే విడువడె; నీ సురుచిర భాగ్య మహిమ నిశ్చల'⁴² మంటూ శ్రీకృష్ణుని యశస్సును తెలియ జేయసాగారు. కాళీయ దమనం ఈ విధంగా కృష్ణుని యశో విభూతిని వ్యక్తపరిచే సంఘటనం.

శ్రీ

ప్రలంబాసుర వధతో అకాల దుఃఖాన్ని నివారించాడు. దుఃఖ నివారణం ఆనంద ప్రదానం కనుక శ్రీ గుణం అయింది. ప్రలంబాసురుని వధించింది బలరాముడే అయినప్పటికీ మూలబలం కృష్ణునిదే. దివిజాలు సైతం ప్రలంబుని మరణానికి సంతోషించి కుసుమ వర్షం కురిపించారు.

మేలు మేలు గదయ్య! రాముడు మేటి రక్కసునొక్కడున్
నేల కూలిచెనొక్క పోటున నేడు విస్మయ మంచుగో
పాలకుల్ గని చచ్చి వచ్చిన భ్రాత గన్న విధంబునం
జాలదీవనలిచ్చి రాముని సత్కరించిరి వేడుకన్"⁴³

జ్ఞానం

కృష్ణుడు కాళీయుని దమనం, మొదటిసారి దావాగ్నిపానం గావించిన తరువాత గోపకులకు కృష్ణుని పట్ల ఈశుడనే జ్ఞానం కలిగి రెండవసారి దావాగ్ని తమను చుట్టుముట్టినపుడు మృత్యుభీతులై ఎంతో విశ్వాసంతో కృష్ణునికి మొక్కి దావాగ్ని చుట్టు ముట్టించని చెపుతూ-

"వీచుట్టలకు నాపదల్ గలుగునే! నేమెల్లనీవార; మ
న్యాచారంబు లెఱుంగ; మీ శుడవు; మాకాభీలదావాగ్నినే
దే చందంబున వింకదాటుదుము? మమ్మీక్షించి రక్షింప,వ
న్నా! చంద్రాభి విపన్నులన్ శిఖివితానచ్చన్నులన్ భిన్నులన్"⁴⁴

అంటూ విన్నవించారు. కృష్ణుడు అందరినీ కన్నులు మూసుకుని ఉండమని తాను రక్షిస్తానని అన్నాడు. భారం అంతా కృష్ణుని పైనే వేసిన గోపకులు కన్నులు మూసుకున్న వెంటనే కృష్ణుడు “నిజయోగ వైభవంబున దావదహనంబు పానంబుసేసి నిమిషమాత్రంబున గోపకులనందఱ భండీరక వట సమీపంబు నకు”⁴⁵ జేర్చాడు.

‘కార్చిచ్చార్చు పటుత్వము

నేర్చునె నరు డొకడు? శౌరివే డిదెకార్చి

నేర్చె; నితండజుడొ పారియొనిటలాక్షుండో”⁴⁶

అని ఆలోచించగల జ్ఞానం ఏర్పడింది. కృష్ణుని పరమాత్మగా గుర్తించగలిగే గోపకులు గోపికలు బలరామకృష్ణులను దేవతలుగా నిర్ధారించారు. కనుక జ్ఞానం ప్రసాదించిన సంఘటన ఇది.

వైరాగ్యం

శరదృశు వర్ణనంలో వైరాగ్య ధర్మం వెల్లడవుతుంది.

శుక్లాంబులలో ఆకాశం, నదులు, భూమి నిర్మలంగా ఉంటాయి. పాదకుల హృదయం కూడా అంత నిర్మలంగా ఉన్నప్పుడే పరమాత్మ వైపుకు ఉమ్మడిమవుతుందని ఇది తెలియజేస్తుంది.

జౌంపములు గొనియెవనములు

రొంపు లుడిగె నెమలిగముల రొదలుడిగె; నదుల్

పెంపులకు బాసెనుఱుముల

శంపల వంపదలుమానె శారదవేళల్”⁴⁷

అనే వర్ణన ప్రకృతి అన్నీ ఉడిగి లోకికంగా తటస్థ భావాన్ని పొందినట్లు తెలుస్తోంది. “మేఘ పటల రహితంబును గలశభవముని సహితంబును

విజ్ఞాన దీపవిలసితంబగు యోగి హృదయం చందంబున శుభ్రంబయిన యాభ్రంబును¹⁰ మొదలైన వర్ణనం ప్రకృతి నిర్మలమై యోగి హృదయాన్ని పోలివుండి భగవంతుని వైరాగ్య గుణానికి ప్రతీకగా కనిపిస్తుంది.

ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల

'రసోదైసు' 'రసంహ్యేవాయం లబ్ధ్యా ఆనందోభవతి' మొదలైనవి శ్రుతి ప్రతి పాద్యమైన బ్రహ్మాత్వం శ్రీకృష్ణుని వేణుగీతిలో స్పష్టంగా తెలుపబడింది. కనుక వేణుగానం సాక్షాత్ ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల. సుందర శారద యామినిలో నందకిశోరుడు వినిపించిన వేణుగీతి వ్రజవనితానిజ హృదయాలలోనే గాక సకల చరాచర ప్రకృతిలోనూ వలపులు రేకెత్తించినట్లుగా చెప్పడం జరిగింది.

పరమాత్మ ఎంతో ప్రేమతో ఆత్మలను పిలిచే పిలుపే వేణుగానం.

గోపికలు 'గోపాల కృష్ణుని కెమ్మోవి నుదారసంబు పానం' చేస్తూ మారవికారం పొందసాగారు. సకల చేతనాచేతనమైన ప్రకృతి కృష్ణుని వేణుగాన మాద్యుర్యాన్ని గుర్తించి గ్రహించినట్లుగా తెలుపబడినందున ఈ వేణునాద వాదనం ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీలగా స్పష్టం అవుతుంది.

ఈ విధంగా ఏడు సంఘటనలలోనూ అంటే ప్రమేయ ప్రకరణంలో స్త్రీలకు వారి అధికారానుసారంగా పరమాత్మపట్ల ఆసక్తి రూపక నిరోధం ఏర్పడింది.

తామస సాధన ప్రకరణం

దేహ సంబంధమైన సర్వదర్మాలు త్యాగం చేసి భగవానుని ప్రాప్తికోసం లౌకిక వైదిక కర్మలు చేయడం వ్యసనం. భగవంతుని వదలి ఉండలేని స్థితే వ్యసనం. ఈ వ్యసనం వలన గోపికన్యలు భగవంతుని పట్ల నిరోధించబడిన (ఆకర్షితులైన) విధానం ఈ 'తామససాధనం' ప్రకరణంలో వివరించబడింది.

ఐశ్వర్యం

గోపకాంతలకు వస్త్రదానం చేయడం ఐశ్వర్య విభూతి. గోపకన్యలకు భగవానుడు వస్త్రదానం అంటే వరదానమే. మాసమంతా కాత్యాయనీ పూజ చేసిన గోపకన్యలకు మాసాంతాన వివస్త్రులై జలకాలాడే సమయాన యోగీశ్వరేశ్వరుడైన కృష్ణుడు వారి వస్త్రాలను తీసి దాచాడు. తాను చెప్పినట్లుగా ఒడ్డుకు వచ్చి రెండుచేతులూ ఎత్తి సిగ్గువిడిచి నమస్కరిస్తేగాని వారి వారి బట్ట లివ్వనన్నాడు.

కృష్ణుని భగవంతునిగా గ్రహించిన గోపికలు అన్ని సంకోచాలూ వదిలి చేతులెత్తి నమస్కరించారు. కృష్ణుడు వారి వారి బట్టలను వారికి ఇచ్చాడు. వారి బట్టలను తాను గ్రహించడం ద్వారా వారి అపాంకారపు తెరను తొలగించాడు. అనంతరం కృష్ణుని అమృత స్పర్శతో గోపకన్యకల వస్త్రాలు ప్రసాద రూపంలో గోపకన్యలను తిరిగి చేరాయి. వస్త్రాలను ప్రసాదించడంతో బాటు శ్రీకృష్ణుడు వారి వ్రత ఫలితాన్ని పొందేట్లుగా, అంటే తనను పొందేట్లుగా వరాన్ని కూడా ఇచ్చాడు.

శ్రీవారి మాటలకు గోపికలు తన్నయ్యులై మహోత్సాహంతో వెళ్ళారు. వారి నోము వలిచిందని వారు రాబోవు రాత్రులందు కృష్ణుని పొందబోతున్నామని కృష్ణుని నుండి వినిన గోపికలకు అంతకన్నా మించిన ఆనందోత్సవం మరేముంటుంది.

తన చర్యల ద్వారా భగవానుడు తన భక్తులకు అత్యంత ఉత్సాహాన్ని కలిగించడమే ఐశ్వర్యం. ఈ విధంగా గోపకాంతలకు వస్త్రదానం (వచన దానం) చేయడం భగవానుని 'ఐశ్వర్యం' వెల్లడయ్యే సంఘటనం.

వీరం

యజ్ఞపత్నుల ప్రసంగంలో భగవానుని బోధనాది మహాత్మాలు వీరకార్య యజ్ఞ పత్నులు తెచ్చిన తినుబండారాలను స్వీకరించి గృహస్థ ధర్మాని

ఆచరించడానికి యజ్ఞపత్నులను వెళ్ళమనడం, వారు పరమాత్మను వదిలి వెళ్ళడానికి నిరాకరించగా కృష్ణుడు వారిని అనుమతించి యజ్ఞకార్యం పూర్తిగా అవడానికిగాను యజ్ఞపత్నులను వారి భర్తల దగ్గరకు వెళ్ళడానికి ఒప్పించి పంపడంలో కృష్ణుడు సఫలుడయ్యాడు. తిరిగి వెళ్ళడానికి గాను వారికి తగిన మనస్థైర్యాన్ని, బలాన్ని తన బోధలద్వారా కలిగించినందున ఇది వీర ప్రదర్శకంగా భావించాలి. ఇది బుద్ధి వీరం.

యశం

వైష్ణవ యాగం చేయడం యశోనిరూపణం. మేఘాలు స్థావర జంగమ జీవులకు తృప్తిని కలిగిస్తాయి. మృతప్రాయమైన తృణాదులకు ప్రాణప్రదమయిన జలాన్ని వర్షిస్తాయి. కనుక మేఘాధిపతి అయిన ఇంద్రుని యజ్ఞం ద్వారా ఆరాధించదలచిన నందాదుల కార్యాన్ని మాన్పించి గోవర్ధనగిరికి గోబ్రాహ్మణులకు పూజలు దానాలు యజ్ఞాలు చేయించిన కృష్ణుని కార్యం యశఃకారణం. సకల దానాలు భోజనాలు స్వీకరించిన భూసురులు కృష్ణుని కార్యాన్ని ప్రశంసిస్తూ యశోగానాన్ని చేశారు.

శ్రీ

గోవర్ధనోద్ధరణం భగవంతుని 'శ్రీ' గుణ ప్రదర్శకం. ఇంద్రుడు వ్రజవాసులపైన కృష్ణుని పైన కోపించి ఏడు రోజులు ఏకధాటిగా వానకురిపించగా గోవర్ధనోద్ధరణం గావించిన భగవానుడు వ్రజవాసులందరికీ రక్షణ నిచ్చి ఆపదలను దూరం చేసి ఆనంద ప్రదానం గావించడం శ్రీకార్యం.

జ్ఞానం

ఏడేళ్ళ బాలుడైన శ్రీకృష్ణుడు గోవర్ధన పర్వతాన్ని ఏడవోరాత్రులు ఎత్తిపట్టిన అద్భుత కార్యాన్ని చూసిన అనంతరం వ్రజవాసులకు శ్రీకృష్ణుడు మానవ మూర్తుడు కాదనే ఆలోచన బలంగా కలిగింది. దీనికి సమాధానంగా

నందుడు శ్రీ కృష్ణుని నామ కరణ సందర్భంలో గర్భుడు కృష్ణుని గూర్చి తనకు తెలిపినది జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంటూ “శంకలేదు, కృష్ణుండు లోక రక్షకుండయిన పుండరీకాక్షుని నిజాంశ” అని నిర్ధారిస్తున్నట్లుగా గోపకులకు తెలుపగా, వారు భయపడి కృష్ణుని అనంతునిగా తెలిసి పూజించారు. గోపకులకు తాను పరమాత్మ ననే జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించిన ఈ మట్టం జ్ఞాన కార్యం.

వైరాగ్యం

గోవర్ధనోద్ధరణానంతరం కృష్ణుని భగవంతునిగా గుర్తించిన ఇంద్రుడు తన అహంకారాన్ని వదిలి -

నావంటి వెట్టివారికి

శ్రీవల్లభ నీవు శాస్తి పేపితివేనిం

గావరము మాని పెద్దల

త్రోవన్ జరుగుదురు బుద్ధి తోడుతనీశా'

అని అనేక విధాలుగా స్తుతించి గోపగోగణ పతిత్వానికి గోవిందుని నభిషిక్తుని జేసి వెళ్ళాడు. ఈ విధంగా శ్రీ కృష్ణుడు ఇంద్రునిలో అహంకారాన్ని వదిలించి వైరాగ్యాన్ని కలిగించాడు.

ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మ) లీల

నందుడు శాస్త్ర నిషిద్ధ సమయమైన ఆసుర సందే వేళలో యమునా జలంలో స్నానమాడిన కారణంగా వరుణభృత్యులు నందుని వరుణలోకానికి తరలించడం తెలిసి శ్రీకృష్ణుడు వరుణలోకానికి వెళ్ళి విడిపించినపుడు వరుణలోకంలో శ్రీకృష్ణుని వైభవాన్ని దర్శించిన నందుడు ఆశ్చర్యంతో వ్రజవాసులకు నవీవరంగా ఈ వృత్తాంతాన్ని తెలిపాడు. ఇది విని గోపకులు 'కృష్ణుడు భగవానుడని' తలచి శ్రీకృష్ణునితో పరమ పదాన్ని దర్శించాలనే కోరికన

వ్యక్తం చేయగా అఖిల దర్శి అయిన శ్రీకృష్ణభగవానుడు 'నావారయిన ప్రజవాసులకు నామాదుర్య లీలనను భవిస్తూకూడా వారి ఔన్నత్యాన్ని గ్రహింపలేక మిగిలిన జీవులతో తమను సమానంగా భావిస్తున్నారు. కనుక వీరిని 'అవిద్య' నుండి దూరం చేయాలి' అని ఆలోచించి గోపకులందరినీ బ్రహ్మ ప్రాదంలో (అక్రూరునికి యమునలో నారాయణ దర్శనమయిన చోటు) స్నానం చేయించి మునులకు సమాది స్థితిలో లభ్యమయ్యే బ్రహ్మ లోకాన్ని వారికి చూపించాడు.

నందాది గోపాలురు అక్కడి వేదాలు సైతం కృష్ణుని స్తుతించడం జూసి విస్మితులై సాక్షాత్ పరబ్రహ్మమే తమతో మసలుతున్నాడని గ్రహించి పరమానందభరితులయ్యారు. ఈవిధంగా వైకుంఠ దర్శనాన్ని మించినది తనను భజించడం' అని నందాదులకు తెలియ జెప్పడం ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మి) లీల.

తామస సాధన ప్రకరణంలో కొన్ని విశేషాంశాలు:

1. మానవులు దేహ ఇంద్రియాది నర్వస్వాన్ని భగవానుని కోసమే వినియోగించాలి గానీ తమ స్వార్థం కోసం ఉపయోగించరాదనే నిర్ణయాన్ని గోపికా వస్త్రాపవారణం అనే సంఘటన తెలియ జేస్తుంది.
2. శారీరక జీవనం కోసం ప్రాణాలను నిలుపు కోవడానికి మనిషి సమర్థుడయినప్పటికీ వాటి నిర్వహణకు భగవంతుని తప్ప మరెవరినీ ప్రార్థించరాదు. గోపకులు ఆకలితో కృష్ణుని ప్రార్థించడం ద్వారా లోకంలో శాస్త్రీయ సాధనలు కాక భగవంతుని అనుగ్రహమే నియామకమని తెలుస్తుంది.
3. ఇతరులను భజించడం వలన లాభం పొందగలిగినా ఇతరుల భజన మెన్నటికీ చేయరాదని భగవానుని ఇచ్చననునరించే నర్వమూ జరుగుతుందని ఇంద్రపూజ మానిపించడం ద్వారా తెలుస్తుంది.

4. సర్వకాల సర్వావస్థలయందును హరి మాత్రమే సేవ్యుడు. భగవంతుడు ఆతి సులభముగా తనవారిని రక్షిస్తాడని ఎడతెగని వర్షానికి తట్టుకోలేక ప్రార్థించిన వ్రజవాసులను శ్రీకృష్ణుడు గోవర్ధనోద్ధరణం చేసి రక్షించడం ద్వారా తెలుస్తుంది.
5. మాహాత్మ్య జ్ఞాన పూర్వకమైన పరమస్నేహం, సత్పురుషుల తోడి సత్సంగం భక్తులకు పరమార్థ తత్వాన్ని అర్థం చేసుకునేలా చేసి వారికి అధిక జ్ఞానం కలిగిస్తుంది.

ఈ ఆయిదు పర్వాలు సిద్ధించినట్లయితే పూర్ణ నిరోధం (భగవంతుని వదిలి వుండలేక పోవడం) సిద్ధిస్తుంది. పంచ కర్మలు (సాధనలు) కూడా ఈ తామస సాధన ప్రకరణం సూచిస్తుంది.

1. భగవంతుని ప్రాప్తికై పరంపరగా చేస్తూవస్తున్న 'సేవారూప సాధన' గోపికలు చేసిన 'కాత్యాయనీపూజ'.
2. గోపకులు క్షుదార్తులై భగవంతుని ఆకలి బాపమని చేసిన ప్రార్థన 'ప్రార్థనారూప సాధన'.
3. పరంపరగా చేస్తున్న ఇంద్రయాగాన్ని మాని గోవర్ధన పూజ చేశారు వందాదులు. ఇది 'ప్రకృతి ఆరాధనా సాధన'.
4. ఇంద్రుడు సృష్టించిన వృష్టి పాతానికి తట్టుకోలేని వ్రజవాసులు ఇంద్రునికాక శ్రీకృష్ణునే శరణు వేడారు. ఇది శరణాగతి సాధన.
5. నందుని మాటలు నమ్మి గోపకులు సందేహాన్ని వదిలి శ్రీ కృష్ణుడే పరమాత్ముడని నమ్మారు. వీరు చేసినది మాహాత్మ్య జ్ఞాన పూర్వక స్నేహ యుక్త కర్మ.

ఈ విధంగా అయిదు రకాల సాధనలు తామససాధన ప్రకరణంలో ఉన్నాయి.

తామస ఫలప్రకరణం

సాధన చేయడం వలన భక్తి విశేషంగా వృద్ధి చెందుతుంది. దాని తరువాత భక్తి మరింత ప్రబలం అవుతుంది. అనంతరం షడ్గుణ సంపన్నమైన పూర్ణ భగవానుడు ఫల రూపంలో లభిస్తాడు. కనుక ఇది తామస ఫల ప్రకరణం.

తామస ఫల ప్రకరణంలో ఐశ్వర్యాది గుణాల క్రమం పూర్వంలా ఉండదు. పుష్టి ఫలం (అనుగ్రహ ఫలం)లో క్రమాన్ని (నియమాన్ని) అతిక్రమించడం దూషితం కాదు. పైగా దూషితమే అవుతుంది. మధ్యలోనే విశేష సుఖం లభిస్తుంది. కనుక 'ఐశ్వర్యం, వీర్యం, యశం, శ్రీ, తరువాత ధర్మస్వరూపుని (ధర్మీ) లీలా దర్శనం వైరాగ్యం జ్ఞానం' అనే వరుసలో వివరించడం జరుగుతుంది.

ఫలప్రకరణంలో భగవానుడు రమణ రూప ఫలం ఇవ్వవలసి ఉంది. ఆ రమణం 'రూప' 'నామ' భేదాలతో రెండు రకాలు.

ఐశ్వర్యం(రూపరమణం)

వేణునాదం ద్వారా గోపికలను ఆహ్వానించిన కృష్ణుడు లోకధర్మాన్ని తెలియజేస్తూ వారిని ఇళ్ళకు వెళ్ళమని బోధించాడు. భగవానుడే ఇంటికి వెళ్ళమన్నా గోపికలు ఇళ్ళకు వెళ్ళలేదు. అనంతరం వారితో రాసక్రీడ సలుపగా గోపికలకు తమ వంటి స్త్రీలు భూమి మీదే లేరని భావం ఉదయించడంతో భగవానుడు అంతర్దానం ఆయ్యాడు.

నాదం ద్వారా గోపికలను ఆహ్వానించి వచ్చేట్లుగా చేసుకున్నా లోక ధర్మాన్ని చెప్పి తిరిగి ఇళ్ళకు వంపలేక పోవడం విలక్షణంగా అనిపించినా అది కృష్ణుని అసమర్థత కాదు. సమర్థతే అని చెప్పుకోవలసి ఉంటుంది. ఎందుకంటే కృష్ణుని

మాటల్లో గోపికలను తిరిగి వెళ్ళకుండా చేయగలిగిన గూడార్థమూ, సామర్థ్యమూ గలిగి ఉంది.

ఆ మాటలతో నేను కావాలో లోక ధర్మాలు కావాలో తేల్చు కోండనే' సవాలు కనిపిస్తుంది. కనుక ఇవిచాలా శక్తివంతమయిన మాటలు. ఇందులో 'లోక ధర్మాలలో పడకండి సుమా!' అనే హెచ్చరిక కూడా ధ్వనిస్తుంది. 'తానుగా పిలిచి ఇంటికి తిరిగి వెళ్ళమనడం' జరిగిందంటే అందులో మరేదో అంతరార్థం ఉందనే భావించాలి. శ్రీ కృష్ణుడు తన దగ్గరకు వచ్చిన గోపికలతో బెట్టు చేసి తనపట్ల గోపికలకు మరింత ఆసక్తి కలిగేట్లు చేశాడు. శ్రీకృష్ణుని అంతర్యం గోపికలు గ్రహించారు. కనుకనే అంతర్దైర్యంగా 'తిరిగి వెళ్ళము' అని సమాధాన మిచ్చారు. నిజానికి భగవంతుని మాటలను తోసి పుచ్చుతున్నట్లుగా పైకి కనిపించినా ఆ శక్తివంతమైన మాటలకు ఎంతో విలీన నిచ్చే గోపికలు అటువంటి తగిన సమాధానాన్ని ఇచ్చారు. కనుక భగవానుని మాటను వినకపోవడమనే దోషం వారికి అంటదు. వారి దృఢమైన మనసుకు మాట నిలకడకు సంతసించిన భగవానుడు వారికి కట్టుబడి వారితో రమణం సాగించాడు. తద్వారా గోపికలు రాసోత్సవంలో పాల్గొని ఓలలాడారు.

“ కరుణాలోకమునం బటాంచల కచాకర్షంబులన్ మేఖలా
కర బాహుస్తన మర్చనంబుల నఖాంక వ్యాప్తులన్ వర్మవా
క్పరిరంభంబుల మంజులాధర సుధా పానంబునంగాంతలం
గరిగించెన్ రతికేళి గృష్ణుడు గృహం గందర్పు బాలార్చుచున్”

వేణునాదంతో తమను పిలిచిన కృష్ణుడు ఉత్సాహంతో వచ్చిన తమను వెనుకకు మరలమనే నిష్ఠుర వాక్యాలతో కలత పరచినా అందుకు వెయ్యిరెట్లు ప్రేమాతి శయంతో తమను రాసోత్సవంలో తరింపజేయడం గోపికలకు కృష్ణ భగవాను డందించిన ఐశ్వర్య వరం.

వీరం

భగవానుడు గోపికలతో రమించగా గోపికలకు కలిగిన సౌభాగ్య జనిత గర్వాన్ని జాపి గోపికలకు కలిగిన ఆ అభిమానాన్ని పోగొట్టదలచి వారి నడుమ నుండి అంతర్నితుడయ్యాడు.

అకస్మాత్తుగా శ్రీకృష్ణుడు అంతర్దానం కావడంతో గోపికలు తల్లడిల్లి కృష్ణ వియోగాన్ని భరించలేనివారై తపించసాగారు. శ్రీకృష్ణుని అన్వేషిస్తూ స్థావర జంగ మాలన్నింటినీ కృష్ణుని జాడ అడుగసాగారు. చివరకు ఆ అన్వేషణలో లీలలను అనుకరించసాగారు. తమలోనే కృష్ణుడు ఉన్నట్లు తామే కృష్ణునిగా అయినట్లు భావించసాగారు. పూతన వధ, శకట భంజనం, కాళీయ మర్దనం వంటి శ్రీకృష్ణుని వీరత్వ ప్రదర్శక కార్యాలు అనుకరిస్తూ పొందిన అనుభూతితో వారు వీరులే అయ్యారు.

శ్రీకృష్ణుని పరాక్రమ చరిత్రను మననం చేసుకోవడం వలన గోపికల ఆత్మ బలం పరమాత్మ బలంతో సురక్షితమయింది. ఇదే భగవానుని 'వీర' కార్యం.

యశం

అనంతరం గోపికాగీతాలు భగవానుని యశో గీతాలు. ఎంతకూ కనరాని గోపాలుని దర్శన నృర్యనాదుల కోసం పరితపిస్తూ దర్శనాన్ని కోరుతూ స్తుతించసాగారు.

“ విషజలంబు వలన విషధరదానవు

వలన ఊల వాన వలన వహ్ని

వలన మున్న వాని వలనను రక్షించి

కుముమశరుని బారి గూల్చదగునె?”

అంటూ దీనంగా హృదయ విదారకంగా ప్రార్థించారు.

“నీవు యశోద బిడ్డ డవె? నీరజవేత్ర నమస్తజంతుచే
తో విదితాత్మ; నీకుడవు తొల్లి విరించి దలంచి లోకర
క్షావిధమాచరింపునుని నన్నుతిసేయగ సత్కులంబునన్
భూవలయంబు గావ నిటు పుట్టితిగాదె మనోహరాకృతిన్” ౩౩

అంటూ శ్రీకృష్ణుని కీర్తిస్తూ పలికే ప్రతి పలుకూ శ్రీ కృష్ణ భగవానుని
యశోవిభూతిని వ్యక్తీకరిస్తుంది.

శ్రీ

భగవానుడు గోపికల హృదయ గత విలాపాలను విని వారి నడుమ
ప్రకటమయి వారి విరహాన్ని దుఃఖాన్ని దూరం చేసి ఆనందాన్ని అందించడం
'శ్రీ' కారణంగా జరిగినదే.

“వచ్చిన వల్లభుగమగొవి
విచ్చే పెనటంచు సతులు వికసితముఖులై
యచ్చుగ ప్రాణములొడలికి
వచ్చిన విలుచుండ నవయవంబుల భంగిన్” ౩౪

“హరిముఖకమలము జూచుచు
దరుణి యొకతె తెప్పలిడక తనియక యుండెన్
హరిపదకమలము జూచుచు
మరగి తనివి లేని మజనుమాడ్కి నరేంద్రా” ౩౫

గోపికలకు అన్నిటికన్నా మించిన ఆనంద శ్రీకృష్ణుడు వారికి దూరమవడమే.
అన్నిటిని మించిన ఆనందం కృష్ణ పందర్శనం. కృష్ణుడు వారి మధ్య ప్రకటమయి
వారి ఆనందమే దూరం చేసి ఆనందాన్ని కలిగించిన కారణాన ఇది భగవానుని
శ్రీ గుణ ప్రదర్శకం.

ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల...

(ప్రేమ భక్తులకు ఆనంద ప్రదానం గావిస్తున్నప్పుడు జ్ఞాన వైరాగ్య నిరూపణం రహితంగా హేతువు అవుతుంది. కనుకనే అనంతరం ధర్మ నిరూపణం (జ్ఞాన వైరాగ్యాల తరువాత చెప్ప వలసిన ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల) జరుగుతుంది. శ్రీ నిరూపణ అనంతరం రమణం ఆవశ్యకత, ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల (రాసలీల) నిరూపించే ఆవశ్యకత ఉన్నది కనుక జ్ఞాన వైరాగ్యాలను వదిలి ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీలను మహారాసం ద్వారా గావించాడు.

భగవానుని పైన అసక్తితో సకలాన్ని త్యాగం చెయ్యడం పుష్టి మార్గీయ వైరాగ్యం. ఈ వైరాగ్యం భగవత్తత్వ రూపాన్ని పలరూపంగా పొందిన అనంతరం కలుగుతుంది. స్వరూప పలం పొందిన వెనుకే భగవానుడు సర్వోత్తమంగా కనిపిస్తాడు. ఇదే జ్ఞానం. ఈ ప్రకారంగా జ్ఞానం తరువాతే వైరాగ్యం. దీనివలన అన్నీ వదిలి భగవంతునే కోరుకోవడం జరుగుతుంది. అందువల్లనే ముందుగా ధర్మస్వరూపుని లీల పలంగా చెప్పడం జరిగింది.

పుష్టిమార్గీయ జ్ఞానం 'ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల' (ధర్మీ) అనంతరం తెలుపబడుతుంది. పుష్టిమార్గీయ జ్ఞానం కూడా భగవంతుని ప్రాదుర్భావవదళలో సంభవం కాదు. ఎందుకంటే జ్ఞానం సంయోగం మధ్యలో జరిగింది. విప్రయోగ అవస్థలో జరిగింది. కనుక ముందు ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల (మహారాస లీల) జరిగింది.

వైరాగ్యం

భగవంతుని కాక (శ్రీహరిని) ఇతరులను ఆశ్రయించడం వలన అనిష్టం కలుగు తుంది. ఈ అన్యాశ్రయాన్ని నివారించడానికి చేసిన కార్యం వైరాగ్యాన్ని కలిగిస్తుంది. నందరాజు అంబికావ్రతం చేశాడు. ఇది అన్యాశ్రయాన్ని

కోరినట్లయింది. కనుక సర్పానికి పట్టుబడ్డాడు. సర్పానికి పట్టుబడిన నందరాజా బీలితో 'కృష్ణ కృష్ణే'తి వచనాలతో తన్ను విడిపించమని కృష్ణుని శరణు వేడాడు. కృష్ణుడు వెంటనే సర్పం బారి నుండి నందుని రక్షించాడు.

జ్ఞానం

ముందు తెలిపినట్లుగా 'పుష్టి మార్గ జ్ఞానం' విరహాదశలో కలుగుతుంది.

పగటి వేళ కృష్ణుడు గోపాలవై వెళ్ళగా గోపాంగనలు కృష్ణుని తలచుకుంటూ విరహసూచకాలయిన గీతాలను ఆలపించ సాగారు. గోపికలు చేసిన ఈ కృష్ణ గుణగానంలో జ్ఞానం ప్రకాశమవుతుంది. కనుక ఇది జ్ఞాన కార్యం.

“నవమాధుర్యముగల్గు కృష్ణ మురళీనాదామృత స్యందముల్
సెపులం జొచ్చి వృదంతరాళముల భాసిల్లన్ సవత్సంబులై
యువిదా! మేపులకుం దొఱంగి మృగ గోయూధంబులు త్కంఠో
దివికింగంఠములెత్తి లో వదలు బో దేహేంద్రియ వ్యాప్తులన్”

ఈ విధమైన గీతాలాపాలతో విరహంలోనే పరమాత్మ జ్ఞానాన్ని పొందారు గోపికలు.

తామన ఫల ప్రకరణంలో ఈ విధమైన ఐశ్వర్యాది భగవద్గుణాలను దర్శించవచ్చును.

మర్యాదా మార్గం కన్నా భక్తి మార్గం విలక్షణమయినదిగా కనిపిస్తుంది. మర్యాదా మార్గంలో కామం ముక్తికి ప్రతి బంధకంగా చెప్పబడుతుంది. అదే కామం భక్తి మార్గంలో భగత్ప్రాప్తిని కలిగిస్తుంది. మర్యాదా మార్గంలో సాగే భక్తి ద్వారా భగవంతుని ఆవిర్భావం అవుతుంది. భక్తి మార్గంలో కామవశమయినందున దీనత్వ ప్రకటనం వల్ల భగవానుడు ప్రకటమవుతాడు. ఈ విధంగా ప్రకటమయిన ప్రభువు పట్ల కామశ్రాన్తిను సారంగా స్నేహం కలుగుతుంది.

బ్రహ్మోది దేవతలకు సాధన వల్లకూడా దుర్లభం అయిన ఫలితాన్ని కృష్ణ భగవానుడు నిస్సాధనులయిన వ్రజవాసులకు అదీనుడై అందించాడు. ఈ కారణంగా వ్రజభక్తులను అన్ని విధాలా శ్రేష్ఠులుగా చెప్పడం జరుగుతుంది. ఏవిధంగా గజం కామవళాన ఆడ ఏనుగు వద్దకు స్వయంగా వస్తుందో అదే విధంగా భగవానుడు స్వయంగా కామవళుడై (వ్రజభక్తుల కామానికి వళుడై) భక్తుల సన్నిధికి వస్తాడు. తనసాన్నిధ్యాన్ని ప్రేమను, తన స్నేహాన్ని భక్తులకు అందిస్తాడు. ఈ విధానం మర్యాదా మొదలయిన మార్గాలలో జరగడం అసంభవం. పుష్టి మార్గానుసారం వ్రజవాసులు తామస భక్తులు. కనుకనే తామస ప్రకరణంలో ముందుగా చెప్పడం జరిగింది.

రాజస ప్రకరణం

రాజస భక్తులకు భగవంతుని పట్ల ఆసక్తిని కలిగించే ప్రకరణమిది. దీనిలో రాజస ప్రమాణ, రాజస ప్రమేయ, రాజస సాధన, రాజస ఫల ప్రకరణాలున్నాయి. ఒక్కొక్క ప్రకరణంలోనూ తిరిగి ఐశ్వర్యాది పద్మగణాల నిరూపణమూ ఉంటుంది.

రాజస ప్రమాణ ప్రకరణం

ప్రమాణాల సాయంతో భగవచ్చరిత్రలోనూ, భగవంతుని పైననూ రాజస భక్తులకు ప్రీతి స్థిరపడిన ప్రసంగం కనుక ఇది రాజస ప్రమాణ ప్రకరణం.

ప్రమాణాలను చూపడంలో నారదుడు ప్రథముడు. భగవానుడు దేవకీ పుత్రుడేనని ప్రమాణాలతో కంసునికి తెలిపాడు. నందునికి వసుదేవునికి పుత్రుడుగా ఉన్నవాడు భగవానుడని అక్రూరుడు ప్రమాణాల ద్వారా తెలిపాడు. ఇక నందుడు వ్రజంలో కృష్ణుని భగవంతునిగా ప్రసిద్ధిచేశాడు. గోపికలు తమకు తాము కృష్ణుని భగవంతుడిగానే బుద్ధి స్థిరపరచుకున్నారు. వ్యూహరూపహరి అక్రూరునికి పురుషోత్తమ తత్వాన్ని జ్ఞానాన్ని తెలియజేశాడు.

కుబ్జ వల్ల-మధురా నగర స్త్రీలకు కృష్ణుని దైవత్వం వెల్లడయింది. ఈ విధంగా ఇందులోని అంశాలు ప్రమాణాలను చూపేట్లు ఉన్నాయి.

ఐశ్వర్యం

రాజస ప్రమాణ ప్రకరణంలో భగవానుని స్వతంత్రత 'ఐశ్వర్య బోధకంగా ఉంది. భగవాన్ కీ స్వతంత్రతా స్పష్ట ఐశ్వర్య - బోధక హే। ఐశ్వర్య నామ స్వతంత్రతా అర్థాత్ కర్తుమ, అకర్తుమ అన్యథా కర్తు సామర్థ్య కా నామ ఐశ్వర్య హే।¹⁷ అన్న మాటలు భగవానుని స్వతంత్రతని ఐశ్వర్యాన్ని నిరూపిస్తుందని తెలుస్తోంది. భగవానునికి స్వతంత్రత అంటే ప్రజభక్తుల ప్రేమతో మానసికంగా శారీరకంగా బందీ అయిన కృష్ణునికి ప్రజం నుండి మధురకు వెళ్ళే అవకాశం రావడమే స్వతంత్రతగా భావించాలి.

కంసుని చంపే శత్రువే కృష్ణుడనీ గోకులంలో ఉన్నవాడు దేవకీ గర్భజనితుడేనని కంసునికి తెలియదు.

వాసరసన్ జవించినిన్ - జంపెడి వీరు

డొక్కదెస సత్కృతి నొందెడు వాడుదుర్మతి¹⁸

అని కంసుడు చంపబోయిన యోగమాయ తెలిసి పెళ్ళగా కంసుడు "కాలపాశ బద్ధుడై విప్రాది సాధు మానవుల జంప దానవులం"¹⁹ బంపాడు. అనాటి నుండి దైత్య వీరులు వెదకి వెదకి సాధువులను అణచసాగారు.

కంసుని ఆజ్ఞతో వచ్చిన పూతన బాలలను చంపుతూ బాల భగవానుని వెదకుతూ వచ్చి హతమయ్యింది. తరువాత ఎంతోమంది కంసుని అనుచరులు కృష్ణుని దగ్గరకు వచ్చి కృష్ణుని చేతిలో హతమయినా, కంసుడు వారందరినీ కృష్ణుడే తన శత్రువని తెలిసి పంపినట్లుగా కనబడదు. సంస్కృత భాగవతంలో కూడా ఒక్కొక్కరాక్షసుడు కృష్ణుని దగ్గరకు వెళ్ళి హతమన సాగారేగానీ కృష్ణుని సమాచారం కంసునికి చేరనేనట్లుగా కనబడదు.

కంసుడు పంపిన రాక్షసులు అన్ని వైపులా వెళ్ళి సజ్జనులను బాధ పెడుతూ కంసుని శత్రువును వెతుకుతూ వెతుకుతూ చివరకు కృష్ణుని దగ్గరకు వచ్చి యుండినట్లుగా భావించవచ్చు. కృష్ణుడే తన శత్రువని తన అనుచరులను కృష్ణుడే చంపుతున్నాడని కంసునికి నారదుని ద్వారానే తెలిసింది.

అరిష్టాసురుని శ్రీకృష్ణుడు చంపిన అనంతరం నారదుడు కంసునితో -

“.....యశోద గూతుడా

గమటయు జక్రీదేవకికి గర్భు తనంబున మోసపుచ్చెనీ

బదుగును బట్టి చంపుటిది భావ్యమని' ....” అంటూ

కంసుడు పొందిన ఉద్వేగం చూసి నట్లయితే వసుదేవుడే తన పుత్రులను మందలో దాచి తనను మోసగించాడని అప్పుడే నారదుని ద్వారా కంసుడు తెలుసుకున్నట్లుగా స్పష్టమవుతుంది. కంసుడు క్రోధంతో వసుదేవుని చంపబోయాడు. నారదుడద్దకోగా ఆగాడు. కారాగారంలో ఉంచాడు. పూతనను పంపిన తరువాత, రామకృష్ణులు తన శత్రువులని తెలిసినప్పుడే కేళిని పంపాడని పూతన తప్ప కేళి కన్నా ముందు వచ్చిన అనుచరులు రామకృష్ణుల దగ్గరకు కంసుని చేత పంపబడ్డ వారు కారని వారు అన్ని చోట్ల తిరుగుతూ కృష్ణుని దగ్గరకు వారంతట వారు వచ్చారని అనిపిస్తుంది. నారదుని మాటలతోనే మొదటిసారిగా బలరామ కృష్ణుల గురించి గ్రహించిన కంసుడు చాణూర ముష్టిక సాల్వకోపల వ్రముఖులను రావించి వారితో -

“ఏందున్ వన్నెదిరించి పోవుటకు దేవేంద్రాదులుంజాలరీ

బృందారణ్యము మంద నిప్పుడు మదాభీరార్థకుల్ రామగో

విందుల్ వర్తిల్లుచున్నవారట రణోర్వింగంనువిందుంతుమం
చున్ దర్శంబులు నల్కాచుందురట, యీ చోర్ధం బులన్ విందులో

అని ఆశ్చర్యంతో తనకు తెలిసిన విషయాన్ని వెల్లడించి వారి రాకకై మల్ల
యుద్ధాలను ఏర్పాటు గావించాడు.

తన మరణానికి నన్నాహాలు గావించుకోనారంభించాడు కంసుడు.
వ్రజవాసుల ప్రేమాభిమానాలకు బందీ అయివున్న కృష్ణుడు బృందావనం నుండి
బయటకు మధురకు రావడానికి నన్నాహాలు జరుగసాగాయి.

నారదుని ద్వారా శ్రీకృష్ణుని ఉనికి ప్రకటనం, తామస భక్తుల నుండి
రాజసభక్తుల దగ్గరకు వారి మద్దరించే నిమిత్తం కదలివచ్చే సందర్భంగా
జరుగుతున్న ఏర్పాట్లు కృష్ణుని ఐశ్వర్యగుణాన్ని వ్యక్తం చేస్తున్నాయని చెప్పవచ్చు.
తామసభక్తుల నుండి లోక కళ్యాణార్థం రాజస భక్తుల దగ్గరకు రావడంలో
కృష్ణుని స్వతంత్రతా పూర్వకమైన ఐశ్వర్యం వెల్లడవుతోంది.

వ్రజంలో ఉన్నంత వరకు వ్రజవాసుల ఇష్టానుసారంగా ప్రవర్తించిన
కృష్ణుడు రాజస భక్తుల వద్దకు వచ్చినప్పటి నుండి తన ఇష్టానుసారమే
ప్రవర్తించినట్లు స్పష్టం అవుతుంది.

వీరం

కేశీవ్యో మాసురులనే దుష్ట దైత్యులను వీరత్వాన్ని ప్రదర్శించి వదించాడు.

యశం

బలరామ కృష్ణులను మధురకు ఆహ్వానించడానికి కంస ప్రేరితుడై
అక్రూరుడు వచ్చాడు. అక్రూరుడు సహజంగా సాత్త్వికుడే అయినా కంస సంగ
దోషంతో తామస రాజసాలకు కొంత లోనయ్యాడు. అందుకనే దుష్టునికి
దూరంగా ఉండలేకపోయాడు.

అక్రూరుడు కంసునికి ఎంతో నమ్మకస్తునిగా ఉన్నాడు. కనుకనే బలరామ కృష్ణులను చంపిస్తానని యదు వంశాన్ని నాశనం చేస్తానని కంసుడు తన మనసులోని మాటను అక్రూరునికి నిస్సంకోచంగా చెప్పగలిగాడు. శత్రువును వెంట నుంచుకు తెమ్మనిన గురుతర బాధ్యతను అప్పగించాడు.

అక్రూరుడు ఏమాత్రం వ్యతిరేకత చూపక కంసునికి ఎదురు చెప్పక -

“పంపిన బోనివాడనె నృపాలక ... యీశ్వరేచ్ఛ

దప్పింపకరాదు నీవగతు బిడ్డలదెచ్చెద బోయినచ్చెదన్”⁶³

అంటూ తెలిపాడు. కంసుడు అక్రూరుని తన 'ఇతర అనుచరులను పంపిన బుద్ధితోనే' పంపాడు. సహజంగా సాత్త్వికుడు దైవాన్ని విడిసి నమ్మినవాడు అయిన అక్రూరునికి ఈ కార్యం సదవకాశంగా పరిణమించింది. బయలుదేరినప్పుడు తటస్థభావంతో బయలు దేరిన అక్రూరుడు నందగోపకులానికి సోతున్న మార్గంలో తానెంతటి సదవకాశాన్ని అదృష్టాన్ని పొందుతున్నాడో అర్థం అయింది.

“మూరులు దొల్లి యే విభుని శోభితపాదసఖ ప్రభావళిం

జేరి భవాంధకారముల జిక్క క దాటుదురట్టి దేవునిన్

వైరముతోడనైన గెలువన్ నమబంచి శుభంబుపేసెని

ష్కారణమై ప్రేమనిదె కంసుని బోలు నఖుండుగల్గునే”⁶⁴

అంటూ కంసునికి మనసులోనే కృతజ్ఞతను తెలుపుకున్నాడు.

శ్రీ కృష్ణుని బ్రహ్మ తత్వాన్ని నుందర వదనారవిందాన్ని పతితపావన తత్వాన్ని మాటి మాటికి తలచుకుంటూ పయనించడంతో అక్రూరునిలో ఏమూలో దాగియున్న రాజస గుణ తామస గుణ దోషాలు దూరమయ్యాయి. సాత్త్విక గుణ వ్యాప్తి జరిగి భగవంతుని చేరే యోగ్యత సిద్ధించింది.

బృందావనానికి వెళ్ళి వారిని చూసి పాదాలపైపడి వివశుడైన అక్రూరుని చక్ర చిహ్నిత హస్తంతో భక్త వత్సలుడైన శ్రీ కృష్ణుడు కౌగిలించాడు. అంతకు మించిన సన్మానం అక్రూరునికి ఏముంటుంది?

కంసుని వద్ద బయలు దేరినప్పుడు ఉన్న దంభ భయ శోకాదులన్నీ మటు మాయమయి భగవద్దర్శన స్పర్శనాలింగనాదులు లభించాయి. భగవత్సాంగత్యం లభించడం వల్ల కు(కంన) నంగ దోషాలన్నీ పరిహారమయ్యాయి. తత్ఫలితంగా భగవంతుని ద్వారా అక్రూరునికి 'యశం' ప్రాప్తించింది. అక్రూరుడు తేజోవంతుడయ్యాడు. ఇది భగవంతుని యశోలిల.

శ్రీ

గోపికలకు కృష్ణ వియోగం కన్నా మించిన అవద దుఃఖం లేదు. కంటికి కృష్ణయ్య దూరం అవడమే వారికి కలిగిన అవద. అక్రూరుని వెంట కృష్ణుడు మధురకు వెళ్ళిపోతున్నాడనగానే వారు తల్లడిల్లిపోయారు. అంతులేని దుఃఖానికి లోనయ్యారు. అక్రూరుని వెంట వెళ్ళిపోతున్న కృష్ణుని రథం వెనుకే నడిచి వెళ్ళసాగారు.

ఎనలేని దుఃఖంతో తమ రథంవెంట వస్తున్న గోపికలను చూసినకృష్ణుడు 'మరలి వత్తునని' సందేశాన్ని పంపాడు.

అది విన్న గోపికలు మనసు చిక్కబట్టుకుని కృష్ణుని మాట పైని విశ్వాసంతో నిలచిపోయారు. ఆక్షణం నుంచి భగవానుని రాకకోసం ఆశతో ఎదురుచూస్తూ జీవించసాగారు. 'తిరిగివస్తానన్న ఒకే ఒక్క మాటతో వారికి ఉపశమనాన్ని వారి ప్రాణాలకు రక్షణ కలిగించి ఆనందాన్ని ప్రసాదించాడు. కనుక ఇది శ్రీ ప్రదమైన (ఆనంద ప్రదమైన) కార్యం.

జ్ఞానం

బలరామ కృష్ణులను బృందావనం నుండి మధురకుతీసుకుపోయే సందర్భంలో దారిలో యమునానదిలో (బ్రహ్మవ్రాదంలో) అక్రూరుడు స్నానార్థం దిగగా జలంలోనూ రథం మీదా ఒకేసారి బలరామకృష్ణులను చూసి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. 'మనో విభ్రాంతియో' అని తలచసాగాడు. ఆ విభ్రాంతి పోయి అక్రూరునికి సత్యస్వరూపం అర్థం అయ్యే విధంగా జలంలో -

ఆ భోగి భోగ పర్యంక మధ్యంబున
వలనొప్పు వచ్చని వలువ వాని
మేఘంబు పైమన్న మెఱుగుచందంబున
మరమువ శ్రీదేవి యొప్పువాని
మునరు తేటులు విప్ప ముఖ చతుష్కముగల
తన యుడాడెడి బొడ్డుదమ్మివాని
గదలిన బహువద క్రమ విశేషంబుల
రవము నూపెడి నూపురములవాని

జలజగర్భరుద్ర పనక పవందన
నద్విజామర ప్రశస్యమాన
చరితుడైనవాని సౌందర్యఖనియైన
వాని నొక్క పురుషవర్యుగాంచె

భగవంతుడు అక్రూరుని భావనకు అనుగుణంగా తన నారాయణ స్వరూపాన్ని నీటిలో అక్రూరునికి దర్శింపజేసి స్వమాహాత్మ్య జ్ఞానాన్ని కలిగించాడు. అక్రూరుడు స్తుతించిన స్తుతిలో జ్ఞానం ప్రకాశిస్తుంది.

వైరాగ్యం

శ్రీకృష్ణుడు బలరామ సహితుడై రథంలో మధురకు వచ్చిన ఆనంతరం, అక్రూరుడు బలరామ కృష్ణులతో

నాయింటికి విచ్చేయుము

నీయంఘ్రి వరోజరేణు నికరము సోకన్

నాయిల్లు పవిత్రంబగు

శ్రీ యుతనీ భటుని బెద్దసేయందగదే?”

అంటూ ప్రార్థించాడు. దానికి కృష్ణుడు నిరాకరించి కంసుని నిహతుని చేసిన ఆనంతరం వస్తానని చెప్పగా అక్రూరుడు ఆ మాటలకు తలవంచి సమ్మతించి వెళ్ళిపోయాడు. కంస సేవకుడైన అక్రూరునికి తనపట్ల ఆసక్తిని పెంచి లౌకిక వైరాగ్యాన్ని కలిగించిన వైనం ఇది.

కుబ్జ

కంసదాసి అయిన కుబ్జను చందనం సమర్పించిందన్న కారణాన కంసుని దాస్యం నుండి విముక్తి చేసి, తనపట్ల ఆసక్తిని పెంచేట్లు చేసిన విధానం సైతం వైరాగ్యం వ్యక్తం చేస్తుంది. త్రివక్ర మువ్వంకలు పోయాయి. తన సత్త్వ రజస్తమో గుణాలను భగవత్పరం చేసి గుణాతీతమయి లౌకిక వైరాగ్యాన్ని పొందింది.

ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మ) లీల

బలరామకృష్ణులు మధురకు ధనుర్యాగ నెపంతో వచ్చారు. రామకృష్ణులు మధురకు వచ్చి ధనుర్బంగం గావించి కంసుని మనో బలాన్ని భంగం చేశారు.

“కోదండ భంగ నిర్గత

నాదము వీనులకు భీషణంబయి యాశా

రోదోంతరములు నిందుచు

భేదించెన్ భోజనిభుని బింకము వధిసా॥

అంటూ కంసుని గుండె చెదరిన విధానం భాగవతం తెలుపుతుంది. ఇది ధర్మ స్వరూపుని లీలాకేరి.

కుబ్జకు సౌందర్య దానం చేసి యాదవులకు తనపట్ల ఆసక్తిని పెంచి కంసాది దుష్టులను వదించి వసుదేవ పుత్రత్వం బ్రహ్మత్వం మొ॥ వాటిని యాదవులకు ప్రమాణాలతో తెలియజేశాడు.

రాజసప్రమేయ ప్రకరణం

ప్రమాణాల ద్వారా యథార్థ జ్ఞానం వెల్లడవుతుంది. అది భగవానుని తెలుసుకోగలగడమే. యథార్థంగా తెలుసుకోదగిన (ప్రమేయాన్ని) భగవద్బలాన్ని బోధించేదే ప్రమేయ ప్రకరణం. ఈ ప్రకరణం లోనూ ఐశ్వర్యాది అంశాలు ఆరు, ఒక ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల ఉంటాయి.

ఐశ్వర్యం

కునలయాపీదాన్ని వదించే మట్టం భగవానుని ఐశ్వర్య గుణ ప్రదర్శకం. రాజద్వారం దగ్గర కంసుని ఆజ్ఞానుసారం నిలిపిన గజంతో కృష్ణుడు పోరాడి దాన్ని ముప్పు తిప్పలు పెట్టి కింద పడవేసి పాదాలతో అదిమిపట్టి దంతాన్ని పెరికిదానితో గజాన్నీ, మావటిని చంపి దంతాన్ని పట్టుకుని మల్లయుద్ధరంగ స్థలానికి వచ్చాడు.

మూపున కరిదంతాలతో మోముపైని చెమట బిందువులతో ఏనుగు రక్తంతోనూ మదంతోనూ శోభిల్లుతూ వచ్చిన కృష్ణ భగవానుని రూపం మల్లరకు పిడుగులాగానూ దుష్టరాజులకు శాసకునిగానూ కంసునికి మృత్యువుగానూ, మానవులకు పురుషోత్తమునిగానూ మూడులకు విరాట్పురుషునిగానూ స్త్రీలకు

మూర్తీభవించిన మన్మథునిగానూ గోపాలురకు బంధువుగానూ తండ్రులకు శిశువుగానూ యోగులకు వరమతత్వం గానూ వృష్ణి వంశీయులకు పరమదేవతగానూ కనబడి తన ఐశ్వర్యంతో అందరి మనస్సుల్లోనూ సంచలనాన్ని చైతన్యాన్ని కలిగించాడు.

ఇది కృష్ణ భగవానుని మహాత్మవరూపం కనుక ఇది ఐశ్వర్య ప్రదాయకం.

వీరం

కంస, చాణూర, ముష్టికుల వద కృష్ణుని వీరత్వ సూచకాలు. కృష్ణుని చూసినంతనే మల్లూరలోనూ కంసునిలోనూ వీరావేశమే ఉప్పొంగింది. వీరావేశంతో విర్రవీగే ఆనరరూప రాక్షసులను వీరత్వాన్ని ప్రదర్శించి మట్టుపెట్టాడు కృష్ణుడు.

యశం

మధురకు వచ్చి అనేకులనుద్ధరించి తల్లిదండ్రులను తాత ఉగ్రసేనుని చెర నుండి విడిపించిన కృష్ణ భగవానుడు మధురా నగర సింహాసనం మీద ఉగ్రసేనుని రాజుగా అధిష్టించ జేసి తానూ యశోవంతు డయ్యాడు.

కంసుని భయంతో పారిపోయి, విదేశవాస క్షేమలయిన యాదవులు వృష్ణులు మొ॥ బంధువులను ఆత్మీయులను నానాదేశాల నుండి రప్పించి గౌరవించి వారందరికి అర్ఘ్యులను ఇచ్చి సంతృప్తపరచి రక్షణ కల్పించాడు. వారి సర్వ పంతాపాలు రామకృష్ణులు పోగొట్టి తమ యశఃకాంతిని నాలుగు చెరగులా వ్యాపింపజేశారు.

శ్రీ

గోకుల వాసులు శ్రీకృష్ణ వియోగానికి బాధపడుతుండగా వారి బాధను దూరం చేసే నిమిత్తం తన సమచారాన్ని సందేశాన్ని ఇచ్చిరమ్మని ఉద్ధవుని పంపాడు.

లోకిక మొల్లకనన్నా

లోకించు ప్రపన్నులకును లోబడి కరుణా

లోకనముల బోషింతును

నాకాశ్రీత రక్షణములు నైసర్గికముల్-⁷⁸

అని ఉద్దవునికి తెలిపి సందేహము మానుండరవిందాననలార మిమ్ము విడువను వత్తున్ బృందావనమున⁷⁹ కని హరి సందేశం వంపినట్లుగా వారికి తెలుపమన్నాడు. తనను విడచి ఉండలేని గోపికలకు గోపాలురకు తాను తప్పక వస్తాననే అమృత వాక్కులందించి వారిని ఆనందాంబుధిలో తేలించాలని శ్రీకృష్ణుడు చేసిన ప్రయత్నం 'శ్రీ'గుణ ప్రదర్శకం.

జ్ఞానం

శ్రీకృష్ణుని మాటలుగా ఉద్దవుడు గోపికలతో తెలిపిన -

“భవతీవాం వియోగోమే నహి సర్వాత్మనాక్వచిత్

యథాభూతాని భూతేషు ఖంవాయ్య గ్నిర్జలంమహీ

తదాహంచ మనః ప్రాణ భూతేంద్రియ గుణాశయః”⁸⁰

అనే మాటలు జ్ఞాన ప్రకాశకాలు. నేను సర్వాత్ముడను. అందువలన మీతో నాకెప్పుడు వియోగము కలుగదు. ఆకాశం, వాయువు, అగ్ని, జలం, భూమి అనునవి చరాచర భౌతిక పదార్థాల యందున్నట్లుగా నేను గూడ మీ మనస్సు, ప్రాణం, పంచభూతాలు, ఇంద్రియాలు, గుణాలు అనే వాని క్షయ రూపంగా వానియందే ఉన్నానన్నాడు.

ఎల్లకార్యములకు నేను బ్రథాన

కారణముగా వున మీకు రమణులార

గలుగదు మద్వియోగము చరాచర
 రూపములలో మహాభూతములు వసించు
 కరణి నుండుదు నర్వగతుడనై
 నే మనః ప్రాణబుద్ధి గుణేంద్రియాశ్రయుండ
 నాత్మయందాత్మచే నాత్మ బుట్టింతు
 రక్షింతును ద్రుంతు వ్యాపీక భూత

గుణగణాకార మాత్మకు గోమరు మిగులు
 విబిడ మాయాను భవమున నిత్యశుద్ధ
 మాత్మ విజ్ఞాన మయమునైయ మరుగుణము
 బ్రక్తి కార్య మనోవృత్తి బట్టిపాండు¹

. అంటూ తన సహజ తత్వాన్ని వారికి జ్ఞాన రూపంలో అందించాడు కృష్ణుడు.

వైరాగ్యం

శ్రీకృష్ణుడు కుబ్జా అక్రూరాదులపై కృపతో వారిల్లకి వెళ్ళి వారిని లోకికంగా విముక్తులుగాను తనపట్ల పరమాసక్తులు గాను చేశాడు. ఇది వైరాగ్య ప్రదాన కార్యం.

ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల

శ్రీకృష్ణుడు అక్రూరుని వంపి ధృత రాష్ట్రానికి పాండవుల రక్షణను గురించి శ్రద్ధ తీసుకోమని చెప్పమని వంపాడు. (అయినా ధృతరాష్ట్రుడు మాట వినకపోవడంతో భారత యుద్ధం జరిగి భూభారం తీరింది). ఇది ధర్మస్వరూపుని కార్యం.

ప్రమేయ ప్రకరణంలో ఏడుగురు భక్తుల ఏడుగురు శత్రువుల గురించిన వృత్తాంతాలున్నాయి. వసుదేవుడు, యాదవులు, పుత్రదానం చేయబడిన గురువు, యశోదానందులు, కుబ్జా గోపికలు, అక్రూరుడు, పాండవులు, భక్తులు. సప్త శత్రువులు - కువల యాపీడం, చాణూర మల్లుడు, ముష్టికుడు, కూటశత, తోషలకులు, కంసుడు. ఈ ఏడుగురు ద్వేషుల వర్ణనం జరిగింది. భగవంతుని ప్రాకట్యానికి కారణం అందరికీ మోక్షాన్ని కలిగించడం. అందుకే తనను ద్వేషించే వారికి కూడా మోక్షాన్నిచ్చి ప్రమేయ బలాన్ని చూపించాడు. స్నేహం వల్లనో భయం వల్లనో భగవానుని పట్ల ఆసక్తి కలుగడం ముఖ్యం. కనుకనే కంసాదులు భగవానుని పట్ల భయంతో నయినా నిరంతరం తలచుకున్నారు.

రాజస సాధన ప్రకరణం

దుఃఖ నివారకం అవడం వల్ల భగవానుని పట్ల ఏకాగ్రత కుదరడమే సాధన. ఈ విధమైన సాధన ద్వారా నిరోధం సిద్ధిస్తుంది. అందువలన ఇది సాధన ప్రకరణం. ఇందులోనూ పూర్వంలాగా భగవంతుని ఆరుగుణాలు, ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మ) లీల వెల్లడవుతాయి.

విశ్వర్యం

కంస వధానంతరం కంసుని మామ అయిన జరాసంధుడు కృష్ణుని పైన పగబట్టి అశ్వే దండయాత్రలు జరిపాడు. కృష్ణుడు జరాసంధుని చంపకుండా, భూభారహరణమే ద్వేయంగా కలిగి జరాసంధుని సైన్యాన్ని నాశనం చేసి ఓడించి పంపాడు. జరాసంధుడు దుష్టరాజులను కూడగట్టుకుని మళ్ళీ మళ్ళీ 17 సార్లు రాగా ప్రతిసారి అతని సైన్యాన్ని కృష్ణుడు నాశనం చేసి పంపాడు. జరాసంధునిపై ఇన్నిసార్లు భగవానుడు విజయం పొంది విజయోత్సవాలాచరించడం భగవానుని విశ్వర్యగుణ వ్యక్తీకరణమే.

అనంతరం జరాసంధునితో బాటు కాలయవనుడు కూడా కృష్ణునిపైకి యుద్ధానికి రావడంతో సముద్రం మధ్యలో ద్వారకానగరాన్ని అద్భుతంగా నిర్మింపజేసి మధురానగర వాసులను ద్వారకకు తరలించడం కూడా భగవానుని ఐశ్వర్యకార్యమే.

వీరం

జరాసంధ కాలయవనులను స్వయంగా చంపక భీమ ముచికుందుల ద్వారా చంపించడంలో భగవానుని యుక్తి వీరం వెల్లడవుతుంది.

ముచికుందుడు దీర్ఘనిద్రలో ఉన్న గుహలోకి కాలయవనుని రప్పించడం, ముచికుందుని నిద్రాభంగం చేసిన కారణంగా అతని కంటి మంటలకు కాలయవనుడు మండి భస్మం కావడం జరిగింది. భగవంతుడు ముచికుందునికి దర్శనమిచ్చి సాధనయుత ఉపదేశం ఇవ్వడం అనేది కూడా భగవానుని యుక్తి వీరానికి సంబంధించిన కార్యమే.

భగవానుని దర్శనమైనా ముచికుందుడు ముక్తిని పొందలేదు. సాధనానంతరమే ఫలం గనుక సాధన చేయమని ఉపదేశించాడు. ముచికుందుడు ప్రారబ్ధకర్మననుభవించాల్సి ఉంది. దర్శనమాత్రాన ముక్తి లభిస్తే సాధన చేయవలసిన జీవులు సాధనను విస్మరిస్తారు. శ్రీకృష్ణుడు మర్యాదామార్గంలో ఉన్న జీవుల ప్రారబ్ధకర్మలను నాశనం చెయ్యడు. కనుకనే ముచికుందుని నిద్రా వ్యధనంనుంచి దూరం చేసి సాధనానంతరం జన్మాంతరంలో ముక్తి లభిస్తుందన్నాడు (ముచికుందుడే కలియుగంలో నరసింహమేవాతాగా జన్మించి పారిధిజవ గావించి ముక్తి నొందాడని ఒక అభిప్రాయం).

యశం

రుక్మిణీ దేవి శ్రీకృష్ణుని గురించి

“వీనీ గుణంబుల కర్ణేంద్రియంబులు సోక
 దేహ తాపంబులు తీరిపోవు
 నేనీ శుభాకార మీక్షింప గన్నుల
 కళిలార్థలాభంబు గలుగుచుండు
 నేనీ చరణ సేవ లేప్రొద్దు జేసిన
 భువనోన్న తత్త్వంబు బొందగలుగు
 నేనీలనన్నామమే ప్రొద్దుభక్తితో
 దడవిన బంధసంతతులు వాయు”² ననీ

“ధన్యన్ లోకమనోభిరాము గుల విద్యారూపతారుణ్యసౌ
 జన్యశ్రీ బలదాన శౌర్యకరుణా సంశోభితన్ నిన్నునే
 కన్యల్ గోరరు కోరదేమున్ రమాకాంతాలలామంబు”³

అంటూ బ్రాహ్మణుని ద్వారా శ్రీకృష్ణునికి అందించిన నివేదనలో శ్రీకృష్ణుని
 యశోగుణం వర్ణితమయింది.

శ్రీ

రుక్మిణీ వివాహం శిశుపాలునితో నిర్ణయింపబడగా రుక్మిణి ఆవ్వనాన్ని
 అందుకుని వచ్చి కృష్ణుడు రుక్మిణికి కలిగిన దుఃఖాన్ని ఆపత్తును దూరం చేసి
 తన దరి జేర్చుకుని ఆనందాన్ని కలిగించాడు. ఇదిశ్రీకృష్ణుని శ్రీగుణ
 ప్రదర్శకం.

జ్ఞానం

రుక్మిణీ హరణ సమయంలో తన పోరుకు దిగిన ‘రుక్మి’ని విరూపుని
 చేసిన తరువాత బలరాముడి ద్వారా రుక్మిణికి ఇచ్చిన ఉపదేశ వాక్యాలు జ్ఞానాన్ని
 సూచిస్తాయి.

వైరాగ్యం

మరణించిన గురు పుత్రుని తెచ్చియిచ్చిన కృష్ణుడు తనకు రుక్మిణికి కలిగిన పుత్రుని పురిటిలోనే శంబరాసురుడు అవహరించి తీసుకుపోయినా తెచ్చే ప్రయత్నమేదీ చెయ్యలేదు. అనంతరం మాయదేవి రూపంలో నున్న రతీదేవి ఆ బాలుని గుర్తించి పెంచి అదను చూసి శంబరాసురుని చంపించి ద్వారకకు వచ్చిన సందర్భంలో రుక్మిణ్యాదులు శ్రీకృష్ణుని పోలికతో వెలిగొందుతున్న ప్రద్యుమ్నుని గూర్చి వివరాలు తెలుసుకోగోరుతూ అనేక రకాలుగా విచారించుతున్నా కృష్ణుడు మాత్రం సర్వజ్ఞుడయ్యి నేమియు వివరింపక యూరకున్నాడు. అంతకాలం తరువాత పుత్రుని చూసి కూడా కృష్ణుడు ఎటువంటి భావాలూ ప్రదర్శించక పోవడం వైరాగ్యం.

ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మ) లీల

తనమీద పడిన స్యమంతకమణి అవహరణ అపవాదు తొలగించుకుని, జాంబవంతునికి శ్రీరామావతారంలో ఇచ్చిన వరాన్ని తీర్చి నిమిత్తం జాంబవంతునితో 18 దినాలు యుద్ధం చేశాడు. ఆ సందర్భంలో శ్రీ కృష్ణుని గుర్తించిన జాంబవంతుడు దేవా నిన్ను బుర్రాణ పురుషువదీశ్వరు విష్ణుం బ్రభవిష్ణుగా నెఱుంగుదు. సర్వ భూతంబులకుం బ్రాణ ప్రతాప దైర్య బలంబులు నీవ; విశ్వంబునకు నర్గ స్థితిలయంబు లెవ్వరాచరింతురు వారికి నర్గ స్థితిలయంబులు జేయు నీశ్వరుండవు నీవ; యాత్మవు నీవ¹⁰ అని స్తుతించిన తీరు శ్రీకృష్ణుని యథార్థ స్వరూపాన్ని వర్ణించుతుంది. గమక ఇది ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మ) లీలా కార్యం.

ఈ విధంగా తత్త్వలీలల ద్వారా ఏకాగ్ర చిత్తాన్ని కలిగించిన తీరు ఈ 'సాధన ప్రకరణం'లో కనిపిస్తుంది.

వ్యసనం (దుఃఖం)లో ఉన్న జీవులను లౌకిక దుఃఖం నుంచి ముక్తులను జేసి భగవద్వ్యసనుల చేయడమే ఇక్కడ ముఖ్య ఆశయము. లౌకిక వ్యసనం నుండి దూరం అయి భగవద్వ్యసనులుగా అవడం వల్ల దుఃఖ నివారణ అయి భక్తునికి భగవంతుని పట్ల ఏకాగ్రత కుదురుతుంది.

రాజసఫల ప్రకరణం

రాజసభక్తులకు వారి వారి అర్హతను అనుసరించి ఫలం ప్రాప్తించే ప్రకరణం కనుక ఇది రాజసఫల ప్రకరణం. దీనిలోనూ భగవంతుని పద్మణాలు ధర్మ స్వరూపుని (దర్శి) లీల ఉన్నాయి.

ఐశ్వర్యం

నత్రాజిత్తును చంపిన శతధన్వడి మీదికి కృష్ణుడు యుద్ధానికి రాగా, తనకు తోడు రమ్మన్న శతధన్వడితో అక్రూరుడు కృష్ణుని దివ్యత్వాన్ని గూర్చి పలికిన పలుకులు ఐశ్వర్య ప్రదర్శకాలు.

వీరం

పాండవులకు విశ్వకర్మద్వారా అద్భుత నగరాన్ని నిర్మింపజేయడం, తనను వరించిన మేనత్త కుమార్తె మిత్రవింద'ను స్వయంవర సభలో రాజులందరూ చూస్తుండగా శ్రీకృష్ణుడు అపహరించిన వృత్తాంతం మదించిన ఏడు వృషభాలను లొంగ దీసుకుని నాగ్న జితిని పరిణయ మాడిన వృత్తాంతం శ్రీకృష్ణుని వీర గుణ ప్రదర్శక కార్యాలు.

యశం

భౌమాసుర వధానంతరం భూదేవి చేసిన శ్రీకృష్ణుని స్తుతిలోనూ కృష్ణుడు భూదేవికి అభయదానం చేయడంలోనూ, యశోగుణం వ్యక్తమవుతుంది.

శ్రీ

శ్రీకృష్ణుడు నరకాసురుని చెరలోనున్న పదహారువేల మంది కాంతలను బంధుముక్తులను చేయడం మాత్రమే కాక వారు తనపై మరులుగొనిన కారణాన వారినందరిని వివాహమాడి సంఘంలో వారికి రక్షణను కల్పించి వారి మనోభావానుసారంగా ఆనందాబ్ధిలో వారిని ఓలలాడించడం 'శ్రీ' కార్యానికి సంబంధించినవి.

జ్ఞానం

శ్రీ కృష్ణుడు రుక్మిణితో పరిహాసంగా పలికిన పలుకులలో తన తత్వాన్ని (స్వభావాన్ని) తానే తెలియజేశాడు.

లోకుల నడవడిలోని వారముగాము

పరులకు మాజాడ బయలు నడదు

బలమదోపేతులు నగగొండ్రు మాతోడ

రాజ పీఠములకు రాము లఱచు

శరణంబు మాకు నీజలరాశి సతతంబు

నిష్కించమల మేము విధులు లేవు

కలవారు చుట్టాలు గారు నిష్కించన

జన బంధులము ముక్త సంగ్రహాలము

గూఢ నర్తమలము గుణహీనులము

భిక్షు లైన వారిగాని వాశ్రయింన

మిందు ముఖులు దగుల రిటు నంటి

మము బోటి వారి వేల దగుల వారిజాక్షి

అంటూ శ్రీకృష్ణుడు పలికిన ప్రతిమాట ఆయన తత్వాన్ని వెల్లడిస్తూ జ్ఞాన బోధకంగా ఉంది. శ్రీకృష్ణుడనిన ప్రతిమాటకి రుక్మిణి సమాధాన రూపంలో తెలిపిన వ్యాఖ్యానం (కృష్ణుని మాటలకు) సైతం జ్ఞాన బోధకంగానే కనిపిస్తుంది.

వైరాగ్యం

బాణాసుర పుత్రుడు ఉషను ఊరడించే నిమిత్తం చిత్రలేఖ శ్రీకృష్ణుని మనుమడయిన అనిరుద్ధుని ద్వారక నుండి తనయోగబలంతో శోణిత పురంలోని ఉషామందిరంలోకి తెచ్చి చూపింది. ఉష అనిరుద్ధునితో స్వేచ్ఛావిహారాలు గావించింది. సర్వజ్ఞుడయిన శ్రీకృష్ణుడు తన రక్షణలో మన్న ద్వారకా నగరం నుండి అనిరుద్ధుడు అపహరింపబడుతున్నా అడ్డుకోలేదు. నాలుగు మాసాల తరువాత నారదుడు వచ్చి చెప్పే దాకా ఎటువంటి ప్రయత్నం చేయకపోవడం కృష్ణుని తటస్థ ప్రవృత్తిని వైరాగ్య ప్రవృత్తిని సూచిస్తుంది.

ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మ లీల

బాణా సురునితో యుద్ధం చేసి బాణుని భుజాలను ఖండించడం ధర్మ స్వరూపుని కార్యం. దుష్ట శిక్షణకై అవతరించిన శ్రీకృష్ణుడు బాణుని భుజబల గర్వాన్ని అణచాడు అంటే బాణునిలోని దుష్టత్వాన్ని శిక్షించి శిష్టత్వాన్ని రక్షించాడు. యుద్ధానంతరం వైష్ణవ జ్వరాన్ని మహేశ్వర జ్వరాన్ని రెండింటిని శంకరునికి వరదానంగా ఇవ్వడం ధర్మస్వరూపుని కార్యంగా తెలుస్తుంది.

సాత్త్విక ప్రకరణం

సాత్త్విక భక్తులను నిరోధించడం కోసం చేసే లీల సాత్త్విక ప్రకరణం. లామస రాజన ప్రకరణాలలో లాగా కాక దీనిలో ప్రమాణ ప్రకరణం ఉండదు. దానికి కారణం సాత్త్విక భక్తులకు ప్రమాణాలతో పని ఉండదు. నందనందనుడు

వనుదేవుని పుత్రుడు అయిన శ్రీకృష్ణుడు పరమేశ్వరుడే నన్న యథార్థ జ్ఞానం స్వాభావికం గానే సాత్త్విక భక్తులకు ఉంటుంది. ఈ భక్తులకు ప్రమేయ, సాధన పలాల ద్వారా నిరోధం సిద్ధిస్తుంది.

సాత్త్విక ప్రమేయ ప్రకరణం

సాత్త్వికులయిన భక్తులు ప్రమేయ పూర్వకంగా భగవంతుని వట్ల అసక్తులవడంలో భగవంతుని షడ్గుణాలూ ధర్మ స్వరూపుని లీలా తోడ్పడిన విధం పరిశీలిద్దాం.

ఐశ్వర్యం

న్యమహారాజుకు మోక్షం సిద్ధించిన విధం భగవానుని ఐశ్వర్య గుణాన్ని ప్రదర్శిస్తుంది.

న్యమహారాజు అనేక పుణ్య కార్యాలు చేసి తెలియక బ్రాహ్మణులకు చేసిన చిన్న దోషం వలన మరణానంతరం యముని ముందుకు వెళ్ళి పాప పుణ్యాలలో ముందుగా స్వల్పంగా జేసిన పాపాన్ని అనుభవించగోరి ఊసరవెల్లి రూపంలో నిర్జల కూపంలో పడి ఉండడం సంభవించింది. కృష్ణ కర స్పర్శ చేత ఊసర వెల్లి రూపం విడచి దివ్య శరీరం పొందిన న్యమహారాజు "నేడు నమస్త నిష్ఠారకంబయిన భవదీయ పాదారవింద సందర్శనంబున జేసి యీ మోర దుర్దశలం (పాపకర్మఫలం) బాసి నిర్మలాత్మకుండనైతి"నని పునః ప్రణామంబు లాచరించి"⁷⁶

“కృష్ణ వాసుదేవ కేశవ పరమాత్మ

యప్రమేయ వరద హరి ముకుంద

విమ్న జాడగంటి నీకృప గమగొంటి

విఖిల సౌఖ్య పదపులందగంటి”

అని అనేక విధాలుగా కొనియాడి 'దేవా' భవదీయ పాదరావిందంబులు నాహృదయారవిందబునం బాయకుండునట్లుగా ప్రసాదించవే"⁷⁸ అని వేడి అమిలోత్సాహముతో పుణ్యకర్మ ఫలానుభవానికై తేజోవిరాజిత దివ్య విమానాన్ని ఎక్కి స్వర్గానికి వెళ్ళాడు.

సహజంగా పారి భక్తుడు, దాత అయిన నృగ మహారాజుకు తన స్పర్శతో మోక్షాన్ని ప్రసాదించడం సాంబుడు మొదలయిన యాదవులకు బ్రాహ్మణులను బాదించవద్దని ఉపదేశాన్ని ఇవ్వడం మొదలయినవన్నీ ఐశ్వర్య గుణ ప్రదర్శకాలు.

వీరం

అవేశపరుడైన బలరాముని ద్వారా యమునా కర్షణం జరపడం వీరకార్యం (మహాప్రభు వల్లభాచార్యుల సుబోధినీ వ్యాఖ్యలో బలరామకృష్ణులకు తేడాలేదని, బలరాముడు చేసిన కార్యాలకు మూలశక్తి కృష్ణునిదే అన్న విషయం తెలుపబడింది. జరాసంధ వధలోనూ ఇది నిరూపితమయింది).

యశం

వీతాంబర ధారణం కృత్రిమ శంఖచక్రగదాశీర్షాలను ధరించడం వంటివి చేసి శ్రీకృష్ణుని అనుకరించి, కృష్ణుని దిక్కరిస్తూనే స్మరించిన పౌండ్రక వాసుదేవుని కృష్ణుడు వదించి ముక్తిని ప్రసాదించాడు. ఇది యశోగుణ ప్రదర్శకం. కాశీరాజును అతని పుత్రుడు సుదక్షిణుని కూడా సంహరించాడు. సుదక్షిణుని పక్షాన మాహేశ్వరానుగ్రహంతో తనను చంప వచ్చిన 'కృత్య'ను చక్ర ప్రభావంతో దగ్ధం చేసిన వైనం యశోహేతువు.

శ్రీ

శ్రీ కృష్ణుని చేత విహతుడైన నరకాసురుని మిత్రుడు మైందుడనే వాని సోదరుడు ద్వివిదుడు. వానరుడైన ద్వివిదుడు వేయి ఏనుగులబలం కలవాడు.

ఇతడు ద్వారకలో ఎంతోమంది స్త్రీ పురుషులను మహర్షులను ఎన్నోరకాలుగా బాధిస్తూ రైవతకాద్రి పైకొచ్చి అక్కడి యువతులతో క్రీడిస్తున్న బలరాముని ఎదుటికి వచ్చి అనవ్యకరమైన చేష్టలతో ఆ యువతులనవమానించసాగాడు. మితిమీరిన ఆ వానరుని చేష్టలకు కోపించి బలరాముడు వానితో పోరాడి చంపి అందరికీ వాని నుండి కలిగే బాధలను తొలగించి అనందాన్ని చేకూర్చాడు. కనుక ఇది ఆవత్తి నివారకమైన 'శ్రీ' గుణ ప్రదర్శకం.

జ్ఞానం

'లక్షణ' అపహరణ సందర్భంలో కౌరవులచేత సాంబుడు బంధింపబడగా మంచి మాటలతో కౌరవులతో సంది చేసుకోదలచిన బలరాముని కౌరవులు రెచ్చగొట్టారు. క్రుద్ధుడైన బలరాముడు హస్తినను గంగలో కలవదలచి తన హఠాగ్రంతో హస్తిన దక్షిణ దిక్కు ప్రాకారాన్ని తన ముసలంతో పెళ్ళగించసాగాడు.

గంగలో పడడానికి సిద్ధంగా ఉన్న హస్తినలోని కౌరవాదులందరూ భీతులై సాంబుని లక్షణను బలరామునికి అప్పగిస్తూ పలికిన పలుకుల్లో జ్ఞానం వెల్లడి అవుతుంది.

శ్రీకృష్ణునితో అలిష్నుడు అయిన బలరామునితో కౌరవులు.. 'యీ నచరాచరంబు నయిన జగంబుల నీలీలా వినోదంబులం జేసి దుష్ట జనమర్థనంబును శిష్ట జన రక్షణంబును జేయుచు జగదుత్పత్తి స్థితిలయ హేతునైన నీకు నమస్కరింతు' మనుచూ

అవ్యయుండవు సర్వభూతాత్మకుడవు

సర్వశక్తి ధరుండవు శాశ్వతుడవు

విశ్వకరుడవు గురుడవు విమలమూర్తి

నైన విన్ను మఠింప బ్రహ్మకుమ దరమే

అని నులించడంలో కొరవులు బలరాముని బలాన్ని తత్వాన్ని తెలుసుకుని స్వరూప జ్ఞానాన్ని పొందిన విధానం గోచరిస్తుంది.

వైరాగ్యం

భగవంతుడు గృహస్థాశ్రమ ధర్మాన్ని నిర్వర్తిస్తున్నా నారదునికి నిర్లిప్తునిగా గోచరించి నారదునికి వైరాగ్య బోధగావించాడు.

ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల

శ్రీకృష్ణుని దిన చర్య నియమ బద్ధంగా ఉండి జనులకు మహాత్ములకు ఆదర్శప్రాయంగా ఉన్నది.

ప్రాతః కాలాన లేవడం స్నానం చేసి దానాదులు నిర్వహించి, రాజసభా ప్రవేశం చేసి అతి వైభవంతో హితులు, పురోహితులు, మిత్రులు, బాంధవులు, బుధులు వసుమతీశులు కొలుస్తూ ఉండగా -

కరుణార్ద్ర దృష్టి బ్రజలం
పరిరక్షించుచు వివేక భావకళాచా
తురి మెరసి యిష్టగోష్ఠిం
బరమానందంబున రాజభారకుడగుచున్³¹

తన ధర్మపూర్వకమయిన నడవడితో అందరికీ ఆనందం కలిగించాడు. ఇది ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మీ) లీల.

సాత్త్విక సాధన ప్రకరణం

సాధన మర్యాదా బోధక మయినది. సాత్త్విక భక్తులకు సాధనద్వారా నిరోధం కలుగడం “సాత్త్విక సాధన ప్రకరణం” ఈ ప్రకరణం లోమా ఐశ్వర్యాది గుణాలను పరిశీలించినట్లయితే-

ఐశ్వర్యం

నమగ్ర సేనా సహితంగా శ్రీకృష్ణుడు హస్తినాపురికి వెళ్ళినప్పుడు శ్రీకృష్ణుని ఆగమనానికి పరమానందం చెందిన యుధిష్ఠిరుడు శ్రీకృష్ణుని ఆలింగనం చేసుకుని పరమశాంతిని పొందాడు. పులకిత దేహుడై లోకిక వ్యవహారాలపట్ల విస్మృతుడయ్యాడు. పాండవులు భగవానుని కరస్పర్శతో మహోత్సాహ పూరితులయినారు.

‘వారలుగావించు వివిధార్చనలంబరితుష్టుండై.... చతురంగ బల సమేతుండై వివిధ మణి తోరణాది విచిత్రాలంకృతంబు నతి నైభవో పేతంబునైన పురాన్ని’⁸² ప్రవేశించాడు. అక్కడి రాజ మార్గాన.

“రవళి మట్టెలు మణి నూపురములు మొరయ
బొలుచు కచబంధములు భుజంబునటింప
బయ్యెదలు వీడియాడ సంభ్రమముతోడ...”⁸³

కృష్ణ సందర్శన కుతూహల పరస్పరాహూయ మానలై గురుపతి సుత బంధు జనంబులు వారింప నతిక్రమించి సమున్నత వాఙ్మణిఖరాగ్రంబు లెక్కి⁸⁴ కృష్ణుని చూశారు.

శ్రీ కృష్ణుని ఇంద్రప్రస్థ సందర్శనం ద్వారా అక్కడి జనుల హృదయాలలో వెల్లివిరిసిన ఉత్సాహం పొంగి పారలిన సంభ్రమం శ్రీకృష్ణుని ఐశ్వర్యాన్ని వెల్లడిస్తుంది.

వీరం

రాజనూయ యాగం చేయబూనిన యుధిష్ఠిరుడు ముందుగా చేసిన దిగ్విజయ యాత్రలో భీముని ద్వారా జరాసంధుని సంహరింపజేయడం శ్రీకృష్ణుని యుక్తి వీరాన్ని తెలియజేస్తుంది.

యశం

జరాసంధుని చేత బందీలయిన రాజులను శ్రీకృష్ణుడు విడిపించగా వారు

నవ పద్మలోచను భవబంధ మోచను

భరిత శుభాకారు దురితదూరు

గంధణ కేయూరు గాంచన మంజీరు

వివిధ శోభిత భూషు విగత దోషు

బన్దగాంతక నావల భక్త మహోత్సాహు

నత చంద్రజాటు సున్నత కిరీటు

హరి నీలనిభకాయు వరపీఠకాశేయు

గటి సూత్రధారు జగద్విహారు

హార నవమాలి కా మహితోరు వక్షు

శంఖ చక్రగదా పద్మశార్ఙ్గహస్తు

లలిత శ్రీవత్స శోభిత లక్ష్మణాంగు

శుభగ చారిత్రు దేవకీసుతుని గాంచి⁵⁵

“ధీర విచారి మమ్ము భవదీయ పదాశ్రయులన్ జరాసుతో

దార నిబంధనోగ్గ పరితాపము నీకరుణావ లోకనా

సారము చేత నార్చితిని పజ్జన రక్షయు, దుష్ట శిక్షయు

న్నారయ నీకు గార్యములు యాదవ సంశయోధి చంద్రమా!⁵⁶

55 ని స్తుతించి కృష్ణుని యశోభవాన్ని స్మరించారు.

శ్రీ

రాజసూయ యాగంలో శిశుపాలుని వధ జరపడం 'శ్రీ' గుణాన్ని వ్యక్తం చేస్తుంది. శిశుపాలునికి శాపవశాన భగవానునితో మూడు జన్మల వైరం సంభవించింది. జయ విజయులనే భగవానుని (శ్రీహరి) పార్వదులలో ఒకడు శిశుపాలుడు. చివరి జన్మ అయిన శిశుపాలుని జన్మ నుండి శ్రీకృష్ణుడు విముక్తి గావించి తిరిగి పార్వదునిగా తనను సేవించే అవకాశం ఇచ్చాడు. శాపరూపమైన ఆపత్తిని దూరం చేసి భక్తిదానం చేసి ఆత్మానందాన్ని కలగించినందున ఇది శ్రీ గుణ ప్రదర్శకం.

జ్ఞానం

దుర్యోధనుడు మయ సభలో పొందిన అవమానం కృష్ణుని జ్ఞానశక్తి కారణంగా జరిగింది.

దుర్యోధనుడు 'కలి' అంశచేత జన్మించిన వాడు. కృష్ణుడు భూభారవారణ కార్యానికై 'కలి' అంశుడైన దుర్యోధనుని మూలాధారంగా చేయ దలచాడు. కనుకనే మయసభలో జలం లేనిచోట వస్త్రాలను ఎత్తిపట్టినడచి, జలం ఉన్నచోట తెలియక జారిపడిన దుర్యోధనుని చూసి "పావనియు నచ్చటి పార్థివులను గాంతావళియును"⁸⁷ ధర్మరాజు వద్దని పైగ జేసినావినక "దామోదరామోడి తులై మహా రవంబుగ హాసంబులు చేసిన సుయోధనుండు లజ్జా వసతి వదనుండై కుపిత మానసు"⁸⁸ డయ్యాడు అనీ "అప్పుండ రీకాక్షుండు భూ భార నివారణ కారణుండగుటం జేసి దుర్యోధను నవహాసంబున కుం గారణుండయ్యె"⁸⁹ అనీ భాగవతం స్పష్టంగా తెలుపడం వలన దుష్ట శిక్షణ చేసి భూభారాన్ని హరించాలనే ప్రధానమైన కారణం గుప్తంగా ఉండి పరిహాసం చేయడం వలన దుర్యోధనుడు అవమానం పొందినప్పటికీ భవిష్యత్తు తెలిసిన వాడవటం వలన మౌనంగా ఉండి పోవడం జరిగింది. ఇది జ్ఞాన కార్యం.

వైరాగ్యం

సాల్వనితో ప్రద్యుమ్నునికి జరిగిన యుద్ధంలో మూర్ఛితుడైన ప్రద్యుమ్నుని ఆతని సారథి యుద్ధ రంగంలో నుండి తప్పించి వెలుపలకు తెచ్చాడు. ఆసమయంలో శ్రీకృష్ణుని అంశ అయిన ప్రద్యుమ్నుడు తన సారథితో 'యుద్ధంలో మరణించడమే శ్రేయస్కరముగాని పారిపోయి శరీర రక్షణ గావించుకోవడం వీరత్వాన్ని యశాన్ని దూరం చేస్తాయని శరీర రక్షణం మంచిది గాదని' తెలిపిన పలుకులు వైరాగ్యాన్ని సూచిస్తాయి.

ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మ) లీల

సాల్వవధ దుష్ట శిక్షణార్థం జరిగినది కనుక ఇది ధర్మ స్వరూపుని కార్యం. శిశుపాల వధకు దీనికి భేదం ఉంది.

శిశుపాలుడు శాపగ్రస్తుడు కనుక శాపనివారణార్థం శిశుపాలుని వధించినందున శిశుపాలుని పట్ల అది శ్రీకార్యం అయింది. కాని సాల్వడు శాపగ్రస్తుడు కాదు. దుష్ట రాజుల సమూహంలోనివాడు. శ్రీకృష్ణుడు సాల్వని వధించి దుష్ట శిక్షణ గావించాడు గనుక ఇది ధర్మ స్వరూపుని లీలా కార్యంగా భావించాలి.

సాత్త్వికఫల ప్రకరణం

ఇది సాత్త్విక భక్తులకు పలాన్ని ఇచ్చే ప్రకరణం. ఇందులోనూ ఐశ్వర్యాది భగవద్గుణాలు వరుసగా ధర్మ స్వరూపుని (ధర్మ) లీల తెలియ జేయ బడుతుంది.

ఐశ్వర్యం

దంతవక్త్రుని వధ ఐశ్వర్యకార్యం దంత వక్త్ర విదూరకుల వధతో కృష్ణుడు స్వయంగా చేసే సంహారాలు ముగిశాయి. తరువాత జరుగవలసియున్న

మహాభారత యుద్ధం ద్వారా పెద్ద పెట్టున భూభారం అణగవలసి ఉంది. కాని శ్రీకృష్ణుడు స్వయంగా దుష్ట సంహారంగావించి మోక్షాన్ని ప్రసాదించే సంహారాలు (విదూరకుని వధతో) ముగిశాయి. ఆ సమయంలో

“నరముని యోగ మరామర
గరుడో రగ సిద్ధ పాథ్య గంధర్వనభ
శృర కిన్నెర కింపురుషులు
హరిమహిమనుతించి రద్యుతానందములన్”

అప్పరోజనం నృత్యాలు సలిపారు. వేల్పులు కుసుమ వర్షం కురిపించారు. “దేవతూర్యంబులవార్యంబులై మేరయు యదు వృష్టి ప్రవరులు సేవించ పరమానందంబును బొంది నిజ విజయాంకితంబులైన గీతంబుల వంది జనంబులు సంకీర్తనంబులు సేయ మనోహర విభవాభిరామంబును నూతనాలంకారంబును నైన ద్వారకానగరంబు శుభ ముహూర్తంబునం”¹ ప్రవేశించే సందర్భంలో

పురవతులవిరులు లాజలు
గురు సాధాగ్రముల నుండి కురియగ వికచాం
బురు హోష్టండంతఃపుర
వరమర్ది జొచ్చి వైభవంబ లరారన్ ”

అటు దేవతలకు ఇటు పురజనులకు ఉత్సాహాన్ని కలిగించి ఉత్సవం చేసుకున్నందున దంత వక్త్ర విదూరక వధలు ఐశ్వర్య ప్రదర్శనలు.

వీరం

బల్బులుని వధ మొదలయినవి బలరాముడు జరిపిన కార్యాలు. బలరాముడు స్వయంగా “ధర్మ పరిరక్షణంబు సేయ నవతరించిన మాకు విట్టి

దుష్ట మర్థనంబవశ్య కర్తవ్యంబు”⁹³ అని అనడం మునులచే కీర్తించబడడం వలన బలరాముడు శ్రీకృష్ణునికి అండగాను సహాయకునిగాను ఒకవిధంగా శ్రీకృష్ణునితో అభిన్నునిగా చతుర్వ్యూహాలలో సంకర్షణ వ్యూహంగా బలరాముడు చేసిన సకల కార్యాలకు మూలశక్తి కృష్ణునిదే .

యజ్ఞశాలలో అశుచి పదార్థాలను రక్త మాంసాలను పడవేస్తూ మునులను హింసిస్తున్న బల్బులుని శిరస్సును బలరాముడు తన హలాగ్రంతో బద్దలు కొట్టి చంపి మునుల తీవ్రవేదనను తొలిగించాడు. బల్బులుని వధ భగవంతుని వీర్య ప్రదర్శకం.

యశం

కుచేలుడైన సుదాముని ఆదరించి లక్ష్మీ అంశ సంభూత అయిన రుక్మిణీ సహితంగా శ్రీకృష్ణుడు అర్జ్య పాద్యాదులతో అర్చించి సకల సంపదలతో తులతూగుతున్న శ్రీకృష్ణుడు ఎటువంటి భేదభావమూ లేక బాల్య మిత్రుని చేరదీయడం శ్రీకృష్ణుని ఔన్నత్యాన్ని యశస్సును తెలుపుతుంది.

శ్రీ

శ్రీకృష్ణుని అర్థించి తన దారిద్ర్యాన్ని దూరం చేసుకునే మిషతో వచ్చి, కష్టపరమాత్మ దర్శన స్పర్శలతో సర్వం మరచి తన్మయుడైన సుదాముని వద్దనుండి పిడికెడు అటుకులను మాత్రమే స్వీకరించి కోరకుండానే సర్వ సంపదలను ముక్తిని కూడా ప్రసాదించి సుదామునికి అతని కుటుంబానికి ఆనందాన్ని అందించిన విధానం భగవానుని శ్రీకార్యం.

జ్ఞానం

గ్రహణ స్థాన నిమిత్తం కురుక్షేత్ర యాత్రకు వచ్చిన సందర్భంలో భక్తులకు ఏకాంతంలో గోపికలకు శ్రీకృష్ణుడు చేసిన జ్ఞానోపదేశ వాక్యాలు భగవానుని జ్ఞాన ప్రదర్శకాలు.

గోపికలకు తనపై కుదిరిన భక్తి వారి పూర్వజన్మ ఫలమని తెలుపుతూ-

అఖిల భూతంబులకు ననయంబువాదిమ

ధ్యాంత కాంత భృపీర్వాప్తి వేన

ఘటనటాదిక భూతకార్యంబులకు

మసాదాన కారణములై తనరునట్టి

గగవానిలానలకక్షోణులమ భూత

పంచకంభైకృత నడయుగాదె

లోకంబులందు బంజీకరణ వ్యవ

ష్టల చేత నట్టి భూతముల రీతి

గగన ముఖ భూత తత్కార్య కారణముల

దగిలి యాధారహేతు భూతంబనైన

వాకు బరమన్య మొక్క డెన్నంగ లేదు

విమల మతులార మాటలు వేయువేల¹⁰

అంటూ తన స్వరూప జ్ఞానాన్ని గోపికలకు ప్రసాదించాడు.

వైరాగ్యం

శ్రీకృష్ణునితో వివాహమైన విధానాన్ని తెలియజేయమన్న ద్రౌపదికి అష్టమహిమలు శ్రీకృష్ణునితో వారివారి వివాహాలు జరిగిన విధానము వర్ణించి తెలిపారు. ఆ సందర్భంలో తాము కృష్ణుని పట్ల ఆకర్షితులయి తద్వారా దాసులయి లోకీక ప్రపంచం నుండి విరక్తిని పొందినట్లు తెలిపిన విధానం 'వైరాగ్యాన్ని' సూచిస్తుంది.

భగ్న స్వరూపుని (భర్మ) రీల

వ్యాసాది మునులు శ్రీకృష్ణ భగవానుని దర్శనార్థం ద్వారకకు రాగా వారితో భగవానుడు తెలిపిన విషయాలు దర్మ స్వరూపుని కార్యంగా గోచరిస్తుంది. భగవానుడైన తనను దర్శించే అభిలాషతో వచ్చిన మునులను శ్రీకృష్ణుడే పుయంగా అర్పించి వారి గొప్పదనాన్ని ప్రశంసించాడు.

సన్మనీశ్వరులారా! జన్మ భాక్యులమైన

మాకు నిచ్చోట సమ్మతిని దేవ

నికర దుష్ప్రాపులు నిరుపమయోగీంద్రు

లైన మీ దర్శనం బభ్యేగాదె

ధృతి మందభాగ్యులింద్రియ పర తంత్రులు

నైన మూఢాత్ముల కనఘులార

భవదీయ దర్శన స్సర్వన చింతన

పాదార్చనలు దుర్లభంబులయ్యు

నేడు మాకిట మలభమై వెగ

డెగాదె జగవతిపై దీర్ఘ భూతులు సాధుమతులు

మిమ్ము దర్శించుటయు చాలు

వెమ్మితోడ వేరు తీర్థంబులవని పై వెదకనేల"

ంటూ సాధుపురుషుల దర్శనం తీర్థ స్నానం వంటిదని, "సత్పురుషులు దర్శన శ్రాంతంబునం బావనంబు సేయుదురని" తెలిపాడు. ఏ భగవానునైతే మునులు దర్శించి తరించడానికి వచ్చారో ఆ భగవానుడే వారిని కీర్తిస్తూ -

ఆదిత్య చంద్రాగ్ని మేదిని తారాంబు
 మారుతాకాశ వాఙ్మనము లోలి
 బరికింప దత్తదుపాననంబుల బనిత్ర
 ములు సేయగ నమర్థములు గావు
 నకలార్థ గోచర జ్ఞానంబు గల మహా
 త్మకులు దారు ముహూర్త మాత్రసేవ
 జేసి పాననములు సేయుదురదియున
 ట్లుండె ధాతు త్రయ యుక్తమైన
 కాయ మందాత్మ బుద్ధియు గామి నీకు
 మారులందు స్వకీయాభి మానములును
 దివిరి జలమున దీర్ఘ బుద్ధియును జేయునట్టి
 మూఢుండు నశుమార్గు డనగ బరగు

అని పలికిన పలుకులకు ఆ మునులు సైతం విమోహిత చిత్తులయారు. భగవానుడు మునులను ఈ విధంగా స్తుతించడం లోక సంగ్రహం కోసమే. మహాత్ములను పాదువులను లోకులు గౌరవించి ఆదరించి సేవించాలని భగవత్సంకల్పం. వారి మహాత్మాన్ని వారి ఔన్నత్యాన్ని లోకానికి చాటి చెప్పడం కోసం వారిని భగవత్స్వరూపులుగా శ్రీకృష్ణ భగవానుడే నిర్దారించి లోకానికి ఆదర్శప్రాయుడయ్యాడు. ఈ విధంగా ధర్మాన్ని స్థాపించాడు.

శ్రీకృష్ణుడు తామస రాజస సాత్విక భక్తులను తన నైపు ఆకర్షితుల్ని చేసుకోవడానికై పద్మజాలతో నిరోధ లీల గావించాడు. చివరగా గుణ నిరూపణాన్ని గావించేది 'గుణ ప్రకరణం'.

గుణ ప్రకరణం

పరాత్పరుడైన శ్రీకృష్ణుని నిరూపణం చేసే ప్రయత్నం గుణ ప్రకరణంలో జరుగుతుంది. గమక ఈ గుణ ప్రకరణం కూడా ఐశ్వర్య వీర్య యశః శ్రీ జ్ఞాన వైరాగ్యాలనే షడ్గుణాలతో ఉంటుంది.

ఐశ్వర్యం

దేవకీదేవి కోర్కె మీద కంసుని చేత చంపబడిన ఆమె ఆరుగురు పుత్రులను శ్రీకృష్ణుడు తన యోగ మాయా మాహాత్మ్యంతో 'సుతలం' లోని బలి వద్ద నుంచి తెచ్చి చూపాడు. శ్రీకృష్ణుని దర్శనంతో ఆనందభరితుడయిన బలి కృష్ణునికి నమస్కరించి, ఆనంద బాష్ప పూరంబుగా రోమాంచ కంచుకిత శరీరుండగుచు గర కమలంబుల పాల భాగంబునం గదియించి

ధీయుతుడైనమో భగవతే హరయే పరమాత్మనే ముకుం
దాయ సమస్త భక్త వరదాయ నమః పురుషోత్తమాయకృ
ష్ణాయ మునీంద్రవంద్య చరణాయ సురారిహరాయ సాంఖ్యయో
గాయ వినీల భాస్వదలకాయ రథాంగధరాయ వేదసే¹⁰⁸

అని అభినందించి ఆనేక విధాల స్తుతించాడు.

“కంటి గంటి భవాద్ధి దాటగ గంటి ముక్తి నిధానముం
గంటి నీ కరుణావలోకము గంటి బాపము వీడ ము
క్కంటి తామర చూలియుం బొడగాననట్టి మహాత్మా! నా
యింటికి జనుదెంచితీశ్వరీ యే గృతార్థత బొందితిన్¹⁰⁹”

అంటూ పరవశించాడు.

దేవకి తన ఆరుగురు సంతానాన్ని చూసుకుని పుత్ర స్నేహ మోహ కలితాత్మ అయి

“చమ్మలు దిగ్గన జేవగ

గమ్మల నానంద బాష్పకణముల దొరగం

గ్రమ్మన కౌగిట నిడి నమ

గమ్మన్నలు వచ్చిరమచు గౌతుక మొవ్వున్”¹⁰⁰

“కౌగిట జేర్చి నిజాంక వీరంబుననునిచి శిరంబులు మూర్ఛిని చిబుకంబులు పుణుకుచుం ప్రేమాతిశయంబున మేన బులక లోలయం జన్నిచ్చి”¹⁰¹ యపరిమిత పుత్ర వాత్సల్యాన్ని అందించి పరవశించి పోయింది.

ఇక ఆ ఆరుగురు పుత్రులు భగవంతుని అంగసంగమంతో విగత కల్మషులై విధి శాప సాగరాన్ని పారి దయా కటాక్షమనే నావతో తరించి తల్లిదండ్రులకు శ్రీకృష్ణునికి వందనం ఆచరించి నిజస్థానానికి చేరుకున్నారు.

ఈ విధంగా బలికి, దేవకికి, దేవకీ పుత్రులకు అమితోత్సాహాన్ని కలిగించినందున ఇది భగవానుని ఐశ్వర్య లీల.

వీరం

అర్జునునితో సుభద్రా వివాహం, శ్రుత దేవ జనకరాజుల ఇద్దరి దగ్గరికి ఒకే రూపంలో ఒకేసారి వెళ్ళడం వీర కార్యం.

వీరత్వం బుద్ధి వీరం క్రియావీరం అని రెండు రకాలు. అర్జునుడు సుభద్రా హరణానికి కృష్ణుడు అడ్డుకోక పోగా క్రుద్ధుడయిన బలరాముని కూడా యుక్తిగా శాంత పరచి సుభద్రార్జునుల వివాహానికి ఒప్పించాడు. ఇది కృష్ణుని బుద్ధి వీరం.

జనక మహారాజు వద్దకు శ్రుత దేవుడనే విప్రుని వద్దకు ఒకే సమయంలో వారద వామదేవ, అత్రి, వ్యాస భార్గవ, అపీత, ఆరుణి బృహస్పతి కణ్వ మైత్రేయులనే మునులతో వెళ్ళి ఇద్దరికీ తప్పని కలిగించి ముక్తిని ప్రసాదించి వెళ్ళాడు. ఇది కృష్ణ భగవానుని క్రియా వీరం.

యశం

శ్రుతి గీతలు భగవానుని యశాన్ని గానం చేసేవి.

“జయ జయ హరి! దేవ! సకల జంతువులకు

జ్ఞాన ప్రదుండవు గాన వారి

వలన దోషంబులు గలిగిన మగుణ సం

తానంబుగ గొని జ్ఞాన శక్తి

ముఖ్యవద్గుణ పరిపూర్ణత జేసిమా

యాత్మ విశిష్టుండగుచు గార్య

కారణాత్ముడవై కడగి చరించుచు

మన్న నీయందు బయోరుహాక్ష

తివిరి యామ్నాయములు ప్రవర్తించుగాన

ప్రకట త్రిగుణాత్మకంబైన ప్రకృతి తోడి

యోగ మింతయు మాన్పవే యోగి మాన

సాంబు జాత మధువ్రత యని నుతించి” ¹⁰²

వనజాతాక్ష! భవత్పదాబ్జయుగ పేవా సక్తులైనట్టి య

జ్ఞానముల్ మృత్యు శిరంబు దన్నిఘన సంసారాంబుధిన్ దాటి పా

వనులై లోకములుం బవిత్రములుగా వర్తించుచున్ నిత్యశో

భవమై యొప్పెడి ముక్తి బొందుదురు శుంభద్వైభవోపేతులై ¹⁰³

పంటి శ్రుతి గీతలు భగవంతుని యశస్సును తెలియజేస్తాయి.

శ్రీ

శంకరుని ఆపత్తిని శ్రీహరి తన మాయచే దూరం చేయడం ‘శ్రీ’ కార్యం.
కృకానురుడు తనమృజేసి శివుని నుండి ‘తన హస్తముంచిన వాని

తలభస్మమగు'నట్లు వరం పొందాడు. శంకరుడు తనకిచ్చిన వరాన్ని శంకరుని పైనే ప్రదర్శించి పరీక్షించ దలచి శంకరుని వెంట పడ్డాడు. ఆ సమయాన శ్రీహరి బాల బ్రహ్మ రూపాన వచ్చి వృకాసురునితో ఆ హస్తాన్ని వృకాసురుని తలపైనే ఉంచి పరీక్షించు కొమ్మని తెలువగా ఆ విధంగా చేసి వృకాసురుడు భస్మమయ్యాడు. ఈ విధంగా శంకరుని ఆపద తొలగించి ఆనంద ప్రదానం చేసినందుకు గాను సురలు పూలవాన కురిపించారు. గంధర్వులు పాడారు. అవ్వరసలు ఆడారు. గ్రహాలు భయం వీడాయి.

ఆనంద ప్రదమైన ఈ విషయం శ్రీ గుణ ప్రదర్శకం.

జ్ఞానం

త్రిమూర్తుల ప్రాశస్త్యాన్ని పరీక్షించదలచిన భృగుమహర్షి బ్రహ్మను, శివుని దర్శించిన అనంతరం శ్రీహరి దగ్గరకు వెళ్ళి తనను ఉపేక్షించాడనే కారణంతో కోపాద్రిక్తుడై శ్రీహరి హృదయాన తన్నగా శ్రీహరి పరమ సాత్త్వికంగా తనను తన్నిన భృగువును ఆదరించడంతో భృగుమహర్షి అనంత కళ్యాణ గుణనిధి అయిన శ్రీహరిని మించిన దైవం లేడని గుర్తించిన విధము జ్ఞాన ప్రకాశకం.

వైరాగ్యం

శ్రీకృష్ణుడు జల క్రీడాదులతోను తన ప్రతి చేష్టతోను పదహారు వేల మాట ఎనిమిది మంది కాంతల చిత్తాన్ని హరించగా కృష్ణైక గత చిత్తలయిన ఆ కాంతలు ఎల్లప్పుడూ కృష్ణ చింతనలో నిమగ్నులై శ్రీకృష్ణాపకృతి వివరాలురయి ప్రకృతిలోని చక్రవాకాది పక్షులను సముద్రాన్ని చంద్రుడు మొదలయిన వాటిని సందోధిస్తూ పలికే వివిధ ప్రలాప వాక్కులు వారి లోకీక వైరాగ్యాన్ని శ్రీకృష్ణాపకృతి తెలియజేస్తాయి.

ఈ విధంగా తామస రాజస సాత్విక భక్తులకు నిరోధలీల ద్వారా భక్తి సిద్ధించింది. అనంతరం ముక్తి లభిస్తుంది. ఆ విధమైన ముక్తిని గురించి భాగవతంలోని ఏకాదశ స్కంధం వివరిస్తుంది.

ముక్తి

ఏకాదశ స్కంధం జీవముక్తి, బ్రహ్మముక్తి అనే రెండు విషయాలను తెలుపుతుంది. జీవముక్తి అనేది మళ్ళీ బ్రహ్మ భావం, సాయుజ్యం అనే రెండురకాలుగా ఉంటుంది.

అవిద్య నాశనం అయినప్పుడే బ్రహ్మ భావం కలుగుతుంది. వైరాగ్య, సాంఖ్య, యోగ, తప, భక్తియనే అయిదు విద్యల ద్వారా అవిద్య నాశనం అయి బ్రహ్మ రూప భావమైన ముక్తి సిద్ధిస్తుంది. సాయుజ్యం అనేది భక్తి వల్లనే సిద్ధిస్తుంది.

విశ్వామిత్రాది మహర్షులు యాదవులకు శాపాన్ని ఇవ్వడం నారదుడు వసుదేవునికి పురాతన విదేవార్షభ సంవాదాన్ని తెలుపడం జీవులకు బ్రహ్మభావం కలిగించే విషయాలు ఏకాదశ స్కంధం తెలుపుతుంది.

అలాగే బ్రహ్మాది దేవతలు శ్రీకృష్ణుని వైకుంఠానికి పిలువడం శ్రీకృష్ణుడు ఉద్ధవునికి పరమార్థోపదేశం చేయడం అవధూత సంవాదాలు అనే అంశాలు జీవులకు సాయుజ్య ప్రాప్తిని కలిగించే విషయాలను బోధిస్తాయి. శాపకారణాన యాదవులు తమలో తాము కలహించుకుని యాదువులందరి సంహారమూ జరగడం, బలరామ కృష్ణులు వైకుంఠానికి జేరడం అనే అంశాలు బ్రహ్మముక్తిని సూచిస్తాయి. తనకోసం వచ్చిన మునులతో యాదవ కులనాశనం చేసే శాపం ఇప్పించడం ద్వారా యాదవులను త్యాగం చేసి స్వయంగా తాను వైకుంఠానికి చేరుకోవడం బ్రహ్మముక్తి.

భాగవతంలో ఈ విధంగా దశమస్కంధంలో శ్రీకృష్ణభగవానుని షడ్గుణ నిభూతి, ఏకాదశ స్కంధంలో జీవబ్రహ్మముక్తులు వివరించబడ్డాయి.

ఈ దశమ ఏకాదశ స్కంధాలలోని కృష్ణలీలలు 'శ్రీకృష్ణుడు భగవంతుడనీ, తన షడ్గుణాలతోనూ తామస రాజవసాత్త్విక జీవులను ఆకర్షించి ప్రమాణ ప్రమేయ సాధనల ద్వారా ఆయా జీవులకు ఫలాన్ని ప్రాప్తించజేసి ఆనందింప జేయుడమే శ్రీకృష్ణ భగవానుని తత్త్వమనీ' స్పష్టం చేస్తున్నాయి.

1. ఏతే చాంశలాః కృష్ణస్త్వ భగవాన్ స్వయమ్!
ఇంద్రాద్రివ్యాకులం లోకం మృయంతి యుగే యుగే -
- వ్యాసుడు - శ్రీమద్భాగవతము, ప్రథమ స్కంధము, అధ్యాయ - 3 శ్లో-28.
2. సంపూర్ణ పశ్చర్యం ఏర్యం (ఏరం) యశ్చు సౌందర్యం (శ్రీ) సంపూర్ణజ్ఞానం సంపూర్ణ
వైరాగ్యం అనే ఆరు అచింత్య గుణాలతో కూడిన పరతత్త్వమే భగవానుడని
విష్ణుపురాణం చెబుతోంది - (త్రిదండి శ్రీభక్తి సుదీర రామోదర మహారాజ్ (రచన)
- శ్రీరాధా గోవింద చంద్రిక, పు - 3.
3. శ్రీమద్వల్లభాచార్య - 'సుబోధిపీ భాగవతవ్యాఖ్య' (భాగవతార్థ ప్రకరణంలోని శ్లోకం)
4. బ్రహ్మ సంహిత (5.1) - చి.వి.శ్రీనివాసాచార్యులు - (మూలం భక్తి వేదాంత స్వామి
ప్రభుపాదులు) కృష్ణవైతన్య ప్రతిపత్తి భక్తివేదాంత బుక్ (ట్రస్ట్ (ఇస్కాన్)
5. శ్రీనాథి కొంఠ సుబ్బరాయ - శ్రీకృష్ణావతార తత్త్వము చతుర్థమశకము, (అరం:
శ్లాపిక), పు - 28.
6. నాథికోంఠ సుబ్బరాయ - శ్రీ కృష్ణావతార తత్త్వము, చతుర్థమశకము
(మూడవ కూర్పు), పు - 27.
7. "यमलार्जुन भंग संकर्षाणः, नलकूबर मणिग्रीव प्रसंगे अनिरुध्दः
तनयोरनुग्रह वासुदेव" - श्री मदवल्ल भाचार्य - भगवद पीठिका

శ్రీకృష్ణుడు - భగవత్తత్వం

8. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం 976, పు - 319.
9. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం 982, పు - 319.
10. చక్రము = సర్వాన్ని మించి ఉండడం. ఆదివత్సం
నైభవము - (సంకలనం) చలమచర్ల వేంకటశేషాచార్యులు -
సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువు. పు - 74.
11. చలమ చర్ల వేంకట శేషాచార్యులు - సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువు పు - 295.
12. చలమచర్ల వేంకట శేషాచార్యులు - సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువు, పు - 263.
13. आधार में आकर्षता कर सब को आनन्द देनेवाला चारो तरह फैल जाय वह यश कहलाता है अथवा अच्छी रीती से वर्णन योग्य गुण तथा समूह जिस में हो उसे यश कहते हैं। श्री जगन्नाथ चतुर्वेदी - (मूल - श्री मद्दल्ल - बाचार्य) - भूमिका, Rasapanchadhyayi, (Sri Subhodini Commentry on Bhagavata) (1971) पु - 26.
14. శ్రీ - లక్ష్మీ సంపద శోభ. సరస్వతి. బుద్ధి. కీర్తి మొ॥ అర్థాలు ఉన్నాయి (సం) చలమ చర్ల వేంకటశేషాచార్యులు, సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువు పు - 305. అయితే आपन्ति निवारण श्री कार्य है। श्री जगन्नाथ चतुर्वेदि, (मूल - श्री मद्दल्लभाचार्य) भूमिका Rasapanchadhyayi (भागवतका सुबोधिनी व्याख्या), पु - 26.
15. (సం) చలమ చర్ల వేంకటశేషాచార్యులు - సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువు పు - 135
16. भगवान के अतिरिक्त दूसरे में आसजित न होना वैराग्य है। श्री जगन्नाथ चतुर्वेदि, (मूल - श्री मद्दल्ल - भाचार्य) भूमिका Rasapanchadhyayi (भागवत का सुबोधिनी व्याख्या) पु - नं. 26
17. ఈ ప్రకరణంలోని తామసరాజవ పాత్రకు గుణ ప్రకరణాది విభజనలను శ్రీమద్వల్లభాచార్య విరచితమైన శ్రీమద్భాగవత సుబోధిని వ్యాఖ్య (రాస పంచాధ్యాయ - భూమిక) గ్రంథంలో వారు చేసిన విభజనను అనుసరించే చేమకూడం జరిగింది.
18. వ్యాసమహర్షి కృత శ్రీమద్భాగవతము, (గోడీయమఠ (పచురాం) (అవతరణిక)

దశమ స్కంధం (1) పు - 20.

19. జగన్నాథ చతుర్వేది (మూల - శ్రీ మద్భక్తసూత్రాధికార) భూమికా రాసపంచాధ్యాయ, (భాగవత కా సుబోధిని టీకా) పు - 28.
20. విష్ణుమూర్తికి శ్రీదేవి భూదేవి అని ఇరువురూ భార్యలుగా పురాణాలలో వర్ణించబడింది. భూదేవి వివాహానికి నైకుంతం మండి ప్రభువు తరలి వస్తున్న (అవతరిస్తున్న) సమయంలో భూదేవి (భూమి) మంగళ చిహ్నాలతో పులకరించిపోతోంది. అంటూ కాలదశ వృద్ధ జలాదులన్నీ భగవానుని అపిర్వానానికి ఎలా శుద్ధి అయ్యాయో సుందరంగా వ్యాఖ్యానించబడింది. శ్రీ ప్రేమ సుధా సాగర అనే భాగవత దశమ స్కంధ గ్రంథం (హిందీ)లో - శ్రీ ప్రేమ సుధా సాగర, భాగవత దశమస్కంధ (వ్యాఖ్యాన సహిత) గీతా ప్రెస్ - హనుమాన్ ప్రసాద్ పోదదార్ పు - 17.
21. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం 176, పు - 222.
22. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం 225,, పు - 227.
23. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం 253,, పు - 231.
24. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం 255,, పు - 231.
25. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం 257,, పు - 231.
26. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం 262,, పు - 231.
27. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం 274, పు - 233.
28. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము

వచనం - 288., పు - 234.

29. "పవాస్తర్థబహిర్య స్వన పూర్వః వాపివాపరమ్
పూర్వాపరం బహిర్భాగ ద్భవతో యోజగచ్ఛయంః" "తం మహాత్మ్య.....ప్రాకృత
యథా" - వ్యాసుడు శ్రీమద్భాగవతము (గోడీయమఠ ప్రచుణం దశమ
స్కంధం 1. అధ్యాయం - 9 శ్లోకాలు 13,14.
30. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 376., పు - 244.
31. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 404., పు - 246.
32. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం 408, పు - 247.
33. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం 411., పు - 247.
34. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
వచనం 417., పు - 248.
35. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
వచనం 418.
36. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
వచనం 419.
37. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 430., పు - 249.
38. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 627., పు - 273.
39. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 628., పు - 273.
40. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము,
వచనం - 667., పు - 278.

41. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము, వచనం - 708,, పు - 284.
42. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 710,, పు - 284.
43. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 738,, పు - 288.
44. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 745, పు - 289.
45. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 748,, పు - 289.
46. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 749,, పు - 289.
47. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 764,, పు - 292.
48. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 765,, పు - 292.
49. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 934,, పు - 313.
50. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 939,, పు - 313.
51. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 1003,, పు - 322.
52. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 1039,, పు - 326.
53. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము పద్యం - 1040,, పు - 327.

54. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1060,, పు - 329.
55. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1062,, పు - 329.
56. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1128,, పు - 339.
57. జానానాథ చతుర్వేదీ (మూల - వల్లభాచార్య, భూమికా రసపంచాధ్యాయ (శ్రీ సుబోధిని
కా హిందీ అనువాద, పు - 29.
58. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 154,, పు - 213.
59. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 171,, పు - 221.
60. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1148,, పు - 324.
61. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1149,, పు - 342.
62. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1150,, పు - 342.
63. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1164,, పు - 344.
64. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1190,, పు - 347.
65. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1232,, పు - 353.
66. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1241,, పు - 355.

67. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1284.. పు - 359.
68. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1436.. పు - 377.
69. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము.
పద్యం - 1437.. పు - 377.
70. వ్యాసమహర్షి - శ్రీమద్భాగవతము, దశమస్కంధము (2) శ్లో.పు -
71. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1470.. పు - 381.
- 72&73. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 1703, 1704.. పు - 412.
74. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 67.. పు - 434.
75. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 232.. పు - 455.
76. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 476.. పు - 488.
77. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 477, పు - 488.
78. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 478, పు - 488.
79. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 593, పు - 503.
80. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 594, పు - 503.
81. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము

పద్యం - 641, పు - 509.

82. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
వచనం - 687, పు - 514.

83. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, పూర్వభాగము
పద్యం - 688, పు - 515.

84. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 687, పు - 574.

85. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 747, పు - 522.

86. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 750, పు - 523.

87. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
వచనం - 827, పు - 533.

88. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 827, పు - 533.

89. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 827, పు - 533.

90. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 922, పు - 544.

91. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
వచనం - 923, పు - 544.

92. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 924, పు - 544.

93. పాతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
వచనం - 929, పు - 545

94. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1072, పు - 562.
95. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1119, పు - 567.
96. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1120, పు - 567.
97. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1121, పు - 567.
98. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1144, పు - 571.
99. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1152, పు - 572.
100. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1161, పు - 572.
101. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1162, పు - 573.
102. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1204, పు - 579.
103. పోతన - శ్రీమహాభాగవతము, (రెండవభాగము) దశమ స్కంధము, ఉత్తర భాగము
పద్యం - 1221, పు - 582.

ఉపసంహారం

ఆద్యంత రహితమైన శ్రీకృష్ణ భగవానుని తత్వాన్ని గ్రంథరూపంలో కుదించి పొందుపరచడం ఆసాద్యం. అది అనంతం. ఎంత చెప్పినా అసంపూర్ణం.

అయినా ఈ గ్రంథంలో ఏర్పరచుకున్న ఈ పథకం ప్రకారం తెలియపరచడానికి ప్రయత్నించాను. ఆ ప్రయత్నంలో విషయం 'భాగవతంలో కృష్ణతత్వం' గమక ముందుగా 'భాగవతం - భగవదవతారాలు' అనే శీర్షికలో భాగవత పురాణం గురించి భాగవత కర్తృత్వం భాగవత విశేషాలు, భారతీయ భాషలలో భాగవతానువాదాల గురించి స్వల్ప వివరాలు తెలిపి, ఆ తరువాత భగవదవతార కారణాలు అవతార భేదాలు, ఏకవింశత్యవతారాలు, దశావతారాలు, వాటి అంతరార్థాలు, శ్రీకృష్ణావతార విశేషం తెలుపడానికి ప్రయత్నించాను.

వ్యాసుడు పురాణ పరిష్కారం భారతరచనం గావించిన తరువాత మనశ్శాంతి కోసం నారదోపదేశంతో దిగవంతుని కీర్తిస్తూ భాగవతాన్ని రచించాడు. అయితే భాగవతానికి పూర్వం 'అష్టాదశ పురాణాలలో కృష్ణ ప్రసక్తి' ఎక్కడెక్కడ ఉన్నదో పరిశీలించడం శ్రీకృష్ణతత్వాన్ని వెల్లడించడానికి నేపథ్యంగా ఉంటుందని భావించి బ్రహ్మ, బ్రహ్మాండ, బ్రహ్మ వైవర్త, పద్మ, కూర్మ, విష్ణు, అగ్ని, నారద, మార్కండేయ పురాణాలలో ఉన్న కృష్ణ ప్రసక్తిని గురించి వ్రాశాను. ఇందులో

తరువాత వివరించ వలసిన కారణాల భాగవతాన్ని మినహాయించాను.

తెలుగులో పోతన భాగవతం 15 శ్లోలో వెలువడింది. ఈ పోతన భాగవతానికి ముందుగా తెలుగులో మొదటిసారిగా కృష్ణ చరిత్రను విశదీకరిస్తూ వచ్చినది ఎర్రన (14 శ్లో) పారివంశం. పోతన భాగవతాన్ని అనుశీలించే ముందు ఎర్రన పారి వంశాన్ని స్థూలంగా వీక్షించడం సమంజసమనే భావంలో పారివంశంలో శ్రీకృష్ణ ప్రశస్తి అనే అంశాన్ని గూర్చి తెలిపాను.

తరువాతిది 'పోతన భాగవత తత్త్వం'. భాగవతుడైన పోతన తత్త్వం తెలుసుకుంటే పోతన భాగవతం అందులోని కృష్ణతత్త్వం సులభగ్రాహ్యంగా ఉంటుంది. గనుక ఇందులో భాగవతునిగా పోతన ఉద్దేశాలు పోతన భాగవతంలోని ప్రస్తాదాది భాగవతుల తత్త్వాల, భక్తి మార్గాలు వివరించాను.

భాగవతంలో విశిష్టాద్వైతం గురించిన వివరాలను 'భాగవతంలో విశిష్టాద్వైతం అనే శీర్షిక కింద వివరించాను.

'శ్రీకృష్ణావతార ప్రయోజనాలు' అనే శీర్షిక క్రింద శ్రీకృష్ణుని అవిరూపం నుంచి లీలా సంవరణం దాకా పరిశీలిస్తూ కృష్ణుడు అవతరించడానికి గల కారణాలు, ఏవిధంగా కృష్ణుని జీవితంలోని ప్రతిపంపుటన భూభార నిర్మూలనానికి ఏవిధంగా దోహదం అయిందో ప్రధానంగా వివరించాను. శ్రీకృష్ణుని కృపకు పాత్రులై కొందరూ కృష్ణుని చేత వివాతులై మరికొందరు ఉద్ధరింపబడ్డారు, తరించారు. ఆయా జీవులు పూర్వజన్మలో పొందిన వరాల శాపాల వృత్తాంతాలు కారణాలు శ్రీ గర్ల భాగవతం ఆధారంగా వివరించడం జరిగింది ఈ ప్రకరణంలో.

శ్రీకృష్ణుడంటే భగవంతుడే. శ్రీకృష్ణుడు స్వయంగా భగవానుడన్న విషయం వ్యావభాగవతంలోనే తెలుపబడింది. భగవద్గీతలో కృష్ణుడు అర్జునునికి

గీతోపదేశం చేసే సందర్భంలో శ్రీకృష్ణ ఉవాచ అనిగాక ఆద్యంతం 'భగవానువాచ' అనే వ్యాసుడు 'భారతం'లో రచించాడు.

కనుక భగవానుడంటే ఏమిటి? శ్రీకృష్ణుడు భగవానునిగా ఏవిధంగా కనిపిస్తున్నాడనే దానిని 'శ్రీకృష్ణుడు - భగవత్తత్వం' అనే శీర్షిక క్రింద తెలుపుతూ, 'శ్రీమద్వల్లభాచార్యుని సుబోధిని' (భాగవతానికి వ్యాఖ్య) ని ఆధారంగా (హిందీ అనువాదం) విభజనలు చేసుకుని వివరంగా వ్రాశాను.

ఈవిధంగా శ్రీకృష్ణతత్వానికి ఒక ఆకృతిని ఆవిష్కరించానని భావిస్తున్నాను. అనంతమైన భగవత్స్వరూప స్వభావాలలోని 'ఆకృతి' లీలామాత్రంగా రేఖాప్రాయంగానయినా ఈ పరిశోధనా గ్రంథంలో ఆవిష్కృతమయితే నేను కృతార్థురాలినే..... శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు....

ఉపగ్రంథ సూచి

క్ర. సం.	గ్రంథనామం	రచయిత
1.	అస్సామీ సాహిత్య చరిత్ర	బిరించికుమార్ బారువా
2.	అంతర్జాతీయ భాగవతము	డా. వేదూల సూర్యనారాయణశర్మ
3.	ఆంధ్ర మహా భాగవతపద్యాసాలు	సాహిత్య అకాడమీ
4.	ఆంధ్ర వాఙ్మయము-కృష్ణకథ	దారామనాథ శాస్త్రి
5.	ఆంధ్ర మహాభారతము (శాంతిపర్వం)	తిక్కన
6.	ఆంధ్రమహాభాగవతము రసానుభూతి	జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం
7.	ఉత్తరభాషా సాహిత్యాలు	అకాడమీ
8.	కన్నడ సాహిత్య చరిత్ర	సాహిత్యఅకాడమీ

9. కృష్ణ కథ దారారామనాథ శాస్త్రి
10. కృష్ణ చైతన్య ప్రతిపత్తి భక్తి వేదాంత స్వామిప్రభుపాద
11. గర్భభాగవతము అంకరాజు సరోజిని
12. గుణరాతీ వాఙ్మయము చిలుకూరి నారాయణరావు
13. గోపికా గీతము శివ సత్యనారాయణ
14. చైతన్య చరితావళి కుందర్తి వేంకట నరసయ్య
(మూలం-ప్రభుదత్త
బ్రహ్మచారి)
15. చైమిని భారతము ముదిగొండ వీరేశలింగం
(సంకేదనాత్మక పరిశీలన)
16. తమిళ సాహిత్య చరిత్ర అకాడమీ ప్రచురణలు
17. తెలుగులో హరివంశాలు డా. పి. యశోదారెడ్డి
18. తెలుగు కవులు భక్తితత్వం మహాతీ శంకర్
19. దక్షిణ భారత సాహిత్యాలు చల్లా రాధాకృష్ణశర్మ
20. దక్షిణ భాషా సాహిత్యాలు సాహిత్య అకాడమి

21. నారద భక్తి స్మృతాలు	(అను) దొడ్ల వెంకట రామరెడ్డి
22. నారదీయ పురాణం	అల్లాడ నరసింహకవి
23. నీలగిరి వెన్నెల	శ్రీ సత్యసాయిబాబా
24. పురాణ వాఙ్మయము	జి.వి. సుబ్రహ్మణ్యం
25. పోతన భాగవతరచన	శిష్టాలక్ష్మీకాంత శాస్త్రి
27. పోతన	నిడదవోలు వెంకటరావు
28. పోతన సహజ పాండిత్యం	తుమ్మ వల్లి రామలింగేశ్వరరావు
29. పోతనగారి వైచిత్ర్యం	కేతవరపు వేంకట రామకోటిశాస్త్రి
30. భక్త పోతన మహాభాగవత రచన	ఖండవల్లి సూర్యనారాయణశాస్త్రి
31. భగవదారాధన	మాణిక్యం వేదవల్లి తాయారమ్మ చినగంధం కొనల్యాదేవి
32. భావగోపి	కూచిసూర్యప్రకాశరావు
33. భాగవత వైజయంతిక	కరుణశ్రీ (సం)
34. భాగవతం పై భగవద్గీతా ప్రభావం (గీతాభాగవతాల తులనాత్మక పులిజాల వెంకట	

సూర్యప్రకాశరావు
పరిశోధన)

35. భాగవత కథ (సంపుటాలు)	కుందుర్తి వెంకటనరసయ్య (మూలం - ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి)
36. భాగవతకథాసారం (అను) శ్రీకృష్ణ చరిత్ర సూర్యనారాయణ	(మూలం) బంకిం చంద్ర చటర్జీ (తెలుగు) బాలాంతరపు
37. భాగవతానుశీలనం	ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి
38. భక్తి తత్త్వదర్శనం	చర్ల గణపతి శాస్త్రి
39. భవిష్య పురాణం	వావిళ్ళ రామస్వామి
40. బ్రహ్మాండ పురాణం	జనమంచి శేషాద్రిశాస్త్రి
41. భాగవత కథాతత్త్వం	కపిలవాయి లింగమూర్తి
42. మహాభాగవత కల్పకుసుమములు	డా.పి. యశోదారెడ్డి (కూర్పరి)
43. మహాభాగవతో పాశ్యానములు	సామ్రాజ్యలక్ష్మీరావు
44. మధుర మాధవం (నాటిక)	ఎన్. వి. జోగరావు

45. మహాభారత విమర్శనము పుట్టవర్తి నారాయణాచార్యులు
46. రాధారహస్యం బులుసు సూర్యప్రకాశ శాస్త్రి
47. విమర్శిని (పరిశోధనాత్మక పత్రిక) తెలుగు విభాగం (ఉ.మూ)
48. న్యూస సాహితీ సంహిత
(యువభారతి) ఉపన్యాస మంజరి
49. విద్యున్నాల పులిజాల వేంకట సూర్య ప్రకాశరావు
50. విష్ణు పురాణం కలిదిండి భావనారాయణ
51. శ్రీరాధాగోవింద చంద్రిక
త్రిదండి భక్తి మధీర
దామోదరమహారాజు
52. శ్రీకృష్ణ చరిత్రము డి. వెంకటరామరెడ్డి
53. శ్రీకృష్ణ లీలామృతము వావిలి కొలను ముబ్బరాయ
54. శ్రీకృష్ణ కథామృతము స్వామీ సుందరచైతన్యనంద
55. శ్రీకృష్ణ లీలామృతము కృష్ణదాస్జీ
56. శ్రీకృష్ణావతారతత్వము (సంపుటాలు) జమనంచి శేషాద్రిశాస్త్రి
57. శ్రీమద్భాగవతము
మహారాజు త్రిదండి భక్తి మధీరదామోదర

భాగవతము - భగవదనతారాలు

58. శ్రీ మహాభాగవతము (1&2)   బమ్మెరపోతన (లఘుటీక)
టాగూర్ పబ్లిషింగ్ హౌస్ - 1975   బులుసు వెంకటరమణయ్య
59. శ్రీమద్భాగవత ప్రకాశము
(ప్రథమస్కంధం)   ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్య
60. శ్రీమద్భాగవత సామ్రాజ్యము   ఎల్లంరాజు శ్రీనివాసరావు
61. శ్రీమద్భాగవత పురాణమహాత్మ్యము   జొన్నాభట్ల వాసుదేవ శాస్త్రి
(పద్య పురాణాంతర్గతము)
62. శ్రీమద్భాగవతము   పోతన (సాహిత్య అకాడమి)
63. శ్రీమద్భాగవతము   చదలవాడు జయరామశాస్త్రి
(తత్వదర్శనీ వ్యాఖ్య)
64. శ్రీమద్భాగవత రహస్యము   నెమలికొండ రామాచార్యులు
(మూలం - రామచంద్ర డోంగరే
మహారాజ్)
65. శ్రీమద్భాగవతం - విశిష్టాద్వైతం   ఎన్.సి. రఘునాథాచార్యులు
66. శ్రీమహాభాగవత హృదయము   మామిడిపల్లి నరసింహం
67. శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము   నన్నయ భట్టు
(సభాపర్యం)
68. శ్రీ గర్గ భాగవతము   చివుకుల అప్పయ్య శాస్త్రి
69. శ్రీ దొడ్డ భాగవతము   దొడ్డ వేంకటరామరెడ్డి

70. శ్రీమదాంధ్ర బ్రహ్మవైవర్త పురాణం మట్టపల్లి శివసబ్బరాయగుప్త
71. శ్రీమదాంధ్ర పద్మ పురాణం పిసుపాటి చిదంబర శాస్త్రి
72. శ్రీరాధామాదవతత్వము -
సంప్రదాయం లీలాశ్యామి
73. శ్రీ గోపికా రహస్యం వై.యన్. కృష్ణమూర్తి
74. శ్రీనిష్ఠ పురాణము వెన్నలకంటి మార్యనార్య
75. సర్వ సిద్ధాంత సౌరభము (7) అనుభవానందస్వామి
76. సహృదయ చక్రం సుప్రసన్న
77. హరివంశం ఎఱ్ఱాప్రగడ

సంస్కృతం

78. శ్రీమద్భాగవతము (12-స్కం)
(గౌడీయమతప్రచురణ) వేదవ్యాసుడు
79. శ్రీమద్భాగవద్గీత (వ్యాఖ్య కొంపెల్ల రెడ్డి నారాయణ)
80. శ్రీమద్భాగవద్గీత
(గీతామృత తరంగిణి) కల్యాణానంద భారతిస్వామి
81. భగవద్గీత శ్రీమద్వల్లభాచార్య

నిఘంటువులు

82. సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువులు (8)
83. విద్యార్థి కల్పతరువు ముసునూరు వెంకటశాస్త్రి
84. విజ్ఞాన సర్వస్వం (వాల్యూమ్ 6) తెలుగు భాషాసమితి
85. శబ్ద రత్నాకరము సీతారామాచార్యులు
86. సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువు (సంకలనం) చలమచర్ల వేంకట శేషాచార్యులు

హిందీ

87. రాస పంచాధ్యాయ్ (శ్రీ మందల్లభాచార్య విరచిత శ్రీ సుబోధిని కా హిందీ అనువాద - జగన్నాథ చతుర్వేది
88. శ్రీ రాధా మాధవ చింతన హనుమాన ప్రసాద పోదార్
89. శ్రీ ప్రేమ సుధా సాగర హనుమాన ప్రసాద పోదార్

“ నీ పద్యావళులాలకించు చెవులున్ నిన్నాడు వాక్యంబులున్
 నీపేరం బనిసేయు హస్తయుగముల్ నీ మూర్తి పైఁ జూపులున్
 నీపాదంబుల పాంత మొక్కు శిరముల్ నీసేవపైఁ జిత్తముల్
 నీ పై బుద్ధులు మాకు నిమ్ము కరుణన్ వీరేఁజ పత్రేక్షణా”

www.mohanpublications.com

మోహన్ పబ్లికేషన్స్ లో లభించు

పుస్తకముల పట్టిక
(Book List)

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద, మంత్రశాస్త్రాది
అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి...

ఫేస్ బుక్ **మోహన్ పబ్లికేషన్స్** పేజ్ లైక్ చేయండి.

Like us to follow :

MOHAN PUBLICATIONS

Rajamahendravaram

అజంతా హోటల్ ఎదుట, కోటగుమ్మం, రాజమహేంద్రవరం - 533101.

WWW.MOHANPUBLICATIONS.COM

మావద్ద లభించు గ్రంథములు

1. ప్రతకథలు - పూజలు

1. శ్రీ వినాయక వ్రతం	వెల రూ.10-00
2. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజా-పుణ్యాహవాచనం	30-00
3. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజ (కాణిపాకక్షేత్రమాహాత్మ్యంతో)	10-00
4. సంకష్టహరచతుర్థి శ్రీమహాగణపతి వ్రతం	30-00
5. వరలక్ష్మీ వ్రతం	10-00
6. కేదారేశ్వర వ్రతం	10-00
7. త్రినాథ వ్రతం(కలర్)	10-00
8. త్రినాథవ్రతం(సాదా)	5-00
9. క్షీరాబ్ధి వ్రతం	12-00
10. మంగళ గౌరీవ్రతం	10-00
11. వైభవలక్ష్మీ వ్రతం ఫోటో యంత్రంతో	25-00
12. శ్రీలక్ష్మీ కుబేర వ్రతం (ఫోటో యంత్రంతో)	25-00
13. కనకమహాలక్ష్మీ వ్రతం (కామేశ్వరీపాటంతో)	25-00
14. సంతోషీమాతా వ్రతం	25-00
15. ఏడు శనివారాల వ్రతం	25-00
16. సత్యనారాయణవ్రతం	25-00
17. శ్రీ సువర్చలాహనుమద్దీక్ష	30-00
18. శివదీక్ష	10-00
19. కాత్యాయనీ వ్రతం	20-00
20. సౌభాగ్య గౌరీవ్రతం	20-00
21. తిరుప్పావై (ధనుర్మాసవ్రతం)	36-00
22. స్త్రీల ప్రతకథలు	36-00
23. స్త్రీలప్రతకథలుస్థూలాక్షరి (నేడునూరిగంగాధరరావుగారి)	54-00
24. పెళ్ళి పాటలు - స్త్రీలపాటలు (కామేశ్వరీపాటంతో)	36-00
25. సర్వదేవతా పూజావిధానం	25-00
26. ఆరువ్రతాలు	30-00
27. రాహుకాలంలోదుర్గాదేవీపూజా	10-00

28. తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29. శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30. శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00
31. లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32. శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33. శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34. కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35. శివపూజ	10-00
36. వీరభద్ర పూజ	10-00
37. ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38. నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39. సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40. రామదేవుని కథ	10-00
41. శివదేవుని కథ	10-00
42. లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43. వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44. బ్రహ్మాంగారి నిత్యపూజ	10-00
45. సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46. నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47. రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48. ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49. శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50. 16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51. పార్వతీకల్యాణం	25-00
52. సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53. పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54. అష్టనాగపూజ	36-00
55. పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56. ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57. ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం వైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58. ఏదేవునికి ఏవిధముగాబీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59. ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60. హనుమద్ వ్రతం	36-00
61. పంచాయతన పూజ	63-00
62. 28 వ్రతములు	120-00

63. కలశపూజలు (92కేసారి)	150-00
64. కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో)	....
65. ప్రాంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో)	....
66. గోమాత	40-00

2. స్తోత్రాలు-సుప్రభాతములు సహస్రనామములు

1. శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగారి సంకలనం	45-00
2. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,,	50-00
3. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,,	50-00
4. స్థూలాక్షరీలలితావిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములు(పత్రికసైజ్)	99-00
5. లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మి	63-00
6. స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రాస్సైజు)కేస్బైండ్	108-00
7. సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి	120-00
8. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళి: (63)	24-00
9. విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రాస్)	25-00
10. లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రాస్)	36-00
11. లలితా సహస్రనామములు	24-00
12. లక్ష్మీ సహస్రనామములు	24-00
13. దుర్గా సహస్రనామములు	24-00
14. ఆంజనేయ సహస్రనామములు	24-00
15. శివ సహస్రనామములు	24-00
16. విష్ణు సహస్రనామములు	24-00
17. గణపతి సహస్రనామములు	24-00
18. సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు	24-00
19. గాయత్రి సహస్రనామములు	24-00
20. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు	24-00
21. శ్రీరామా సహస్రనామములు	24-00
22. సరస్వతి సహస్రనామములు	24-00
23. సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం	24-00
24. శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు	24-00
25. మణిభీషవపర్ణన (పెద్దది)	24-00
26. సంద్యావందనం	24-00
27. మంత్రపుష్పమ్	....
28. త్రిభాషా హనుమాన్ చాలీసా	15-00
29. హనుమాన్ చాలీసా	10-00

30. మణిబీష్టపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31. ఆరు చాలీసాలు	10-00
32. శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33. వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34. ఆరుదండకాలు	5-00
35. వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00
36. అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37. దేవీఖడ్గమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దనీస్తోత్రంతో)	10-00
38. సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39. భగవద్గీత మూలం	27-00
40. రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41. స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42. పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43. పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44. పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45. పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46. మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47. శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48. కుజదోషం	10-00
49. కాలసర్ప దోషం	10-00
50. మీ అప్పులు తీరాలా?	10-00
51. దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52. పంచసూక్తములు	10-00
53. సంధ్యావందనం	10-00
54. రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55. గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56. హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57. దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58. ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59. శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60. నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61. మహాన్యాసమ్	36-00
62. సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63. గోమాతపూజావిధానము	10-00
64. ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00

65. ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66. ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67. శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68. అర్చన	40-00
69. నిత్యదేవతార్చన	40-00
70. సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71. శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72. చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73. శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74. వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75. శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

3. శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1. శ్రీ సాయిబాబా సచ్చరిత్ర	120-00
2. సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3. శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4. శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రొన్)	63-00
5. శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రొన్)	63-00
6. నవనాథ చరిత్ర	99-00
7. శ్రీసాయిచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8. శ్రీగురుచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9. సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10. అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11. భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12. శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13. శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14. శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15. శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16. శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17. "శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18. "శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19. శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20. శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21. శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22. శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23. హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00

24. శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25. ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26. షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27. సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28. సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29. నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30. శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31. హృదయంలో సాయి	15-00
32. శ్రీషిరిడిసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్చరిత్ర)	120-00
33. గజాననమహరాజ్ చరిత్ర	99-00

4. జ్యోతిషాలు

1. 'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గేయ)	72-00
2. గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గేయ)	108.00
3. ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	50.00
5. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఓక్కొక్కటి	12.00
6. కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	25.00
7. గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గేయ-భక్తిటివి)	25.00
8. శుభమస్తు (పిడపల్లి) క్యాలండర్	25.00
9. సాదా క్యాలండర్	5.00
10. పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11. తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12. కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13. జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14. మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15. వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16. వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17. సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18. శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19. పూర్వ పరాశరి	100-00
20. పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21. ప్రశ్న సింధు	99-00
22. నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23. సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24. ధృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00

25. ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26. జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27. జ్యోతిషమర్కబోధిని	63-00
28. జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29. ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30. జాతక మకరందం	63-00
31. జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32. మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33. ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34. జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35. శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36. నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37. పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38. సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39. ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40. నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00
41. శుభశకునాలు	30-00
42. హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43. సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44. ముహూర్త దీపిక	99-00
45. పుట్టుమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46. కలలు ఫలితాలు	30-00
47. జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48. మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49. జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50. గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51. ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52. ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53. జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (సూర్యయోగాలఫలితాలు)	120-00
54. అంగసాముద్రికం	36-00
55. హస్త సాముద్రికం	63-00
56. లాల్ కితాబ్	99-00
57. శకునశాస్త్రం	63-00
58. ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59. పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00

60. అష్టకవర్గ (కొండపల్లి)	63-00
61. బృహత్ జాతకం (ప్రాచీనప్రతికిపునర్ముద్రణ)	250-00
62. లగ్నరత్నాకరం	63-00
63. షట్పంచాశిక	120-00
64. 40 రోజుల్లో జ్యోతిషం నేర్చుకొనండి	270-00
65. 40 రోజుల్లో సాముద్రికం నేర్చుకొనండి	180-00
66. 40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67. 40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68. 40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69. మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70. కె.పి.జ్యోతిషం (పరిచయం)	63-00
71. ముహూర్తచింతామణి	99-00
72. సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73. ప్రసిద్ధవృక్షుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74. అదృష్టరెమెడిస్	144-00
75. గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76. జ్యోతిష రెమిడిస్	300-00
77. జాతకమార్తాండం పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78. జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79. నాడీజ్యోతిషం	63-00
80. నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
81. లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82. గౌతమసంహిత	63-00
83. హోరరత్నమాల	63-00
84. జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85. పుష్యర పంచాంగం (2013-14 నుండి 2024-25)	560-00
86. దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87. వింత జ్యోష్యములు	63-00
88. షోడశవర్గులు	200-00
89. రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90. చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91. కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92. బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93. గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94. శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00

95. శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96. రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97. ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98. ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99. లఘుజాతకం	63-00
100. జాతకాలంకారము	63-00
101. మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102. వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103. మిథున లగ్న ఫలితములు	99-00
104. కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105. సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106. కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107. తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108. వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109. ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110. మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111. కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112. మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113. నారద సంహిత	200-00
114. పంచాంగపీఠికలేఖకాగణితం	250-00
115. తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116. సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117. రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118. ఛాయాగ్రహములు	99-00
119. జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

జి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్ధరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతి:	75-00

129. జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130. ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131. ముహూర్తం	75-00
132. విశిష్ట జాతకములు	125-00
133. భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134. 300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135. జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

**రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహామహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి
శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు**

136. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140. భావార్థరత్నాకరము	100-00
141. ముహూర్త చింతామణి	100-00
142. ముహూర్త చింతామణి-పార్వ2	200-00
143. స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144. శతయోగమంజరి	50-00
145. వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146. దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147. వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్శకునశాస్త్రం)	250-00
148. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152. అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153. అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154. పంచాంగ వివేకము	99-00
155. వశిష్ట సంహిత	360-00
156. పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్బైండి)	200-00

5. వాస్తులు

1. 40 రోజుల్లో “వాస్తువిద్య” నేర్చుకొనండి	180-00
2. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3. వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4. మీరూ మీ వాస్తు	63-00

5. గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6. వాస్తు పూజ	63-00
7. వాస్తు సూత్రములు	63-00
8. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9. గృహవాస్తు వర్ణులు	99-00
10. విశ్వకర్మవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11. విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయములు	99-00
12. విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13. ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14. శుభవాస్తు	270-00
15. వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16. వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17. హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18. గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19. వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20. గృహవాస్తు దర్పణం	63-00
21. జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22. వాస్తురత్నాకరం (క్రిందపల్లి)	63-00
23. వాస్తుశిరోమణి	120-00
24. వాస్తుసంగ్రహమ్	63-00
25. పంచవాస్తు పారిజాతం	120-00
26. వాస్తుడిండిమమ్	63-00
27. వాస్తుదుందిభి	120-00
28. విశ్వకర్మవాస్తుప్రకాశిక (కేస్బైండి)	250-00
29. కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30. జలివాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31. మయవాస్తు (గోరసపీఠభద్రాచార్య)	120-00
32. వాస్తు జ్యోతి	63-00
33. మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34. వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35. వాస్తు దర్పణం	120-00

6. మంత్ర-శాస్త్రాలు

1. మంత్రసాధన	63-00
2. తంత్రజాలం	63-00
3. మంత్రశక్తి	63-00

4. దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5. దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6. తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7. యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8. మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9. సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10. మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరనిఘంటువు)	63-00
11. సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12. సదాచార దీపిక	63-00
13. యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14. ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15. బదనిక తంత్రమ్	63-00
16. ఉచ్చిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17. గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18. గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19. సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20. యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21. పాశుపత తంత్రం	99-00
22. పంచదశ మహాఘట్ట తంత్రం	99-00
23. రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24. మంత్రసిద్ధి	120-00
25. పరశురామతంత్రమ్	108-00
26. శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27. శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28. గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29. మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30. శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31. మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32. సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33. హవన తంత్రం	250-00
34. షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35. శాక్తీయతంత్రం	250-00
36. రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37. లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38. హిరణ్యకూలినీ తంత్రమ్	250-00

39. మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40. శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41. స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42. కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43. శాంతితంత్రమ్	250-00
44. యంత్రసిద్ధి	360-00
45. శ్రీ లక్ష్మీ తంత్రమ్	360-00
46. మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాఙ్కల్పమ్)	360-00
47. మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాఙ్కల్పమ్)	360-00
48. మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49. ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50. కామధేనువు తంత్రం	360-00
51. శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52. శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53. కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54. ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఒరిజనల్)	390-00
55. సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

7. గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1. భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2. భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3. భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2. గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3. గణేశోపాసన 2	99-00
4. నవగ్రహవైభవం	99-00
5. నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6. నవగ్రహ వేదం	99-00
7. శనిగ్రహారాధన	99-00
8. ఆదిత్యారాధన	99-00
9. సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10. శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11. లక్ష్మీ ఆరాధన	99-00
12. హనుమదారాధన	99-00
13. లలితారాధన	99-00
14. శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15. గాయత్రీ ఆరాధన	99-00

16. వీరభద్రారాధన	99-00
17. కుజగ్రహారాధన	99-00
18. భైరవారాధన	99-00
19. దైవారాధన	99-00
20. గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21. శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22. హయగ్రీవారాధన	99-00
23. లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24. శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25. దేవీ లీలామృతం	99-00
26. పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27. పురాణపండ రామాయణం	99-00
28. పురాణపండ భారతం	99-00
29. పురాణపండ భాగవతం	99-00
30. (సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31. కాలసర్ప యోగం	99-00
32. నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33. నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34. వేదసూక్తములు	99-00
35. వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36. పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37. సూక్తిరత్నాలు	99-00
38. హనుమచ్ఛ్రిత్ర	99-00
39. నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40. నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41. సాలగ్రామములు	99-00
42. గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడి	99-00
43. శనిగ్రహరెమిడిస్	99-00
44. జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45. వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్మ్యాచింగ్గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46. మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజీ లైఫ్గైడ్) ..	99-00
47. మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్కరక్షన్ ..	99-00
48. న్యూమరాలజీ రెమిడిస్	99-00
49. మూకపంచశతీ	99-00
50. శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00

51. రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52. ఉపాసన విధానం	99-00
53. పంచమవేదం మహాభారతం	99-00
54. దేవుళ్ళు డాట్ కామ్	99-00
55. గణపతిభాష్యం	99-00
56. యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి	99-00
57. నవయోగులు	99-00
58. ఆంధ్రప్రదేశ్లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు	99-00
59. సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావళులతో)	99-00
60. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళులు (కేస్బైండింగ్)	216-00
61. సకలదేవతా సహస్రనామములు	99-00
62. ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి	99-00
63. బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు	99-00
64. సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	99-00
65. శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి	99-00
66. శ్రీలక్ష్మీగణపతి హోమకల్పం	99-00
67. మార్షల్ఆర్ట్స్ 9 (కరాటే,కుంగ్ఫూనేర్చుకోండి)	99-00
68. మ్యాజిక్గైడ్	99-00
69. చదరంగం	99-00
70. పంచముఖ హనుమత్ వైభవం	63-00
71. గరుడపురాణం	40-00
72. మాఘపురాణం	36-00
73. శివపురాణం	36-00
74. వైశాఖపురాణం	36-00
75. కార్తీక పురాణం	36-00
76. కార్తీక పురాణం (చిన్నది)	25-00
77. సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ	63-00
78. పెద్దబాలశిక్ష	50-00
79. గాయత్రీ మహిమ	36-00
80. వృక్షదేవతలు	63-00
81. యాజుష స్కార్త సంస్కార చంద్రిక	200-00
82. సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్	150-00
83. చతుర్వేదములు	120-00
84. నవగ్రహారాధన	120-00
85. తాళపత్ర సమాహార గోపురం	120-00
86. మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్బైండు)	250-00

87. మానవధర్మములు	120-00
88. వేదమంత్ర సంహిత	120-00
89. సహస్రలింగార్చన	120-00
90. శ్రీ శివగీత	120-00
91. ద్వాదశఉపనిషత్తులు	120-00
92. పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(కేస్బైండింగ్) 250-00
(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా 120-00
93. బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము	200-00
94. బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము	200-00
95. బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము	200-00
96. కేదారనాథ్ బదరీనాథ్ యాత్రాగైడు	63-00
97. దక్షిణావృత శంఖములు	63-00
98. 108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని	36-00
99. ధర్మసింధువు(కేస్బైండింగ్)	270-00
100. భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని	99-00
101. చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర	36-00
102. భగవత్స్తుతి	63-00
103. సూర్యోపాసన	36-00
104. కాశీఖండం	250-00
105. దేవీభాగవతం	360-00
106. శ్రీ ఆంజనేయం	216-00
107. ధర్మసందేహాలు	216-00
108. ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు	250-00
109. రామాయణం	600-00
110. పోతన భాగవతం	900-00
111. శివమంత్రములు	63-00

8. వైద్య గ్రంథాలు

1. ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2. మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3. ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4. గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5. గృహవైద్యసారం	36-00
6. హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7. ప్రకృతివైద్యం	36-00
8. ఆహారం-వైద్యం	99-00

9. సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10. ఆయుర్వేదమ్	36-00
11. ఆయుర్వేద మూలికావైద్యబీపిక	99-00
12. దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13. ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14. అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15. రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16. ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17. ఒబెసిటీ	99-00
18. హెల్త్గైడ్	99-00
19. ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20. పుడ్థెరపి	63-00
21. న్యాచురల్థెరపి	99-00
22. సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23. కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24. యోగామంత్ర	63-00
25. యోగా మండే టు సండే	63-00
26. హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్టుడే	99-00
27. హెల్త్ఫైల్	108-00
28. వస్తుగుణపాఠం	250-00
29. రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30. వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31. నాటువైద్యం -(కేస్బైండ్)	360-00
32. నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33. ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

9. అయ్యుష్ష - భవానీ రకాలు

1. శ్రీ అయ్యుష్ష లీలామృతం	30-00
2. శ్రీ అయ్యుష్ష భజనపాటలు	63-00
3. శ్రీ అయ్యుష్ష పూజాకల్పం	20-00
4. శ్రీ అయ్యుష్ష భక్తి గీతాలు	20-00
5. హారతిగైకొనుమా	40-00
6. శ్రీ అయ్యుష్ష దీక్ష F	10-00
7. శ్రీ అయ్యుష్ష భజనమాల F	10-00
8. శ్రీ అయ్యుష్ష నిత్యపూజ P	10-00

9. శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10. భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11. దేవీలీలామృతం	99-00
12. శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13. దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14. భవానీదీక్ష P	10-00
15. దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16. శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17. అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్‌తో)	24-00

10. భజనలు - కీర్తనలు

1. అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2. శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3. సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4. వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5. సాభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6. సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7. చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8. జాతీయ గీతాలు	10-00
9. దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10. పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11. గొజ్జిళ్ళపాటలు,లాలిపాటలు,కోలాటపాటలు	36-00
12. అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13. పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14. భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్‌సినిస్టేల్)	36-00
15. సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16. బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17. అన్నమయ్య సంకీర్తనావిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

11. హిట్స్ సాంగ్స్

1. ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2. ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3. ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4. పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00

5. ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6. ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7. వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8. సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

12. స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1. శ్రీకాంతామణి వంటలు (వెజ్)	63-00
2. శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్ వెజ్)	63-00
3. శాకాహార వంటలు	30-00
4. మాంసాహారవంటలు	30-00
5. చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6. అందానికి చిట్కాలు	30-00
7. పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8. పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శాలీబోర్డర్స్	36-00
10. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11. చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12. పసందైన ఫాస్ట్ ఫుడ్ వంటలు	30-00
13. వలావ్లు, ఫ్లైడ్ రైస్లు, వెరైటీరైస్లు	30-00
14. వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15. బ్రేక్ ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16. పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17. మైక్రోవేవ్ వంటలు	99-00
18. సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19. పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20. పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21. మోడ్రన్ మెహంది (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22. మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23. నోరూరించే నాన్ వెజ్ వంటలు	99-00
24. మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

వివిధ రకాలు

ఎందరోమహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్ (క్రాస్ సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్స్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూరిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియాయోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్సయనకామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్కాలు (భైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్దగడరామరావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.హనుమాన్ చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00

కాశీరామేశ్వర మజలీ కథలు	63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)	600-00
ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు	595-00
ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు	
విశ్వకర్మ ప్రకాశము	80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన	250-00
నారద సంహిత	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము	60-00
మయమతము - వచనము	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి	.....
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)	....
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు	....
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక	....
మహాదశా పారిజాతం	....
వాస్తు నారాయణీయం	120-00
యోగావళీఖండం	120-00
ముహూర్తసింధువు	150-00
సర్వార్థచంద్రిక (4భాగాలు)	1208-00
మీరే న్యూమరాలజిస్ట్ (డావూడ్)	370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)	590-00
సాయి...	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి	200-00
ఆరతిసాయిబాబా	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగి నరసింహమూర్తి)	500-00
తాజుద్దీన్ బాబా సచ్చరిత్ర	100-00

సుమారు 100 సం॥రాలునాటి ప్రాచీన ప్రతులు తిరిగి

ఈ క్రింది గ్రంథములు ప్రచురించబడినవి.

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్మార్త కాపర్ణి కారికలు	200-00
నవుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00

హేమాద్రి సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్తంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00
గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీపతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేదిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(చీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్చయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00

వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00
శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండీ వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్త్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్వశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తోట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యవత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చింతామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ట సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్త్రుతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్తంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యయం	360-00
ముహూర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్వవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00

అరుదైన పాత పంచాంగములు, వ్రతకథలు,
పురాణములు, ఆరాధన గ్రంథములు,
సుప్రభాతములు, మహాత్మ్యములు, సహస్రనామములు,
పూజావిధానములు, స్తోత్రాలు, ప్రామాణిక గ్రంథములు,
కథలు, జ్యోతిష, వాస్తు, వైద్య, మంత్రశాస్త్రాది ఆధ్యాత్మిక
గ్రంథములకు

మోహన్ పబ్లికేషన్స్

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథనిలయం

కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,
రాజమహేంద్రవరం.

www.mohanpublications.com

From :

☎ : 0883-246 25 65

MOHAN PUBLICATIONS

Fort Gate, Opp : Ajanta Hotel

Rajahmundry-533 101 (a.p.)

mohan
PUBLICATIONS

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథనిలయం

ఉచిత Pdf బుక్స్ కై : - www.granthanidhi.blogspot.in

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద,
మంత్రశాస్త్రాది అనేక విషయాలు
తెలుసుకొండి... ఫ్రీబుక్స్
MOHAN PUBLICATIONS
పేజ్ లైక్ చేయండి.

granthanidhi
THE TREASURE OF PAGES
FIRST EVER TELUGU FREE E-BOOKS
DOWNLOADING WEB PORTAL
www.granthanidhi.com

Kinige.com

మా ఇ-బుక్స్ కినిగె ద్వారా కానుకగాలు
చేసుకొనే వచ్చును.

dailyhunt

మా ఇ-బుక్స్ డైలీహంట్ ద్వారా
అత్యధిక డిస్కంట్ ఆఫర్ లతో లభించును.